De Brakke Hond. Jaargang 9

bron
De Brakke Hond. Jaargang 9. Lieve De Boeck, Antwerpen 1992

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_bra004199201_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren i.s.m. DE BRAKKE HOND

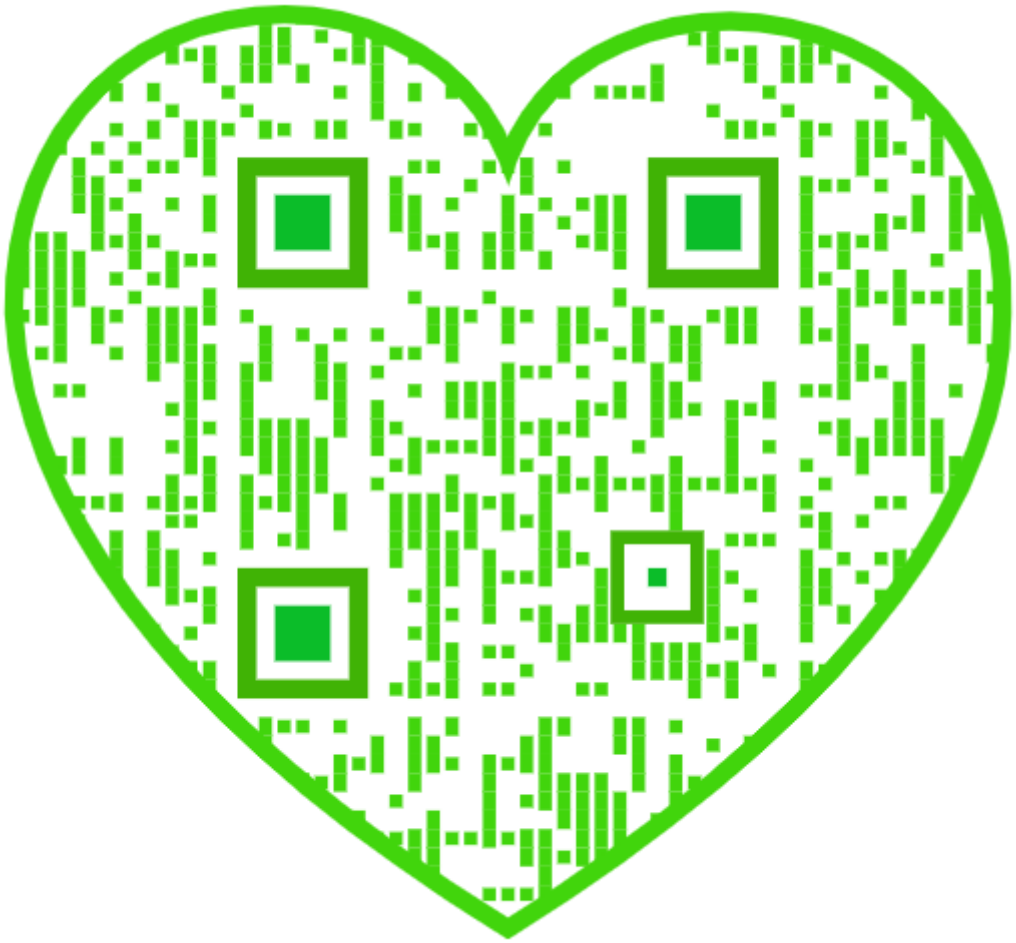

[nummer 33]

Bart de Man
Nolens volens heilig

De Bossen van Vlaanderen liggen in de buurt van Hoek van Holland en hun bewoners zijn vaak bezeten door eenzelfde graad van hemeltergend artiestendom. Ik ging op bezoek bij de Vlaamse Heidegger die in de bossen van Edegem zichzelf tormenteert en daar nog versjes over maakt ook: ‘De hele dag hing hoofdpijn als een hete lamp in het verstand.’ Geef toe: dergelijke confidenties in al hun beeldrijke migraine doen de lezer zelf naar het hoofd grijpen. Trouwens, Leonard Nolens vindt in die typische bescheidenheid van hem dat hij voor het formuleren van zo'n beginnersversjes zijn leven lang dient onderhouden te worden door de goegemeente. Verlicht poëzie-despoot Nolens: ‘Ieder land moet minstens tien mannen onderhouden die denken *voor* (en gedeeltelijk *in de plaats van)* de bevolking; tien wijzen zonder beroep, die dag in dag uit bezig zijn, elk voor zichzelf, op te schrijven wat er gebeurt *in* en *rondom* hen.’

Toen onlangs zijn verzameld poëtisch oeuvre werd gepubliceerd onder de al even schokkende en ongelofelijke directe aanspreking met Bond-zonder-Naam-allures *Hart tegen hart* stond Noord en Zuid aan zijn boshut te gluren hoe de heilige Leonardus dat voor mekaar bracht. Zegt hij immers zelf niet op pagina 463 bij wijze van genereuze verantwoording voor een dergelijke lawine van poëtische hartigheden: ‘In dit boek staat alles wat ik goed vind.’ Ed Leeflang (Noord) en Bernard

Dewulf (Zuid) lagen in de Kerstdagen aan de voeten van de meester en ziedaar: volgens Ed staat er in Leonardus' 'kluis': 'Een grote tafel, twee stoelen uit het ouderlijk huis en een houtkachel' (*Vrij Nederland* , 21-12-91). Volgens Bernardus (*De Morgen* , 27-12-91) hoort er ook nog een fauteuil bij. En waar is de kapstok waaraan Nolens zijn ego's hangt en zijn zweepjes?

Spreken over zijn werk doet Sint-Leonardus niet graag vermits zijn werk al sprekend genoeg is: 'Als journalisten hem vragen komen stellen, moet hij het werk nog eens doen. Hùn werk. Het zint hem niet' (aldus Ed). Mij zint het werk van Nolens in al zijn anachronistische grootsprekerij ook niet. Als ik het geworstel van de estheet met de kreatieve engel wil meemaken in al zijn glorie, lees ik liever het origineel van zeventig jaar geleden bij Benn of Rilke. Nolens' afzienerig geschrijf met zijn brallend exhibitionisme is alleen maar tweedehands. Als een poëtische ambtenaar bij het kleinburgerlijke ministerie van Grote Kunst - onderhouden door 'Zoet' Leen en staatssubsidies - pendelt hij elke dag heen en weer met de bus tussen zijn woonst in Antwerpen en die fameuze kapel om daar te wachten op ingevingen uit den hoge. Kan het nog banaler?

Wie Nolens' dagboek erop naslaat, hoort het ruisen van het orakel met al zijn pijnlijke platitudes. Een lichtjes verkouden flagellant over zijn lievelingsbezigheid: 'Het heeft er veel van weg dat ik pijn moest krijgen om mijn eigen stem te vinden. Wat haat ik die stem.' Een autentiek gesprek met de stem die spreekt zoals het inderdaad gedrukt staat in zijn dagboek *Stukken van mensen* . Voorwaar een onthullende ervaring!

Volgens uw acolieten pendelt u 'in principe elke dag' (Ed) 'een kwartier met de bus' (Bernard) naar uw ballingsoord in Edegem. Zo een busrit werkt allicht heel inspirerend?

STUKKEN VAN NOLENS 1: 'Toen ik vanmiddag de bus wou nemen naar Edegem, moest ik me dwingen om in te stappen. De autobus zat volgeladen met schoolkinderen. Van

zulke grote groepen gaat altijd een ontzettende agressiviteit uit, alsof ik word geëlektrokuteerd door duizenden ogen. *(Sint-Leonardus kijkt me als in zielepijn aan; ik knik hem begrijpend toe en vraag me af waarom hij dan geen taxi neemt)* Vroeger trachtte ik hardnekkig mijn aandacht te concentreren op een afwezige (Leen) of op mijn werk. Toen dat niet lukte greep ik, zoals vandaag, naar een boek: *Les confessions* van Rousseau. De leestijd doet de 'werkelijke', de pijnlijk trage tijd te midden van de agressieve groep vlugger verlopen. Als ik het waag op te kijken van mijn boek, ben ik verloren. Aangekomen in Edegem, tracht ik me vol te laten stromen met wolken en gezichten, met de bloeiende forsythia's en de stilte van de Lentelei.

Kijkt u nooit eens naar buiten tijdens die marteltocht van zeggen en schrijven vijftien minuten?

STUKKEN VAN NOLENS 2: 'Vier jaar lang met de bus voorbij een winkel gereden, waarboven in koeien van letters geschreven staat: J.H.Kennis - Levensmiddelen. Nu pas dringt het tot me door dat die naam een Nederlands woord met een specifieke betekenis is. Ik had bij J.H. Kennis nooit aan kennis gedacht.'

Terwijl dynamische mensen van uw leeftijd ondertussen het land naar een volgende economische piek stuwen zodat het artistieke leven eveneens kan bloeien, zit u als dichter op een doordeweekse namiddag in uw blokhut (onderbreekt me plots en ontneemt me zonder meer het woord)...

STUKKEN VAN NOLENS 3: 'Terwijl dynamische jonge mensen van zijn leeftijd *(Dichters en andere waanzinnigen spreken vaak over zichzelf als over een ander)* het land afrijden als vertegenwoordigers, een enthousiaste klas de ethische ablatief inlepelen, in het zweet huns aanschijns de nieuwste Toyota in elkaar boksen of hijgende vrouwen een kind uit het lijf rapen, zit de dichter om drie uur op een doordeweekse namiddag in zijn patisserie en troost zich met het verorberen van een enorme wafel met slagroom en gekonfijt fruit.

Wanneer u voor één keer niet naar de patisserie bust maar naar uw dichterlijk inspiratienest; wat voor schokkende dingen gebeuren er daar dan wel eens dat u de deur naar de wereld achter u dicht slaat?

STUKKEN VAN NOLENS 4: ‘Een bruin elastiekje maakte daarnet bij het oprapen een verdachte beweging, het sprong uit mijn hand en lag nadien in een andere slaap op de keukenvloer. *(Sint-Leonardus pauzeert triomfantelijk, allicht om die gewaagde beeldspraak van een slapend elastiekje tot mij te laten doordringen)* Een minuut later, terwijl ik het hete water uit de boiler liet stromen voor een kop koffie, zag ik in de spoelbak een spin bijna verdrinken. Ik hielp haar met een lepeltje op de rand.’

Volgens Hugo Brems en Dirk de Geest bent u ‘de meest gewaardeerde Vlaamse dichter uit de generaties die tussen zestig en tachtig debuteerden’. Ed en Bernard spraken u zowaar zalig tijdens hun journalistieke heiligverklaringen - inclusief uw sacraal portret - in de Kerstdagen. En niemand minder dan Joost Zwagerman maakt zelfs een ‘revérence’ voor uw ‘hartstochtelijke, onverzoenlijke poëzie’. Bent u inderdaad een beetje heilig, Sint-Leonardus?

STUKKEN VAN NOLENS 5: ‘Leonard Nolens is een creatie van Leon Nolens: de wansmakelijke heiligverklaring van een luis. *(ontsteekt plots in een heilige furie)* Ik ben geen heilige, godverdomme, ik zoek geen pijn. Mij zijn geen rampen overkomen, geen armoede, geen verraad of ontrouw van vrienden of geliefden, geen vreselijke ziektes, dus: waar heb ik het over? Maar er is pijn, pijn, pijn, en ik weet niet waaraan. Pijn aan de man *(is dit een heimelijk prikje in mijn richting: Bart de Man?)*, aan de mens in mij die niet naar buiten kan? Whisky. Slaap. Tot morgen, Leon? *(Zie bovenvermelde opmerking over dichters en zwakzinnigen...)* Ik berust in niets, met niets heb ik vrede. Ik leef bijna steeds op het scherp van de snede. En niemand ziet het. Ook Leen niet. Dat hoeft ook niet. Laat me maar doen. Ooit zal

blijken wie ik was. Niemand weet welk duivelachtig monster van goddelijkheid opgesloten zit in de charmante teddybeer die ik lijk. Overdenk het bestaan van een schrijver die samenleeft met een vrouw die niet kan lezen.' *(Dit laatste is inderdaad een uit zijn verband gerukt citaat, waarvoor mijn excuses)*

Ontroering is u nochtans niet vreemd...

STUKKEN VAN NOLENS 6: 'Wij zijn gemaakt van sterren, en dat vind ik een zeer ontroerende vaststelling - wetenschap en poëzie... Lange, blonde, slanke vrouwen met grote borsten en spillebenen: ontroering.'

Ondanks uw pijnlijk gereutel en uw koesteren van de eenzaamheid bent u eigenlijk een gevoelig mens die voortdurend op zoek is naar de ander in een perfecte communicatie van godgegeven eenvoud?

STUKKEN VAN NOLENS 7: 'De kunst van het converseren: woorden die uren lang hangen te vrijen, hangen klaar te komen in de ruimte tussen twee monden. Een kamer, een wereld vol mensen die alleen maar spreken als ze iets te zeggen hebben, iets waar je enkele dagen van kunt eten. Een man stelt na een lange stilte de vraag: "Wat is het leven?" De vrouw tegenover hem kijkt verveeld geeuwend door het raam en antwoordt: "Het leven is de buitenkant van de dood." *(Geef toe: Nolens is een uitermate wijs man, ook al zegt hij er onmiddellijk bij dat die boutade allicht ontleend is aan Fernando Pessoa. Dit is Nolens ten voeten uit: anderen napraten als zichzelf en dan maar kronkelen en zweten tijdens het uitbraken van al dit déjà-lu's)* Ik verlang naar zo'n kamer, zo'n wereld. Geen gezanik over spruiten met varkenslappen, zomervakanties, zilverwerk van Christophe, het aantal uren slaap en dure pensioenverzekeringen. *(Smakt met zijn tong)* Plots, tijdens een boeiende discussie over onthecht leven, het onstilbare verlangen naar een kop flink gepeperde kervelsoep.'

Is er nog iets dat u kwijt wil aan onze lezers voor ik u alleen laat met uw afgrondelijk aftandse en excessief existentiële twijfels en dergelijk gratuits meer?

STUKKEN VAN NOLENS 8: ‘De essentie van het kakken is niet de drol, maar de behoefte zich te ontlasten. *(Denkt na over het gewicht van zijn woorden, kreunt daarbij lichtjes)* Ik hou niet van de mensen, ik hou van de mens als gegeven, als mogelijkheid. *(Dus toch een heilige die zijn medemens het liefst ziet verrekken in een concentratiekamp; zolang ze hem maar met rust laten in zijn patisserie of in zijn blokhut aan de Lentelei. Alsof hij mijn gedachten heeft geraden, stelt hij nog een retorische vraag)* Waar zal dit eindigen, Leon?’

Wij weten ondertussen het antwoord op die retorische vraag. Het zal eindigen in prijzen, veel prijzen en in aanbidding. Amen!

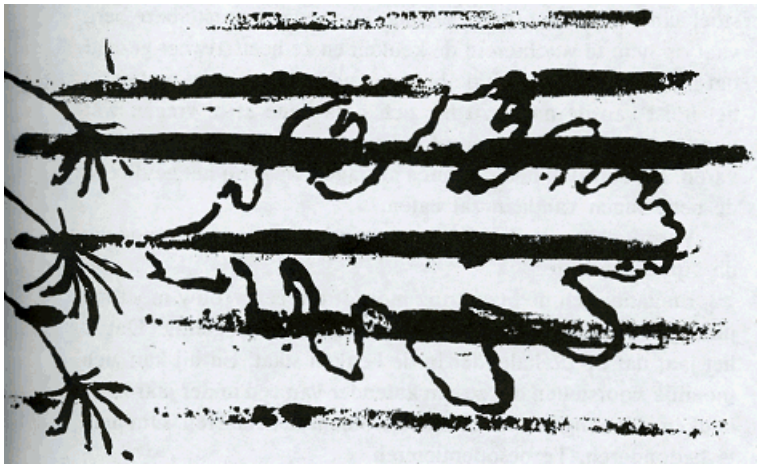

J.M.H. Berckmans
Requiem voor een gaskamerman

Half vier in de nacht en hij is niet helemaal in orde.

Buiten regent het en binnen is het niet veel beter. Het is koud in de gaskamer.

Op de achtergrond eerst Barbara.

Attendez que ma joie revienne.

Et que se meure le souvenir.

Daarna Cindy Talk. De verpletterende oerschreeuw van Gordon Sharp. Vreemde smaak heeft die kerel die de nachtradio van Radio Rotzooi samenstelt.

Daarnet hefte hij z'n reet op om een schuiver van een scheet te laten en er kwam een scheut stront z'n onderbroek mee binnengescheurd en hij is te vadsig om op te staan z'n reet te wassen een schone onderbroek aan te trekken of doodgewoon als hij eenmaal z'n reet gewassen heeft in bed te kruipen en proberen ja proberen in slaap te komen.

Maar nee.

Hij zit op z'n magere monomane melomane kont op z'n gele stoel aan z'n glazen tafel en er staat nog een onvoorstelbare berg vaat op hem te wachten in de keuken en ze heeft alweer gezegd dat hij stinkt en hij heeft de hele dag geen klap uitgevoerd en in het holst van de nacht zit hij zich nota bene af te vragen wat voor zin het leven heeft en of hij niet beter alle hoop zou laten varen. Hij zou zich beter kunnen afvragen waar hij het geld voor de belastingen vandaan zal halen.

Vermits het gisteren de vierentwintigste was is het vandaag de vijfentwintigste.

En aangezien niemand nog moordt om een vrouw moet het juli zijn. Van het jaar negentienhonderdeenennegentig. Dat is het jaar dat op de kalender in de keuken staat. En hij kan zich moeilijk voorstellen dat ze een kalender van een ander jaar in de keuken zou hangen. Alleen maar om hem te belazeren. Om hem te bedonderen. Te besodemieteren.

Om hem te doen geloven dat hij zo oud geworden is dat hij de tel is kwijt geraakt. Om hem te betoveren.

Ze is wel een beetje vreemd in het hoofd maar dat ze zoiets zou doen kan hij zich niet voorstellen. Want tenslotte is ze de kwaadste niet. Ze is gewoon de enige. Daarom. Omdat hij met een onzichtbare elektronische navelstreng vasthangt aan haar goedertierenheid.

Maar wat zit hij weer te piekeren en te peigeren.

Hij kan gewoon alles doen waar hij zin in heeft.

Hij kan van alle pijlen wrakhout maken.

Hij kan kakken en pissen en alle overbodige luxe missen.

Hij kan lid worden van de kerk van Jezus Christus van de Heiligen der laatste Dagen. Die zullen hem z'n hoop teruggeven.

In alle tijdschriften vind je van die bonnen. Die kan hij invullen en opsturen. Dan sturen ze hem Groene Duivel of Zalf Zuster Saint Germain. Tegen eksterogen, likdoorns, apathie en algehele waanzin.

Maar hij heeft alle bonnen al ingevuld en ze hebben hem alle middeltjes al opgestuurd en hij heeft alles al geprobeerd en niets dat helpt niets dat helpt niets dat helpt. Verdomme toch. Hij kan morgen de deur uit en een baantje zoeken. Vuilnisman. Borden wassen en pannen schuren. Stront ruimen in het apenhok. Z'n hele verdere leven lang stront ruimen in het apenhok. Tot hij er dood bij neervalt. Hartaderbreuk. Vlak met z'n smoel in de apenstront.

Hij kan met z'n lul achter alle kutten van de hele wereld aan gaan lopen tot hij z'n allerliefste honnepon gevonden heeft. Een of andere Balkanprinses. Alleen zal hij ook daar niet veel wijzer van worden.

Als hij z'n bevende vingers zo ver kan krijgen dat ze zich gedragen kan hij een joint rollen en daarna afzakken naar café *De Raaf* waar op dit eigenste ogenblik in het holst van de nacht het geteisem loopt te dansen met het tuig en het janhagel met het onvoorstelbare onbevattelijke onbegrijpelijke gemeen.

Hij kan de dunne man opbellen en vragen of die straks wat om handen heeft. Of ze iets gaan drinken in *De volle Maan* of in

't Parlement. Liever in *De volle Maan*. Vanwege de graffiti in de pissijnen. Hij is verzot op graffiti. Kut. Lul. Johny fucks Rita. Je vais me promener. Honky Tonk Antoine is hier geweest. De dunne man zal het woord voeren. De meest diverse beschouwingen bij de meest uiteenlopende onderwerpen. Hij zal aandachtig luisteren en ondertussen koffie en water en alcoholvrij bier drinken. Want hij is vandaag exact acht weken droog. Kurkdroog. Zoals die klerelijers van Alcoholics Anonymous dat noemen. Zo droog als een pruim van zes zomers geleden. Zo droog als de kut van een vijfennegentig jaar oud wijf. Af en toe zal de dunne man een mop vertellen die hij niet begrijpt. Hij begrijpt alleen absurde moppen en de dunne man vertelt alleen maar schuine. Hij zal de rekening van het gelag betalen. Daarna neemt hij de taxi naar huis en de rest van de nacht zit hij op z'n magere monomane melomane kont te wachten op z'n eindeloze einde. Gelukkig komt het haverklap per haverklap om de haverklap een haverklap naderbij.

Hij kan een scheet laten.

Daarna kan hij de beslissing nemen er nog een te laten.

Niet zonder enkele wansmakelijke bijgeluiden kan hij ook die laten.

Daarna kan hij die lui van het Groot Guiness Recordboek bellen. Het wereldrekord scheten laten zal drie bedragen.

Daarna zullen z'n fundamenten het laten afweten.

Hij kan z'n plaat van Tom Jones uit de kast halen en *Green green Grass of Home* draaien en ondertussen wat zitten kwijlen in zo'n onverslijtbaar Tupperware-potje.

Hij kan zelfs in bad gaan om het vuil van de vele, vele vernederingen van z'n lijf en het aangekoekte opgedroogde dorre zaad van z'n eikel te schrobben.

Dat zit hij allemaal te denken en op te schrijven als ze uit de slaapkamer komt en ze hem hier, *right here*, tussen het schorem en het schuim, tussen de schavuiten en de schobbejakken, tussen de schurken en de schoften, bij z'n naam noemt.

En hij dacht dat het nooit zou kunnen gebeuren.

Hij dacht dat het nooit zo ver zou komen.

Z'n lichaam verloren in legenden.

Het beest helemaal mak in z'n mandje in een hoekje van de kamer.

Het beest dat brieste en brulde en nu jankt en piept en kreunt en kermt om een pietepeuterige portie Whiskas.

Dat hij zou verpauperen en vervuilen en verkommeren en verbitteren.

Dat hij waanzinnig rijk zou zijn met honderdvijftig frank op de bank.

Dat ze zou zeggen dat hij stinkt naar pis en zweet en kwijl en verzuring. Dat zegt ze. Dat hij stinkt naar pis en zweet en kwijl en verzuring. Dat hij een aardje naar z'n vaartje heeft.

Dat hij z'n eenzaamheid zou moeten schouderen als een geweer waarmee hij nooit zal leren te schieten.

Dat hij enkel nog walging en afschuw zou voelen.

Dat hij geen mankepoot zou zijn maar een heuse kreupele. Een kreupele op krukken.

Dat z'n lange scherpe vingernagels krassen zouden kerven in de buiken van spotgoedkope heroïnehoertjes. Niet voor de kick maar uit wrange noodzaak.

Dat hij in de spiegel zou kijken en denken zover is het gekomen zover is het gekomen en was het geen alledaagse doordeweekse doodgewone liederlijke afgang of was het de algehele maar dan ook totale ondergang.

Maar hier, *right here*, tussen z'n geboortevlek en z'n wrat, tussen de oceaan en z'n open ader, tussen de bok en ooi, tussen de sneeuwman en de dooi, noemt zij hem bij z'n naam.

En alle hallucinaties wijzen op de definitieve intrede van de algehele katatonie in het straatje van de lavelozen en de levenlozen en de moedelozen en de troostelozen.

In het straatje van de radelozen regent hel alleen maar ellenlange flinterdunne pijpestelen.

Alle parasieten op de keutel van de sociale zekerheid troepen er samen in de kroegen op de hoeken van het straatje.

Alle apen schijten er purperen rapen en Sinterklaas brengt

er op zes december rotte kaas.

Maar hier, *right here*, tussen schots en scheef, tussen schurftig en schamel, tussen vunzig en vies, tussen miezerig en miserabel, noemt zij hem bij z'n naam.

En hij denkt de strijd is gestreden.

Hij denkt het leed is geleden.

Hij denkt hier is de spijker.

Hij denkt daar is het touw.

En hij denkt misschien kluts ik bij wijze van galgenmaal eerst nog gauw een roerei in de pan.

Maar hier, *right here*, tussen het wit van z'n ogen en het holletje van z'n gat, tussen puntje en paaltje, tussen paal en perk, tussen een vlucht meeuwen en het oneindige zwerk, noemt zij hem bij z'n naam.

Maar ze zegt *niet alleen* dat hij stinkt naar pis en zweet en kwijl en verzuring en dat hij een aardje naar z'n vaartje heeft.

Nog zoveel meer zegt ze.

Ze zegt ook zie jezelf daar nu eens zitten.

Met je bek wijd open en het speeksel drijft eruit.

Ongewassen, ongeschoren, ongekamd. Wanneer denk je eindelijk nog eens een bad te nemen en naar de kapper te gaan?

Zitten op je stoel. Op je vadsige kont.

Dat is het enige wat jij kan.

Want jij bent geen normaal mens. Jij bent een doodgewone onvervalste gaskamerman.

Op je reet zitten. Koffie drinken. Sigaretten roken. Af en toe verhuizen van je stoel naar de sofa en gaatjes branden in het bankstel. En dan weer van de sofa naar je stoel.

Te lui om een poot uit te steken.

En dan die afschuwelijke hoest waarmee je de hele dag voor je uit loopt te bulderen en waar je mij hele nachten mee wakker houdt. Hoe lang denk je dat ik dit nog uithoud, in deze gaskamer, hoe lang denk je dat *om het even welke* vrouw zoiets zou uithouden, met een lamme tamme vuile vadsige gaskamer-

man zitten stikken in een gaskamer.

En geen gezegend woord komt er over je lippen, geen gebenedijde letter.

Jij zit daar maar op je stoel te zitten of je hangt daar maar in de sofa te hangen.

Geen woord van tederheid heb je voor me over.

En van al die psychische pillen die je slikt kan je niet eens meer een stijve pik krijgen. Hoe lang is het geleden dat we nog gevrijd hebben. Van in de oudejaarsnacht. En ook toen ging het goed fout.

Welke vrouw denk je dat zoiets blijft verdragen.

Kakken en pissen, daar ben jij goed in, en televisie kijken.

En hoe vaak heb ik je al verteld dat je niet zoveel zout op de aardappelen moet doen en dat je op een *laag* vuurtje moet koken, kijk eens aan, nu heb je de hele klerezooi *weer* laten aanbakken en aanbranden.

De deur moet jij uit, dringend, dadelijk, onmiddellijk, een baantje moet jij gaan zoeken, word desnoods weer taxichauffeur, ga desnoods weer warme maaltijden aan huis bestellen, ga desnoods weer containers en vrachtwagens lossen.

En waarom ga je niet naar een uitzendbureau, dan ben je tenminste *soms* de deur uit, zodat ik *een beetje* privacy heb, want dat begrijp jij niet, dat ook ik soms wat privacy nodig heb.

Maar nee. Altijd ben jij thuis. Altijd zit jij op je stoel.

In hemelsnaam. Ik besterf het.

Dat zegt ze allemaal.

En daar heeft hij niet van terug natuurlijk.

Daar is geen gesprek meer over mogelijk.

Nooit nog.

***

De hele dag, van toen hij wakker werd tot hij dit hier en nu zit op te schrijven, heeft hij hierover nagedacht.

Of er ooit iets kan gebeuren dat hem voorlopig of definitief

van z'n taak ontheft.

En over wat er zou gebeuren als hij z'n taak zonder meer opgaf.

En of hij voor z'n defaitisme ooit een andere reden zal kunnen verzinnen dan de enige bestaande.

En of hij zich dus niet beter kan verhangen.

En of verhangen niet het opperste defaitisme is.

En of hij voor z'n defaitisme ooit een andere reden zal kunnen verzinnen dan de enige bestaande.

Zulke kringloopgedachten deprimeren hem.

Van zulke gedachten wordt het hem droef te moede.

Bovendien heeft het alweer de hele dag gemotregend en stond hij vanavond om half zeven weer voor de verscheurende keuze tussen soldatenkoek en brood met kaas. Tussen friet met curryworst en friet met bal gehakt.

Van zulke dilemma's wordt hij kierewiet.

Helemaal gaga.

En alhoewel hij niet één aanvaardbaar excuus kan bedenken, is hij bereid zich te verontschuldigen voor z'n bestaan.

Als iemand dat van hem verlangt zal hij op z'n kop gaan staan. Maar dat ze hem dan alsjeblieft alleen verder laten suffen met z'n psychische pillen en z'n hoestsiroop en z'n rotte hersenen en z'n afbladderende uitmergelende karkas en z'n ietsiepietsie hebben en z'n pietepeuterige houden en z'n magere have en z'n mistroostige goed en dat ze misschien af en toe eens glimlachen. Een allermiezerigst glimlachje maar. Een haast onzichtbaar lippenkrullen.

En dat het nou eens eindelijk ophield met die ellendige motregen waar hij zo triest van wordt.

Als de muziek maar niet gestorven was. Want de muziek is dood. Dat heeft hij op Radio Rotzooi gehoord. Achter zo'n windscherm in zo'n bed op chroomnikkelen poten in zo'n hospitaalkamer in zo'n ziekenhuis in zo'n voorstad onder de gruwelijkste pijnen verrekt en gekrepeerd. Afgeleefd. Uitgeteerd.

Was z'n moeder maar geen krokodil geweest en z'n vader

maar geen everzwijn. Dan was hij misschien beter terechtgekomen. Dan had hij een beroemde geleerde kunnen worden of de Ronde van Frankrijk winnen of een boek schrijven dat iedereen zou lezen.

Als hij maar altijd straalbezopen of altijd nuchter was, zonder dorst of zonder droge nasmaak in z'n keel.

Als hij maar aan een stuk door kon dagdromen zonder om de tien minuten te moeten gaan pissen.

Als hij maar de hele boel op een hoop kon gooien en een wijze oude man worden. Een soort van hedendaagse heremiet.

Of als alles maar van voren af aan kon beginnen of voorgoed ophouden.

Namen ze hem maar eindelijk mee hihi haha hoho hehe. Namen ze hem maar eindelijk mee. Naar waar de ezels latijn spreken en het bier en de suikerwafels gratis zijn.

En als Hij die alles uitgevonden heeft hem maar een witte vrouw gaf die hem elke morgen een schotel verse geitemelk brengt en de vrede van haar lichaam en waar hij nu en dan eens lief kan tegen zijn.

Of als Hij er maar voor zorgde dat hij een vogel werd. Een grauwe kiekendief.

En als zij hem hier, *right here*, tussen de hemel en de hel, tussen z'n ribben en z'n vel, tussen de pothoer en de del, tussen de kommer en de kwel, maar niet voortdurend bij z'n naam bleef noemen, keihard en loeiluid.

Voor het overige heeft hij tegen de wereld geen objecties en geen bezwaren tegen het bestaan.

Want Etumine is een goede psychische pil.

Redomex is een betere psychische pil.

Valium is de beste psychische pil. Krijgt hij zo'n verrukkelijk tintelend gevoel aan z'n vingertoppen van. Alhoewel. Kreeg hij dat verrukkelijk tintelende gevoel maar eens aan het uiteinde van z'n geprepensioneerde plassertje.

Maar algehele sexuele abstinentie werkt alleen maar louterend. Daar hebben alle heilige martelaren getuigenis over afgelegd.

Zodus.

En de weg is lang voor wie in cirkels loopt.

De weg is lang voor wie zijn kruis moet dragen, zijn Maltezer kruis, zijn sinaasappelkratten.

Huppel huppel hop, drie maal boven komt de paardekop, wie verzuipt komt drie maal boven.

En twee handen zijn er nodig om een lijk te redden, twee handen om de vingers van te strelen, twee handen om, handen om, om.

Huppel huppel hop, drie maal boven komt de paardekop, wie verzuipt komt drie maal boven.

En om middernacht is het publiek paraat, want dan branden er lichtjes in de paardekop: de enige echte Sigmund Freud.

***

Het is waar dat alle vrouwen die hij kende doodgewone ordinaire bont en blauw beschilderde rosse pothoeren van straatmadelieven waren die hem campari-soda na gin-tonic na

whisky-cola afzopen en soms mocht hij z'n hand op hun knie leggen of mochten z'n vingers hun wang beroeren en later op de avond veel later op de avond als ze hun banaalste intimiteiten hadden prijsgegeven intimiteiten die ze al honderdduizend keer hadden prijsgegeven aan mannen zoals hij in kroegen zoals deze stapten ze van hun kruk en gaven ze hem rendez-vous in deze of gene kroeg of elders morgen of overmorgen en hij zei O.K. deze of gene kroeg of elders morgen of overmorgen of de dag daarna onder een of andere brug die ze aan het bouwen zijn over een of andere eindeloze rivier en ze sloegen hun handtasje over hun schouder en verdwenen in de nacht en hij bezoop zich verder en verder en verder tot hij zo strontlazarus was dat hij zich nooit nog zou herinneren wie of wat en waar of wanneer en hoe of waarom.

Zusters van Liefde die hem verpleegden en verzorgden en z'n wonden betten en ontsmetten met ether en jodiumtinctuur en die hem weer overeind leerden lopen en hem onderdak verschaften als hij weer eens haveloos of thuisloos of helemaal dakloos was geworden en die de hele nacht aan z'n bed zaten en hem de zaligsprekingen vertelden en hij kon er van op aan dat ze hem nooit of nooit in de steek zouden laten en altijd over hem zouden waken en voor z'n zielheil bidden en dat ze op hem zouden zitten wachten als hij weer eens niet verder kon omdat hij al te lang op de dool was geweest.

Het is waar dat alle vrouwen die hij kende standbeelden waren die hem toeglimlachten vanuit hun stenen verlamming en aan wier voetstuk hij enkel een schamele krans met wat schamele woorden neer kon leggen. Ik hou van jou. Ik blijf je trouw. Kom weer gauw.

Prinsessen die hem voor een karige peuleschil in hun dienst namen en voor wie hij als nar z'n povere kunstjes vertoonde. Dansen. Springen. Een aria uit *Cosi' fan Tutte* zingen, luid en vals. De openingsaria van Don Alfonso. *E la fede delle femmine*.

Het is waar dat alle vrouwen die hij kende kruimeldieveggen waren die z'n handvol tederheid stalen en daarna de wijk

namen naar oorden waar het beter toeven was dan bij hem in z'n hok.

Opvoedsters en ergotherapeuten die hem wel eens mores zouden leren die hem wel eens zouden leren hoe het moest en niet moest met vork en mes te eten z'n hemden bij z'n broeken te doen passen rieten mandjes te vlechten koppen te boetseren uit Darwi-klei collages te maken met foto's uit afgedankte tijdschriften hoe hij zich diende te gedragen in een gezelschap verhevener dan dat van zichzelf.

Koorddanseressen die vervaarlijk balanceerden op de flinterdunne lijn tussen eindig en oneindig en tussen alles en niets en tussen hebben en houden en krijgen was hun grootste kunst.

Het is waar dat alle vrouwen die hij kende heksen en toverkollen waren die drankjes brouwden uit mierikswortel en schildpaddenzeik en die hem regenbogen voor ogen toverden en het sluimerende beest in hem wakker maakten.

Psychiaters die z'n trauma's duidden en hem netjes opdeelden in z'n es z'n ich z'n über-ich en na jarenlange gesprekstherapie tot de conclusie kwamen dat hij gewoon fundamenteel ongelukkig was en dat daar niets aan te verhelpen viel.

Het is waar dat alle vrouwen die hij kende hogepriesteressen waren die hem inwijdden in de geheimen van de sakrale liefde maar hem bij het afscheid alleen wat karige koosnaampjes hadden leren te stamelen. Poesje. Schattebout. Bijou.

Ook is het waar dat alle vrouwen die hij kende gewoon vrouwen van de wereld waren, vrouwen als alle andere, zoals je ze aantreft op straten en straatjes en in stegen en steegjes en op pleinen en pleintjes, in het stationskwartier en in de hoeren-buurt, in de supermarkt of bij de kapper, bij de bakker om de ene hoek en bij de kruidenier om de andere.

Vrouwen die ze gemeenzaam wijven noemen. En steeds was hun kut hun best bewaarde geheim.

***

Er moet iets gebeurd zijn op het televisiescherm.

Is er iets gebeurd op het televisiescherm?
Een doelpunt gemaakt of een getuige vermoord?
Hij heeft het niet gezien.
Heeft er iemand een injektienaald om fluspirileen in z'n oogbol te schieten?

Vlijmscherp en loodrecht staan de deuren open in dit huis.
Het is bloedheet in de gaskamer.
Hij kan zijn schuldeisers niet betalen.
Het is bloedheet.
Waar is z'n hoge hoed naartoe?

Wie in godsnaam heeft zijn glazen kooi verbrijzeld, gebroken lijnen op de muur getekend, sinussen en cosecansen op z'n plaat van Dead can Dance gekrast?

En ook zij kan hem niet vertellen wie hij is.
Langs de tangens komt ze naar hem toegekropen.
En al haar vrienden zien de scherpe zwarte schaduw waar hij zat, de scherpe zwarte randen van het scheermes in het blad.

Ze hoeft geen balsem en geen zalf voor hem te kopen.
Alleen zij kan hem verzorgen.
Langs de raaklijn komt ze naar hem toegekropen.
Zij alleen kan hem vertellen wie hij is.

***

woorden woorden woorden die *nog steeds* over het papier kruipen als een kolonne rode mieren over een platte steen woorden die het besterven op met de allergoedkoopste rimmel-rommel aangestifte dikke tuitlippen van wichten van het tiende knoopsgat woorden die waaien in de wind openspatten als zeepbellen openbarsten als etterende zweren woorden die kerven en krassen en krassen kerven in het weke vlees van je ziel woorden vol onmacht de onmacht het onbeschrijflijk lelijke te

beschrijven het ten hemel schreiende banale woorden als de rots waarop petrus z'n kerk bouwde woorden van graniet van marmer van kobalt van diamant woorden van banaal aluin verwoestende vernietigende verpulverende verpletterende vermorzelende woorden die geen steen overeind laten staan lieve zachte in het halfduister geprevelde woorden in de wijd opengesperde flaporen van geheime geliefden *baby I love you* bijna onverstaanbare net niet onbegrijpelijke woorden vernederende woorden die de kleine benepen definitief gebroken mens voorgoed in het zand doen bijten het zand van de woestijn het zand van de woestenij het zand van de tijd dat alles bedekt voor eeuwig en totterdood horizontale woorden vertikale woorden woorden verborgen achter cryptische zinnetjes woorden die zalven woorden die zegenen woorden die slaan en verminken woorden die afkluiven en ontvlezen tot in het allerdiepste merg van het allerlaatste bot woorden die je langzaam maar zeker in de wijd gespreide armen van de radeloosheid drijven woorden die als klatergouden zeik je piemel uitgewrongen komen angstvallig gestolen woorden die samen handig ingepikt beelden vormen stokoude platvloerse woorden als de wereld is leeg leeg zonder jou ik sluit mijn ogen als ik denk aan jou ik wil niet dat een ander mij zo ziet want niemand die begrijpt toch mijn verdriet steeds dan denk ik kom toch gauw de wereld is leeg leeg zonder jou jij jij jij ging van mij heen en mij mij mij liet jij zo alleen jij jij jij bleef mij niet trouw de wereld is leeg leeg zonder jou

hij wordt er nog eens knettergek van
van al die woorden
die eeuwige woorden
allemaal Zyklon B
allemaal gifgas
allemaal gas

Hugo Claus
Fragmenten

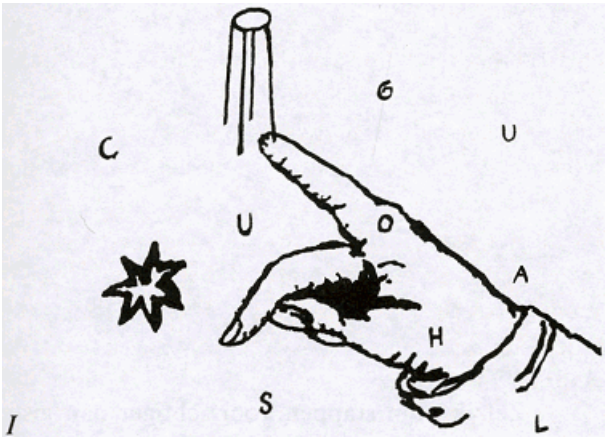

I

Achter genade aan.
Vandaal van zichzelf
op drift, in tegenlicht
in het vertrouwde niemandsland.

Soms een geluk op handen en voeten,
een nieuwe zwaarte, geluwd
en voer voor elkaar,

niet voor de katholieke linguïsten
hun staar gericht
op de manoeuvres in het oeuvre.

‘Laat het gedicht zich niet schamen
voor het rijm in lavendel en thijm,
voor zijn raadsel, zijn klaarte
zijn vervoering en zijn vuil’,

sprak hij van lallen moe
zijn ballen toe.

II

Zet ik mijn stappen voorzichtiger dan gisteren?
Wacht mij morgen de Sint-Vitus dans?
Of ren ik recht in de put
nog wat snaterend over kut.

Die ik desnoods beminde,
altijd aan de overkant
ook toen zij triomfantelijk op mij zat
zij die toen met mij heulde.

Ik ben van vroeger en geweest,
iemand die nog het scherpen van bajonetten
heeft gehoord,
iemand die trager stapt naar de pijn
die moet komen vóór ik mezelf ben geweest,
in zijn mislukte grap van leven.

Epileptisch was hij, de ranke, kwade hond
van ons tesamen.

III

Ik wil verliefd blijven
tot begin September.
Daarna bewaar ik je
zoals Idi Amin de twaalf hoofden van
zijn vijanden in de koelkast.
Alle vlees is gras maar nu al
verdampt de vrees die ik was
tegenover ‘de zee met vlechten’
(zei Archilochus die het kon weten)
En die engelen die in benden zouden dalen
en celebreren (Club Brugge, een geboorte,
een operatie) en terug in het duister
zouden vluchten?
Ik heb ze niet gezien. Blind van jou.
Ergens schater je, dronken weduwe,
ergens onder de ongeziene sterren
in dit bijziend gedicht.

IV

De raven vluchten voor de winter uit Lapland.
De meisjes in Polen lachen met voortanden van zink.

Stenen sofisten kouten
in redelijke negentiendeeuwse redingotes
over gerucht en verbinding,
het bedrog van de zinnen, de glorie van de vruchten
en hoe wij herleid worden tot doorlopende
voorlopige beelden, beschimmelde psalters.
(Het manuscript van Van Veldeke in 1856
gevonden in het toilet van een notaris.
Het schijnheilig gebed van Villon.
Coornherts ‘beelden ter deugd als in een drome’.)

Zij bedaren mij niet.
Longontsteking opdoen voor het open raam.
De negen keukenmessen op een rij.
De alvleesklier aan flarden.
De plasticzak over het hoofd in bad.

De brieven zijn geschreven, in hun envelopes.
Of de doofstomme muren de faam van de krijger
zullen verspreiden? De allerminste zorg,
want je tilt je zwarte voilette op
en je lacht naar die kinkel aan je arm.

V

Zij kwam niet terug. Steeds minder.
En ik maar hinniken om de anderen
in mijn eigenwijs theater, achter het doek.
En trappelen. Kijk, de sporen van mijn dribbels
schuin voor doel.

Die anderen stonden plots midden op straat,
versperden mij de weg.
Fluisterden in een nis
over mijn gezonde paranoïa.

Was ik anders dan die ene, die oude
die woedend in het plaveisel hakte
met zijn houweel omdat hij de biecht van zijn vrouw
had gehoord in de Romaanse Kerk?
Dan die Hassidim op rolschaatsen in het park,
dan die elk uur de landkaart raadpleegde,
waar was zij in de verraderlijke windstreken,
mijn bruid met de heupen, de schaduw,
de plooien, steeds verder, zonder later.

Tobben over Amnesty

Ik denk er vaak aan, aan de sukkels
in de bak voor een idee,
hun organen gekoppeld aan elektroden.
Alles moet mogen kunnen, maar dat nee.
Helaas is alleen de dood demokratisch.
Ik hoor ze, geloof me, die bijna doden
in hun cellen, op onze gruwelijke planeet.
Zij piepen. Als veldmuizen, een stuk of tien
en elke keer, geloof me, doet mij dat zeer.
Ik weet het, ik ben melodramatisch
maar soms denk ik dat God zijn almacht
van subatomen onachtzaam beheert.
Maar gelukkig dat ik nogal gauw relativeer
want anders had ik geen leven meer.
Mijn genot is laks, ik weet het,
maar ik kan niet kiezen voor verlies.
Het liefst verbeeld ik mij als veldmuis
een leven lang ongemolesteerd
en zonder vrees voor valk of buizerd,
laat staan voor een vredesduif.
Die vredesduif vind ik overigens vrij problematisch.
Want laten we wel wezen, waar is-t-ie?
In ons hart, zeg je? Nou laat hem daar maar,
het is er warm en pragmatisch.
Ik spoed me naar de cocktail van Amnesty.

Voor Charlotte

(naar John Clare, 1832)

De boer weet hoe laat het is want hij hoort loeien,
hij neemt zijn stok, zijn jas, en stapt naar de koeien.

Zijn hondje komt voor zijn klompen trippen
en verjaagt de haan en diens zeventien kippen.

De zwaluwen vliegen laag, bijna in de boer zijn haar
en zitten dan naast elkaar op een tak van de hazelaar.

De koeien kijken op, zij horen de boer van verre zingen
en vreten nog gauw wat gras en nog nattere dingen.

De regen is voorbij, de zon zakt zachtjes op haar zij,
Zij lijkt te willen blijven liggen op één dij.

Maar dan moet ook de zon gaan slapen, zoals de motten
de regenboog, de mol en alle twee de ogen van Charlotte.

Slavenka Drakulić
Hoe wij het communisme overleefden en bleven lachen

Slavenka Drakulić (1949) is een vooraanstaande Joegoslavische schrijfster en feministe uit Kroatië. Ze schreef de laatste tijd in Time, Die Zeit en The Independent essays en artikels over de burgeroorlog in haar land en begin dit jaar was ze te gast bij Adriaan van Dis. Haar romans werden ondermeer gepubliceerd in de Verenigde Staten, Engeland, Frankrijk en Duitsland. In het Nederlands verscheen bij de Prom eind 1991 de 'novella' Marmeren Huid. *Het boek is intussen al aan zijn tweede druk toe. Binnenkort verschijnt bij dezelfde uitgever de essaybundel* Hoe wij het communisme overleefden en bleven lachen. *Slavenka Drakulić toont daarin op een literair journalistieke manier hoe het communisme het hele dagelijkse leven doordrenkte: van voedsel tot religie, van privacy tot make-up. De Kroatische schrijfster fixeert zich bij voorkeur op kleinigheden en dat levert leuk leesvoer op. Zo vindt Drakulic bijvoorbeeld dat het communisme uiteindelijk failliet is gegaan omdat het regime niet in staat was om voldoende wc-papier of tampax te produceren*.
Hieronder drukken we bij wijze van voorpublicatie twee reportages uit deze essaybundel af: Een praatje met de censor *en* Hoe wij het communisme overleefden.

Hoe wij het communisme overleefden

Vertaling: H. Heldring-Stolk

Vesna hield de panty tegen het licht, stak er onderzoekend een hand in, spreidde haar vingers en trok daarna langzaam, op zoek naar een ladder, haar hand er weer uit. Het ene been was heel, in het andere ontdekte ze een ladder. 'Deze is niet goed,' zei ze, legde hem terzijde en pakte een andere van de stapel voor

haar. We zaten op een mooie zondagochtend in haar keuken. Ik was even langsgekomen om een stofzuiger te lenen, omdat de mijne het die ochtend na jarenlange trouwe dienst had begeven. Haar moeder die tegenover ons zat greep de afgedankte panty en zei: ‘Maar Vesna, wat zonde, die kun je nog best in huis dragen. Ik breng hem wel weg om te laten repareren.’ Vesna keek haar boos aan en barstte toen in lachen uit. ‘Nee, dat doe je niet,’ zei ze tegen haar moeder, en tegen mij: ‘Telkens als ik een oude panty weg wil gooien, probeert ze die te redden, te repareren, er een kussen mee te vullen, een vuilniszak mee dicht te binden of eigengemaakt vruchtesap door te zeven; zij weet wel honderd verschillende manieren om oude kousen en panty's te gebruiken. Het is net of ze nog in de jaren vijftig leeft.’ Haar moeder dronk kalm haar koffie en schudde haar hoofd, alsof wij haar toch nooit zouden kunnen begrijpen. ‘Ik leef dan wel niet in de jaren vijftig, maar je weet maar nooit wat er kan gebeuren. Weet je niet meer, nog maar een paar jaar geleden konden we geen panty krijgen. Toen vroeg je me of ik die oude, “gespaarde” panty's voor je wilde stoppen. Dat heb ik gedaan, met nylon-draad, op een lamp (goddank dat ik die oude peren bewaard heb. Ik zal eeuwig spijt hebben dat ik mijn ouwe, trouwe maasbal heb weggegooid). Trouwens stel je voor, zo'n panty weggooien vanwege één ladder...’

Ik zei dat ik niet wist dat er nog vrouwtjes waren die ladders ophaalden, nu kousen een massaprodukt zijn geworden, al zijn ze nog steeds niet goedkoop. In deze contreien tenminste niet. Zij zei dat er nog maar één vrouw was die dat deed. Ze had eerst een winkeltje gehad, maar werkte nu thuis. Ik zag haar voor me, aan een tafel met een lamp en een gek naaimachientje. Misschien is het wel dezelfde vrouw aan de Maksimirska ulica, waar ik eens in de maand naartoe ging met een zak vol kapotte kousen. ‘Wilt u erop wachten?’ vroeg ze me dan, omdat ze wel wist dat ik er alvast een apart had gehouden met ‘maar één ladder’, om meteen weer mee terug te kunnen nemen. Dat moet minstens twintig jaar geleden geweest zijn; toen waren kousen een schaars en duur artikel dat je pas na veel reparaties

weggooide. ‘Je kunt toch nooit weten,’ ging Vesna's moeder verder, ‘er kan wel ieder moment een burgeroorlog uitbreken: de Serviërs tegen de Kroaten, de Tsjechen tegen de Slovaken, de Hongaren tegen de Joden. Je moet overal rekening mee houden.’ ‘Maar moeder, als dat gebeurt, komt er zoveel ellende dat toch niemand zich nog druk zal maken over kousenschaarste,’ sputterde Vesna. ‘Het klinkt misschien raar, schat, maar ook in oorlogstijd moeten mensen zich zien te redden. Hoe denk je trouwens dat wij het communisme hebben overleefd?’

Ja, hoe deden we dat eigenlijk? Zeker niet door allerlei nuttige zaken weg te gooien. In het algemeen valt er in communistische landen toch al niet veel weg te gooien. Je zou zelfs kunnen zeggen dat een communistisch huishouden bijna een schoolvoorbeeld is van een ecologische kern, behalve dat deze ecologie uit een heel andere overweging voortkomt: niet uit zorg voor de natuur, maar uit een specifieke angst voor de toekomst. Zo'n ecologische kern heeft in het algemeen twee grondprincipes, verzamelen en recyclen. Je bent eindeloos bezig met recyclen, een artikel (een panty bijvoorbeeld) te herdefiniëren door het in iets anders te veranderen, het steeds weer ergens anders voor te gebruiken, en je gooit het pas weg als je (door er van alles mee te proberen natuurlijk) absoluut zeker weet dat het niet meer te gebruiken is. Maar om op de juiste, dat wil zeggen een nuttige, manier te kunnen recyclen, moet je eerst weten wat je moet verzamelen. Verzamelprincipes, om het zo maar eens te noemen, hangen voor een belangrijk deel af van bepaalde soorten experimenten in bepaalde communistische landen, of misschien nog eerder van bepaalde *graden* van armoede. Maar in principe kan men dat verzamelen in verschillende categorieën onderbrengen: *gebruiksartikelen* (oude lappen, schoenen, huishoudelijke artikelen en meubels, potten en pannen, manden, bezems, kranten); *voorwerpen die in niet-communistische landen meestal weggegooid worden* (ook wel bekend als verpakkingsmateriaal zoals flessen, potten, blikken, doppen, kurken, elastiekjes, plastic zakken, pakpapier, kartonnen dozen); *voorwerpen uit het buitenland* (praktisch alles uit

een ander land, van potlood of opschrijfboekje tot jurk, van kauwgom tot snoeppapiertje); *artikelen die misschien niet meer te krijgen zullen zijn* (daar valt van alles onder, zoals bloem, koffie, eieren, wasmiddelen, zeep, panties, schroeven, spijkers, touw, ijzerdraad, parfum, postpapier, boeken; je weet gewoon nooit, je kunt nooit voorspellen wat je te wachten staat en dat is uiteindelijk de voornaamste reden om te verzamelen. En hoewel ik best weet dat arme mensen in niet zo arme (Westerse) landen misschien op dezelfde manier verzamelen en recyclen, waren het toch in de eerste plaats de mensen in Oost-Europa, omdat ze bijna allemaal zo arm waren dat ze het wel moesten doen. Ze leven natuurlijk ook in een toestand van voortdurende schaarste en weten van de ene dag op de andere niet wat ze in de winkels zullen vinden.

Ik dweilde de vloer van mijn huis met een oude mannen-onderbroek en had nooit beseft hoe gek een bezem in een onderbroek eruitziet, totdat een vriendin, uit het buitenland natuurlijk, me er lachend op wees. Maar net als de moeder van Vesna vond ik het zonde om hem weg te gooien, zolang hij nog herdoopt kon worden en herschapen tot dweil. Had je niet een zwabber kunnen kopen, vroeg mijn vriendin. Jawel, maar waarom eigenlijk? Mijn grootmoeder heeft het altijd hiermee gedaan, mijn moeder ook en trouwens: tot eind negentienzestig kon je nergens zwabbers kopen. De ervaring heeft geleerd dat echt katoenen ondergoed fantastisch goed stof opneemt en ook heel goed is voor vloeren, ramen en tegels. Daarom gebruikt mijn moeder het nog steeds.

Toen besefte ik dat deze vriendin helemaal niets wist van wat je met oude kleren kun doen: truien van uitgehaalde wol, oude jassen binnenste buiten gekeerd en vermaakt tot kinderjasjes, of een nieuw laken gemaakt van twee oude. Zij was zich niet bewust dat in de ecologie van de armoede niets wordt afgedankt, vooral geen kleren. Weggeven wordt minder vaak gedaan (‘ben ik soms minder dan jij?’), behalve aan zigeuners. Iemand zou zich wel eens beledigd kunnen voelen, omdat nieuwe kleren nu eenmaal een teken zijn van grotere welvaart.

Wij gebruiken oude kleren niet alleen voor andere doeleinden - dat is de tweede fase - we dragen ze eerst nog op in huis, zoals dat heet. Iemand die voor het eerst bij een doorsnee gezin binnenkomt zou wel eens raar op kunnen kijken als hij, wat bepaald niet ongebruikelijk is, een eerzaam, respectabel persoon - laten we zeggen een professor - aantreft in een gestreepte pyjamabroek, een oude trui met mottengaten of gestopt met een ander kleur wol, op pantoffels en met een versleten badjas aan. En omdat dit soort ‘verzamelen’ een nationale sport is, vind niemand het erg in zulke rare vodden gezien te worden.

Door de omstandigheden waaronder wij leven is er van privacy geen sprake, of eigenlijk deel je die met de hele gemeenschap. De flats waarin wij wonen zijn te klein, te vol of te veel opgedeeld en veelal struikel je over elkaar op weg naar keuken of badkamer. Omdat een huisgezin onder het communisme zich nu eenmaal niet zelf kan bedruipen, ben je gedoemd tot afhankelijkheid van je buren. Iedereen vraagt elkaar om gunsten, je leent koffie, suiker of andere huishoudelijke zaken van elkaar of je hebt behoefte eens flink te schelden op de politiek of je moet je kind op een betere school zien te krijgen. En iedereen die bij je langskomt ziet je natuurlijk in afgedragen kleren rondlopen. Misschien heeft dat ook wel een goede kant: je weet in ieder geval wat je aan elkaar hebt.

Het is duidelijk dat dit verzamelen en opnieuw dragen van oude kleren een logisch gevolg is van schaarste, maar als je ver van een communistisch land leeft is het moeilijk enige logica te ontdekken in het verzamelen van wegwerpartikelen. Waarom bewaart iemand bijvoorbeeld een oude schoenendoos? Als je eenmaal thuis bent met je nieuwe schoenen, gooi je zo'n doos toch gewoon weg. Maar een mooie sterke schoenendoos kan nog voor allerlei doelen gebruikt worden. Meestal worden, of werden, ze gebruikt voor het opbergen van foto's en oude rekeningen. De mensen bewaren ze onder in een kleerkast of linnenkast of boven in een slaapkamerkast. Als je vraagt familiefoto's te mogen zien, halen ze geen fotoalbum te voorschijn, maar een stoffige schoenendoos. Strik of touw wordt in

je aanwezigheid behoedzaam losgemaakt, alsof er in die ene schoenendoos iets heel kostbaars zit, een stukje van hun leven, te kostbaar om iedere dag te voorschijn te halen. Dit gebruik van de schoenendoos is gemakkelijk te verklaren: er waren een hele tijd geen albums te koop en later waren ze heel duur. Trouwens, de mensen hier lijken niet zoveel foto's te hebben, en het komt niet zo vaak voor dat ze ze bekijken of aan anderen laten zien. Schoenendozen zijn ook geknipt voor rekeningen, vooral oude, van tien, twintig of dertig jaar geleden. Rekeningen van allerlei kleine aankopen of van de huur of bankrekeningen. Als je namelijk te maken hebt met zo'n enorme inefficiënte bureaucratie moet je vele jaren terug kunnen gaan om je onschuld te kunnen bewijzen. Zo'n schoenendoos is als een computer, vol keurig opgeslagen gegevens die onontbeerlijk zijn om te kunnen overleven in een systeem dat ervoor bedoeld is de mens als individu te gronde te richten.

Maar in ieder huisgezin heeft het verzamelen van glazen potten de hoogste prioriteit, en dat komt, geloof ik, omdat je daar weer andere verzamelobjecten in kunt bewaren. Het zou ook hierbij weer doodnormaal zijn zo'n potje weg te gooien als het leeg is, bij voorkeur in een glasbak. Maar nee, als je hier eenmaal woont, merk je algauw dat er een andere manier van hergebruiken is. Er is altijd wel iets dat nodig opgeborgen moet worden. Een handvol roestige spijkers of een bepaald soort schroeven dat je in de winkel nooit kunt vinden als je ze nodig hebt, of misschien knopen of elastiekjes of plastic dopjes of kurken, oude scheermesjes (je weet tenslotte niet hoe lang je die nog zult kunnen krijgen in de winkel), stukjes zeep of touw (voor 't geval), broodkruimels, koffiebonen, verse knoflook of eigengemaakt zoetzuur. In de grotere potten kun je 's winters nog eens wat eten bewaren op een balkon, net als in een koelkast, heel handig. En bovendien: als er een pot breekt kun je het deksel nog gebruiken als asbak. Bijna iedereen rookt, dus wie heeft er genoeg asbakken?

De meeste mensen verzamelen blik, vooral grote blikken maar kleine blikjes ook wel. ‘Dit is zonde om weg te gooien,’

[advertentie]

zei mijn buurvrouw, een oude dame, altijd en dan zette ze er een rode geranium in; tientallen blikken zette ze op vensterbanken, in gangen, op trappen, in de badkamer zelfa. Ik geloof dat vrouwen ‘goud’ blik liever hebben dan ‘zilver’ blik; en dat ziet er inderdaad leuker uit op vensterbanken en balkonnetjes, in achtertuintjes en zelfs binnenshuis, overal waar je maar bloemen wilt hebben. Je neemt gewoon een blik, een spijker en een hamer, keert het ondersteboven, slaat er met hamer en spijker een gat in en klaar ben je, zomaar een nieuwe bloempot. Dat noem ik nu ecologie. Soms kom je een plant tegen in een oude waskom of pot, die dan vaak helderblauw of felrood is met witte stippen. Planten die het in de steden niet zo goed doen door gebrek aan zon, zien er zo wat levendiger uit. Als je je tenminste de weelde kunt permitteren oude potten daarvoor te gebruiken, want meestal eindigen die ergens onder de gootsteen om aardappelen of uien in te doen. Misschien komen ze eens of twee keer in de tien jaar te voorschijn, als een keuken of kamer geschilderd wordt (wat de mensen hier nog zelf doen), en dan dienen ze als verfpot.

‘Zelfs nu nog kan ik het niet laten plastic yoghurtbekers af te wassen,’ zegt Vesna. ‘Toen ze die in de jaren zestig begonnen te produceren (vroeger werd yoghurt altijd verkocht in glazen potjes met statiegeld), was ik nog op school en daar gebruikten we ze voor waterverf. Thuis speelden we er keukentje mee of dronken eruit of bewaarden er zout en peper in. En al gebruik ik ze tegenwoordig niet, ik verzamel ze toch - God mag weten waarom. Ik denk dat verzamelen tegenwoordig niet zozeer een feitelijke toestand weergeeft als wel een geestelijke. Wij hunkeren nog naar dingen en wij zijn bang voor de toekomst, het zit dieper dan ik dacht.’ Haar woorden deden me denken aan weer een andere vorm van verzamelen, een andere hunkering: toen ik als kind zielsgraag een mooi cellofaan snoeppapiertje of een wikkel van een chocoladereep wilde hebben. Die kon ik alleen maar krijgen van een schoolvriendinnetje dat een vader in het buitenland had. Ik stopte ze dan tussen de bladen van een boek en als ze mooi glad waren kon ik er lang naar staren, ook naar

de vreemde woorden zoals *framboise* of *sucre* of *chocolatier*, en dan rook ik nog die bijzondere, heerlijke dingen die erin gezeten hadden en die ik nooit geproefd had. In het 'buitenland' (daar werd alles mee bedoeld wat maar over de grens lag) werd ieder snoepje beeldig verpakt, terwijl wij alleen maar een snoepje kenden dat *505 sa crtom* heette en dat verpakt in een rood trommeltje als nieuwjaarscadeau bedoeld was (niet als kerstcadeau, Kerstmis bestond immers officieel niet). Geen wonder dat er niet meer keuze was: er bestond toentertijd, in begin negentienvijftig namelijk, maar één suikerwerkfabriek, genaamd naar de oorlogsheld Josip Kras.

Wij waren natuurlijk uiterst geboeid door deze snoep-papiertjes - ons eerste contact met iets uit het buitenland - en wij voelden dat er daar nog meer onbekends en begeerlijks lag te wachten. Later verzamelden we allerlei kaartjes en stickers uit het buitenland, van snoep, bier, kaas en kleren; daarna sigaret-tendoosjes, bierblikjes of colaflesjes, die door toeristen in zee werden gegooid terwijl ze op de pont stonden te wachten. Het enige waar het om ging was dat het uit het buitenland kwam. Waarom? Omdat alles wat vreemd was, van verpakkingsmaterieel tot een bierblikje, mooier ontworpen was. En omdat wij alleen maar armoede kenden, intrigeerde die duidelijk andere wereld ons hevig. Pas heel veel later, misschien wel te laat, begrepen wij dat het allemaal ging om consumptieve belangen, gewoon om kopers te trekken. Maar ik geloof niet dat wij hier echt van overtuigd zijn geraakt, want zelfs nu zijn we nog hartstochtelijke verzamelaars van buitenlandse artikelen, alsof we ons nog steeds dat legendarische 'buitenland', echt of namaak, proberen eigen te maken.

Het is een heel vertrouwd gevoel: ik zie mezelf nog als vijfjarig kind naar de badkamer gaan, mijn moeders lippenstift pakken, mijn kauwgom uit mijn mond halen, er een beetje lippenstift opdoen en dan goed mengen totdat de kauwgom roze werd. Dan ging ik naar buiten en deed tegen de meisjes alsof het een echte 'Bazooka Joe' was (hoewel ik die maar eens had geproefd en ook nog maar één stukje). Ik hoopte dan dat ze

jaloers zouden zijn, maar ik deed tegelijk een schietgebedje dat ze me niet zouden vragen het papiertje dat eromheen hoorde te zitten te laten zien met het kleine stripverhaal (het eerste stripverhaaltje dat ik ooit had gezien), waarop figuurtjes met elkaar spraken door middel van wolkjes in een volstrekt onbekende taal van een andere planeet.

Mijn grootmoeder stierf in de jaren zeventig, maar daarvoor lag ze eerst nog een paar maanden in het ziekenhuis. Mijn moeder nam de gelegenheid te baat om tenminste enigszins haar kasten en laden ‘uit te mesten’, zoals ze dat noemde, want mijn grootmoeder stond er om bekend dat ze alles verzamelde wat ze tegenkwam. Wat er in die solide oud-eiken kast zat, kon er nog mee door. Er hingen alleen maar oude jassen in (ik was vooral dol op een groene, die ergens tussen de twee wereldoorlogen was gemaakt en die een zijden merkje hed met *Modewerkstätte Franziska Bundschuh*), verder een kale astrakan bontjas die naar mottenballen stonk, verscheidene paren bijna nieuwe, handgemaakte schoenen, handschoenen, een stapel lakens en mijn moeders doopjurk. Weer een andere kast had meer iets weg van een klein pakhuis of een boot, op expeditie door onbekende wateren. Hij zat vol met keurig opgeslagen wasmiddelen die keihard waren geworden, flessen met ranzig geworden olie, ettelijke kilo's suiker, bloem en koffie (kennelijk de eerste levensbehoeften), een paar pakken thee, koekjes, pasta, blikjes tomatenpuré (ze was dol op Italiaans eten), bonen, en zelfs een of twee kilo zout, hoewel niemand zich herinnert dat *daar* ooit een tekort aan was. Al dat eten stond op de onderste planken. Op de bovenste planken lag de rest, zoals een rol witte tule, een heleboel wol in allerlei kleuren, zowel gloednieuwe als gerepareerde panties en kousen (ik geloof zelfs van voor de Tweede Wereldoorlog), zwarte en bruine haarverf, shampoo, allerlei zeep, wc-papier, medicijnen waarvan de uiterste datum allang verstreken was zoals antibiotica, aspirine, insuline (hoewel er niemand in de familie suikerziekte had) en dan nog wat andere pillen zonder etiket, watten en ongeveer vijf of zes pakken maandverband. Eigenlijk leek haar kast nog meer op een

museum van schaarse artikelen tijdens het communisme dan op een pakhuis.

We waren nog steeds niet verbaasd, totdat we een van haar laden opentrokken. Dat was zelfs ons, verzamelaars bij uitstek, te machtig. Die la zat vol plastic zakken, gewassen, gedroogd en gesorteerd in bundels met elastiek eromheen, zakken in allerlei maten en kleuren. Heel grote van buitenlandse warenhuizen of beroemde winkels, misschien wel twintig jaar geleden meegebracht van onze reizen naar Oostenrijk, Duitsland, Italië, Spanje of Zweden; ook kleinere van winkels in Zagreb; dan nog de gewonere zonder opdruk, tot hele kleintjes toe. Het had iets van een archeologische verzameling, een inventarisatie van de ontwikkeling en het gebruik van plastic zakken vanaf het eerste moment dat ze hier in gebruik werden genomen, met de stijgende welvaart (toen ze gratis verstrekt werden), tijden de economische crisis (toen ze verdwenen), tot aan de huidige tijd, waarin je er extra voor moet betalen. Vrienden uit de USSR vertelden ons dat plastic zakken zeer gewild waren, vooral als ze een opdruk hadden, omdat de vrouwen ze daar als handtas gebruiken. Dat deden wij niet, maar wij wasten ze voor andere doeleinden, totdat ze bij het vuil terechtkwamen, als vuilniszakken natuurlijk.

Ik geloof dat die laden van mijn grootmoeder niet alleen duidelijk maakten hoe wij het communisme overleefden, maar vooral waarom het communisme faalde: het faalde door het grote wantrouwen, door een altijd aanwezige vrees voor de toekomst. Natuurlijk was het zo dat de mensen uit armoede verzamelden, maar dat was een zeer specifieke armoede, een armoede die voor het hele land gold. Iedereen was arm, arm en misdeeld zijn was een toestand die nauwelijks ooit veranderde, omdat noch woorden, noch verklaringen, noch beloften of dreigementen van politici daar iets aan kunnen veranderen. En bovenal was verzamelen een bittere noodzaak, omdat in wezen niemand geloofde in een systeem dat ruim veertig jaar lang, zonder onderbreking, niet in staat was gebleken zijn burgers van de eerste levensbehoeften te voorzien. Terwijl de politieke

leiders het voortdurend hadden over een veelbelovende toekomst, verzamelden de mensen voortdurend bloem, suiker, potjes, bekertjes, panty's, oud brood, kurken, touw, spijkers en plastic zakken. Als die politici maar eens de kans hadden gehad in onze kasten, kelders en laden te gluren - en dan niet op zoek naar verboden boeken of ander belastend materiaal - zouden ze hebben kunnen zien wat voor toekomst het communisme met al zijn prachtige plannen te wachten stond. Maar ja, zij hebben nu eenmaal niet gekeken.

Een praatje met mijn censor

Vertaling: Christel Jansen

‘Ik zie er anders uit dan je je voorstelt,’ klonk een mannenstem door de telefoon, een beetje nasaal maar prettig om te horen. Deze zin gaf de doorslag en ik besloot in te gaan op de uitnodiging van mijn censor, kameraad inspecteur M. Naar zijn eigen zeggen werkte hij voor de staatsveiligheidsdienst (SDB), verantwoordelijk voor de pers. Ik wist weliswaar van het bestaan van zulke mensen af, maar dat kon niet verhinderen dat zijn plotselinge uitnodiging voor ‘een informele ontmoeting om even met elkaar te praten’ me overviel. Ik had het kunnen weigeren, maar er was iets waardoor ik mijn weerzin overwon, iets dat me ertoe dreef in te stemmen met een ontmoeting de volgende dag.

In Joegoslavië is de hoofdredacteur, aangesteld met goedkeuring van onder andere het Centraal Comité van de Communistische Partij, meestal ook de censor van de krant. Maar het gegeven dat hij zijn baan kan verliezen wanneer er ‘vergissingen’ in zijn uitgave zijn geslopen, wordt niet beschouwd als afdoende controle. De SDB heeft een speciale dienst voor toezicht op de media. Kameraden inspecteurs als M. houden in de gaten of de

gedrukte pers, de radio en tv de ‘lijn’ die door de partij is uitgezet wel goed volgen. Hun baan houdt eveneens in dat ze redacteuren en journalisten nauwlettend in de gaten houden en dat ze, wanneer ze dat nodig achten, bijna onopvallend druk op hen uitoefenen. Het is geen gemakkelijke taak, want de partijlijn verandert onophoudelijk, afhankelijk van welke vleugel van de partij - de democratisch gezinde of de stalinistische - aan de macht is.

In eerste instantie was ik nieuwsgierig: ik had nog nooit een SDB-inspecteur ontmoet, misschien was ik niet belangrijk genoeg. Dit was dus de gelegenheid om kennis te maken met de macht van de SDB, gepersonifieerd in een man. Is hij groot of klein? Wat heeft hij aan? Hoe houdt hij zijn handen tijdens het praten? Ik veronderstel dat mijn reactie voortkwam uit een literaire traditie, uit een lange reeks van boeken waarin KGB-functionarissen werden beschreven die in Lubjanka honderdduizenden - nee, miljoenen - mensen ondervroegen, hen dwongen tot bekentenissen van dingen die ze nooit hadden gedaan en hen vervolgens een ijzige dood instuurden in Siberië. Ik kon maar beter niet denken aan Solzjenitsyn of Koestler, want mijn angst begon het van mijn nieuwsgierigheid te winnen. Geen echte angst, maar iets vergelijkbaars: de gedachte aan mijn mogelijke zonden. Wat had kameraad inspecteur M. eigenlijk door de telefoon gezegd? Ja, hij had me beleefd uitgenodigd voor een praatje, maar had daarbij eveneens gezegd dat hij me iets belangrijks te vragen had, en dat maakte het anders.

Wat kon hij me vragen? Ik ben journaliste bij een opinietijdschrift en geen partijlid (we hoeven de partij, de Bond van Communisten van Joegoslavië, niet eens met name te noemen omdat er geen andere partij is). Misschien waren mijn collega's ook uitgenodigd voor zulke gesprekken, maar daar werd nooit over gepraat. Kameraad inspecteur M. was hiervan op de hoogte en vertelde me dat hij me niet in mijn kantoor had opgebeld om me te beschermen. Ik schrijf soms artikelen die de publieke opinie in beroering brengen en de aandacht van de partijleiders trekken. Maar wat dan nog? Iedereen weet dat het daar niet om

gaat, want met het schrijven van artikelen verander je niets. Of wel soms? Welke van mijn artikelen in het laatste nummer zouden een aanleiding zijn voor de SDB-man om mij te bellen? Het zouden mijn artikelen over de Albanezen in Kosovo kunnen zijn, maar het is evenzeer mogelijk dat hij niet was gediend van mijn recente artikelen over de cultuurpolitiek, waarin ik beweer dat we steeds meer afdrijven richting Oost-Europa. Het kon op alles betrekking hebben. Ik probeerde voor mezelf na te gaan welke 'vergissingen' kameraad M. voor ogen kon hebben. Bracht ik schade toe aan de publieke opinie door niet-geaccepteerde westerse ideeën te uiten en normen te introduceren die vreemd waren aan onze maatschappij van socialistisch zelfbestuur, of ging het om het verspreiden van onjuiste en gevaarlijke informatie?

Misschien zoek ik in de verkeerde richting. Misschien was het mijn privé-leven, mijn hippieverleden, de paar joints, het liften door Europa, seks met vreemdelingen. Maar misschien had het helemaal niets met mij te maken maar met mijn eerste man, die nu in Canada woont. Of de tweede, die naar de Verenigde Staten is geëmigreerd. Toegegeven, ik ga inderdaad veel te vaak naar het Westen, ik heb daar contacten en ik spreek verschillende talen, ik ben geabonneerd op drie Amerikaanse, twee Engelse en een Italiaans tijdschrift, en ik ontvang regelmatig boeken en brieven uit het buitenland. Mijn professoren aan de universiteit waren bekende filosofen en critici van het systeem. Bovendien, ik ben een feministe. Ze openen soms mijn post, en meer dan eens hoorde ik vreemde geluiden door mijn telefoon. Ik heb er tot nu toe nooit enige aandacht aan besteed, of vond het niet belangrijk genoeg om me er druk over te maken. Ik houd vast aan het principe dat openheid in mijn werk mijn beste verdediging is, ofschoon me dat nu een beetje romantisch lijkt.

Tegenover me, aan de kleine ronde tafel in het café, zat een kleine, dunne man met een baard en met een zwarte jack aan - het type dat je op een feestje tegenkomt en daarna straal voorbijloopt. Hij zag eruit als een leraar op een middelbare

school, hij straalde wel wat gezag uit maar had tegelijkertijd de onbeholpenheid van een autodidact over zich. Hij had in ieder geval de waarheid gesproken: hij zag er inderdaad niet als een censor uit. De ‘reden’ voor de ontmoeting was uiteraard banaal, te banaal om waar te zijn. Hij legde uit dat er een man was gearresteerd en dat mijn naam voorkwam in het adresboekje van die man. Hij noemde een onbekende, misschien wel een gefingeerde naam. Maar de gearresteerde man was bevriend met een bekende staatsvijand en kameraad inspecteur vroeg zich af wat mijn contact was met die man. Van opluchting begon ik bijna te lachen. Ik vertelde hem dat mijn baan en die van hem veel van elkaar weg hadden: we waren beiden afhankelijk van zowel contacten als van informatie. Om die reden zou ik niet verbaasd zijn als er een papiertje met mijn naam erop werd aangetroffen in de zak van een terrorist, van de minister-president van Frankrijk of van Warren Beatty.

Het gesprek verliep op de gebruikelijke wijze, ‘gebruikelijk’ in de betekenis van twee mensen in de trein die gedachten uitwisselen over de actuele politieke situatie, de inflatie, het gevaar van het nationalisme en de voedselprijzen. Maar beiden wisten we dat er iets achter zat. Ik probeerde te opgewekt en te ongedwongen te bewijzen dat ik niets te verbergen had. Hij sprak te beleefd en te charmant over zijn dochter die dit jaar naar de universiteit zou gaan, over zijn moeder en zijn kat, van een verhoor was immers geen sprake. En toch maakte hij, terwijl hij nerveus de ene sigaret na de ander rookte, een wat verloren indruk, alsof hij liever ergens anders was, alsof hij liever iets anders deed. Eventjes leek het erop dat hij degene was die medelijden verdiende, en niet ik. De onvermijdelijke zin ‘Het is nu eenmaal uw werk’, lag al op mijn lippen, toen hij zei: ‘U moet begrijpen dat ik niet zo ben als mijn collega's. Ik geloof niet in grofheid. Naar mijn mening moet je het werk van een journalist van een afstand volgen en het goed leren kennen. En als ze dan herhaaldelijk ernstige fouten begaan dan kun je ze vriendelijk waarschuwen. Vaak is dat genoeg, journalisten zijn intelligente mensen.’

Bij het woord ‘vriendelijk’ bekroop me een ongemakkelijk gevoel. ‘Weet u,’ ging hij verder, terwijl hij langs me heen keek door het raam van het café, ‘in zekere zin zijn wij vrienden. Ik ken al uw artikelen, uw boeken. En ik weet niet alleen wat u denkt, maar ook *hoe* u denkt en ik weet hoe u op bepaalde vraagstukken reageert. Ik moet bekennen dat ik u alleen even wilde zien. U ziet er veel knapper uit dan op uw foto's.’

Ik verliet het café en ging naar mijn hoofdredacteur. Zijn kantoor is een klein, donker kamertje waarvan de muren volstaan met planken en stoffige boeken. Zijn bureau was overladen met post, papier en lege kopjes. Hij luisterde aandachtig naar mijn verhaal over het praatje met de censor. Vervolgens leunde hij over de tafel heen en zei met ongewoon luide stem: ‘Ga gewoon door met schrijven, zoals je dat altijd hebt gedaan, vergeet dat gesprek maar. Ik ben de eerste die melding maakt van verdachte personen of activiteiten bij dit tijdschrift, reken maar!’ Onder het spreken wees hij met zijn wijsvinger richting plafond. Toen pas begreep ik dat er een microfoon in zijn kantoor verborgen is en op dat moment drong niet alleen de betekenis van het woord censuur tot me door, maar ook die van de subtielere en meer verborgen afgeleide ervan: van zelfcensuur, die eenieder van ons zich heeft eigengemaakt, zodat we niet te vaak met onze censor hoeven te praten en het hem niet te moeilijk hoeven te maken.

Het gesprek met Kameraad Inspecteur M. was volkomen overbodig. Waar het om ging was de tijd tussen zijn belletje en onze ontmoeting, toen ik mijzelf onder de loep nam, mijn fouten naging, mijn leven bekeek door zijn ogen en mezelf ondervroeg zoals een censor dat zou doen. Tegelijkertijd begreep ik dat hij, als hij het werkelijk wilde, hoe dan ook een bewijs zou vinden, zelfs als het er niet was. De schuld waarover ik spreek is geen kwestie van feiten, maar van de interpretatie ervan.

Nicole M. Schippers
Satellieten

Je begint maar.

Hij begon.

E. was eens een kannibalengezin dat besloot vegetarisch te gaan leven. Ze gingen met zijn allen naar de speciaalzaak en kochten bruin brood, sojakoeken, seitanhamburgers en müesli. Ze aten jammer genoeg ook de verkoopster ter plekke op.

Einde.

Begin maar opnieuw. Je moet het je niet te makkelijk maken.

Verdomme.

Twee clochards zaten onder een brug, toen opeens een naakte vrouw uit het water kwam. De vrouw had een sigaret in de hand en vroeg een vuurtje. In een tinnen doos had één van de clochards lucifers en zelfs een aansteker. Hij gaf de vrouw vuur en vroeg of ze het niet koud had. Daarop verkrachtte de vrouw beide clochards.

Zo zie je maar.

Zo zie je maar wat?

Ach, hou op.

Ik heb geen zin meer.

Je moet. Niet opgeven. Nooit opgeven.

Hij begon opnieuw.

De eenzaamheid begint zo stilaan te wegen. Daarom loopt hij zo gebogen. Zijn rug en schouders kunnen de eenzaamheid nauwelijks tillen. Zijn benen begeven het bijna.

Hij stapt zwaar door de natte herfstbladeren. Kinderen dartelen langs. Geen gewicht op hun schouders. Het leven maakt hen licht. Hij wil ze aanmanen tot enige terughoudendheid, maar hij krijgt zijn hoofd niet opgetild en zijn mond is een verroeste, sinds lang gesloten klem.

Hij kan een arm enigszins heffen. Maar geen van de kinderen merkt dat gebaar. Ze zien hém niet eens en hij is

nochtans niet klein, zelfs als hij zo gebogen loopt.

Hij gaat op een bank zitten, handen tussen de knieën, ogen gericht op het gras tussen zijn voeten. Hoog boven hem passeert een satelliet. Hij weet dat. Het is een geruststellende gedachte dat de satellieten niet zo gauw op zijn kop zullen vallen.

Die verdomde kinderen blijven maar spelen en lawaai maken. Waar zijn hun ouders? Waarom houden ze hun mormels niet binnen? Hij zou ze allemaal wel de nek kunnen omwringen.

Kom, kom. Wat zijn dat nu voor gedachten? Je neemt jezelf veel te serieus. Je bent alleen maar een personage in een verhaal dat er zelfs nog niet is. Je stapte tot nu toe alleen maar door natte herfstbladeren, je stapte zwaar omdat de eenzaamheid woog en er waren kinderen die teveel kabaal maakten en je ging op een bank zitten en zoëven is een satelliet gepasseerd.

Ik wou dat ik er niet was. Ik ben een last voor anderen. Ik wil mezelf uitgommen. Ik wil een potloodtekening zijn. Potloodtekeningen zijn zelden definitief. Ik wil niet definitief zijn. Ik wil veranderd kunnen worden. Iemand moet dit toch inzien. Iemand moet toch kunnen vatten waarom ik hier ben, waarom deze woorden aan mij verspild worden. Ik weet het, dit is wat moeilijk om te begrijpen. Laten we weer concreet worden.

Er komt een koppel op een andere bank zitten. Ze hebben geen kinderen, daar zijn ze nog te jong voor. Ze zitten heel dicht bij elkaar, ze zijn heel verliefd. Ik slaag erin mijn hoofd in hun richting te draaien en mijn mond te openen.

‘Rottende blaren,’ zeg ik.

Het is het eerste wat ik in dagen uit kan brengen. Voor de twee jonge mensen is het onzin, maar ik ben zo blij dat ik iets gezegd heb. En ik zeg het warempel nog eens:

‘Rottende blaren.’

De twee hebben nu door dat ik tegen hen spreek. Het is de jongeman die het op zich neemt mij van antwoord te dienen. Hij is een welopgevoede kerel en wil een sukkelaar als ik niet negeren of wegjagen. Maar hij wil ook zijn liefste beschermen tegen vieze oude mannen. Niet dat ik zo oud ben. Ik ben wel

vies. Ik heb me al een week niet meer gewassen, omdat bij mij het water afgesloten is.

‘Mooi weer. Toch wat fris,’ zegt de jongeman.

Hij heeft gave tanden.

Ik heb bruine tanden, van het roken.

Ik wil nog wat zeggen, als dit papier en de schrijfmachine en de schrijver natuurlijk het mij toelaten. Ja? Ja!

‘Stinkend water,’ zeg ik.

Daarmee bedoel ik het water in de sloot vlakbij. Het stinkt echt, maar de mensen schijnen dat niet erg te vinden. Maar als ik een wind laat vliegen, krijg ik op mijn kop. Dat is niet eerlijk.

De jongeman en zijn vriendin fluisteren. Het meisje giechelt.

Het is dus nog zo'n giechelmeisje, al zou dat toch niet meer mogen op haar leeftijd - ik schat haar zeventien.

De jongeman wil zich nu weer helemaal met haar bezighouden.

Hij begint haar over de dijen te strelen en daar kan ik absoluut niet tegen. Ik heb al zolang geen meisje of vrouw meer gehad en de eenzaamheid weegt, ze weegt een ton, tien ton. Komt zo'n jong koppel voor je ogen vrijen. Er zijn grenzen.

‘Stinkende rotte drol!’ zeg ik behoorlijk luid.

Dit kan makkelijk als een belediging opgevat worden. De jongeman heeft het gehoord.

‘Pardon?’

Pardon. Wie zegt er nu pardon? Zo'n jonge man en nog zo ouderwets, zo formeel. Maar de jeugd is reactionair, zegt men. Ik moet het nog gaan geloven.

Mijn eloquentie stijgt nu ten top:

‘Natte platte scheet!’

Ik bedoel dat allemaal niet zo kwaad. Ik wil alleen dat ze ophouden met flikflooien. Ze moeten rekening houden met een sukkelaar die vergeten is hoe de huid van een vrouw aanvoelt. Vrouwenlippen. Haren. Ogen. Neus. Oortjes. Gewone, menselijke ervaringen. Maar mij zijn ze ontzegd sinds mijn echtgenote

van mij is weggegaan, sinds ik geen werk en geen geld meer heb. De liefde is voor de bezittende klasse. Ik weet niet wat de jongeman bezielt. In zijn plaats zou ik opstaan en ergens anders gaan vrijen. Er zijn banken genoeg. Het park is groot. Maar nee, hij moet laten zien dat hij een man is. Hij staat op en komt naar me toe.

'Laat hem toch,' zegt het meisje. Ze is veel verstandiger. Dat zijn meisjes altijd.

De jongeman staat voor me, kijkt op me neer. Hij is groot. Ongetwijfeld sterk. Doet aan sport, roeien, vermoed ik. Ik was een roeier, vroeger. Ik heb nog sterke armen, dus hij moet oppassen.

'Ik hou niet van viezeriken,' zegt hij.

Ik kan mijn hoofd nauwelijks naar hem optillen. Ziet hij dan niet welk gewicht ik moet torsen? Ik open mijn mond om iets te zeggen en mijn tong valt er zomaar uit. Ik kan het niet tegenhouden, het is niet met opzet. Maar dat heeft de jongeman zo niet begrepen. Zijn goede opvoeding laat hem nu in de steek. Hij grijpt me bij de kraag van mijn versleten jas, tilt me van de bank en slingert mij in het natte gras.

Nat gras kan verdomd hard zijn. Dat voel ik aan mijn rug. Mijn hoofd botst ook als een te hard opgepompte bal. Pijn. Net wat ik nodig had. Sterretjes. Ik zie de hemel, blauw en grijs. Zie ik daar weer geen satelliet?

Ik hoor het meisje roepen:

'Genoeg! Laat hem met rust!'

De jongeman schreeuwt dat hij zich niet laat beledigen door een schooier. Het meisje schreeuwt terug dat hij een bruut is. Ik blijf rustig op mijn rug liggen, sluit de ogen, kreun wat. De pijn is al wat minder. 'Ga je gang!' schreeuwt de jongeman.

Ik hoor hoe hij wegloopt. Voel de trilling van zijn zware voetstappen. Lichtere voeten komen naderbij. Ze knielt naast me.

'Is alles in orde? Hebt u pijn?'

Ik hou nog even de ogen dicht. Dit komt nooit meer terug. Hier moet ik van genieten. Als ik nog wat zeg, mag dat niets met

rottende blaren, stinkend water of scheten te maken hebben. Ik heb echt wel meer in mijn mars dan dat.

God, ze legt warempel een hand tegen mijn ongeschoren wang. Dan op mijn voorhoofd. Ik kreun nog wat. Ik voel dat ze ongerust is. Het is wellicht niet de eerste keer dat haar vriend iemand in elkaar slaat. Maar ik wil de komedie niet te ver drijven. Ik wil niet dat ze om een ziekenwagen belt. Ik ben niet ziek, o nee! Kijk, de pijn is al weg. Welk een kracht zo'n jong meisje niet heeft! Ah, de jeugd! Onvervangbaar. Niet te betalen.

Ik open de ogen. Ze lacht naar me. Jongens toch. Ze helpt me opstaan. Ik sla een arm om haar schouders, smalle schouders, maar stevig. We strompelen terug naar de bank. We zitten. Ze gaat niet aan de andere kant zitten, hoewel ik stink. Ze begrijpt waarom ik stink. De stank van de armoede, mijn kind, de geur van de loden eenzaamheid.

Ze zegt niets over haar vriend, verontschuldigt hem niet en dat vind ik fijn. Die jongeman is niet goed voor haar, dat zag ik meteen. Hopelijk ziet ze dat op tijd in. Het is niet mijn taak haar dat te zeggen.

'Woont u hier in de buurt?' vraagt ze.

Ik knik. Het spreken valt me nu weer moeilijk. Niet alleen wegens mijn verroeste kaak. Ik ben ook verlegen. Het is immers al zolang geleden. Maar dat zei ik al.

'Zal ik u naar huis brengen?'

Ik schud het hoofd. Ik zal me dat later beklagen, ik weet het, maar ik heb nog een beetje fatsoen.

Gelukkig blijft ze nog een poos zitten. Ze praat wat over zichzelf. Het meeste vergeet ik weer snel. Ze gaat naar de universiteit. Wiskunde. Ze wil ook naar Amerika. Ik lach en wijs naar de hemel. Satellieten.

De Amerikanen hebben vele satellieten de hemel ingeschoten. Ze begrijpt het niet. Ze lacht wel. Ze is lief. Ze moet me niet begrijpen.

Ga nu maar gauw weer naar je vriend. Die staat waarschijnlijk bij de auto op je te wachten. Bekijk hem goed. Luister naar

hem. En keer hem dan de rug toe. Er is zoveel moois in de wereld en hij is daar geen deel van.

Jezus, wat denk ik toch?

Wat voel ik toch?

Ik ben verliefd.

Ze staat op, steekt de handen onwennig in de zakken van haar jas, haalt de schouders op, zegt ‘Zo!’, haalt een hand uit haar jas, steekt die naar me uit. Ik neem de hand. Die van mij is groot, hard en vuil. De hare, o zo zacht.

De Schone en het Beest.

‘Misschien zien we elkaar nog eens,’ zegt ze.

Ik glimlach maar wat. We laten elkaar los. Ze gaat weg. Ik kijk haar na. Ze draait zich nog om. Ze wuift. Dan is ze weg.

Hij zat daar nog lang op de bank en dacht aan het begin van het verhaal, toen hij er nog niet was, toen kannibalen het papier wilden innemen en er clochards waren (hij is geen clochard, nee!) en een waanzinnige, naakte vrouw.

Hoog, in een baan om de Aarde zweeft hij.

Hij kan zichzelf zien zitten.

Stop nu maar.

Zo is het wel goed.

Streep.

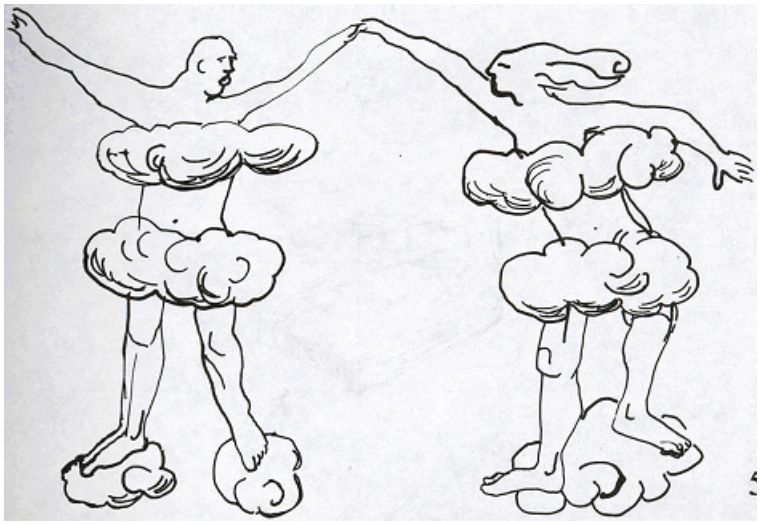

Lieve de Boeck
Gedichten

Ouders

voor C. en M.

Zoals zij zich sprakeloos zetten
onder schouders
de adem zuinig opgevouwen
en spaarzaam delend,
en geen ruimte meer
geen lenigheid
voor buigen en heel vlug vallen
of proesten onder dekens.
Zo wordt in mij hun stilte
en met de jaren breder
hun bevend kraken,
een scherp lawaai van gras
dat rinkelend uit de velden valt.

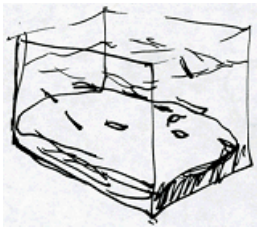

Anorexia

Haar hoofd slaand
tegen keien en hardere kerkmuren
om zoals een mes
haar schaarse denken
aan te slijpen,
bleven vergeefs haar gedachten
kleine romaanse bogen
om zo goed als niets gespannen.
Daarom werd haar lichaam later
een fanatiek vermageren,
gaten in je handen
als je haar bij de ellebogen nam
en meetrok
naar scherpzinniger gezelschap
met gotisch hoge woorden.

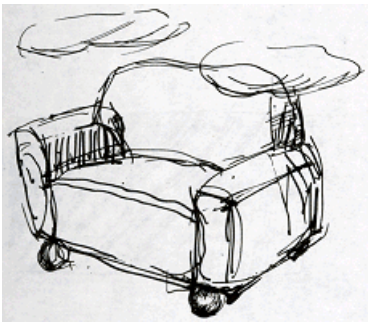

Maar als jij er niet meer bent
wie hou ik dan nog
mijn leegtes voor
als een kinkhoorn aan je oor?
Terwijl jij vertaalt,
heel minzaam, hoor:
‘dat klotsende geruis van niets,
dat is je hoofd, mijn lief.’

Kom dan en laat het waaien
langs mijn slapen
want leeg is goed.
Ons hoofd:
een Schotse hoogvlakte
kaal, veel wind
en geen levende ziel te bekennen.

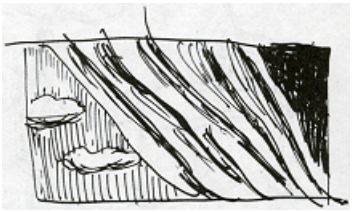

Bart Plouvier
Het jaar dat de koning trouwde

In de Haan is de zee op een stormnacht, onder dekking van de duisternis en misbruik makend van de heersende chaos, voor de tweede keer binnen de tijdsspanne van een jaar met het halve strand aan de haal gegaan. De oude dijk is vanonder het gejatte zand vandaan gekomen en voor het eerst in jaren likt bij vloed de zee weer aan zijn zwarte stenen. De metalen trappen waarlangs Einstein en Blomme hun strandwandelingen begonnen, verdwijnen dan in het water alsof ze rechtstreeks naar het paleis van de zeegoden leiden. Het gemeentebestuur is van plan om, wat ze als haar rechtmatige eigendom beschouwt, met baggermolens en zandzuigers te gaan terugvorderen. Biologen en ecologen trekken partij voor de zee en beweren dat zandplaten wegzuigen voor de kust rampzalige gevolgen kan hebben voor de visstand. De Noordzee is vandaag de kalmte zelf, loopt af en aan alsof er niets aan de hand is. Haar buit is in stukken opgesplitst en verspreid over hectaren zeebodem. Op de dijk kan een jury van camerapoegen, reporters en dagjesmensen maar moeilijk in haar schuld geloven, ook al zijn de bewijzen overweldigend. Zolang er niets gebeurt, verdwijnt de broodwinning van de lokale middenstand bij hoog water onder de zeespiegel. Gelukkig voor hen is het toeristisch seizoen voorbij. Vooropgesteld dat de gemeente en het rampenfonds het nodige geld kunnen vrijmaken, kan de schade tegen Pasen hersteld zijn. De prijs voor zoveel zand: veertig miljoen.

Het is laag tij en op de uit het zand herrezen trappen druk ik de voetsporen van de denker en de schilder. De hoop dat iets van hun genie aan mij zal blijven kleven is nihil. Op het vochtige, donkere strand, slalommend tussen plassen en zachte plekken, jog ik van De Haan naar Blankenberge: van mijn herinneringen aan mijn verblijf in de kolonie-voor-moeilijke-jongetjes, naar die aan de familievakanties in de acht kilometer verder gelegen badplaats. Mijn bekommernis om onderweg de

[advertentie]

hardste stukken strand te vinden is groot. Zodra ik - al is het maar twee centimeter - wegzak, lijkt het of er platen nat zand aan mijn voetzolen blijven kleven. Of de inspanning van de extra meters zwaarder weegt dan de inspanning die het lopen in mul zand mij zou kosten, is nog zeer de vraag. Schelpen kraken onder mijn voeten en ik druk lichte vlekken in het zand die achter mij door opstijgend vocht weer worden bijgekleurd. In de verte tekent zich het silhouet van Wenduine af: daar zal ik halfweg zijn. De kraan van een bouwwerf schrijft een T in de lucht boven een donkere homp gebouwen. Aan mijn rechterkant getuigen ook de duinen van de voorbije storm. Hun hellingen naar het strand zijn weggevreten, lijken recht afgestoken met een gigantische spade. De duinkonijnen zijn een deel van hun territorium kwijt. Duinslagen eindigen hoog boven de zeespiegel in het niets. Een hond die twee laagvliegende kauwen achterna zit, wordt in zijn loop gestuit door de bijna loodrechte muur van wit zand. De flegmatieke vogels nestelen zich in een dot helmgras op de rand van de klif en laten het gefrustreerde geblaf over zich heenwaaien. De weinige wandelaars die ik kruis, zijn hondeneigenaars. Hun fluittonen en geschreeuwde bevelen worden overgenomen door opschrikkende bontbekplevieren en kokmeeuwen. Ik ga een visser voorbij die vlak onder de kust zijn netten over de bodem sleept. Op het achterdek van het hoekige, kleine bootje dampt een ketel garnalen die ik me verbeeld te ruiken. Reukhallucinaties door associatie. Ik begin zwaar te ademen en Blankenberge is nog niet in zicht.

Met joggen ben ik een paar jaar geleden begonnen. Sinds de eerste humaniorajaren had ik niet meer gesport. In het milieu waarin ik probeerde volwassen te worden, was sport uit den boze. Wij hielden ons bezig met spirituele zaken, met kunst en cultuur, en met het voorbereiden van de revolutie. In de zomer van '68 liftte ik naar Parijs om tussen het puin van de barricades de helden van de revolte te interviewen voor een nog op te richten blad. En datzelfde jaar schreef ik me in aan de academie voor schone kunsten. Wij waanden ons Grote Kunstenaars in

wording, belangrijke leden van de Nieuwe Lichting. Wij maakten schilderijen waar het klootjesvolk geen ballen van snapte en becommentarieerden mekaars werk in hoogoplopende discussies. We dweilden tentoonstellingen af en lazen Kafka en Camus zonder er veel van te begrijpen. We draaiden Dylan, Charlie Parker en John Lee Hooker, zopen in bruine kroegen jenever met cola om onze Weltschmertz de baas te blijven en overtuigden mekaar van ons Groot Gelijk. Sport was voor de anderen. Wij waren schilders, denkers.

Twintig jaar later hebben de jenever en de chemische troep die de gevolgen ervan moet bestrijden, hun werk gedaan. Mijn hartritme ligt dertig slagen boven het gemiddelde. Doelwachten in een caféploeg kan niet meer. Kortademigheid belet me zelfs een recreatief partijtje badminton ten einde te spelen. Met mijn petekind door de tuin hotsen is een marteling. Straks ben ik veertig. Ik word oud, dik en amechtig. Mijn ego panikeert. Ik pas niet meer in mijn lijf. De dreiging van het infarct waart als een spook door mijn dagen en nachten, en ik besluit twintig jaar roofbouw op mijn lichaam af te kopen met gejogde kilometers. Eén kilometer per glas. Ik zal moeten joggen tot het einde van mijn dagen, al word ik honderd. Mijn ghostbusters dragen een trainingspak en Air-Nikes. Zelf koop ik een sportuitrusting waar ze mij een paar jaar eerder zelfs onder bedreiging van een riot-gun niet hadden ingekregen, en tot groot jolijt van mijn omgeving begin ik rondjes door het dorp te lopen. Nu ben ik verslaafd. Mijn lijf heeft behoefte aan de relaxatie die volgt op de inspanning, mijn gedachten aan een meditatief moment in de dag, mijn ego aan de prestatie en de daarmee samenhangende herwonnen eigenwaarde. Ik loop meer kilometers dan ik glazen drink, dus de schuld wordt langzaam afgelost. In hoeverre ik mezelf voor de gek hou zal later, hopelijk véél later, blijken. Nog vier jenevers naar Blankenberge. Een peulschil.

In Wenduine moet ik de dijk op. Een paar sportvissers die voor hun lijnen heen en weer drentelen, gunnen mij een meewarige blik. Twee cynologen analyseren met behulp van een

wandelstok de drollen van hun lievelingen. De beesten kunnen er slechts met herhaaldelijk gebrulde bevelen van weerhouden worden mij achterna te komen en mij in de kuiten te bijten. Een angstreflex jaagt mijn tempo omhoog. Ik ben blij dat ik, eens terug op het strand, de eindmeet, in de vorm van een pier, in zicht krijg. Vermoeiend blijft het, maar ik weet, straks komt de beloning. En ook wanneer dat vooruitzicht een enkele keer niet opweegt tegen de directe beloning van het stoppen, gunt mijn trots mij - zelfs zonder lastige getuigen - geen rustpauzes.

In de tijd is de afstand tussen De Haan en Blankenberge, tussen die twee herinneringen, tussen de zomer van '59 en die van '60, klein. Het jaar is gereduceerd tot een paar faits-divers, geluiden en stilstaande beelden die slechts in een welbepaalde context of met behulp van foto's en het geheugen van anderen, tot leven komen: de dorpsschool, waar mijn moeder lesgeeft en waar ik verondersteld word het goede voorbeeld te geven; pakjes roze kauwgom met filmvedettes, popsterren of renners: James Dean, Ciiff Richard, Rik Van Steenbergen; een blauw hemd in puur nylon voor mijn negende verjaardag; Ben Hur galoppeert door cinema Rubbens; pluimen bloemen schieten op de kermis: zeven kogels voor vijf frank; onlusten in Kongo en de eerste regels van een lied dat we op de speelplaats zingen: '*In de Sahara tussen de kame-he-len, zat Kasavoeboe met Loemoe-hoem-ba te spelen...*'; Arendsoog; Highway Patrol; Chroesjtsjov die voor het oog van de wereld zijn schoen uittrekt en op zijn lessenaar mept; het veelbesproken vooruitzicht dat onze koning straks met dona Fabiola de Mora y Aragon zal trouwen.

Sterkst van al is de herinnering aan de verboden die mijn jeugd insnoerden en afbonden, zodat ik richtingen uitgroeide waar ik helemaal niet heenwou. Aan het alles vergallende gedrag van de volwassenen, aan de air van vanzelfsprekendheid waarmee zij hun autoriteit uitoefenden. Nooit werd hun alwetendheid in vraag gesteld. Of mijn aversie van gezag aangeboren is dan wel - als reactie op mijn omgeving - ontstaan is in mijn eerste levensjaren, heb ik nooit kunnen achterhalen. Maar

[advertentie]

mijn hele jeugd lang kruipt mijn energie in rebelleren, in mij-afzetten-tegen. Al mijn creativiteit wordt aangewend om mij uit de verboden te liegen. Om te leren, om mij creatief te ontplooien, blijft energie noch tijd over. En al vroeg in mijn leven wordt er gejammerd dat ik wel kàn maar niet wil, dat ik mijn talenten en IQ ongebruikt laat uit balorigheid. Niemand scheen beter te weten. In eer en geweten voeden mijn ouders mij op. Naar de normen van die tijd en dat milieu zijn ze niet eens écht streng, en 's avonds in bed moeten ze zich ongelukkig gepiekerd hebben over de redenen van hun falen. Een anti-autoritaire opvoeding wordt niet overwogen. Die staat gelijk met totale anarchie, met je kroost opvoeden voor galg en rad. Als zijn het griezelverhalen worden soms voorbeelden aangehaald van té los opgevoede en misgelopen kinderen. Grootmoeder blijkt zo'n gezin - ‘een huishouding van Jan Steen’ - te kennen. Het schorremorrie zaagde de poten vanonder de salontafel en demonteerde de piano terwijl de ouders lachend toekeken. Later, zo wilde het verhaal, kregen ze slaag van hun nageslacht en verging hun het lachen. Nu, dertig jaar na datum, vermoed ik dat het anti-autoritaire pedagogische systeem in mijn geval het enige zinnige zou zijn geweest. Bij de enkele onderwijzer die dit aanvoelde, veranderde ik in een plichts-bewust kind dat zijn verantwoordelijkheden nam en moeiteloos schitterende resultaten haalde - ‘Zie je wel dat je kan, als je maar wil!’. Toch bleek geen van de volwassenen bij machte het verband te leggen tussen hun autoritaire methoden en mijn onhandelbaarheid.

Soms nam mijn afkeer van gezag absurde vormen aan en het afweermechanisme dat dan op gang kwam, resulteerde in voor volwassenen onverklaarbaar recalcitrant gedrag. In de zomer waar ik heenjog, en die zich naarmate ik vorder, net als het profiel van Blankenberge, duidelijker en gedetailleerder aftekent, bezoek ik met mijn vader een galerij: ‘Expo’ staat er boven de deur en binnen worden met een paletmes op doek gesmeerde zeezichten te koop aangeboden. Centimeterdikke

vissersbootjes plakken er op statische zeeën in onwaarschijnlijke kleuren. Zonnen zijn rechtstreeks uit de tube oranje op de horizont gespoten. Meeuwen, in het blauw gekraste V's, hebben hun vleugels zo onnatuurlijk ver omhoog geplooid dat de thermiek nooit vat op hen kan krijgen en dat ze binnen de kortste tijd met verrekte borstspieren in zee moeten storten. De cargoschepen en de zeeën die mijn grootvader in vulpen op het ruitjespapier van zijn accountantsregisters tekent, zijn veel mooier. En al zijn zijn meeuwen blauw, ze kunnen zonder één keer te klapwieken tot in Engeland zweven. Een zonsondergang die schettert onder het licht van een gerichte spot, onderzoek ik met mijn vingers. Het schilderij wordt er niet mooier op. Vanachter een gordijn in een hoek van het zaaltje springt er een vrouw tevoorschijn die zich over mij heenbuigt en mij woedend en spuwend voor vandaal scheldt. Minutenlang raast ze door, tot zelfs mijn vader vindt dat het welletjes is, dat ik mijn les geleerd heb. Ze posteert zich midden in het zaaltje, verliest mij niet meer uit het oog, is er van overtuigd dat ik het soort onverlaat ben dat een Rembrandt of een Van Eyck voor de lol met een mes bewerkt. Ik zin op wraak. Dit kan ik niet zomaar over mij heen laten gaan. Als ik niets doe, zal het schelden van de vrouw mij nog dagenlang kwellen, zal ik spijt krijgen niet gereageerd te hebben. Mijn machteloosheid tegenover de volwassenen en de frustraties die daaruit volgen, manifesteren zich al op jeugdige leeftijd in zenuwtrekjes. Zelfs de huisarts weet daar geen raad mee: ‘'t Zal wel overgaan, madame’, maar de feeks in de galerij meent dat ik grimassen maak en begint aan een tweede scheldtirade. Wanneer ze het waagt mijn opvoeding in twijfel te trekken, kiest vader resoluut mijn kant en het wijf druipt af. Een warm en verwarrend gevoel bekruipt mij: vader en ik, voor 't eerst samen sterk. Om haar de illusie te ontnemen dat ze hem kan doen afdruipen kuiert mijn vader verder langs de geplamuurde zeeën en dito scheepjes. Zonder nog iets te zien loop ik achter hem aan. Ik begin speeksel te verzamelen en wanneer wij naar de uitgang slenteren, heb ik minstens een theekop vol in mijn mond. Vader loopt een paar meter voor mij

uit. Het kreng volgt mij als ben ik een verdachte in een spectaculaire kunstroof. Eenmaal buiten treuzel ik, keer mij om en deponeer, als blijk van verachting, de inhoud van mijn mond op de drempel van de galerij. Krijsend komt het wijf naar buiten gerend. Blijkbaar tast woede haar taalvaardigheid aan want ze gilt nu nog uitsluitend in het Frans. Het duurt even voor mijn vader het verband ziet tussen mij, de plas voor de deur en de uitzinnige staat waarin de galerijhoudster verkeert. Maar eens het hem duidelijk wordt, verdwijnt het gevoel van samenhorigheid tussen ons. Dit gaat te ver. Dit dient bestraft. De volwassenen sluiten de rangen. Ik heb een stuk affectieve informatie verkeerd geïnterpreteerd en voel mij ellendig.

Een geul naar de jachthaven verspert mij de weg. Mijn benen willen nog wel maar mijn hart en mijn longen zijn blij dat het joggen afgelopen is. De damp slaat van mijn hoofd alsof ik mijn haar in brand heb gelopen. Ik adem snel en de koude lucht snijdt in mijn bronchiën. Maar ik weet uit ervaring: binnen vijf minuten ben ik gerecupereerd en kan ik - een proef die ik regelmatig neem - gecontroleerd ademhalend eender welk lied uit mijn repertoire zingen. Aan de overkant van de geul meldt een bord het bestaan van de veerdienst. Overgezet worden kost twintig frank maar ik zie niets dat op een veerboot lijkt en moet in een grote boog om het haventje heenwandelen om op de dijk te komen. Een garnaalvisser met de prozaïsche naam ‘Mijn stutte’, loopt binnen en tuft mij voorbij op weg naar zijn vaste ligplaats. Mijn notaboekje en potlood zitten gekneld tussen mijn heup en het elastiek van mijn onderbroek. Wanneer ik het bovenhaal om iets te noteren over de lelijke motorjachten die hier winterslapen, denkt een gros kokmeeuwen dat ik een zak brood te verdelen heb. Insisterend vliegen ze krijsend cirkels boven mijn hoofd tot de garnaalvisser mij van hen verlost door wat afval overboord te gooien. Dit deel van Blankenberge vormt een blinde vlek in de topografie van mijn herinneringen. Vreemd, gezien mijn belangstelling voor boten in het algemeen en vissersschepen in het bijzonder. Twee keer per week wan-

delde ik vóór dag en dauw naar Zeebrugge om er vissers te zien binnenlopen, avonturen te fantaseren bij de kwetsbaar ogende bootjes en ondermaatse of geschonden vis te schooien die ik later voor een paar frank verkocht aan mijn moeder. De enige Blankenbergse boot die ik mij herinner is een oranje amfibie-vaartuig dat om het half uur op drie wielen het strand kwam opgewaggeld, toeristen opslokte en met hen een kwartiertje doelloos ging rondzwalpen. ‘Idioot gedoe’, zei mijn grootvader die als zoon van een zeeloods in Vlissingen was grootgebracht en vond dat schepen aan de einder hoorden te verdwijnen. Ik steek een plein over waar een huis met de naam ‘De tijd vliegt snel gebruikt hem wel’ overeind is blijven staan tussen mijn slechte herinneringen. Volwassenen sloegen mij wel eens met die spreuk om de oren wanneer zij vonden dat ik mijn tijd verbeuzelde. Iemand die zijn huis zo noemde was ongetwijfeld niet te pruimen. Stel je voor dat je daar woonde en dat je telkens vóór je er binnen ging verplicht werd die naam te lezen.

Ik loop verder over onbekend terrein tot bij het volgende baken dat in mijn handleiding voor het reconstrueren van de tijd vermeld staat: ‘Bazar du Port’. In deze souvenirwinkel vulde ik mijn schelpenverzameling aan met variëteiten uit tropische zeeën, aangespoeld op zwarte lavastranden of met gevaar voor eigen leven door wilden van de oceaanbodem geplukt. Zo liet de winkeljuffrouw mij geloven. Het met de verkoop van gekneusde vis verdiende geld werd hier gespendeerd. Vandaag is het schelpenaanbod klein. Een paar grote exemplaren worden verkocht als asbak, getuige de sigaretten op het blauwgroen paarlemoer. Een roze slakkehuis vol puntige uitsteeksels - vroeger kende ik waarschijnlijk de naam - pronkt naast een opgezet koffervisje. (Zo'n beestje blijft stinken, er stond er jaren eentje op mijn boekenrek). De rest van het uitstalraam is gevuld met voorwerpen die een kitchverzamelaar knikkende knieën en een verhoogde hartslag moeten bezorgen: kippen, uilen, duiven en pauwen, geconstrueerd uit op mekaar gelijmde kokkels; brokken koraal met ingebouwde lampjes; lichtgevende maria-

beeldjes in Sint-Jacobsschelpen; klompen, omgebouwd tot schaalmodellen van de Santa-Maria; met venusschelpen beplakte juwelenkistjes, binnenin bekleed met rode velours; leuzen voor boven de schoorsteen op met mosselen afgezoomde plankjes: ‘Je hoeft niet aan een boom te hangen om een eikel te zijn’; bootjes in flessen; plastieken kreeften; een blote dame in vleeskleurige steen, ingebed in een nep-schelp, haar uitneembare borsten een peper- en zoutvat.

Ik begin af te koelen en het bezwete hemdje dat ik onder mijn trainingspak draag, plakt ijskoud op mijn vel. Gloeiende thee met citroen zou soelaas brengen. Op de dijk zal wel een tea-room open zijn. Ik herken en beklim zwarte trappen, bewaakt door stenen leeuwen en versierd met een soort totempalen, opgebouwd uit scheepsboegen en meeuwen. De promenade is verlaten. In de richting van Wenduine lonkt de neon-reclame van een tea-room. Op het strand graaft een man naar zagers. Langs de vloedlijn draaft een paard, en een hond jaagt een scholekster voor zich uit.

De wind blaast lange, kronkelende linten stuifzand in de richting van het staketsel. Dichter tegen de dijk, waar straks ligstoelen en vierkante meters strand worden verhuurd, houden rasters het kostbare zand vast. Na de diefstal in De Haan heeft Blankenberge zijn voorzorgen genomen. De zee zucht, rolt met nooit aflatende bewegingen lege schelpen het strand op, schuimt onvermoeibaar de uren van de dagen, slaat met de langzame regelmaat van eb en vloed de dagen weg. Ik zet de punten van mijn vingers en duimen tegen mekaar, strek mijn armen en vang de zee in het zo gevormde kijkgat. Er is dertig jaar niets veranderd. Dezelfde zee gooit zich op hetzelfde strand. Mijn herinneringsvermogen is contextgevoelig en wanneer ik mijn handen open en langs mijn zij laat vallen, breekt de zon door de wolken en krioelen mensen over de dijk. Tientallen vliegers dansen op het ritme van een zeebries boven het strand.

Achter mij, naast de trap, wordt ijs verkocht met smaken die

thuis niet te verkrijgen zijn: bosbes, nougat, tuttifrutti. Verderop loopt nog steeds dezelfde expo en in een aanpalende winkel worden schepnetten aangeboden die één meter breed zijn. Elk jaar opnieuw probeer ik mijn moeder te overtuigen mij zo'n net te kopen, maar al beloof ik haar de hele opbrengst aan garnalen - en die kan, met een net van die afmetingen, niet anders dan aanzienlijk zijn - 'haar bruine kan dat niet trekken', en ik moet het stellen met een miniatuurnet. Vanuit de ijssalons blazen ventilators lokkende geurwolken - een mengsel van gebrande noten, koffie, gist en vanille - naar langskuierende families.

In 'Sportland' jaag ik met een geweer op een beer die houterig door een grote glazen bak tsjokt. In zijn buik en flanken zitten ronde venstertjes. Daar moet ik op mikken. Schiet ik raak dan richt de beer zich op, gromt, en wil de andere kant op. Als ik snel achter mekaar op de patrijspoort in zijn buik schiet blijft hij besluiteloos, schokkend en brullend rechtopstaan, kan hij geen kant meer op. De machine geeft in rood oplichtende letters aan dat ik een MARKSMAN ben. In een andere automaat mitrailleer ik vliegtuigjes die fluitend neerstorten en met een knal en een flits ontploffen.

Mijn zussen rijden in een go-cart over de touwbruin betegelde dijk en ik race hen achterna in een blikken tank met een belachelijk kleine loop. Als mijn ouders even niet opletten, probeer ik hen te rammen. Al mijn opgekropte agressie werk ik op hen uit. De slagen die ik de volwassenen durf noch kan geven, moeten zij incasseren. Ik tiranniseer hen, verscheur hun papieren bloemen, vertik het hen de weg te wijzen wanneer ze op het strand verdwalen, trek redeloos en onverwacht hard aan hun vlechten. Niemand begrijpt iets van mijn gedrag. Ik moet gewoon een rot karakter hebben. Kan niet anders.

In de verte, dicht bij het water heb ik een berg opgeworpen en er een piste voor knikkers in aangelegd. Elke knikker vertegenwoordigt één van de plastieken rennertjes die naast mekaar aan de voet van de heuvel staan opgesteld. Ze heten

Darrigade, Planckaert of Anglade. Na elke afdaling mag de met de winnende knikker corresponderende renner een lengte vooruit. Diegene die eerst over de meet gaat, heet altijd Rik Van Looy want die zal volgens mijn vader dit jaar wereldkampioen worden.

Op het mulle gedeelte van het strand, achter een blauw-wit gestreept zeil, eet ik boterhammen met zand en tomatensla uit een Tupperware pot. De volwassenen drinken koffie die warm wordt gehouden in een thermos met een rieten omhulsel en praten over Kongo. ‘De kolonialen kunnen niet rap genoeg thuis zijn’, zegt mijn vader. In ‘De Standaard’ pluist hij lijsten met namen van teruggekeerde vluchtelingen uit, op zoek naar bekenden. ‘'t Vliegveld van Ndjili is toch al heroverd’. ‘En zeggen dat wij ook nog van plan zijn geweest om naar ginder te trekken’, zucht mijn moeder. ‘Dan hadden we nu in Melsbroek gestaan met heel ons hebben en houden in een valieske en een paardedeken over ons schouders.’ ‘Ge moogt blij zijn,’ zegt grootmoeder, ‘de Kongoboten zitten zo vol dat ze bijna zinken’. ‘Zo snel zinkt zo'n schip niet’, weet mijn grootvader die ik - al heeft hij nooit gevaren - omwille van zijn afkomst en zijn capabiliteit om schepen te tekenen, als een nautisch expert beschouw. Ik hoef dus niet te hopen op een spectaculaire scheepsramp. Dat op een ochtend het Blankenbergse strand vol opgezwollen lijken, bananen, angstaanjagende Afrikaanse maskers, net nog in leven zijnde missionarissen en schatten bevattende koffertjes zal liggen, is uitgesloten. Jammer, maar grootvader heeft gesproken.

Ik verlies mijn belangstelling voor het gesprek dat langzaam wegsterft en een stilte achterlaat waarin Old Shatterhand en Winnetou kunnen converseren. *‘Waar is mijn broeder getroffen?’, vroeg ik. ‘Hier in de borst’, antwoordde hij zacht, de linkerhand op zijn rechterborst houdend, welke rood van bloed was*. Twee gele, krantenpapieren bladzijden verder is het gebeurd. ‘*De greep van zijn handen werd minder, er liep een siddering door zijn lichaam - hij was dood*.’ Ik zal Winnetou

missen. De Karl May's zonder hem kunnen niet half zo mooi zijn. Mijn moeder wil trouwens niet dat ik die oude exemplaren van Dr. May's boeken - een erfenis van mijn vader, prijs: acht frank - lees. ‘Hij kan al niet zonder fouten schrijven, en dan geef je hem nog boeken in oude spelling te lezen’, kijft ze tegen mijn vader die het allemaal niet belangrijk vindt. Hij kan zelf niet zonder fouten schrijven. Een beetje ontgoocheld door de wending die het verhaal heeft genomen - ook al besef ik dat het in een avontuur dat ‘Winnetou's dood’ heet, moeilijk anders kan lopen - prop ik het boek in de omvangrijke mand die wij dagelijks van het huurappartement naar het strand zeulen. Ik zie hoe mijn knikkerpiste inkalft onder het opkomende tij.

Een eind naar rechts, onder de Meli-pier, vis ik met mijn mininetje geduldig, met de toewijding van een beroepsvisser, een emmertje garnalen vol. En vanop die pier spring ik, met ware doodsverachting, naar beneden, me daarbij verbeeldend dat ik als parachutist naar Kongo gezonden ben om blanke missiezusters uit de handen van de negers te bevrijden. Eenmaal geland sluip ik om een negerdorp heen terug naar boven om me van daar, als strijdmakker van mezelf, van nog grotere hoogte naar beneden te gooien. Mijn moeder vreest dat ik mijn enkels zal breken. Zij heeft er geen weet van dat ik 's nachts een para-opleiding volg in Schaffen.

Bij het casino heb ik voor de zoveelste keer spijt dat ik er niet in mag. Grootvader trekt er 's avonds wel eens heen. ‘Je moet een das dragen om er in te mogen’, zegt hij, wanneer ik vraag om mee te mogen. Op regenachtige dagen leert hij mij bacarat. Bij de velodroom kijk ik toe hoe volwassenen zich belachelijk maken op kreupele fietsen met ongelijke of ovale wielen, met een plooiende frame of een te klein stuur. Mij krijgen ze zo gek niet. Verder in de richting van Wenduine fantaseer ik bij het standbeeld van Lippens en De Bruyne bloedige taferelen. Ondanks de verklarende teksten - *‘Stierven de heldendood voor de beschaving. Luitenant bij het treinregiment, vermoord te Kassonga op 10 Xber, 1892’* - en de epische,

halfverheven beeldhouwwerken die de moord op de twee helden illustreren, raak ik nooit helemaal wijs uit hun geschiedenis. Mijn vaders voetnoot, dat ze stierven in het hart der duisternis, maakt het allemaal nog veel geheimzinniger. Jammer toch dat mijn ouders niet naar Kongo zijn getrokken, dan had ik het waarschijnlijk allemaal veel beter begrepen. (En dan had ik een eieren- en schelpenverzameling gehad die ieder museum mij zou benijden.)

Op een terras naast ‘Sportland’ zingt Toni Corsari met een nasale stem en een rollende r, dwaze liedjes. ‘Schoenmaker blijf bij uw leest. “De Muziekkampioen” presenteren kan hij, maar zingen...’ merkt mijn moeder op. Grootmoeder schudt geërgerd het hoofd. ‘Zo'n gekweel’. Voor haar bestaat er alleen klassieke muziek. Alle andere genres noemt ze jazz, en jazz is geen muziek. Daarover valt niet te redetwisten. Of het nu om Billie Holiday, Edith Piaf, Frankie Avalon of Toni Corsari gaat: allemaal jazz. Een bende ongeschoolde knoeiers die ze zelfs zouden moeten verbieden om in hun bad te zingen. ‘Gigli moest het horen, hij draaide zich om in zijn graf”, is haar eeuwig commentaar.

Voor een krantenwinkel hangt een affiche die een optreden van de ‘Woodpeckers’ aankondigt en een voor een film: ‘Tarzan strijdt voor zijn leven’. Ik zal beide moeten missen. Als de ‘Woodpeckers’ optreden hoor ik te slapen en ‘...om 's namiddags in een donkere, muffe cinemazaal te gaan zitten, moogt ge niet helemaal slim zijn’, zeggen mijn ouders. Ik moet van de zeelucht profiteren. Goed voor de zenuwen. ‘Veel jodium’, zegt mijn vader. Ik wil best wat jodium inleveren om Tarzan voor zijn leven te zien strijden. Alle uitgestalde kranten en de meeste tijdschriften smeren de crisis in onze kolonie uit over de frontpagina's: ‘Belgische troepen blijven in Kongo’ en ‘Loemoemba maakt stemming tegen UNO-troepen’. Eén blad meldt: ‘Broeder Emman voorspelt einde van de wereld en trekt zich terug op Mont Blanc’. En in kleine letters, onderaan links: ‘Nencini Gastone zeker van overwinning in Tour de France’.

Morgen bij het spel met de renners en de knikkers moet ik daar rekening mee houden. Jammer dat Van Looy niet meegereden heeft. ‘Die spaart zich voor het wereldkampioenschap’, beweert mijn vader.

Bij het monument ‘Hulde aan de zeelieden’, aan het einde van de dijk, moeten mijn fantasieën over Kongo wijken voor die over de zee. Een bronzen visser leunt er op zijn helmstok, hangt een beetje schuin achterover in de wind, en tuurt gespannen naar de horizont. Speurend naar schepen in nood of naar verdronken makkers, vermoed ik. Of naar de Titanic, bedenk ik dan. Zonder veel moeite projecteer ik de zinkende reus op het stukje Noordzee vóór Blankenberge. Het orkestje is tot hier te horen. Ik moedig de metalen visser aan, maar ik vrees dat hij te laat zal komen. Overgrootvader - hij werd opa genoemd - in zijn loodsboot is er ook en ik sta aan het roer. Hij draagt de pet die hij op alle oude foto's draagt en tussen zijn duim en wijsvinger prijkt het getatoueerde anker dat ik later op mijn borst wil. We redden tweehonderd vrouwen en kinderen. Wanneer de zee weer glad is en ze alle sporen van het drama met haar golven heeft weggewassen, vraag ik me af waarom opa me nooit méér heeft verteld over zijn zeemansleven. Had ik als kleuter nog geen belangstelling, of was hij de laatste jaren seniel? ‘Tijdens zijn opleiding heeft hij op windjammers gevaren, op trotse viermasters met honderden vierkante meter zeil. Dan bleef hij wel twee jaar weg, wat hij helemaal niet erg vond, want jouw oma was een xantippe’, zegt mijn grootvader op een toon alsof hij daar nu nóg last van heeft. Uit zijn blik kan ik opmaken dat een xantippe iets heel verschrikkelijks is.

De lucht trekt weer dicht, verslindt de vliegers. De mensenmassa wandelt weg, lost op in het schemerland tussen verbeelding en werkelijkheid. De vuurtoren flitst twee keer kort. De pannekoekengeur wordt verdreven door de petrochemische stank die uit Zeebrugge komt aanwaaien. Het casino staat in de steigers en achter de ongezeemde ramen oefenen leerling-croupiers hun vak. Ik heb kou en wandel naar de geopende

tea-room voor de mijzelf beloofde thee met citroen. ‘Sportland’ heet nu anders en is in verval. Iemand schreef ‘SKWATE’ met een spuitbus over de hele breedte van de troostloze façade. De expo, de go-carts, mijn grootvader, de velodroom, de beroering rond Kongo, de Woodpeckers, en de beer zijn verdwenen. Ik zet mijn vingers weer tegen mekaar en kijk door het gevormde ovaal. De zee is gebleven.

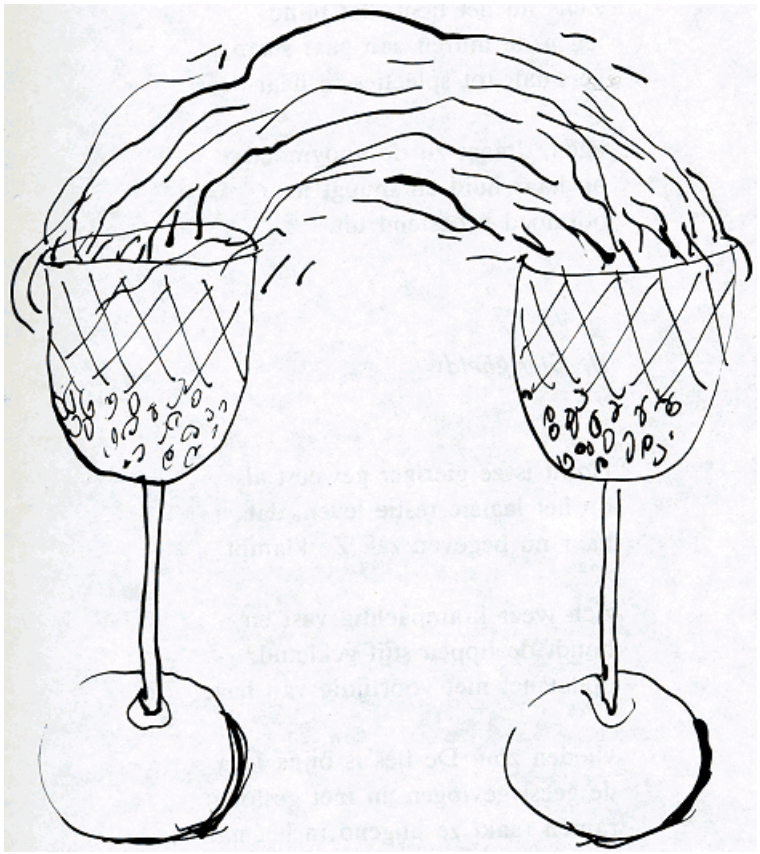

Michiel d'Ypre
A porta inferi

(de zeven hoofdzonden)

I. Hoogmoed

Zelfs in haar val blijft zij
geloven dat ze de zon verblinden
kon en raken met haar vuur.

Zelfs nu het licht, dat blind
tegen de muren aan gaat staan,
versmalt tot spleetjes in haar

ogen, draagt zij de hoogmoed
op haar huid en spuugt haar
ootmoed proestend uit.

II. Gierigheid

Nooit is ze gieriger geweest als
op het laatste restje leven, dat
haar nu begeven zal. Ze klampt

zich weer krampachtig vast en
houdt de lippen stijf geklemd,
opdat het niet voortijdig van haar

vlieden zou. De fles is bijna leeg,
de geest gevlogen en met gesloten
ramen raakt ze hijgend in het nauw.

III. Haat en nijd

Ze trapt de laatste uren met
de lakens van zich af, wil van
geen liefde weten, maar koestert

haar afgrondelijke haat als
een geschenk, vol zorg bewaard
tot dat het voos en giftig

werd. Ze zal het straks met
vreugde geven. Nu beukt ze nog
op de matras, als op het leven.

IV. Gramschap

De goddelijke toorn kent haars
gelijke niet wanneer ze 's nachts
in licht ontsteekt en bliksem-

schichten door de kamer spreekt.
De laatste slag is thuisgehaald,
de kamer vloekend omgewoeld.

Een vormeloze beddezak
wanneer de slaap weer daalt
en woede 's morgens is bekoeld.

V. Lust

Ze viert haar lust tot op
het bot in maagdelijke wouden
die ze met haar fabeldieren

dunbevolkt en vrij gevangen
houdt. Haar eenhoorn knielt
voor haar en legt zijn kop

zo teder in haar krolse schoot
voor zij hem stervend wurgt en
met een stuip de dood injaagt.

VI. Gulzigheid

Ze heeft haar darmen volgehad
aan overvloed en schransend
liggen aan de rijkgevulde tafels

van haar dagen. Hun ogen puilen
nog, maar platter zijn de buik
en borst waarop ze slaat.

De vraatzucht dreigt haar te
verlaten. Kotsend pleegt een
mager lichaam hoogverraad.

VII. Traagheid

Gemak van traagheid en van
wachten op het niets. Ze heeft
geen haast, hoewel de opmars

is begonnen. Twee smalle benen
hangen uit het bed, maar rust
is hun verlangen. Ze keren op

hun stappen weer. Drie passen
voor en twee terug: de blijde
intocht kan nog even duren, heer.

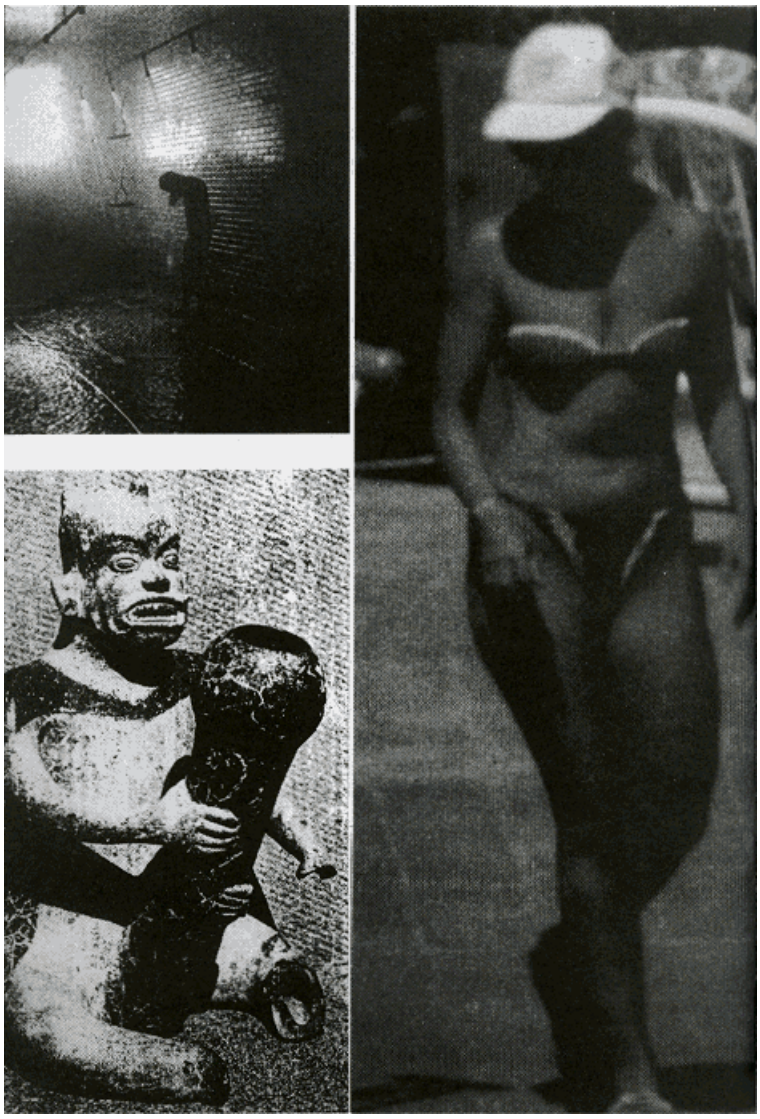

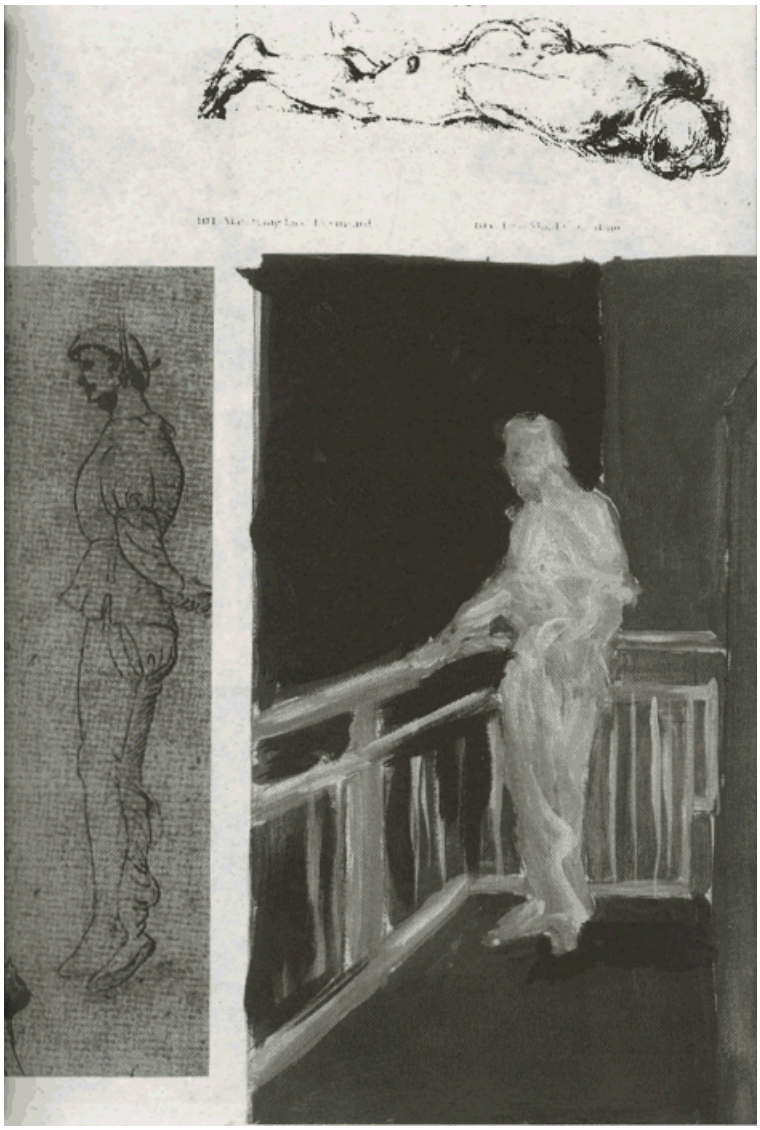

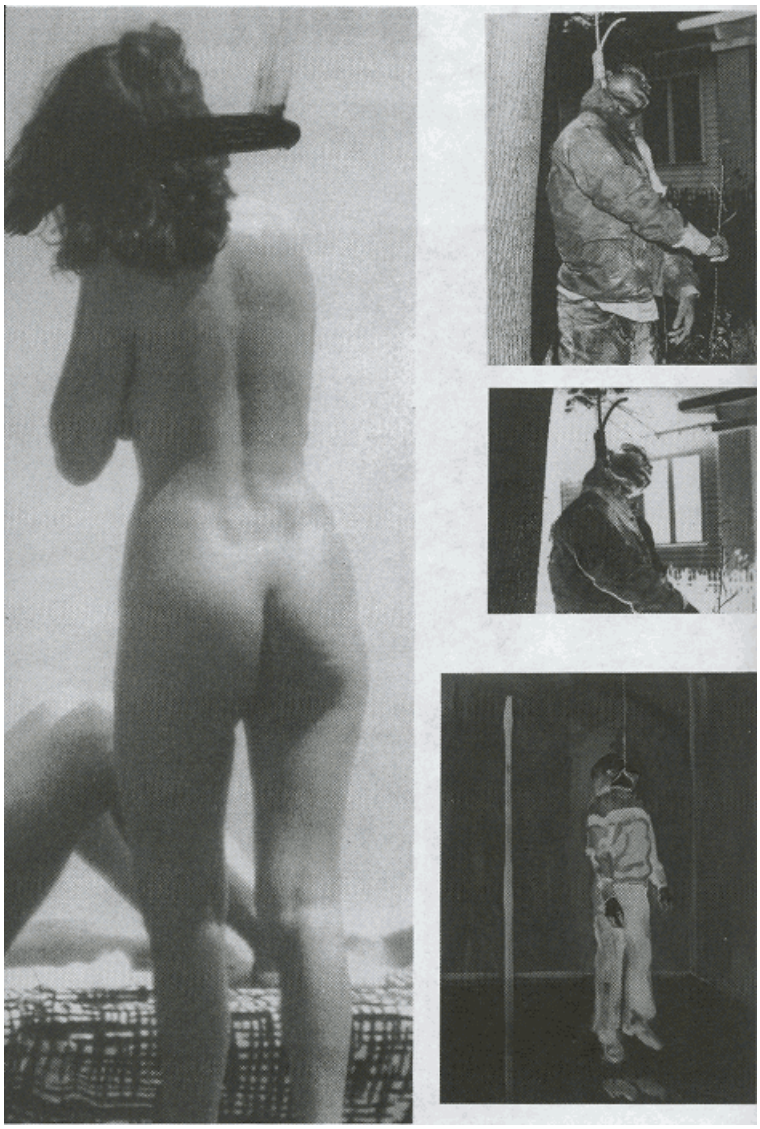

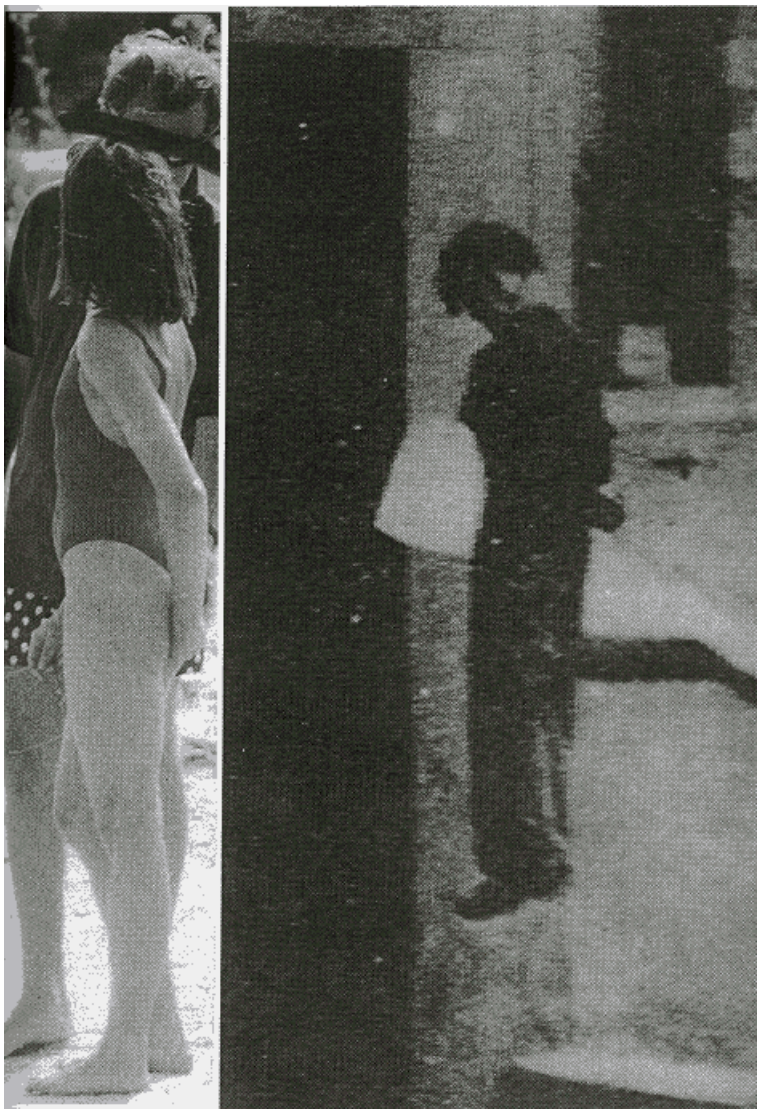

Monika van Paemel
Het voordeel van het verschil

In oktober en november 1991 was Monika van Paemel gastschrijfster aan de Rijksuniversiteit Groningen. Ze gaf er hoorcolleges over Hella S. Haasse, Louis Paul Boon, Christa Wolf, Frans Kellendonk, Thomas Mann, György Konrad en Marguerite Yourcenar. De algemene titel van deze gastcolleges luidde: 'Schrijven vanuit het landschap'. Monika van Paemel gaf er ook voor een beperkt aantal studenten een werkcollege over 'leesplezier' en over onze verwachtingen ten aanzien van literatuur én kunst in het algemeen. Ze verwerkte haar eigen bevindingen en sommige reacties van haar studenten vervolgens in twee openbare lezingen in de Aula van de Rijksuniversiteit onder de titel Het voordeel van het verschil. *De tweede Aulalezing ging over het verschil tussen mannen- en vrouwenliteratuur. De eerste lezing wordt hieronder afgedrukt*.

Geregeld word ik erop gewezen dat ik een vrouw, een Vlaamse en een schrijfster ben. Sekse, afkomst en bezigheid zijn mij niet vreemd, ik ben ze al zijnde en doende vanzelfsprekend gaan vinden.

Het vreemde is dat deze toevallige samenloop van omstandigheden door sommigen als een driedubbele achterstelling wordt gezien, terwijl anderen aan deze van de goden gegeven eigenschappen een meerwaarde verlenen.

Moet ik het vanzelfsprekend verdacht gaan vinden? Het 'ik' laten bepalen door het 'wij' of omgekeerd? Moet ik me conformeren of afzetten? Of mezelf door het verschil definiëren?

Het komt me voor dat ik over het intiemste, het meest wezenlijke, maar in de voorwaardelijke wijs kan spreken. Een verkenningstocht, het zoeken naar de graal, maar zodra het doel in zicht is, de formule gevonden, afstand nemen en het voordeel

aan de twijfel laten. In wezen het standpunt van de beschouwende die door het leven, of door de omstandigheden, tot handelen wordt gedwongen.

Het verschil tussen kunst en wetenschap ligt niet in het zoeken maar in het vinden. Kunst is er niet om toegepast te worden. Het is een moment in de tijd, maar er niet door bepaald. Wij kunnen ernaar kijken, naar luisteren, ons verwonderen, het ondergaan of het afwijzen, maar wij zullen het niet vergeten.

Wij hebben al deze woorden, deze beelden, deze voorstellingen van onszelf en het universum opgeslagen in ons collectieve geheugen. Hoe statisch de woorden, de muziek, de beelden ook mogen zijn geworden, bedekt met het stof van de tijd, altijd blijft de mogelijkheid door die woorden, die klanken, die beelden aan de definitie van de dood te ontsnappen. De illusie even eeuwig te zijn, dat is de verleiding en de bevrijding.

Kunst is datgene wat verschillend is en wat anders maakt. Een kind van vijf dat blauwe bomen schildert is nog geen Picasso, maar het heeft wel de essentie van het leven begrepen.

Het creatieve moment waarin wij iets vastleggen om een sprong in de toekomst te maken, aan de dood voorbij, zij het in liefde, kunst of wetenschap; dat is het moment dat wij zijn en dat wij worden. Dat wij ons bevrijden en dat wij vrij zijn. Dat moment is nooit kleinzielig of destructief.

Het is tragisch als wij dit moment niet meer kunnen beleven en zonder meer aannemen dat alle bomen groen zijn, terwijl een kind kan zien dat er ook blauwe bomen zijn.

‘L'art ne reproduit pas le visible, il rend visible,’ schreef Paul Klee in het *Credo du Créateur* (1920). Het gaat niet zozeer om de werkelijkheid, maar om datgene wat wij ons daarbij voorstellen, of wat wij ervan maken. Maken en beleven zijn dan één. Ronald Ohlsen, een student aan de Rijksuniversiteit van Groningen formuleerde het aldus: ‘Er zijn drie werkelijkheden: de oorspronkelijke werkelijkheid, de zogenaamde werkelijkheid en de werkelijkheid van het beeld; oorsprong, werkelijkheid en beeld, drie woorden waarmee kunst kan worden gedefiniëerd.

Zij doet een beroep op het eerste, schept het tweede, en is het derde.' Het was zijn manier om het begrip 'leesplezier' te benaderen.

Naast de zelfondervraging en de dialoog in de vorm van een briefwisseling hebben de studenten van het werkcollege leesplezier ook proberen te definiëren door het verzwegene in het werk van Marguerite Duras, de wisselwerking tussen een tekst die blijft en een lezer die verandert, met als voorbeeld het gedicht *Ik hou van je* van Herman Gorter, en het verschil tussen het lezen van *De Avonden* van Gerard van het Reve, en de film die van het boek werd gemaakt. Het teken van de eeuwigheid, 'de liggende acht', werd door een buikdans gedemonstreerd en wel, leve het verschil, door een jongen.

Er was sprake van een zoektocht, verwondering en herkenning, vervoering en vereenzelviging. Vanzelfsprekend werd leesplezier ook omgezet in schrijfplezier, al werd de vraag: 'Wat is leesplezier?' aanvankelijk een rotvraag gevonden. Alsof het ging om het benoemen van een onbekende factor en we de blauwe bomen opnieuw moesten uitvinden.

Misschien zouden we aan diegenen die zich geroepen voelen taal en verbeelding, literatuur, te verklaren, ook eens de rotvraag: 'Houdt u van boeken?' moeten stellen. En dan denk ik dankbaar terug aan de leraren die mij hebben geleerd te ervaren en eerder naar het verschil dan naar de gelijkenis te zoeken. 'Het zijn apen die naäpen!' placht de dorpsonderwijzer, de meester van Poesele, te zeggen.

Wat opvalt bij mensen die de werkelijkheid van de kunst ontkennen is dat zij ook vaak de oorspronkelijke werkelijkheid niet meer herkennen.

Starheid is een vorm van kleurenblindheid, van verstenen, van ding worden, het begin van het einde. De maker is nooit het object, de ontvanger mag het evenmin worden. Het gaat om de wisselwerking. De dingen verliezen hun starheid, komen tot leven als ze gezien worden.

Herkenning is een bevestiging, een troost, een houvast, het heeft meer met zekerheid dan met onzekerheid te maken.

Herkenning is een element in kunstbeleving, we hoeven het niet af te wijzen, maar we mogen er ons niet aan vastklampen. In de massale herkenning is vaak de marsdreun of de riedel van de reclame te horen.

Laten wij op onze hoede zijn voor het enkelvoudig herkennen, in hoeverre is het voorgedacht en voorgehouden? Wat bepaalt het culturele smaakverschil?

Ook datgene wat wij niet onmiddellijk herkennen, dat ons verwondert en verrast, dat wij niet meteen begrijpen zou ons moeten aantrekken. Angst en onbegrip, vaak omkleed met morele drogredenen wijzen op onzekerheid. Het onbekende, het andere, hoeft niet vijandig of duister te zijn. Kunst is wat meer en iets anders dan fluiten in het donker.

De angst voor het onbekende, het andere, leidt algauw tot het ontkennen van de werkelijkheid, het negeren van het verschil, en het censureren of ridiculiseren van wat als bedreigend wordt ervaren. Kunst is dan gek of gevaarlijk, en hetzelfde geldt voor kunstenaars. Angst als drijfveer voor creatie is te beperkt, het heeft evenzeer met lust te maken.

Mensen zijn niet geboren om te sterven, al is dat het vooruitzicht, eerst willen zij leven en naar de sterren reiken. Dat gaat door de voortplanting, het herscheppen, of langs de tekens, het creëren. Dat was al zo voor de mensen die de grotten van Lascaux hebben beschilderd. Al belijden wij nog zo de cultus van de destructie, de dood is niet creatief. Ik ben ook wat ik maak, en wat ik nalaat.

Zeno, het hoofdpersonage uit *Het Hermetisch Zwart* van Marguerite Yourcenar; alchemist, filosoof, schrijver en barbierchirurgijn, is na zijn zwerftochten in Brugge teruggekeerd en zal om aan de brandstapel te ontsnappen zelfmoord plegen. We schrijven het onzalige jaar 1569, Zeno herdenkt in de gevangenis zijn leven, een zelfondervraging die als de keerzijde van de werkelijkheid tegenover de ondervraging door de rechters van de Inquisitie staat. Wat hem rest is wat zal blijven van zijn dromen en zijn proefondervindelijk onderzoek, de geschriften die hij niet wil herroepen en de hoop dat hij een kind heeft

verwekt. Zeno die van het zintuigelijke uitging om het veronderstelde te onderzoeken, de dingen wilde benoemen om er vorm aan te geven.

Marguerite Yourcenar die uit het heuvelland, Frans-Vlaanderen afkomstig was, wiens vaderland de Franse taal was en die met *Het Hermetisch Zwart* de geschiedenis van Vlaanderen, van de Nederlanden in de zestiende eeuw universeel heeft gemaakt, zoals Charles de Coster dat deed met *Uilenspiegel* , en zoals Louis Paul Boon dat met *Het Geuzenboek* in zijn onnavolgbare Vlaamse-Nederlands ook heeft gedaan.

'Alle Lust will Ewigkeit, will tiefe, tiefe Ewigkeit' schreef Nietzsche in *Zarathustra III - Das andere Tanzlied*. Is er een beter voorbeeld van de getormenteerde kunstenaar, balancerend tussen creatie en destructie, wiens werk door de Nazi's werd misbruikt om de mythe van waan en doem triomfantelijk voor te stellen?

'Zonder het monster in de halfgod gaat het niet', schreef Thomas Mann naar Goethe verwijzend.

Duivels zijn gevallen engelen. Ik vertel u niet van de bloemen en de bijtjes, maar hoezeer een kunstenaar zichzelf en zijn - of haar - omgeving ook heeft tekort gedaan, hoezeer het werk ook de verschrikkingen en de vele schijngestalten van de dood onthult, de aandrift tot het maken is die van het leven: kunst is er om te genieten. Dat lijkt vanzelfsprekend maar is het niet.

Inleving vergt net al scheppen kunde en vaardigheid, het vergt inspanning. Het is ook min of meer afhankelijk van het sociaal-cultureel milieu, van de middelen en de mogelijkheden. Men moet de kans krijgen het verschil te onderscheiden, de schoonheid te ontdekken. De enige manier waarop kwaliteit democratisch kan worden benaderd is in het zo breed mogelijk verschaffen van de middelen en het creëren van de mogelijkheden.

Wat is kunst? 'Les choses qui sont rares!' antwoordde een Parijse kunsthandelaar. De zeldzaamheid als marktwaarde. Cultuur als klasse en als bovenbouw van de vermaakindus-

trie.

Gelukkig is het nieuwe nog in wording, moet het onbekende nog worden verkend. Alleen het beste is goed genoeg en misschien kan het nog beter. Daarop moeten we niet beknibbelen, dat moeten we niet proberen kleiner te maken.

Niet wat in het museum hangt moet goedkoop zijn, maar het ticket dat toegang tot het museum geeft. Niet de inhoud van het boek moet gemakkelijk zijn, maar de manier om aan het boek te komen.

Voor het maken of het beleven hoeft de rode loper niet te worden uitgerold of de drempel lager gemaakt. Een kunstenaar is mens onder de mensen, maar ook een mens die een kunst beoefent, dat veronderstelt talent en kunde, en het ontwikkelen van dat talent, wat ook een kunde is. Een kunstkenner of een kunstgenieter zal hopelijk een democratisch ingestelde mens zijn, maar kennen is ook weten, veronderstelt dus inspanning.

In *Apollo's Klacht* beschrijft Marc Reynebeau de culturele normvervaging aan de hand van het boek van Alain Finkielkraut *La défaite de la Pensée* (1987). Volgens Finkielkraut is de cultuur het slachtoffer geworden van banalisering en infantilisering. We weten niet meer wat cultuur is. Alsof het talent onuitputtelijk is en onderling eindeloos kan concurreren, alsof alle cultuurvoortbrengselen slechts koopwaar zijn. Een parvenue-cultuur waarvoor geen studie, inzicht, persoonlijke inleving, emotionele betrokkenheid en mentale of intellectuele inspanning noodzakelijk zijn. Tot zover Finkielkraut; dixit Reynebeau.

Het beeld van onze tijd als een teken aan de wand, wie niet denkt wordt gedacht, wie niet leeft, wordt geleefd. Maar ik heb het over kunst als over een specifieke uiting en als fenomeen van cultuur. Kunst is per definitie uniek, kunstbeleving blijft enig. Al worden de zonnebloemen van Van Gogh op de veiling voor miljoenen verkocht en hangen er ontelbare reproducties van dat schilderij in doorzonwoningen. Men ziet niet wat men ziet. Vincent Van Gogh was, is en blijft een groot schilder. Wie zijn

[advertentie]

werk wil begrijpen zal er meer van moeten weten en bijvoorbeeld ook zijn brieven moeten lezen.

Hoezeer een boek ook als een vluchtig produkt op de markt wordt gebracht en de schrijver te kijk gezet, literatuur is veelzijdiger en eigenzinniger. Dat gaat niet van consumeren en purgeren!

Een bestseller als *De naam van de Roos* van Umberto Eco is volgens het boekje verkocht, maar hoeveel kopers hebben het ook gelezen? ‘Hun zal veel vergeven worden want zij hebben veel films gezien’, schreef Pol van Ostayen.

Het hebben van het ding betekent nog niet het genieten of het beleven. Zowel bij diegene die de oorspronkelijke zonnebloemen in zijn bezit heeft, of diegenen die naar de reprodukties van het doek kijken, mag men helaas niet vanzelfsprekend liefde voor kunst en cultuur veronderstellen.

In *Perron Nederland* schrijft Abram de Swaan: ‘Iets moois moet iedere keer weer bevochten worden, op de afleiding, op het vermaak, op het gemak en op de overdaad. Het is niet vanzelf mooi, er is aan gewerkt en het is een werk om het te genieten. Een kunstwerk is een opgave en het genot ervan ook. En wie zich nooit heeft ingespannen om zo'n opgave te volbrengen, niet in de kunst, niet in de sport, niet in de techniek of in de wetenschap, die heeft iets gemist: het sublieme. Die is platzak.’

Als schrijver, of als schrijfster als u wil, ben ik meer geïnteresseerd in het boek dat nog moet worden geschreven, in datgene wat ik nog niet ken of kan, en ook als lezer word ik aangetrokken door het andere, en zoek ik in het oude het nieuwe.

Het onbekende is verrassend en vernieuwend, maar authenticiteit is verwant aan identiteit. Herkenning wordt vernieuwend als men rekening houdt met de onbekende factor, de verschuiving in tijd en beleving, het verschil.

Naargelang het moment, de stemming, de lichtinval, de behoefte of het verlangen zal ook het bekende kunstobject zich anders en revelerend voordoen. De werkelijkheid bestaat pas

door de ervaring van het verschil. Maar men kan zich de vernieuwing moeilijk zonder de traditie voorstellen.

De *Doctor Faustus* van Thomas Mann die ik twintig jaar geleden las is een ander boek dan de *Doctor Faustus* die ik nu lees, het zal over ik-weet-niet-hoeveel-jaar weer een andere *Doctor Faustus* zijn.

Het is onzinnig zowel van het boek als van de lezer onveranderlijkheid te verwachten en daarop de herkenning te baseren. Net zo vreemd als één keer naar een geliefd schilderij kijken en het verder voor gezien houden, of een muziekstuk maar één keer beluisteren. De herkenning is een herhaling met oneindig veel nuances.

'Ik schilder niet het ding, maar wat zich tussen het ding en mij afspeelt', zei Claude Monet, de schilder die achter het licht van het moment aanzat. En die met de reeksen *Nymphéas* hetzelfde altijd weer anders schilderde. Traditie en vernieuwing vulden elkaar aan als kunde en verbeelding.

Bij de eerste tentoonstellingen van de Impressionisten ging er een kreet van afschuw door het publiek. Maar de negentiende eeuw was voorbij, en de dingen hadden een ander aanzien gekregen.

Omdat ik van klassieke muziek hou hoef ik toch de jazz en de popmuziek niet af te wijzen? Het bepalen van een standpunt hoeft toch niet het beperken van de mogelijkheden te betekenen? We hebben het niet over geloven maar over genieten. Vroeger was niet beter dan vandaag, alleen in de toekomst kan datgene wat is gebleven ook daardoor zijn waarde bewijzen.

'Er was, eens...' is een scheppingsverhaal, het woord benoemt de dingen. Van het onbewuste naar het bewuste, van de ethiek naar de esthetiek. Wie schrijft blijft, maar dan wel als de som van zijn of haar onzekerheden. Wie de woorden eigenzinnig gebruikt, met het verhaal een nieuw beeld schept, het verborgene tracht te verwoorden en de werkelijkheid ontmaskert maakt onzeker. De schone letteren zijn ook de kritische letteren.

Maar de schrijver schrijft ook omdat het moet, niet om

geliefd te zijn, of zichzelf te verkopen. Het gaat hem of haar niet om het herhalen, maar om het achterhalen, niet om de les te spellen, maar om te voorspellen. De schrijver onderzoekt niets anders dan het bestaan in al zijn facetten en het onbekende is daarbij van groter belang dan het bekende.

Literatuur is er niet om het bestaande te bevestigen, rust te verschaffen, van geweld liefde te maken. Het boek moet even geliefd als gevaarlijk zijn. Wie literatuur gebruikt om te onderdrukken, wie macht boven medeleven stelt, moet er zich niet van kunnen bedienen.

Wil ik de schoonheid in een moreel keurslijf dwingen? Nee, ik beweer dat de schoonheid gevaarlijk is, de lust verplicht. Wat er staat geschreven en goed is geschreven, is niet meer ongedaan te maken.

Modernisme is een vorm van bij de tijd zijn, als het kan de tijd even voor te zijn. Mensen leven bij voorkeur in het verleden, waar alles lijkt vast te staan en hun niets meer kan gebeuren, en de zekerheden verankerd zijn in de tredmolen van de herhaling. Ze herkennen de dingen met de ogen dicht en liefst zo. Midden in het leven verlangen ze naar de onbeweeglijkheid van de dood. Ze houden niet van rustverstoorders, niet van toekomstvoorspellers die beweren dat het oude voortaan het nieuwe zal zijn.

Het verschil dwingt hen opnieuw te luisteren, te kijken, te ervaren, opnieuw hun plaats te bepalen en kritisch te zijn. Ze aarzelen om het spel of heiligschennis te noemen. Ze houden het bij het normale. ‘Doe maar gewoon, dan ben je al gek genoeg!’ En toch verlangen ze naar iets anders, naar wat meer, naar een vervoering die hun verlangen zal bevredigen zonder het te beperken.

‘Want de sneeuw van vroeger’ is allang gesmolten. De aarde is een kale, barre vlakte waar het moeizaam schuilen is zonder de liefde, of de kunst van het liefhebben. Kunst is de luxe van het leven. Wij kunnen ons verblijden met een veelvoud van vormen, waarbij het ene het andere niet hoeft uit te sluiten.

Klassiek en modern zijn geen absolute tegenstellingen, het

ene komt niet uit het andere voort, ook als het een afwijzing is. Er bestaat zelfs een uitdrukking: ‘klassiek-modern’, een bewijs te meer dat als het over kunst gaat de formulering krukkerig en kunstmatig is omdat de kern, de fascinatie, datgene wat aanzet tot maken, het ding dat aantrekt of afstoot onbenoembaar blijft. Het is datgene waarvoor geen woorden zijn.

Het is even dwaas om het klassieke af te wijzen omdat het uit het verleden komt, als het moderne te prijzen omdat het bij de dag is. Mode is inventief in het omhullen en onthullen, het lichaam is de vorm.

Klassiek is wat blijvend verandert, modern wat vernieuwend blijft. Dus: Bach en Beethoven, maar ook Schönberg en Stravinsky. Rembrandt en Goya, maar ook Picasso en Mondriaan. Flaubert en George Sand, maar ook Joyce en Gertrude Stein. Boon en Claus, maar ook Hermans en Mulisch, Van het Reve maar ook Ivo Michiels.

Het originele is maar herkenbaar door het verschil met het model, en om dat verschil is het mij te doen. Misschien ben ik wel een moderne conservatief, als ik wil behouden is het om te vernieuwen, als ik wil vernieuwen is het om te behouden.

Maar het creatieve moment zowel voor het maken als voor het beleven is pas inspirerend en revelerend omdat het tussen beide polen balanceert, en ik door de wisselwerking aan hun beperkingen ontsnap. Ik schrijf over wat is naar iets wat nog moet worden, me ervan bewust dat ook ik gevormd ben door een traditie, maar alert voor de vernieuwing en er op uit iets van mezelf daar aan toe te voegen.

Het is best mogelijk dat dit besef van het verschil voortkomt uit het feit dat ik tussen Parijs en Amsterdam ben geboren in een gemeenschap die niet door een staat, maar door een taal werd gevormd. De taal was de historische en culturele context.

Hoe het Nederlands zich in Vlaanderen heeft weten te handhaven en niet in een aantal dialecten uit elkaar is gevallen, is een verhaal apart. Ik wil hier maar twee elementen noemen: de invloed van ‘het Hollands Bewind’ (1815-1830) en de sociale strijd die ook met en door de taal werd gevoerd.

Vanzelfsprekend was literatuur belangrijk, maar door de invloed van de Rooms Katholieke kerk ook verdacht. In Oost-Vlaanderen was een vrijdenker of iemand die zich vrijmoedig uitdrukte ‘een Geus’. ‘Een drukker’ was een leugenaar, iemand die kon vertellen alsof het gedrukt stond. De meeste schrijvers waren ‘drukkers’ en waarachtige schrijvers waren ook ‘geuzen’. In het Noorden mocht men dat een eretitel vinden, wie in het Zuiden deze beide elementen in zich verenigde werd een buitenstaander. Verguisd, of met huiverachtig respect gemeden.

Ik herinner me hoe mijn grootmoeder vol afkeer over Cyriel Buysse sprak. Die had het met het toneelstuk *Het Gezin Van Paemel* helemaal te bont gemaakt, maar het was vooral het schrijven zelf dat zij zich voorstelde als het uitbroeden van een hersenspinsel, dat - als het eenmaal op papier vaste vorm had aangenomen - een eigen leven ging leiden, de lezer zou misleiden, en hem of haar op het slechte pad helpen. De schrijver begaf zich in de contramine en zou daar ongelukkig van worden. Mijn grootmoeder was een vrome en bijgelovige vrouw. ‘Schilder de duivel niet op de muren!’ placht zij te zeggen.

Vlaanderen, in het bijzonder de Leiestreek was bekend om de schilders, en ofschoon dat ook rare kwanten waren werd hun veel vergeven. Het was alsof het picturale het innerlijke veruiterlijkte en het woord het uiterlijke verinnerlijkte en als dusdanig ongrijpbaar en gevaarlijk werd. De gedachten en de gevoelens zijn vrij, maar als men ze neerschrijft zijn ze niet langer vrijblijvend.

Ik heb de traditie van Vestdijk en de traditie van Buysse wel eens grofweg het verschil tussen Noord en Zuid genoemd. De psychologische en historische roman, en de naturalistische en getuigende biografische roman. Ik viel terug op Buysse, maar eigenlijk had het Boon moeten zijn, het persoonlijke in de algemene cultuur-politieke context en het engagement inhoudelijk of vernieuwend.

Cyriel Buysse schreef niets ontziende milieuschetsen en hij koos voor het Nederlands. In een brief feliciteert Maurice

Maeterlinck hem met deze keuze. Maeterlinck, de Nobelprijswinnaar, beweert dat hijzelf niet in het Nederlands zou kunnen schrijven. Hij behoorde net als Cyriel Buysse tot de Frans-sprekende liberale burgerij, en is een voorbeeld van de Fransschrijvende Vlamingen die een eigen inbreng in de literatuur hebben gehad. Zoals bijvoorbeeld Charles de Coster die zijn *Uilenspiegel* ook in het Frans schreef om het boek aan de kleinburgerlijkheid en de invloed van de kerk te onttrekken.

De schrijvers hebben wel degelijk een rol gespeeld in het verwerven of heroveren van de taal, en daardoor mede gestalte gegeven aan dat deel van de Nederlandse taalgemeenschap die aan het einde van de zestiende eeuw in de Vlaamse verdomhoek aan haar lot was overgelaten. Onder zware druk om te verfransen en in de greep van kerk en burgerij die een benepen verbond hadden afgesloten.

De schrijvers zijn in dat sociaal-economisch verband mede verantwoordelijk voor de maatschappelijke ontwikkelingen en de omgang met de taal kan nooit vanzelfsprekend of achteloos zijn.

Naast het standpunt dat de schrijver inneemt, is het vooral zijn of haar taalgebruik dat bepaalt of dit verwerven of heroveren van de taal een conservatieve of progressieve houding is.

In de betrekkelijk kleine gemeenschap ontstond ook een literatuur waarin het leven op het land centraal staat met de eindeloze herhaling van de seizoenen en de opeenvolging van de geslachten. Afkomst en sekse bepalen de plaats van de mens in de maatschappij. Wie in opstand komt wordt neergeslagen, wee diegene die zijn plaats niet kent! De eigen aard, hoe bot of sentimenteel ook, werd verheerlijkt. In dat soort literatuur werd geen Nederlands geschreven maar Vlaams gesproken.

De priester-dichter Guido Gezelle verzette zich hardnekkig tegen de Nederlandse standaardtaal. Op duizenden steekkaarten hield hij typische woorden en uitdrukkingen bij, en hij hoopte dat zich uit de streektalen een Vlaamse eenheidstaal zou ontwikkelen. Men mag zich afvragen of achter deze bekommernis om de taal ook niet de angst voor het protestantse Noorden

schuilging. Met de taal komen immers de ideeën.

In de Vlaamse literatuur is de dualiteit blijven voortwoekeren, enerzijds het afwijzen van het boek omwille van de gevaarlijk geachte inhoud, anderzijds de noodzaak om met de literatuur de taal vorm te geven.

De schrijver als woordvoerder tegelijk gerespecteerd en gewantrouwd. En de dringende behoefte mensen te vormen, maar dan in de zin van doen en niet van denken. Vandaar dat het gevaarlijke boek al vlug het moeilijke boek werd.

Schrijvers als Stijn Streuvels en Louis Paul Boon, Marnix Gijsen en Willem Elsschot vertegenwoordigen enerzijds het behoudende, anderzijds het vernieuwende, maar allen waren ze vanuit die Vlaams-historische achtergrond begaan met taal en bezig zich door die taal te maken, niet alleen zichzelf, maar ook het beeld van die gemeenschap die haar zelfstandigheid aan het verwerven was.

Ondertussen ontwikkelde de Nederlandse literatuur zich langs de wegen van de geleidelijkheid in een eentalige staat waarin de standaardtaal onbetwist was. Met uitzondering van de religieus-geïnspireerde en de politiek geëngageerde roman, ik denk aan het opkomend socialisme, was de ontwikkeling die van de psychologische-filosofische roman. De invloed van de Franse literatuur is te verwaarlozen, zeker in vergelijking met de invloed van de Duitse literatuur. De druk van boven- of van buitenaf was, met uitzondering van de Tweede Wereldoorlog, onbestaande.

Met de verstedelijking werd de invloed van het hoofdstedelijk gebied, de randstad, en het jargon van de randstad belangrijker, terwijl Brussel omwille van de tweetaligheid die rol niet kan spelen voor Vlaanderen.

Het koloniale tijdperk heeft in België enkele Kongoromans opgeleverd met Jef Geeraerts als belangrijkste schrijver, maar omdat de Belgische aanwezigheid in Afrika van veel kortere duur is geweest dan de Nederlandse aanwezigheid in Indonesië, en de officiële taal van de Belgische kolonie het Frans was, is het belang ervan te verwaarlozen zeker als je ze vergelijkt met de

prachtige boeken waarmee schrijvers als Couperus, Multatuli, Du Perron, Nieuwenhuys, Dermout, Haasse, Ferguson en Brouwers de Nederlandse letteren hebben verrijkt. Zij hebben wat buitengebeuren in al te veel binnengebeuren gebracht.

Vlaanderen bleef zich beklagen over de gevolgen van de verschrikkelijke zestiende eeuw en voelde zich tekortgedaan. Door de taal en de geschiedenis wist men zich met Nederland verbonden, maar zoals men zich verzette tegen de Franse dominantie wilde men ook het Nederlandse overwicht aanvaarden. Men moest weer iets zijn en wat voorstellen voor men het echte debat met het Noorden kon aangaan.

Het romantisme heerste, men beriep zich op stamverwantschappen, wat in de jaren dertig ook nog een enge bijklank kreeg, of men verhief het hart met lofzangen op de Nederlandse taal.

Ook in Nederland waren er clubs die zich vrijblijvend op stam en taal lieten voorstaan, maar in het algemeen bleef Nederland onverschillig, het was alsof men na de afscheiding het débâcle wilde afstoten en Vlaanderen was voorlopig ook geen interessante handelspartner. Bovendien kent Nederland, helaas, geen actieve taalpolitiek.

Ondertussen is onder de Europese paraplu het belang van de rijksgrenzen gerelativeerd en de samenwerking tussen Nederland en het zelfstandig wordende Vlaanderen, al was het maar uit welbegrepen eigenbelang, noodzakelijk geworden.

Vandaar bijvoorbeeld het Taalunieverdrag, dat allicht beter zou werken als er niet zo plompverloren over ‘integratie’ werd gesproken, maar over een samenwerking op alle niveau's met begrip voor de geschiedenis en respect voor de verschillen.

Ondertussen is het een feit dat de Vlaamse literatuur onbestaande zou zijn zonder de Nederlandse uitgeverijen, waarvan we mogen aannemen dat het geen filantropische instellingen zijn, en wordt door lezers in Noord en Zuid de gezamenlijke literatuur gelezen, met een voorkeur voor de eigenheid, of met andere woorden met oog voor het verschil.

Een pijnlijk verschil tussen de Nederlandse en Vlaamse

schrijvers is het ontbreken in Vlaanderen van een Statuut, een Fonds voor de Letteren, en het Leenrecht. Er bestaat alleen een onzeker en ontoereikend systeem van beurzen en toelagen. Daardoor wordt de uitwisseling onmogelijk en worden de Vlaamse schrijvers als ze niet oppassen culturele gastarbeiders. Ik heb enkele jaren geleden een noodplan voor literatuur ontworpen, dat instemmend is ontvangen, maar waar in de praktijk weinig mee is gedaan.

In de balstijd voor de verkiezingen geven de Vlaamse politici hoog op over taal en cultuur, de grond onder hun voeten, maar als ze eenmaal een zetel in Brussel hebben veroverd houden ze zich al vlug bezig met voordeliger zaken.

Als men wil dat het verkeer in de literatuur tussen Noord en Zuid gelijkwaardig verloopt zal het wegwerken van dit verschil voorrang moeten krijgen. De Vlaamse schrijvers zullen een vuist moeten maken en de Nederlandse schrijvers hebben er alle belang bij solidair te zijn.

Het is hoog tijd om op te houden van onze verschillen geschillen te maken. Het mag koddig lijken dat een Vlaming zich over bevoogding beklaagt, of bezig is het Vlaams uit te vinden, even gek is het een Nederlander van de rijksgrens een taalgrens te zien maken, en als dat niet helpt het taaleigen van een schrijver te gebruiken om er een buitenstaander van te maken.

Een studente van de Vrije Universiteit van Amsterdam heeft me eens gevraagd of ik er nooit aan gedacht had mijn boeken in het Vlaams te laten vertalen. Goed bedoeld, maar niet doordacht. Ik kon er om lachen, maar het deed me denken aan de Waalse politiek. Toen onderdrukken niet meer ging, en negeren niet meer mogelijk was, werd het bestaan van de Vlaamse gemeenschap ontkend door de taal: ‘Le Flamand? Ca ce ne pas du Neerlandais!’ Zichzelf bleven ze heel wijs ‘Communauté française de Belgique’ noemen.

Geert van Istendael heeft er (Volkskrant 29 juni 1991) op gewezen dat de taaleenheid van bijvoorbeeld de Duitse taal

nooit wordt aangevochten, hoewel het Duits wordt gesproken en geschreven in Duitsland, Oostenrijk, Zwitserland, Italië, Luxemburg en België.

Men heeft de vraag gesteld of Celine argot g-ebruikte, maar geen zinnig Fransman zal ontkennen dat Celine, ook met de bedenkelijke kanten van zijn werk tot de Franse literatuur behoort. Net zo min zal men in de Angelsaksische letteren de Ier James Joyce slang, of bargoens verwijten, of hem op grond van zijn eigenzinnig taalgebruik buiten de Engelse letteren plaatsen.

Grotere taalgebieden stoten niet af, maar polderen in en verwerven aldus veelzijdigheid voor hun cultuur. En cultuur is nooit zuiver, of enkelvoudig, maar groeit en bloeit door beïnvloeding en vermenging. Het eigene distilleert zich uit het veelzijdige. Wie het anders en dogmatischer wil komt uit bij een verkeerde formulering van ras en religie, waarbij het ene niet lijkt te kunnen bestaan zonder ontkenning of uitdrijving van het andere. Het gaat dan niet om cultuur maar om macht en of die nu economisch wordt uitgeoefend, of uit de loop van een geweer komt, het betekent oorlog en vernieling zoals we op dit ogenblik, helaas, in Midden-Europa weer meemaken.

Net zo min als ik me op de vorm van mijn neus of de kleur van mijn ogen zal beroepen, zal ik mijn taal niet superieur verklaren, de verscheidenheid, het ritme, of het accent afwijzen, maar voortgekomen uit het grensgebied van het Nederlands, uit de bufferzone, geconfronteerd met het expansieve Frans en het niet minder expansieve Engels, weet ik dat deze taal zo precies mogelijk moet worden gebruikt en dat zij niet alleen het uitdrukkingsmiddel is van de schrijver, maar het gezicht van het volk, de kunst en de handel, de wetenschap en de industrie, waardoor dit volk zal bestaan, of waarmee het zal verdwijnen.

De erfenis van de zestiende eeuw is ondertussen wel verteerd, wij leven aan de vooravond van de eenentwintigste eeuw in een Europa dat weer in beroering is en waar de oude spoken springlevend uit de verkalkte machtsstructuren te voor-

schijn zijn gekomen.

Maar ook de Europese gemeenschap bestaat, onze landen maken er deel van uit en worden al voor een flink stuk door die Europese gemeenschap bestuurd. Brussel is een van de centra van de gemeenschap, als het Nederlands een ondergeschikte taal zou worden zou dat voor Vlaanderen in het Belgisch verband een groot probleem zijn, maar ook het Noorden zou met de taal naar de buitengewesten verdwijnen.

Het zal niet helpen met de wolven in het bos te huilen, en wat Frans te mekkeren of Engels te neuzelen, voor zover het geen Duits gebrom zal worden. Wij zullen elkaar intern tegelijk vrijheid en samenhorigheid moeten garanderen, om aldus naar buitentoe gezamenlijk voor onze belangen op te komen.

Het lijkt erop dat ik een verstandshuwelijk voorstel, maar zouden wij er met onze taal, en door onze literatuur ook niet kunnen van genieten?

In *Voorbij de Grens* schrijft Jozef Deleu: ‘Verscheidenheid houdt grenzen in, betekent het vaststellen en erkennen van verschillen. En verschillen zijn hoogst eerbiedwaardig. Ze verwijzen naar persoonlijkheid en naar authenticiteit. Ze zijn weliswaar heel subjectief, maar daardoor juist zo menselijk. Ze zijn interpreteerbaar en daardoor oneindig variabel’. ‘Het pluralisme is de ware dynamiek van de verschillen; het is een remedie tegen nivellering en geestelijke verpaupering. Betekent al dit goeds over grenzen dan dat het relativeren ervan geen belangrijke bezigheid zou zijn?

Niets is minder waar! Grenzen zijn altijd onnatuurlijk, in die zin dat ze onze blik eindig dreigen te maken, daar waar wij door onrust en nieuwsgierigheid gedreven altijd geneigd zouden moeten zijn om grenzen te verleggen, om onze beperktheid te overstijgen in een rusteloze zoektocht naar kennis, inzicht en waarheid.

De betekenis van iedere grens overschrijdende activiteit is tweevoudig: enerzijds moet de grens die de oude eenheid heeft verstoord, voortdurend worden gerelativeerd en tot haar ware, vaak onbenullige proporties terug worden gebracht; zij moet

onder druk worden gezet en niet als alleen zaligmakend worden erkend; zij moet initiatieven uitlokken, de ontgrenzing in de hand werken. Anderzijds moeten de bestaande of gegroeide verschillen worden gerespecteerd, omdat ze kleur en klank geven aan ieders persoonlijkheid en ook een antwoord vormen op het toenemende antihumanisme van deze tijd, dat de mens wil reduceren tot een uitneembaar, vervangbaar en vooral manipuleerbaar ding'.

Als ik in het Franstalig gedeelte van België was geboren zou ik waarschijnlijk naar Parijs zijn getrokken en een Franse schrijver zijn geworden. Als Vlaamse heb ik het voordeel mezelf te kunnen blijven en tot het hele Nederlandse taalgebied te behoren. Ik weet niet of de Vlaamse entiteit binnen de Nederlandse literatuur zal blijven bestaan, ik zou het wel willen, want het is een verrijking.

Hoe zou Nederland eruit zien als de zuidelijke rijksgrens ook de taalgrens met Frankrijk zou zijn? En zou het voor de Nederlandse literatuur geen verarming betekenen als schrijvers als Buysse, Streuvels, Teirlinck, Van de Woestijne, Van Ostayen, Elsschot, Walschap, Michiels, Gilliams, Boon en Claus in het Frans hadden geschreven? (Zie ook J. Deleu: *Mijn vaderland is de Nederlandse Taal*).

Dan beperk ik me met dit rijtje namen nog tot de twintigste eeuw, en tot voor de hand liggende, of alweer klassieke schrijvers.

Heen en weer reizend tussen Mechelen, de oude hoofdstad van de Nederlanden, en Groningen, het baken in het Noorden, heb ik me er wel over verwonderd dat het zo ver was, het Nederlandse taalgebied is altijd groter dan men vermoedt, maar ik heb me geen ogenblik vervreemd gevoeld.

Het thema van de hoorcolleges was 'Schrijven van uit het Landschap', en terwijl mijn landschap voorbij schoof heb ik aan de gedichten van Pol van Ostayen en Martinus Nijhoff gedacht.

Ik kan geen postzegels verzamelen
ik kan geen vrouwefoto's verzamelen
ik kan geen amourettes kollektioneren
en geen wijsheid
ik kan niets meer

ik kan niets meer

Waarom doof ik de lamp niet
en ga ik niet te bed

Ik wil beproeven
naakt te zijn
bloot wie weet wel gevroren purper
en bleekheid

Is zo niet het gans beginnende begin

Ik wil niets weten
ik wil niet vragen
waarom
ik niet werd een postzegelkollektioneur

Ik zal beginnen mijn débâcle te geven
ik zal beginnen mijn faljiet te geven
ik zal mij geven een stuk gereten arme grond
een vertrapte grond
een heidegrond
een bezette stad

Ik wil bloot zijn
en beginnen

Ik ging naar Bommel om de brug te zien,
Ik zag de nieuwe brug. Twee overzijden
die elkaar vroeger schenen te vermijden,
werden weer buren. Een minuut of tien
dat ik daar lag, in 't gras, mijn thee gedronken,
mijn hoofd vol van het landschap wijd en zijd
laat mij daar midden uit de oneindigheid
een stem vernemen dat mijn oren klonken.
Het was een vrouw. Het schip dat zij bevoer
kwam langzaam stroomaf door de brug gevaren.
Zij was alleen aan dek, zij stond bij 't roer,
en wat zij zong hoorde ik dat psalmen waren.
O, dacht ik, o, dat daar mijn moeder voer.
Prijs God, zong zij. Zijn hand zal u bewaren.

Mechelen - Groningen 26 november 1991

Katarina Frostenson
In 't blauw, in 't wit

Vertaling: Lisette Keustermans

Ochtend en een
fijne kleine razernij in de lucht: schreeuw - schreeuw - schreeuw - schreeuw -

kobaltblauwe hemel, opstandig blauw
of slechts schijnheilig blauw
Wat is schijnheiliger dan blauwe hemel

Mannen op de binnenplaats, roken
en krabben zich hier en daar
De vensters blinken
de gevel verblindend wit
De binnenplaats is schoongeveegd
de wind opgeruimd

Het huis van buiten - ochtend hier en
diep beetje angst onderdrukt, waar ik: ik
ben wel een hoge omheining
waarop ze witte lakens hangen

(Uit *Samtalet*, 1987)

Jos Evens
Roxy

‘Ja hoor, het water is best drinkbaar. Je moet het laten doorlopen tot het goed koud is. In deze vleugel zijn de buizen nog maar pas vernieuwd, zie je. Neen, aan het kraantje op de gang bij de liften drink je beter niet. Verroeste boel. Ik zou het aan alle hotelgasten willen zeggen, maar niemand vraagt me iets. En van de manager moet ik mijn mond houden. Maar, hier is het water goed. Stoort het als ik hier deze stofzuigerzak schoonmaak?

‘Ginder was het ook prima. Het water. In de Filippijnen. In 1939. Voor het Amerikaans leger is niets goed genoeg. Ik was officier. Verbonden aan het plaatselijk militair bureau. Ja, daar kijk je van op, hé. Een ex-officier in dit hotelletje? We moesten er een luchtmachtbasis bouwen. Dat verrast je? Ha ja, we waren er toen al. Ik was architect. Jong. Veelbelovend. Ik kreeg grote opdrachten. Als je in Manhattan mag bouwen, dan heb je het gemaakt, zeggen ze. Lobbies waren mijn specialisatie. Helmsley-building. Chrysler. Heb je ze al gezien? Neen? Moet je beslist gaan bekijken. Een bouwparadijs was het hier voor de oorlog.

‘Geldschieters hadden gezien hoe ik sierlijke trapstructuren kon combineren met steunpilaren zonder dat de bezoekers esthetische of praktische hinder ondervonden. Mijn constructies waren gewaagd, maar ze leken vanzelfsprekend. Ik kreeg dé opdracht van mijn leven: een concerthall, een theater in één ruimte, voor zesduizend toeschouwers! Vereisten? Het beste, perfectie, absolute volmaaktheid! New York doet het niet voor minder! Er wordt hier enkel in superlatieven gedacht.

‘Jaaha, dit hotel niet natuurlijk. Goedkoop. Kleine kotjes - mét kleurentelevisie natuurlijk - maar niet netjes te houden. De airconditioning blaast het stof plakvast in elke hoek. Zie je hoe weinig licht er hier is? Een badzaal met een klein raampje dat uitkijkt op een luchtkoker? Ze lijmen de gebouwen als stalagmieten tegen elkaar. Ze stelen elkaars licht. Architecten-verdriet.

‘Ik mocht eerst op prospectie naar Europa. Ik bestudeerde er alle beroemde theatergebouwen. De Weense Staatsopera, de Scala, de Royal Albert Hall, het Bolsjoitheater. Noem het, en ik heb ze gezien. Ze bevielen me niet. Je grinnikt? Ja, het klinkt hooghartig, ik weet het. Maar die zalen waren baljurken: protserig en onpraktisch, architectonisch voddewerk. Akoestisch ondermaats. Balkons op zuilen die het zicht van de toeschouwers vreselijk hinderen. De loge voor de patronerende vorsten werd meestal zó gebouwd dat zij meer show konden geven dan de artiesten. Je kon ze dan maar beter meteen op het podium zetten. Hetzelfde probleem zou me later parten spelen.

‘Ach, het was natuurlijk de Europese architecten niet te verwijten. Er was de tijd waarin ze bouwden, de mode, de technieken die weinig of niet waren gevorderd of in vraag werden gesteld. Shakespeare bouwde zijn theater op het stramien van een herberg: de koer met stallingen en slaapruimtes errond. Primitief? Jazeker, máár efficiënt. Of de Grieken: hoe de rondingscurve in het publieksgedeelte zò fijn was berekend dat het zicht en het gehoor zelfs op de slechtste plaats perfect waren. De Romeinen? In het Colosseum verraste het me hoe ze toen al decors konden laten zakken en omhoog hijsen in en uit de kelders. Het idee was dus gekend, maar tweeduizend jaar later verliep de toepassing ervan nog altijd even stroef. Als een mechanische poppenkast op de volkskermis.

‘Kijk eens hoe het stof in de stofzuigerzak vastkleeft. De airconditioning maalt het tot een klamme pap. Ik spuw voortdurend in mijn handen, want ik heb een hekel aan vuil onder mijn nagels. Oh, je hoeft je niet te laten ophouden door mijn gebabbel. Ga rustig verder met scheren. Ja er is veel te zien in deze stad. Ben je al lang hier? Je bent Europeaan, hé? Je accent is te licht.

‘De oorlog brak uit. Pearl Harbor, weet je wel. Mijn legerdienst ginder werd uitzonderlijk verlengd. Mijn professio-

[advertentie]

nele referenties waren onvoldoende om naar huis te kunnen gaan. De legerbasis die we op de Filippijnen ontwierpen moest de grootste buiten het moederland worden. De Yankee zou in Oost-Azië zijn en blijven. De gronden in de omgeving werden onteigend. Een mensenleven was toen niet veel waard. Meisjes, vaak kinderen nog, werden uit hun huizen gehaald. We stopten de ouders een paar dollar in hun handen. Een prikje voor ons, een fortuin voor hen. Je kent het verhaal.

‘Stoort het dat ik hier in de badzaal de stofzak uitklop? Ik doe het voorzichtig, wees gerust. Het stof kruipt alsmaar in mijn neusgaten. Ik was me driemaal daags. De douches staan er overdag toch maar ongebruikt bij. En het is goed water. Zag je die man die net uit de douche kwam? Neemt elke dag een bad van een half uur. Begrijp je dat nu? Soms moet ik mijn schoonmaakronde helemaal omgooien omdat mijnheer de douchezaal blokkeert. En die blijft maar hier!

‘De meisjes werden het vlug gewoon, dat vermoedde ik tenminste. Kon je dat aan hun mooie, donkere ogen niet zien? Ja, die ogen. Hun bruine lijfjes. Je ontsnapte er niet aan. Het was sterker dan jezelf. We bezetten alles: de vrouwen, de gronden, de steden. Op enkele maanden tijd veranderde de streek van een broze lychee in een monsterachtige maïskolf. Maar voor een architect was het een droom! Alles mocht. Alles kon, al kostte het twintig keer méér dan afgesproken. Op één voorwaarde: functionaliteit, mijnheer, geen luxe. Het leger bouwde er alsof de oorlog al gewonnen was. Ondertussen liet mijn theater me niet los. Ik tekende en ontwierp tijdens mijn vrije uren. Als ik mijn werk aan mijn collega's voorlegde, waren ze steeds razend enthousiast. Ze vonden de ontwerpen ‘fenomenaal’, ‘revolutionair’, ‘geniaal’. Maar ik wierp ze stuk voor stuk in de prullemand.

‘De liften werken hier traag, nietwaar? Ze kunnen het aantal gasten niet aan. De manager weet het. Ik heb haar gezegd dat de twee liftkokers gemakkelijk te verbreden zouden zijn.

Een krachtiger motor en alles is OK. Maar ze luistert niet. Ze begrijpt natuurlijk niet dat dit kleine mannetje, met zijn vieze broek, zijn bleek vel, zijn vettig haar, ooit de architect Roxy was. Jij gelooft me ook niet, ik weet het. Je denkt dat ik een van die vele geschifte New Yorkers ben die hier rond lopen, die luid in zichzelf zitten te praten of urenlang op banken zitten te wiegelen tussen de andere schooiers of op de hoek van de straat en in de ondergrondse ellenlange speeches zitten af te steken? Natuurlijk denk je dat: net nog goed genoeg om wat stof te vegen en gangen te poetsen, denk je. De toiletten hier zijn niet netjes te houden. De afzuigsystemen worden altijd geforceerd. Vol graffiti ook. Kijk hier: 'Lekker afzuigen? Vanavond om 10 u. Mannentoilet. Achtste verdieping.' Met potlood geschreven. Valt mee: een makkie om schoon te maken. Nee, ga nog niet weg.

'Na twee jaar oorlog mocht ik naar huis. Ik was ziek. Neen, niet door de meisjes. Met hen experimenteerde ik kort én intens. Ik vond er niks aan en gaf het op. Daarna leefde ik als een monnik. Ik had een darminfectie opgelopen, waarvan ik in de tropen onmogelijk kon afgeraken. Ook de zenuwen speelden mij parten. De theateropdracht spookte alsmaar door mijn hoofd en ik kwam er maar niet uit: een draaiende scène, onafhankelijk manipuleerbare podiumelementen voor de zwaarste decors én vooral grote groepen! Alleen al het probleem om de geweldige podiumonderdelen in beweging te krijgen zoals ik het wilde! Soms zag ik vliegtuigsystemen om vrachten in te laden die me perfect toepasbaar schenen als ze maar voldoende konden worden uitvergroot. Bovendien ontbrak nog altijd het volledig originele concept dat ook nog uitvoerbaar moest zijn. Een zaal is een zaal? Nee, ik had genoeg slechte zalen gezien. En de oorlog bleef maar duren. Oorlogen duren altijd langer dan de oorlogsstokers denken. Ik was vreselijk bang dat Manhattan me het project uit handen zou nemen als ik nog te lang weg zou blijven.

'Op het schip op weg naar huis, werkte ik verder. Iedereen

zei dat ik er slecht uitzag, dat de dood in mijn ogen was. Ik voelde me ook zo. Soms sloot ik me dagenlang op in mijn kajuit. Ik werkte en werkte. Maar alles vloog de papiermand in. Op een avond was het prachtig weer. De zee was eindelijk rustig na een storm die me het achterste van mijn ogen had laten zien: hij had me dagenlang in bed gehouden. Ik kon het niet meer uithouden. Ik liep bevend de ijzeren trappen naar het dek op. Er was niemand. Schafttijd. Een geheimzinnige kracht zoog me naar het voordek. Het was alsof het schip de golven niet raakte, alsof het zweefde en het zilverwitte water verder met rust liet. Ik keek naar de ontelbare schuimkoppen die plotseling, alsof ze mijn komst hadden afgewacht, van goud werden. Er waren wolken voor de zon geschoven, maar duizenden stralen schoten er langs en wierpen een reusachtige stralenkring over het water. De zee was gevat in een enorme koepel van geel, fijngesneden licht. Ik zag hoe de ribben van het water werden afgetast door een netwerk van zonnestralen die net waren verlost uit hun gevangenis van wolkenmassa's. Ik zag het ovale voordek van het schip dat de zee bereed, de platte koepel die door de zonnestralen over de oneindige horizon was gegooid. Dìt was het: de perfecte vorm, een konische koker van rust, waarin aan de horizon het geweld van de spektakels zou kolken zoals de gigantische boeg in de golven sloeg. De boog van de voorplecht: de ideale vorm voor de toeschouwersruimte. De ronding van de stralen: het plafond. Mijn theater zou een ode worden aan de zee, de zon, de hemel! Ik holde naar mijn kajuit, griste schetspotlood en papier van mijn werktafel en terug op het voordek begon ik als een bezetene het beeld vast te leggen. Ik merkte niet eens dat er matrozen gnuivend achter me waren komen staan. ‘Kijk, ons kunstenaartje!’, ‘Doodziek konijntje!’, ‘Ben je uit je holletje gekropen om de wolkjes te tekenen?’ Maar ze konden me gestolen worden. Mijn hele wezen en mijn pezen verkrampten zich rond mijn tekenpen. Het lukte me. Ik kon het beeld op papier vatten zoals ik het wilde hebben. In mijn kajuit bracht ik er zorgvuldig abstracte liniëringen op aan. Zou de natuur zich naar mensenhanden plooien? Zou Le Corbusier's theorie over

het belang van de verhoudingen van het menselijk lichaam in de architectuur transponeerbaar zijn? Zouden natuurlijke verhoudingen naar mensenmaat zijn te snijden? De praktijk, aah, de praktijk! Was het plafond met die buigingscoëfficiënt wel uitvoerbaar? Hoe moest het met de belichtingsinstallatie? Hoe verhield zich het plafond met de wanden? Hoe ver kon ik de noodzakelijke balkons in die koker ophangen zonder de esthetische (en - my god! - hoe esthetisch zou dit wel worden!) én akoestische kwaliteiten grondig te verstoren. Kon mijn fata morgana deze problemen opvangen?

‘Blijf je nog lang? Of breng je het klassieke bezoekje van een week? Ik begrijp het. Tenslotte kan het niet anders dan dat je de stad beu geraakt, zelfs als je er niet woont. Oh, ik hoor het al. Je zegt dat je gefascineerd bent door de stad. Door mij? Groot en klein liggen hier dicht bij elkaar. Zoals hoog en laag, blank en zwart, rijk en arm. Je knikt. De zon gaat voor iedereen op, maar niet iedereen profiteert ervan. Sommige gebouwen zijn te hoog, of nekken te dik, of geldbeugels te vol. Hier om de hoek, in de schaduw van het hoofdkwartier van de Verenigde Naties slapen mensen. Op straat. Ze hebben geen dekens. Ik verzamel kartonnen dozen voor hen, van het hotel. Ik heb véél havelozen gezien, hier én ginder. De arme stumperds die werden verjaagd en dan door onze gigantische legerbasis als huisstof werden aangezogen. Ze plakten errond in hutten en holen, desnoods in ongebruikte rioolbuizen. Ik was blij dat ik weg was. Je kijkt verrast? Jij ziet hen toch ook liggen. Leg jij er soms contact mee? Je wil eigenlijk ook niet weten waarom ze daar liggen. Ginder hielp ik hen niet. Ik verzette me ook niet. Het zou mijn tijd wel duren. Ik had andere dingen aan mijn hoofd.

‘Toen het schip in de New Yorkse haven aanmeerde, was mijn ontwerp klaar. Ik was mager en zenuwachtig. Van ongeduld sloeg ik bijna mijn verlofbewijs uit de handen van een kolonel, die snel en hard met zijn stokje op mijn vingers tikte. Hij nam mijn uitgebreide verontschuldigingen hooghartig in ontvangst. Een sergeant noteerde het incident in mijn militie-

boekje. Dat brak me later zuur op. Ik haastte me naar de bouwheren. Ze zaten met de handen in het haar: hun opdrachtgevers wilden het theater ten laatste binnen het jaar klaar hebben. Maar toen ze mijn blauwdrukken zagen was hun paniek vlug voorbij. Mijn ontwerp sloeg alles wat tot nu toe op dit gebied was gebouwd. Ja, natuurlijk waren er problemen: wat voor funderingen zouden er wel nodig zijn om de twee zware balkons aan de achtermuur op te hangen? En wist ik wel dat de hydraulische systemen voor de manipulatie van de podiumelementen nog niet eens waren uitgevonden? Ja! Ja! En zou ik het wel goedkeuren dat ze de symmetrie en de volmaakte boogvorm van het plafond zouden moeten verminken door het spotlicht dat een koninklijke gast in het publiek moest belichten? God weet hoe ik me daartegen heb verzet. Maar het was erop of eronder. Ik legde mij erbij neer, maar niet voordat ik de garantie had gekregen dat de beste art-decospecialisten lobby en lounges zouden mogen inrichten. Dat ik ze zelf zou mogen kiezen. Dat ik ze mijn obsessie zou mogen opleggen. Er waren hevige ruzies over de lounge in de kelderverdieping waar ik een speciale plaatsing van de steunzuilen wilde. Toeschouwers hebben de neiging tijdens de pauze overdreven lawaai te maken zodat ze met hun commentaren andere mensen, die het gebeuren eerder rustig willen savoureren, storen. Mijn bijzondere opstelling van de steunzuilen zou het publiek in groepjes uitsplitsen. De toeschouwers zouden door een perfecte akoestiek in een aangename omgeving hun verfrissingen kunnen nuttigen. Maar dat vereist architectonisch stuntwerk en kostte hopen geld. Zo moest ik elke steen en elke vierkante centimeter van het gebouw al ruziënd op praktische bezwaren heroveren. Op het plafondlicht na heb ik niets toegegeven.

‘De rechthoekigheid hier in dit hotel is een vloek. Ook elders trouwens. Heb je gezien hoe ze de strakheid in de lobby van de Panambuilding hebben willen verzachten door er platen op te hangen met curven die aan de boogvorm van mijn plafond doen denken? Alsof het ene met het andere verzoenbaar zou

zijn! Bij elke stofkat die ik hier uit de hoeken zuig, denk ik aan mijn theater. Alle muren zijn er gebogen, alsof de wanden werden gepolijst door water dat er al eeuwen is langs gestroomd.

‘De obsessie voor mijn werk had een koude steen van mij gemaakt. Ik ontmoette Walter in Lindy's restaurant, in de buurt van mijn theater. Hij beviel me. Hij was ouder. Blond. Een Zwitser. Hij zat een tafeltje of twee verder. Ik merkte dat hij de uitleg over de samenstelling van de sandwiches niet begreep. Zijn Engels met een zwaar Duits accent waarvan de droge ‘r’ mij beviel, was ontoereikend en ik hielp hem. Walter bleef aanvankelijk afstandelijk, wat hem enkel maar aantrekkelijker voor mij maakte. Van dan af zagen we elkaar bijna elke dag tijdens de lunch. Ik begreep niet wat hij in mij zag, maar we keken steeds intenser uit naar elkaars gezelschap. Het gebeurde steeds vaker dat we 's avonds lange wandelingen maakten. Bij voorkeur naar de West Side, aan de promenade aan het Boat Basin, toendertijd één van de weinige buurten in Manhattan waar je in mannengezelschap kon vertoeven zonder dat je werd nagefloten of een aframmeling riskeerde. Vanop een bankje sloegen we er urenlang het spel van de zon in de Hudson gade. Ach, als ik denk aan Walters schitterende ogen toen ik hem vertelde hoe het zilveren en gouden spel van de zon en het water de inspiratie voor mijn theatertempel waren geweest.

Hij had het heel moeilijk om werk te krijgen. Ik was rijk. De rest laat zich raden. Hij kwam bij me wonen op de flat in Madison Avenue, op een boogscheut van mijn theater.

Hij had een technische opleiding genoten. De dood van zijn vader had het einde van zijn studies en carrière betekend. Hij moest de boerderij van zijn ouders overnemen. Het werk was hem te hard, en het gemier van de dorpsbewoners werkte hem op de zenuwen. Toen zijn moeder stierf verkocht hij het bedrijf. Zijn zussen waren in de stad gaan wonen. Kun je geloven dat ik alleen maar dacht: ik heb eindelijk een vriend, hij steunt me, hij begrijpt me, hij voedt mijn passies?

Intussen brachten de artistieke verfijning en het technisch vernuft van mijn project de bouwheren steeds meer in een roes. Al te vaak hadden ze plannen van zweverige architecten door praktische bezwaren in elkaar zien klappen. Maar dit, dit werkte! De gigantische oorlogsindustrie bleek voor de meeste problemen gouden oplossingen te bieden. Toepassingen zoals de hydraulische liftsystemen onder het podium waren staatsgeheim. Ze werden in een militaire fabriek ontworpen en waren zó geavanceerd dat ze niet eens een militaire toepassing hadden gevonden. De werf werd hermetisch afgesloten. De arbeiders logeerden er in een kampement. Wie nog buiten mocht, moest een eed van geheimhouding afleggen. Onbevoegden mochten er niet in. Walter vond werk: ober in een coffeeshop. We waren gelukkig samen. Hij vertelde over de rare klanten die over de vloer kwamen. Ik bespeelde zijn technische interesse door over de prachtige machinerie op te scheppen. Ik moest vaak op mijn tong bijten. Walter was zó goed voor mij. De vaardigheden die hij opdeed in de keuken van de coffeeshop, kwamen goed uit, want ik was vaak zo bezeten door mijn werk dat ik veel overuren maakte. Onze lange, nachtelijke gesprekken cirkelden over alle mogelijke onderwerpen heen. Hij stelde veel vragen over het theatergebouw, veel meer dan ik mocht beantwoorden. Ik heb hem dat ook eens gezegd. Hij glimlachte slechts stil voor zich uit en leek helemaal niet ontgoocheld. Hij sprak er niet meer over, maar ik voelde dat mijn weigering iets in onze verhouding had verstoord.

Op een dag hoorde ik dat er in de Zwarte Lounge, die zo goed als klaar was, voor iedereen die aan de bouw meewerkte een feestje zou zijn. We mochten iemand uitnodigen op voorwaarde dat we ons aan de opgelegde route hielden. Het werd erg leuk. En zoals ik had voorspeld: de akoestiek was perfect. Er waren geanimeerde gesprekken. Dronken genodigden schreeuwden en zongen. Niemand die een ander stoorde. Walter merkte op dat zelfs de veiligheidsagenten wat tipsy leken en dat hij nu wel 's het theater zelf wilde zien. Vanuit de kelderverdieping was de zaal, die nog volop in de stellingen stond, niet ver. Ik

[advertentie]

aarzelde. Ik bestudeerde zijn blik. Kon hij mijn argwaan merken? Maar de wrevel had me al te lang geduurd. Toen iedereen zich leek te concentreren op de nationale hymne nam ik hem mee. Hij keek en luisterde gefascineerd en knikte telkens als ik hem het verband tussen mijn droombeelden en de concrete uitwerking ervan aantoonde. Ik praatte mezelf in een roes. Nooit was ik zo verliefd als op die avond, op dát moment. De drank? De trots? Walter bleef nog wat kijken terwijl ik terug wankelde naar de lounge. Niemand had onze afwezigheid opgemerkt. Nauwelijks had ik een gesprek aangeknoopt met een dame die over haar plannen vertelde om een vast dansgezelschap aan het theater te verbinden - een soort Moulin Rouge-dansgroep die ze naar mij, het brein, wilde noemen - of Walter stond alweer naast me. Hij lachte beminnelijk en volgde de gesprekken met belangstelling. Achteraf wandelden we arm in arm naar huis. Ik wierp overvloedig dollars in de bekertjes van zwarte bedelaars in 42nd Street. Ik kon niet slapen, die nacht. Walter draaide zich voortdurend om en om. Ik maakte hem wakker. Ik vroeg of hem iets scheelde. Hij zei dat hij weg wou, dat hij enkele weken naar Europa ging. De berichten over de geallieerde bombardementen waren alarmerend. Hij had nu geld. Zijn zussen konden zijn hulp gebruiken, dacht hij. De vastberadenheid en de snelheid waarmee hij zijn besluit de volgende dagen uitvoerde lieten mij sprakeloos achter. Toen hij inscheepte, wilde hij niet eens dat ik aan de kaai afscheid van hem nam.

Twee maanden na zijn vertrek werd mijn concertzaal feestelijk boven de doopvont gehouden: de Radio City Music Hall was een feit. Hoe graag had ik samen met hem het openingsgala meegemaakt! Méér dan twintig minuten liet ik het majestatische toneeldoek op en neer dansen voordat het New York City Ballet iedereen in een meeslepend bad van kunst, perfecte akoestiek en technische hoogstandjes meesleurde.

‘Enkele maanden later vielen de eerste V-2's op Londen. De Amerikaanse bevelhebbers vroegen zich af hoe de Duitsers die

grote tuigen vertikaal konden lanceren. Ze stuurden spionnen. De vijand gebruikte uitzonderlijk zware hydraulische pompen. Amerikaans ontwerp. Tot dan toe enkel bij wijze van experiment gebruikt in de Radio City Music Hall. Mijn militiekaart was bijkomend bezwarend materiaal.

‘Ga je nu maar gauw wassen, straks is weer iemand je vòòr. Ik heb nog de hele zevende verdieping te doen en ik ben al veel te laat.’

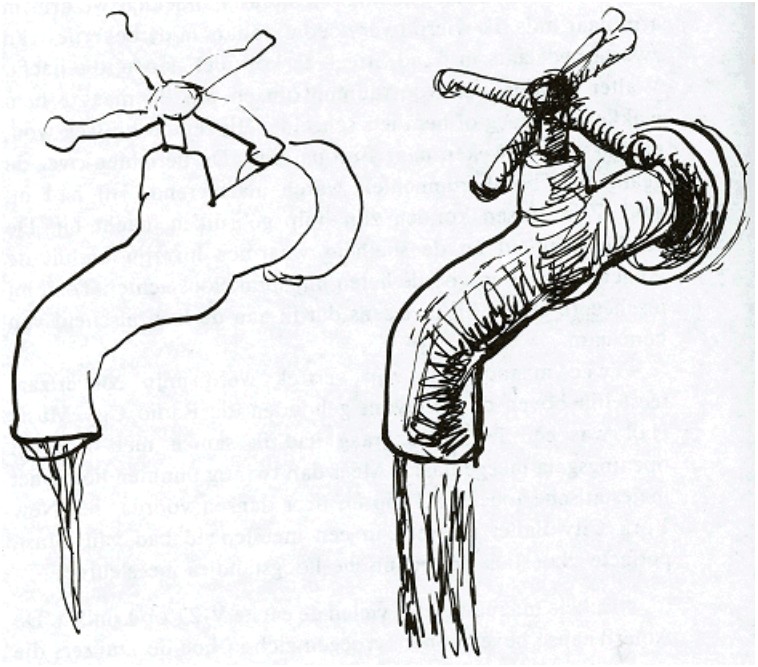

Eddy van Vliet
De laatste dagen van 1991

Zondag 29.12.1991

Het hebben van een kater biedt het voordeel dat je niets van jezelf hoeft te verwachten. Je kan heerlijk kuieren door je onsamenhangende gedachten, een versregel oprapen om hem onmiddellijk weer te laten vallen, blind naar de boekenkast staren, een willekeurige vrije zender beluisteren zonder te merken dat er onafgebroken hammondorgel wordt gespeeld. Kortom de uitgelezen stemming om de boekenbijlage te lezen. En het wonder geschiedt.

Mijn adrenaline waarvan ik dacht dat zij te slapen lag, rekt zich uit, richt zich op en holt door mijn bloed bij het lezen van de in *De Standaard der Letteren* gepubliceerde index der boekenrecensies 1991. De belangrijkst geachte culturele krant van Vlaanderen slaagt erin om op een totaal van 788 recensies twee oorspronkelijk in het Nederlands geschreven dichtbundels te bespreken, een en ander omkranst door de welwillende aandacht voor negen poëziebloemlezingen. Ik ben te moe om een en ander in percentages uit te drukken maar iets in mij zegt dat elf op 788 beschamend weinig is. Mijn adrenaline roept: waar is mijn zweep, waar timmer ik de schandpaal?

Ik trek mijn jas aan en ga met Goedele naar de Vogeltjesmarkt. Ik ben gek op markten. Een beetje ongeordend kopen, ademloos luisteren naar de pathetische overredingskracht van de marktkramers, de geur van fruit en bloemen, de schoonheid van diverse huidskleuren. Mijn vrouw vraagt een verkoper naar de prijs van een antiek poppenwagentje. Haar gebrekkige beheersing van het Antwerps dialect wreekt zich. In een imitatie Hollands wordt haar toegesnauwd: 350 gulden. Als zij de man in kwestie duidelijk maakt dat zij Antwerpse is, wordt de prijs niet alleen in Belgische munt uitgedrukt maar tevens bijna gehalveerd, met de verontschuldiging dat het toch practisch alleen ‘Ollanders’ zijn die komen kopen. Het weze toegegeven,

het racisme van de Antwerpenaar beperkt zich niet enkel tot kleurlingen. De tijd is wellicht niet meer ver af dat in een der grootste Europese havensteden alleen nog de bewoners die gedurende tenminste vier generaties binnen haar stadswallen hebben gewoond zullen getolereerd worden. Een staaltje van die tolerantiedrempel werd onlangs nog door onze burgemeester gegeven toen Luc Perceval hem de in Antwerpen wonende Nederlandse auteur Benno Barnard voorstelde en hij hem verwelkomde met de gevleugelde woorden: 'Daar hebben wij er al genoeg van. Vooral op zondag.'

Voor mij begint zondag pas echt om 2 uur 's middags. Het uur waarop de leden van onze pétanque-club 'La Boule Parquée' zich voor het café 'Het Nachtegaaltje' verzamelen.

Gewoontegetrouw komen Goedele en ik te laat. Vanuit mijn auto zie ik de vrienden staan die mij de laatste twee jaar door de moeilijkste periodes hebben geloodst. Daar staan ze dan: Jan en Lia Calewaert, Jan en Andrea Van der Borgt, Veerle de Wit en Hugo Claus, Jan en Simonne Vanriet. Ik voel mij gelukkig: niets hoeft, niets valt te vrezen, niets moet bewezen worden, het bedrog en het verraad liggen ver weg in het verleden.

Morgen vertrekken wij met zijn allen naar Fort-Mahon aan de Noord-Franse kust.

Maandag 30.12.1991

Heden ochtend met het ware vakantiegevoel wakker geworden: een beetje zenuwachtig, zin om op te staan en de geur van vers stokbrood op te snuiven. Na het ontbijt meteen de dag een flinke duw in de goede richting gegeven en in een warm bad de verhalenbundel *Vrome Leugens* van Irène Dische uitgelezen. Intrigerende verhalen waar het zelfbedrog centraal staat. Terecht schrijft zij dat het het zelfbedrog is dat de mensen van elkaar onderscheidt. Ook niet mis vind ik haar uitspraak over artsen die wiedend en hakkend door de jungle van de mensheid wandelen, af en toe een vogel schieten en zich inbeelden dat zij verantwoordelijk zijn voor alles wat toch al bloeit.

Het lezen van een mooi boek doet uitkijken naar een nieuw mooi boek. Ik steek de verhalenbundel *Niets voor niets* van Walter Kirn in mijn koffer samen met een walgelijke hoeveelheid sigaretten en sigaren.

Om 10 uur stipt staan Veerle en Hugo voor de deur. Warmte. De reis kan beginnen.

Ik heb de slechte gewoonte om de meest onooglijke notities, bioscoopkaartjes en allerhande drukwerk in mijn vestzakken te stoppen. Sommige papiertjes houden het er jaren vol en nemen de vorm aan van besmeurde minizakdoekjes. Ter hoogte van De Pinte haal ik een in vier gevouwen stuk glacé papier uit mijn zak waarop de cadeautips van Fnack vermeld staan en besef eens te meer dat het nooit meer goed komt met Vlaanderen. Vader en Oom moeten zo nodig verblijd worden met een boek over Decoratieve Verftechnieken. Oma dient haar winteravonden door te brengen met het lezen van *Het Fraaie Gelaat van Vlaanderen* en *Boudewijn*, terwijl Opa ademloos *Serres en Wintertuinen* verslindt. Moeder mag lezen daar waar zij anno 1992 nog steeds thuishoort, nl. in de keuken, in dampen gehuld en gebogen over *Eten en Laten eten*. De enige die recht heeft op literatuur is Dochterlief met *Daantje de wereldkampioen*. Uit eerbied voor *Het verdriet van België* geef ik geen lezing van deze oproep aan Vlaanderens lezerspubliek.

Fort-Mahon. Als schildpadden die net uit hun ei zijn gekropen, lopen wij naar het strand waar bittere kou en snijdende wind ons in onze overtuiging sterkt dat de mensheid uitsluitend door de pétanque kan gered worden. Slechts de duisternis is in staat om ons van het strand te verjagen. De kroeg wacht.

Zij heet ‘Bar de la Plage’. De patron heeft een door een Vastberaden alcoholgebruik verwekte en door de zeewind aangewakkerde gelaatskleur. Hij aarzelt niet om ons vrijwel onmiddellijk zijn vrienden te noemen nadat wij hem duidelijk hebben gemaakt dat wij geen Duitsers zijn. Fier stelt hij zijn zoon voor die niet alleen rijkswachter maar tevens accordeonvirtuoos is.

Met een verbazingwekkend gebrek aan geheugen werkt hij onze bestellingen traag en onafgebroken af.

Onduidelijke figuren met ringbaard en zeemanspet sleuren zakken met aardappelen uit de kelder om er nadien opnieuw het café mee te betreden en ze naar hun plaats van afkomst te brengen. Smokkel of geheugenverlies? Nooit zullen wij het achterhalen.

Dinsdag 31.12.1991

Onze vriend Jan Van der Borgt is een gevreesd wandelaar. Als hij tijdens het ontbijt achteloos enkele stafkaarten tussen de croissants legt, weten wij hoe laat het is. Vluchten kan niet meer. De duurtijd van de in zijn reisgids beschreven wandelingen varieert tussen twee en vijf uren. Angst. Wij kiezen voor het minste kwaad en vangen een twee uur durende tocht aan. Een bescheiden doch goed bedoeld nieuwjaarsgeschenk voor onze longen. Geen duin zal ons weerstaan, geen jager zal ons van het voorgenomen pad verjagen, hoewel het geluid van neervallende hagel ons even aan de uitvoering van dit voornemen doet twijfelen.

Drie uren later staan wij opnieuw voor het hotel, waar wij door Hugo Claus, die wegens een acute en onweerstaanbare leesdrang was achtergebleven, verwelkomd worden.

De hele middag worden al onze handelingen, uitspraken, blikken en bedenkingen beheerst door de pétanque. Wij spelen met een wilskracht die in staat is om de meeuwen het zwijgen op te leggen en de branding kilometers ver terug te drijven. De om onze oren en monden gewikkelde sjaals, de tot over onze wenkbrauwen hangende bontmutsen en hoofddoeken en de nauwelijks zichtbare stukjes paars gekleurde wangen geven ons het uiterlijk van Koerdische krijgers.

Na het spel trekken wij opnieuw naar ‘Le Bar de la Plage’ waar wij ons onmiddellijk op een nieuw spel werpen: de Pictionary. De zandloper wordt op tafel gezet, de viltstiften worden uitgedeeld. Ik durf er niet aan denken welke indruk

onze spastische gebaren, kreten en lachbuien moeten hebben achtergelaten bij de schaarse en norskijkende tooghangers.

Het televisienieuws van acht uur maakt mij woedend. Dubrovnik, waar ik op huwelijksreis was, kapot geschoten, honger in de vroegere Sovjetunie, de Suite Royal van de Carlton te Nice waarin de overnachting een half miljoen Belgische frank kost, François Mitterrand die oproept tot vrede daar waar hij een jaar geleden op precies hetzelfde uur een nakende oorlog tegen Irak goedkeurde.

De met sterren en bellen omzoomde tekst op het nieuwjaarsmenu voorspelt de grootste verschrikkingen: zeven gangen, dans, ambiance cotillon en middernachtelijke champagne.

Rond 22 uur slaat het onheil toe. De bazin van het hotel deelt met vaste hand aan een tachtigtal gasten plastic zakken uit, gevuld met serpentines, blaaspijpjes, gekleurde bolletjes in papier-maché, toeters en hoedjes. In de overlevingspaketten van de jolijt ontbreekt enkel confetti. Niets is perfect.

Enkele uren later wordt er geschiedenis geschreven. Wij verbroederen met de door het dolle heen geraakte Fransen die monden tekort komen om hun toeters in te steken. Zwetend onder onze feesthoeden hossen wij achter elkaar door de eetzaal en omhelzen geknield vreemde, eveneens geknielde mannen en vrouwen. Als de discjockey ‘In the mood’ draait, weet ik niet meer in welk oorlogs- of bevrijdingsjaar wij verzeild zijn geraakt. Eén ding weet ik zeker; de foto's van onze groep zullen in zwaar bewaakte kluizen worden opgeborgen.

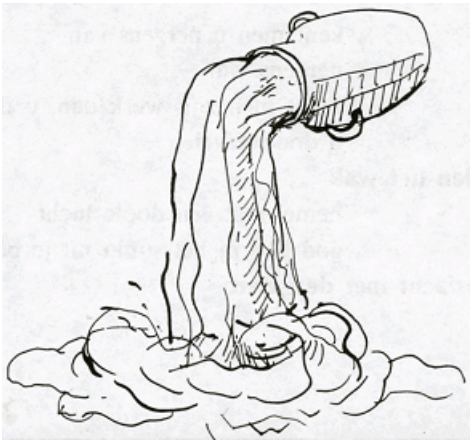

Kargo .92

Kadaver van Kassandra, Apollo steelt de stembanden, de worm in de fluit van Marsyas krijgt de vellen.

Apollo
Heb jij geen vuur
Prometheus
Hoef uw vuur niet
Heb aan het mijne al genoeg
Koudvuur

*

Antiek wak (vervroren tot w.c., stoel van stanislawski, alziend oor, europa 92, etschetera)

M
wie daar
aarst in het vergrenste
kan men dan nooit alleen zijn moeder
?
alleen zijn
M op
M
kent men u nergens van
M
nergens van
M
moet men zijn werk dan, u doodvervelen
M
u doodvervelen
M x M dooien het wak
M
hemel wat een dooie lucht
M
god ben jij het stinkt uit je bekken
ringt M's geslacht met de gaten

M
wat zwarte lijfgeur zal u dood doen
zuig mij maar, voorwaar,
het ei uit mijn gat, broed je morgen
spiegelen zich aan het beerwater
stront in de mond
M
sterft al stront
voor twee af
M
lijken
op ons
M
doe maar alsof
er stront niet wat er stront:
niet al dood wat zwart is
M
kloot je kont, vadertje,
ik ben ouder
dan de stront
genoeg van jou een kind te krijgen
voorwaar, hebben onszelf uitgescheten
M
god een gat
in ons gat
M
een gat in een gat
kakt altijd wat
of deze: wie zwart pakt
dood kakt
M
hou de mythe in je mot maar
Dat god zoveel stront in ons wacht
Verga niet zwarte madam ik ga
een groter gat opzetten
M (ziet in beer maar één meer)
ga niet af nog
M komt op zijn stank terug
M
haal je adem in:
jij bent er al geweest
M
ik wil niet van gisteren zijn
schaffen wij voor gisteren
de dood af

staart in beer /
ziet er weer twee
god, die liegt dat het scheel ziet
vermenigvuldigt M / trekt de overlijfselen af /
deelt ze niets / smelt ze samen / mondt ogen uit
aah, blind ze bijten in mijn tanden, doof ze
branden in mijn braakbos, als ik ze zal ik
ze wat vrouwelijk schaam dood
werpt dode ogen / verhangt ze aan navelstreng / bekakte vuisten
god ben ik
zwartweg
in mijn kutje gescheten

*

ich ali **EIN MAKAK IST AM**
MAKAKSTEN DESSEN MUTTER
sprang in die spree gurgelte mit
der weissen welle
blablablutsauger im blinddarm
von europa während der
schädelnähte innere blutstürze
sonstiger epigonen Alas
poor ali **PUT DOWN THE SKULL**

cut / DES LEEREN SAALES VERSCHWENDER
daar speelt ali
zwarte school, zwarte
medea DE WEERZIN
NAAR HET GULZIG VLIES
dat met het zakdoekje
leggen om de vuile nek des overgeboren
jazoon ENTBINDUNG / ONTBINDING

(Adem kort Van stof In uw donkerdode longen
U hebt geen smaak Of van bloed
Het mijne Dat van tussen de tanden
In uw nek Lult ja uit uw stijve
Grapje God om u dood te lachen
Mag ik Ha Ha) **wiegedoodlied EEN DONKERE**
DOPPER IS EEN DOOIE DOPPER knoop
in het geslacht (Schiet het nog te binnen Nog
dood te gaan Lijk
een beroeps Lijk Jezus Christus
Met armen open Tot Kijk mama
zonder handen Zal ik uw
terugkeer beglijden Dat ik u dan
ontkalk, uw aders
in azijn doop Trek zo geen toten
naar uw mama Had gedacht, baar ik u
blind, zie ik u niet, sterf ik
u af, hangt u de wees uit Zal ik u
leren voor dood te spelen) **rara**
wat heeft geen jeuk
waar het schart (Dat ik u
witwas masseer kneed vorm smeed inlijf Waar
doet het deugd) (Leg u nader)
stamp in kruis / scheet
(Men wil nogal in uw gat gewoond zijn
Laat mij de worm dan
in 't holst van uw gelaten zijn)
schroeft zich de kunstpenis van vadertje op / sodemietert
(Kondoompje betten, niemand smetten,
'k heb gekloot, 'k heb zwart gewerkt:
dertien dooie doppers
totterdood verwerkt:
zeven geplombeerd
en
zeven tot stront -

daar doop ik
mijn kondoompje kont) **WANT EEN VOLK**
ZONDER ZONEN IS EEN VOLK
ZONDER DOPPERS, OOK AL IS HET
NOOIT NAAR SCHOOL GEWEEST
= dracht/worp/dochter
zuigt ze met gespleten tong
de vagina binnenstebuiten
(Zonen ik er twee Elke
borsten dorsten kanker kweken
Of moet de melk in klieren
zwellen zuren van Verveelt u
Breek daar mijn hoofd
niet over Dat doet god wel
Zal ik je NAAR BIJBELS DOGMA
openstaan
voor hem U het
heilig wormsel toedienen Speel nog wat
rode zee moeder) **spreidstand** -
aids in gapende wonden (God
zal mij bloedworst wezen Wil niet weten
twijfel dan Staar jullie navel loodrecht
naar jullie staartbeen, leg jullie op
mijn lijfgeur, linkerlijf rechts, rechter
links, hoe jullie draaien of keren:
AAN DE MOEDER
GAAT DE MAKAK DOOD - speel nu
gebroken man, deelt u zo voort dood)
doodvermenigvuldiging onder gangsters in
voorbij / openbaar kunstbezit (Homo homini
humus Vreet en zuipt hiervan wij allen
want dit is ons vlees blabla ons
bloed blabla tot vergeving van zijn zonden) (burp)
CURSE (‘Though wise men at their end know
dark is right, / Because their words had forked

no lightning they / Do not go gentle into that
good night' / Laat ons in het midden
pissen: Laat de winden binden
ont dat laxte land
Laat het kind op kinders
afgaan tand in tand
Laat het beer een beren
ont van kakken het van kant
Maar laat mij god
onverlaat mij aangerand)
God gaat af, met de woorden

M (speelt god tot medea)
Ik moet het niet
begraven, ook al is het
nog niet dood
Speel je kind zelf
binnen voor het
godver dop krijgt
M (speelt m tot g)
Eet jij je hart op
voor het koud krijgt, hang je
tijd aan de duivel
M (speelt g tot m)
Als je van de duivel: laat god
eens uit, hij stinkt
Of moet ik na mijn laatste maal
je tanden aan de kanker voelen
M (speelt m tot g)
Ik moet god nog voeren
aan jazoon. Kent toch het verschil niet,
de hond, met medea.
Voorwaar, heb jij geen honger
Naar macht

M (speelt g tot m)
Hoef ik niet
Heb aan de mijne al genoeg
M (speelt m tot g)
Naai ik je
een dovemansoor aan, ja?
Hoor hoe het al tuit:
god ziet u niet,
hier poept men netvlies
Drijft u maar af, blindehond
Sinds u niet meer eet wie de kakker is,
u door de kondomen de stront niet reet
STEM GEHEMELTE
mea vulva mea vulva me'exmachina vulva
ALI MEDEA
Wil je mij
moeder
verspelen Geen maagd bevalt
beter als twee Wil je
dat ik intreed In de orde
het gelid Het geslacht aftrek
achter het gat zoek Gelijk naar gods
beeld een uitgekankerde tand
over de oksel - ons bloed
brandt nog van zijn zweet
Jazoon,
ga dan binnen spelen Ongeboren
is zelfs god
er niet geweest Minder
doodgeboren ben je moeder
af GA DAN, OVERDOOD, DOE
DE STORVELING
VERVOEG DE WIJZEN EN ONTHOUHEN

DE WIJZEN DE WEZEN DE

ONTHOUDING

***

CURFEW

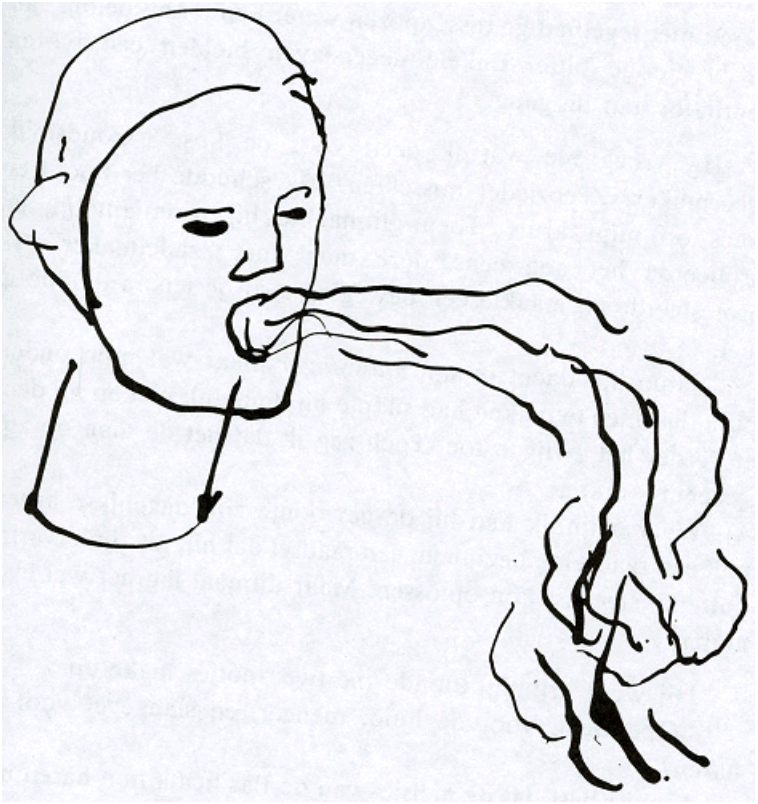

Jose Planckaert
Op zoek naar een vrouw

Toen mijn vrouw weggelopen was ging ik haar zoeken. Dat was geen habbekras, in die mierige stad, dat Babynopel van mijn voeten, mijn engelachtige voeten die op die vuile, gore straatstenen nog nooit een stap gezet hadden.

Ik kwam voorbij de barbier. Zijn mysterieuze, lokkende uithangbord (‘Ik kan U een goed stuk van de wereld laten zien’) leek me de moeite van het proberen waard.

Hij liet me plaats nemen in een van die Turkse tandarts-fauteuils maar ik zag geen spiegels. Het salon was een ‘natte alkoof’, zo'n zaal waar langs het vilt waarmee de muren bekleed waren met regelmatige tussenpozen water liep ter afkoeling van de broeierige hitte. Enkele negerslaven hielden een ivoren ventilator aan de gang.

Hij vroeg me wat ik deed voor de kost. ‘Goudsmid, kleermaker? Zeepzieder misschien?’ Ik schudde het hoofd en wees op mijn kruis. Toen glimlachte hij triomfantelijk en probeerde het nog eens, deze maal met ‘zadelmaker’. Ik protesteerde en maakte een beweging alsof je iets in de knoop legt.

Natuurlijk dacht ie aan *touwslager* maar wat mijn onderbuik daarmee te maken had snapte hij duidelijk niet en hij deed er verder het zwijgen toe. Toch zag ik dat het de man op zijn systeem werkte.

Waarschijnlijk had hij de gewoonte zijn dagelijkse arbeid met een raadsel te beginnen, een raadsel dat hij, uit zijn ervaring puttend, steevast kon oplossen. Maar ditmaal lag het wel even anders.

Hij werd kribbig, toonde me twee potjes make-up.

‘Operment, voor de huid, meneer, en slangevet voor de haren?’

Ik wist best dat de meisjes van de Basilicata hun haren met dierlijk vet insmeren om het glanzend en aantrekkelijk te maken

- een hoofd zonder een volle haardos is geen hoofd maar een raap, pleegt men daar te zeggen - maar mijn haar zat al jaren, van zonsop- tot zonsondergang onder een om mijn kop gewikkelde doek. Ik wuifde zijn zoete zalfjes weg en keek hem geërgerd aan.

Mijn vrouw, knul, ik kom voor mijn vrouw. (*vrouw* is een hand die een nest vormt met een ei erin en het hart ophalen) Ik had het gebaar gemaakt zonder eraan te denken dat niet iedereen mij kon begrijpen. 'O, maar daar heb ik wel een probaat middeltje voor, mijnheer!' Hij begreep me dus!

Hij zeemde, wreef zich in de handen als een kaarsenmaker aan de vooravond van Kerstmis en keek steels naar mijn kruis.

Ik moest me erg bedwingen niet te gaan schreeuwen.

Ze is verdwenen, sul, ik kom voor je spiegels... (*spiegel* is een hand die een plank wordt met gaten in en een hoge borst zetten)

De man slikte even.

'Nou, nou, meneer, U weet toch dat spiegels kijken en zo, kortom, dat alle vormen van het bekijken van beelden, zelfs van zijn eigen beeld, verboden is door onze Keizer, de grote Iconoclast'.

Hou op met dat temerige gedoe, zie je dan niet dat ik uit het Paleis zelf kom gelopen... (*paleis* is een hand die zeem aan de baard strijkt en de neus snuiten)

Weer wees ik hem op mijn kruis. Toen wierp hij zich op de knieën en omdat ik zijn lippen niet kon zien begreep ik zijn welkomstwoordjes en ander zeemzoeterig gesmoes niet.

'Genade, Hoogheid, vergeef uw nederige dienaar, maar hier in mijn voor U veel te kleine salon heb ik nog nooit voordien de eer gehad...'

Ik onderbrak hem. Dat hij terzake moest komen want ik zocht mijn vrouw en zou en moest ze terugvinden en als hij me niet kon helpen dan zei hij dat beter maar meteen want dan liep ik vlug naar iemand... (*iemand anders* zijn twee handen waarvan de ene de andere naar de wind hangt)

Hij boog en wreef zich de handen en vleide dat hij me zeker zou kunnen helpen maar dat ik hem dan zou moeten volgen in de gobelinzaal.

De gobelinzaal? Ik had nog nooit van zo'n soort zaal gehoord, althans niet bij onze paleisbarbier. Daar zou ik die knoeier beslist eens moeten naar vragen.

Het was een verbluffende kamer, aan alle wanden behangen met tapijten, voldoende om een heel levensverhaal te vertellen. Of beter, als je alle plaatsen die erop afgebeeld stonden zou afgereisd hebben zou je als een stokoud mannetje teruggekeerd zijn. Je had oases en sneeuwvelden en oceanen en woestijnen waar vleesachtige kandelaars groeiden met stekels erop; er stonden exotische dieren op als olifanten en nijlpaarden, walvissen ook, en witte rechtoplopende vogels met een zwarte pandjesjas en vele eigenaardige mensen die op Ethiopiërs leken maar veren in hun lange haren droegen en mensen die hun ogen tot spleetjes trokken en geel zagen van nijd en vrouwen die met bloemenkransen om hun naakte borsten stonden te dansen.

Maar er was één gobelin die opviel door zijn schraalheid, zijn bijna overtollige tapijt-zijn. Hij was eentonig grijs van kleur en hing als een vloek tussen zijn oogverblindende broers en zusjes; een assepoesje van de weefkunst.

De barbier wees me naar een stoel die rechtover het monstertje stond.

Ik keek de man vragend aan. Hij grinnikte op een manier zoals je alleen naar iemand grinnikt die jou herkent. ‘De spiegel, excellentie...’ fluisterden zijn lippen en hij verzocht me plaats te nemen. Nu pas viel me op dat het grijze vod ongeveer op ooghoogte hing voor wie gezeten was.

‘Kijkt u maar rustig naar het tapijt, neemt u maar alle tijd, en u zult wel zien, voor u het beseft hebt u uw vrouw gevonden.’

Ik zat naar het stomme, doffe stuk kamerbehangsel te kijken, maar kon me na enkele minuten toch niet bedwingen, en

mijn hoofd draaide naar links en naar rechts, waar ik die vele exotische figuurtjes lokkende gebaartjes zag maken alsof ze me uitnodigden dichter te komen en hun vingertaal leek me heel vertrouwd, ze konden precies uitbeelden wat *woestijnroos* betekende, en *peniskoker* en *morene* en bijna stond ik op van mijn stoel, maar ik voelde me zo zwaar, de zitting van de stoel trok mijn achterste terug alsof het eraan vastgekleefd zat, en ik werd er hopeloos moe van, het werd moeilijker en moeilijker mijn hoofd af te wenden, mijn ogen vielen als gebiologeerd op het stuk grijze vod, en terwijl ze knipperden alsof het tapijtje een te schel licht uitstraalde, begon het te golven, er kwam een zwoele wind over het vale zand gestreken, ik hoorde plots het roepen van de kooplui op de paardenmarkt hoewel die een heel eind verder lag, ik rook de harde paardendrollen en zag het guitige gezicht van een klein ventje dat mij toelachte, een ventje met ravezwart Indisch haar, ik zag hoe het uit het goudvale zandtapijt opsteeg en zijn diefachtige armpjes naar me uitstak en gebaarde hem te volgen (*volgen* is een hand die de schaduw vormt van de andere hand en een oog dichtdoen). Maar ik kon het niet volgen, ik zat vast alsof ik ertoe veroordeeld was voor eeuwig alleen maar verdoofd toe te kunnen kijken, alsof doof zijn ook verlamd zijn betekende, en toen liep het armzalige ventje ineens weg, het verdween in de verte, ik zag het nog luidop lachend tussen een karavaan huifkarren verdwijnen, tussen beren en koorddansers met oorringen en stapels verroest ijzer, en toen ging de dofwitte wind liggen, het muisvale tapijt kwam tot bedaren en nog net zag ik de stem van een oude giechelende vrouw, zo'n ouwe heks met slechts één zwarte tand in d'r bovenste gebit, en toen begreep ik het: de paarden, de beren, de oorringen, de huifkarren... mijn vrouw zat bij de ziganders!

Ik betaalde de kruiperige barbier - misschien zou ik hem later aan het hof introduceren, tenslotte kon hij je inderdaad een goed deel van de wereld laten zien - en liet me naar het dichtstbijzijnde badhuis brengen.

[advertentie]

Het was het eind van de dag en bedelaars en zwervers waren zich aan het verzamelen op de achterplaats waar spoedig de nog warme as uit de ovens zou gestrooid worden. Het uitschot van onze stad zou er zich wellustig in rondwentelen om zijn kille lichamen te verwarmen en de laatkomers zouden zich moeten tevreden stellen met enkele steenblokken die met stro afgedekt waren en waarover heet water gegoten zou worden.

Er stond een vrouw met een ring in het linkeroor; waar de neus moest zijn was een etterige doek om het hoofd gewikkeld. Een overspelige: het reukorgaan was weggesneden en om alle verdere hoon en schande te ontlopen was ze wellicht uit haar gemeenschap gevlucht. Ik vroeg haar mij naar de ziganders te brengen (*zigander* is een hand die hobo speelt en kringetjes spugen); ik zag dat ze schrok, misschien kwam het wel meer door mijn grimassen dan door de gebaren waarmee ik de vraag stelde. En alsof ze nog een greintje eergevoel bewaard had, trok ze een slonzige hoofddoek over haar haren en voorhoofd. Maar het vreemdste was dat ook zij mijn taal verstond!

Ze weigerde uiteraard: terugkeren was voor haar uitgesloten, en tevens zou ze voor deze nacht de nestwarmte van het badhuis moeten ontberen. Ik stak haar enkele goudstukken toe en beloofde haar, haar voor deze ene nacht bij mij te houden (*nacht* is een hand die luchtkastelen bouwt en over de tong lopen). En om niet in het oog te lopen verwisselde ik mijn kleren voor deze van een luizige komiek, zo'n halve gare met een kaalgeschoren schedel (hij was kaal om te beletten dat een wilde haardos hem nog zou kunnen beschermen tegen de scheldwoorden van het publiek).

We liepen door de stinkende steegjes, de vrouw voorover gebogen als een bogomiel, tot aan haar neus ingepakt en binnensmonds mompelend en ikzelf als een pantomimespeler of zanger of schilder, met loshangende haren die anders onder mijn tulband staken, en een vrouw naast mij die iedereen wel voor mijn gebrandmerkte echtgenote zou houden en die zo'n kwalijke geur verspreidde dat ik me moest bedwingen er de brui aan

te geven. In ieder geval leek het me nu al een walgelijke zaak in haar omgeving de nacht te moeten doorbrengen.

We konden de stadspoorten uit, maar niet voor ik de wachten had kunnen verzekeren - op papier en met enkele goudstukken in de handen gestopt - dat het er mij niet om te doen was deze vrouw, die niet eens mijn echtgenote was, uit de weg te ruimen. In ieder geval moest ze haar stinkend, gapend stigma toch even laten zien aan de kwijlende aftroggelaars.

We wachtten tot het donker viel; ze zou het nooit aandurven zich bij daglicht onder haar stamgenoten te begeven.

Door het duister slopen we in de richting van een brug over een rivier die in deze tijd van het jaar moest droogliggen; in zijn bedding stonden enkele woonwagens. De ziganders! Er brandde een kampvuur en beslist moest je nu zoiets horen als muziek van tamboerijnen en violen: rond het kampvuur dansten vrouwen met lange rokken en ringen om de armen en de enkels en wat verderop zaten mannen met muziekinstrumenten. (Lippen lezen kon ik wel, maar de trillingen van snaren en ezelsvellen waren een gesloten deur voor mij).

We lieten ons tussen het dorre struikgewas van de oever glijden en kropen op handen en voeten tot bij een tent die wat afgezonderd stond: er kwam een onnatuurlijke gloed uit het halfopenhangende deurluik en boven dat verlichte gat hing het kadaver van een vossejong. Terwijl ik gehurkt zat toe te kijken ging de vrouw naast mij plots weer op handen en voeten zitten en kromde haar rug en waarschijnlijk schreeuwde ze nu (het waren kreten die ik op haar lippen zag, geen woorden, alleen haar wangen en keel zwollen aan en leegden zich als bij honden en hanen) en nog geen tel later sprong ze op mijn rug en krabde me over mijn gezicht en met moeite kreeg ik ze van me af geschopt. Toen was ze, als een schicht, verdwenen.

Er stond, leunend op een stok, in het licht van een paarsgloeiende fakkel, een oud wijf voor me dat een rits krachtige en veel te snel uitgesproken verwensingen op haar korstige lippen heen en weer liet wippen.

‘Wie ben je?’ klokten de lippen en ik moest me bedwingen haar niet in het gezicht te slaan want zo'n barse taal was ik niet gewoon.

Weer wees ik naar mijn kruis maar om ‘zadelmaker?’ en ‘touwslager?’ te vermijden liet ik haar meteen ook mijn zegelring zien maar het imponeerde haar duidelijk niet.

‘Wie ben je, wat wil je?’ herhaalde ze, alsof ze tegen een kind sprak. Mijn kaakbeenderen deden me pijn, zo trilden ze.

Mijn vrouw, heks, mijn vrouw! (*Heks* is een hand die verleidt en boven het hoofd groeien)

Ze bekeek me met afschuw. Toen keek ze naar mijn ring. En toen naar mijn geldbeugel. Ze glimlachte.

‘Kom binnen, heer, kom binnen, misschien kan ik u helpen.’

(Het was onvoorstelbaar! Ook zij begreep mijn vingertaal.)

De tent stonk naar kattepis en er hing een walm van aangebrand ossevet. In een kooi zat een schriel eekhoorntje opgesloten. Ik wist niet dat die zo'n klein lijf hadden, maar dat komt waarschijnlijk omdat we altijd alleen maar een grote staart zien wegwippen.

Ze liet me plaatsnemen aan een krakemikkig tafeltje waarop een kleed lag met abstruse tekens. Op het kleed waren allerlei soorten botten en beentjes opgestapeld en middenin die skeletachtige warboel stond een blinkende, vergulde schedel.

‘Zeg me uw geheime naam, heer, en ik zal U uw vrouw aanwijzen’, orakelden haar koortsige lippen.

Een geheime naam? Ik had slechts één naam, de naam die zei dat het me verboden was te spreken. Maar misschien was dat juist het geheim eraan?

En omdat ik toch ver buiten de paleismuren was sprak ik voor de eerste maal in maanden, want het was geleden van voor het lot mij deze functie had toebedeeld. SILENTIARIUS, zocht ik de letters in mijn hoofd bijeen en ik zag hoe het wellicht toonloze en voor mij onhoorbare gekletter van die klanken de ouwe feeks deed opschrikken.

Ze viel op haar knieën en kuste mijn zegelring.

‘Mijn jongen, mijn jongen!’, las ik verward van haar lippen maar omdat ze in snikken uitbarstte begreep ik de rest van de woorden niet en ik schopte het wijf van mij af.

Ze herstelde zich, grinnikte en spuwde op de grond.

‘Beloof me, heer, me niet te straffen, want ik ken uw vrouw en ze was ons heel nabij!’

Kom op, serpent, vertel me de hele waarheid (waarheid is een hand waar geen iota aan ontbreekt en een hand op het hart) en ik wierp haar mijn geldbeugel toe.

Ze liet haar handen nog even over de gulden schedel glijden, nam me toen bij de hand en leidde me naar buiten. Het duister verblindde mij.

We liepen langs de woonwagens en tenten om en kwamen niemand tegen. Iedereen was nog altijd druk bezig rond het kampvuur.

We kwamen onder de brug, waar geen enkele wagen stond.

Waar is mijn vrouw? beduidde ik.

'Gisteren, heer, was uw vrouw nog met ons. Ze had haar man verlaten, dat wisten we wel, maar we wisten niet dat U haar echtgenoot was. Ze was ontvoerd door haar minnaar, een van de onzen. Maar om bij ons te blijven moest ze drie proeven afleggen...'

Ga verder, heks, hou me niet langer onwetend! (*verdergaan* is de handen op elkaar krijgen en het hoofd boven water houden)

'De eerste proef, heer, die met het vuur, was geen probleem. Een gloeiend ijzer werd op haar arm gedrukt en ze gaf geen kik.'

Dat verwonderde me geen zier.

En verder, heks?

'Toen kwam de tweede proef, heer, die met de slangen. Ze werd in een kuil neergelaten waarin vijf giftige slangen kronkelden; alleen als je ging gillen beten ze toe. Uw vrouw slaagde!'

Hoe zou ze ook gegild kunnen hebben?

En toen, heks?

'Toen kwam de laatste proef, heer, die met de brug, de brug waar we voor staan.'

De proef met de brug, heks? (*brug* is de twee handen in elkaar haken en in zijn beurs blazen)

'Ja heer, dèze brug. Echte ziganders lossen de eerste twee proeven met tovermiddeljes op. De derde proef kunnen ze alleen oplossen omdat ze de zeden van de ziganders kennen...'

Ga verder, heks!

'U moet weten, heer, dat het ziganders verboden is onder een brug te kamperen: de mannen lopen het risico onder de rokken van een over de brug lopende vrouw te komen zitten...'

Ik begrijp het nog steeds niet, heks.

'Wel, heer, uw vrouw werd de proef op de som genomen, maar in tegengestelde zin: ze werd voor de brug gebracht terwijl haar minnaar haar aan de overzijde opwachtte. Hij moest haar

roepen, en terwijl ze op het punt stond de brug te dwarsen zou de rivaal van de minnaar onder de brug komen gereden met een huifkar...'

Spreek voluit, heks, ik kan niet langer deze stomme geschiedenis aanhoren! (*geschiedenis* is een hand die afwikkelt en hinken als een paard)

'Ze liep natuurlijk op het verkeerde moment over de brug, heer...we moesten haar verbannen.'

En nu, waar is ze heen, heks?

'Ze is weggelopen, heer, maar eerst gebeurde nog iets veel ergers...haar minnaar sneed haar de neus weg!'

De neus, mijn God, waarom juist de neus? (*neus* is een hand in de wind steken en uit zijn doppen kijken)

'Volgens haar minnaar had ze door zijn rivaal onder haar rokken te laten voorbijrennen overspel gepleegd...De neus wegsnijden is de straf daarvoor, bij de ziganders...'

Ze was dus werkelijk zo stom geweest...Zo stom om me in de steek te laten en te stom om over die brug te lopen...Nou ja, stom, dat was ze dus ook letterlijk geweest. Hoe zou ze anders mijn echtgenote geworden zijn?

Ik wou weggaan, weg van de ziganders met hun gekke zeden, maar toen wendde ik me nog een laatste maal tot de feeks.

Zeg me, kreng, hoe komt het dat je de taal van de doven kent?

'Herken je me niet meer, jongen? Indertijd, voor je besliste dat ieders lot om de zes maanden zou veranderen, toen je nog geen keizer was en gewoon een doofstomme eunuch, toen ben ik nog je moeder geweest...'

(*doof* is een gevoelloze hand, - alhoewel je je moeder zou willen slaan - en niet over zijn eigen schaduw kunnen springen)

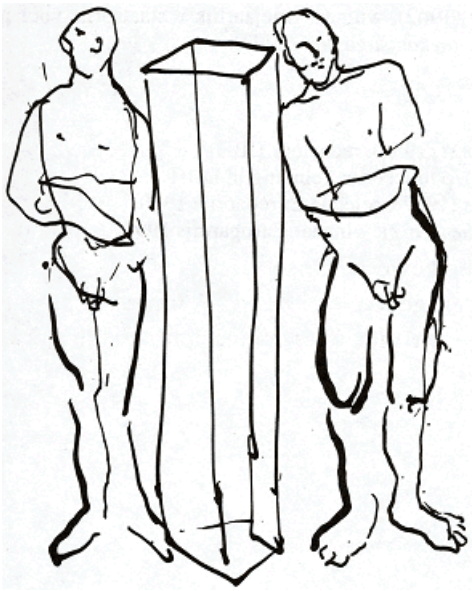

Biografische nota's

- *J.M.H. Berckmans* (1953), schreef de verhalenbundels *Vergeet niet wat de zevenslaper zei, Café de Raaf nog steeds gesloten* en *Rock &Roll met Frieda Vindevolgel*.
- *Hugo Claus* (1929), auteur van ondermeer *Het verdriet van België*
- *Lieve de Boeck* (1950), Germaniste, redactrice en verantwoordelijk uitgeefster D.B.H.
- *Bart de Man* (1951), collectief van specialisten modernisme en deconstructie in beeldende kunst en literatuur
- *Michiel d'Ypre* (1959), laureaat van o.a. Hendrik Boonenpoëzieprijs, Jeanne Vande Putteprijs, Arthur Merghelynckprijs en Willemsfonds Poëzieprijs
- *Jos Evens* (1953), leraar Engels en drama, publiceerde het toneelstuk *De zon wentelde*
- *Katarina Frostenson (1953),* Zweedse dichteres, publiceerde ondermeer de bundels *Den andra (1982), I del gula (1985)* en *Samtalet (1987)*
- *Christel Jansen,* vertaalster Servo-Kroatisch, vertaalde al eerder *Marmeren huid* van Slavenka Draculić
- *Heldring-Stolk,* lerares en vertaalster Engels
- *Lisette Keustermans* (194ill1), docente Scandinavisch Instituut Universiteit Amsterdam, vertaalster Scandinavische poëzie
- *José Planckaert* (1954), winnaar verhalenwedstrijd D.B.H. 1985, co-auteur van *Knap woud, vooral de bomen*
- *Bart Plouvier (1951),* publiceerde de bundels *Uit het meer. Kroniek van een dorp (1990)* en *De reiziger, de veroveraar en de autochtoon (1992)*
- *Nicole M. Schippers* (1957), eerste publicatie
- *Monika van Paemel* (1945), publiceerde ondermeer *De vermaledijde vaders* en *De eerste steen (1992)*
- *Eddy van Vliet* (1942), winnaar driejaarlijkse staatsprijs voor poëzie (1989) laatste bundel *De toekomstige dief (1992)*.

Grafiek

- *Philip Badenhorst* (1954), redacteur DBH
- *Carlotta* (1961), publiceert regelmatig in DBH
- *Peter Hulsmans* (1967), selectie Europaprijs 1990
- *Guy van Bossche* (1952), winnaar Europaprijs 1990

SUMP!

[advertentie]

[nummer 34]

Bart de Man
De bossen van Vlaanderen

Wat voorafging

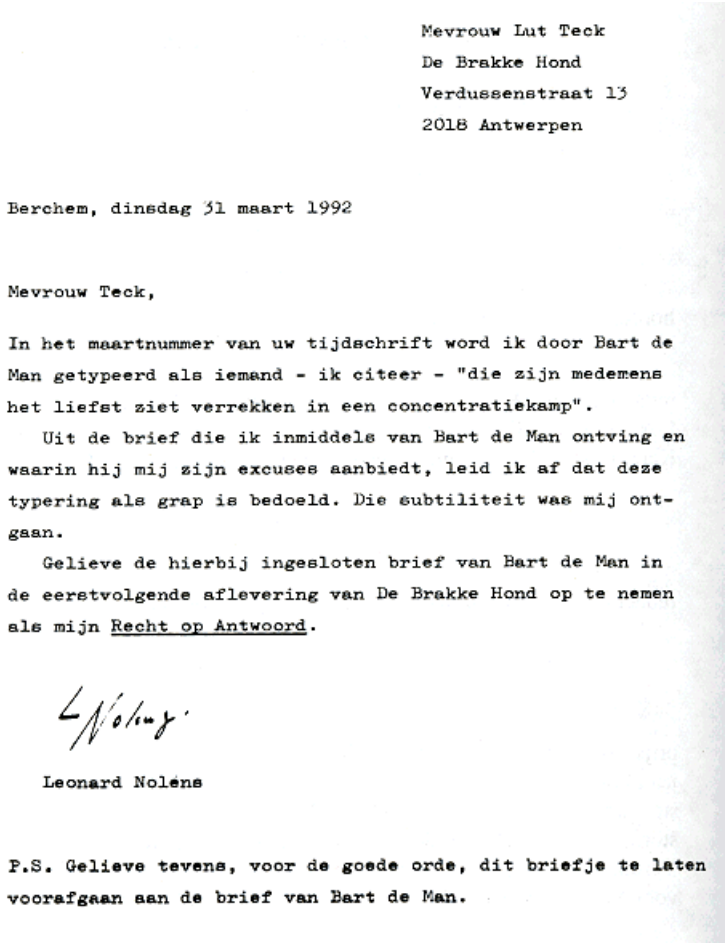

Mevrouw Lut Teck
De Brakke Hond
Verdussenstraat 13
2018 Antwerpen

Berchem, dinsdag 31 maart 1992

Mevrouw Teck,

In het maartnummer van uw tijdschrift word ik door Bart de Man getypeerd als iemand - ik citeer - "die zijn medemens het liefst ziet verrekken in een concentratiekamp".

Uit de brief die ik inmiddels van Bart de Man ontving en waarin hij mij zijn excuses aanbiedt, leid ik af dat deze typering als grap is bedoeld. Die subtiliteit was mij ontgaan.

Gelieve de hierbij ingesloten brief van Bart de Man in de eerstvolgende aflevering van De Brakke Hond op te nemen als mijn Recht op Antwoord.

Leonard Nolens

P.S. Gelieve tevens, voor de goede orde, dit briefje te laten voorafgaan aan de brief van Bart de Man.

Mevrouw Lut Teck
De Brakke Hond
Verdussenstraat 13
2018 Antwerpen

Berchem, dinsdag 31 maart 1992

Mevrouw Teck,

In het maartnummer van uw tijdschrift word ik door Bart de Man getypeerd als iemand - ik citeer - ‘die zijn medemens het liefst ziet verrekken in een concentratiekamp’.

Uit de brief die ik inmiddels van Bart de Man ontving en waarin hij mij zijn excuses aanbiedt, leid ik af dat deze typering als grap is bedoeld. Die subtiliteit was mij ontgaan.
Gelieve de hierbij ingesloten brief van Bart de Man in de eerstvolgende aflevering van De Brakke Hond op te nemen als mijn *Recht op Antwoord*.

Leonard Nolens

P.S. Gelieve tevens, voor de goede orde, dit briefje te laten voorafgaan aan de brief van Bart de Man.

Antwerpen, 29 maart 1992

Geachte heer Nolens,

We vernamen dat onze parodie op een interview met u in De Brakke Hond u erg heeft gekwetst: vooral die passage over het concentratiekamp... We kunnen u alleen maar verzekeren, mijnheer Nolens, dat we nooit de intentie hebben gehad om u persoonlijk daarmee te viseren. Ons was het met deze parodie te doen om een speelse ondermijning van uw doctrinaire poëtologische ernst die plots overal zonder slag of stoot de hemel wordt ingeprezen.

Uit uw poëtologie spreekt ons inziens een bijna reactionaire verachting voor het kleinmenselijke terwijl u zelf toch op een kleinmenselijke manier poëzie produceert. We vermoeden trouwens dat u inderdaad vaak tegen uzelf - als beul en slachtoffer als het ware - tekeer gaat. Maar we vinden toch dat het moet mogelijk zijn om uw poëtologische overtuigingen - los van eventuele artistiek-psychologische redenen voor deze overtuigingen - te gispen.

We zouden zeggen: u moet aan onze pastiche dus niet al te zwaar tillen. Trouwens, de speldeprikken die in De Brakke Hond in de richting van uw absolutistisch kunstenaarschap worden uitgedeeld, verzinken in het niet bij de positieve besprekingen in zoveel gerenommeerder bladen. De Brakke Hond als orgaan bij uitstek van de Vlaamse, literaire subcultuur heeft zich immers van in den beginne tot taak gesteld om het Vlaamse literaire establishment met argusogen te volgen én te saboteren waar mogelijk. Maar of éne Bart de Man nu dit literaire establishment op de korrel neemt, verandert weinig of niets aan die literaire mainstream in Vlaanderen waarin u willens nillens een plaats hebt. We hebben daar geen moeite mee zolang het maar mogelijk blijft om onder de één of andere vorm de éénzijdige ernst en het epigonisme van het literaire bedrijf aan de kaak te stellen. Het omgekeerde geldt natuurlijk even zozeer: het is uw goed recht, mijnheer Nolens, om de dingen te schrijven die u schrijft.

Nogmaals onze excuses dus maar eigenlijk maakt u zich onnodig zorgen als u denkt dat het ons te doen was om uw persoon: niet wie of wat u bent, maar waar u voor staat - en hoe die beeldvorming in uw geval door derden tot in het absurd ‘heilige’ toe wordt uitvergroot - was ons onderwerp van kritiek. We hopen alleszins dat u ook begrip hebt voor ons standpunt en we verzekeren u dat onze speelse kritiek te goeder trouw werd geformuleerd.

Oprechte groeten,

Bart de Man
Collectief van specialisten modernisme en deconstructie in beeldende kunsten en literatuur

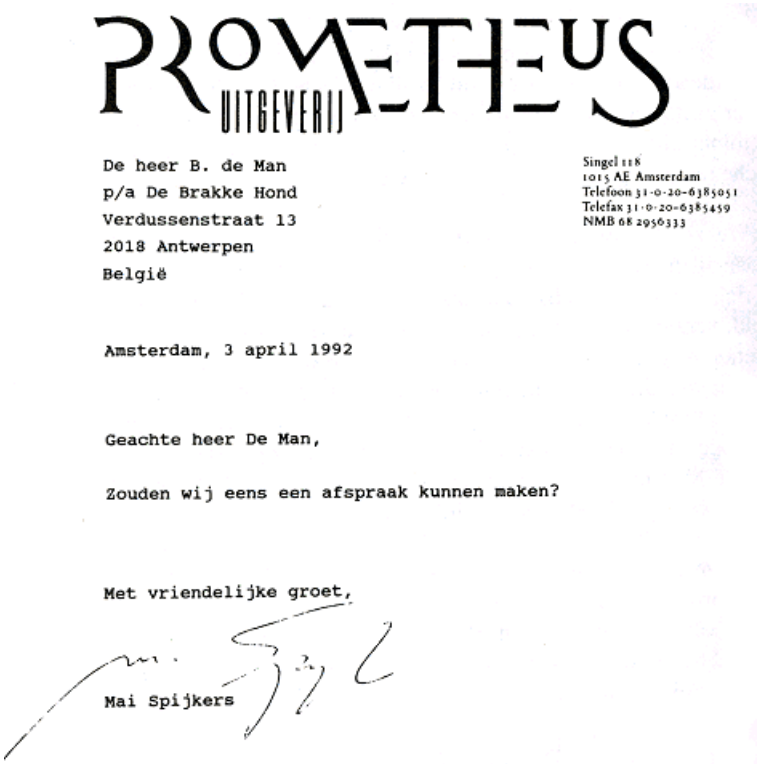

PROMETHEUS
UITGEVERIJ

De heer B. de Man
p/a De Brakke Hond
Verdussenstraat 13
2018 Antwerpen
België

Singel 118
1015 AE Amsterdam
Telefoon 31-0-20-6385051
Telefax 31-0-20-6385459
NMB 68 2956333

Amsterdam, 3 april 1992

Geachte heer De Man,

Zouden wij eens een afspraak kunnen maken?

Met vriendelijke groet,

Mai Spijkers

Prometheus
Uitgeverij

De heer B. de Man
p/a De Brakke Hond
Verdussenstraat 13
2018 Antwerpen
België

Singel 118
1015 AE Amsterdam
Telefoon 31.0.20-6385051
Telefax 31.0.20-6385459

NMB 68 2956333

Amsterdam, 3 april 1992

Geachte heer De Man,

Zouden wij eens een afspraak kunnen maken?

Met vriendelijke groet,

Mai Spijkers

De bossen van Vlaanderen II /
De Wispelaeres terminale citatis

Er gaat geen bladzijde voorbij in het boekenleven van Paul de Wispelaere of er gebeurt een citaat uit iemands anders werk. Hij kan geen drie zinnen neerzetten of er staat een schrijversnaam van een ‘Grote’ te pronken. En als hij toch mordicus zelf iets wil schrijven, brengt hij het niet verder dan een geforceerde opstelletjes-stijl. Maar volgens de critici schreef de monstre sacré van de Vlaamse letteren weer eens een meesterwerk!

Het verkoolde alfabet heet De Wispelaeres inventaris van zijn absoluut impotent kunstenaarschap. Die titel is natuurlijk zelf al een (deel van een) citaat, zoals heel De Wispelaere zelf een terminaal citaat is op zoek naar wederopstanding. Ook waar hij een eigen notitie uit de pen wringt - het gaat hier om een autobiografie in dagboekvorm nota bene - gebeurt dit meestal naar aanleiding van verkoolde woorden van een ander. Eventjes zeggen hoe zoiets een eigen leven probeert te leiden.

Citaat

Het is alom geweten dat De Wispelaere iets heeft met zijn tuin en zijn huis en zijn meisjes-studenten. Dat gaat zo: De Wispelaere zit in zijn vesting die hij met zijn eigen handen heeft opgekalefaterd, kijkt naar zijn tuin die hij met zijn eigen handen heeft aangelegd, denkt aan zijn meisje-studente-en-ondertussen-echtgenote die alras ‘literatuurdocente’ is en in die hoedanigheid ook in citaten kan spreken en die hij met zijn eigen handen mag aanraken en begint te schrijven aan zijn journaal. De ideale Vlaming als het ware met z'n eigen huis, tuintje - wat zeg ik: de

bossen van Vlaanderen *en miniature* -, vrouwtje en nog een *schoon* hobby die deze drievuldigheid voor het nageslacht bewaart: de literatuur. (Alsof het zonder literatuur al niet erg genoeg is!) Zie hem daar zitten in zijn bastion aan zijn eikehouten tafel die hij - of zijn vader - met eigen handen, enzovoort. Hij kijkt naar buiten - eigen tuin eerst! - en hoort vrouwtjelief beneden de vaat doen maar... prangende vraag: 'Wat moet ik noteren ik mijn autobiografisch dagboek als er in mijn leven niets gebeurt tenzij citaten?' Nog even naar de tuin kijken, nog even een trekje aan de sigaar, nog even denken aan een citaat en onder barensweeën die onbeschrijfelijk zijn legt De Wispelaere een ei: *'Een toevallige blik door het raam: de hoge vogelkersheesters steken hun gespreide handen met talloze berijpte vingers uit in de mistige lucht.'* (p. 81) Let op de adjectieven die in een opstel de lagere school waardig steeds een substantief vergezellen en vooral: let op de originele personifiërende beeldspraak die vorige les in de klas uitvoerig werd besproken en die De Wispelaere als modelleerling de week erna in zijn opstel prompt toepast terwijl hij denkt: 'Wat zal mijn leraar tevreden zijn nu hij ziet dat zijn les vruchten afwierp en vooral: wat zal ik mooie punten krijgen nu mijn leraar met mij tevreden is!' Maar ook modelleerlingen worden geplaagd door twijfels aan hun kleurloze volmaaktheid, dus ook De Wispelaere. Vandaar dat hij onmiddellijk na dit ei er een bedenkelijk eitje bijlegt: *'Hij twijfelt aan de zin van deze aantekening. Maar de gedachte dat misschien niemand op de hele wereld het ooit op deze manier heeft genoteerd, verzoent hem er weer mee. Iemand moest het toch zien en opschrijven, want anders had het nooit bestaan.'* Met deze laatste zin beweegt De Wispelaere zich weer op vertrouwd citatenterrein. Even verder flapt hij er trouwens zelf uit dat Max Frisch ooit het volgende schreef: *'Pas doordat een wereld verteld wordt, bestaat zij ook.'* (p. 147) Alleen heeft De Wispelaere de 'wereld' uit Frisch' citaat ergens anders gemonteerd in zijn tekst, wat dan de zeer bescheiden opmerking oplevert dat handige Paul weer iets geschreven heeft dat 'niemand op de hele wereld ooit op deze manier heeft genoteerd'.

Met andere woorden: wat is hier gebeurd? De Wispelaere weet niet waarover schrijven, kijkt uit zijn raam, zegt iets over een heester in een taaltje om u tegen te zeggen en probeert zijn onbenullige ‘aantekening’ te vergulden door een citaat dat hij bladzijden verder als dusdanig kenbaar maakt. Een citaat dat aan zijn aantekening proporties geeft die omgekeerd evenredig zijn met de banaliteit van de notitie. Of gelooft Paul De Wispelaere heus dat hij door het beschrijven van een heester met een infantiel cliché die heester - en de wereld tout court - echt doet bestaan op een manier die niemand op de hele wereld, enzovoort. Ik vrees van wel, De Wispelaere is er warempel heilig van overtuigd dat de hele wereld zich voor hem ontvouwt om door zijn meesterhand voor altijd vereeuwigd te worden: *‘Door het raam blikkend ziet hij een roerloze kraai als een fluwelen toque op de spitse kop van een elzeboom zitten. Hij heeft de indruk dat de vogel daar poseert opdat hij hem zou beschrijven.’* (p. 98)

Ik heb veeleer de indruk dat Paul de Wispelaere met zijn aparte onkunde poseert. Vroeger schreef men in dagboeken naar aanleiding van één of ander betekenisvolle ervaring wel eens een notitie die kon uitgroeien tot een citaat wegens haar beklijvende verwoording of haar toepasbaarheid. De Wispelaere gaat daarentegen meestal uit van een al dan niet als dusdanig kenbaar gemaakt citaat om dan wanhopig op zoek te gaan naar een ervaring waarop dat literair axioma - want op die manier behandelt De Wispelaere de ex- of impliciet geciteerde uitspraken van zijn favoriete auteurs - toepasselijk is. Die toepassing van een literair axioma op de werkelijkheid - zoals een tang op een varken - is dan De Wispelaeres schrijverschap.

En zo gonst het in *Het verkoolde alfabet* van de al dan niet gecamoefleerde ‘wijsheden’. Bovendien wordt altijd alles geformuleerd in de stijve steltentaal van een Vlaamse boerenzoon die het Algemeen ‘Beschaafd’ Nederlands in woord en daad machtig is en dat ook wil bewijzen met zijn o zo propere maar nietszeggende phrases. Zelfs als hij tot zijn liefste spreekt,

hanteert hij een bloedloze cursustoon. Hij: *'Om al die redenen zijn het huis en de tuin waarin wij samen dagelijks leven niet alleen nuttige en aangename woon- en werkruimten, maar ook symbolen met een mythische zin. De tuin is een herschepping van het paradijs uit mijn kinderjaren waarvan ook jij de verhalen kent en koestert omdat het de verhalen van alle paradijzen zijn.'* (p. 72) En dat daast zo maar verder op die valse universele toon van ik-de-wereld-en-de-schepping. Terwijl Paul De Wispelaere alleen maar een simpel schrijvertje is op zoek naar kopij die hij - net als elke would-be-schrijver - nergens vindt en daarom citaten afschrijft. Naar de letter of naar de geest.

Plagiaat

Maar het is bekend: De Wispelaere begon zijn schrijverscarrière als plagiaris. In 1963 al werd hij door Piet Van Aken de mantel uitgeveegd omdat hij in zijn roman *Een eiland worden* stukken van Lawrence Durrells *The Alexandria Quartet* had afgeschreven. De hele rel - zie: George Adé in *De dood van het N.V.T.* (p. 36-37) - kreeg nog een staartje toen Claude Krijgelmans in het *Nieuw Vlaams Tijdschrift* (1964, nummer 3) Weverbergh de levieten las omdat die het plagiaat van De Wispelaere uit strategische overwegingen naar de buitenwereld toe ontkende terwijl hij het binnenskamers toegaf. Het blijkt dat Weverberghs strategische helderziendheid toen lang niet blind was. Krijgelmans: *'Dat de Wispelaere een plagiaris is, spreekt vanzelf, maar de al te doorgrondelijke raadsbesluiten van Weverbergh hebben wat anders met hem voor. Hier wordt dan als een toppunt fier aan toegevoegd dat elke Vlaamse romancier binnen tien jaar voor De Wispelaere zal staan beven.'* Niet alleen lauwert iedereen in Vlaanderen De Wispelaere ondertussen voor zijn onbestaand schrijverschap, zelfs Jeroen Brouwers meende een monument voor hem te moeten optrekken (*De Morgen* van 20-3-92) en geeft geen krimp als hij De Wispelaere citeert waar die de volgende beuzelarij ten beste geeft: *'Gisteren*

had ik nog een dag langer te leven dan vandaag.' Dat is weer zo'n diepzinnige uitspraak die niemand - buiten De Wispelaere en Toon Hermans natuurlijk - ooit op die manier waar ook ter wereld heeft uitgezweet.

Het is waarschijnlijk De Wispelaeres 'angst voor de dood' die Brouwers - die ook aan zo'n syndroom lijdt - zo voor hem inneemt: *'Vooral de plotselinge overlijdens verontrusten mij zeer.'* (p. 46) Vooral de overlijdens van andere schrijvers wel te verstaan, want op de gewone sterveling - iedereen behalve schrijvers en lezers - heeft De Wispelaere het niet zo begrepen. (Daarin verschilt hij voor één keer van mijn grootmoeder zaliger die ook altijd tot in den treure over de laatste sterfgevallen in het dorp begon te vertellen, telkens ik haar zag.) Bij die dodenherdenking gedenkt De Wispelaere echter in de eerste plaats zichzelf als schrijver. Keer op keer moet hij zichzelf influisteren dat hij schrijft-en-dus-blijft: *'Gisteren had de dood van Graham Greene mij niet zo aangegrepen, omdat ik nooit een persoonlijke verhouding tot zijn werk heb gehad. Maar vandaag Frisch, dat is iets heel anders*. (Inderdaad, zie: heestercitaat) *De absurde gedachte dat hij gestorven kan zijn op het moment dat ik zijn naam aan het schrijven was.'* (p. 146)

Nestgeur

Als De Wispelaere via één of andere smoes zichzelf al niet probeert te vieren als auteur, steekt hij hersenloze tirades af tegen de 'verloedering' van alles wat hem lief is: huis, tuin, vrouwlief en natuurlijk zijn schrijverstaal die hij nochtans alleen maar aan anderen ontleent. Als tegengif citeert hij taferelen uit zijn jeugd ('Het nestleven dat ik me herinner') toen alles en iedereen nog in een organische *communio* met huis, tuin en vrouwlief leefde: *Een tijd waarin door gewone mensen met kunde en zorg aan mooie, duurzame voorwerpen werd gewerkt, en de machines nog niet in ijltempo de Universele Lelijkheid uit de grond hadden gestampt.'* (p. 91) Zulke simplismen durfde

[advertentie]

zelfs Karel van Isacker in *Mijn land in de kering* niet te debiteren, alhoewel ook hij niet vies was van kortzichtige beschavingskritiek. Maar De Wispelaere leest alleen maar dagboeken van andere grote schrijvers en bij voorkeur dan nog hun psychologische aperçu's over zijn dada's - Liefde, Dood en Het Schrijven. Historisch gedocumenteerde werken die hem een meer genuanceerde versie aan de hand zouden kunnen doen, ziet hij gewoonweg niet staan. De Westvlaamse varkensboeren verpesten de grond, dus is iedereen die niet leest of schrijft of niet tot De Wispelaeres familie behoort een Westvlaamse varkensboer. Van politici tot Amerikanen of eigentijdse Spanjaarden die met een Mercedes durven te rijden in plaats van met een krakende kar: het zijn allemaal arrogante Westvlaamse varkensboeren die De Wispelaeres huis-, tuin- en liefdesidylle bedreigen én dus zonder meer als het Kwaad worden gebrandmerkt. Lang leve Wardje Ruyslinck die er al net zo'n analoog primitief vijandbeeld op na houdt en onlangs ook een vod schreef met een tuin in de titel en een Chaplinesk jonge muze aan zijn zij.

Het is waar: De Wispelaere is een aimabel man en aimabele mannen verdienen een betere behandeling. Vandaar mijn nederig besluit: ik twijfel aan de zin van deze kritiek. Alleen de gedachte dat misschien niemand op de hele wereld het ooit op deze manier zal noteren, verzoent mij ermee. Iemand moest het toch zien en opschrijven?

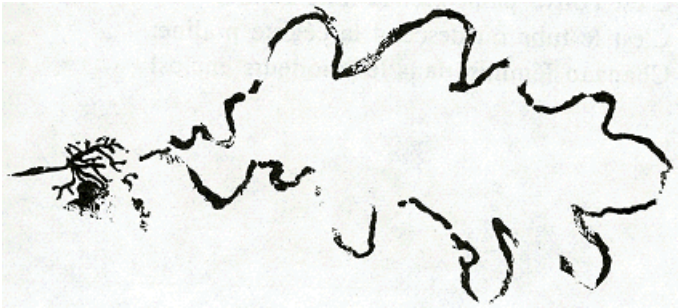

Arthur Rimbaud
Erotische verzen

Vertaald door Paul Claes

L'Idole
Sonnet du Trou du Cul

Obscur et froncé comme un oeilliet violet
Il respire, humblement tapi parmi la mousse
Humide encor d'amour qui suit la fuite douce
Des Fesses blanches jusqu'au coeur de son ourlet.

Des filaments pareils à des larmes de lait
Ont pleuré, sous le vent cruel qui les repousse,
A travers de petits caillots de marne rousse
Pour s'aller perdre où la pente les appelait.

Mon Rêve s'aboucha souvent à sa ventouse;
Mon âme, du coït matériel jalouse,
En fit son larmier fauve et son nid de slanglots.

C'est l'olive pâmée, et la flûte caline;
C'est le tube où descend la céleste praline:
Chanaan féminin dans les moiteurs enclos!

Het idool
Sonnet van de reet

Donker gerimpeld als een paarse anjelier
Ligt zij te ademen in de bemoste plooien
Nog vochtig van de liefde die het zachte glooien
Volgt van de blanke Billen tot diep in de kier.

Als melken draden hebben vezeldraden hier
Geschreid onder de windstoten die hem verstrooien,
Voordat ze zich door rosse mergelklonters gooien
tot in de afgrond van het lokkende plezier.

Mijn Droom is door die zuigmond meer dan eens verleid;
Mijn ziel, die het lichamelijk genot benijdt,
Heeft tranen voor dit roodbruin vat en nest vergoten.

O gapende olijf en fluit vol lieflijkheid;
O buis waaruit de hemelse praline glijdt:
Vrouwelijk Kanaän in klammig nat besloten!

Les anciens animaux

Les anciens animaux saillissaient, même en course,
Avec des glands bardés de sang et d'excrément.
Nos pères étalaient leur membre fièrement
Par le pli de la gaine et le grain de la bourse.

Au moyen âge pour la femelle, ange ou pource,
Il fallait un gaillard de solide grément;
Même un Kléber, d'après la culotte qui ment
Peut-être un peu, n'a pas dû manquer de ressource.

D'ailleurs l'homme au plus fier mammifère est égal;
L'énormité de leur membre à tort nous étonne;
Mais une heure stérile a sonné: le cheval

Et le boeuf ont bridé leurs ardeurs, et personne
N'osera plus dresser son orgueil génital
Dans les bosquets où grouille une enfance bouffonne.

De dieren

De dieren dekten vroeger zelfs bij 't verdersnellen
Met eikels waaraan bloed en drek waren geklit.
Onze voorvaders waren niet bevreesd hun lid
Vol fierheid in foedraal en beurs tentoon te stellen.

De middeleeuwse vrouwen, engelen of dellen,
Waren te vinden voor een manspersoon met pit;
te oordelen naar wat er in zijn spanbroek zit
Lijkt zelfs een kerel als Kléber best mee te tellen.

Het wildste dier wordt door de mens geëvenaard;
De omvang van zijn roede mag ons niet verrassen;
Al heeft het uur der onmacht nu geslagen: paard

En rund hebben hun drift beteugeld, geen volwassen
Man die de trots van zijn geslacht nog openbaart
In bosjes die krioelen van de wildebrassen.

Nos fesses

Nos fesses ne sont pas les leurs. Souvent j'ai vu
Des gens déboutonnés derrière quelque haie,
Et, dans ces bains sans gêne où l'enfance s'égaie,
J'observais le plan et l'effet de notre cul.

Plus ferme, blême en bien des cas, il est pourvu
Des méplats évidents que tapisse la claie
Des poils; pour elles, c'est seulement dans la raie
Charmante que fleurit le long satin touffu.

Une ingéniosité touchante et merveilleuse
Comme l'on ne voit qu'aux anges des saints tableaux
Imite la joue où le sourire se creuse.

Oh! de même être nus, chercher joie et repos,
Le front tourné vers sa portion glorieuse,
Et libres tous les deux murmurer des sanglots?

Hun billen

Hun billen zijn de onze niet. Dat ondervond
Ik vaak als ik hen hurken zag achter de hagen,
En bij die plonspartijen die de jeugd behagen
Ontdekte ik model en vorm van onze kont.

In veel gevallen vaster, bleker, minder rond
Ook ziet ons achterwerk er uit, met ruige lagen
Beharing; deze billen daarentegen dragen
Slechts in de fraaie gleuf een bloei van welig bont.

Een trekje dat aandoenlijk is en wondermooi
Zoals bij engelen op vrome taferelen
Maakt er een wang van met een glimlach in zijn plooi.

Ach! Zo ook naakt het spel van lust en rust te spelen,
Het hoofd te keren naar de uitverkoren prooi
En in gefluister snikken met elkaar te delen?

Venus anadyomène

Comme d'un cercueil vert en fer blanc, une tête
De femme à cheveux bruns fortement pommadés
D'une vieille baignoire émerge, lente et bête,
Avec des déficits assez mal ravaudés;

Puis le col gras et gris, les larges omoplates
Qui saillent; le dos court qui rentre et qui ressort;
Puis les rondeurs des reins semblent prendre l'essor;
La graisse sous la peau paraît en feuilles plates;

L'échine est un peu rouge, et le tout sent un goût
Horrible étrangement; on remarque surtout
Des singularités qu'il faut voir à la loupe...

Les reins portent deux mots gravés: Clara Venus;
- Et tout ce corps remue et tend sa large croupe
Belle hideusement d'un ulcère à l'anus.

Venus anadyomene

Als uit een groene ijzeren doodkist duikt, met lokken
Die bruin zijn en gepommadeerd, een vrouwenkop
Vol kale plekken, kwalijk aan het oog onttrokken,
Log en onnozel uit een oude badkuip op;

Dan, vaal en vet, de hals, de brede schouderbladen
Die uitspringen; de korte rug die krimpt, verkloekt;
De ronding van de lenden die de ruimte zoekt;
Onder het vel zijn dunne lagen vet te raden;

De ruggegraat ziet lichtjes rood; en het geheel
Geeft een verschrikkelijk vreemde geur af; er is veel
Dat wij tot in details bekijken zouden willen...

Twee woorden prijken op de lenden: Clara Venus;
- En heel dit lijf beweegt en wiegt de brede billen
Afzichtelijk mooi met een puistzweer op de anus.

Les Remembrances du vieillard idiot

Pardon, mon père!
  Jeune, auz foires de campagne,
Je cherchais, non le tir banal où tout coup gagne,
Mais l'endroit plein de cris où les ânes, le flanc
Fatigué, déployaient ce long tube sanglant
Que je ne comprends pas encore!...
  Et puis ma mère,
Dont la chemise avait une senteur amère
Quoique fripée au bas et jaune comme un fruit,
Ma mère qui montait au lit avec un bruit
- Fils du travail pourtant, - ma mère, avec sa cuisse
De femme mûre, avec ses reins très gros où plisse
Le linge, me donna ces chaleurs que l'on tait!...

Un honte plus crue et plus calme, c'était
Quand ma petite soeur, au retour de la classe,
Ayant usé longtemps ses sabots sur la glace,
Pissait, et regardati s'échapper de sa lèvre
D'en bas serrée et rose, un fil d'urine mièvre!...

O Pardon!
  Je songeais à mon père parfois:
Le soir, le jeu de carte et les mots plus grivois,
Le voisin, et moi qu'on écartait, choses vues...
- Car un père est troublant! - et les choses conçues!...
Son genou, câlineur parfois; son pantalon
Dont mon doigt désirait ouvrir la fente, ... - oh! non! -
Pour avoir le bout, gros, noir et dur, de mon père,
Dont la pileuse main me berçait!...
  Je veux taire
Le pot, l'assiette à manche, entrevue au grenier,

De herinneringen van een oude zak

Vergeef me, vader!
'k Ging als kind bij dorpskermissen
Niet kijken naar de schiettent waar je niet kan missen,
Maar naar die plek waar ezels onder luid gedruis
Stonden te hijgen met die bloederige buis
Die ik nog niet begrijp!...
Mijn moeder liep bij tijden
Rond in een nachthemd dat een zerpe lucht verspreidde
En onderaan verfrommeld was en geel als fruit,
Mijn moeder, die in bed klom met een vreemd geluid
- Dat was van inspanning - mijn moeder met de dijen
Van een volrijpe vrouw en zware heuppartijen
Die 't linnen kreukten, maakte mij vanbinnen zwoel!...

Er rees een stiller, smeriger beschaamd gevoel,
Toen mijn klein zusje, die van school gekomen was en
Die met haar klompen lang geschaatst had op de plassen,
Pieste, en uit haar dichtgeknepen roze lippen
Daaronder schalks een straal urine weg zag glippen!...

Vergeef me!
'k Dacht aan mijn vader van tijd tot tijd:
Het kaarten 's avonds en meer dan een schunnigheid,
De buurman, in mijn hoek zag ik bepaalde dingen...
- Een vader verontrust! - bepaalde voorstellingen!...
Zijn knie die mij soms liefkoosde, zijn lange broek,
De gulp die ik los wilde knopen... - nee! - op zoek
Om dat dik, zwart, hard stuk van vader beet te krijgen
Terwijl zijn ruige hand me wiegde!...
Ik wil zwijgen
Over de pot, de bedpan, die 'k op zolder zag,

Les almanachs couverts en rouge, et te panier
De charpie, et la Bible, et les lieux, et la bonne,
La Sainte-Vierge et le crucifix...
    Oh! personne
Ne fut si fréquemment troublé, comme étonné!
Et maintenant, que le pardon me soit donné:
Puisque les sens infects m'ont mis de leurs victimes,
Je me confesse de l'aveu des jeunes crimes!...
.....
Puis! - qu'il me soit permis de parler au Seigneur!
Pourquoi la puberté tardive et le malheur
Du gland tenace et trop consulté? Pourquoi l'ombre
Si lente au bas du ventre? et ces terreurs sans nombre
Comblant toujours la joie ainsi qu'un gravier noir?
- Moi j'ai toujours été stupéfait! Quoi savoir?
.....Pardonné?...
    Reprenez la chancelière bleue,
Mon père.
    O cette enfance!.....
.....
..... - et tirons nous la queue!

De rode almanakken en de mand die lag
Vol windsels, en de Bijbel, en de plee, de werkster,
De Heilige Maagd en 'kruisbeeld...
    Niemand die ooit sterker
Dan ik van streek gemaakt en overdonderd is!
Daarom kom ik u vragen om vergiffenis:
Omdat de duivel in mijn zinnen was gevaren,
Biecht ik de misstappen op van mijn jonge jaren!...
.....
Jawel! - Indien ik tot de Heer maar spreken kan!
Waarom die late rijpheid en die kwelling van
Dat taai, te vaak geraadpleegd lid? Waarom die trage
Schaduw beneden aan de buik? Die vele vage
Angsten die alle blijdschap dempten als zwart zand?
- Ik stond alijd verstomd! Wat was er aan de hand?
.....
Vergeven?...
    Pak maar weer je blauwe beddesokken,
Vader.
    Die jeugd! .....
.....
..... - en flink ons bij de staart getrokken!

J. Mboya
Geen schijn van kans

Mijn zoekende wijsvingers aarzelen bij elk sprongetje. Als ik met mijn ogen knipper, knipoogt de schrijfmachine terug en veranderen de toetsen bliksemsnel van positie. ‘Je hebt geen schijn van kans,’ blokletteren ze. ‘Je hoeft het niet eens te proberen. Kruip in je nest en laat ons met rust.’

‘Geen schijn van kans.’ Waarom niet? Een titel waarmee je alle kanten uitkan, Henri's kant of Jomo's kant.

‘Dank zij Henri kwam ik in België terecht.’

Inge, de vrouw die zich de mijne noemt, legt haar hand op mijn arm. ‘Valse start,’ zegt ze. ‘Hij *verplichtte* je hierheen te komen. Dan mag je niet “dank zij” schrijven. Dat maakt een zee van verschil.’

Ik schud haar roodgelakte vogelklauwtje af en ga voor het raam staan. Zoals gewoonlijk miezelt het. ‘Bemoei je d'r niet mee. Je weet er niets van. Die zee ben ik overgestoken, nog vooraleer ik kon zwemmen. Het is mijn verhaal, niet het jouwe. Jij mag de dikke, grijze boeken uitpluizen en kijken of mijn lettertjes zich schikken naar jullie regels, maar van woorden en zinnen moet je afblijven.’

‘Koppige ezel!’ Haar stem is koud als ijs. Ik wil haar niet aankijken, weet dat ze haar lelijke, boze masker draagt.

Als ze de deur achter zich dichtsmakt voel ik het glas trillen tegen mijn voorhoofd. Kon ik die stomme regels maar vergeten. Ze dwingen mijn gedachten in een ijzeren stramien, een omhulsel even kleurloos als een blanke huid.

Wanneer ik boven mijn hoofd de beddeveren hoor kraken, begin ik toch maar opnieuw.

De blanken ginds waren niet veel soeps. Grijs gerimpelde vrouwen, dor als zomergras en dikbuikige mannen met roodvervelde neuzen. Toch bleef ik bij hen.

Familie had ik niet meer. Op een kwade dag had mijn vader besloten ons dorp te ruilen voor de stad. We verzamelden onze

schaarse bezittingen en volgden hem. De reis duurde langer dan verwacht. Het regenseizoen overviel ons. Nat en moe sjokten we voort. Niemand van ons besteedde enige aandacht aan de slingerende vrachtwagen. De geest van mijn overgrootvader, de dappere die de krokodil overwon, redde mij. Hij leidde mijn voet naar een scherpe steen, dwong me te hinken, vertraagde mijn pas en hield me buiten het bereik van het woedende monster.

Ik waakte bij het verwrongen metaal. De chauffeur leefde nog. Ik negeerde zijn gekreun, wachtte roerloos op stilte. Uren later passeerde er een blankenbusje. Ze stelden vragen die ik niet beantwoordde, bevrijdden de moordenaar uit zijn dodencel en namen hem mee. Een van hen betrok samen met mij de wacht. Ik voelde hem naast mij, maar keek hem niet aan. De anderen kwamen terug. Ik hielp hen mijn ouders en broers in plastic zakken te stoppen en reed mee naar hun dorp waar ik mijn doden de laatste eer bewees en hen eigenhandig begroef. De man, die mij bij het wrak gezelschap had gehouden bleek de dorpsoudste te zijn. Het gezag straalde van hem af. Met zijn grijze baard en zijn donkergetinte bril zag hij er heel geleerd uit. Ik vermoedde dat hij ook een soort van tovenaar was. In zijn hut had hij een groot aantal flesjes en potjes met fijngemalen poeder en scherpruikende vloeistoffen. Hij was de enige die foutloos mijn taal sprak. Toen hij naar mijn plannen informeerde en hoorde dat ik zinnens was mijn vaders tocht voort te zetten, stelde hij me voor te blijven. In ruil voor simpele karweitjes zou ik voedsel, kleren, onderdak en verstand krijgen. Zonder aarzelen accepteerde ik zijn aanbod en liet me inlijven bij de stam van luilekkerland. Binnen het jaar kwam ik tien kilo bij en kon ik lezen en schrijven.

Ze hadden me verteld dat de chauffeur van de truck Henri heette. Hij had geweigerd te sterven en was overgebracht naar een echt ziekenhuis waar men zijn linkerbeen had afgezet. Een zware straf, noemden ze het. Met moeite bedwong ik mijn woede. Vier levens voor één been! Het speet me dat ik hem niet ter plaatse had afgemaakt. Maar spijt kun je niet eten en terwijl

de wormen zich tegoed deden aan mijn familie lachte ik mijn verleden weg en veranderde van naam. Jomo werd John, wrong zijn voeten in te kleine schoenen, vertoonde zich nooit zonder honkbalpetje, betrok een hut met een beschaafd golfplatendak, betaalde deze vooruitgang met slapeloosheid, zocht zijn heil in de drank en evolueerde in recordtijd van 'onbedorven wilde' tot karikatuur-beschaafde, onlesbare dorst, elastieken benen en pijnlijke tanden inbegrepen.

Toen kwam hij terug. Ik herkende hem aan de lege broekspijp. Vanachter een boom bespiedde ik hem. Als ik aandacht had besteed aan de sporen die hij naliet in het zand, dan had ik geweten dat hij niet van deze wereld was, maar ik lette alleen op zijn gezicht.

Toen ik pas op de post was leek het mij of alle blanke gezichten uit hetzelfde stuk rots gebeiteld waren. Later begon ik verschillen te zien: een wrat, de kleur van de ogen, de vorm van de neus... Wat ik zag bij Henri schokte me. Zijn wangen waren ingevallen, hij was zijn haar kwijt en het vel van zijn keel was slap en gerimpeld. Ik kon niet horen wat hij vertelde, maar ik voelde dat het over mij ging. Stilletjes sloop ik weg.

Hij was het die, de dag erna, de eerste stap zette.

'Ik slaap niet meer,' zei hij.

Ik deed of ik hem niet zag, prikte driftig in de smeulende vuilhoop.

'Je ouders en broers houden me wakker.'

Ik wilde het niet horen.

'Elke nacht komen ze dichterbij. Ze maken een hels kabaal.'

'Dat is de roep van de golfplaten,' antwoordde mijn mond en ik vervloekte mijzelf omwille van deze toegeving.

'Ze willen mijn leven,' zei hij. 'Ze krijgen het. Ik was ladderzat die dag.'

Meer kon hij niet geven. Bovendien legde één blanke meer gewicht in de schaal dan vier zwarten. We stonden quitte. In een genereus gebaar sloeg ik mijn armen om hem heen. Ik voelde zijn botten kraken.

‘Wanneer?’

‘Heel snel.’

‘Ik wil erbij zijn.’

‘Je mag me gezelschap houden.’

Hoe had ik kunnen weten dat het de duivel was die mijn hut binnenkwam.

‘Jo, ik heb het koud, alleen in bed.’ Ze staat al een tijdje achter mijn stoel, maar een verkrampte nekspier verhinderde me op te kijken. ‘Maak me warm, Jo.’

Nog niet zo lang geleden las ik *The wizzard of Oz*. Inges woorden druppelden als olie op mijn roestige scharnieren: een halve draai, een soepele grijpbeweging, wegschietende hemdeknoopjes, een grijnslachende gulp en, luttele minuten later, de volmaakte integratie. Ik hou even veel van haar als zij van mij. We drinken eikaars onbegrip, breken onze tanden op elkaars pantser en rennen grommend weg wanneer er bloed vloeit. In de ruit zie ik een gebleekte roetmop, rijdend op een gebruind namaakblondje. Wie houdt wie voor de gek? Ik wieg haar in slaap en draag haar naar boven. Zelf moet ik wakker blijven. De roep van de schrijfmachine mag ik niet negeren.

Leven tussen een volk dat dokters boven tovenaars stelt, laat sporen na. Nu besef ik dat het de Grote Ka was die Henri opvrat terwijl mijn dierbare overledenen hongerig wegrotten. Het waren de dagelijkse injekties die zijn hoofd met stemmen vulden en de tranen uit zijn ogen persten. Het valt me moeilijker een verklaring te vinden voor mijn eigen gedrag. Waarom accepteerde ik zijn visioenen? Hoe kreeg hij het voor elkaar zijn leven te ruilen voor het mijne? Wanneer werd de definitieve koop gesloten?

Hij leefde nog zes maand en al die tijd week ik, zeker van mijn uiteindelijke overwinning, niet van zijn zijde. Hij benoemde me tot zijn zoon, liet me ontelbare keren mijn naam zetten op dichtbedrukte, onleesbare dokumenten, wierp zich op als mijn weldoener en strikte mij in zijn giftig web. Ik had niets in de gaten. Hij sloot pas de ogen nadat ik had beloofd zijn

[advertentie]

lichaam in België te laten begraven. Vanuit zijn verzegelde kist speelde deze duivel voor God, hief me ten hemel, zweepte me voort en zette me tenslotte aan de grond in een gekrompen, naar zeep en tandpasta stinkend landje. Pas toen besefte ik dat ik geen overwinnaar, maar een banneling was.

Bovenvermelde kunstgreep noemt men meestal een deus ex machina. Het valt me zwaar te bekennen dat in de loop der jaren mijn gave tot liegen grotendeels verloren ging. Tot mijn schande moet ik toegeven dat ik werkelijk op volkomen legale manier ontvoerd werd door een lijk. Natuurlijk had ik achteraf de benen kunnen nemen, maar het ligt niet in de aard van de luis op zoek te gaan naar de kam. Ik bleef.

Het plaasteren ja-knikkende missiepopje, de lachende idioot, de zelfingenomen nul die weigert stront te ruiken, zelfs al zit hij er tot zijn nek in.

Ik begreep nauwelijks wat ze me vertelden.

Een koffiezetmachine, een elektrische koffiemolen, vier mokkakopjes, een verzilverde suikertang, een friteuse... Wat moest ik met die dingen? Ik was moe en rilde van de kou. Het liefst had ik mijn schoenen uitgetrokken, om een deken gevraagd en me in een hoek van het kantoor te slapen gelegd. Ik beheerste mij.

‘Sorry, I...’

‘No sir, we're obliged to go on.’

Een kwartier geleden hadden ze mij tot eigenaar benoemd van een huis met twee verdiepingen en een écht dak, een waar paleis dat ze nu verpestten door het vol te stouwen met rommel: een vierarmige kandelaar, een schemerlamp op voet, vier tinnen lusters, twee mahoniehouten bijzettafels, een televisietoestel...

Een televisie! Voor mij?! Ik veerde recht.

‘I want to see it.’

‘Impossible sir, you've got to wait.’

Toen ze me uitlegden wat een maandelijkse toelage was en hoeveel die bedroeg rolden mijn ogen bijna uit hun kassen. Ik

had nog nooit zoveel geld samen gezien.

'I'm a very lucky man, sir, very lucky.'

'Indeed sir, but...' Voor het eerst gleed er een glimlach over het gezicht van de oudste. De jongste gaf geen krimp.

'Kom alstublieft terzake, Donald,' zei hij, 'het heeft lang genoeg geduurd. Zal ik verdergaan?'

Met zichtbaar plezier legde hij mijn leven aan banden, maar ik snapte het niet. Gedwee liet ik me een waslijst vol verplichtingen en beperkingen opleggen en tekende glunderend het contract. I was very rich and very lucky.

Volgens afspraak woonde ik een week later Henri's begrafenis bij. Zoals het een rijke man betaamt, probeerde ik me waardig en kalm te gedragen, wat me nauwelijks lukte. Ik popelde van verlangen om weer naar huis te gaan. Er was nog zoveel te ontdekken. De tijd die ik niet doorbracht voor de televisie, besteedde ik aan het doorzoeken van kasten en laden of anders stak ik voorzichtig stekkers in stopcontacten en wachtte gespannen af wat er zou gebeuren. Ettelijke keren had ik de spiksplinternieuwe bankbiljetten geteld. Toen de stijlvol bebrilde koning me even vertrouwd was als mijn eigen spiegelbeeld trok ik de stad in en ruilde de ongeduldigste briefjes tegen twee pakken, een beige en een blauw, hemden, schoenen en een hoed. Ik at in restaurants en hoewel het eten in niets leek op wat ik gewend was, smaakte het heerlijk. Het bier was nog lekkerder, geen enkele avond belandde ik nuchter in bed. Uit het diepste van mijn hart dankte ik Henri dat hij gestorven was.

'Gewoon een domme Zwarte Piet, nietwaar, liefje?' Ze heeft me doen schrikken en geniet ervan. De spot in haar stem maakt me nijdig.

'Waarom laat je me niet met rust? Waarom slaap je niet? Waarom sluip je hier rond als...'

'Als een tijger? Dat wou je toch.' Ze imiteert mijn gebrekkige Nederlands van weleer. 'Je stap door et leven als een dollen elifant door een platgebrand wood, liefje. Een vrouw moet kunne kronkele als een slang en kunne sluipe als een tiger.

Was je het vergeten?'

Ik ben het niet vergeten, maar zij hoort te weten dat de leerling de meester nooit mag overtreffen.

'Pas maar op!' zeg ik koeltjes. 'Ook tijgers worden gevangen en getemd.'

'Misschien wil ik dat wel, Jo.' Ik wil niet naar haar luisteren, ze speelt met mij, maar tegen die hese, roze-telefoonstem heb ik geen enkel verweer. 'Kijk, Jo.' Samen met haar kamerjas legt ze haar wintergezicht af. 'Jo? Jomo?'

Scheefstaande ogen, een rode, naar kaneel ruikende mond, hagelwitte borsten. De droom van elke wilde. Ze kruipt op mijn schoot en mijn vingers die zoveel moeite hebben met het letterklavier bespelen foutloos het klavier van haar lichaam. Blindelings vind ik de juiste toetsen. Geen enkele aarzeling nu. In de laatste paragraaf, net voor de pointe, laat ik haar los en wring mijn handen in mijn broekzakken. 'Asjeblieft, Jo.' Haar huid glinstert van het zweet. Wat is er mooier dan een smekende vrouw?

'Ik ken geen Jo.'

'Jomo?'

'Ja.'

'Vang me, Jomo, neem me, tem me.'

'Zo?' Vlinderlicht glijden mijn handen over haar buik.

'Nee.'

'Zo?' Mijn tong in haar oor.

'Nee,' kreunt ze.

'Zeg het dan!'

'Als een wilde, Jomo.'

'Zo?'

'Ja!'

We rollen over de vloer. Net als toen.

Ze was de eerste blanke vrouw die me niet behandelde als een exotisch schouwgarnituur en zonder scrupules verkrachtte ik haar. De juiste beslissing op het goeie moment. Geen verontschuldigingen. Na alles wat er gebeurd was had ik er recht

op en we hebben het ons geen van beiden ooit beklaagd. Maar dat is voor later.

Bij het verlaten van het kerkhof hield meneer Donald me tegen. ‘I want to talk to you,’ zei hij. We gingen naar mijn huis en ik bood hem in de keuken een biertje aan. Hij weigerde en ik dronk er twee. Aanvankelijk wandelden onze woorden van stilte naar stilte. Ik dacht dat hij vergeten was wat hij me wou vertellen. Nu weet ik dat hij gewoon tijd wou winnen, langer wou genieten van zijn rol als advocaat van de duivel. Mijnheer Donald was een vriend van Henri. Ze waren, jaren geleden, als avonturiers naar Kenia getrokken en hadden er op een of andere manier fortuin gemaakt. Henri was er gebleven en gestorven. Donald was op tijd teruggekeerd. ‘Ik hield van het land, John,’ vertelde hij. ‘Heel veel zelfs, maar toen kreeg ik heimwee en de enige remedie daartegen is omkeren. Begrijp je me niet? Je krijgt er ook nog mee te maken. Later. Laat ons nu over jou praten.’ Hij zuchtte alsof dat een bijzonder moeilijk onderwerp was. ‘En over de kleine lettertjes.’ Verveeld opende ik mijn derde pilsje.

Hij haalde een dubbel van het contract te voorschijn en las het, met de nodige uitleg, langzaam aan mij voor. Toen het tot me doordrong wat ik had getekend, werd ik woedend. ‘De verplichting om binnen het jaar Nederlands te leren, het verbod ooit nog naar ginds terug te gaan, het verbod mijn eigendom te verkopen of te verhuren, maandelijks meldingsplicht bij Donald, het verbod een vrouw van mijn eigen ras te bezitten...’ Ik rukte het papier uit zijn handen en scheurde het in stukken. Als ze probeerden mij te belazeren moesten ze vroeger opstaan.

‘Er bestaan copies van, John.’

‘Wat?’

‘Dit document is gefotografeerd, begrijp je. Wat je versnipperde was niet het origineel. Dat zit veilig opgeborgen in een kluis bij de notaris, de man die deze zaak in handen heeft.’ Ik stond op het punt hem aan te vliegen en hij zag het. ‘Beheers je een beetje. Ik zit er voor niets tussen. Jij bent de baas. Alleen...

alleen was Henri jou de baas. Het staat je vrij te vertrekken, maar dan ben je wel...' Hij pauzeerde even om zijn woorden kracht bij te zetten.

'Dan ben je wel alles kwijt.'

'Ook...'

'Alles. Geef me toch maar een biertje.'

Op de keper beschouwd, verkocht ik mijn leven voor een miserabele zwart-wit televisie.

Samen maakten we de rest van het bier soldaat. Met tranen in de ogen namen we 's avonds afscheid. Hij beloofde terug te komen en hield woord. Al spoedig ontpopte hij zich als mijn voogd, mijn redder in nood, mijn derde vader. Hij leerde me met geld omgaan, stuurde me naar een avondschool, stelde me voor aan landgenoten en wikkelde de eeuwige administratieve rompslomp af. Hij was de leermeester, ik was zijn leerling. Hij interesseerde zich voor mij, ik profiteerde ervan... dacht ik. Dat ik een gifslang aan de borst koesterde besefte ik pas nadat hij uit mijn leven verdwenen was.

Omkeren was uitgesloten. Geen haar op mijn hoofd dat er aan dacht afstand te doen van mijn pannendak en mijn welgevulde koelkast. De eenzaamheid nam ik er gelaten bij. Mijn luxueuze levensomstandigheden oefenden een grote aantrekkingskracht uit op mijn ras- en landgenoten, maar bestempelden me terzelfdertijd tot vreemde eend in de bijt terwijl ik in de ogen van de blanken 'de neger' bleef, één van die zwartjes die het, dankzij het op school ingezameld zilverpapier, ver hadden geschopt. Zelfs Inge heeft me ooit gevraagd wat wij met al die chocoladewikkels deden. Ik heb er geen flauw benul van. Met de blanke speklagen heb ik niets te maken.

Omkeren was uitgesloten, maar ik maakte er wel een sport van in het geniep de regels te overtreden. Ik wil er niet dieper op ingaan, blanken hebben grote rode oren en het zou stom zijn alles wat ik heb verworven in de waagschaal te werpen. Zand erover, hoewel Inge mij verwijtend aankijkt en beweert dat een onvolledig verhaal de lezer frustreert. Ze kan de pot op. Met de

frustraties van de zwijgende meerderheid heb ik niets te maken. Ik heb haar genomen tot haar lichaam niet meer reageerde en haar weer naar bed gestuurd. Daarna heb ik gedoucht en me piekfijn aangekleed. Ik geef me liever niet bloot. Waarom zou ik vertellen dat aanpassing me absoluut niet interesseerde. Ik speelde mijn rol en de rest kon me gestolen worden. Ik had tijd zat, geld teveel en maar één doel: het ervan nemen! In mijn beige pak slenterde ik, als een vergroot negatief, door de stad, dronk me lazarus en bezocht daarna de rosse buurt. Hoewel hun mollig witte vlees me deed denken aan braadkippen, was ik verzot op hoertjes met bontgekleurde lingerie en wulpse manieren. Zij mochten mij ook, roemden de afmetingen van mijn pik en mijn uithoudingsvermogen. Ik was hun ongekroonde koning. Wat maakt het uit dat ze me vlugger verveelden dan ik ooit voor mogelijk had gehouden, dat de jacht op gratis hoeren meestal tegenviel, dat ik met walging op mijn periode van wandelende lul terugkijk en, achteraf gezien, blij ben dat Donald me een venijnige trap onder mijn kont gaf?

Al een paar weken had ik bij het plassen een jeukerig, branderig gevoel. Niets bijzonders, dacht ik. De jeuk verergerde tot pijn die me dwong mijn buitenhuisactiviteiten te staken. Het huis, dat me een half jaar eerder een paleis had toegeschenen, veranderde in een gevangenis. Het hield me vast, maar tegelijkertijd weigerde het me te accepteren. ‘Verdwijn,’ neuzelde de televisie. ‘Ga weg’ zong de radio. ‘Je hoort hier niet,’ kraakte het bed, maar wanneer ik het gangetje naar de voordeur inliep sloeg een ijskoude tocht me in het gezicht en hoe ik ook worstelde om vooruit te komen, telkens weer werd ik teruggedreven. Elk van mijn nederlagen werd gevolgd door een periode van bedrieglijke rust, van klamme, verstikkende stilte. Dan lachte ik mijn angst weg, gooide borden en glazen aan scherven en ontsnapte langs de achterdeur, waarlangs ik nog geen uur later, als een geslagen hond, weer binnensloop, beladen met bier en zoetigheid. De strijd kon herbeginnen. Om de stemmen te bezweren, probeerde ik een van de boeken te lezen

die Donald ooit voor mij had meegebracht. Halverwege de eerste zin zat ik al klem. Hoe ik ooit het Nederlandse examen zou doorspartelen was me een raadsel. Ze konden allemaal barsten! Mijn penis begon te etteren. Nog altijd hield ik mezelf voor dat het wel zou beteren. Het beterde niet. Het gevoel dat mijn jongeheer bij een van de volgende plasbeurten oneervol zou worden weggespoeld kreeg de overhand. Ten einde raad belde ik Donald. Hij kwam direct en nam me mee naar een dokter. Het bleek dat ik bij een van mijn kippetjes een stevige druiper opgelopen had en de arts stelde me meteen op nonactief. Donald bracht me met de wagen naar huis. Hij zag er niet gelukkig uit. Ik daarentegen voelde me als herboren. Nu ik wist dat ik niet onherstelbaar beschadigd was, restte enkel de trots gewond te zijn geraakt op het veld van oneer. We stopten bij een apotheek. Glunderend nam ik de pilletjes in ontvangst en stopte er meteen één in mijn mond.

‘Je moet er bij drinken,’ zei Donald.

‘Of course.’

‘Water, John. Geen bier.’

Ik knipoogde. ‘Of course!’

Hij kon er niet om lachen. Om hem op te vrolijken vertelde ik dat ik een auto ging kopen, dezelfde als de zijne. Ik heb nooit begrepen wat daar mis aan was, maar hij remde, stapte uit, liep om de wagen heen, opende het portier en sleurde me naar buiten. Zijn gezicht zag rood van woede.

‘Jij godvergeten stommeling,’ snauwde hij. ‘Je doet de reputatie van je ras alle eer aan! Een zuipende, hoerenlopende analfabeet! Hoe denk je aan een rijbewijs te komen? Daar al eens aan gedacht? Ik heb er mijn bekomst van. Los het zelf maar op.’

‘Wat...’ Hij luisterde niet eens, stapte weer in en scheurde weg. Met open mond staarde ik hem na. Ik had nooit beseft dat zijn oude Mercedes zo snel was.

Ik ging te voet naar huis, slikte braafjes mijn penicilline en wachtte op zijn telefoontje, dat niet kwam. Manmoedig verdronk ik mijn onbehagen, hield mezelf voor dat ik best zonder

[advertentie]

hem kon, dat hij alleen maar een ingebeelde zak was. Het hielp niet veel. Tenslotte belde ik zelf. Er werd niet opgenomen. De jeuk verdween, het etteren hield op, mijn penis voelde niet langer aan als een spons, maar Donald bleef onbereikbaar. Toen, op een morgen, zat er een kaartje in de brievenbus. Ik draaide het om en om. Op de voorzijde stond een kudde impala's bij een acaciaboom. Op de achterzijde: Probeer het te begrijpen. Donald.

Het duurde een eeuwigheid voor het tot me doordrong. Er leefden geen impala's in België en acacias vond je hier evenmin. Een blik op de postzegel gaf me zekerheid. Donald bevond zich waar ik behoorde te zijn. Donald had mijn plaats ingenomen. Donald was in Kenya!

Van de daaropvolgende dagen is me vooral de onmacht bijgebleven. Ik sleepte me van kip naar kip, kater in, kater uit. Woede en onmacht. Hij daar, ik hier. Hij ik, ik hem. Haat in het kwadraat. Oog om oog. Land om land. Hij het mijne, ik het zijne. De tuin van Eden voor een verzopen volkstuintje. Laffe onmacht. Luizige lafheid. Spuwen op de hand die geeft, om vervolgens de fluimen op te likken. Vernederende luizigheid. John wegvlakken en vervangen door Jo. Een lachende smoel opzetten en huilen om de spiegel die je doorziet. Slapen om te vergeten en elke morgen zekerder weten dat wat voor bloed gekocht is, met bloed moet worden betaald.

‘Niet doen, Jo.’

‘Laat maar, liefje. Het gaat wel.’ Ik ben de lamp, zij de mot. Ontelbare keren heeft ze haar vleugels gebrand, maar toch geeft ze niet op. Ze heeft haar armen langs achter om me heen geslagen en houdt me stevig vast.

‘Het is te lang geleden, meer dan vijftien jaar. Donald is dood, jij leeft. Waar beklaag jij je over? Het is belachelijk om hersenspinsels voor waarheid te nemen.’

Zachtjes maak ik me los. ‘Jij weet beter dan wie ook, dat die vlieger niet opgaat, liefje.’ Ik smaak het genoegen haar te zien blozen.

Samen aan een tafel in een klein café, ik met een leeg, zij met een vol glas. We praatten, dat wil zeggen: zij praatte, ik luisterde. Zij had geen enkele reden mijn gezelschap nog langer te dulden. Nadat de muzikanten hun spullen hadden weggeborgen waren de meeste bezoekers opgestapt. In plaats van hun voorbeeld te volgen, had ze mij verteld dat ze Inge heette, dat ze kinderverzorgster was, dat ze flipte op jazz en Beethoven en dat de vrouw achter de bar lekkere spaghetti maakte, maar geen verstand had van tappen. Ze had mij gevraagd waar ik vandaan kwam en of het mij hier beviel. Ze was niet boos geworden toen ik bleef zwijgen, maar had twee biertjes besteld. Daarna was ze naar het toilet gegaan. Ik verwachtte niet dat ze zou weerkeren. Ze kwam wel terug.

‘Gaat het niet?’

Ik schudde mijn hoofd.

‘Ik breng je thuis.’

Ze had een wagen. Ze reed. Ze was geen analfabeet zoals ik. Haar vleugels scheerden rakelings langs mijn vlam. Zij zou betalen.

‘Besef jij wel wat er kan gebeuren als dit in verkeerde handen terechtkomt?’ vraag ik. ‘*Zwarte doodgefolterd nadat hij hond liet paren met blank dier*. Heb je 't niet gelezen?’

‘Dat was in Zuid-Afrika. Bovendien...’

‘Ja?’

‘Niets.’ Ze laat me los om een sigaret op te steken.

Ze hoeft het me niet te vertellen. Ik wéét dat ze het fijn vond.

‘Wanneer zal je het ooit toegeven?’

‘Wat?’ glimlacht ze.

‘Dat je ervan genoot? Dat je mij voor aap zette? Dat je geen moment bang bent geweest?’

‘Je zwanst,’ zegt ze kortaf. ‘Je bent niet goed wijs.’ Het klinkt zo overtuigend dat ik toch weer begin te twijfelen. ‘Denk je nu echt dat er één vrouw bestaat die het prettig vindt verkracht te worden, die zich met plezier de kleren van het lijf

laat sleuren, die met een prop in de mond en een mes op de keel tot een orgasme komt. Hoe denk je dat het aanvoelt om als een hond onder de tafel weg te kruipen en er aan je haren vanonder te worden getrokken? De pijn en de doodsangst, heb je daaraan al gedacht?'

Heel eventjes houdt ze de sigaret tegen mijn pols. Met een vloek trek ik mijn hand weg.

'Je lachte je rot, weet je 't nog? Een sigaar, die zelfs voor jouw mond te groot was, een sigaar met een roodgloeiend uiteinde op nog geen twee millimeter van mijn buik. Don't move, my dear, don't move. Goed zo. Brave meid. Je dijen, my dear. Vooruit! Maak plaats!' Ze staat nog altijd achter mij, maar raakt me niet aan. Met gebogen hoofd wacht ik op de genadeslag. 'Nu is het mijn beurt. Vooruit, maak plaats. Ik zal me niet meer bemoeien met je verhaal, maar deze paragraaf sluit ik af.'

Gehoorzaam sta ik op en ga in de keuken een glas water halen. Als ik, enkele minuten later, terugkeer is de woonkamer leeg. Mijn halfvolgetypte blad is uit de machine gehaald en ligt iets apart van de rest. Ik voel me misselijk. Het bloed bonst in mijn oren en mijn handen trillen. Eén verkeerde zin volstaat om mijn levensloop te veranderen, om mij te degraderen tot het slachtoffer dat ik gisteren nog was. Ik wou dat ik de klok kon terugdraaien om met haar naar bed te gaan, haar te verwarmen, al haar wensen in te willigen, om daarna de draad weer op te nemen en, zonder inmenging, mezelf weer te herscheppen, maar ik heb niets te willen. Ik heb mijn kans verkeken. Wat op papier staat kan niet ongedaan worden gemaakt. Ik haal diep adem en lees wat ze geschreven heeft. Ik kan wel huilen van opluchting. Eén regeltje, zes woorden, in vette hoofdletters.

MIJN VERHAAL IS HET JOUWE NIET!

Ik draai de lichten uit en ga naar bed.

'Nog een slaapmutsje?' vroeg ik.

'Graag!' glimlachend stapte ze mijn huis en mijn leven binnen. Toen pas viel het me op dat ze lelijk was: een stakerig

lijfje onder een lichtgevend bleek gezicht, fletsblauwe ogen, halfverborgen achter een bewasemde bril met een donker montuur, vaalblond haar, samengebonden met een elastiekje. Het absolute tegendeel van de kippetjes waar ik op viel. Een overjaarse maagd die er hoogstwaarschijnlijk naar snakte om opgenomen te worden in de orde van de wetende vrouwen. Ze zou het niet navertellen! Terwijl ik haar voorging naar de woonkamer bedacht ik hoe ik het zou aanpakken. Een stevige borrel, een lofzang op haar 'schoonheid', een verdwaalde hand, mijn mond die de hare snoert en dan, met één haal van het vleesmes uit de keuken die stomme jurk openritsen. Geen schijn van kans had ze. Gekreun, gehuil, gesmeek. Pijn. Meer pijn. Ik zou niet ophouden vooraleer ze die bril had schoongespoeld met haar eigen tranen.

'Whisky?'

'Liever bier.'

'Daar wordt je niet dronken van.'

'Een kleintje dan. Puur.'

Samen op de sofa, afstandelijk rechtop.

'Je bent mooi.'

Ze keek me aan en fronste. 'Probeer je beschaafd te doen?' Op slag liet mijn Nederlands me in de steek. Op antwoorden had ik niet gerekend, ze hoorde te zwijgen en weg te smelten. 'Had ik een gentleman gewild, dan had ik wel ergens anders gezeten.'

'Maar...' Nog steeds raakte ik niet uit mijn woorden.

'Geloof je me niet?'

Veiligheidshalve hield ik mijn mond, maar mijn scepticisme kon ik blijkbaar niet verhullen, want ze vervolgde: 'Je laat je misleiden door de verpakking, terwijl het de inhoud is die telt, maar dat leer je natuurlijk niet in het oerwoud.'

Sprakeloos keek ik toe hoe ze zich langzaam, zonder een spoor van schaamte, uitkleedde.

De bril het eerst.

Nog altijd wil ze mij laten geloven dat ik haar bang

maakte.

Nog altijd maak ik mezelf wijs dat ik van haar walgde en haar wou straffen.

We liegen allebei.

Elk kledingstuk dat op de grond viel, verraadde doortraptheid. Haar huid gloeide en de rilling die langs haar rug liep had niets met angst te maken.

Ik nam haar als een beest, sleepte haar de kamer door, de trap af, de kelder in. Ik beet, schopte en sloeg, maar haat kwam er niet aan te pas.

‘Het was een spel,’ zei ze ooit. ‘Toen je voordeur achter me dichtviel, rook ik geweld. Je ogen gingen dwars door mijn kleren, dwars door mijn huid op zoek naar bloed. Door mee te werken voorkwam ik dat je me écht verkrachtte, dat je me vermoordde. De daad is onbelangrijk, alleen de ervaring ervan telt.’

‘Het was een spel,’ antwoordde ik. ‘Ik speelde de wilde waarvan jij droomde. De man is niet belangrijk, het beeld dat je van hem hebt wel.’

Het was een spel dat Inge mooi en mij sterk maakte, een spel dat nog lang niet is uitgespeeld.

's Morgens werd ik wakker van de kou. Ik wilde de dekens over mij heen trekken en merkte dat ze weg waren. Toen drong het tot me door dat ook het bed verdwenen was en dat ik op de vloer lag. Voorzichtig opende ik mijn ogen om ze direct daarna weer stijf dicht te knijpen. Ik kreunde.

‘Inge?’ fluisterde ik, ‘Inge?’

Geen antwoord. Met gesloten ogen bleef ik ingespannen luisteren. Op mijn eigen ademhaling na was de hele kelder, het ganse huis, doodstil. Niet in staat te bewegen, wachtte ik.

Niets wat leefde was onhoorbaar. De argwaan van de buren aan het ontbijt: ‘Wat was dat hiernaast?’ Hun gefluister tijdens het middageten: ‘Heb je 'm al gezien, vandaag?’ Gebel aan de voordeur: ‘Niemand thuis?’ Een politiesirene in de verte, een raam dat wordt ingeslagen, naderende voetstappen en een schop

in mijn ballen. Niets wat leeft is onhoorbaar. Vanwaar dan die stilte? Ik heb haar vermoord, afgemaakt, doodgeneukt, om zeep geholpen. Inge is niet meer. Donalds ‘probeer het te begrijpen’ en Henri, dansend in zijn graf. ‘Blij dat ik je terugzie, mijn zoon!’

Moeizaam rolde ik me om. Ik zag haar rug, geschramd en vol blauwe plekken, de curve van haar heup, de ene bil, geplet onder de andere, het opgedroogde bloedspoor langs haar been. Een mooiere vrouw zou nooit geboren worden. Ze lag nog geen twee meter bij mij vandaan. Ik kroop naar haar toe en het water uit mijn ogen druppelde op haar nek. Ik likte het op. Ze draaide zich op haar rug en zei: ‘Laat maar, liefje. Het gaat wel.’

Meng zwart met wit en je krijgt grijs.

Onze lichamen zaten onder het kelderstof en hoewel we ontelbare malen samen douchten, hebben we onze oorspronkelijke kleuren nooit teruggekregen.

Ik likte haar wonden, zij at uit mijn hand, dronk uit mijn mond en bleef.

Ze vroeg niets, kreeg alles.

Kreeg alles voor elkaar.

Ze bezwoer Henri's geest, zette Donald buiten spel, flirtte met Jomo, treurde om John, leefde met Jo.

Ze leerde sluipen als een tijger, kronkelen als een slang.

Ik vervoegde onregelmatige werkwoorden en haalde mijn rijbewijs.

Ik zie nog net hoe ze met moeite een glimlach onderdrukt, een glimlach die verraadt dat de afloop al bij voorbaat vaststond.

Arme Jomo!

Hij was geboren aan de overkant van de zee van het verschil.

De verkeerde kant.

Hij had geen schijn van kans gehad.

Bart Janssen
Narcissus v.v.

1.

Maak mij. Maak mij over. Kaats
de glans in mijn vege tover. Keer
het licht in de knop. Schuif

mijn schaduw uit het lover
opdat ik verder stromend mij

volkomen aan mezelf verplicht.

2.

Sla mij. Sla mij over. Laat
een gat in de stroming: een kot
dat rekt tot vel en krimpt tot

korst waaronder het schrijnt.
Onophoudelijk. Als ademen

dat slechts uit spiegels blijkt.

3.

Sla mij. Sla mij aan. Verhaal
mij op mijn bestaan. Wijd
mij geheel aan mijn gelijk dat

om mij in kringen wordt verklaard,
zoals een gat zich in een gat verwijdt,

opdat ik mij niet meer ontwijk.

4.

Maak mij. Maak mij aan. Neem
mij zoveel maal als ik mezelf
ontga. Leg mij als een blinde vlek

tussen mijn glans en de schijn
die mij verder drijft. Vermeerder mij

zoals een spiegel in een spiegel kijkt.

Hoe Belgisch is de literatuur in Vlaanderen?

In Nederland zijn de Vlamingen Belgen, in Frankrijk zijn de Walen Belgen. Dus Belgen bestaan, ook al lezen ze in Vlaanderen Vlaamse kranten, schrijven ze er in het Nederlands en worden hun schrijvers in Holland uitgegeven.
En wat is Belgisch? Is het 1830 of zijn het de verkiezingen van 24 november? De literatuur in Vlaanderen is niet Belgisch zegt men, want Belgische literatuur is uiteraard altijd franstalig geweest. Bij ons is de literatuur Nederlands. Maar bedoelen we dan algemeen Nederlands, nederlandstalig of gewoon Vlaams?
Het is helemaal niet simpel geen identiteit te hebben, terwijl die bij nader inzien toch blijkt te bestaan.
Hoe Belgisch is dus de literatuur in Vlaanderen, vroegen wij ons af. Wij hebben die vraag gesteld aan een aantal van onze nederlandstalige schrijvers.

Pol Hoste

Het staat in de Moderne Encyclopedie der Wereldliteratuur: er is ‘Franse literatuur in België’ maar geen Nederlandse.

Niet dat de ‘Nederlandse literatuur’ niet zou bestaan volgens de M.E.W. of dat er geen Nederlandstalig literair werk wordt geschreven in Vlaanderen. Daar gaat het niet om.

Maar ‘Nederlandse literatuur in België’ is er niet. Daar gaat het om. In België is er enkel ‘Vlaamse Letterkunde’, en dat is erg want ze is het werk van een Nederlander die België Zwitserland noemt en Vlaanderen Zuid-Afrika.

Dat is nog niet alles. De ‘Nederlandse literatuur’ begint in Vlaanderen veel vroeger dan in Nederland.

Hetzelfde geldt voor de ‘Vlaamse Letterkunde’. Die ontstaat

in Vlaanderen in 1830. Volgens sommigen zelfs al in 1780. In Nederland is ze echter nog altijd niet begonnen. Dat komt doordat België in Vlaanderen werd opgericht. Nederland bleef toen onafhankelijk.

Intussen is de ‘Vlaamse Letterkunde’ in Vlaanderen alweer beëindigd. Niet enkel door de Tweede Wereldoorlog, zoals Stuiveling schrijft. Alle Nederlandstalig literair werk van enige betekenis wordt in Nederland uitgegeven.

Onlangs zag het er even naar uit dat er in Amsterdam een ‘Vlaamse Golf’ zou ontstaan maar die is alweer voorbij. De ‘Vlaamse literatuur in Nederland’ is nog niet voor morgen.

Het probleem ligt dichter bij huis. De kans op een ‘Belgische literatuur’ is in Vlaanderen jaren geleden verkeken. Van 1815 tot 1830 behoorde een Nederlands-Franse versie tot de mogelijkheden. Zowel de anti-paapse verfransing als de Nederlandse taalpolitiek van Koning Willem I boden perspectieven. Na 1830 werd de literatuur in Vlaanderen niet Frans of Nederlands maar Vlaams. La Belgique bleef catholique. Het resultaat is dat zelfs ‘Nederlandse literatuur in Vlaanderen’ niet bestaat. Sla er de M.E.W. maar op na.

Tenzij het Vlaams Blok de ‘Vlaamse Letterkunde’ opnieuw opstart - wat God verhoede - is er echter weer hoop. Het Nederlandse bedrijfsleven is nl. de afgelopen jaren opnieuw gaan investeren in Nederlandstalig literair werk in Vlaanderen. Alle literaire uitgeverijen van enige betekenis werken met Nederlands kapitaal.

Vanaf '92 kunnen Vlaamse schrijvers werkbeurzen aanvragen in Nederland en komen Nederlandse schrijvers in aanmerking voor subsidie in Vlaanderen. Een ‘Nederlandse golf’ in Europa? Zo'n vaart zullen de volkeren wel niet nemen.

Hoe dan ook, mij kan het allemaal niet zoveel schelen. Ik laat mijn boeken in lood zetten en het spijt mij altijd dat ze gedrukt worden want aan de verkoop van het origineel lood-zetsel zou ik meer verdienen. Ook hou ik niet zo van reprodukties.

Ik woon en ik werk in Vlaanderen en ik schrijf Nederlands.

Dat ik aan lood, antimonium, tin of oud ijzer meer zou overhouden dan aan mijn boeken, komt doordat ze niet in Nederland worden uitgegeven. Mij kan het niet zoveel schelen en de uitgever ook niet, maar Tom reclameert altijd. En hij heeft gelijk. Mijn loden boekblokken zouden zich commercieel kunnen meten met zijn kartonnen dozen.

Nu is het allemaal wat moeilijk. Mijn werk behoort tot de ‘Franse literatuur in België’ die in het Nederlands wordt geschreven. Daar hebben zowel de Vlaamse als de Nederlandse boekhandel weinig boodschap aan. En de enige informatie die in het Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven over mijn proza is te vinden, bestaat uit twee recensies van een bundel in het Frans geschreven poëzie, ‘L'Ame de Bruges’. Mij kan dat niet zoveel schelen.

In Parijs is er al even weinig interesse voor deze uithoek van het Franse cultuurgebied waar Nederlands wordt geschreven. Nog minder dan voor wie in de M.E.W. ineens onder de titel ‘Frans Vlaanderen’ verschijnt. Die behoort tenminste tot de ‘Nederlandse literatuur’ en tot ons erfdeel. Voor die ‘Nederlandse literatuur’ bestaat er in Parijs een centrum. Maar daar ben ik nog nooit geweest. Het is niet omdat ik Nederlands schrijf dat ik niet tot de Franse literatuur behoor. Dat is nu juist Belgisch aan mijn literaire positie.

Naar Nederland ga ik zelden. Behalve soms naar Dordrecht om één en ander in lood te laten zetten. Wat ik schrijf wordt gepubliceerd door Manteau, vroeger beter bekend onder de naam Paris Manteau, later overgenomen door Malherbe. Het lood zelf blijft in Dordrecht, dat is mijn wilsbeschikking.

Ik blijf liever in Gent, waar de Vlaamse Academie is gevestigd die sedert lang niet meer ‘Vlaams’ heet, al staat het nog boven de ingang. De mensen spreken er Gents en Vlaams en slecht Frans. Of Vlaams met een Frans accent als ze in de winkel beter willen bediend worden. Of Frans met een Gents accent om zich in lingeriezaken verstaanbaar te maken. De oude dichters schrijven Belgisch Frans, dat evenwel zeer verschilt van het Algemeen Beschaafd Waals. En het enige literaire salon is de

‘Cercle Littéraire’ op de Kouter. Gents dialect wordt uitsluitend door Turken gesproken. Kortom, een paradijs van rust voor wie Nederlands schrijft. Claus heeft hier ook lang gewoond om op zijn gemak wat te kunnen werken. Nadien is hij naar Frankrijk gegaan.

Soms krijg ik bezoek uit Nederland. Guy Vandeputte, bijvoorbeeld. De Stichting voor Vertalingen is opgedoekt, dus hij heeft wat tijd.

En een maand geleden kwam Peter Nijmeijer een interview maken voor de NOS-radio.

‘Voor de vier,’ zei hij. ‘Cultuur is bij de NOS-radio op de drie. Maar de vier dat is voor gastarbeiders, vreemdelingen, weet ik veel wat. Wij noemen dat in één woord allochtonen. Dus dat ging nog net voor jou.’ Een leuke namiddag gehad met Peter. Koffie en zo.

Hij noemde m'n verdieping een ‘étage’. Zelf zeg ik ‘stok’. Maar in Brussel spreek ik Frans. Daar zeg ik ook ‘étage’, net als de Arabieren, Peter Nijmeijer, de vreemdelingen en de allochtonen. Wist u dat Georges Adé in Amsterdam altijd met opzet plat Antwerps praat?

Leo Pleysier
Geuzegedachten in de Mort Subite

Hergé, De Nationale Bond van Oudstrijders, de serres van Laken, Leonidas, Jef Lambrecht, James Ensor, Jaco Van Dormael, VDB, De Munt en de Beursschouwburg, dat ligt zo voor de hand allemaal, hoe dat klontert, de namen, de gevels en de winkeletalages op de Avenue Louise en de Zavel, Hoegaer-

den en Piedboeuf, de Tervurenlaan, De Brand Withocklaan, de gevels van de burgerswoningen, de Brusselaars achter die gevels, ik heb daar geen uitstaans mee,

en vice versa,

Herman Teirlinck zeker en vast, de vervallen legerkazerne op de Place Dailly, straatkinderen hebben er de ruiten ingegooid, zag ik zonet; het verzet en de weerstand, Herman Liebaers, coq au vin, cul de sac, noem maar op, zo hoofdstedelijk getint allemaal, hoe komt dat toch, dat weet ik niet, omdat België mij synthetisch pintje, maar ga eens voort, zeg eens wat, Johan Daisne, de man die zijn stenen wolken kort liet knippen, dat komt ervan, al die sinecures, Rolande met de bles, André Delvaux, en Ivo Michiels ook ja, een vrouw tussen chien et loup, geen twijfel aan, en Maurice Gilliams, voor zijn lokaties en ook voor zijn Antwerps en voor zijn Frans, de twee samen, Franswerps, dat je in elke syllabe hoort doorklinken en ik weet niet wat er aan de hand is, maar dat laatste boek van hem, Gregoria, dat tegenvalt, en dat zo ‘Belgisch’ leest, vind ik, en dat komt niet alleen door die dure pralinedoosachtige wikkel die om het boek zit, Côte d'Or en ik mis de klank van woorden als Martougin, Perette en Victoria, in de plaats zijn er tegenwoordig de scenario's van Chantal Akerman, de boeken van Erik de Kuyper, straten en pleinen in Antwerpen en Luik, aan de Place Clovis in Doornik zit tegenwoordig mijn dochter op kot;

stedelingen spiegelen zich zo graag,

ziet ze maar bezig!

het Leopoldkwartier, een tocht door Brussel uitgestippeld door Daniël Robberechts, zo lang het nog overeind staat, en zeker niet te vergeten de Gangreen-cyclus van Geeraerts, de Kongo, dat boek van Lieve Joris natuurlijk en Geert Van Istendael, liefde voor België, maar haat ook, al wint het eerste het op het laatste, bemind labyrint, daar is geen enkele twijfel over; Magritte en Delvaux-de-schilder en vergeet de negentiende eeuw niet,

dit land lijdt aan aandoeningen van de luchtwegen;

Baron Horta en Charles Vandenhove, Marcel Broodthaers,

[advertentie]

Narcisse Tordoir en Jan Vercruysse op muziek gezet door Jan Hoet, de Wereldtentoonstelling op Beerschot en Expo 58, dat brood was niet ècht lekker, het softijs dat ze verkochten wèl, er liepen Amerikaanse matrozen rond die nog maar pas in hun atoomduikboot onder de ijskap van de Noordpool door waren gevaren,

get off!

Ernest Claes terwijl hij zijn grote kelkglazen met donker bier zat leeg te drinken aan een houten tafeltje achter het venster van een café op de markt in Herentals, het topje van zijn neus een beetje rood, de snoeper; er wordt hier veel Drum gerold en Marlboro opgestoken, de oorlog was nog niet zo heel lang gedaan, Constantin Meunier en graaf Lippens en baron de Bonvoisin op de borrel bij Henri Michaux, al mogen die twee eigenlijk niet meedoen; Rimbaud en Charles Baudelaire en Verlaine ook niet en Cyriel Buysse zit in de gemeenteraad, het Oostende van Raymond Brulez, op zijn academisch gat, dat is toch Oostende of niet soms, en aan de overkant liggen de Engelsen op de loer,

Gezelle en Christine d'Haen,

de kat uit de boom;

spelevaren op de Leie maar de schilders die in de rietkragen zaten hadden u gezien,

Karel Jonckheere oeioei en laat nog eens zien; Jean Gandois en Alain Mine en ook die jonge schrijver met zijn bril op, neenee, die andere, Koen Peeters, de conversaties, en de driehoek Oudenaarde-Ronse-Geraardsbergen, een koninkrijk waar het gepraat van de mensen hoe langer hoe meer overstemd is geraakt door het lawaai van de auto's, dat boek van Kamiel Vanhole en de koningscyclus van Walter van den Broeck, waar moet dat heen? Georges Adé woont achter de Dijle in Battel en naar het schijnt zijn de pink poets geëmigreerd allemaal, dit land is al zo vol, Astrid en koningin Elizabeth, ze prefereerde de muzikanten boven de dichters van toen en je kan haar geen ongelijk geven, de kunst van het konverseren, dat duurt maar en dat duurt maar;

boeken die, als ze ellebogen hadden, elkaar in de Fnac of in Walry of in De Groene Waterman van de rekken of van de tafels zouden stoten, al zijn er ook die mekaar al zo lang gezelschap houden dat hun geplastificeerde omslagen aan mekaar plakken; aan de Craeybeckxtunnel zat het weer goed strop, de mensen da's nog gecompliceerder, met allemaal komen ze op tegen kanker en tot hun enkels zakken ze weg in de zuigende modder, of ze staan hun nikkel af te draaien op de roodgeverfde industrievloeren in de garages, in de magazijnen, de productiehallen; er klinkt geroezemoes in de scholen, de ziekenhuizen, de kantoren, de kazernes, één man die werk vond, terwijl zijn baas in drieledig maatpak zijn sorbet van passievruchten zit op te lepelen in een viersterrenrestaurant van één van de Brusselse randgemeenten. Een roodbestoven land,

Gorgelen moet je doen,

Zagemeel en gastronomie, Een stapel versgebakken romans met bloemsuiker op, En we laten Claus erbuiten deze keer, Soi

belle et tais toi! Een lelijk land met een interessante literatuur, Zolang het niet allemààl cabaret en kleinkunst moet zijn voortaan, En ik moet nog een heel eind rijden straks, Te vroeg voor de vergadering, Plat water,
Ik pas,
Wat zit ik mij hier op te winden eigenlijk? Al die mensen en al die dinges, een plaat draaien met liederen van Schubert bijvoorbeeld, Corelli, Scarlatti, Uzelf wat wijsmaken ja, En mijn eigen werk dan?
De Kirgiezen in Oezbekistan,
Of bij de eskimo's ofzo,
10.01.92

Alstein
Hoe Belgisch is de Vlaamse literatuur? Een zelfverkenning.

Waar, zo vraag ik me af, kan de schrijver beter geboren worden dan op snijpunten? Die gedroomde mogelijkheden om te komen tot wat een leven zin kan geven: het eigen uitzicht op de wereld. Snijpunten van kulturen, maar ook: van maatschappelijke klassen.

Hoe Belgisch was de oudste zoon van een geslacht, met voorvaderen tot in de 16de eeuw, die op 18 maart 1947 in Antwerpen werd geboren? Zijn vader was in het Frans opgevoed, dat hoorde zo in die deftige Antwerpse kringen die in hun vrije tijd domino en canasta speelden in het café Metropole aan de Meir, op zondag dineerden in het Grand Hotel de Londres aan de Keyserlei, en die zich met hun waardige eega's (onverbrekelijk aan hun zijde; de tijden waren nog overzichtelijk) naar hun buitenverblijven lieten rijden in Brasschaat, de voorstad der gegoeden. Een stel voorname heren en dames. En zij het dan dat

achter de schermen, toegedekt, vergeten, maar onvermijdelijk (een mens is nu eenmaal een mens) sprake kan zijn van een schot op een minnares van een vader (mijn overgrootvader: ingenieur aan de haven, levensgenieter, vrijmetselaar), van whisky in Val-Saint-Lambert-glazen, en van... Het leven is nu eenmaal het leven, er is in die kringen een weldadige overvloed aan mantels der liefde. En wie had ooit kunnen denken dat in deze familie: een schrijver. Maar Belgisch waren ze: een vuurkruiser, een abonnement op het Belgisch Staatsblad (elke ochtend uit de postbus gehaald door de oudste zoon, die lieveling van de vrouwen in de familie, dat godenkind), en bij een begrafenis zowaar het Belgisch volkslied, traag en plechtig ingezet op het statige orgel van de Sint-Jacobskerk. Hoe tijd en ruimte zich toen vulden. Ondenkbaar was het zich niet te bewegen in karmijnrode interieurs, temidden van imitatie-Rodins, en niet te spelen in een salon waar tegen alle muren boekenkasten stonden waarin niet zomaar boeken: in leer ingebonden boeken. Baudelaire: ‘Mon berceau était adossé à la bibliothèque.’

Maar mijn vader sprak geen Frans meer, en mijn moeder... Een eerste snijpunt. De oudste zoon, dat gevoelig kind dat misschien, misschien ooit generaal zou worden, dat opnieuw Frans zou spreken en schrijven, zou uitrijden naar een buitenverblijf, liep het deftige ouderhuis aan de Sint-Jacobsmarkt uit, sloeg rechts de Lange Sint-Annastraat in, kwam op de Ossenmarkt terecht, en liep daar tevreden de kleine winkel binnen van het kleine huis waar een ambachtsman woonde en werkte, een grootvader die geen whisky dronk maar Koninck, (‘eenvoudig volk’), die les gaf aan de Stedelijke Akademie, ‘een kunstenaar’, net als zijn dochter, mijn moeder die tekende en schilderde. ‘Dat een appel zo dicht bij de boom kan vallen!’ Ja, maar bij welke boom? Die van de voorname, in Franse kultuur en Antwerpse ‘chique’ gedompelde Sint-Jacobsmarkt? Of die van de meer ‘volkse’, van eigen kultuur en van vanzelfsprekende kunstzinnigheid doordrongen Ossenmarkt? De Ossenmarkt, gelegen in wat in goed Antwerps wordt genoemd: ‘het

kantje'. De ene Markt of de andere? Zo Belgisch, zo verscheiden: Vlaams en Frans, een hogere en een lagere klasse (en let even op: de grootvader van de vrouw met wie de schrijver samenleeft: een havenarbeider die in de jaren 20-30 elke ochtend met zijn fiets twintig kilometer van Lint naar 'de dokken' reed, weer of geen weer). Snijpunten alom. Welk beter uitgangspunt kan de schrijver zich dromen?

Want ook: Vlaanderen. Hij liep rond op de bodem van de geschiedenis, de jonge schrijver. De straten, pleinen, monumenten, kerken, herenhuizen en het stadhuis van zijn dierbare vaderstad spraken van voorbije eeuwen, kulturen, stijlen, overheersingen van andere volkeren, machtigere legers (wie in dit land geboren is, kent het buigen van het riet). Of er werd hem verteld. Of hij las. Hoe mensen van allerlei ras en kultuur hier hun stempel hadden gedrukt (en meer: de Spaanse trek, na eeuwen nog, in het gelaat van mijn grootmoeder aan moederskant), hoe ooit Nederland voor onze familie een dierbare plek was geweest, hoe dichtbij Frankrijk wel lag (Pierre-Ignace van Alstein, 1733-1793: een Vlaming opgeklommen in Parijs en Nantes, een slavenkapitein, en nu nog, ergens: een domein, een begraven schat), en hoe verrijkend het was te mogen omgaan met de joden van de vaderstad, hoe wijs en rijk hun godsdienst en gebruiken. Dit: leer kijken, begrijpen. Veroordeel, oordeel niet te snel. Antwerpen, Vlaanderen, België bestaat bij de gratie van de verscheidenheid, de veelheid, de vermenging. Niets is eenvoudig; een mens niet, een samenleving, een land, een kultuur niet. Leer de verscheidenheid appreciëren. Meer nog: leer ze gebruiken in het eigen voordeel, d.i. voor de eigen ontwikkeling. Hoe dikwijls is dit de jonge schrijver niet woordloos bijgebracht? Een snijpunt valt je ten deel. Zomaar, per toeval, bij geboorte. Dat is geen verdienste. Een verdienste is het ermee te werken.

Hoeveel van dit alles is in mijn werk, is zo in de Vlaamse literatuur terechtgekomen?

Zeker is dit: waar kan de schrijver beter geboren worden dan op snijpunten? En wie zijn *dus* de grootste vijanden van de

schrijver? Diegenen die de veelheid willen afschaffen, die snijpunten ongedaan willen maken, die één volk, één stem, één gezicht, één marsrichting prediken, die van alle daken schreeuwen: eigen volk eerst! Een mens is een som van individuën. Een land een som van landen.

Johan Anthierens
Onduldbare Hollandse puistekoppen

> *Ik las onlangs dat middelbare scholieren in Nederland bijna geen belangstelling hebben voor boeken van Vlaamse schrijvers. Dat is onduldbaar, er worden genoeg goede boeken door Vlamingen geschreven, er is genoeg keuze na Ruyslinck of Lampo*.
> Geert van Istendael, 'Schaamteloos pleidooi voor taal-nationalisme', De Volkskrant, 29 juni 1991

Voor zover een opwaaiende zwartrok dat permitteert beent jezuiët Van Istendael driftig de recreatie-ruimte over om een puistige Hollander met de nieuwste editie van *Het boek in Vlaanderen* de walkman van de oren te slaan.

Wel gedaan, meester surveillant. Nóg een hardleerse Bataaf met een Vlaams watermerk op zijn wang afgevoerd.

Even pauseren. (Er gaat een ambulance voorbij.)

Hamvraag van de Hond: hoe Belgisch is Vlaamse literatuur? De Hond heeft er zich blijkbaar bij neergelegd dat Vlaamse literatuur verre van Néderlands is. Een wetenschap die vieze Van Istendael niet weerhoudt ten overstaan van minderjarigen hoofdstukken van Jos Vandeloo en andere bierdoortrokken particularisten uit de binnenzak van zijn bevlekte regenjas op te diepen. Zie hoe het Vlaams Blok dat alleen eigen volk propageert voor die schaamteloze optie een literaire handlanger inhuurt.

Wat verstaat dit tijdschrift onder Belgisch, nu België als staat in het reutelstadium verkeert en Europa voor onze voor- en achterdeur staat? In een januari-nummer van het weekblad *Vrij Nederland* * trekt ene Jan Pen zelfs het bestaan van *Nederl*and in twijfel en betrekt bij die analyse zijdelings de literatuur, met de bedenking dat Hollandse pennevlijt knollen en citroenen oplevert, helemaal niet te karakteriseren. Waar blijven wij dan met het Bèlgische karakter van onze schrijfnatuur? Het denken daaraan stuurt de aangeschrevene van zijn tekstverwerker naar het badkamerkastje met pijnstillers.

Landkaart-geografisch gesproken begint ondergetekende pas op een té gevorderde leeftijd in voeling te treden met anderstalige landgenoten. Zo leert hij van Waalse schrijver Thierry Haumont** dat Vlaamse en franstalige jongelui niet enkel afwijkend spreken en vrijen maar ook éten, met een aan elke taalgroep aangepast culinair jargon.

Die ervaring dateert van de periode dat de Leuvense universiteit nog bilateraal onderwees en Haumont in het studentenrestaurant Alma de verschillende eetgangen kon nagaan:

> *De Waalse student scheidde vlees, groenten en aardappelen n`etjes van elkaar en at eerst zijn sla op. De Vlaming roerde de ingrediënten door elkaar tot één hutsepot, legde het overbodig geworden mes opzij en bediende zich van een vork om de prak smakelijk naar binnen te stouwen. Het latijnse luik op de tweetalige menukaart maakte de hongerige lekker met nu eens een 'sauce diable', dan weer een 'sauce provençale' of 'sauce chasseur'; in het Nederlands heette dat onveranderlijk: 'pikante saus'. Wij schepten een 'potage julienne' of 'potage printanier' of een soortgelijke semi-poëtische benaming op, pour les flamands steevast als 'groentensoep' geserveerd*.

Eigen aan Vlamingen - van debuterende sportjournalisten tot ronkende (vooral na de zondagse roastbiefmaaltijd) literaire namen - is een Belgisch taalgebruik dat de buitenwacht matig charmeert. (Ook al liegen de Nederlanders het tegendeel.) Ik hoorde Walter van den Broeck vorig jaar in zijn radio-dagboek

een eerlijke verbijstering uitspreken over de ingreep van zijn revisor die de uitdrukking ‘Een ander paar mouwen’ als zijnde Frans (*Une autre paire de manches*) uit des meesters manuscript had verwijderd. Van den Broeck was jarenlang leraar Nederlands; wélk Nederlands, is de vraag die na zijn ontwapenende radiobekentenis openlijk mag worden gesteld. Die ‘paar mouwen’ staat model voor de Tussentaal die in het noorden van België gecultiveerd wordt. En een besmet idioom vreet àlles aan, ook de mooiste materie. Ver weg ligt de tijd dat Jeroen Brouwers kon klaroenen in Olenaar Van den Broeck een opvolger van Louis Paul Boon te herkennen; van *Het gevallen baken* schrijft een recensent van de Nederlandse kwaliteitskrant NRC - naam van de criticus kwijt, excuus - dat hij er niemandal van snapt. Vlaamse literatuur blijft in hoofdzaak een hooiberg waar de ingeënte lezer zich met een mini-riek doorheen werkt. Zie de eerbied voor Maurice Gilliams, die na zijn opgegraven roman *Gregoria, of een huwelijk op Elseneur* door

Jan Lampo (Standaard der Letteren, maand januari) en consorten als een Vlaamse Proust herdacht*** wordt, terwijl dat bewieroken - de schadelijkste vorm van roken - gepaard gaat met een losweg toegeven dat Gilliams koeterwaals schrijft. Vanwaar de parallel met een Proust die onsterfelijkheid puurde uit de glanzende perfectie van zijn taal? Waarom wil men in Vlaanderen altijd de boer bedriegen, de lezer vernachelen? En het gaat dóór, vergist u niet. In het februarinummer van *De nieuwe Limburger* , een gratis informatieblad uitgaande van die provincie, staat verlekkerd dat J.M.H. Berckmans verhalen ‘uit zijn pens’ schudt.

Fysiek kun je er een Vlaamse auteur zó uitpikken. Van den Broeck, zogenaamd een erfgenaam Boon, profileert zich als een reïncarnatie van Ernest Claes. Die baard. (En die monkel, nonkel.)

De ‘speciale editie voor de boekenbeurs’ 1991 van dagblad *De Morgen* heb ik alleen voor zijn portrettengalerij precieus bewaard. ‘Heb'd'hem zien-zien? Hij zag-zag nogal!’, zeggen ze in Antwerpen. *Et comment*. Op de voorpagina een gigantisch portret van dichter Van Vliet, die daar niet blijer om kijkt. Met beide handen zijn paraplu (of die van de fotograaf) omklemmend tuurt hij met starre streepmond in een tergende toekomst. Bladzijde 2 toont een snel vergrijzende Van den Broeck, zeer verstrooid getooid in fleurig bloemenhemd, verstoord opkijkend naar de fotograaf die hem onderbreekt bij zijn dagelijkse beslommering-seance. (Neerslachtigheidskuur) Op pagina 3 een close-up van Leo Pleysier die ook al poseert met die blik van ‘Ik-heb-het-met-mijn-eindeloos-talent-toch-slecht-getroffen.’

Alles heeft met alles te maken. Als je onze literaire kritiek gaat bestuderen kom je nogal eens in de buurt van apekool-commentaar. Jos Borré, de man die elk woord dat Van den Broeck bij de drukker in de bus stopt gehoorzaam voor het volk vertaalt, spelt in zijn recensie van *Het baken valt* : ‘Niet toevallig prijkt op de kaft een reproductie van Het vlot van de Medusa van Géricault.’ Waarom zou het legendarisch vlot ‘toevallig’ afgebeeld staan?

Het zwaar op de handen dragen van Vlaamse schrijvers is van alle tijden. Het alle heil zien in Herman Brusselmans en Tom Lanoye, meer cabaretiers dan literatoren, is van nù. Het beeld is doende ons nadenken te verpulveren, met alle desastreuze gevolgen vandien. Een beginnend Vlaams schrijver moet zorgen dat hij goed staat met buiskabouter U. Van Anus en er op speculeren dat zijn (m/v) proza gepropageerd wordt door Goedele Liekens of Wendy van Wanten.

Wij 'komen van ver', om met neerlandicus W. VdB te spreken, en spoeden ons vlijtig voort naar nergens. Inplaats van dàt in te zien windt Geert van Istendael zich op over de Nederlandse onverschilligheid voor onze ongeplaveide zijstraten. En pleit schaamteloos voor taal-nationalisme.

Leonard Nolens: 'Is mijn wollen muts weer van de was, moeder, zit mijn Lenin-profiel goed, is het interview met Hugo Camps geregeld, zijn mijn klompen gebeitst, is de blokhut gestofzuigd? Ik voel dat er een schoon gedicht in de pijp zit.'

* Vrij Nederland, 18 januari 1992;

** In een gesprek met Denise van Dam, een Vlaamse die voor het Davidsfonds een boek over Wallonië aanmaakt;

*** Wij grossieren in klonen van Proust. Eric de Kuyper is dat óók al.

Walter van den Broeck
Flanders fraseologie

Laten we er voor de gelegenheid maar van uitgaan dat we weten wat literatuur is. En laten we gewoon stellen dat 'Vlaamse literatuur' literatuur is die in Vlaanderen wordt geproduceerd.

Rest ons nog te definiëren wat met ‘Belgisch’ wordt bedoeld. Dat is minder makkelijk. Een mogelijke formule is: ‘Belgisch’ is alles wat niet-Engels, niet-Frans, niet-Nederlands, niet-Duits, enz... is. Maar wat is dat dan? In elk geval: iets weinig verhevens, iets doordeweeks, iets ‘plantrekkerigs’, iets kleins, kortom.

(Maar eerst dit nog: de Vlaamse literatuur is de beste van de hele wereld... voor de Vlaming. Meen ik dat? Ja, ik meen dat. Geen spatje ironie dit keer? Geen spatje ironie. Of ik dat dan even wil uitleggen? Veel valt er niet uit te leggen, want het is een stelling die voor iedereen opgaat. Hoebedoelik? Ik bedoel dat de Duitse literatuur de beste ter wereld is... voor de Duitsers, de Franse voor de Fransen, de Engelse voor de Engelsen, enzovoorts. Waarom? Omdat het de enige literatuur is die hen ècht aangaat en waarvan zij de enige bevoorrechte lezers zijn, die alles, tot in het geringste detail, kunnen aanvoelen en begrijpen. Daarom dus. Literatuur hoeft bovendien niet overschat te worden, want zij is niet meer dan een spel. Een taalspel. Als u er dan toch op staat: een superieur taalspel. Het resultaat van hard werken ook. Wie het over belangrijke schrijvers heeft, heeft het eigenlijk over niet meer dan over mensen die nieuwe spelregels hebben uitgevonden en die met succes hebben toegepast. Maar dit terzijde dus.)

Zoals het formaat van een deur of een poort de wijze bepaalt waarop je een ruimte zal betreden - mooi rechtop of met gekromde rug - zo ook bepaalt het formaat van een land (o.a.) zijn literatuur.

België is klein, Vlaanderen is nog kleiner. De Vlaamse literatuur is bijgevolg ook klein. Of beter: de Vlaamse literatuur houdt zich met ‘het kleine’ bezig. Dat hoeft niet tot wanhoop te stemmen. De Big Bang die aanleiding gaf tot het ontstaan van het Heelal, is voortgekomen uit het allerkleinste: het oeratoom.

Niettemin zijn sommige Vlaamse schrijvers bang van die kleinheid. Ze proberen zich eraan te ontworstelen door de ‘universalist’ uit te hangen. Op krampachtige wijze doen zij dunnetjes over wat bijvoorbeeld Amerikanen of Engelsen moeiteloos voor elkaar krijgen. Zij proberen zichzelf op te stuwen in de vaart der

[advertentie]

internationale letteren, maar juist daardoor verbleken hun produkten onmiddellijk naast hun buitenlandse modellen. Zij wanen zich in een casino maar spelen in werkelijkheid op de flipperkast in het café om de hoek.

Andere schrijvers accepteren de Vlaamse kleinheid wel, maar slagen er niet in haar iets groots te ontfutselen. Hun ‘output’ is niet groter dan hun ‘input’. Ze durven niet te investeren, ze durven geen risico's te nemen. Ze spelen op de flipperkast met het deurtje van het geldbakje open.

Gelukkig is er ook nog een Vlaamse literatuur die ertoe doet. Waartoe? Tot de literatuur dus. Tot het spel. Dit soort Vlaamse literatuur, die, globaal bekeken, door haar veelvormigheid een wat radeloze indruk biedt, is behoorlijk geperverteerd door het kunstmatige bufferstaatje België, waarvan Vlaanderen tot nader order deel uitmaakt. In de schrijvers van deze literatuur worstelen immers permanent twee componenten om de overhand: een historische gegroeide Vlaamse, en een in 1830 opgelegde Belgische. Het is een strijd tussen eigenheid en on-eigenheid, een niet aflatend pogen om een identiteit te verwerven. Naar grootsheid hoef je in de geschriften van de Vlaamse schrijvers die eraan doen niet te zoeken. Daar hebben ze geen tijd voor, want ze zijn bezig zichzelf bij elkaar te rapen. Ze hebben wat van flipperaars die het niet kunnen laten en tegelijkertijd doodsbenauwd zijn voor het zwarte gat daar beneden.

De Vlaamse literatuur die ertoe doet is dus minstens voor de helft Belgisch. Dat zal zonneklaar blijken als morgen in een onafhankelijk Vlaanderen alle literatoren die ertoe doen door de Vlaamse overheid geboycot zullen worden. De uitwijking is intussen al begonnen. Wie ertoe doet - zowel auteurs als uitgeef-huizen - heeft, een enkele domme of eigenzinnige uitzondering daargelaten, zijn toevlucht inmiddels al in Nederland gezocht.

De rest is ‘Flanders Fraseology’.

Johan de Boose
Ik ben een reis, ik slijt

Ik ben een reis, ik slijt
mezelf in deze cel.
Hier is geen oceaan, ofschoon zij weent
vlakbij, geen trein, die ginder klaagt,
geen haast, ofschoon ik ben een reis:
de sleepstap, ja, het ijsberen, nog meer,
en het onstuitbaar wandelen,
nog verder, over steppen, over de rivier
en waar de kinderstemmen galmen
in de sneeuw.

Hier sta ik stil, maar ik schiet voort.

Beverley Farmer
Melk

Vertaling: Mieke Dhondt

Voor velen is Australië een 'onmetelijke rimboe' waarin avontuurlijke eenzaten onvermoeibaar de strijd aanbinden met de woeste natuur in een poging te overleven. Dat beeld wordt ondersteund door Australische schrijvers als Miles Franklin (1879-1954) en Susannah Prichard (1883-1969) die in de jaren dertig en veertig de zo typische familiekronieken over robuuste pioniers schreven.

Maar naast het natuurlijke milieu heeft ook de immigratie de Australische samenleving en dus haar literatuur sterk beïnvloed. De eerste Europese nederzetting, een Britse strafkolonie, dateert van 1788. Ze werd gesticht op de plaats van het huidige Sydney. Na de Tweede Wereldoorlog zette de regering een uitgebreid immigratieprogramma op. Dat leidde tot een ware invasie van Europeanen, hoofdzakelijk uit Italië, Griekenland, Nederland en Duitsland. Deze vreemdelingen werden 'reffos' of 'displaced persons' genoemd. Het gevoel een 'banneling' te zijn leefde zeer sterk bij deze mensen en dat werd weerspiegeld in hun geschriften. In deze traditie situeren zich de verhalen van Beverly Farmer. Overheersende thema's in haar werk zijn eenzaamheid en vervreemding. Beverly Farmer werd in 1941 in Melbourne geboren. Ze trouwde met een Griekse immigrant, woonde drie jaar in diens geboortedorp maar haar huwelijk liep na dertien jaar op de klippen. Nu woont Farmer aan de kust ten zuiden van Melbourne. Ze was achtereenvolgens writer-in-residence aan de universiteit van Tasmanië, het Geelong College en Deakin University.

Het verhaal Milk *komt uit de gelijknamige verhalenbundel uit 1983. Net als de bundel* Home Time *(1985) bevat* Milk *zogenaamde 'Griekse verhalen' waarin de leefwereld van migranten*

vanuit een vaak alledaags en erg herkenbaar oogpunt wordt belicht. Uit de bundels spreekt de culturele en sociale desoriëntatie van Grieken in Australië, of van Grieken en Australiërs die in Griekenland samenleven.

(M.D.)

Ik was negen toen mijn vader me voor het eerst 's zomers meenam naar Griekenland. Hij kwam uit een dorpje in het Noorden. Zoals hij beloofd had, waren er overal dieren. En mijn grootouders hielden echt van me. Yiayia, mijn oma, las me verhaaltjes voor en verwende me. Mijn opa, Pappou, was doof, en dus praatten we niet veel met elkaar. Maar hij nam me overal mee naartoe. Mijn neven en nichten, de andere kleinkinderen, woonden allemaal in de stad en kwamen alleen maar op bezoek. Soms waren ze aardig, soms plaagden ze me. Ze zaten vaak te kibbelen. Ze waren chagrijnig.

'Niko is onze jongen,' zei Yiayia. 'Hij heeft duizenden kilometers gevlogen om bij ons te kunnen zijn. Dus doe nou niet gemeen tegen hem.' Ze gromden wat. 'Jullie hebben allemaal een moeder,' zei ze nog, 'Niko niet. Zijn moeder stierf toen hij drie was.'

Het was fijner als ze weer naar huis waren. We gaven de dieren te eten en deden ook zwaar werk op het veld, Pappou en ik. Ik hielp de balen rupsklaver en hooi op de kar laden, en de buizen voor het bevloeiingssysteem leggen, en de tabaksplanten schoffelen. Mijn vader hielp ook. Ik had gewild dat we er voor altijd bleven, maar hij zei nee.

Mijn vader en ik namen Pappou mee naar de markt in de stad en kochten een koe met een kalf voor hem. Wat wij en het kalf niet opkregen, kon Yiayia verwerken tot kaas of yoghurt of ze kon het verkopen. Er waren toen nog niet veel mensen in het dorp die een koe hadden, al waren er wel geiten en schapen met een roze melkzak tussen hun poten. Onze koe, vel over been, had zo een reusachtige uier dat ze er, volgens Yiayia, uitzag alsof

ze boven op een ton zat. We zetten haar in de stal naast het huis samen met haar kalf en het oude paard van Pappou. Ik hielp bij het melken. We lieten het kalf de melk eerst aanzuigen. Als we het daarna wegtrokken spartelde het tegen en steigerde, en staarde de koe ontzet in het rond terwijl ze allebei loeiden. Na het melken lieten we het kalf vrij om ons werk af te maken. Op een keer liep het in zijn spurt Pappou ondersteboven en die viel in een hoopje verse zwarte drek. Ik gilde het uit van de pret. Pappou lag op de grond en verwenste me.

‘Niko, Niko!’ Yiayia was razend. Ik begon te blozen en zei tegen Pappou dat het me speet. Hij keek me schaapachtig aan. Hij heette natuurlijk ook Niko. Ik was naar hem genoemd. Wie bedoelde ze? We keken haar niet begrijpend aan. Toen begon ze te lachen.

Yiayia vroeg me om 's avonds de kwark in witte doeken op te hangen op een hoge paal vlakbij de wingerd die zijn schaduw wierp op het portaal, zodat katten en honden er niet mee aan de haal konden gaan. Dat klusje deed ik niet graag. Bij de lamp in het portaal daar vlogen kevers tegen me aan terwijl ik de knopen legde. Het hing er vol spinnewebben. De wei drupte in mijn ogen en op mijn armen.

‘Flinke jongen,’ zei Yiayia. ‘Goed zo. Daarboven kan niemand erbij. Zelfs de wolf niet.’

De wolf. Mijn neven en nichten hadden me griezelige verhalen over een wolf verteld: een *lykanthropos*, een weerwolf die volgens hen in het dorp leefde.

‘Zit er hier een, Yiayia?’

‘Een heleboel. Woeoeoe.’ Ze huilde en lachte naar me, haar ogen verloren in gele rimpels. ‘Niet in de zomer, domoor. Wel in de winter.’

‘Waarom?’

‘Waarom? Omdat het hier sneeuwt, daarom. Dan krijgen ze honger.’

‘Waar zitten ze nu?’

‘Bovenop de berg. En daar blijven ze tot jij weer naar huis

bent, en dus kan je nu naar buiten.'

Ik glipte naar buiten. De berg lag als een grijze bult achter de rivier, en de lichten van de bergdorpjes fonkelden en flikkerden als vuurvliegjes.

'Heb jij er ooit een gezien, Yiayia?'

'Een paar. Vorige winter zat er hier een die zo groot was als het kalf. Het was volle maan, zoals nu, maar het maanlicht werd weerkaatst op de sneeuw zodat ik hem duidelijk kon zien door het raam. De mannen gingen er met geweren achteraan. Jij zou hem voor ons doodgeschoten hebben hé, cowboy?' Ze sprak het op zijn Engels uit, *kaoubboyee*. 'Hij komt nog wel terug.'

'Heeft hij iemand doodgebeten?'

'Hij kon niet binnen. De vossen waren erger. Hij kwam alleen voor de ezels.'

'Hoe is hij binnengeraakt?'

'O nee, niet in een van de schuren. Aan de overkant van de rivier. Ze waren vastgebonden.'

'In de sneeuw?'

'Ja, de arme dieren.'

'Waaróm?'

'Wat heb je in de winter aan een ezel? Er is geen plaats, geen voer. Ze zeggen dat het goedkoper is om in de lente een nieuwe te kopen.'

'Dus de oude ezels zijn eten voor de wolf.'

Yiayia schudde haar hoofd. Dat betekende ja. Voor nee gooide ze het hoofd in de nek, fronste de wenkbrauwen en zei tsk.

'Ze hoefden ze niet vast te binden,' fluisterde ik.

'Toch wel, anders waren ze naar huis teruggekomen.' Ik staarde haar vol afgrijzen aan.

'Jij bent helemaal je vader!' zei ze. 'In de winter zie je hier niets anders dan sneeuw en ijs. Mensen gaan ook dood.'

'Ik zou ze gaan losmaken.'

'Je bent een lieverd,' zei ze. 'Ze zouden toch doodgaan.'

'Ik zou ze te eten geven.'

Maar ze was al naar binnen gegaan. Mistslierten dreven blauw en zilver over de daken. Ik rilde. De lamp in het portaal flikkerde. Er hingen spinnewebben aan vol kevers. In de modderige kommetjes van de zwaluwnesten zaten geen vogels meer. Honden blaften. Ik had de indruk dat het 's avonds al kil werd.

Een vette ezel waggelde voorbij. De ruiter, die de andere kant opkeek, was Kyria Tassoula.

Kyria Tassoula praatte nooit met mijn oma. Het had iets te maken met een oude ruzie, zei mijn vader. Typisch iets voor vrouwen. Ze woonde aan de overkant van de straat. Sommige van haar familieleden zegden ‘hoi’ als ik voorbijkwam, maar ietwat onwennig, dan monkelde ik maar wat en drentelde verder. Hun zoon Stelio mocht me graag.

Op een middag, toen het te heet was om te slapen - we sliepen allemaal na het eten - trof ik in de keuken een oude vrouw aan die samen met Yiayia yoghurt zat te eten. Moeizaam kwam ze op me toe, bekeek me scherp en streelde mijn wang. Haar adem rook zuur. Zoals alle oude vrouwen, behalve Yiayia dan, zat ze onder de rimpels, had ze geen tanden en was ze helemaal in het zwart ingepakt. Ze praatten, maar niet in het Grieks. Ik at wat yoghurt en sloeg hen gade. Yiayia ging kleurig gekleed en droeg haar witte haar onbedekt in een knot die glinsterde als een sneeuwbal in het zonlicht. Alleen van dichtbij kon je zien dat lijnen groeven door haar rode wangen trokken. Ze geurde naar rozewater.

Later vertelde ze me dat dat de oma van Stelio was, de moeder van zijn vader. Ze kwam soms in het geheim langs en als ze zich niet al te best voelde, hielden ze contact via een buur. Ze was de schoonmoeder van Kyria Tassoula, maar ze haatte haar ook. Ze was blij dat ik met Stelio bevriend was.

Dat was ik niet echt. Hoewel hij groter en ouder was - hij was bijna veertien - had Stelio soms 's avonds met mij en mijn neven en nichten aan de rivier gevoetbald. Op een keer, toen hij zag dat ik gefascineerd was door vuurvliegjes, heeft hij er voor

mij een achternagezeten en gevangen. In de rode plooien van zijn handpalm gloeide het zwakjes, een kleine platgeslagen worm.

‘Hoe noem je dat in jouw taal?’ Hij grijnsde. Hij was een sluwe jongen die altijd grijnsde. Zwaar en toch soepel en lichtvoetig.

‘Vuurvlieg.’

‘Vuulvjieg. Vuulvjieg.’

Hij liep met ons mee naar huis, en dus moest ik het vuurvliegje bijhouden. Vanaf de hoek bleef hij achterop. Bang van zijn stiefmoeder, fluisterden mijn neven en nichten. Kyria Tassoula slaat hem en ze slaat zijn vader ook, en op een dag zal jij ook een stiefmoeder hebben, Niko.

Ik hoopte van niet.

's Nachts waren er altijd geluiden. Katten die vochten op daken, hanen die kraaiden naar de maan, ezels die plots begonnen te snikken en te kreunen. Bij het ochtendgloren klonk het geronk van tractors die voorbij reden en daarna de eerste bus. Toen ik die nacht wakker werd door uitzinnige kreten en gesnuif, dacht ik, hoopte ik dat het maar een ezel was. Ik dacht aan de *lykanthropos*. Mijn vader ging vlug de blinden opendoen. Toen stroomde het geschreeuw binnen: luid, in doodsangst.

‘Wat is er aan de hand, pappa?’

‘Ik weet het niet.’

Yiayia en Pappou stonden in het portaal en tuurden in de richting van de tuin bij Stelio's huis waar mensen met zaklampen schenen en beweeglijke schaduwen wierpen tussen mannen en distels.

‘Maak je geen zorgen,’ zei Pappou. ‘Het is maar een ezel. Tassoula's ezelin. *Yennaei*.’

Ze legt een ei. Ik kende dat woord, Maar dat deed de ezelin van Stelio's stiefmoeder niet. Ze gilde het uit van de pijn.

‘O, mijn God!’ zei mijn vader. ‘Kunnen ze niets doen?’

‘Tsk. Nu niet. Het is afgelopen. Luister.’

In de huizen gingen één voor één de lichten aan. Honden blaften.

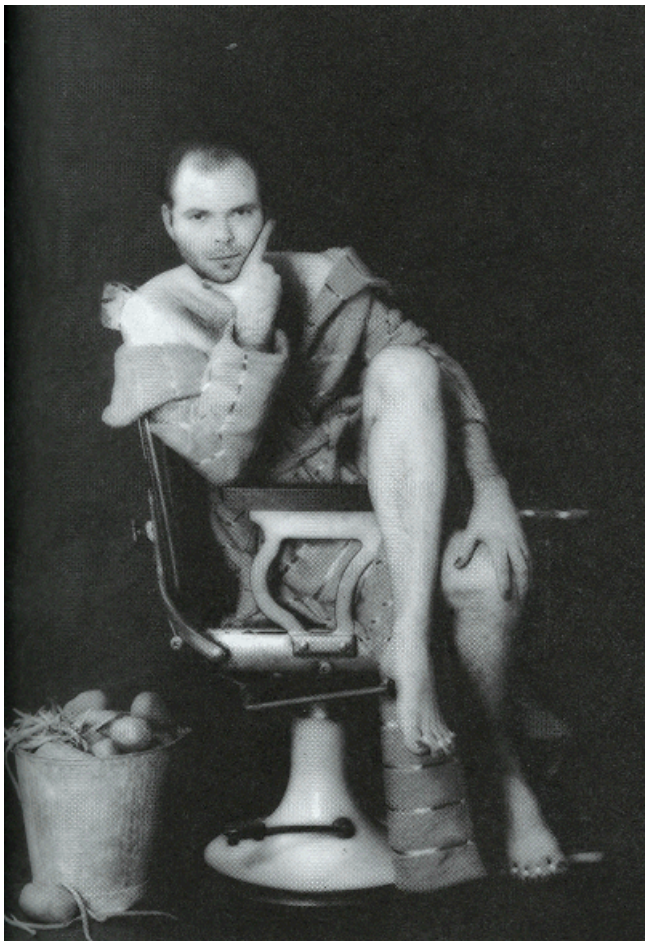

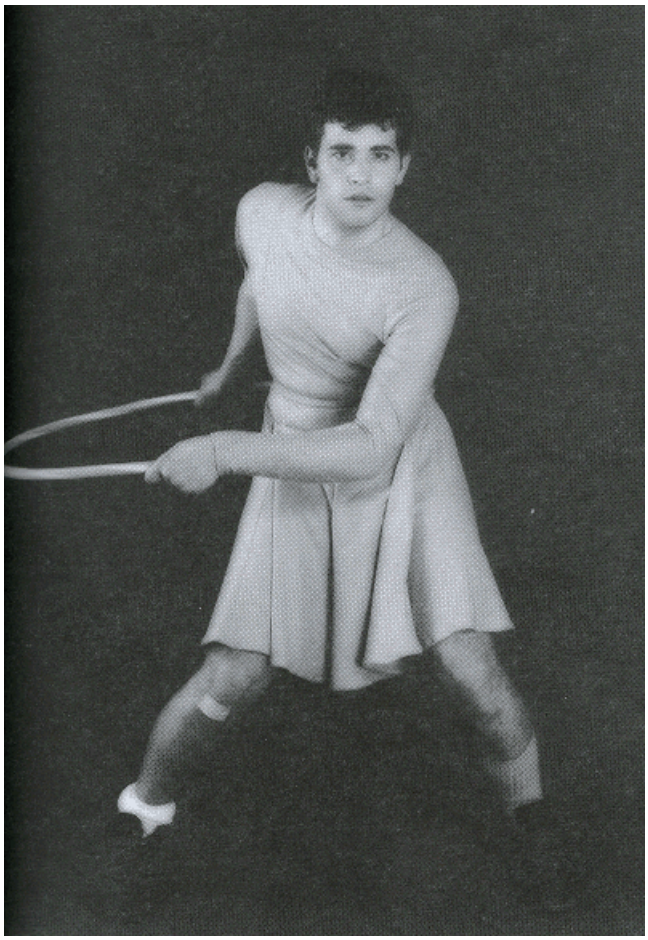

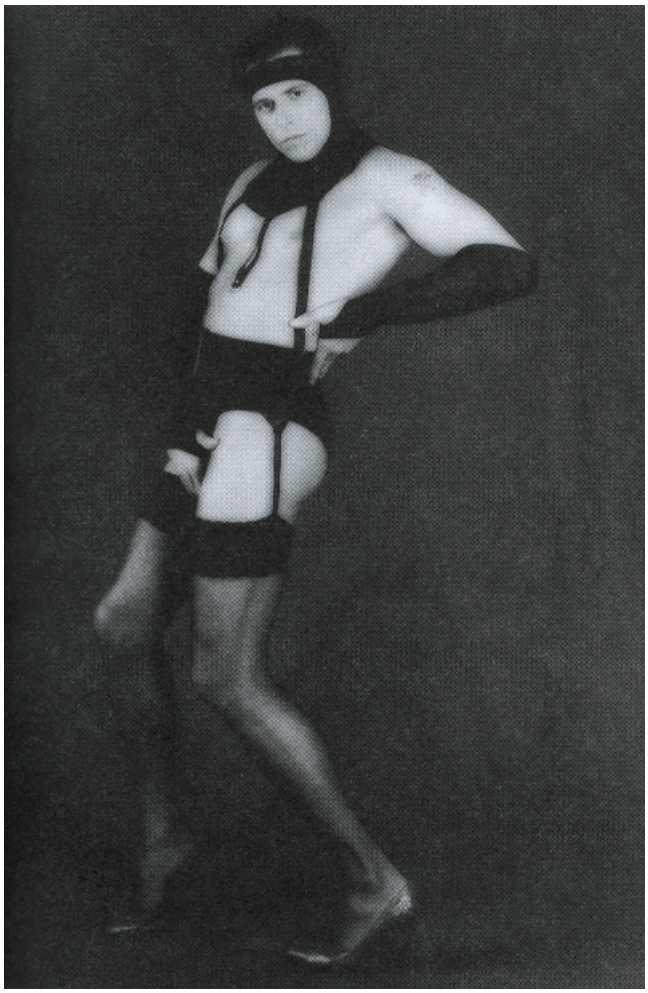

‘Als ze er nou eens een *haïvan*-dokter bijhaalden?’

‘Tsk. Te laat.’

Ik greep de arm van mijn vader beet.

‘O, God. Waarom schieten ze haar niet neer?’

‘Zij?’ Yiayia grijnsde. ‘Je denkt toch niet dat zij een kogel zouden verspillen. Haar keel oversnijden misschien. Da's meer iets voor hen.’

‘Sst, Sevasti,’ zei Pappou.

‘Ik wed dat ze haar vergiftigd heeft.’

‘Sst.’ Pappou nam haar mee haar binnen en deed de lichten uit. Mijn vader sloot de blinden voor ons raam. In het donker kroop ik bij hem in bed en hij schoof op, één arm stevig om me heen. Na een tijdje werden het geschreeuw en het gejank zachter.

‘Ze wordt weer beter, papa,’ zei ik. ‘Ja toch, hé?’

‘Ja,’ zei hij. ‘Ga slapen.’

‘Wat was er mis met haar?’

‘Het is nu voorbij. Slaap nu maar.’

Het bed geurde naar mijn vader, zoals hij geurde als we in Griekenland waren. Naar zweet en stof en hooi.

's Morgens hielp ik Yiayia eieren rapen in de schuur en toen hoorde ik de waarheid. De ezelin was niet beter geworden. Ze was dood. Bij het krieken van de dag werd ze naar de heuvel afgevoerd.

‘Pethane, totes?’ Ze is dus dood? Ik was nog altijd niet overtuigd.

‘*Psofise*, kleintje,’ zei ze. Niet *pethane*.’

‘*Psofise*?’

‘*Pethane* is voor als mensen doodgaan.’

‘En als je nou *psofise* zegt als mensen doodgaan?’

‘Nee, dat mag je niet doen, dat is een belediging.’

‘Dan is het voor dieren ook een belediging.’

‘Doe niet zo mal,’ zei ze. ‘Mensen zijn méér dan dieren. Mensen hebben een ziel.’

‘En toch zeg ik *pethane*.’

‘Tsk.’

Ik moest zelf gaan kijken. Ik slenterde langs hun tuin en keek vlug even rond. De hoge distels waren allemaal platgetrapt en geknakt. Middenin stond de grijze ezelin. *Den pethane*, zei ik luidop, ze is niet dood, zie je wel. Ze trippelde naar mij, hijgde en duwde haar kop met een starende blik door het prikkeldraad. Ze reikte tot aan mijn middel. Toen begreep ik het. Het was een jong, een pasgeboren *gaïdouraki*. Ik holde naar huis en vertelde het haar.

‘Ik denk dat hij honger heeft’, zei ik nog.

Dat had hij zeker. Hij was de hele nacht bij het lijk van zijn moeder gebleven en had aan de uier gezogen. Mijn huid tintelde.

‘Zal de wolf de moeder opeten, Yiayia?’

‘De wolf of iets anders. Heeft God hen niet allemaal geschapen?’

‘Yiayia, mag ik de *gaïdouraki* alsjeblieft te eten geven? Er is melk genoeg!’

Hij was te klein. Ik kon hem best vergeten.

‘Met een zuigfles, alsjeblieft Yiayia, ik weet hoe het moet!’

Nee, het was tijdverspilling. Hij was niet van ons. De stiefmoeder zou me tegenhouden. Het hele dorp zou ons allebei uitlachen. Maar ze gaf toe en zocht met tegenzin een oude fles met een fopspeen voor me en gaf ze me, zodat ik ze met warme melk kon vullen.

De *gaïdouraki* strompelde naar me toe, zachtjes snikkend en piepend. Ik hield zijn kop vast. Eerst zochten zijn lippen onzeker, dan omklemden ze de fopspeen. Terwijl hij de melk binnenslokte, aaide ik zijn donzige rug met het donkere kruis erop. Hij keek me aan met rivierbruine ogen en met zwarte randen. Ik streelde zijn ruwe neus.

‘Wat doe je daar, Niko?’

Stelio was er altijd vóór je hem zag.

‘Hij heeft toch honger, of niet soms? Hoe heet hij?’

‘Hij heeft geen naam, domoor.’

‘Hoe zullen we hem noemen?’ vroeg ik hem. Het was tenslotte hun ezel.

‘Ik weet het!’ Hij grijnsde. ‘Vuulvjieg.’

‘Vuurvlieg. Goed.’ Ik vond het leuk. Stelio lachte. Toen de fles leeg was, klom ik over de omheining. Door het prikkeldraad gaf Vuurvlieg me, snuivend, kopjes. Ik keek achterom. Stelio zwaaide.

Op de volgende marktdag namen Pappou en mijn vader de bus naar de markt, maar ik bleef thuis om Vuurvlieg eten te geven. Terwijl ik zijn flessen klaarmaakte - hij werd stilaan onverzadigbaar - kletste ik honderduit met Yiayia hoewel ze, zoals gewoonlijk, niet luisterde. Ze was vaak ongelukkig. Ze was de hele dag al erg stil. Toen ik me omdraaide om weg te gaan, legde ze haar hand op mijn schouder.

‘Wacht. Ga je naar ginds toe?’

Ik zei niets en keek haar aan.

‘Nou kijk, wil je iets voor me doen, hè Niko? De oma van Stelio ligt ziek te bed. Neem die yoghurt voor haar mee.

‘Yiayia, dat kán ik niet. Ik ben nog nooit naar het huis geweest. Ik ga naar de tuin, niet naar het...’

‘Stelio is je vriend,’ zei ze. Zijn stiefmoeder heeft de bus genomen, ik heb haar gezien. Ik kan er niet naartoe, dat weet je. Kom nou, Niko, je doet het wel voor een ezel, wil je het dan niet doen voor een arme, zieke oude vrouw? Niko, alsjeblieft?’

Ik liet de kom, die met een geborduurde doek afgedekt was, op een paal van het hek staan terwijl ik Vuurvlieg eten gaf, en Stelio vond ze.

‘Wat is dat, Niko?’

‘O, het is voor je oma.’

‘Wat zit erin?’

‘Yoghurt.’

‘Wat?’ Hij keek eens. ‘Yoghurt voor mijn oma?’

‘Ze is toch ziek, of niet soms?’

‘Ze is ziek, nou en? We hebben eten hoor.’

‘O.’ Wat zou Yiayia zeggen?

‘Jij stomkop, neem het terug mee naar huis. Dit wordt al te gek. Ha, ha, Als hij lachte, sloeg zijn stem over. ‘Eens kijken of Vuurvlieg het lust.’ Vuurvlieg propte zijn kop tussen mijn benen en Stelio plooide dubbel. ‘Kijk, hij denkt dat je zijn moeder bent, Ha, ha, ha! Dat ben je nu, hè Niko?’ Ik hoopte dat Yiayia het toen zou opgeven, maar nee. Ze zou de yoghurt zelf brengen, maar ik moest meegaan om hem te dragen. Ze sloeg geen acht op mijn jengelend protest. Stelio stond versteld toen hij zag wie er aanklopte, maar hij ging ons beleefd voor en liet ons dan alleen. Het was warm in de donkere binnenkamer, alle ramen en blinden waren vergrendeld. Het stonk er. Yiayia kuste het hoofd dat boven een hoop bleke lakens lag. ‘Sofia,’ mompelde ze. Ik hoorde een krakende stem antwoorden, maar begreep niets van wat ze zeiden. Toen Yiayia zei: ‘*Yiaourti*,’ kwam ik ermee te voorschijn.

‘*Ligo*,’ zei de stem krampachtig. Een beetje. ‘*Ligo*, Sevasti.’

Yiayia ging een lepel zoeken. Ik liep snel achter haar aan. Plots stopte ze. Daar stond Kyria Tassoula, Stelio achter haar.

‘Jij?’ zei ze tegen Yiayia. ‘Jij glipt hier binnen als ik er niet ben, hè?’ Toen zag ze de kom. ‘En wat is dat?’

‘Yoghurt,’ fluisterde ik. ‘Voor de oma van Stelio.’

‘Wát?’ Kyria Tassoula greep de kom, ging met grote passen de slaapkamer binnen en goot alle yoghurt op de kale vloer. Hij spetterde in het rond als braaksel.

‘Jij oude zottin!’ zei ze. ‘Je bedelt om eten bij háár, hè? Eet hem dan maar op ook.’ Ze keerde zich naar ons toe. ‘Denk je dat niemand anders yoghurt kan klaarmaken?’

‘*Fonissa*,’ siste Yiayia. Dat woord kende ik niet.

‘Eruit. Jij en die aap van je. Ze gaf me de kom. ‘Oude feeks.’ Ze glimlachte. ‘Gaan jullie op de geur af om elkaar te vinden?’ Stelio's lach galmde.

Yiayia zei niets op weg naar huis. Ze deed alle deuren op slot en sloot zichzelf op in haar slaapkamer. Er was niemand thuis. Ik bad stilletjes dat mijn vader vlug zou komen. Tenslotte

zette ik koffie, sterk en zoet, ik wist hoe het moest, en bracht hem haar. Ze dronk hem op. Ze huilde. Toen de bus eindelijk terug was, stuurden mijn vader en Pappou me weg om de kazen op te hangen terwijl ze hen alles vertelde. Toen ik klaar was, lag Yiayia op de schouder van mijn vader te snikken. Pappou zat er grauw en verstijfd bij.

'Tassoula kwam thuis met de bestelwagen van de bakker,' zei hij.

'Toen ik klein was,' zei Yiayia alsof ze het niet gehoord had, 'dacht ik dat ze een prinses was. Die kleren van Sofia! Haar vlechten! In de kerk raakte de priester erdoor in de war.' Haar gele lippen beefden, 'Je moet haar nu eens zien. Ik heb lijken gekust waar nog meer leven in zat.'

Lijken gekust. Mijn eigen oma.

'Ze zegt dat Tassoula haar vergiftigt,' zei Yiayia, 'en ze wil niet eten of drinken. *Fonissa einai*, zei ze.'

'Sinds wanneer?' vroeg mijn vader.

'Sinds de nacht dat de ezelin doodging.'

'Wát!'

'Ze zegt dat het een teken was.'

'Mamma, je weet dat dat onzin is,' zei mijn vader. 'Ze is ziek, ze gaat dood aan kanker, hebben ze haar dat niet verteld?'

Het woord kanker kende ik. *Karkino*. Mijn moeder was daaraan gestorven. Het was iets vanbinnen dat aan je vrat, niet als een worm maar als een reusachtige wrat. Je kon niet aangestoken worden door iemand die het had. Je ging er langzaam aan dood.

'Is hongerig ziek, *paidi mou*?' Yiayia's lippen plooiden zich tot een gele grijns. 'Is honger kanker? Nou? Daaraan gaat ze dood.'

'Mamma, ze heeft kanker. De dokter heeft het me verteld.'

'Tassoula wil haar dood, dat is alles wat ik weet.' Ze keek Pappou aan en die keek naar beneden.

'Mamma, als ze niet wil eten...'

‘De yoghurt had ze wel willen opeten.’

Het huis aan de overkant had nu iets griezeligs. Niet overdag, dan was het kerkhof ook niet griezelig, maar lag het daar zonnig en groen naast het grindpad dat naar onze tabaks-velden liep, de stenen kruisen overwoekerd door distels met lila bloemen en het gezoem van bezige bruine bijen. Als het donker was, werd het griezelig. Terwijl ik in de kar naar huis ratelde, durfde ik nooit naar het kerkhof kijken en als ik mijn ogen dichtdeed, was het nog erger. Ik staarde voor me uit naar Marko, Pappou's paard. Ik zag alleen Marko's wiegende lijf en het zwaaiende zwarte haar van zijn manen en staart. We draaiden af bij de kerk met het warrige ooievaarsnest bovenop de toren. Dan rammelden we voorbij het huis van Stelio. Ik wendde mijn hoofd af. Eindelijk, ons eigen verlichte portaal.

Die nacht stond ik weer in de stinkende kamer. Een vage schim in het bed miauwde woorden die ik niet kende. Yiayia snikte. Kyria Tassoula doemde op in het donker. Bleke yoghurt spetterde in het rond. Ik smeekte om het licht aan te laten. Mijn vader zei nee, alle muggen uit het dorp zouden erop afkomen. Maar ik mocht bij hem in bed en we praatten tot ik me beter voelde.

Ik vroeg hem wat *fonissa* betekende. Ik dacht dat het misschien iets was als *lykanthropos*. Kyria Tassoula had scherpe hoektanden en, in mijn droom, gouden ogen.

‘Een *fonissa*,’ zei hij, ‘is een vrouw die iemand vermoordt. Een moordenares.’ Hij aarzelde. ‘Je Yiayia was heel boos toen ze dat zei, Nick. Ze meende het niet, weet je.’ Ik antwoordde niet. ‘Je mag er met niemand over praten. Goed?’

‘Ja.’ Hij draaide zich om. ‘Papa? Mijn moeder... rook ze ook zo?’

‘Wát?’

‘De oude dame ruikt... vies.’

‘O nee. God, nee. Je moeder lag in het ziekenhuis. De

verpleegsters verzorgden haar goed. Jezus Christus.'

'Waarom gaat de oma van Stelio niet naar het ziekenhuis?'

'Nou, hier gaan alleen de mensen die beter kunnen worden naar het ziekenhuis. Als ze te ziek zijn, komen ze naar huis. Ze heeft vijftig jaar in dat huis gewoond. Ergens anders zou ze bang zijn.'

'Ze is bang van Kyria Tassoula.'

'Nee, nee. Ze mag haar niet graag, dat is alles. Maar daarom is ze nog geen *fonissa*.

'Yiayia zei...'

'Ik weet het. Maar Tassoula doet haar best. Zoals de meeste mensen, Nick. Zo denk ik erover.'

'Yiayia gelooft niet dat ze kanker heeft, hè?'

'Je kan een oudje niet van gedachten doen veranderen. Het heeft geen zin dat te proberen. Ga nu maar slapen, Nick. Het is al drie uur.'

Yiayia gaf het op. De dagen daarna stond ze laat op en in de hitte van de middag, als wij naar bed gingen, lag ze te huilen. Mijn vader maakte het eten klaar. Het vuile wasgoed rees uit de wasmand als deeg uit de pan. Yiayia wilde niet helpen bij het melken maar zat binnen, terwijl Pappou met manden zeulde en vloekte. De tweede dag, toen hij de melk binnenbracht, gromde ze dat melk meer een last was dan een zegen. Pappou goot haar, met emmer en al, door het keukenraam. We hadden geen melk om te drinken. Ik gaf water aan Vuurvlieg. Toen we 's avonds van het veld kwamen, vonden we haar in het laatste rode licht dat door het raam viel. Ze schilde aardappel na aardappel en gooide ze in een pan met water. Er stond weer niets op het vuur. Op de tafel, bij haar elleboog, liep een hen heen en weer om kruimels op te pikken. Yiayia's wangen waren nat. Pappou en mijn vader bogen zich over haar heen.

Toen ik Vuurvlieg opzocht, snakte hij naar eten en treurde.

'Yiayia!' In paniek stormde ik naar binnen. 'We moeten

toch nog ergens melk hebben!'

'Heb je dorst, kleintje?' bromde ze.

'Voor de *gaïdouraki*, Yiayia.'

'Ach, jij en je *gaïdouraki*.'

'Alsjeblieft, Yiayia.'

'Kom nou, Nick, laat Yiayia met rust,' zei mijn vader in het Engels.

'De *gaïdouraki*,' prevelde Yiayia. 'Waarom zou ik hun *gaïdouraki* eten geven?'

'Hij sterft van de honger,' zei ik in het Engels en barstte in tranen uit. 'En het is verdorie niet eerlijk!'

'Nick, nu is het genoeg!'

Pappou die binnensjokte om een emmer te halen, keek me aan.

'Wat is er, lieve jongen?' zei hij.

'*Aman*! Die *gaïdouraki*,' beet Yiayia. 'Bij hen kunnen ménsen sterven van de honger en dan steekt niemand een vinger uit.'

'Je wil wat melk, is dat het probleem?' Ik knikte. 'Kom even helpen en ik zal je wat geven.' Hij streelde over mijn schouder en boog zich over Yiayia, maar ik hoorde wat hij zei. '*Ela*, werk het niet uit op de jongen. Sevasti *mou*. Hij vertrekt binnenkort.'

Ik tuurde naar mijn vader.

'Vertrekken we binnenkort?'

'Natuurlijk. Dat weet je toch.'

'Wanneer?'

'Overmorgen.'

'Néé!'

'Ja, we moeten, Nick!'

In de schuur kon ik niet veel doen, maar Pappou gaf me de melk. Ik vroeg of hij een ezel nodig had. Nee, hij had een paard. Hij klopte het op zijn lijf. Hij had geen plaats, geen voer, hij kon geen ezel gebruiken. Hij zei dat het hem speet. Ik zag dat hij het meende.

Het was al donker geworden in de tuin. Stelio zat Vuurvlieg

achterna met een klakkende en knallende zweep. Ik zei ‘hoi’. Plots stopte hij en giechelde.

‘Vuulvjieg, je mammie is hier met je melkie.’

Toch bleef hij Vuurvlieg achternazitten en probeerde hem te bestijgen en erop te rijden. Toen ik eindelijk de kans had om hem de flessen te geven, dronk hij ze gulzig leeg en drukte zich warm en trillend tegen me aan.

‘Hij houdt van zijn mammie,’ spotte Stelio. ‘Heb je me gemist gisteren, Niko?’

Ik schudde mijn hoofd en grijnsde naar zijn glimmende gezicht.

‘Weet je wat, Niko?’

‘Wat?’

‘Je oma is gek, dat weet iedereen.’

‘O, ja?’

‘En weet je wat?’

‘Wat?’

‘Als mijn vader je hier nog eens ziet, schiet hij je dood.’

Dat was ook gelogen. Zij verspilden geen kogels. Bovendien, zijn stiefmoeder sloeg hen allebei. Ik wou dat ik daar kon bij zijn.

‘Ik hoor dat je deze week naar huis gaat. Arme Vuurvlieg. Hij trok een van de lange zachte oren omhoog, knielde en schreeuwde. ‘Hoor je dat? Je mammie gaat naar huis.’

‘Wil jij voor hem zorgen, Stelio?’ Ik vleide hem maar dat deed ik alleen maar omdat ik me misselijk en hopeloos voelde. ‘Kijk, hij mag je graag.’ Vuurvlieg kromp ineen.

‘Mij? Ik ben niet de moeder van een ezel.’

Ik pakte de flessen op. Hij had nog honger. Zou ik het aandurven om nog eens terug te komen met een extra portie? Op weg naar huis bleef ik Stelio's pesterige woorden horen.

‘Niko is de moeder van Vuurvlieg. Niko is de moeder van een ezel. Hè Niko?’

Hij zag dat ik me omdraaide bij de lamp in het portaal.

‘Niko *tha psofisei, xereis*?’

Niko, hij zal sterven, weet je? Ik wist het.

‘Ik zal hem levend opeten! Ik ben een *lykanthropos*. Woeoeoe!’ Hij lachte terwijl hij huilde. Ik ging meteen naar bed.

De volgende dag, onze laatste, stierf de oma van Stelio. Haar lijk zou in het huis blijven liggen tot aan de begrafenis, zei mijn vader. Als ik iemand van de familie ontmoette, moest ik hen een hand geven en bedroefd zeggen: *‘Zoï se sas’*, moge je lang leven. Maar ik bleef ver uit de buurt. Yiayia zat met een stalen gezicht in het portaal en keek toe hoe een rij oude mensen Stelio's huis binnenschuifelde. Uiteindelijk ging ze ook zelf naar binnen. Later vertelde ze Pappou dat niemand met haar gepraat had of geprobeerd had haar tegen te houden. Wie zou dat gedurfd hebben? Ik vroeg me af of ze het lijk gekust had. Toen ze terugkwam, zag ze er afwezig en angstaanjagend uit, een futloze vreemdeling, zelfs haar wangen waren bleek en het witte haar van haar dot hing in losse strengen. Ze goot me een glas melk uit en zuchtte.

‘Het is mijn schuld’, mompelde ze. ‘Ik bedoelde het goed. Was ik verkeerd? Maar niemand was een betere vriendin voor Sophia dan ik.’

‘Ze lieten je haar niet helpen.’

‘En toch.’

‘Yiayia.’ Ik greep de fles en ondanks mezelf zei ik: ‘*To gaïdouraki mou tha pethanei*.’

‘Ach ja, kleintje.’ Ze omhelsde me. ‘Ja. *Tha psofisei*, het arme ding. Ach Niko, *mou*.’

‘*Yiati tha phetanei*, Yiayia? *Yiati*?’ Waarom? Maar mijn laatste hoop was verdwenen.

‘Wat kunnen we doen? Het zij zo. We moeten allemaal sterven. Wij sterven en ezels sterven, zelfs wolven sterven.’ Tranen blonken in haar ogen. ‘Je eigen moeder stierf, aan de andere kant van de wereld, en ik dacht dat ik gek zou worden toen ze het me vertelden.’ Ze glimlachte, een moeilijke glimlach. ‘En jij bent nu een grote, sterke, flinke jongen.’

Voor de laatste keer bracht ik emmers water naar de koe, het kalf en het paard. Ik hing de kazen op tussen de spinne-

webben. Ik gaf Vuurvlieg vijf keer te eten, de laatste keer was het nacht, een harde, koude nacht met sterren. Stelio zag ik niet terug. Kaarslicht bewoog achter de blinden van de ramen. Een hond huilde. De berg knielde, zwart en glinsterend, met daarboven een nieuwe maan.

We gingen laat slapen nadat de koffers gepakt waren. We hadden eerst gegeten en dronken nog een glas melk met honing. Mijn vader en opa praatten zo lang dat ik, toen het ochtend werd, bij mijn vader in bed ontwaakte vóór ik besefte dat ik geslapen had. We dronken koffie en zagen er allemaal geel en verfrommeld uit onder de gloeilamp. We probeerden ons te haasten, maar toen we onze koffers naar de bushalte brachten, wierp de lamp in het portaal een schaduw op de muur en de ochtend was heet en wit. Vuurvlieg wrong zijn kop door het prikkeldraad. Hij kreunde toen hij me aan zag komen. Zelfs toen we de hoek al om waren, kon ik hem nog horen. Toen de bus kwam, gaf Yiayia ons met tranen in de ogen een afscheidszoen. Pappou omhelsde haar.

‘Ze komen nog wel terug, ze komen nog wel terug,’ zei hij.

‘Is het niet, Niko?’

‘Nee,’ zei ik.

Het deed hen glimlachen.

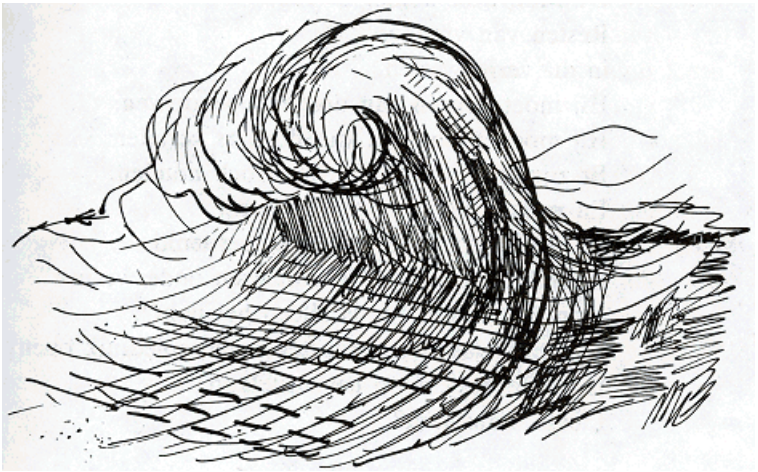

Joris Denoo
James Ensor reist naar het Lijsternest

Heen

1. Thuis

De wang van een land
waar een kleine zee
de scheerplicht op uitoefent.
Slaan en strelen,
een acrostichon uitsmeren
over korte kilometers badplaatsen.
Lees van oost naar west, en
van west naar oost;
het raden naar de rest.
Oostende bloeit en bloedt
en bloost. James Ensor, schilder,
reist naar het Lijsternest.

2. Op weg

De Moordzee achter de rug.
Resten van vroeger
in dit verre westen.
Hij moet deuren van dorpen openduwen.
Hij moet de tongval van dorpers vertalen.
Er zijn jongens die van hardrock houden.
En meisjes van de kantkloskunst.
Al wie hier schreef die bleef beroemd
maar buiten beeld. ‘Er zijn geen onderwerpen’
mompelt Ensor, ‘er is alleen het licht’.
Klapt hij dààrom te Oostende dat spiedluik open?
Is het te donker op het vasteland?
Liever waterkant?

3. Ter plaatse

Nu reist hij verder:
de penselen opgeborgen,
naar het Lijsternest.
Die aap van een Lateur, schrijver,
zal wel zeer ‘niet thuis’ geven.
Een bakker die wakker werd
uit zijn voorgeknipte sjabloon.
Intocht van Ensor in Ijvegem!
Verder niks te melden,
alles doodgewoon provinciaal.

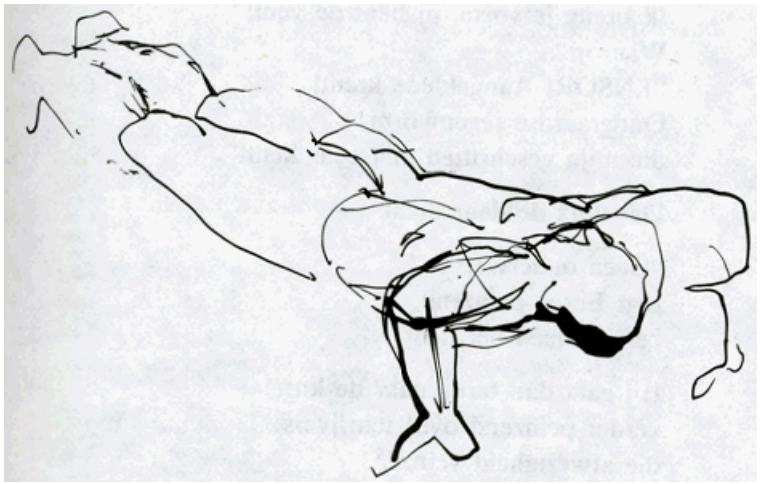

Terug

4. Niet thuis

Oh! Hij staat verstolen achter 't raam.
Gevarendriehoek in de top
van het huis als een schip.
Stokheer, geus en katholiek.
Vinkenier bijwijlen.
James nadert in een langzaam voertuig.
Klopt dan aan,
maakt zijn opwachting:
de lijster is gevlogen.

5. Weer thuis

Oh! Hij vloekt in alle kleuren!
Hij zet een masker op dat alles zegt.
Zò, weer niet thuis, Lateur!?
Achterdeur! Hij klopt nu als een specht.
‘LATEUR! Doe ópen die deur!
Ik wéét dat je er bent!
Ik breng je vorm, jij bent de vent!’
Waarop...
‘ENSOR! Aangeklede krent!
Onderaardse regenworm
die mijn geschriften niet eens kent!’

Dat doet de deur dicht.

‘Géén onderwerpen’
zegt Ensor peinzend,
‘er is alléén het licht’.

Hij gaat dan terug naar de kust,
verder peinzend over schrijvers
die afwezigheid veinzen.

Patricia de Martelaere

Wittgenstein en Derrida: taalspel en deconstructie.

De naam ‘Wittgenstein’ behoeft uiteraard geen echte introductie. Hoewel men zich, andersom, met een figuur als Wittgenstein net zo goed zou kunnen beperken tot niets dan eindeloze, uiteenlopende ‘introducties’. Men zou zich bv. de vraag kunnen stellen of de naam ‘Wittgenstein’ niet tot die categorie van woorden behoort - zo vaak door hemzelf beschreven - die, zoals het woord ‘spel’ of het woord ‘familie’, geen onderliggende en vaststaande eenheid weergeven, maar een veelheid van uitermate verscheiden elementen beschrijven die slechts hier en daar onderling door gelijkenissen worden bijeengehouden. Is ‘Wittgenstein’ eigenlijk wel een naam? En zo ja, waarvoor, voor welke stand van zaken in de werkelijkheid? Is het een naam voor de Wittgenstein van de *Tractatus*, zo onwelsprekend ‘Wittgenstein I’ genoemd, of is het een naam voor de andere Wittgenstein, de ‘Wittgenstein II’ van de *Philosophische Untersuchungen*? Of ligt er, zoals heel wat recente studies proberen aan te tonen, wellicht toch een verborgen continuïteit tussen beide Wittgensteinen, die het overkoepelend gebruik van ‘Wittgenstein’ als naam opnieuw kan rechtvaardigen? Een dergelijke continuïteit kan, inderdaad, vrij gemakkelijk worden aangetoond. Maar ook een breuk laat zich nog steeds moeiteloos bewijzen. Wie was de echte Wittgenstein dan: die van de breuk of die van de continuïteit?

In dit artikel zal ik, alle verhoudingen in acht genomen, uitgaan van de breuk-gedachte tussen twee Wittgensteinen, als tussen twee leden van eenzelfde familie, waartussen een generatiekloof gaapt. De een begrijpt de ander niet goed meer, het lijkt een andere wereld waarin beiden leven, maar toch blijft de jongere levenslang getekend door de waarden die hij van huis uit heeft meegekregen. Op één punt evenwel is de breuk tussen de Wittgensteinen compleet: wat betreft de essentie en de

wezensfunctie van de taal (Voor W.I ligt die in het afbeelden van een stand van zaken in de werkelijkheid en dus in het doen van 'ware' uitspraken, voor W.II in helemaal niets meer, er is geen wezensfunctie of essentie meer). Een en ander maakt bijvoorbeeld ook - en dan ben ik meteen bij de titel van mijn artikel: taalspel en deconstructie - dat de tweede taaltheorie van Wittgenstein trekken vertoont die verwant zijn met het zgn. 'deconstructivisme', terwijl de eerste taaltheorie veeleer behoort tot datgene waarvan de deconstructie een deconstructie wil zijn (nl. het essentialisme van de betekenis). Wie 'deconstructie' zegt, zegt - of zou althans behoren te zeggen - 'Jacques Derrida', de controversiële Parijse filosoof die zich amuseert met onorthodoxe interpretaties van grote filosofen (Plato, Hegel, Kant, Descartes) en provocerende, marginale teksten over taal, teken, 'parasiet' en 'differentie'. Wittgenstein en Derrida bijeenbrengen lijkt geen kleinigheid. Het is niet iets wat in traditionele handboeken wordt gedaan. Al wordt het daarbuiten natuurlijk wel door een enkeling gedaan, bijv. door Henry STATEN, *Wittgenstein and Derrida*, Basil Blackweel, U.S.A., 1985. Men brengt Hegel in verband met Kant en Hume in een ander verband met Locke, maar Kant brengt men enkel in verband met Hume omdat Kant zelf op die zonderlinge gedachte kwam, anders was het niet zo snel gebeurd. We hebben hier te maken met wat met recht het 'schandaal' - of een van de vele schandalen - van de filosofie zou kunnen worden genoemd: de splitsing, sinds de moderne tijd, tussen de angelsaksische - empiristisch of analytisch ingestelde - richting, en, aan de overzijde van Het Kanaal, de continentale - rationalistische en metafysisch geïnspireerde - richting. Beide ontwikkelen zich als autonome circuits, als rivaliserende filosofische 'clubs' met eigen leden, eigen leuzen en (hoe kan het ook anders) eigen geheimtaal.

Wittgenstein en Derrida dus. De vraag die ik hier wil stellen is die naar de 'transcontinentale' ontmoetingskansen tussen beide filosofen, elk begaan met, en bezeten van taal, elk een vijand van het metafysisch essentialisme, elk een passioneel en

paradoxaal vernietiger èn vernieuwer van de filosofie. Een manifeste ontmoetingsplaats ligt alvast in de top-tien van de filosofische hit-parade, waar zowel Wittgenstein als Derrida de laatste jaren gewoon niet weg te krijgen zijn. Filosofen, literatoren, cultuurcritici en linguïsten - ze hebben allemaal de mond vol van taalspelen of deconstructies (Eveneens op de hitparade staat 'postmodernisme' - maar dát zal ik hier buiten beschouwing laten). Voor een goede gang van zaken zal mijn betoog uit drie delen zijn opgebouwd: in het eerste deel geef ik een uiteenzetting van Wittgensteins taaldaden-theorie als een 'theorie' (eigenlijk meer een 'praktijk') die zich richt tegen elke vorm van metafysisch of linguïstisch essentialisme; in het tweede deel belicht ik Derrida's deconstructie-gedachte met de centrale notie van 'différance', die, in een andere taal (en ik bedoel daarmee méér dan alleen maar Frans), eveneens een contestatie is van het essentialisme (Derrida noemt 'deconstructie' zelfs de wetenschap van het accidentele); in het derde deel ga ik wat dieper in op specifieke punten van overeenkomst tussen beide denkers - waarbij ik natuurlijk (in de geest van beiden) ook zal proberen de verschillen niet te vergeten.

1.

Ik begin met Wittgenstein. Ik zal, zoals gezegd, uitgaan van een relatieve breuk tussen de beide Wittgensteinen, of, beter gezegd, van een absolute breuk, maar dan op één, voor het thema van dit artikel bijzonder belangrijk domein. Hoe verhoudt de taal zich tot de werkelijkheid? Waarin ligt precies de betekenis van onze woorden? Zowel W.I als W.II geven een antwoord in termen van *Bild* (*picture*, beeld): de taal geeft ons een *beeld* van de werkelijkheid. 'Bild' betekent echter in de beide gevallen iets totaal anders: daar waar de taal voor W.I een haast letterlijke - zij het formele - afbeelding is van de werkelijkheid, die in elk van haar onderdelen een structurele *overeenkomst* vertoont met die werkelijkheid, laat W.II ons zitten met het beeld alléén, dat dan niet langer een af-beelding is maar geen zinvolle verwijzing meer inhoudt naar een onafhan-

kelijk model in de werkelijkheid. (Men kan natuurlijk aanvoeren dat W.I ook al van mening was dat over deze verwijzingsrelatie zelf niet zinvol kon worden gesproken, maar hij vooronderstelt deze in ieder geval voortdurend als uitgangspunt, en bovendien heeft hij intussen toch maar gezègd wat hij meende niet te kunnen zeggen.)

Ik ga even wat dieper in op de eerste taaltheorie van Wittgenstein, om nadien te kunnen verduidelijken in welke zin de tweede taaltheorie daarvan een weerlegging - en zelfs een soort 'deconstructie' - is.

De eerste taaltheorie van Wittgenstein is, zoals wellicht bekend, een versie van de zgn. naam-theorie van de betekenis. Volgens deze theorie, die nauw samenhangt met een empiristische filosofie en bijvoorbeeld ook al terug te vinden was bij David Hume, moeten woorden (d.w.z. alle woorden, voor zover zij échte woorden zijn, met een echte inhoud en een echte betekenis) fundamenteel worden opgevat als *namen* voor de dingen. Ze ontlenen dus wezenlijk hun betekenis aan datgene waarnaar ze verwijzen (de referentie, denotatie). Bij eigennamen is dat zonder meer duidelijk: het woord 'Bobbie' betekent niets anders dan dàt daar, dat bepaalde bestaande individu - bijvoorbeeld Kennedy, of een terrier die, wanneer het hem uitkomt, ook naar die naam luistert. De gedachte is nu dat het er op dezelfde manier aan toe zou gaan met al onze woorden: net zoals Bobbie de naam is van dàt daar, zo is ook 'hond' of 'mens' of 'tafel' de naam van dàt daar, dàt soort dingen in de werkelijkheid. (Een impliciete bevestiging van deze naam-theorie vinden we terug in de grammaticale benamingen van onze woord-soorten: eigennamen, soortnamen, zaaknamen - het zijn allemaal namen). Deze theorie, waarin betekenis samenvalt met verwijzing, heeft als onmiddellijk gevolg dat een taal over datgene wat niet bestaat in eerste instantie moet worden bestempeld als betekenisloos, zinloos, een soort pseudotaal die haar ware natuur ontrouw is geworden en daarom alleen maar tot verwarringen kan leiden. Vat men bovendien 'datgene wat bestaat' op als de empirisch waarneembare werkelijkheid, zoals

Wittgenstein overduidelijk geneigd is te doen, dan komt men als vanzelf tot de positivistische identificatie van ‘taal’ met ‘wetenschappelijke taal’. Zinvolle beweringen zijn hetzij empirisch verifieerbaar (van het type ‘Water is kleurloos’ of ‘Een spin heeft acht poten’), hetzij logisch noodzakelijk (van het type ‘Het regent of het regent niet’ - waarbij ‘een beetje regenen’ uiteraard geldt als ‘regenen’). Zinvolheid staat hier dus gelijk met het hebben van een wetenschappelijk (d.w.z. empirisch óf mathematisch) bepaalbare waarheidswaarde. En ‘waarheid’ ligt, zoals in elke soliede epistemologie, in de overeenkomst of correspondentie tussen het menselijk spreken, de taal (met inbegrip van het menselijk denken) enerzijds en anderzijds de daarvan onafhankelijke werkelijkheid. Het is niet zo dat we de werkelijkheid zien *doorheen* de taal, we zien als het ware *beide*, naast elkaar, en kunnen daardoor ook weten óf en wanneer onze taal ‘klopt’. Uitspraken waarvan principieel niet kan worden uitgemaakt of ze waar zijn of niet, omdat ze niet bestaan uit beschrijvingen van feiten, zijn zonder meer zinloos - ze hebben geen enkele informatieve waarde, ze gaan letterlijk *nergens* over. Voorbeelden van dergelijke uitspraken zijn ‘De menselijke ziel is onsterfelijk’, ‘De Sint heeft een witte baard’ of ‘Het Goede is identiek met het Schone’ - want waarvan zijn ‘de ziel’, ‘het goede’ of ‘het schone’ *namen*, en wat voor stand van zaken in de werkelijkheid zou kunnen weergeven dàt de ziel inderdaad onsterfelijk is, en het goede inderdaad identiek met het schone? Het is om ons van nodeloos gepieker en van misplaatste wijsheden te bevrijden (zoals dat ook al voor Hume zo was) dat Wittgenstein alle vormen van niet-letterlijk (niet-corresponderend) taalgebruik in de filosofie wil elimineren en in het dagelijkse leven als secundair of afwijkend wil bestempelen. Voor de filosofie betekent dit natuurlijk meteen dat hij de *hele* filosofie wil elimineren (misschien met uitzondering van het empirisme). Voor het dagelijkse leven (met inbegrip van bv. de religie, de poëzie, de leugen of de verliefdheid) is het minder duidelijk wat dit betekent. Men zou zich de vraag kunnen stellen of W.I dan *niet wist* (wat hem dan later opeens moet zijn te

binnen geschoten) dat in het werkelijke leven de taal voor *allerlei* dingen wordt gebruikt, niet alleen voor het doen van beweringen en ware uitspraken over de werkelijkheid, maar ook - en hoeveel méér - voor het uiten van beloften, bedreigingen en verwachtingen, voor het vertellen van sprookjes aan kinderen en leugens aan echtgenoten, voor het uiten van onwezenlijke gevoelens en zelfs voor het spreken over het onuitsprekelijke? Natuurlijk wist W.I dat wèl. Waar het hem om ging was echter het afbakenen van een *essentieel* gebruik van taal tegenover afgeleide, niet-essentiële, parasitaire vormen van taalgebruik. Taal dient *wezenlijk* om te spreken over de werkelijkheid. Daarbuiten wordt óók nog wel, en zelfs in aanzienlijke mate, gekletst en gekeuveld, maar daar wordt niet werkelijk wat *gezegd*. In naam waarvan wil Wittgenstein deze rigoureuze afbakening dan wel handhaven? In naam van niets minder dan de Waarheid - de gehele waarheid en niets dan de waarheid - een bestemming die, van oudsher, altijd al de 'ware filosofie' heeft geïnspireerd. Paradoxaal genoeg moet echter voor Wittgenstein, in naam van diezelfde Waarheid, ook de filosofie zèlf worden geëlimineerd - een zelfbeëindiging waarin zij tegelijk haar uiteindelijke realisatie als 'strenge wetenschap' kan vinden. (De verwijzing naar Husserls *Philosophie als strenge Wissenschaft*, waarvan het ideaal was niets anders te bevestigen dan wat volkomen evident was, is misschien meer dan bijkomstig. Er is al over gespeculeerd of Wittgensteins *Philosophische Untersuchungen* misschien een verwijzing inhouden naar - en dus mogelijk de invloed ondergingen van - Husserls *Logische Untersuchungen*. En wanneer we bovendien weten dat Derrida's aanknopingspunt voor de deconstructie-gedachte de fenomenologie van Husserl was, dan ligt hierin een mogelijkheid temeer om een band te leggen tussen Derrida en Wittgenstein.) Dit alles tussen haakjes. Samenvattend kunnen we zeggen dat Wittgensteins eerste taaltheorie uitgaat van de *aanwezigheids-gedachte* van een vaststaande, als dusdanig 'gegeven' en van de taal onafhankelijke werkelijkheid, waarin de dingen zijn wat ze zijn en door hun identiteit de ankerplaatsen vormen voor het

talige betekenisproces. Woorden zijn fundamenteel namen, en namen zijn wat ze benoemen. De betekenissen van woorden zijn essenties, aanwezige, afgelijnde en aanwijsbare dingen - de betekenis komt tot stilstand in het betekende, dàt daar, het onbetwistbaar *gegevene* dat een eind stelt aan alle verwarringen en verglijdingen.

Het is precies dit 'essentialisme' van de *Tractatus* dat het voornaamste doelwit zal worden van de *Philosophische Untersuchungen*. De vraag zèlf naar iets als het 'wezen' van taal, werkelijkheid en betekenis wordt daar op haar beurt ontmaskerd als een typische, metafysische pseudo-vraag, resulterend uit een bepaald soort taalverwarring, die namelijk waarbij een bepaald woord (taal, werkelijkheid, betekenis) uit elke specifieke context wordt gelicht en tot in het absolute wordt vergroot (het wordt gehanteerd als een soort super-woord). Vragen wat 'taal' *is*, of wat 'betekenis' *is*, is als vragen wat 'spel' is - je kunt vragen wat 'voetbal' is, wat 'verstoppertje' is, patience, lotto, schaak, golf, catch of desnoods Russische roulette - maar wie een essentie zoekt van *het* spel, die aan alle spelen gemeenschappelijk is, zal, wanneer hij althans eerlijk genoeg is om werkelijk àlle vormen van spelen in aanmerking te nemen, nooit vinden wat hij zocht. De *Tractatus*, een traktaat over 'de taal' met als feitelijk model enkel en alleen de taal-als-bewering is daarom even onbegrijpelijk en misleidend als een traktaat over 'het spel' zou zijn, dat in feite alleen maar, onder de algemene benaming 'spel', het *voetbal* zou beschrijven (het zou bv. aldoor gaan over de bal, het doel, de linkse en de rechtse, de strafschop en zo meer, en de hele uitleg zou de arme schaakspeler als complete waanzin in de oren klinken). Een andere metafoor die Wittgenstein in de *Philosophische Untersuchungen* ontwikkelt (Wittgenstein is expert in de - overigens niet altijd even originele - metaforen) is die van de taal als gereedschapskist. In de kist - die een verstandig werkman overal bij zich draagt - zitten allerlei spullen om de meest uiteenlopende klussen mee te klaren. Er moet niet langer alleen maar worden geboord in de werkelijkheid, er kan ook rustig worden gezaagd, gebeiteld,

geklopt en gepleisterd. De woorden en hun betekenis kunnen dan worden vergeleken met de verschillende werktuigen binnenin en hun - uitermate uiteenlopende - functie en gebruikswijze. Er is de hamer, de beitel, de tang, de schroevendraaier, de spijker, de schroef en de punaise - maar ook de lijmpot, de verfborstel, de meter en het schietlood. Weten wat een woord betekent is weten hoe een werktuig wordt gebruikt. Vragen naar ‘de’ betekenis van taal is als vragen naar ‘het’ gebruik van een gereedschapskist - je moet ze bij je hebben, dat is alles. Woorden betekenen op de meest uiteenlopende manieren, omdat zij op de meest uiteenlopende manieren worden gebruikt - de betekenis van een woord ligt in de specifieke gebruikswijze. En een gebruikswijze is altijd specifiek, binnen een bepaalde (maar daarom niet altijd duidelijk bepaalbare) context. Er bestaat geen contextloos gebruik, en er bestaat geen absolute context.

Wat spelen en gereedschap intussen toch maar weer met elkaar gemeen lijken te hebben is dat ze allebei vragen om een uitvoering volgens voorafbepaalde regels. Het spel heeft zijn spelreglement en het werktuig zijn gebruiksaanwijzing. De suggestie is dan ook dat ook het taalgebruik - en dus ook de betekenis - alleen maar de executie zou zijn van a priori vastliggende regels (grammatikaal, syntaktisch, semantisch), en niets verhindert ons om déze regels (bv. de regels van het normale gebruik) tot de essentie van de taal te promoveren. Sommige interpretaties van Wittgensteins analyse van ‘een regel volgen’ hebben inderdaad tot deze conclusie geleid - de conclusie is dan die van ‘conventionalisme’, de nogal artificiële identificatie van het ‘normale’ met het ‘gebruikelijke’. Maar er is ook een andere interpretatie mogelijk. Al wie ooit zijn hele huis ondersteboven heeft gezocht op zoek naar een hamer om een spijker in de muur slaan weet dat dit ook, in geval van nood, in geval van luiheid of gewoon bij wijze van originaliteit, met een beitel kan gebeuren. En een schroef kan ook worden vastgeschroefd met een aardappelmesje, een blikje kan worden

geopend met een schaar, en een punaise verwijderd met een kurketrekker. U ziet het: alles kan, al kan natuurlijk niet àlles (wie een plank wil doormidden zagen zal daar bv. met een schroevendraaier niet ver mee komen). Net hetzelfde kan gezegd worden over ‘spelen’. Elk spel heeft zijn reglement, dat wel, maar een spel voorziet nooit in alle mogelijke omstandigheden, en bovendien kàn elk spel ook steeds, door diegenen die het spelen, ànders worden gespeeld dan was voorgeschreven. Het kapitalistische spel Monopolie wordt bv. zelden echt volgens de regels gespeeld - vrijwel steeds zul je het meemaken dat de spelers binnen de kortste tijd beginnen samen te spannen om zo efficiënt mogelijk ‘de bank’ te bedotten. Betekent dit dat ze dit bepaalde spel niet meer spelen, dat ze een ander spel spelen, dat ze het spel verkeerd spelen, of dat ze wellicht helemaal niet meer spelen? En wat zou het betekenen wanneer een spel uiteindelijk door *iedereen* verkeerd werd gespeeld?

Deze, en analoge vragen zijn vragen die voortdurend aan bod komen in de *Philosophische Untersuchungen*. Antwoorden geeft Wittgenstein zelden of nooit. Toch lijkt de implicatie, al was het alleen al door het insisterend vragen zelf, de volgende te zijn: de normen voor het ‘correcte’ spelen met taal liggen niet vast, de grens tussen het normale en het afwijkende verschuift voortdurend ónder onze onderzoekende blikken zelf. De taal geeft ons een *beeld* van de werkelijkheid, en dit beeld bepaalt wat voor ons het ‘normale’ is, onze gewone kijk op de dingen. Maar tegelijk worden we ook door het beeld zelf misleid, de taal houdt ons voor de gek, leidt ons ongemerkt van het vanzelfsprekende naar het absurde en het onmogelijke. En doordat het beeld het enige is wat we van de werkelijkheid hebben, is er gewoon geen uitweg meer mogelijk uit de vele, zich vertakkende, verwarringen. Wittgensteins voorstelling van zijn nieuwe taalkritiek als - andermaal, maar ditmaal anders - een *bevrijding*, een beetje zoals men een vlieg bevrijdt uit een vangglas door haar naar de uitgang te leiden, is dan ook, alles welbeschouwd, een idyllisch en principieel onuitvoerbaar project. Wie de voorbeelden, de analyses en de gedachtenexperimenten

van de *Philosophische Untersuchungen* probeert te volgen, zoals de vlieg de aangewezen richting, merkt al snel dat er van de beloofde verheldering en de zgn. 'oplossing' door verwijzing naar het vanzelfsprekende, niets terecht komt. Integendeel, Wittgensteins primitieve 'taalspelen', geënsceneerd omwille van hun zogenaamde doorzichtigheid en enkelvoudigheid, zijn van meet af aan bevreemdend en ambigu, en met elke toegevoegde stap worden zij dat alsmaar méér, tot het geheel zich uiteindelijk lijkt af te spelen in een psychiatrische instelling of in een peutertuin. Het is duidelijk: de vlieg komt de fles niet uit, doordat de weg naar de uitgang ligt versnipperd in een labyrint van zij-uitgangen, die geen van alle ooit écht naar buiten leiden. De fles is de taal zelf - en alle gangen en uitgangen blijven binnen de fles. Vandaar ook het gevoel van wrevel, onmacht, teleurstelling en zelfs verbijstering dat de lezer overvalt die onvoorbereid de *Philosophische Untersuchungen* probeert te 'lezen' op de gewone, klassiek filosofische manier: van voren naar achteren, met grote aandacht, op zoek naar de essentiële stellingen in de theorie. De *Philosophische Untersuchungen* doormaken is een beetje als het doorleven van het proces van een psycho-analyse: je begint eraan met de stellige verwachting belangrijke dingen te zullen te weten komen, je verwacht hulp, doorzicht en leiding van de analist - en inderdaad lijkt het ook nu en dan alsof een duidelijk spoor zich aftekent in de analyse. Je denkt: aha, dààr gaat het dus om, nog even en we zijn er, maar dan blijkt het spoor alleen maar uit te monden in een ànder spoor, en dit in weer een ander. De verwachte rechtlijnigheid is een zig-zag beweging geworden, een dolen in een labyrint. De uitweg uit de fles, de terugkeer naar huis - je komt 'er' nooit. Tegelijk heb je het gevoel dat alles wat hier gezegd wordt uitermate belangrijk is, ook al gaat het om de grootste trivialiteiten en kun je met geen mogelijkheid zeggen waar het 'eigenlijk' om gaat. Uiteindelijk geef je het op te zoeken naar 'essenties', in de taal of in jezelf - je ontdekt dat de dingen niet zijn zoals je dacht dat ze noodzakelijk *moesten* zijn, terwijl ze toch ook niet wezenlijk iets ànders zijn - ze zijn altijd verschil-

lend (différent, weet u wel), voortdurend in beweging, verdwenen nog voor ze zijn gelokaliseerd. Merkwaardig genoeg is dit ook het moment van de ‘ware’ bevrijding: het inzicht dat het niet gaat om die éne weg *uit*, maar om een herstelde beweeglijkheid op vele binnenwegen. Er zijn vliegen die zo gefixeerd zijn op een uitgang in de richting van het licht dat ze niet alleen een uitgang naar de duisternis (aangenomen dat die er zou zijn) nooit zouden vinden, maar ook nooit de suikerkorrels zullen ontdekken op de bodem van de fles, en dus nooit tot het - de facto bevrijdende - inzicht zullen komen dat absolute bevrijding niet nodig is om te overleven. Dit is het moment van de deconstructie, de destructie met een constructief effect - het moment waarop de fixatie op *essenties* wordt doorbroken, de steriele verstarring beëindigd, ten voordele van een vitale beweeglijkheid, een wetenschap en een waardering van het accidentele.

2.

De zware woorden zijn nu gevallen: deconstructie, Différance, spoor en accidens. Het ogenblik is gekomen om het te hebben over Jacques Derrida - om daarna, mèt Derrida, terug te keren naar Wittgenstein.

Derrida is, in tegenstelling tot Wittgenstein, een wezenlijk *historisch* denker. De Wittgenstein van de *Philosophische Untersuchungen* lijkt nagenoeg volledig referentieloos te zijn - het enige werk waarnaar hij systematisch verwijst is de Tractatus van zijn illustere alter-ego. Impliciet neemt hij weliswaar de hele filosofische traditie op de korrel, maar namen noemen doet hij zelden. Hij heeft het over ‘de filosofie’ en ‘het filosoferen’ alsof het hier gewoon een *neiging* of een denkvorm betrof, en niet een specifiek geheel van teksten (filosofische traktaten), geproduceerd door specifieke filosofen. Derrida's positie, daarentegen, wordt expliciet, en schijnbaar exhaustief bepaald vanuit (filosofische of literaire) teksten van anderen *waarover* (of: waardoorheen) hij schrijft. Wat Derrida ‘deconstructie’ noemt is eigenlijk geen *positie*, maar precies de anti-positie bij uitstek, de activiteit

waardoor alle vaste ‘posities’ aan het wankelen worden gebracht, echter niet om in complete chaos te vervallen maar om, integendeel, verder te kunnen evolueren. Deconstructie is niet *negatief*, al houdt ze uiteraard tegenover alle robuuste constructies wel degelijk een negatief element in. Maar destabilizatie is ook vereist om tot vooruitgang te kunnen komen: de dingen moeten eerst losraken van hun grondvesten alvorens vrijuit te kunnen bewegen. Deconstructie is dan ook niet echt een (klaar en onderscheiden) filosofisch *concept*, niet echt een *theorie*, maar een *praktijk*, zoals de psychoanalytische praktijk, of de kinesitherapie, er een is. En als praktijk is ze niet echt een *methode*, niet echt een geheel van te volgen regels, want de weg waarlangs moet worden gegaan is in elk van de gevallen weer verschillend, en de manieren waarop ‘fixaties’ kunnen worden losgemaakt zijn even talrijk en verscheiden als de gefixeerde subjecten zelf zijn. De ‘methode’ is die van het singuliere, de ‘wetenschap’ die van het accidentele. De grondgedachte van het deconstructie-project - evenals die van de psychoanalyse - is die van het *verschil* (la Différance), het niet samenvallen van dingen of mensen met zichzelf, de *distantie* die het individu voortdurend, om ‘normaal’ te kunnen blijven functioneren, tegenover de werkelijkheid èn tegenover zichzelf moet kunnen bewaren. Het is het *interne* verschil dat ligt in de bevestiging ‘ik ben mijzelf’, die, àls bevestiging, reeds impliceert dat ik *niet* volledig samenval met mijzelf - iets wat van de gek die denkt dat hij Napoleon is wellicht niet meer kan worden gezegd. Hij *is* volledig zichzelf-als-Napoleon, zijn betekenisproces is tot stilstand gekomen, alles ligt voor altijd *vast* voor hem. Hier - en ook in de filosofie - moet dringend worden gedeconstrueerd.

Derrida introduceert zijn differentie-gedachte in de vorm van een neologisme, om als het ware aan de materialiteit van het woord zelf te laten voelen dat het hier gaat om iets onherleidbaars, in geen geval een ‘gegeven’ met een duidelijke, vooraf-bepaalde (in het woordenboek terug te vinden) betekenis. De term Différance valt *evenmin* samen met zichzelf: hij klinkt als ‘différence’, een bestaand Frans woord dat ‘verschil’ betekent,

maar Derrida schrijft hem met een a, waardoor hij een afleiding wordt van het werkwoord ‘différer’, uitstellen. Uitstel - waarvan? Uitstel van alles wat we in de wereld zoeken, wat we van het leven verwachten: uitstel van de betekenis, uitstel van de bevrediging, van de belofte, het inzicht, het geluk, de aankomst. Uitstel - tot wanneer? Uitstel tot morgen, tot later, tot ooit, tot het beloofde land, tot de dood ons scheidt, tot nooit. En toch is dit uitstel niet negatief, al is het, in de structuur van het verlangen, dat ‘er’ altijd al zou willen zijn, misschien ook niet bepaald om over te jubelen. Toch is het precies ons vermogen om uit te stellen, datgene wat maakt dat we er nooit komen, dat ook maakt dat we verder kunnen blijven gaan.

Ditzelfde ‘uitstel’ is ook wat de rijkdom van de levende taal uitmaakt. De betekenis van een woord is niet een aanwijsbaar, stilstaand en oorspronkelijk ‘gegeven’, maar loopt als een spoor in eindeloze zig-zag beweging doorheen andere betekenissen en mondt nooit ergens uit, tenzij in andere sporen (denk aan het woord ‘spel’, ook voor Derrida een geliefkoosd thema). Datgene wàt men op het spoor is, het voortvluchtige wild, is altijd en noodzakelijk al verdwenen - het is altijd al élders, en wanneer men het uiteindelijk toch meent te hebben gevangen, is het niet wild meer, maar dood (Men vangt dus altijd wat anders dan men had opgespoord.) Het uitstel is geen voorlopig opschorten, geen kwestie van afwachten of volharden - het uitstel is zèlf het hele proces, het is zèlf datgene waar het om gaat. De betekenis vindt niet haar bekroning in de aanwezigheid, maar moet noodzakelijk (en kàn ook slechts) gedijen in de afwezigheid. Niet de *afbeelding*, maar de *onbereikbaarheid* van het ‘Ding an sich’ - dàt is wat de taal en het verlangen mogelijk maakt.

Wanneer de betekenis zich nooit in haar volheid realiseert, maar samenvalt met haar eigen uitstellingsproces, dan is het ook duidelijk dat het zogenaamde ‘verschil’, als grondstructuur van taal én verlangen, niet een verschil kan zijn in de (traditioneel filosofische) zin van oppositie: een verschil *tussen* twee, elk op zich nauwkeurig omlijnde, dingen of concepten - zoals het verschil tussen wit en zwart, of tussen idee en materie, of tussen

[advertentie

ik en niet-ik, waarin beide termen met hun eigen, volle betekenis tegenover elkaar staan en elkaar essentieel lijken uit te sluiten. Differentie is eerder van het type ‘ik ben mijzelf’, of ‘wit is wit’, waarbij ik ook telkens ánders ben dan mijzelf en wit zovele tinten van onzuiver wit kan zijn. Het gaat m.a.w. om een intern verschil, een verschil binnen een identiteit, datgene wat maakt dat de dingen *niet* zijn wat ze zijn, dat de identiteit nooit zuiver en volledig is, laat staan oorspronkelijk en gegeven, maar altijd een *constructie*. Derrida's ‘deconstructie’ richt zich dan ook bij uitstek op het zgn. ‘aanwezigheids- en identiteitsdenken’ van de traditionele metafysica (van Plato tot Husserl, misschien met uitzondering van Nietzsche). De filosofie is er immers altijd van uitgegaan dat de werkelijkheid dààr ligt, open en kenbaar, of daaràchter (zoals bij Kant), of, zoals voor Plato, daarbóven, of desnoods hiér, in de menselijke hoofden, maar érgens althans, en in vaste patronen. De menselijke *rede*, van haar kant, werd dan geacht een geprivilegieerde toegang te hebben tot die werkelijkheid, die ze a.h.w. alleen maar intellectueel hoefde te ‘door-schouwen’ om er de *essenties* van te kunnen vatten, en al het overige als accidenteel terzijde te kunnen schuiven.

Wat Derrida de traditionele filosofie bovendien bijzonder verwijt - en dan zijn we bijna rond - is de manier waarop zij zich bedient van de *taal*. De hele filosofie bestaat uit niets anders - net zoals de literatuur - dan uit *geschreven teksten*, maar toch is het alsof voor de filosofie het woord niet echt bestaat. Het is de filosoof nooit om het woord te doen, maar enkel en alleen om het *zuivere inzicht*, dat hij lijkt te bereiken onafhankelijk van het woord, maar waaraan hij, om het te kunnen meedelen, als van buiten uit, nu eenmaal het woord moet verbinden. Het inzicht zelf is zuiver en oorspronkelijk - de talige inkleding is een bijkomstigheid en, gezien het misbruik en de verwarringen waartoe ze leiden kan, altijd ook een degeneratie. Socrates, die niets schreef en het gesproken woord mèt het inzicht liet vervliegen, is het levende historische voorbeeld van deze gedachte. Derrida toont aan dat Socrates, om het oorspronkelijke inzicht te bewaren, niet alleen had moeten zwijgen, maar dat hij

ook dàn het oorspronkelijke inzicht níet zou hebben gehad. Er is geen inzicht zonder verwoording, geen betekenis zonder taal - zwijgend denken is altijd stiekem in stilte spreken, en *zonder* taal is er alleen de absolute verstomming van het niets. We hebben dus geen andere keuze dan die voor het onzuivere, van meet af aan 'vertaalde' inzicht, dat nooit een echte 'oorsprong' heeft gehad, en dat mee met de sporen in het uitstel verdwijnt.

3.

Tot zover over Derrida. Nu terug naar Wittgenstein, al begint het er natuurlijk al op te lijken dat we nooit echt bij Wittgenstein zijn weggeweest. In een bepaalde interpretatie en een bepaalde terminologie zou men inderdaad kunnenaantonen dat wat Wittgenstein zegt 'eigenlijk' *hetzelfde* is als wat Derrida, in explicietere bewoordingen, zegt. Zover wil ik echter beslist niet gaan - er blijft een soort kloof tussen Wittgenstein en Derrida bestaan, en in zekere zin blijft het gaan om een kloof tussen twee filosofische tradities. De grote overeenkomst tussen beiden ligt, zoals ik heb geprobeerd aan te tonen, in de radicaliteit van hun 'differentiedenken' als een poging om het (transcontinentale, wellicht universele) filosofische essentialisme te deconstrueren. Het grote verschil tussen beiden ligt dan misschien, naast de talrijke andere verschilpunten, in de manier waarop ze elk in die poging mislukken, en dus toch, elk op hun manier, tot die traditie blijven behoren. Derrida behoort tot 'zijn' traditie door het onmiskenbaar *theoretische* (zij het door hemzelf ontkende) gehalte van zijn Différance (als een echte superlatief met een hoofdletter geschreven), en door het existentieel-metafysisch karakter van zijn uiteenzettingen over taal, betekenis en verlangen (Zei Derrida overigens niet zelf dat de metafysica 'onoverkomelijk' is?) Wittgenstein, van zijn kant, blijft in de sporen van zijn traditie stappen door zijn extreme drang naar letterlijkheid, naar fysische voorstelbaarheid en empirische controleerbaarheid. Deze kenmerken (verwant met behaviorisme) zijn bijvoorbeeld bijzonder opvallend in Wittgensteins analyse van mentale gebeurtenissen (die 'nergens', en

dus *niet* lijken te bestaan), en zorgen meteen ook voor de aanwijsbare continuïteit (inderdaad) tussen de *Tractatus* en de *Philosophische Untersuchungen*. Eigenlijk blijft ook de tweede Wittgenstein fundamenteel op zoek naar 'feiten', alleen blijkt hij die nu niet meer te vinden en blijken het, waar hij ze toch vindt, taalfeiten te zijn, die bovendien voortdurend verglijden en als feiten ongrijpbaar zijn. Daar waar de eerste Wittgenstein mèt de taal, als van buiten uit, de werkelijkheid meende tegemoet te kunnen treden, treedt hij nu, met ogenschijnlijk helemaal niets meer, maar nog steeds van buiten uit, de taal-àls-werkelijkheid (of de werkelijkheid-àls-taal) tegemoet. De Wittgenstein van de *Philosophische Untersuchungen* is als een ontdekkingsreiziger afkomstig van een robottenplaneet, die de aardbewoners bestudeert als waren zij androïden, een soort 'artificiële intelligenties', opererend volgens een vreemde calculus en zonder een echte 'binnenkant'. Wittgensteins model van een 'tekensysteem' is niet écht dat van de levende, menselijke, subjectief geladen taal - het is dat van de mathematica, het schaakspel, in zekere zin ook de muziek: formele systemen die geheel bestaan in hun functioneren en die geen betekenis hebben buiten zichzelf. De betekenis gaat geheel op in de syntaktische structuur van de context - er is geen echte semantiek meer, geen enkele verwijzing meer, noch naar de werkelijkheid, noch naar de bedoelingen van een spreker. Derrida, daarentegen, is een aardbewoner - hij treedt de taal tegemoet vanuit het binnenste van de mens - of liever: hij treedt de taal *niet* 'tegemoet', hij daalt erin af, beladen met vragen over oorsprong, doel, verlangen en dood. Bij hem gaat het niet om het volgen van een regel, maar om de onnavolgbaarheid van de begeerte. Zijn model van taal is *evenmin* de gewone, dagelijkse communicatietaai, maar de exuberante taal van de literatuur en de pathologie, waarin woorden de meest ongehoorde betekenistransformaties ondergaan en het onzegbare op duizend en één manieren wordt gezegd. Wittgenstein blijft, althans in principe, zijn leven lang een aanhanger van de leuze 'Waarover men niet spreken kan, daarover moet men zwijgen' - Derrida, van zijn kant, gaat er van uit dat we *altijd al*, van meet

af aan en onvermijdelijk, spreken over datgene waarover niet kan worden gesproken: het afwezige, het onaanwijsbare, het onbestaande.

Ook het *schrift*, het geschreven woord, bekleedt voor Wittgenstein en Derrida een zeer verschillende plaats. Derrida beklemtoont voortdurend het primaat van het schrift over het gesproken woord - de taal als geheel is voor hem wezenlijk een 'grafeem', iets wat ingegrift wordt, materiële sporen nalaat en een wildgroei van betekenissen kent in de afwezigheid van zijn auteur. Het schrift is voor Derrida symbool van oncontroleerbaarheid en opaciteit - het is het 'structureel onbewuste' waaruit voortdurend nieuwe betekenissen oprijzen. Bij Wittgenstein lijkt de thematiek van het schrift op het eerste gezicht afwezig te zijn - alles lijkt zich in de spreektaal af te spelen (Wittgenstein zet acteurs op het toneel, verzint dialogen, goochelt met uitroepen, vragen en bevelen - maar hij citeert bv. nooit uit een *gedicht*.) Bij nader toezien blijkt het geschreven woord, het teken op papier echter een belangrijke rol te spelen in de hele pantomime:

Wittgensteins proefpersonen zijn voortdurend met papiertjes in de weer, ze piekeren zich suf over grafische tekens als de pijl, een spiraal, een inktvlek, en wanneer ze gaan winkelen overhandigen ze de kruidenier een papiertje waarop staat ‘vijf rode appels’ - waarop de brave man de lade opent met het opschrift ‘appels’, op een kleurentabel de kleur ‘rood’ opzoekt en vervolgens zorgvuldig tot vijf telt. Andere personen (in een toneelstuk dat wel van Beckett of Ionesco had kunnen zijn) zitten schriftelijk bewerkingen uit te voeren, schrijven een teken ‘S’ telkens wanneer ze een bepaald gevoel lijken te hebben, of proberen te weten te komen wat zich in hen afspeelt wanneer ze lettertekens *lezen*. Alles kon zich evengoed op *papier* afspelen - er is alleen de *letter*, van de geest is niets terug te vinden. En de ‘letter’ is bij Wittgenstein die van de computerinstructie, het transparante, formaliseerbare taal-spel dat door elk daartoe geprogrammeerd brein kan worden gespeeld zonder dat daar enige ‘betekenis’ hoeft aan toe te worden gevoegd.

De roman of het computerprogramma - zijn er twee grotere extremen denkbaar? En toch - ook de romanschrijver volgt, bij het schrijven, een aantal formaliseerbare regels - en ook de écht vernuftig geprogrammeerde computer weet op tijd en stond zijn regels om te buigen en te renoveren. Het verschil is uiteindelijk misschien *niet* zo groot. In die zin valt wellicht ook te begrijpen hoe, zowel bij Wittgenstein als Derrida, een soort toenadering tussen filosofie en poëzie wordt voorgestaan. Maar hier komen dan, opnieuw, de verschillen: bij Derrida zou het dan gaan om een soort surrealisme of symbolisme; bij Wittgenstein zou eerder moeten worden gezocht in de richting van het dadaïsme, de collage-techniek, op-art en pop-art. Het is duidelijk: Wittgenstein en Derrida zouden elkaar ook wederzijds voortreffelijk weten te deconstrueren. Spraken ze maar elkanders taal.

R. Theys
Als een man die zijn gezicht verbergt

Als een man die zijn gezicht verbergt,
komt de schemer aarzelend de tuin in.
Hij houdt zich lang op bij de achterste struiken.
Die verzwaren, worden donker.

Het licht boven de tuinen, een vaalwitte wolk
tussen daken en bomen, wordt langzaam duister.
De avond breekt de omgeving af.

Tot ver hoor je ons gelach, het getik van bestek.
Onze stemmen helder, tastbaar als katoen,
nachtdieren. De mensen op het terras lossen op

in de hoge avond, zoals de heesters
die na elkaar hun vorm verliezen, verdwijnen
in detailloos zwart.

Angelo Perrotti
Dialogen

Een fragment uit een namiddag voor de teevee.

Jongeman en moeder zitten voor de teevee.
Licht-klassieke muziek begeleidt het mozaïekbeeld.

ZIJ: Zet 17 eens op. Daar is golf op. Zet 17 eens op.

Jongeman zapt naar 19.

HIJ: Golf, golf, ge hebt benen als golfstokken.

ZIJ: Laat dit dan opstaan. Kijk eens! Die hond. Die loopt op rollen. Kijk eens, wat hangt daar voor zijn snuit te bengelen? Kijk toch! Uitgehongerd moet die hond zijn. Kijk!

HIJ: Blaf zo niet, ge blaft als een hond.

Hij zapt van 19 naar de teletextpagina.

ZIJ: 46 doden!

Hij zapt naar het muziekkanaal.

ZIJ: 46 doden. Gij met dat ding. 46 doden. Waar was dat? Geef hier dat ding. Gij weet niet wat dat aan pillen kost, gij.

Jongeman zapt naar het hondenprogramma op 19.

ZIJ: Kijk. 't Is voor wie het langst op die rollen kan blijven lopen, zonder te stoppen. Ik denk dat ze die honden daarvoor uithongeren. Kijk!

Jongeman begint de zenders af te lopen. De moeder verheft haar stem.

ZIJ: Geef hier dat ding! Twee jaar moeten die pillen meegaan. Twee jaar! Zes maanden. Toen waren de vorige al op. Zes maanden! Geef hier dat ding!

Jongeman blijft doorzappen. Bij elke flits geeft hij een kort kommentaar. Moeder krijgt een hoestbui. Jongeman blijft doorzappen en kommentaar geven.

HIJ: Zwart wit, weg! Klote taal, weg! Te oud, weg! Niet interessant, weg! Echt iets voor u, weg!

De moeder, uitgehoest, grijpt het kussen, waarop haar lamme arm rustte en gooit het naar hem toe.

ZIJ: Kon ik maar lopen, 'k zou u nu een goed pak rammel komen verkopen.

Jongeman gooit, al zappend, het kussen terug.

HIJ: Een goeie sex-film moesten ze draaien.

ZIJ: 207 frank hebben die pillen gekost! En gij, gij werkt niet. Al een half jaar zit gij al zonder werk. 207 frank! En gij, wat hebt gij gisterenavond weer met uw vrienden zitten roken, gij? Het stonk hier vanmorgen weer zo verschrikkelijk. En, van welk geld koopt gij dat? uit wiens portemonnee komt dat? Uit mijne portemonnee komt dat. Uit mijne portemonnee! Gij, gij!

HIJ: Een goeie sex-film moesten ze draaien.

Op 17 golft men nog steeds. De jongeman reikt zijn moeder de afstandsbediening aan. Even is het muisstil. De Britse commentator is de eerste die door de stilte weerklinkt.

ZIJ: Waar was dat van die 46 doden? Waar was dat?

HIJ: Nieuws, nieuws! Gij komt nooit buiten, en altijd maar dat nieuws! Om zes, om zeven, dan om half acht. Om tien en om halftwaalf! En dan die teletextpagina!

De moeder toetst heel secuur de 19 in.

ZIJ: Kijk, diezelfde is nog altijd aan 't lopen. Uitgehongerd moet die zijn! Kijk eens. Kijk!

Jongeman grist de afstandsbediening uit haar handen en zapt naar het muziekkanaal.

ZIJ: Zet het wat stiller en haal me koffie!

Jongeman drijft het volume op, krabt in zijn lange, blonde haren en begint de kanalen weer af te lopen.

ZIJ: 207 frank hebben die pillen gekost. En allemaal uit mijne portemonnee. Gij hoeft het maar te pakken. Gij, gij.

Drankzucht en apathie

Kerel zit in een zeer ongemakkelijke stoel, op een tussenverdieping, ergens in een buitenwijk van een grote stad. Tralies voor de hoge vensters. Ramen die potdicht zijn, hoewel het uitzonderlijk warm is. De kerel zit er al twintig minuten. Hij snakt naar een sigaret. En, vooral, hij snakt naar een borrel. Twintig minuten. Het wachten op de psychiater duurde altijd langer dan het onderhoud met hem.

De deur gaat open. Een ietwat sullige veertiger, kromme rug, stijf been, strenge blik, verschijnt in de deuropening.

ARTS: Zo, mijnheer Bulovski, komt u maar binnen. Kom maar binnen, mijnheer Bulovski.

Kerel schrijdt naar binnen terwijl de psychiater opzij mankt.

KEREL: Dag dokter.

ARTS: Zo, mijnheer Bulovski, ga maar zitten. Ga maar zitten, mijnheer Bulovski.

Kerel haalt een doosje uit zijn hemdszakje en plaatst het op een overvolle tafel. Het doosje bevat een ampule, die in zijn rechterbil zal worden gespoten.

ARTS: En, mijnheer Bulovski, wat nieuws? Wat nieuws, mijnheer Bulovski?

KEREL: Niets bijzonders, dokter.

ARTS: Niet gespannen, mijnheer Bulovski? Toch geen spanningen, mijnheer Bulovski?

KEREL: Neen, dokter. Ik verveel me wel dood, nu dat die lessen afgelopen zijn. Die vakantie toch.

De psychiater schuift zijn bril iets naar beneden. Hij klikt tweemaal met het topje van zijn goedkope balpen. Jongeman grijpt naar de zakdoek in zijn linkerbroekzak.

ARTS: En mijnheer Bulovski, de drank? Kunnen we daar vanaf blijven? Hoe zit het met de drank, mijnheer Bulovski? We blijven er toch vanaf?

Kerel snuit zijn neus. Het gesnuit neemt enige tijd in beslag. Dokter haalt de bril van zijn neus.

KEREL: De drank? Geen probleem, dokter. Ik probeer me bezig te houden door wat te lezen. Maar soms dokter, dan heb ik er gewoon geen zin in, en dan verveel ik me. De lessen dokter, ik mis ze zo. Die verdomde vakantie toch.

ARTS: Ja, mijnheer Bulovski, structuur heeft u nodig. Een gestructureerd leven heeft u nodig, mijnheer Bulovski.

Jongeman steekt de zakdoek weg. De dokter zet zijn bril weer op.

ARTS: En hoe gaat het met de therapieën in de voormiddag, mijnheer Bulovski? Hoe gaat het met de therapieën? Werken we nog mee? We werken toch nog mee, mijnheer Bulovski?

KEREL: Dat gaat wel, dokter.

Nu en dan staart de psychiater naar de zoldering, waarna hij razendsnel wat korte zinnen in Bulovski's dossier noteert.

ARTS: En de vermoeidheid, mijnheer Bulovski? De vermoeidheid, hoe zit het daarmee, mijnheer Bulovski?

KEREL: Vermoeidheid, daar heb ik niet zo'n last meer van, dokter. 't Is juist als ik me verveel dat ik op bed ga liggen en in slaap val.

De psychiater schuift zijn bril naar beneden en klikt met het topje van zijn pen. Kerel grijpt in zijn linkerbroekzak.

ARTS: Maar de drank, daar kunnen we vanaf blijven, mijnheer Bulovski? De drank, daar blijven we toch vanaf? Of niet? Of toch niet, mijnheer Bulovski?

Kerel heeft opeens weer last van een druipende neus. Ook ditmaal duurt het gesnuit erg lang. Zorgvuldig propt hij de zakdoek terug. Even is het doodstil.

KEREL: De drank, dokter, ik denk er niet meer aan. Ik heb even overwogen om van dat alcoholvrij bier in huis te halen, maar dat doe ik niet. Wat ik misschien wel ga doen is me een videorecorder aanschaffen. Kan ik naar films kijken, zoveel als ik wil. Maar films, dat zegt me niet zo veel. Het zijn de lessen die ik mis, dokter. Die taallessen. Dat Noors en dat Zweeds.

ARTS: En Deens? Waarom geen Deens gestudeerd, mijnheer Bulovski? Of Fins? Op uw eentje. Dat moet toch gaan. Waarom beginnen we geen Deens te studeren? Of Fins? Met behulp van cassettes en degelijke studieboeken. Op uw eentje, dat zal wel gaan. Deens, mijnheer Bulovski. Of Fins.

KEREL: Zegt me niks, dokter.

De arts neemt het doosje op en haalt er de ampule uit. Het omhulsel en de bijsluiter mikt hij naar de papiermand. Hij mist.

ARTS: Dan gaan we nu de praktische kant van de zaak aanpakken, mijnheer Bulovski. Dan maar over naar het praktisch werk, mijnheer Bulovski.

Hij mankt naar het aangrenzend kamertje. Even is het geluid van glas op metaal hoorbaar. De jongeman wordt plots wat alerter, richt de blik op zijn dossier en probeert wat de arts heeft neergekrabbeld te ontcijferen. ‘Apathie!’ leest hij. ‘Drankzucht?’ staat er ook.

Iets later, de spuit is gezet, zitten ze weer tegenover elkaar, aan de met vakliteratuur en dossiers bezaaide tafel.

ARTS: En dan nu het papierwerk, mijnheer Bulovski. Een nieuwe afspraak gaan we vastleggen. En de medicatie voorschrijven. Dan maar over naar het papierwerk, mijnheer Bulovski. De afspraak en de medicatie.

Hij neemt zijn bril af en weer begint hij met het topje van zijn balpen te klikken. De kerel zijn hand schiet naar de linkerbroekzak.

ARTS: Tegen het drinken moet ik dus niets voorschrijven, mijnheer Bulovski? De drank, daar hebben we geen problemen meer mee, mijnheer Bulovski? Tegen het

De rest van de zin gaat verloren in een neussnuiterij van jewelste. Niet alleen het gesnuit duurt erg lang. Ook voor het wegstoppen van de zakdoek neemt de kerel zijn tijd. De arts zet zijn bril op.

KEREL: Drinken zegt me absoluut niets meer, dokter. Heb ik helemaal geen last meer van.

De arts overhandigt zijn client enige vellen papier, staat wankelend op en bereikt - het lijkt wel waggelend - de deur. De slome kerel volgt hem. Aan de deur reikt de dokter hem de hand. Zoals altijd kijkt de kerel de andere kant op als hij de slappe hand schudt.

ARTS: Het beste, mijnheer Bulovski. Het beste. En tot de volgende maand. Tot de volgende maand, mijnheer Bulovski.

Peter Verhelst
Gedichten

Broken Nose

Onhandelbaar gezicht
op een sokkel op de schouders van een jongen
verdunnend tot een neus in een rare hoek.
De foto glanst onwezenlijk, een scherp been
in X-raykleuren met een streepje zwart
als een slechte zenuw. Alsof een meisje
in mijn hoofd eet tot ze me op heeft,
haar nagels over ijzer haalt en giechelt.

Jongetje op knalgeel schommelpaard
tegen de muur. (Mike Tyson-
Sint-Sebastiaan.)

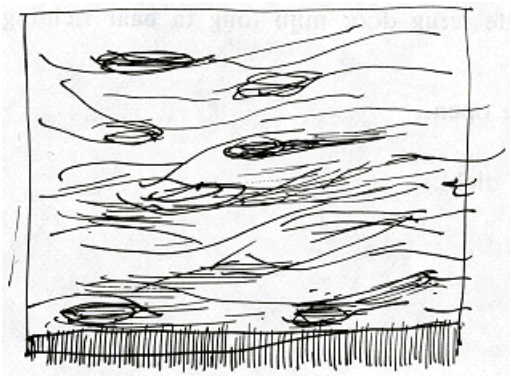

Honing en ik

Je heb Honing en ik
niet in omhelzing betrapt.

Je kwade lepel roerde ons voortijdig uit elkaar.

Stijf stond mijn haar als in een droom,
een cipres geknipt volgens een ontwarbaar patroon
(door een derde oog in de structuur van de wereld
aangebracht,): een knipperhoofd dat aandacht wilde;
je had een bekertje benzine en een lucifer.

Mijn haar bleek
door woede bezocht.

De vrouw had je op de grond uitgesmeerd.

Haar lach bliksemde als een zieke zenuw.

Zo werd mij verteld
dat zij amorf op de vloer lag, een homp besluiteloosheid
die mij groette door bijvoorbeeld te ademen. Of niet te ademen.

Ik groette terug door mijn tong in haar richting op te houden.

(Mondje open.
Zoetje.
Mondje dicht.)

Viewmaster en lucifer

Met sneeuwlippen en ijsblauwe ogen
je cold song baby, (God heeft de kleur
van de rook van mijn sigaret, evenzo giftig)
in catsuit voor je heupwiegend. Uit de hemel
daal ik aan een koord. Als ik dan zing gaat mijn mond
dood denk is soms; ik stel me voor dat hij
als vacuüm het gezongene terug inhaleert
zodat hij tenslotte vol gestorven muziek
als een doosje zonder gestolen spiegeltjes nutteloos
tussen mijn vingers op vuur wacht. (God is warm
als de askegel in mijn handpalm afgetikt) Erboven
klikt de master; ik met het gezicht van de vrouw
die op mijn hand zit als een dier in hypnose,
ik en Angst in gesprek, ik en Brutaal in een tongkus,
ik en Christus, ik Doodsogig, ik Emanatie... -
tot een flakkerende tong de minuscule
foto's uit het kaartje weglikt.
(en de vuurpunt in mijn ogen doodduwt.)

Als niks.

Roi

Haren in de vorm van een kroontje liegen zoals kersen
op een hoed; toch kwam ze op ons af,
wurmde zich tusen onze vingers - de rug van een greyhound.
We hadden maar te snijden en ze lag als trijp over de stoel.
Haar zwaluwstemmetje weerhield ons; ‘Heer, (als hostie wit)
open mij voor u de mond,’ (Het melkblauw in haar hals
glansde over ons uit.) ‘en mijn lippen zingen u ter ere.’

We deden niets om haar te weerstaan.
we lieten ons tot haar toe.

Honing

Het is een ader geopend
onder het neuriën van Alle Menschen werden Brüder.

Het zijn tranen of althans een oog uit kaarsvet boven de
vlam
dat sissend uiteenspat, stremt en de kleur van een dood oog
aanneemt. Balancerend in de lepel tussen mijn tanden.

Ik heb geroerd tot het terug vloeibaar werd.
(Langs mijn zijde liep het straaltje verdriet
traag als een tong op zoek naar een tong.)

In de mond van de lepel heeft ze zich vastgebeten.

Een wassen hoofd door mijn voorhoofd bezocht.

Die fragmentatie.

Motorcycle boy

Als zwakke hielpezen in bottines met stalen neus;
zo verkeert ze met mij in de Violent Room,
vrouw gehurkt, met scharlaken hartjesmond
rond zwartmetalen penis: (Die tegen mijn been
oprijdt: Mevrouwtje Angst, met verkeerde vingers
naar mijn verkeerde buik; spartelende vis Genot
trekt ze als een zilverdraad uit mijn ruggewervels;
meisjesvinger rond de trekker dansend.) ‘Schoonheid is het
sublieme geweld alleen.’ Wat zich dan ook voltrekt.

Rudi Deutsch
Actes gratuits

Een kille zaterdagse vooravond in januari. Ik neem de zo goed als onbezette trein van Gent naar Antwerpen.

Het is sterker dan mezelf, maar ik moet weer denken aan de manier waarop deze honderd meter lange, lege treinen worden gefinancierd.

Nog niet heel lang geleden vond ik het kneuterig, dat gezeur over hoe de overheid ons lieve geldje erdoor jaagt. Ze moesten er nog méér doorjagen, vond ik toen.

Van salonsocialist naar èchte brave burger. Mijn fletse smoel kijkt nu zonder masker onverschillig de wereld in.

Ik loop de trein een stukje door, tot in één van de steeds schaarser wordende rookcoupé's.

Geen kip te bespeuren. Luxueus is dat wel. Iemand anders zou naar hartelust kunnen boeren en winden laten.

Geen kip. Alleen een sporttas die een zitplaats heeft gekregen.

Ik ga zitten om te doen wat ik altijd doe op de trein: eerst een sigaret roken, dan lezen, en tien minuten voor mijn station nog een sigaret.

In mijn boekentasje zit steeds een boek en een krant. Het boek lees ik als ik geen of zwijgend gezelschap heb. De krant wanneer echte concentratie onmogelijk is. In een coupé vol zenuwachtige scholieren of brallende miliciens kan ik geen vat krijgen op Dostojewski.

Mijn sigaret is op bij de eerste halte. Niemand stapt in. Boek dus. Ik haal *De Idioot* tevoorschijn en kijk omhoog om mijn boekentasje in het bagagerek te mikken. Mijn neerdalende blik komt terecht op de sporttas, één bank verder aan de overkant van de coupé.

Het is zo'n klein, met reklame bedrukt ding, dat gegoede zestien- of achttienjarigen cadeau krijgen als ze een bankrekening openen.

Even kijken naar het nummer van de laatste pagina van mijn boek, om te controleren of ik nog niet over de helft ben.

Nog een kleine honderd bladzijden.

‘Een onweerstaanbaar verlangen van uitzonderlijke hoedanigheid, bijna een soort verzoeking, had opeens compleet beslag gelegd op zijn wil.’

Hoe kan iemand zijn sporttas vergeten, als ze naast of tegenover hem of haar op de zit staat? Met opzet achtergelaten? De ritssluiting bovenaan staat open. De eigenaar heeft misschien alleen de inhoud meegenomen. Het is tenslotte maar een lelijk prul.

Ik kijk het boek weer in zonder te lezen. Dan weer naar de sporttas.

Dan weer in het boek, zonder lezen.

Met opzet achtergelaten. Het zou kunnen.

Maar waarom dan?

Mijn zaken niet.

Er zou een bom kunnen inzitten, denk je dan onwillekeurig. Ik toch. Zoals ik altijd ietwat overhaast denk aan ongevallen, moord en verkrachting als de bus van mijn concubine 's avonds een half uur vertraging heeft. Met pessimisme het noodlot afweren, het helpt een mens aan flink wat opluchting.

Steevast groeit het aanvankelijke vermoeden heel even uit tot een onomstootbare zekerheid. Ook in casu. Het lijdt geen twijfel dat er een bom in die tas zit.

Nonsens.

‘Een onweerstaanbaar verlangen van uitzonderlijke hoedanigheid...’

Conducteur. Hij ziet de tas en aarzelt een moment, maar komt dan direct naar mij toe. Alsof hij zich herinnert dat levenloze objecten geen reisbiljet behoeven.

Of hij denkt: ‘Oei, een bom, me gauw uit de voeten maken’.

Bij het zien van mijn abonnement murmelt hij een bedankje en loopt door naar de volgende coupé. De reiziger kan ontplof-

fen, zolang hij maar niet zwart rijdt.

Ach, ik dacht natuurlijk niet echt dat er een bom in die tas zit. Enkele seconden maar. Eéntje. Al gek genoeg, inderdaad.

'Een onweerstaanbaar verlangen...'

Maar wat zit er dan wèl in?

Voorbij Lokeren en Sint-Niklaas, tot in de tunnel onder de Schelde speel ik met de gedachte eens een kijkje te nemen. Ik heb het rijk nog altijd alleen, kan dus mijn gang gaan.

Rechteroever, we zijn de tunnel uit. Ik besluit tot actie over te gaan.

Nieuwsgierigheid is de moeder van het avontuur. Als dat op zich al geen flauwekul is, dan toch wat mij betreft, ik ben een fanatiek beoefenaar van 'the quiet life'.

Buiten is het donker en dan zijn treinramen onbarmhartige spiegels. Ik zie iemand tegenover een tas gaan zitten die niet van hem is, een lullig tafereel. Ik kijk niet meer.

Voorlopig neem ik ze op mijn schoot, zonder erin te kijken.

Er borrelt iets in me op wat ik ooit nog heb moeten van buiten leren en nooit verloren is gegaan: 'Met betrekking tot roerende goederen geldt het bezit als titel'. In mensentaal: al wat je in je poten hebt is je eigendom.

We denderen Antwerpen-Centraal binnen, mijn station. Op de tast doe ik de ritssluiting dicht, grijp het handvat, sta op, verlaat de coupé en ga aan het portier staan.

De tas is niet zwaar, niet licht. De inhoud is vormeloos, dingen schuiven over en van elkaar.

Papier, vermoed ik.

Het gevoel dat me nu bekruipt ken ik van die keer dat ik in een warenhuis iets stal en probeerde weg te glippen. Het is toen niet gelukt.

Ik stap uit en moet nog een lang stuk perron aflopen. Achter me hoor ik snelle stappen naderen. De conducteur die zich de tas herinnert en me bij het nekvel gaat grijpen? Nee, een haastig mens loopt me voorbij. Een bangerd ben ik altijd al geweest, vroeger in de turnles, nu in het volle leven.

Allereerst komt het eropaan een plaats te vinden waar ik mijn vondst ongezien kan inspecteren.

Ik ga de stationstoiletten binnen, sluit me op in een cabine, zet de tas op de WC-bril.

Beheerst open ik de rits.

Briefomslagen. Opengescheurd, Met brieven erin. Een pak brieven. Honderd, tweehonderd. Allemaal geadresseerd aan een zekere Peter Lobuyck. Roze, blauwe, opgefleurde en gewoon witte enveloppen. Allemaal voor Peter Lobuyck. Poststempels uit 1988, 1989, 1990. Een paar uit 1991. Enkele met het voledige adres van de afzender. Ene Leontine Van Rijen. Soms gewoon Tine. Meestal helemaal niets. Altijd hetzelfde regelmatige, langbenige geschrift. Niets dan brieven van Leontine Van Rijen aan Peter Lobuyck. Mogelijk meer dan tweehonderd.

Geen haar op mijn hoofd denkt er aan om ook maar één van die brieven te lezen.

Van de toiletten ga ik naar de telefooncellen, om mijn concubine te melden dat ik wat later thuis zal zijn. Voor het eerst vertel ik haar een smoes. Stomme tas.

Ik weet al wat ik er mee ga doen.

Naar de dienst voor verloren voorwerpen gaat ze niet, want dat is de overheid. En die gehoorzaam je als brave burger wel, maar vertrouwen is toch wat te veel gevraagd.

De hele boel gaat terug naar de eigenaar, Peter Lobuyck. Desgewenst kan hij zijn rommel opnieuw ergens achterlaten, maar dan buiten het gezichtsveld van goeddoeners zoals ik.

Hij woont op één van de zuidelijke Scheldekaaien. Te ver om te voet te gaan.

Met vastberaden stap verlaat ik het station. Wie mij ziet en niet beter weet, denkt dat ik op weg ben naar een zinvol en plezierig karwei.

Aangekomen bij de tramhalte geloof ik al niet meer in de welvoeglijkheid van mijn onderneming. De inhoud van de tas brengt vervelende complicaties mee.

Want ik veronderstel dat zo'n intense correspondentie op de lange duur tot een uitwisseling van vertrouwelijkheden gerijpt

is. Intimiteiten, die hier voor mij te grabbel liggen.

Ik grabbel niet. Wat interesseren mij de intimiteiten van mensen die ik niet ken? Kennis nemen van intimiteiten tussen bèkenden is veel interessanter.

Maar vindt Lobuyck dat ook? En ook al heb ik de brieven niet gelezen, hij zal me er eeuwig van verdenken. Als hij tenminste geen volslagen naïveling is.

Toch stap ik de tram op.

Ik weet niet wat mij drijft. Is het iets in mij of buiten mij?

Ik weet niet wat mij heeft gedreven toen ik die tas in bezit nam, of usurpeerde.

De overtuiging dat ik me belachelijk maak, wint veld. Ik probeer ze af te houden door me een wanhopige Lobuyck voor de geest te halen.

Hij zit thuis met de handen in het haar en uitpuilende ogen. ‘Mijn tas... Mijn brieven... Godverdomme toch,’ kreunt hij. ‘Wàt zeg je?’ vraag een huisgenoot, misschien zijn vrouw of vriendin, niet Leontine Van Rijen. ‘Huh? Oh... Niets, niets,’ antwoordt hij verschrikt.

Wie zegt dat ze nu niet samenwonen of met elkaar getrouwd zijn?

Ik stap uit en - eigenaardig - de tas lijkt zwaarder geworden.

Ik loop door een half mooie, half mistroostige buurt. Je merkt er niet veel van de zaterdagavond, het cafégeluid hier en daar klinkt doordeweeks.

Na een korte wandeling ben ik aan het adres dat op de brieven staat.

Een oud flatgebouw, dat in het begin van deze eeuw nog doorging voor sociale woning. Dertien of vijftien bellen, meestal begeleid door een naamkaartje.

Heimelijk hoop ik dat hij verhuisd is.

Naast één van de bellen lees ik ‘Lobuyck-Ackermans’.

Wat kan ik anders doen dan op de bel drukken, een beetje drentelen, naar de Schelde kijken. Dat hij daar zijn verdomde

brieven had ingegooid.

Maar dat heeft hij niet gedaan en hij zal ze dan ook wel terugwillen.

In de hal van het gebouw sloft iemand traag de trap af. Het geschuifel heeft een ongezellige weerklank, zoals in de wandelgangen van oude scholen en ziekenhuizen.

Er komt maar geen einde aan dat geslof, het nadert in een zenuwslopend laag tempo. Ik bereid al voor wat ik ga zeggen, maar het zal toch weer anders lopen.

Eindelijk gemorrel aan de deur. Een oude treurwilg van een man doet open. Hij draagt een kamerjas en ziet er moe uit, heel moe. Het leven duurt ook zo lang.

Alleen al zijn aanblik ontsluiert brutaalweg mijn goeddoenerij.

Als ordinaire bemoeizucht, vrees ik.

‘Goedenavond meneer. Kan ik misschien Peter Lobuyck spreken?’

Want bij een naam als Peter denk ik aan iemand van ongeveer mijn leeftijd, midden in de twintig dus. Bovendien zie ik deze grijsaard niet meer met sporttassen zeulen.

‘Onze Peter?’ vraagt hij met een hees, nederig stemmetje. ‘Zijt gij een vriend van onze Peter?’

‘Eigenlijk niet, nee, niet echt, maar...’

‘Dan weet ge het nog niet...’

Hij wacht af, geeft me de kans het toch nog te weten.

‘Nee, ge weet het nog niet. Ja... Onze Peter is gestorven, eergisteren.’

Zijn ogen worden vochtig. Hij begint aan de ceintuur van zijn kamerjas te frunniken.

Spijtig dat ik geen hoed draag, dan zou ik die kunnen afnemen en zo mezelf een houding geven. Ik prevel excuses, geef de man werktuiglijk een hand en vlucht. Want als kind van mijn tijd word ik door alles wat met de dood te maken heeft vervuld met angst. Geen doodsangst, maar panische angst om in het bijzijn van de getroffenen verkeerde dingen te zeggen of te doen. Allesbehalve doodsangst.

Peter Lobuyck dood. Hoe erg. Want nu ben ik nog niet van die tas af.

Ik zou een café kunnen binnenstappen en ze daar zogezegd vergeten. Maar ik stap nooit alleen café's binnen.

Ik zou ze in de vuilnisbak kunnen wurmen of gewoon op straat laten staan. Ik denk er niet aan.

Ik denk aan Leontine Van Rijen.

Zij woont in de wijk Zurenborg.

Dus weer de tram op. Die rijdt een klein stukje door het stadscentrum, waar het uitgaansleven op gang sputtert. Er is kans dat zij zich hier ergens ophoudt. Het is echter nog vroeg en haar geschrift is zo te zien dat van een rijpere vrouw. En die beginnen hun uitspattingen meestal later op de avond, àls ze er nog aan beginnen.

Even later wandel ik door een verlaten straat met stuk voor stuk geklasseerde gevels. Ook Leontine Van Rijen huist achter zo'n gevel. Eén van de minder opvallende, maar toch nog een smakelijke roomtaart vergeleken bij de soldatenkoek waarachter Lobuyck zijn bestaan voltrokken heeft.

Alleen hààr naam staat naast de bel. Eén dame in drie hoog geplafonneerde verdiepingen, met zolder.

Ik bel aan en hoor een harde rinkel in de hal.

Niets.

Er brandt nochtans licht.

Net voor ik een tweede keer wil bellen hoor ik een deur openen. Puntige hakken op een tegelvloer.

Wat doe ik hier eigenlijk?

Een opgedofte brunette doet open. Vooraan of half in de dertig. Een vrouw in het kwadraat. Dat wil zeggen, omhuld door en behangen met alles wat de klassieke attractiepolen accentueert. Net niet hoerig. Je houdt ervan of je houdt er niet van. Ik ben onvoorwaardelijk trouw aan mijn concubine.

Ze heeft vriendelijk lachend opengedaan, maar haar gelaat valt in een zorgelijke plooi als ze ziet dat ik het maar ben. Welkom.

‘Goedenavond,’ houd ik vol, ‘bent u Leontine Van Rijen?’

Ze knikt.

‘U kent Peter Lobuyck, geloof ik?’

Net een inspecteur van politie.

‘Ja... Nou ja.’

De naam klinkt haar me dunkt niet als muziek in de oren.

‘Ik kom misschien ongelegen? Anders kom ik...’

‘Nee... Nee hoor, kom even binnen. Het is koud.’

Hollandse tongval.

Ze leidt me naar een overdadig doch smaakvol ingerichte huiskamer. Het interieur van de gezeten burger uit 1895. Het interieur dat de brave burger van nu epateert. De muziek is nog van voor de glorietijd der burgers: beschaafde barok, onder stemvolume.

Ik mag gaan zitten in een dure fauteuil - tenminste, hij ziet er niet goedkoop uit. Zij gaat even naar de keuken of zo.

De warmte, de zachte muziek en de net in toom gehouden chic geven me in één klap zo'n behaaglijk gevoel dat ik geen zin meer heb om de dame lastig te vallen met die vervloekte brieven.

Maar nu, nu pas, valt me de voor twee personen gedekte eetkamertafel op.

Er staat vast geen bloemkool met worst op het menu.

Voor zover ik kan zien gaat men een hoogst elegant servies bevuilen. De fles rode wijn is nog dicht, de witte wijn staat al te ademen. Drie zojuist aangestoken kaarsen branden op in gracieuze zilveren kandelaars.

Er is echter geen kookluchtje te bespeuren.

Niettemin maakt de behaaglijkheid weer plaats voor de fatsoenshalve vereiste ongemakkelijkheid.

Ze is zwijgend teruggekomen en neemt plaats op de canapé. In het midden, op de rand. Op veilige afstand van het bezoek dat hopelijk gauw weer ophoepelt. Ik zou me wel eindeloos kunnen excuseren.

‘Sorry dat ik u nu lastig val, maar u bent de enige waar ik naartoe kon. Ik heb namelijk deze tas gevonden.’

Ik open de ritssluiting van het ding dat aan mijn voeten staat. Zij geeft geen kik.

‘Ze zit vol met brieven die u naar Peter Lobuyck heeft geschreven.’

Ze neemt de tas van de grond op, kijkt of er geen vuil aan de onderkant zit en zet ze op haar schoot. De WC-bril van dat stationstoilet heeft dus geen sporen nagelaten.

Haar blik toont minder verbazing dan ik verwacht had. Haar blik toont eigenlijk helemaal niets, als ze er bij wijze van controle een pakje brieven uitneemt, ze vluchtig bekijkt en er weer ingooit.

‘Nou ja...’

Ze ploft de tas op de grond.

‘Wilt u iets drinken?’

De vraag verrast mij, vooral omdat ze klinkt als een echt aanbod en niet als een beleefdheidje.

‘Oh, maar ik wil u niet ophouden...’

‘U houdt me niet op, hoor,’ lacht ze - waarom lacht ze? ‘Ik neem trouwens zelf ook een glas. Wat mag het zijn?’

Ik zal maar iets drinken, want ik ben die strontbrieven nog niet kwijt. En ik kan ze net zo goed onder het genot van een glas kwijtraken.

‘Ik neem wat u neemt,’ zeg ik.

Zeggen ze in Amerikaanse films ook altijd, ‘whatever you take is fine’. Wou ik ook altijd al eens doen.

‘Ik neem een glas witte wijn,’ zegt ze vrolijk terwijl ze naar de gedekte tafel trippelt.

Een vrouw in het kwadraat, net niet hoerig.

‘Is dat goed voor u?’

‘Witte wijn. Uitstekend.’

Ik hoor de wijn in de glazen klokken, glazen die bij de borden stonden. Mijn oog valt op het sierlijke krantenrekje naast mijn fauteuil. Kranten zitten er niet in. Wel *Penthouse* en *Lui*, onder andere.

Ze reikt me het glas wijn aan en gaat nu in een comfortabelere houding op de bank zitten. Maar toch nog in het midden.

De tas staat tussen ons.

‘Proost,’ zegt ze en heft er zowaar het glas bij.

‘Proost,’ zeg ik.

Om een of andere reden lijk ik haar plots te bevallen. Ik weet nog niet waarom.

‘Net lang genoeg uit de ijskast,’ proeft ze, ‘op keldertemperatuur, zoals het hoort.’

‘Dat hangt er van af, sommige wijnen moet je ijskoud drinken.’

‘Ja, maar deze niet. Doit se servir à température de cave staat op het etiket.’

Ook haar Frans klinkt Hollands.

Ik presenteer haar een sigaret. Onverwachts neemt ze er één aan. Onverwachts, want vrouwen nemen niet vaak een Gauloise aan, ik kan er ook niet aan doen.

Domweg geef ik eerst mezelf en dan haar een vuurtje. Ze kan er om lachen. Ik ook dan maar. De tas wordt opzij geschoven om plaats te maken voor een deftige staande asbak.

We nemen nog een slok. Mijn tweede, haar zoveelste al.

Ik mag m'n jas uitdoen. Zij hangt hem op de fraaie rugleuning van een eetkamerstoel. Ik vraag haar of ze Nederlandse is en ze antwoordt ja en nee, ze woont hier al sedert haar zestiende, is niet genaturaliseerd maar gaat nooit meer terug. Zo kan ze tegelijk supporter zijn van het Nederlands elftal en Belgisch eten en drinken, the best of both worlds, ha ha ha. Wat een prachtig huis, zeg ik. Vind je, zegt ze, ja ik vind het ook. En ze dooft haar Gauloise, hoewel die nog maar half op is.

Hoe zit het hier nu eigenlijk? Het wordt zo gezellig dat ik bijna medelijden krijg met mijn besmoesde concubine.

Ter zake maar weer.

‘Kan ik deze brieven hier achterlaten?’

‘Dat mag wel, ja. Maar ze zijn natuurlijk niet van mij. Hoe heet jij?’

‘Dries.’

‘Dries. Dat vind ik een lieve naam.’

Ik kan er alleen maar wat schaapachtig om lachen. Want zo wordt het toch wel een beetje tè gezellig.

Haar glas is leeg.

'Noem mij maar Tine. Wil je nog wat wijn?'

'Nee, bedankt.'

Mijn glas is niet eens halfleeg. Ze staat recht en gaat het hare opnieuw volschenken.

Nooit zal ik haar Tine noemen.

Ze gaat nu niet meer in het midden van de bank zitten. Het wordt een samengepakt hoopje: de asbak, zij, ik en de tas.

Tot mijn opluchting begint ze nu zelf over de brieven.

Waarom ik ze niet naar hèm heb gebracht, dat was toch loowgies geweest?

'Dat heb ik gedaan, maar hij was niet thuis.'

'Niet thuis? Hoe kan dat nou!'

Weet ik het? Lijken in huis houden is in dit land verboden, zou ik kunnen zeggen. Maar ik wil niets anders dan die tas hier achterlaten en wegwezen. Geen gepalaver, geen verwikkelingen. Het hele gedoe op zich is al één grote verwikkeling.

Ze staat op om uit een lade van het prachtige wandmeubel een pakje sigaretten te halen, Philip Morris. Ik kijk nog eens naar het krantenrekje.

'Waar heb je die tas eigenlijk gevonden, Dries?'

Dat 'eigenlijk' klinkt me iets te insinuerend. Bovendien begin ik me te ergeren aan haar overhaaste familiariteit.

Ik snak naar de straat, de tram, mijn flat.

'Ze stond op een bank in de trein daarstraks, de rits was open, ik zat er toevallig tegenover en keek er even in...'

Staande steekt ze een sigaret op.

'Ik zou zo'n ding gewoon laten staan,' zegt ze na haar eerste trekje te hebben uitgeblazen. 'Ik zou eventueel wel eens kijken wat erin zit, maar meenemen, nee...'

Ze komt er weer bij zitten en neemt een teugje wijn.

'Doe jij nooit iets zonder te weten waarom je het doet?' vraag ik.

Zoals ik nu de conversatie gaande houd zonder te weten

waarom.’

‘Ik weet het niet. Nee, denk ik. Hoewel. Heb jij die tas meegenomen zonder te weten waarom?’

‘Ik weet niet waarom ik die tas heb meegenomen, ik deed het gewoon.’

Ik denk aan ‘nos actes les plus sincères sont aussi les moins calculés’, maar spreek het niet uit. Ze is niet dom genoeg en niet geleerd genoeg om het geen pedanterie te vinden, veronderstel ik.

‘Ik vind het wel gek,’ zegt ze. ‘Je moet toch voor alles wat je doet... Nee, je hèbt toch voor alles wat je doet een reden?’

Insinueren doet ze nu niet meer. Erger nog, ze lijkt werkelijk geïnteresseerd in de drijfveer van mijn idiote daad. Dat ben ik eigenlijk ook wel, in het ontbreken van een drijfveer dan. Maar ik wil het er nu niet over hebben, en dat staat op m'n gezicht te lezen. Gelukkig leest ze het.

‘Nou ja,’ besluit ze dan ook, ‘ik weet het niet hoor. Ik zeg maar wat. Wie ben ik tenslotte.’

En wie ben ik, om een hoop vergeten brieven terug naar de afzendster te dragen! Hoe is het mogelijk dat pas nu volledig tot me doordringt hoezeer ik hier voor de bok z'n kloten zit.

Ik giet de wijn in mijn kraag en maak aanstalten om recht te staan.

‘Wacht nog even!’ zegt ze met een gebaar dat me in de fauteuil vastlijmt. ‘Ik moet je nog iets vragen.’

Maar eerst gaat ze alweer een glas voor haar inschenken. Ikzelf sla een tweede glas af. Waarom laat ze me er niet vandoor gaan?

Mijn hand trilt een beetje bij het opsteken van een nieuwe sigaret. Dat heb ik al gauw, dat trillen. Hopelijk ziet ze het niet.

Nu kàn ze niet meer dichterbij zitten.

De muziek houdt op.

‘Ik wilde je nog wat vragen... Heb je die brieven, of sommige ervan, heb je die brieven gelezen?’

Terwijl ik recht ga staan laat ik een zwak ‘nee’ horen. Ze weet toch dat ik al die rotbrieven één voor één gelezen heb. Ook al heb ik ze niet gelezen. ‘Met betrekking tot geopende brieven geldt het bezit als lectuur’, zoiets.

‘Ik geloof je,’ liegt ze, vermoedelijk. ‘Wil je me dan een plezier doen?’

Ze legt haar sigaret in de asbak, zet haar glas op een kostbaar bijzettafeltje en begint in de tas te graaien.

Ik ga naar de tafel, zet mijn lege glas erop, steek de sigaret in mijn mond, pak mijn jas van de stoel en trek hem aan. De rook prikt in één van mijn ogen. Ik neem de sigaret uit mijn mond, mijn hand trilt er een beetje bij. Ze kijkt mij aan, ziet het betraande oog en de bevende hand, zoekt er misschien iets achter.

Ze komt naast me staan en geeft me een brief. Gedwee neem ik hem aan.

‘Lees deze eens,’ verzoekt en beveelt ze.

‘Nee hoor,’ zeg ik kortaf en gooi hem op tafel.

Ik steven aan op de deur van de gang.

‘Het wordt tijd dat ik naar huis ga.’

‘Asjeblief!’ gilt ze.

Wat bezielt haar plots? Onverbiddelijk ben ik. Ze moet me achternalopen in de gang.

Ik heb de vergulde klink van de voordeur al beet. Ze grijpt me bij een bovenarm en leunt tegen me aan. Ik ruik haar adem, haar eau de toilette. Lekker aardse Leontine. Half in de dertig. Haar tanden zijn hagelwit. As valt van mijn sigaret en bevuilt de tegels van haar hal, net naast de kokosmat.

‘Ik moet al die brieven niet hebben,’ zeurt ze, met halfgeloken ogen en een pruilmondje.

Haar komedie is zo doorzichtig dat ik er lacherig van word.

‘Ik ook niet,’ gniffel ik.

Welke reden denkt zij dat ik heb om te gniffelen?

‘Maar je moèt ze meenemen,’ piept ze, mokkerig met haar hoofd wiebelend.

Een mooi hoofd, maar een slechte actrice. God, wat stelt ze zich aan.

‘Tenzij...’ - ze houdt een pastelblauwe envelop voor m'n neus - ‘je deze brief leest.’

Wat kan het mij per slot van rekening schelen? Ik wil doodgraag naar huis, geef dat wijfje haar zin.

‘Hardop?’

‘Nee, beter niet.’

Ik haal de brief stuntelend uit de omslag, want zij geeft me weinig plaats en ik heb nog steeds een sigaret tussen mijn vingers.

Het is een lange brief, twee bladen, bijna vier bladzijden. Geen brief eigenlijk, meer een verhaal. Een erotisch verhaal. Nee, geen erotisch verhaal. Porno. Onversneden, bikkelharde porno. Harder kan niet. Een beetje vergezocht zelfs. Oelala. Buitenmatig goor! Niet slecht geschreven.

Heeft zij dit bedacht? Zij, van wie ik nog steeds de lichaamswarmte voel?

Ik duw haar zachtjes van mij af, gewillig zet ze twee stapjes terug. Nu houd ik bladen en omslag voor hààr neus.

‘Stuur het eens op naar een uitgever.’

Ze neemt de brief uit mijn hand en probeert te glimlachen, maar het gaat niet zo best. Spijt? Schaamte? Nee, een ontluikende idylle is afgebroken met een mislukte vrijpartij. ‘Alweer’, zeggen haar donkere ogen.

De filter van mijn sigaret begint te smeulen. Ik kijk rond alsof ik hier een asbak denk te vinden. Ze ziet het en doet de voordeur open.

‘Gooi je peukje maar op straat,’ zegt ze mat.

‘Zijn ze allemaal zo, die brieven?’

Veiligheidshalve stap ik al op het trottoir.

‘Ja. De eersten waren wat minder erg. Ik ken die Lobuyck niet eens echt.’

Pardon? Ik kan niet meer volgen.

‘Hij wilde dat ik altijd maar verder ging, altijd maar verder. Een rare vent hoor, een echte zielepoot eigenlijk. Maar op 't

eind zat het me tot hièr.'

Het is koud en ze begint zich de bovenarmen te wrijven, kreukt er de brief mee. Ik knoop mijn jas dicht en kan nog steeds niet volgen.

'Niet helemaal goed bij z'n hoofd, die Lobuyck, een vieze klootzak van het ergste soort.'

Ze klinkt nijdig nu, begint zachtjes te zieden. Uiteindelijk zat er dan toch een soort bom in die tas.

'Hij heeft me niet aangeraakt, en ik hem ook niet, maar toch weet ik dat het een vieze klootzak van het ergste soort is.'

Het is niet meer tegen mij dat ze praat. Haar blik is gericht op iets voorbij de overkant van de straat, ver voorbij. Haar lijf beeft van de kou. De kou van de buitenlucht en van de rest van haar eenzaam leven, denk ik.

'Eén keer heb ik hem gezien, en ik had er toen verdomd nog medelijden mee ook. Dat buitte hij uit, de klootzak, je hebt wel gelezen wat hij wilde. Maar hij betaalde goed. Hij betààlde me om die brieven te schrijven, snap je?'

Zeg dat dan in het begin, stomme trut.

Haar stem wordt huilerig.

'Godverdomme, de vieze klootzak...'

'Hij is dood.'

Binnen gaat de telefoon.

Pas als mijn concubine er bij mijn thuiskomst op wijst, besef ik dat ik mijn boekentasje op de trein heb laten liggen.

Ik kan het gaan ophalen bij de dienst verloren voorwerpen.

Zou *De Idioot* er nu nog inzitten?

Marco Lodoli
Parels

Vertaling: Marc Vingerhoedt

En nu zit Sebastiano op de brede, smerige trap die van het monument voor Matteotti naar de Tiber leidt, hij kijkt strak naar de nieuwe brug, die ze honderd meter verder hebben gebouwd voor de metro. Ik doe mijn ogen dicht, tel tot tien en als ik ze weer open, moet ik het verlichte treinstel zien voorbijschieten: als dat het geval is, wil Matilde nog altijd met me trouwen. Maar Sebastiano is rijk, hij heeft de metro nog nooit genomen, hij weet niet eens dat de metro om vier uur 's ochtends al lang niet meer rijdt. Hij telt langzaam tot tien, tevergeefs. Vannacht heeft hij zich te pletter gedronken. Eerst op het feest van Matilde en daarna in de cafés, en dan weer bij Matilde en dan weer in de cafés. Ze is vandaag twintig geworden, Matilde: ze droeg een zwarte nauwsluitende jurk, haar benen waren lang en vlezig in de ronding van haar kuiten, ze droeg lage schoenen, want ze is groot en van hakken wil ze niet weten. Sebastiano had het zich vast voorgenomen: ik wil op het feest aankomen bij de laatsten, als allerlaatste, dat er naar me uitgekeken wordt - maar om acht uur 's avonds stond hij al in smoking, autosleutels in zijn hand, het halssnoer in zijn zak. Hij had zichzelf gedwongen ten minste drie uur voor de televisie te blijven zitten en te kijken naar om het even wat, documentaires met dieren, sport, daarna een porno-video. Drie keer heeft hij van overhemd en van manchetknopen verwisseld, om de minuten te laten voorbijgaan, maar om negen uur al reed hij in zijn witte cabriolet door de stad. Een koffie, een campari, even stoppen bij de automatische pomp om onnodige brandstof te tanken, en om halftien was hij bij Matilde. Op de open ruimte voor de villa stonden nog geen auto's en hij parkeerde tegen de muur.

Rorò is een bastaardhond, kind van twee bastaardhonden voor tienduizend lire meegenomen op het asiel de dag voor de executie. Hij is iets meer dan een jaar oud en dicht behaard, heeft een krulstaartje en afhangende oren, en zijn voorpoten zijn iets korter, zodat hij altijd bergaf lijkt te lopen; op zijn snuit zit de straf van een gele plastic muilband. Tot drie dagen geleden woonde hij bij een oude dame, hij had er een hoek om te slapen, een brede stoep om te pissen, een kussen, een etensbak met gemalen vlees en rijstsoufflé. Nu en dan kreeg hij een aai. Maar leuk was het niet, weet hij nog. De dame huilde altijd en wanneer ze Rorò schreeuwde, moest ik naar haar toe gaan, haar oude, beverige handen likken, haar dikke nagels, haar foto's, en dan urenlang stil aan haar voeten blijven liggen.

Ben je daar al?, zei Matilde terwijl ze tussen de hoge lantaarns over het paadje op Sebastiano toeliep. Ze droeg een zwarte jurk en lage, zilverkleurige schoenen, haar tred was iets bruusker door de opwinding van het feest. Ze had kort, blond haar als een jongetje, een lichte streep onder de ogen, een lichte streep erboven: en haar ogen zo mooi, twee blauwe visjes. Ze heeft zich op beide wangen laten kussen, haar lippen ver van Sebastiano's mond. In zijn borst voelde hij torens die bij het ademen oprezen en weer instortten, de een na de ander. Ik geef haar meteen het halssnoer, heeft hij gedacht, maar zij was al weggeglipt in het donker voorbij het paadje, om te zien of in de keuken alles klaar lag op schotels: om bij hem weg te raken, misschien. Dus is Sebastiano alleen de grote salon van de villa binnengekomen, hij heeft de ingenieur de hand gedrukt en mevrouw een handzoen gegeven, en heeft zich laten wegzinken in een diepe fauteuil dicht bij de drank en de olijven. In zijn zak telde hij de drie rijen parels, hij had vertrouwen in hun puurheid en hun licht. Even is Matilde bij hem teruggekeerd, ze is op de fluwelen armleuning gaan zitten. Haar voet danste onrustig op en neer, om de haverklap wierp ze een blik op haar polshorloge. Ze vonden geen woorden voor hun twee, alleen maar de woorden van iedereen: hoe gaat het, en je werk, en de universi-

teit, het is eigenlijk echt een mooie avond. Hier zijn we nu. Een beetje gekuch, opdat er geen stilte zou vallen. Nu zeg ik haar dat ik van haar houd, al ben ik dan bijna twintig jaar ouder dan zij, ik roep het zacht in haar oor, dat ik van haar houd. Nu zeg ik het, ik wil je, Matilde. Vooraleer de anderen komen en de drukte: en ik geef haar het halssnoer; en misschien een kleine zoen, maar een gemeende. Zij keerde nu haar grote naakte schouders naar hem toe en keek een andere kant op, naar de deur waardoor twee stevige jonge kerels met beate, nutteloze gezichten zijn binnengekomen. En ze is rechtgesprongen, met een lach en korte, vluchtige pasjes. Haar rug was blank als de maan in het midden van de wanhopige hemel. Sebastiano heeft zijn glas nog vaak gevuld, alcohol morsend op zijn hand en op het tapijt. In de zaal barstte wilde muziek los, en tegen de ingenieur die het had over wooncentra in Arabië zei hij almaar ja, zonder iets te horen.

Drie keer per dag liet de dame Rorò uit, altijd dezelfde weg, bij de deur naar rechts, en dan vier hoeken om tot ze weer bij de deur waren. De leiband was nauwelijks een halve meter lang, dus Rorò voelde haar rok op zijn huid, als een fladderend deksel, en in zijn oren klonk honderd maal hatelijk zijn eigen naam: kalm Rorò! braaf Rorò! Hij had nooit iets anders gezien dan dat grijze blokje om en de drie kamers van de flat, en toch was hij in zijn dromen bij andere honden geweest, in enorme ruimten, zonder grenzen waar je eindeloos kon rennen. Hij zag vreemde, nieuwe vormen die misschien ergens bestonden: dingen waar je in en uit kon lopen, waar je vrolijk blaffend af kon rollen, en onder zijn poten kwam een gevoel van weekheid en vochtigheid. Hij droomde ook van horizonten met weelderige, immens groene bomen, heel wat anders dan die kale, dorre boompjes in het asfalt rond het flatgebouw. En op een middag dat de dame wat harder dan gewoonlijk aan de lederen leiband trok, zette Rorò zijn tanden in haar been, zodat haar kous stuk en haar huid geschaafd was. De volgende dag deed ze hem de gele muilband om.

Gisteren heeft Sebastiano het parelsnoer gekocht bij Bulgari aan de via Condotti. Het stemde hem gelukkig zo'n hoog bedrag op zijn cheque te kunnen schrijven. Aan de verkoper heeft hij niet de minste korting willen vragen, het zou afschuwelijk zijn geweest om te besparen op de liefde. Zelfs het doosje heeft hij niet gewild, zijn geschenk moest uit zijn zak komen en volmaakt zijn zoals het was: Matildes mond moest openvallen van verbazing, alsof ze zeven werd en een sprekende pop cadeau kreeg, ze moest even duizelen en dan haar armen om zijn nek slaan. Lachen, of huilen wie weet, en ondertussen zijn gezicht overladen met kussen. Nu danst Matilde vlak voor Sebastiano, die niet is geweken van zijn fauteuil en zijn glas, ze danst bijna zonder zich te bewegen, wiegt langzaam met haar schouders en haar vrouweheupen, en gaandeweg doet het zweet haar naakte rug glimmen. Haar benen zijn een gif in Sebastiano's maag, ze verpletteren hem totaal. Rondom hem zijn ze allemaal veel jonger dan hij, ze hebben hetzelfde air om hun sigaret vast te houden, om uit de hoogte te doen, om in hun kruis te krabben. Alleen de kelners zijn van zijn leeftijd. Eén kelner slechts, met bijna witte haren, heeft zijn obsessie en zijn pijn begrepen, wie weet hoe; hij schenkt hem overvloedig drank, hij glimlacht hem toe met te veel affectie. Een jonge kerel met een stuitend ponykapsel buigt zich nu over Matilde, hij kust haar in de hals, daar waar de drie rijen parels moeten komen, op die uitstekende wervel, op die klip van de sirene. Sebastiano is plots woedend rechtgesprongen. Ik ken Matilde van toen ze klein was, ik heb jaren op haar gewacht, ze is van mij alleen. Zo denkt hij, en op zijn ogen voelt hij de striemen van die zoenen. De kelner schenkt hem nog een coupe champagne in: ‘Ze zijn jong en het zijn klootzakken’ mompelt hij tegen hem, ‘wat wilt u, de wereld is van hen’. Op het eind van zijn zin zijgt hij in elkaar, geveld door een stomp in zijn maag van Sebastiano. De muziek zwijgt plots, alsof de zanger vanop de plaat de scène heeft gezien en er zijn stem bij is verloren. Matilde schudt haar engelenhoofdje: ‘Je bent walgelijk, Sebastiano, ga weg’.

Vier dagen geleden is Roró ontsnapt, voor de dame hem zijn leiband kon omdoen. Zij heeft de poort gesloten en Rorò is weggelopen, het onbekende tegemoet. Terwijl hij vluchtte in de avondlucht, hoorde hij achter zich het steeds zwakkere geluid van de oude heks die jammerend zijn naam riep. Maar voor zijn nieuwsgierige ogen wervelden de planeten van duizend universums, en hij was een ruimteschip, dat gelanceerd was met een hond aan boord. De hele nacht doolde hij over pleinen en halfverlaten straten, hij zag het acrobatische water van de fonteinen, het waanzinnige vuur van een brand, hij voelde de aarde van indrukwekkende tuinen. Hij zag andere wezens: een paard, een muis, een autocar. Hij zag een dode naast een vernielde auto, een trein, Sint-Pieters. Zelfs in zijn vreemdste dromen had hij zich zoiets niet voorgesteld. Het was alles om in te bijten van liefde, die wereld, als het rubberen bot dat thuis in zijn hoek lag. Jammer dat hij zijn mond niet wijd kon opendoen, jammer van die gele plastic muilband op zijn mond.

Twee uur later is Sebastiano teruggekeerd naar Matilde. Bij de deur hebben ze hem tegengehouden, dus is hij weer in zijn auto gestapt en is als een gek gaan toeteren. Twee jongens van het feest zijn naar hem toe gegaan en hebben hem gezegd, genoeg nu, je hebt nu genoeg de klootzak uitgehangen. Als hij een pistool had gehad, had Sebastiano op hun kuiven gemikt, en dan met zijn cabriolet zo lang over hun massieve lichamen gereden, tot er een smurrie van vlees en smokingstof overbleef. Maar in zijn hand heeft hij alleen een lege fles en hij gooit ze op goed geluk naar hun onduidelijke silhouetten. Ik moet mijn cadeau aan Matilde geven, brult hij als een wanhopige drenkeling. Matilde, Matilde! help, help... Zij staat nu naast het portier, met haar zwarte jurk en haar harde trekken, de armen gekruist. De man die Sebastiano het halssnoer had verkocht, had hem gezegd: ‘Hiermee maak je elke vrouw gelukkig’. Hij strekt nu zijn arm, in zijn hand bungelt het witte trosje parels. Als kind rende Matilde altijd, in het Circeo-park vulde ze in haar eentje

het strand met tuimelingen en radslagen, ze was alleen te stoppen met een cadeautje, en dan slechts een ogenblik lang. Ze had genoeg aan een vlaggetje of een molentje, om in te blazen. Dan liep zij weer naar de zee. ‘Alsjeblieft’ zegt Sebastiano zacht, zijn arm is moe omdat hij hem zo lang gestrekt heeft gehouden. Misschien zou hij uit zijn auto moeten stappen, het parelsnoer om haar hals leggen en haar in dezelfde beweging stevig omhelzen, maar zijn hoofd draait als in een misselijk makende wals: en dan ineens moet hij onweerstaanbaar braken, het braaksel spat tegen de ruit, verspreidt zich drabbig tussen de pedalen, op en onder zijn lakschoenen. Matilde staat roerloos, kijkt. De twee jongens staan een meter achter haar als Napoletaanse waakhonden, mompelen iets tussen hun hagelwitte tanden, ademen snel. Maar Sebastiano hoort alleen Matilde die hem afgemeten zegt, schaam je, laat je hier niet meer zien, laat me met rust, laat me vrij.

Al vier dagen heeft Rorò niet meer gegeten. Het vel over zijn ribben is angstwekkend gerokken. Met zijn poten heeft hij op alle manieren geprobeerd zich van zijn gele muilband te ontdoen. Hij heeft zelfs geprobeerd terug te keren naar het huis van de oude dame maar de stad is een spel kaarten dat voortdurend wordt geschud. Hij is erin geslaagd te drinken aan de fonteintjes en dat is alles: zijn maag zit vol water, zijn geest vol vreemde zorgen. Nu zou hij de oude dame haar voeten likken, als hij zijn etensbakje maar had, en rijst tussen de tanden. Maar misschien niet. Hij zou enkel de dood van zijn snuit laten halen, en dan weer weg tussen de duizelingwekkende vormen van de stad, er achter aan, als achter katten en teefjes, genietend van elk der eindeloze verrassingen. Je moet alleen uitkijken voor de auto's, de rest is een paradijs en eten is er overal, het ligt zomaar op de stoepen of opgestapeld in hoeken: overal. Er zijn zelfs mensen die in die hopen graven. Hij had op elk moment kunnen eten, als hij zijn mond maar had. En nu kan hij zich nog amper overeind houden, zijn lijf weegt weinig, en toch weegt het loodzwaar, iedere stap is een steile klim. Hij heeft een branderig gevoel in

zijn kop en in zijn ogen, alsof er overal om hem heen een bijtende nevel hangt, die hij inademt. Rorò is langzaam naar beneden, naar de oever van de stroom gelopen, langs de brede, met graffiti en condooms bevuilde trap. Het geluid van het donkere, stromende water dringt zacht tot hem door, het is nauwelijks een geruis, de herinnering aan zijn moeder die in de kooi zijn pels likte, aan de oude dame die zuchtte in haar zakdoek. Het is allemaal om het even nu, hij kan nog amper ademen. Ook die man die op de trappen in zichzelf zit te praten, die zichzelf vervloekt. Rorò loopt onzeker op hem toe, hij hoopt weer. Hij weet dat het voor een mens niet moeilijk is een muilband van geel plastic open te doen.

Kom mormel, kom hier, mompelt Sebastiano terwijl hij zijn lakschoenen tegen elkaar klapt. Toe, kom hier zitten. Laat me je eens aaien. Je bent afschuwelijk mager. Maar je bent ook mooi, die slet van een Matilde is niet eens zoveel mooier dan jij. ik zou alles geven wat ik heb om haar uit te kleden en haar te zoenen en haar dijen te openen en mijn hele leven bij haar te blijven. Ik zou haar vermoorden, als ik kon, een rode snee op haar keel, heel wat anders dan parels. Ik zou haar bloed likken, ik zou het over haar uitsmeren, als nagellak. Kom wat dichter, hond. Kom hier, lelijk beest. Je hebt een muilband, dus ben je van iemand. Prijs je gelukkig dat je van iemand bent. Ik, van wie ben ik? Zeg jij het, van wie ben ik verdommme? En toch, ooit lukte het me haar tot staan te brengen, haar even bij me te houden, terwijl zij een of ander cadeautje omklemde en ik haar haren, haar schouders aanraakte. Ze was tien jaar en ik kocht haar een paar schoenen met hakken, om te lachen, zei ik tegen haar vader, enkel om te lachen, en Matilde trok ze meteen aan, aan haar voeten die onder het zand zaten, dan pakte ze mijn hand en wilde samen met mij langs de zee wandelen, om haar vriendinnen met hun rubber pantoffels te doen sterven van jaloezie. Ze was tien jaar en haar hakken maakten diepe sporen in het natte zand, hinkend en met een ernstig gezicht liep ze naast me.

Vergeet het niet Matilde, mannen zijn allemaal arme zwijnen, zo zei ik haar, en ik voelde dat ik van haar was.

Neem dat ding van mijn snuit, dat ik kan eten, denkt Rorò. Hij jankt, wrijft zijn kop tegen de benen van die man, draait zich naar hem toe met de punt achter zijn oren waar de leiband vastzit met een strik van niks, waar de hand hem streelt. Iedereen moet vrij zijn, huilt de hond met zijn laatste krachten. De man aait hem nog steeds, kijkt met onbestemde blik naar de andere oever van de Tiber, naar de kalme hemel van hen die slapen. Als op de rivier het schip zou voorbijvaren dat bonst in Sebastiano's bloed, dan zou het zijn lichten aan hebben en de kanonnen klaar om de stad te vernielen. Maar er vaart niets voorbij, alleen wat schuim, wat warmte. Maar Rorò heeft het pijnlijk koud in zijn voorpoten. Hij wacht op het gebaar van de man, het einde van de honger, de grootse start van zijn leven in vrijheid. Mensen kunnen alles, als ze begrijpen. Van wie ben ik? brult Sebastiano terwijl hij hem in de kwijnende, stervende ogen kijkt, en hun neuzen raken elkaar als lippen. Dan legt hij het snoer met de drie rijen parels rond de magere, harige nek, en haakt voorgoed de met briljanten bezette sluiting dicht. Ga maar hond, zegt hij, terwijl hij opstaat en terugloopt naar zijn cabriolet, ga maar, neem deze parels mee naar je thuis, neem ze mee zover je kunt.

Biografische nota's

- *Alstein* (1947), publiceerde recent *De poorten van de hemel* en *Axel Chanis*.
- *Johan Anthierens* (1937), publicist- journalist
- *Paul Claes* (1943), auteur van *De mot zit in de myte*; vertaalde ondermeer Sappho, Mallarmé, Pound, Bataille, Rilke en Joyce
- *Johan de Boose* (1962), Slavist, publiceerde eerder in Yang en Begane Grond
- *Joris Denoo* (1953), publiceerde o.a. in Avenue, DBH, De Revisor en Maatstaf. Jongste bundel: *Voltooid Verwarmde Tijd* (1992)
- *Bart de Man* (1951), collectief van specialisten modernisme en deconstructie in beeldende kunst en literatuur
- *Patricia de Martelaere* (1957), filosofe, schreef ondermeer de romans *De schilder en zijn model* en *Littekens*
- *Rudi Deutsch* (1964), student filosofie, eerste publicatie
- *Micheline Dhondt* (1966), lic. vertaler Engels/Spaans, werkt voor Trends en Industrie Magazine
- *Pol Hoste* (1947), publiceerde ondermeer *Vrouwelijk Enkelvoud* en *Een Schoon Bestaan*
- *Bart Janssen* (1959), lic. kunstgeschiedenis, publiceerde eerder poëzie in DBH
- *Marco Lodoli* (1956), publiceerde romans en verhalenbundels. Eerder verschenen in DBH *Mijn vriend Max*.
- *J. Mboya* (1950), Keniaan, uitgeweken naar België in 1971, eerste publicatie
- *Angelo Perrotti* (1956), diploma muziekgeschiedenis, eerste publicatie
- *Leo Pleysier* (1945), publiceerde ondermeer *Kop in kas, Wit is altijd schoon* en *De kast*
- *Rob Theys* (1954), maatschappelijk werker in Brussel, eerste publicatie
- *Walter van den Broeck* (1941), auteur van ondermeer *Brief aan Boudewijn, Het beleg van Laken* en *Gek leven na het bal*
- *Peter Verhelst* (1962), publiceerde ondermeer de dichtbundels *Otto, Angel*, en *Witte Bloemen*.
- Marc Vingerhoedt (1951), zelfstandig vertaler, vertaalde van Luigi Malerba *De ontdekking van het alfabet* (Kritak).

Grafiek

Carlotta (1961), publiceert regelmatig in DBH.

Peter Hulsmans (1967), selectie Europaprijs 1990.

Bart Michielsen (1957), Prijs ‘Flanders Erotica’ 1991, publiceert binnenkort ‘Mulieri’ een portrettenreeks van kunstenaars. Een selectie van ‘Mulieri’ vindt u in dit nummer.

Marc vanderleenen (1952), redacteur DBH.

[advertentie]

[nummer 35]

Bart de Man
Raskins truttig toontje

De goeie lezer was natuurlijk gewaarschuwd toen Brigitte Raskin in haar fletse bewerking van Albert Michiels' gedurfde *5000 jaar druif, 100 jaar tafeldruif in Overijse* haar hoofdpersonage de volgende woorden in de mond legde: ‘Ten slotte zal de druiventeelt uitsterven en helemaal folklore worden.’ (p. 65) En zo geschiedde dus. Na dit *Overwinterdagboek* , publiceerde Raskin onlangs *De maagd van Antwerpen* , een programmabrochure voor een folkloristische stoet zoals die anno 1902 in Antwerpen zou te zien zijn geweest. Het populisme van *De maagd van Aarschot* kent inderdaad geen grenzen: *Antwaarpen stoetenstad '93*?

Moeten er nog druiven zijn?

Dat komt ervan als je voor een ‘verdienstelijk’ debuut zoals *Het koekoeksjong* overladen wordt met prijzen. Raskin hanteerde hierin de protocolstijl van de *case-study* met een terloopse persoonlijke noot. Maar dat persoonlijke of geromanceerde karakter hield zich bescheiden schuil op de achtergrond zodat de documentaire bedoeling overeind bleef. Maar toen werd Raskin het slachtoffer van zinsverbijstering - dat AKO-miljoen moest op! - en in plaats van verder te gaan op de ingeslagen weg, zou ze dank zij dat miljoen voortaan bewijzen dat ze wel degelijk een full-time schrijfster was en niet alleen maar een vlot schrijvende historica die in haar vrije uurtjes de lotgevallen van een zonderling reconstrueert. Het resultaat was een geromanceerd ‘overwinterdagboek’ over een schrijfster - Brigitte *in*

disguise? - die een onmogelijke liefde koestert voor een druiventeler genaamd Jan en die ondertussen niet weet wàt schrijven. Gevolg: negenennegentig bladzijden onzinnig gedaas over druiventrossen tot het onmiskenbare hoogtepunt met een beschrijving van de druivenroute (p. 63-65). Dat gedoe met die druiven wordt dan ook nog eens metaforisch binnengehaald om het schrijverschap te typeren en om onnozele, zogezegd scabreuze opmerkingen te maken over hun geheime liefde. Voor wie het kan verdragen volgt hier een lijstje druivencitaten uit de eerste twintig bladzijden.

- ‘Een winterrust, zoals mijn druivelaars, om daarna des te levendiger te schieten’, vond Jan, toen ze hun afspraak voor 21 maart om 12 uur 30 in de ‘Bovary’ noteerden. (p. 4)

- Ze vertelde Jan over het schrijven en hij vergeleek het met het knippen van een druiventros. In het begin van de zomer worden de kleine besjes eruit gehaald en krijgen de grote bessen een voor een plaats genoeg. Dat gebeurt precies en omzichtig, de teler grijpt met zijn schaartje naar de steeltjes die hij doorknipt en probeert daarbij de tros zo weinig mogelijk aan te raken, want die heeft al een stoffig waas - ‘duvet’, zei Jan, ‘dons’, herhaalde ze - en dat mag je niet bevingeren. Zij schrijft te uitvoerige alinea's en knipt tot ze vorm krijgen. (p. 10) (Dat eeuwig geëmmer over ‘schrijven is schrappen’ wordt door Raskin dus uiterst didactisch in druiventaal vertaald, terwijl de druiventros met gynecologische connotaties wordt omzwachteld als ging het om het vrouwelijke geslachtsorgaan. Elders (p. 55) bij een bezoek aan de wijnstad Trier delireert Raskins *Traubenkönigin* over Amor en Tros. Gevolg: *‘Vandaag moest ze zich vermannen om haar kunstboeken niet uit te pluizen op zoek naar Amor en Tros.’* Hier wordt blijkbaar veeleer het mannelijke geslachtsorgaan geviseerd...)

- ‘Druiventelers zijn geen boekenlezers’, zei Jan. Al betrapte ze hem er later in een gesprek op een detective van Jef Geeraerts gelezen te hebben. (p. 12) (Zelfs druiventelers lezen Jef!)

- ‘De meest luxueuze tafeldruiven ter wereld’, het klinkt tegelijk trots en bitter. ‘De Europese Gemeenschap en stijgende olieprijzen hebben ons kapot gemaakt’, zei hij kortaf... (En zo gaat dat zeer terzake nog een halve bladzijde verder: p. 17)

- ‘Wat is het verschil tussen de tros die wel en de tros die niet mag blijven?’, wilde ze weten. ‘De mooiste blijft, zoals bij de scheuten.’ ‘Hoe kan je nu meteen zien dat de ene scheut, de ene tros mooier wordt dan de andere?’ probeerde ze, maar dat vond hij een vraag waar schrijvers zich mee bezighouden. ‘Hoe hardvochtig’, vond ze die selectie en zijn antwoord. Telkens als Jan nadien een brief te mooi vond om te verbranden of een moment te aangenaam om te onderbreken, fluisterde ze dreigend ‘de wraak van de afgekuiste tros’. (p. 18-19) (Aan deze passage ging al een druivenparagraaf vooraf waarin verteld wordt wat onder een ‘afgekuiste’ tros dient verstaan te worden: een bijgewerkte, want ‘gebrekkige’ druiventros. Survival of the fittest dus, ook in het druivenrijk, maar Raskins compassieuze inborst heeft natuurlijk een boontje voor de ‘afgekuiste’ underdog!)

- De ideale bes zit gespannen in haar donzig vel dat glanst en zacht is als satijn. Soms zijn de vellen van druiven te hard, soms te dun, dan blijven de bessen te zuur, ze kunnen vlezig zijn of waterachtig, de pitten kunnen prompt van het steeltje loskomen zoals het hoort, of blijven kleven, wat een slecht teken is. (p. 20-21) (Dat kabbelt nog een poosje verder op p. 21 tot de schrijfster-druivenkoningin de schietgrage druiventeler én oernatuur plots het zwijgen oplegt met de subtiele vraag hoe de leeggeplukte tros - ‘het geraamte’ - in druivenjargon dan wel moet worden genoemd. Jan staat paf: ‘Jan leerde er haar geen woord voor en ze kan er geen bedenken.’ Moeten er nog druiven zijn?)

Kortom, de lezer weet niet wat hij leest, want die *zotte praat* over druiven - *‘Als ze om zich heen kijkt, ziet ze druiven’* (p. 37) - blijft dus verder duren tot het eind. Ik ben immers zo kies geweest om hier slechts enkele proeven aan te halen uit het

prille begin. Raskins alter ego is zo ingenomen met haar druiventrossen dat ze soms zelfs het geheugen opfrist van de met verstomming geslagen lezer en opnieuw druiventoestanden ophaalt die ze al heeft opgedist: *'Toch zijn hun seksspelletjes leuk, vindt ze. Zijn hand zoekt onder haar rok in haar broekje. "Dat dons mag je bevingeren", fluistert ze. Of zijn hand voelt onder haar trui naar haar borsten. "De ideale bes zit gespannen in haar vel van satijn", lacht ze.'* (p. 77)

Moet er nog folklore zijn

Wie een dergelijk proza schrijft - aldus de Vereniging ter Bevordering van het Vlaamse Boekwezen - is de ideale bes om een 'actieboek' te schrijven voor een 'actieweek' rond de (al dan niet geromanceerde) biografie. En in plaats van Eric Defoort voor zijn inderdaad zeer geslaagde documentaire biografie over Paul Pée: *Al mijn illusies bloeien* dubbel prijzengeld uit te keren, beslist de Vereniging de beurs van bes Raskin te spekken door haar wat te laten wauwelen over haar lievelingsonderwerp na de druiventeelt: de folklore. In 1902 ging er in Antwerpen een stoet rond waarin een wagen vuur vatte en waardoor éne Maria S'Heeren overleed aan haar brandwonden. Raskin wrijft zich bij dit staaltje van vurig drama in de handen want hier kan ze weer naar hartelust gaan 'romanceren'. Raskin in de epiloog: *'"Voor mij klinkt haar naam vertrouwd", leg ik de archivaris uit, omdat mijn moeder ook Maria 's Heeren heette, met een verschrijving verschil. En zij was ook Limburgse, uit de streek van Sint-Truiden.'* (De fruitstreek bij uitstek: zie druiven...!) En alsof dat nog niet volstaat, gaat raaskallende Raskin verder: *'Mijn vader heette Paul en daarom smokkelde ik deze voornaam binnen in de levensgeschiedenis van sneeuwkoningin Maria S'Heeren. Want de verteller zet een waar verhaal graag naar zijn hand.'* (p. 32) Met die laatste toevoeging tekent Raskin haar eigen doodvonnis. Hoe meer Raskin immers het verhaal naar haar hand *wil* zetten, des te ontgoochelender het resultaat. Want Raskins schrijversverstand vermag nu eenmaal niets naar de

hand te zetten tenzij op een uiterst plompe manier, zoals in haar druivenboek of zoals in deze programmabrochure waarin ze op de manier van een volkse liedjeszanger de processie van de stoet beschrijft. Dat ‘volkse’ toontje is echter zo vals dat je die hele processie met ‘praalwagens’ incluis nog het liefst van al in lichterlaaie zou willen zien vergaan. Hoe truttig het toontje van Raskin-de-stoethaspelende-liedjeszanger wel is, bewijst meteen de openingspassage:

- Antwerpen kon ‘stoetenstad’ blijven. Onder grote publieke belangstelling werden op de Gemeenteplaats de lantaarns ontstoken en schikten de mannen van de ‘Rubenskring’ vetpotjes in de ‘geuzenhofkes’. Ieder vlammetje zette meteen een dansje in en oranje lampions stemden de avond nog vrolijker. De bleke Jordaens en Van Dijck kregen kleur door ballonnetjes-slingers van hun standbeelden naar de omringende bomen. Her en der beklommen fanfares nog maar eens een moeilijke toonladder, kwamen groepen van matrozen, boeren en feeën bijeen, trappelden al opgetuigde paarden. Op pleintjes werd de laatste hand aan de praalwagens gelegd en dat was toverij... (p. 7)

Maar niet genoeg couleur locale, want in die kleffe tijden kwam in de Seefhoek inderdaad nog het eigen ‘struifvogelende’ volk eerst:

- De mannen van maatschappij ‘Leopold’ waren die dag vroeg afgezakt naar hun stamlokaal in de Greinstraat. ‘Onze stoetkampioenen’, werden ze in de Seefhoek genoemd, want van de acht Lichtstoeten in de voorgaande jaren hadden ze er drie gewonnen. De specialiteit van ‘Leopold’ was echter het struif-vogelspel, vogelpik in het groot. Een gaai in hout... (p. 7)

Hoe *fake* Raskins verteltoon is, demonstreert één van die stoetgangers door in onvervalst, Algemeen Zeer Beschaafd Antwerps te zeggen: *‘De mensen zullen denken dat we crème à la glace verkopen.’* (p. 8) Maar dat belet Raskin niet om bij de dood van de sneeuwkoningin - *‘Haar welige haar was haar*

trots, maar haar lieve ogen en smalle mond met brede blinkende lippen waren in de buurt net zo beroemd.' (p. 10) - haar moeder de volgende autentiek-Antwerpse woorden in de mond te leggen: *'Ma me keend toch!'* (p. 26) Raskin zet het verhaal dus inderdaad naar haar hand maar ze weet blijkbaar zelf niet wat die handen doen. In plaats van die karikaturale persoonlijke manipulaties zou Raskin in het vervolg opnieuw beter terugkeren naar haar oorspronkelijke, ingetoomde protocolstijl zonder franjes. Zoals het nu is, schreef ze twee absolute miskleunen - *'zever in pakskes'* (p. 8) - die bewijzen dat ze na het succes van haar debuut helemaal verkrampte onder het gewicht van de zelf gecultiveerde dwangvoorstelling om het als schrijfster eindelijk te maken.

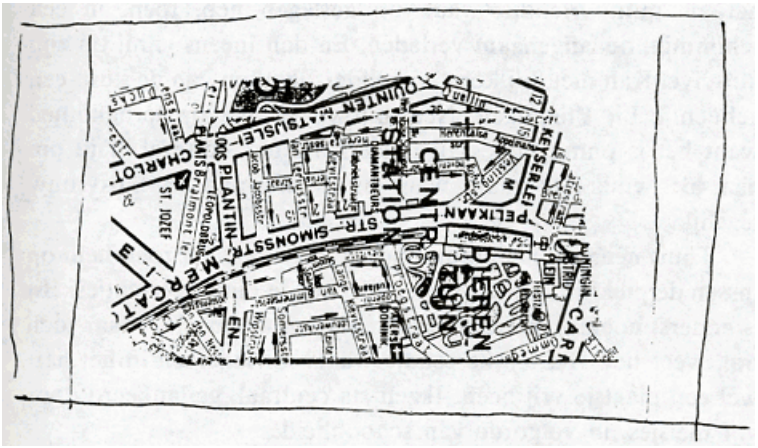

Eduard van Riel
Pijn

Hoe voelt pijn, denk ik, en ik neem mijn huid tussen duim en wijsvinger. Dan draai ik. Pijn is meer dan alleen voelen, pijn brandt zich een weg. Ik klets mezelf in het gezicht. En nog eens, maar nu aan de andere kant. De huid gloeit. Ik vind het aangenaam.

Als journalist ben ik op zoek naar de onderkant van de samenleving en zo heb ik hem opnieuw ontmoet. Zijn naam is Johan Mahieu en dat is een verrassing want als kind was hij voor mij naamloos, enkel een pezig lijfje waarop het heerlijk beuken was. Hij woont in een vervallen pand aan de Prinsenkade, tussen feestvierende studenten en kollega-kanslozen. Hij heeft er zich knusjes geïnstalleerd met een aardig bankje, een t.v. en een koelkastje vol bier. Hij stelt het goed, zegt hij, en wil absoluut niet vergeleken worden met die andere schooiers hier in huis, behalve de studenten dan, want die hebben nog toekomst, net als hij.

Ik zeg hem dat zijn gezicht me bekend voorkomt en dat ik er net als mijn vriendjes vaak op geslagen heb, toen, in een schimmig, onaangenaam verleden. En dan ineens is hij op zijn qui-vive. Kan niet, hij komt van elders, kanten van de kust, een gehuchtje bij Vlissingen. Nee, hij wil er niet op terugkomen want het is onmogelijk. Hij poeiert me ten slotte af. Tijd om naar de winkel te gaan, want hij is huisman en huisvrouw tegelijk.

Thuis neem ik het album met de klasfoto's en zoek hem op tussen de piekfijn geknipte, breed lachende kindergezichtjes. Hij is anders: hoekig, met een gezicht als een aambeeld. Maar toch ook weer lief. Het lelijke eendje waarvoor iedereen in het hart wel een plaatsje vrij heeft. Ikzelf sta centraal, geflankeerd door vijf meisjes, in volgorde van schoonheid.

Soms klom Johan in het hek achter de goal. We gooiden dan net zolang met steentjes, takken en klotten zand tot hij eruit viel. Krijsend kwam hij op de grond terecht en bleef liggen om

door ons besprongen te worden. We sloegen hem waar we hem konden raken, want hij vond het lekker, dat wisten we. Het was zijn manier om aandacht te krijgen. Hij lachte zijn grof ingeplante tanden bloot en zette het op een lopen. Joelend gingen we achter hem aan en we probeerden hem de bocht af te snijden, of hem met een zwevende tackle onderuit te halen. We troffen zijn lichaam keihard, zonder enige konsideratie. We vonden het doodnormaal. Johan voelde geen pijn en met zijn hoge, hinnikende lachje zette hij ons steeds aan tot meer geweld.

In de palm van mijn hand zit een heel klein gaatje. In de tweede klas van de lagere school is het er door Johan ingezet, met de punt van een geslepen potlood. Als ik een naald neem kan ik er in prikken, zeker drie à vier millimeter. Het is dan net alsof ik in mijn eigen lichaam binnendring. De wonde is vereelt en zal nooit meer verdwijnen. Het is het stempel van Johan dat ik met me meedraag.

Het potlood was een gele Bruynzeel, enkele dagen tevoren door de leraar uitgedeeld en nog in prima konditie. Johan prikte ermee in mijn rug. Kleine speldeprikjes die ternauwernood door de stof van mijn kleding heen drongen en flauwtjes mijn huid kietelden. Ik zei hem dat hij ermee moest ophouden. Ik wilde opletten.

Hi hi, deed Johan en prikte opnieuw.

Kleine, glibberige, gluiperige, vieze worm, dacht ik, als je niet oppast sla ik je plat.

Prik.

Ik hief mijn hand, draaide me om op mijn stoel, zag het potlood in de lucht hangen, wilde nog terugtrekken, maar ik was te laat. Verbijsterd keek ik naar mijn hand en naar het potlood dat erin stak, juist diep genoeg om houvast te vinden in het slappe vlees. Als ik bewoog bungelde het. Net of ikzelf eraan vast hing en niet andersom. Ik stak mijn arm in de hoogte zodat iedereen het kon zien en ging ermee naar de leraar. Er was gestommel, snerpende kreetjes van ontzette klasgenoten en mijn onbedaarlijk gesnik. Met een korte ruk bevrijdde de leraar me van het potlood. Hij hield het in zijn hand vroeg wie de dader

[advertentie]

was. Iedereen wees naar Johan.

Hi hi, deed hij.

De leraar nam hem bij zijn rechteroor en trok hem door de klas, de deur uit, de gang op, hoek om, nog een hoek om. Ten slotte hield hij halt voor de deur van het schoolhoofd. Met in zijn ene hand nog altijd het oor van Johan klopte hij op de deur. Het hoofd deed open en in een oogopslag had hij blijkbaar begrepen wat er gebeurd was. Zonder dralen nam hij het andere oor van Johan en samen met de leraar trok hij hem opnieuw door de gang, hoek om, nog een hoek om, de hoofdingang door, het schoolplein op. En daar, midden op dat kale plein werd hij terechtgesteld: een vijftal knalharde schoppen onder zijn kont en de verzekering dat hij nooit meer op school mocht komen.

De week erop was Johan er weer. Hij vroeg me of ik mijn hand wilde laten zien. Hij vond het grappig dat kleine putje waar het potlood had gezeten.

Bij onze tweede ontmoeting, twintig jaar later, laat ik het hem zien.

‘Ik herinner het me nog,’ zegt hij. ‘Je jankte als een klein kind.’

‘Het was de schrik,’ verdedig ik mezelf. ‘Dat potlood hing daar aan mijn hand en ik dacht: dat ding zit vast, ik krijg het nooit meer los.’

‘Heeft het gebloed?’

‘Nee.’

‘Natuurlijk niet,’ gromt hij, ‘Er was ook helemaal niets aan de hand. Ik had het evengoed in je oog kunnen steken. Mijn straf stond toch vast.’

Boven onze hoofden is enig gestommel merkbaar en dan plots harde muziek. ‘William, een student,’ zegt hij, ‘Houdt van Grindcore en Heavy Metal. Muziek om je trommelvliezen mee op te blazen.’

‘Iedere dag?’

‘Iedere dag, elke minuut.’

‘Kun je niet vragen of hij de installatie wat stiller wil zetten?’

‘Nee, ik vraag niks. Nooit gedaan.’

Johan loopt naar de koelkast en haalt er twee biertjes uit. ‘Uit het flesje,’ zegt hij, ‘Ik heb een hekel aan afwas. Weet je, ik heb besloten niet meer te drinken voor twee uur 's middags. Ik voel me er beter door. Vroeger begon ik 's morgens al en dan vergat ik te eten. De hele dag bier, en de volgende dag ook. Nee, het gaat nu beter met me. Ik word stilaan weer de oude en als het een beetje meezit ga ik binnenkort werk zoeken. Het kot uit, frisse lucht, onder de mensen.’

‘Wat voor werk deed je vroeger?’

‘Muziek, ik zat in de muziek. Ik heb in meerdere bandjes gespeeld en je moet me geloven, ik was echt goed. Ik speelde sologitaar, Chuck Berry, Little Richard, Gene Vincent, alles. Zolang het maar Rock “n” Roll was. Muziek met body and soul.’

‘Waarom ben je gestopt?’

‘Ik ben niet gestopt! De anderen, die zijn gestopt. Vrouw en kinderen, huisje, boompje, je kent dat wel. Ineens stond ik daar. Niemand wilde me nog, want ze speelden allemaal van die muziek als William hier boven. Muziek die klinkt als een kettingzaag, het moet lelijk zijn en snoeihard.’

‘Speel je helemaal niet meer?’

‘Nee, m'n vingers zijn te dik.’

‘Meen je dat?’

‘Nou ja, ik bibber ook wel een beetje.’

Zijn ouders leven nog, ik weet het. Ze wonen nog altijd in het uitbouwtje van café De Zwaan. Aan de buitenkant heeft de bezetting van de muur losgelaten en de loszittende stenen puilen eruit, alsof ze elk moment kunnen bezwijken onder de druk der jaren. Ernaast staat hun nieuwe huis in aanbouw, al bijna dertig jaar nu. De gele steen die toen modern was, oogt nu gedateerd. In de vensters zit geen glas, maar doorzichtig plastic. De bouwsteigers zijn opgebouwd uit pallets en lege kratten. Voor omwonenden is het allang duidelijk dat het huis vervallen zal zijn, nog voor het bewoond is. Ze noemen het de ongeschreven wet van Mahieu: we sterven voor het huis, maar eerst sterft het

huis voor ons.

Zijn vader verdient de kost met het ophalen van oud papier. Per fiets gaat hij langs de winkels in de stad, kollekteert er de kartonnen dozen en fietst ermee naar huis. Torenhoge stapels vervoert hij op die manier. In heel China is er niet één Chinees te vinden die hem dit nadoet. Achter het huis verzamelt hij alles onder een golfplaten afdakje en één keer in de week komt de papierboer langs die alles oplaadt en kontant afrekent, genoeg voor een paar stenen of een stuk hout.

Zijn moeder is fotografe. Als in de kapel een huwelijksmis plaatsvindt posteert ze zich achter de beukenhaag en neemt vanuit één en dezelfde positie een tiental foto's, die ze enige dagen later ophangt in het parochiecentrum. Je kunt ze dan bestellen als je je naam op het groezelige papiertje schrijft dat eronder hangt: ‘En vergit nie het aantal’, zoals er in onbetamelijk nederlands onder staat. Niemand heeft er ooit een naam op gezien.

Rare mensen, zegt iedereen. Maar ocharme dat zoontje, die kleine Johan. Ze hebben hem afgeranseld tot zijn zenuwen eeltige kabels werden, ongevoelig voor elke prikkeling. Ze hebben hem zo hard geslagen dat zijn hoofd er vierkant van werd.

Ik zeg hem dat ik wil weten wie er achter dat vlees schuil gaat. Dat vlees waar wij toen allemaal zo onbarmhartig onze agressie op bekoeld hebben. Beschouw het als een vorm van morele schulddelging, zo stel ik het hem voor.

Hij haalt zijn schouders op en gaat zijn gangetje naar de koelkast.

‘Godverdomme!’ briest hij plots. ‘Zie mij nou, ik wil een biertje pakken en ik durf het niet. En het komt allemaal door jou.’

‘Onzin!’ zeg ik. ‘Het komt helemaal niet door mij en dat weet je best.’

‘Ik weet niks. Ik weet alleen dat ik niet rustig een biertje kan pakken op deze manier.’

‘Ik hou je niet tegen.’

‘Nee, natuurlijk hou je me niet tegen.’ gromt hij. Hij opent de koelkast, haalt er een flesje bier uit, wrikt het stopje eraf met zijn aansteker en zet het aan zijn mond.

‘En toch is het anders.’ zegt hij met druipende kin. ‘Als ik alleen ben gaat het makkelijker. Ik neem er een paar en ik voel me lekker. Maar er moet dan niemand zijn die tegen me zegt dat dat niet goed is, of dat ik het niet mag. Zo iemand kan ik niet gebruiken.’

‘Zeg ik iets?’

‘Nee, je zegt niets, maar je bent er, en dat is al genoeg.

Meer dan genoeg.’

‘Je bent een zeikerd,’ zeg ik. Zonder mankeren loop ik naar de koelkast en neem er het biertje dat hem gerust stelt.

Iets voor half vier gaat de t.v. aan. Engels kompetitievoetbal op de BBC. Voetbal is heilig.

‘Hier kan ik nu de hele dag naar kijken.’ zegt hij. ‘Vaak neem ik het op de video op en als ik me dan verveel kan ik de wedstrijd nog eens zien. Ik heb stapels banden liggen: Europa Cup-finales, Cup Finals, W.K.'s en E.K.'s. Een massa goals alles bij elkaar.’

‘Ze kunnen toch allemaal maar één keer gemaakt worden. Het zijn allemaal herhalingen,’ zeg ik.

‘Kan me niks schelen,’ zegt hij. ‘Kijk, ik doe de gordijnen dicht, heb het schijt aan de wereld en laat dan het balletje maar rollen.’

Ineens is het in de kamer lekker knus, middenin het aangename groen van het voetbalveld op de t.v. en op de tafel voor ons twee flesjes bier die lekkerder smaken dan verwacht.

‘Hou je van voetbal?’ vraagt Johan.

‘Nee, niet echt,’ antwoord ik, maar toch ga ik er languit voor liggen. Er komen wat nootjes op tafel en een stukje kaas. Nog voor de rust weet ik alles van buitenspel, inworp, gevaarlijk spel, hands, strafschop enzovoort. En als hij zegt dat Gary Lineker de beste spits van Engeland is, geef ik hem groot gelijk.

Er valt een miezerregen als ik met Johan het sportpark binnenga.

‘Maar ze sloegen je toch?’ vraag ik.

‘Pijn had geen betekenis. Ik vond het erger als ik geen avondeten kreeg. Honger, dat was pas pijn. Stapelgek werd ik ervan. Ik ging naar de volkstuintjes en trok er al het eetbare uit de grond.’

‘Was het smakelijk?’

‘Als je niet vies bent van een beetje zand valt het best mee. Trouwens, zand schuurt de maag.’

We passeren de plek waar vroeger de kantine stond en blijven even stilstaan bij de fundamenten die nu als afbakening dienen van een klein speeltuintje.

Johan lacht. ‘Kijk,’ zegt hij en wijst op de kondens van zijn adem. ‘Mijn woorden zijn warme broodjes in de koude lucht gebakken, even gemakkelijk als lucht kakken, maar niet te pakken.’

‘Van wie heb je dat?’

‘Mijn vader.’

‘Je vader?’

‘Hij kon rijmen en dichten zonder zijn broek op te lichten. Met die rijmregel zou hij begraven willen worden. Hij is bijzonder vindingrijk met taal.’

‘En niemand weet het.’

‘Nu ja, hij doet het ook alleen maar thuis. Bij de kachel en vlak voor het slapen gaan. Noem hem een woord en hij maakte er de gekste rijmregels mee.’

‘Aardig. Wie had dat van hem verwacht.’

‘Je verwacht het ook niet van hem. Je denkt dat hij een schooier is, een eigenaardige malloot, maar laat ik je dit zeggen: hij heeft meer gevoel voor taal dan welke klotedichter ook. Het komt uit zijn ziel en niet uit dat stomme verstand van hem. Gelukkig maar.’

Johan is opnieuw hevig. Ik voel de emotionele oprispingen uit zijn verleden langs me heen scheren; ik ben zijn vader, zijn moeder, de lange weg terug naar die godverdomde pijn. Ik neem

[advertentie]

zijn arm en maan hem tot kalmte. We staan nu voor het voetbalveld, die luttele vierkante meters gras waaromheen vroeger onze zondagmiddagen zich afspeelden. De omheining is nieuw, de doelen zijn nieuw, het gras is nieuw. Maar vroeger was beter, we weten het zeker, we zijn beroofd en alles is nep. Ook het hek achter de goalen is er niet meer. In de plaats hangen slappe zwarte netten. Je kunt er niet meer in klimmen zoals Johan vroeger deed als we hem achterna zaten. Als een aapje klauwde hij omhoog en bleef bovenin zitten. Net zolang tot wij hem er met onze projektielen uitkegelden. Ondertussen bleef hij lachen. Een brede grijns vol uitdagende spot.

‘Weet je nog van dat pak beschuit?’ vraag ik hem.

‘Dat pak dat ik voor moeder in de winkel was gaan halen. Jullie hebben het me afgenomen en het op de grond vermalen. Ik weet alles nog.’

‘Waarom kwam je ermee naar ons?’

‘Gewoon. Ik kwam langs het voetbalveld en ik dacht: ik rijd even langs.’

‘Ik geloof je niet. Je kwam ermee naar ons alsof je wilde zeggen: maak maar kapot, verpulver het.’

‘Kan best.’

‘Je klom in het hek, liet het per ongeluk vallen en zag toe hoe we er korte metten mee maakten. En toen je naar huis ging wisten we allemaal dat je flink op je kop ging krijgen. Hebben ze je niet afgeranseld?’

‘Ja, en het voelde lekker, het ging recht naar mijn ballen. Neem dat maar van me aan.’

Plots springt hij vooruit en grijpt de dwarsligger van het goal. Een drietal keren trekt hij zich op en moet dan amechtig hijgend opgeven. Zijn hoofd is vuurrood, een vierkant tomaatje.

Gisteren was het pay-day en daarom heeft Johan vandaag een vreselijk humeur. Hij is met zijn geld direkt de kroeg in gegaan en heeft er alles doorgejaagd. Het is een rampzalig ritueel, maar hij doet het iedere maand opnieuw.

‘Mijn hoofd staat op barsten,’ zegt hij.

‘Je hebt een kater,’ antwoord ik. Ik vind het zijn verdiende loon.

‘Hou toch op. Jij kent dit niet. Ik voel het in mijn kop, het zijn afgestorven hersencellen. Ze dwarrelen rond en belemmeren het zicht. Die rotzooi moet eruit. Schedel open en met de stofzuiger erin.’

‘Overdrijf je niet.’

‘Helemaal niet. Depressiviteit, da's niks anders dan een teveel aan afgestorven hersencellen. Die mensen hebben geen pillen nodig, maar een flinke schoonmaakbeurt. Met de stofzuiger erop af.’

‘Kun je niet beter stoppen met dat bier?’

‘Als ik nu stop word ik gek.’

‘Onzin.’

‘Wil je bewijzen?’ Hij loopt naar de muur en slaat er enkele malen met zijn hoofd tegen, tot bloedens toe. Verstijfd van de schrik kijk ik hem aan.

‘Méér! Wil je nog meer!’ brult hij.

Ik maak sussende gebaren met de handen en geef hem een zakdoek om het bloed af te wissen dat over zijn wangen sijpelt. Hij vloekt binnensmonds.

Ik zoek een uitweg door naar buiten te kijken. Ik zie de kantoorgebouwen met daarachter de walmen van de suikerfabriek. Het is bietenkampagne en ik ruik de caramelachtige stank. Zelfs hierbinnen. Het herinnert me eraan dat het over enkele weken Sinterklaas is. Op een of andere manier hangt dat samen met de stank van de suikerfabriek.

De handen van Johan sluipen om mijn middel. Hij legt zijn hoofd in mijn nek en ik hoor hoe zijn ademhaling met schokken op en neer gaat. Ruw trekt hij mijn hoofd naar achteren en kust me vol op de mond. Zijn tong betast mijn opeengeperste lippen. Tevergeefs. Ik draai me om en duw hem van me af. Heel gedwee gaat hij achteruit, maar dan schiet hij uit zijn slof.

‘Je wil toch alles weten, hè!? Je dringt m'n huis binnen, drinkt van mijn bier, kleedt me helemaal uit en dan ineens, zomaar, doe je net of je van niets weet. Je ziet me als een beest.

Een zuiplap in een kooitje. Kun je een mooi verhaaltje over schrijven in je krant. De lezers willen janken, ik weet het, nou asjeblief, hier heb je iemand om te janken.'

Hij loopt naar de deur en zwaait die open. 'Ik wil dat je opsodemietert. Nu!'

'Maar Johan...' probeer ik nog.

'Nu, of ik sla mijn hoofd opnieuw tegen de muur.'

Nog voor ik mijn jas aan heb voegt hij de daad bij het woord en als ik de trap afga realiseer ik me dat het geen dreigement is, maar een roep om meer.

Als ik enkele weken later opnieuw op de Prinsenkade wil aanbellen staat het pand er niet meer. Bij een belendend assurantiekantoor vertelt men me dat het als gevolg van een kortsluiting is uitgebrand en daarna gesloopt. Er komen kantoorgebouwen en voor de getroffen bewoners is door de gemeente vervangende woonruimte gezocht.

Enige navraag brengt me ten slotte bij het nieuwe onderkomen van Johan. Het is een flat op de Middellaan, met winkelwagentjes op de galerij en een liftkooi die stinkt naar urine. Als ik vanaf de derde verdieping naar beneden kijk zie ik te pletter geslagen vuilniszakken, auto-onderdelen en wrakkige fietsen. Twee mannen in overall sleutelen aan een oude Mercedes.

Vlak onder de bel hangt een klein plakkertje: De Heer is mijn weg. Er zit een regenboogmotief omheen waarvan de kleuren zijn afgegaan. Als ik aanbel slaan er onder mij een drietal honden aan.

'Arme beesten,' merkt Johan op als de rust is weergekeerd. 'Ze worden uitgelaten op het balkon waar ze niet mogen schijten. Nee, het moet op bevel in een bak met zand, en die kieperen ze dan weer om de twee dagen over de balustrade. Gelukkig wonen ze onder me.'

Het meubilair is uitermate schaars. Er staan drie Ikea-stoeltjes, een lichtgewicht tafeltje en een klein teeveetje. Op sommige plaatsen is het behang van de muren getrokken. Hier leeft hij, denk ik, en ik zie hoe de troosteloosheid van de kale

ruimte op hem afstraalt. Hij mist zijn gerieflijk bankje, de talloze dingetjes aan de muur en de koelkast vol bier.

‘Ze hebben me ontdekt,’ zegt hij.

‘Wie?’

‘Nou, die lui daar. Die!’ Met zijn arm zwaait hij in de richting van het raam. ‘Ze vinden dat ik moet stoppen met drinken. Een kursus volgen om aan werk te komen. Bij een vereniging gaan. 's Morgens op tijd uit bed en 's avonds op tijd erin. Driemaal daags eten. Een normaal ritme, zeggen ze. Ik moet zelfs een vriendin zoeken, of een vriend als ik daar meer zin in heb. Het moet gedaan zijn met de eenzaamheid. Dát zeggen ze.’

‘Ze menen het misschien goed,’ zeg ik.

‘Ze menen niks! Ze laten een hoop instanties op je los en als je ze geen gelijk geeft, halveren ze je uitkering. Ze slachten je met goedheid.’

‘Kom nou...’

Van boven komt plots vrolijke Antilliaanse muziek naar beneden gedenderd. Johan kijkt bedenkelijk. ‘Het is niet zo erg als die Grindcore, maar het klinkt zo oubollig als je weet dat er in de verre omtrek nergens een palmboom te vinden is. Die Antillianen trekken het zich niet aan, ze blowen zich een paradijs in de kop.’

‘Jij doet toch hetzelfde met dat bier!?’

Dat is niet hetzelfde.

‘Je overdrijft.’

Ik vraag of hij geen koffie kan zetten, maar dat kan hij niet. Hij heeft alleen water uit de kraan, als ik daar soms zin in heb.

‘Wat doe je zoal de hele dag?’ vraag ik.

‘Niks!’ antwoordt hij resoluut. ‘Ik wacht af.’

‘En waarop wacht je dan?’

‘Ik weet het niet. Ik wacht tot ik dorst heb en dan drink ik. Ik wacht tot ik honger heb en dan eet ik. Ik wacht tot ik moet schijten en dan schijt ik.’

Daar weet ik niet onmiddellijk iets op te zeggen, dus begin

ik over voetbal. Bij het afscheid raakt hij vluchtig mijn schouder. Ik vind het weerzinwekkend.

‘Weet je,’ zegt hij, in de deuropening staand. ‘Die lui daar pakken het helemaal verkeerd aan. Ze kennen me niet. Ik verdien een pak slaag, dat verdien ik. Mijn vader, die zou het wel weten.’

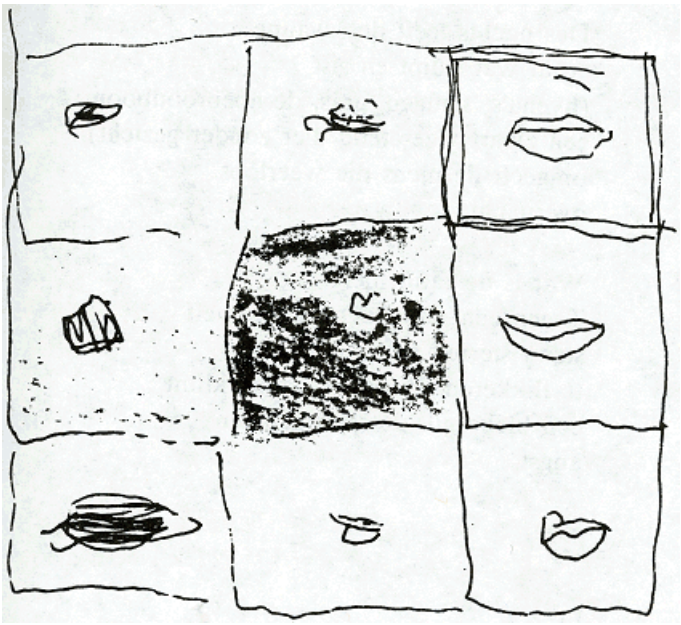

Erik Spinoy
Fratsen

Beklemmingen

Als tocht, die om de vingers strijkt.
Waar je met handen reikt
wijkt het terug.

Geen plek, waar ratten knagen of
een poolvos zwerft, de grens bevoelt.
Waar sodawater slenken vult
in het verre Afrika.

Des nachts leeft de savanne
en al wat sluipt en sist
(hyena's, slangen, gras, de apebroodboom,
een zwart vleesetend dier zonder gezicht)
omgeeft de mens die weerloos
overnacht.

Wat is de ratio hier?
Tegen een oud, roetzwart gewelf
staan sterren stil
te flikkeren. En in de hemel klimt
een bleke gil, de schil geheten
angst.

Kommiesbrood

De zin gezegd:
Een mens heeft recht op meer.

Ontstaat het vrije, ongemerkte
niets

tot wat gebeuren moest
gebeurt:

De ziekte tast mij aan

Of *Ik wil naakt zijn en
beginnen*.

Of *Sla dit zondig vlees*.

Daarna valt weer
een opening.

Mysterieus Eleusis

Onzichtbaar gaapt
de aardkorstdiepe put
waar Hades in de grond verdween, de bruine arm
om Proserpina's blanke leest.

De ruïne, laaiend in de zon.
Snap jij hier nou iets van?
Zij vindt geen taal voor
het zwijgend heiligdom.

Door licht vermorzeld is
de zaal die vensterloos
de eeuwigheid omsloot.

Daarop verschijnt uit niets
een hond (gevlekt en harig beest)
en drukt zijn neus op
het geliefde,
zonverbrande
rechterbeen.

Zwart spiegelbeeld

Hoog aan een muur de lijst
diep in de grond het gat
waarin jijzelf,
verdonkeremaand.

Jouw arm beweegt, zo ook zijn
zwart gemaakte arm. Soms wordt er
simultaan gegeeuwd. Of spreekt hij mompelend
homonieme woorden uit.

De groene bolster vindt jouw bloed
als hij een kleurloze kastanje eet.
Zijn mond beroert, terwijl jij zoent,
een zwarte kersemond.

En met hem naar de boomgaard gaan,
waar peer en kruisbes staan
de pruim in bloei,
de dode noteboom.

Elegische onzin

Geen kennis geeft het gras.
De zavel zingt.
Hier is geen plek
waar het bewogen heeft.

Men vindt een steen
met gaten, zwarter
dan een damschijf.
Haar dat onstuitbaar lijkt
in wit, electrisch licht.

Waar het ontglipt, gaapt vaag
de opening, maar is
als men het ziet
alweer gedicht.

Hoe ik filosoof werd

De dag hangt ingevroren
aan het kalenderblad

terwijl de boomgaard klauwt, zwartvingerig
in de lucht.

De lamp bewaart de schemering.
Het bed staat klaar,
het vuur gedoofd, de tijd

kolkt doodstil weg en weer
staart u, roetzwart, het gat
in woorden aan.

De lach vergaat. Een grap,
door niemand ooit bedacht.

Charles Ducal
‘Hoog in de toren woont de inkt’.

(over *Susette* - Erik Spinoy)

I

‘Terwijl de boekenmarkt van de konsumenten verwacht dat ze altijd meer en andere boeken lezen, of tenminste kopen, zet een literair werk van topkwaliteit de lezer ertoe aan veel langer bij deze bepaalde tekst te blijven stilstaan dan eigenlijk ekonomisch verantwoord is.’ (Daniël Robberechts - De Morgen)

Zo'n onverantwoorde rem op mijn boekenconsumptie van de laatste maanden was *Susette* , de jongste dichtbundel van Erik Spinoy. Spinoy heeft de reputatie een talentrijke, maar ‘moeilijke’ jongen te zijn. Enerzijds is hij ‘een naam’ geworden en kan hij moeilijk klagen over gebrek aan ‘officiële’ waardering. Voor zijn eerste bundel (*De Jagers in de Sneeuw*) kreeg hij de Boekenweek-debuutprijs, voor *Susette* de Hugues Pernathprijs. Anderzijds is de publieke belangstelling (media, voorlees-circuit...) voor zijn poëzie gering. Er zit, kortom, iets ambivalents in de waardering voor deze dichter, wat zich het best laat samenvatten in de woorden van Eddy van Vliet: ‘knap gemaakt, maar ik word er niet warm of koud van.’ (Poëziekrant 6/91)

Erik Spinoy is alvast geen dichter voor ‘romantisch gebruik’. ‘Treffende’ gevoelstaal is zijn sterke zijde niet en het ‘ware leven’ is in zijn gedichten soms ver zoek. *Susette* is liefdespoëzie van een onsentimentele, aristocratische soort. ‘Ik hou van je’ staat er niet in.

Wat deze poëzie wil is dit: ‘Een goed gedicht is suggestief, evoceert. Wat het evoceert valt echter niet onder woorden te brengen, tenzij dan negatief: een goed gedicht roept op wat nooit bestaan heeft. Anders gezegd, het wekt het verlangen naar het onmogelijke.’ (E. Spinoy: *Een dag op het land* - YANG nr. 144)

Op het eerste gezicht dient de bundel zich aan als een poëtisch verslag van de liefdesrelatie tussen Friedrich Hölderlin en Susette Gontard (1795-1802), in wezen is hij één lange liefdesverklaring van een dichter aan het woord.

Gecultiveerd wordt de schoonheid.

De 'inkt'-gestalte van Spinoys Susette voedt zich aan Hölderlins hooggestemde liefde en sublimeringsdrang, wekt 'het verlangen naar het onmogelijke', maar wordt tegelijk 'tegengewerkt' door ironie, zelfspot en bewuste dissonanten. Een subtiel evenwicht waardoor de verhevenheid enerzijds niet probleemloos gaat 'ronken' en anderzijds niet karikaturaal wordt.

Hölderlin in 1990. Twee eeuwen wijzer, twee eeuwen cynischer. Maar nog even verliefd.

II

'Waarover het gaat' is in *Susette* makkelijk te volgen. De historische informatie op de achterflap en de opbouw van de bundel volgens de chronologie van 'de feiten', maken het de lezer mogelijk voortdurend te 'ensceneren'.

Wij zien Hölderlin op oudejaarsavond het feestgewoel verlaten en naar boven gaan (1), naar zijn hogere sferen waar de ideële schoonheid hem in een droom aanraakt (2). Wij zien hem wachten voor hij de eerste keer de Gontards zal ontmoeten (3). Wij worden vervolgens Susettes kabinet binnengeleid, waar de oude voorwerpen haar schim oproepen (4-5) en zij op 'inkt'-avontuur gaat naar haar kinderjaren. Daar ontmoeten we haar jaloerse vader (6), die in Susettes huwelijk met Gontard 'gedood' wordt (7). We treden vervolgens in Susette zelf: een evocatie van haar kindertijd, haar angstdromen, haar liefdes-dorst (8-9-10). Een ontbijt is de gelegenheid waar 'het' tussen haar en Hölderlin gebeurt (11). Enzovoort.

Een enkele keer wordt die historische achtergrond al te nadrukkelijk, meer 'historie' dan poëzie: 'De faëton ontvoert ons innig, smoorverliefd,/ en toert om de attracties van Westfalenland:/ de plek waar Hermann het legioen versloeg,/

de hete, hoge glasfabriek. En op een berg,/ bij het oude Iburgslot (...).' Maar over het algemeen is het 'verhaal' achtergrond, meer niet.

III

Toen ik de bundel voor de eerste keer las, was ik dadelijk gewonnen. Al ben ik geen Hölderlin-kenner, geen geleerde in de literatuurwetenschap en geen YANG-adept. En al snapte ik van vele gedichten aanvankelijk weinig meer dan mijn verwarring.

Die bewondering gold in de eerste plaats flarden, fragmenten:

> - 'Stil legt een sneeuwbui Frankfurt in de luren.
> Een poort verschiet, een koud gesternte schudt de hemel uit. (...)'
> - 'Jaloers vergrendelt zich de deur, de klok drinkt haar gedaante in. Haar dijen draagt, diep zuchtend van geluk, de stoel. Voor ieder heeft ze oog, altijd.
> De inktpot wil, met donkere lust, bevochtigd zijn.'
> - 'Totdat zij Papa ziet, haar grote gladiator.
> Pikzwart, doorkerfd van huid kromt hij zich op amforen. Rood is zijn hoofd van heet verlangen.
> Zijn Knossos duwt haar Hamburg uit de tijd.'

Om er maar enkele te vermelden.

De wijze waarop hier sneeuwstilte 'geanimeerd' wordt, voorwerpen een erotische bedoeling krijgen, een plaatsnaam een fallische kracht uitstraalt..., die wijze van voorstellen prikkelt mijn verbeelding.

Beeldspraak is m.i. Spinoys sterkste zijde.

Een zeldzame keer vind ik een vergelijking echt lelijk, b.v. als Susette in liefdesverrukking bekent: 'Mijn adem wordt een blaasbalg/ waard, en zwoegt' (ironisch of niet ironisch bedoeld). En af en toe begint het talent ook een beetje te woekeren, stapelen de beelden zich naar mijn smaak al te druk op elkaar.

Maar over het algemeen worden gevoelens en stemmingen bijzonder knap gevisualiseerd. B.v. een gevoel van extase: ‘Sindsdien woont er een ekster, klapperend/ in mijn borst’. De dikke vredigheid van een zomeravond: ‘De klepel spreekt, traag roert de klok/ in avondlucht’. Verwarring: ‘Mijn geest vlokt open, als de sneeuw’. ‘Ze duizelt, als een torenhaan’. Enz.

De voorbeelden liggen voor het rapen.

Opvallend is ook de toon van de bundel.

Typisch voor de melodie is een soort ‘wijding’, een sfeer van verhevenheid, die o.a. uitgaat van de zinsbouw.

Heel vaak wordt de zin aan het begin verzwaard door vooropplaatsing van het predikaat of een bepaling. B.v. in het eerste gedicht *Hotel ‘Zur Post’*: ‘Weg is..., Ons rest..., Zo zinkt..., Beneden is..., Oneindig overtreft..., Stil legt...,’ enz.

Het geeft de lectuur een zekere pathetiek, die goed past bij wat wordt opgeroepen: de dichter die zich boven de gewone stervelingen verheft, want ‘Beneden is het leven niet.’

Soms krijg je als lezer wel eens het gevoel dat die zinsmelodie een ‘tic’ wordt, te sterk gaat ‘dicteren’, maar meestal wordt op die basistoon knap gevarieerd: b.v. met de melodie van kinderrijmpjes (in *Wat Suzy zag*, blz. 17), parodiërend taalgebruik (‘Kom neem en eet’; ‘De laarzen gaan, de trommels slaan’), de stamelstijl van Susettes vragen en ellipsen na Hölderlins wegzending, enz.

Die typische toon heeft ook te maken met de ‘woordkleur’, het rijke gebruik dat Spinoy maakt van allerlei niet-courante woorden, die door hun connotaties of klank bijdragen tot de hooggestemde, precieuze sfeer: schrijnwerk, gesternte, hemelvuur, marmerblad, turkooizen bed, cascaden, velours, meekraplak, tempelgroene wingerd, faeton, jasmijnprieel, gletsjerblauw, crinoline, damast enz. Wat de woordenschat betreft, leeft deze dichter in grote luxe.

Je moet je, denk ik, als lezer los kunnen maken van de zenuwachtigheid alles meteen te willen begrijpen, om te voelen hoezeer woorden hier gekoesterd worden om hun dure klank,

hun patina, hun uitstraling. Woorden die je in de mond neemt als exquise wijn, zinnen die je streelt als het blad of de leuning van een antiek meubel.

Ook in het ritme zit dat stijlgevoel, spreekt een zorg voor de zuivere ‘val’, de juiste ‘timing’. Ter illustratie daarvan (in de mond van Susette), dit naar mijn smaak puntgave:

Liefdes ledikant (blz. 27)

Veeg Frankfurt van de kaart, laat Cobus me
gestolen zijn. Mijn lichaam ligt in koren,
blond en rijp. Zijn hitte drinkt de vijver
van herinnering. Vergeet, dit lichaam is als
balken, bruin en hard. Vertel, de zomer woont
in hem. De zomer lost hem op.

De zomer woont in hem
en lost hem op.

IV

Susette is in zekere zin een poëticale bundel, een toepassing van een bepaald ‘non-conformistisch’ denken over poëzie en werkelijkheid.

Een element van dat denken is de weigering de lezer een herkenbare ‘thuis’ te geven in de taal. De lezer krijgt tekst voorgeschoteld die in hoge mate vreemd overkomt en geen ‘lees-zekerheid’ biedt.

Een voorbeeld.

Wat Suzy zag (blz. 17)

Marie speelt moeder, lief. ‘Vertellen maar!’
Maar zelfs een glimlach doet al pijn. Weer zegt
de kersenmond ach nee niet ik Marie, ik en
verhalen. Susette die zwijgt voortaan.
Dit schatje ligt al tijden opgebaard.

Kan iemand dan plafond en bodem scheiden?
Gewelf in ogen. Kalk die barst, en hagel wit.

Twee stuiters liggen stil in donkere gaten.
Twee zwarte cirkels staren, ongeweten.
Muisstil tel ik tienduizend af. Is kijken ooit
weer toegestaan?

Breed oog verspert de ruit. Verval eet het
kadaver van geluid, een verre echo lispelt.
Vaak vliegt de spreeuw weer op, te zwermen is
zijn wezen. Steeds vliegt hij om te sterven op
de grond. Dag doktertje, dag kleine Zwitserse.
De klankpil, toonloos, wil niet uit je mond.

Dit lichaam wordt je huisje, heks, zo *rücksichtslos*
op slot gedaan. Hier zijn je handen, kijk, als had
je daar je schoenen aan.

Twee zolen draag je, zwaar en koperrood.
Twee wreven wreed, en krommer dan Heer God.
Twee gaten, donker, met dood leer erop.

Dit gedicht heeft in mijn oren een betoverende klank, maar wat betekent het? Wat betekent die vreemde vraag ‘Kan iemand dan plafond en bodem scheiden?’ Welk beest schuilt achter ‘het kadaver van geluid’? En wat komt die spreeuw daar doen? En die schoenen aan ‘je handen’?

Het klinkt te intrigerend om opzij te leggen.

Staren dus. Mompelen. Laten inwerken.

Tot plots een verband ontstaat, een mogelijke betekenis begint op te lichten.

In de ogen van de dode Susette (‘Dit schatje (...) opgebaard.’) ligt haar kinderkamer dichtgevouwen (of platgedrukt), zodat plafond en bodem niet gescheiden zijn. Haar dode ogen (‘Twee stuiters (...) in donkere gaten.’) houden m.a.w. ook de kamer dood. Maar de dichter past een kinderritueel toe: als hij tot tienduizend telt (een hele eeuwigheid!), misschien zal ze dan weer mogen kijken (cfr. verstoppertje), zal uit haar dode ogen de kinderkamer worden ‘opgetrokken’, met haar erin.

[advertentie]

Iemand bewaakt haar echter in de dood: een ‘breed oog’ dat de ruit naar het leven verspert en ‘verval’ dat een ‘kadaver van geluid’ eet. De woordkeuze is suggestief genoeg om de jaloerse vader, de loeiende Minotaurus met zijn stiereoog uit vorige gedichten, op te roepen. Erik Spinoy, op zijn beurt, in de rol van Theseus dus.

In de paradoxen ‘vliegt de spreeuw weer op (...) om te sterven op de grond’ en ‘klankpil, toonloos’ lijkt het leven zich toch moeizaam uit de dood te willen ophijsen. Die spreeuw is op zich een mooi beeld, zodat je eigenlijk niet hoeft te weten dat de spreeuw aan Aphrodite, de godin van de liefde gewijd is (Hölderlin noemt Susette in een ander gedicht Urania, een andere naam voor Aphrodite).

Zullen we doktertje spelen? De wonderdoktoor versus de dood! Maar wie de doden wil genezen, doet gevaarlijke dingen: die Zwitserse (Susette) wordt heks en dan is natuurlijk alles mogelijk. Zij gaat in het opgebaarde lichaam wonen, al heeft de dood het nog zo onverbiddelijk op slot gedaan. Vanuit de handen van het dode schatje staat die heks op om te gaan ronddwalen en spoken in het hoofd en de taal van haar minnaar, Erik Spinoy, in het bezwerende ritme van de drie slotregels, die ik moeilijk kan ‘uitleggen’, maar waar iets fetisjistisch uit straalt: rode zolen, zwaar van lust; de wreven van heksen, gekromd op hun wrede, hoge hakken; het spoken van de dood in lege schoenen...

Maar in feite vragen deze regels niet om uitleg, net zomin als ‘Witte zwanen, zwarte zwanen’ of ‘Iene miene mutte’ dat vragen. Dit is het register van de tovertaal.

Zo is de simpele vraag naar ‘wat Suzy zag’, gesteld door Marie (het kindermeisje), door kindermagie en taalritueel aardig uit de hand gelopen.

Al te gezocht? Al te zeer *mijn* constructie i.p.v. die van de schrijver? Al te zeer projectie van *mijn* honger naar logica en verhaal? Ja en nee.

Natuurlijk is mijn lezing ‘gezocht’ (ligt ze niet voor de

hand), is ze mijn weg in dit taallabyrint. Natuurlijk projecteer ik. Maar daar is niets op tegen, want er is helemaal geen ‘te ontdekken’ bedoeling van de schrijver, geen ‘verwoorde’ werkelijkheid. Ik moet nergens ‘achter komen’. In die zin kan mijn lezing noch juist, noch finaal zijn. In Spinoys poëtica: ‘De vorm constitueert de betekenis van het gedicht. Dat betekent dat de vorm voorafgaat aan de betekenis en niet omgekeerd.’ (*Een dag op het land* - YANG nr. 144)

Ik hoef Hölderlins leven en werk niet eerst te lezen, ik hoef alleen maar mijn taalsensibiliteit op maximaal in te stellen om deze taalvorm te laten spreken.

Bovenstaand gedicht is daarom niet duister, maar ‘open’.

Een heel verschil.

Die openheid geldt trouwens voor alle poëzie, denk ik, ook als ze zich ogenschijnlijk aandient als weergave van ‘echte’ observaties of ervaringen. Een dichter heeft nooit verhaal op de interpretatie van de lezer, net zomin als de lezer de illusie moet koesteren dat zijn oog in méér binnenkijkt dan de tekst, ook niet als een gedicht begint met b.v.: ‘Gehoord dat juffrouw B nog leeft -’ (W. van Toorn) of: ‘Hoe ver sta ik al in mijn leven (...)?’ (H. Hensen). Poëzie is nooit een ruit, altijd een spiegel. De ‘ik’ in een gedicht is altijd de lezer. Ook al ziet hij het niet.

Of de lezer dat per se moét zien, is een andere vraag.

Volgens Spinoy wel. Zijn poëzie geeft de lezer zoveel vrijheid in die spiegel, laat hem zoveel zelf doen dat hij zijn inbreng niet kàn wegmoffelen en wel moét zien dat zijn lezing ‘maar’ een mogelijkheid is.

Op zich vind ik die grotere vrijheid noch een gebrek, noch een kwaliteit. ‘Als vader slaapt gelijk een rustig beest,/ en in zijn droom herkauwt en zalig lacht’ zijn niet bepaald poly-interpretabele regels, maar ik zal wel seniel moeten worden om de onweerstaanbaarheid van deze formulering niet langer te ondergaan. En omgekeerd is het duister gedoe van veel experimentelen niet aan mij besteed.

De angst voor ‘begrijpelijkheid’ (om toch maar niet de

katastrofale illusie te wekken dat dé werkelijkheid echt zou bestaan!) vind ik overbodige krampachtigheid. Begrijpelijkheid als norm evenzeer.

Gedichten ‘werken’ of ‘werken niet’. Voilà, tout.

V

Bovendien heeft *Susette* , hoe ‘open’ ook, een duidelijke thematische lijn, een visie op taal en schoonheid, die elk gedicht doordrenkt. Het best kan ik dat uitleggen via de Griekse wereld in deze bundel.

Die wereld is namelijk opvallend aanwezig.

Om te beginnen is er Knossos en de mythe van het labyrint (Theseus - de Minotaurus - de draad van Ariadne).

In het gedicht *Huwelijksmars* (blz. 16) bewaakt, in de rol van de Minotaurus, de jaloerse vader zijn Susette (‘het breiend koningskind’), maar hij wordt door Theseus (‘Gontard doet zich als Theseus voor’) gedood. Maar die eerste Theseus is de ware niet. Immers, hij ‘doet zich voor’ en ‘Zijn jeugd is geel, als oud ivoor’. *Huwelijksmars* besluit met de regel: ‘(...) toen haar Apollo sloeg’. Apollo is de god van de dichtkunst. De ware Theseus is dus de dichter.

Om te beginnen natuurlijk Hölderlin, de minnaar aan wie Gontard de touwtjes van zijn Ariadne moest overgeven.

Maar ook de tweede dichter: Erik Spinoy, met in zijn zog de lezer. Ook zij zijn Theseus, op zoek naar de schoonheid in het labyrint van de taal. Hun tocht is er niet eenvoudiger op geworden: de draad is een kluwen geworden, niet in de betekenis van ‘een bal garen’, maar van ‘verwarring’ en ‘verstrengeling’. Niet omdat de schrijver een irritant spelletje wil spelen, maar omdat het niet anders kan. Uit *Een dag op het land*: ‘(...) omdat schrijven een onbeheersbaar proces is. De tekst begint, groeit, zwermt uit, barst uit zijn voegen.’ (YANG nr. 144)

Kluwen en labyrint als metaforen voor de eigengereidheid van de taal, een essentiële idee in de poëzie-opvatting van

Spinoy. Die metaforen zijn mij des te liever omdat ik er ook de opvatting in spiegelen kan dat de schoonheid zich, in deze tijden van pretflitsen en haastig gegrabbel onder de rok van de leutigheid, preuts en met een zekere pretentie heeft teruggetrokken in het diepste labyrint van de taal. Uit lijfsbehoud.

Deze poëzie kan je daarom rustig elitair noemen. Zij voelt zich te goed voor een haastige lectuur. Omdat zij zeker is van zichzelf en weet wat zij te bieden heeft, daalt zij niet af.

'Hoog in een toren/ woont de inkt'.

Daarmee is het tweede 'Griekse' spoor ingeleid: Plato en de Idee van de Schoonheid.

Hölderlin vereenzelvigde Susette met Diotima, de vrouw die in Plato's *Symposion* Socrates' leermeesteres in de liefde is. zij legt hem uit hoe de door Eros bezielde door een trapsgewijze ontwikkeling via schone dingen, schone lichamen en schone aspiraties uiteindelijk tot de aanschouwing van het Schone zelf komt. Bedoeld wordt de idee van de schoonheid, in Plato's visie de enige ware, hemelse schoonheid, waarvan alle aardse schoonheid slechts een afschaduwing is.

Hölderlins droom (blz. 11)

Blauw gras waait windstil op, de agora gelijkt
een reuzenhoofd met korenblauwe lokken. Hoog staat
een tafel, met dooraderd marmerblad, en staart
als een cyclopenoog het zwerk, het transcendente, in.
Hij waakt, de grijsaard Socrates. De gasten zijn
met Morpheus aan de haal.

Hier vond het plaats, bij een turkooizen bed
onechte rozen. Geen vrouw verscheen, en was
van hoogste zuiverheid. Geen naam die niet
bedroog, al was zij noemend eerst ontstaan.

De tempel was al lang een ruïne toen. En bij
een zuil knielde je neer en bad: blijf hier,
wees steeds *aanwezig*. Waarna de wind viel op
dit woord, en lauwe regen ruiste of cascaden.

> Waar is zij nu? Ze toonde zich, en was al heen.
> Met haar was ook de agora geweken. Sinds Plato
> schijnt er droefheid door het schrijven. Daarom
> beschrijf haar beeld. Het zal zich niet herhalen.

Dit gedicht roept bij mij onweerstaanbaar het prachtige sonnet van Willem Kloos op: ‘Zoals daar ginds aan stille blauwe lucht’. Ook daar verschijnt de schoonheid in een droom aan de dichter, éven, om dan te verdwijnen.

In Spinoys gedicht is mooi het onlichamelijke, ideële, dat toch alleen maar in een lichaam en een naam voorstelbaar wordt, weergegeven in de paradoxen: ‘Geen vrouw verscheen, en was/ van hoogste zuiverheid. Geen naam die niet/ bedroog, al was zij noemend eerst ontstaan.’

Het gedicht lijkt me een beetje programmatisch: Socrates - Hölderlin - Spinoy, alle drie verlangen ze naar het onbereikbare. In Spinoys eigen woorden: ‘Doordat een geslaagd gedicht het onmogelijke laat ervaren, staat het op de grens van het menselijke en het goddelijke, het zijnde en het zijn.’ (*Een dag op het land* - YANG nr. 144).

Wat de dichter in de poëzie zoekt, dat zoeken zijn ‘personages’ in de liefde: het éne Schone (‘op zichzelf met zichzelf steeds eenvormig’ zegt Diotima bij Plato). Tegen die achtergrond krijgen sommige vreemde regels plots betekenis: ‘Zo scheurt in ons/ de eenheid weer. Het afscheid is de enige wet.’ (blz. 35) en ‘hier loopt de grens,/ waar is de eenheid, geen verloochent u./ Bestaan verlangt een onderscheid.’ (blz. 38)

Concreet is die ‘grens’ het punt waar Susette en Hölderlin van hun ‘liefdesvlucht’ moeten terugkeren naar Frankfurt, naar huize Gontard. Maar tegelijk is het een universele grens, die tussen ik en jij, twee zijnden die door de kracht van de Eros verlangen één te zijn, maar door het bestaan ‘besmet’ zijn met onderscheid.

Terug in Frankfurt worden zij door Gontard betrapt. Hij wordt weggejaagd. Zij blijft vol pijn achter, een mislukte

Ariadne, die zich in haar eenzaamheid verstrooit met cadeautjes van Gontard en ‘Baby breien leren’... (o ironie!).

Wat Hölderlin betreft: al zal haar beeld hem altijd voor ogen zweven, ‘De laan zit dicht naar u’ en ‘Uw beeld verluidt uw onbereikbaarheid’.

Susette sterft tenslotte (aan tering) en wordt begraven.

Triest einde.

Triest einde?

Een ‘witte kolk’ spoelt de scherven weg, ‘Een sneeuwveld elk/ verhaal besluit.’ De film is uit, het doek is leeg, het licht gaat aan. Ik moffel gegeneerd mijn zakdoek weg.

Want die uitbater, die daar bij de uitgang staat te grinniken, lijkt plots helemaal niet meer op Willem Kloos.

Hoog tijd dus om de stemming te breken en even in te gaan op de onwil van Spinoy om de lezer de afstand tot het geschrevene te laten opgeven en in de tekstspiegel te kruipen.

Immers, de hemel is leeg en de schoonheid is een illusie, een mooie, misschien wel onmisbare illusie, maar toch zelf bedacht. ‘Een eerlijk, zelfbewust en integer gedicht verstoort die illusie door de spiegel te tonen waarmee de illusie verwekt wordt. Het wijst de lezer op zijn “gemaakte” karakter. Als alle gedichten droomt het, maar dan met open ogen en een spotziek verstand.’ (*Een dag op het land* - YANG nr. 144)

Daarom parfumeert Susette zich met Chanel (en geef ik haar hoge hakken), stoot je op woorden als ‘bruistablet’ en ‘vynil’ en neemt Hölderlin een beetje Marx in de mond: allemaal zaken die alleen kunnen, dank zij de teletijdmachine van Erik Spinoy.

Daarom, volgend op vergelijkingen van de geliefde vrouw met een klaproos, een bliksemschicht, vuur en heiligheid (in de mond van Hölderlin), deze nuchtere slotregels: ‘(De inkt vriest aan de pot. Een blafhoest doe ik op/ hier nog. En reuma.)’ (*Brood en wijn,* blz. 39)

Daarom parodie en zelfspot, ironie en absurditeit.

Daarom als slot geen orgelpunt, maar heel laconiek: ‘(*Zo schreef ik. Weldra meer*.)’

VI

Tot slot nog dit.

In tegenstelling tot sommige vrienden en collega's vind ik het onbelangrijk of poëzie veel of weinig emotioneel ‘lef’ of ‘levensechtheid’ etaleert. Het soort ontroering dat steunt op herkenning of inleving, ervaar ik via de gevoelsarsenalen van roman, film of theater immers honderdmaal krachtiger dan via de beste poëzie. Wat logisch is, gezien de middelen.

Gevoelens bespelen is niet de taak van de dichter.

Ik voel veel voor de stelling dat er in poëzie uiteindelijk maar één onderwerp is: de taal, ook al schrijft de dichter over zijn gevoelens, de zure regen of zijn schoonmoeder.

In de poëzie, zou Sartre zeggen, verwijzen de woorden niet. Zij worden ‘des choses’ en niet ‘des signes’, d.w.z. hun betekenis raakt ‘coulée dans le mot, absorbée par sa sonorité ou par son aspect visuel’ (*Qu'est-ce que la littérature?*). Op dàt niveau kan poëzie mij ontroeren, zowel een Nolens met zijn romantische gedrevenheid, als een Van Bastelaere in zijn afstandelijker taalconstructies. Die ontroering gaat uit van toon, beeldspraak, formulering: de taal die mij plots ‘slaat’ en doet stilstaan, op mijn dagelijkse weg naar Damascus. Beroering door iets groters dan mijzelf. Een spreken dat mijn banale taalkleed scheurt, mij weghaalt uit mijn ‘condition humaine’ en mij uitnodigt ‘à considérer, avec les yeux de Dieu, le langage à l'envers’ (Sartre).

Het is in die zin dat ook Spinoys poëzie mij heeft geraakt, sterker dan veel andere bundels met méér leven en méér bloot gevoel.

Susette is een zoektocht in de schatkamers van de taal. Een cultiveren van het woord als toverteken, als scheppend teken. Een tasten naar het onontgonnene in de taal: de straling van klanken, de ‘val’ van zinnen, het spreken van beelden.

Het hardnekkig geloof ook dat het woord, al is het zijn hoofdletter kwijt, in staat is iets op te roepen dat aan ons trekt, ook al bestaat het niet en kan dat geloof niet anders dan dubbelzinnig zijn: ‘Poëzie stelt het heilige in, maar kan evenzeer ontluisteren en profaneren.’ (*Een dag op het land* - YANG nr. 144)

De poëzie uit *Susette* situeert zich in het zwarte gat dat van de religie is overgebleven. Niet met oubollig heimwee en van roest kriepende frasen, maar met een spotzieke ernst.

J.M.H Berckmans
Aantekening over De Mesmaecker Jean-Luc

Zuipen jong zuipen jong zuipen.

Jaja.

Hij weet het wel.

Hij zuipt zich nog eens kapot.

Vroeg of laat zuipt hij zich nog eens kapot.

Zoals zijn vader. Die ligt eronder. Onder de zoden. Nochtans een beer van een vent. Vijfenzestig is die geworden. Niet oud. En als hij zo blijft zuipen wordt hij zeker niet ouder. En binnenkort ligt hij er zelf ook onder. Als hij zo blijft zuipen. Hij weet het.

Maar ja. Kapot is kapot. Jaja. Kapot is kapot. Binnen tien jaar binnen twintig jaar binnen dertig jaar. Kapot gaat ge toch. Van 't zuipen of van iets anders. Of 't nu van 't zuipen komt of van iets anders. Kapot gaat ge toch. En als 't zo verder gaat gaat hij kapot van 't zuipen.

Maar maandag gaat hij naar een vereniging. Op zijn werk. Van mensen die hetzelfde probleem hebben. Zuipen. Altijd maar zuipen. En problemen. Altijd maar problemen. Jaja. Hij heeft problemen. Hij geeft dat graag toe. Hij heeft veel problemen. Meer dan gij denkt. Ik weet dat gij ook problemen hebt maar ik denk dat hij meer problemen heeft dan gij. En niet alleen van dat zuipen. Andere problemen. Jaja. Andere problemen. Welke problemen. Als hij dat allemaal moest vertellen zat hij hier morgenvroeg nog. Hij weet dat hij hier gerust tot morgenvroeg mag blijven zitten maar hij gaat daar nu toch niet over beginnen. Over al zijn problemen.

Hij zou al zijn problemen eens aan iemand moeten kunnen vertellen. Maar hij kan zijn problemen niet vertellen. Hij kan het niet. Hij heeft het al geprobeerd en hij kan het niet. Hij is al eens bij iemand geweest. Een vrouw. In Mechelen. Vriendelijke vrouw. Dat wel. Daar niet van. Heel vriendelijk. En toch kon hij haar zijn problemen niet vertellen. Ze zei als ge me uw problemen niet kunt vertellen kan ik u ook niet helpen en

daarmee heeft ze hem niet kunnen helpen. Ze heeft hem wel druppeltjes voorgeschreven die hij elke dag moet innemen en waar hij rustig van blijft. Valeriaan of zoiets. En Revitalose neemt hij ook. Om lichamelijk fit te blijven.

En als hij morgen kapot gaat in zijn bed en hij wordt niet meer wakker dan vindt hij dat een schone dood. Maar niet van afzien afzien afzien. Afzien wil hij niet. Als hij moet afzien maakt hij er nog liever een einde aan. Hoe hij dat gaat doen. Dat weet hij niet maar een einde maakt hij eraan. Hij weet niet hoe maar het zal toch gebeuren. Als hij echt moet afzien maakt hij er een einde aan. Pijn hebben tot ge krepeert. Dat is afzien. En hij wil niet afzien. Afzien wil hij niet. Hij heeft al mensen zien kreperen van de pijn. Die zijn dood. Kreperen van de pijn. Afzien. En zat jong. Zat dat hij is. Zat. Pas op. Onderschat hem niet. Hij kan veel zuipen. Maar nu is hij zat. En beschaamd. Hier te zitten tegenover z'n beste vriend met zo'n stuk in z'n klosj. Zat. Jaja. Hij is zat. Dat geeft hij graag toe. Hij is zat. Zo zat als honderdduizend man. Zoals in dat plaatje van Katastroof dat Etienne 's zaterdags 's avonds altijd wil horen als Jantje draait in café *De Raaf*. Niet dat Jean-Luc het met Etienne hoog op heeft. Vreemde mentaliteit. Geen kontakt.

En kontakt moet ge hebben. Kontakt is het allerbelangrijkste dat er bestaat. Als ge geen kontakt hebt zijt ge dood. Gij zult misschien denken dat ge 't beter weet maar kontakt hebt ge nodig. Zonder kontakt kunt ge niet bestaan. Met Jean-Marie heeft hij tenminste kontakt. Niet zo verschrikkelijk dikwijls maar toch elke week. Jean-Marie is Jean-Luc z'n beste vriend. Jean-Marie is een schrijver. Die heeft boeken geschreven. Gij weet dat misschien niet maar Jean-Marie z'n boeken zijn uitgegeven. En lezingen geeft Jean-Marie ook. Vorige week is Jean-Luc met Jean-Marie meegeweest naar een lezing en Jean-Luc vond het allemaal beestachtig plezant. Jean-Marie heeft aan Jean-Luc gevraagd of hij niet ook eens een lezing wil geven en hij heeft er eens heel lang en heel diep over nagedacht en hij heeft besloten om het toch maar niet te doen. Hij zou wel eens graag een lezing geven want hij heeft nog nooit een lezing

gegeven maar zo op een podium gaan staan met een stuk papier en dan zomaar een lezing geven dat durft hij toch niet. En als ze lachen wat dan. Neenee. Geen lezing.

En zat dat hij is. Zie hem daar hangen te hangen want zitten te zitten kunt ge dat niet meer noemen. De Mesmaecker Jean-Luc. Zat. De zuipschuit van 't Zuid is weer zat. Gelijk gisteren en eergisteren en morgen en overmorgen. Maar wat wilt ge als ge zoveel problemen hebt.

Hij zou wat meer kontakt moeten kunnen hebben. Echt kontakt. Niet van schol en hoe is 't en de zon schijnt of 't regent. Echt diepmenselijk kontakt. Gelijk met Christine. Christine is Jean-Luc z'n nieuwe vriendin. Jean-Marie had gevraagd en hoe heet ze en Jean-Luc had gezegd Christine en Jean-Marie had gevraagd en hoe oud is ze en Jean-Luc had een foto laten zien en hij had gezegd wat denkt ge en Jean-Marie had gezegd zestig vijfenzestig en Jean-Luc was op z'n dikke teen getrapt want Christine is er maar achtendertig. Goed. Ze is misschien niet knap. Maar wat is knap. Jaja. Dat durft hij aan u vragen. Weet gij dat soms. Wat knap is. Gij weet dat ook niet. Ze is in alle geval sympathiek en dat is het belangrijkste. En dat ze een goede mentaliteit heeft en dat hij er echt diepmenselijk kontakt mee heeft. Ze kent hem nu veertien dagen en ze heeft hem al een gouden halsketting gekocht. Jean-Marie heeft gezegd dat ze denkt van die heeft een vaste job en een fatsoenlijk loon dus vastpakken en bijhouden maar Jean-Luc denkt dat Jean-Marie dat maar gezegd heeft om te lachen. Jean-Marie zegt zo dikwijls dingen om te lachen die hij niet echt meent. Zoals dat Jean-Luc een sukkelaar is. Hij moet toegeven dat hij zuipt en dat hij heel veel problemen heeft maar een sukkelaar zou hij zichzelf niet noemen.

En hij vogelt zo graag. Vogelen vindt hij het plezantste wat er is. OK. Het duurt maar een paar minuten maar toch is vogelen het plezantste wat er is. En Christine kan goed vogelen. Niet moeilijk. Zestien jaar getrouwd geweest. Dan kunt ge wel vogelen als ge zestien jaar getrouwd geweest zijt. Jean-Luc kan ook goed vogelen. Drie vier keer na elkaar kan Jean-Luc

vogelen. Geen probleem. En hij verstaat niet waarom Jean-Marie vogelen niet interessant vindt. Maar ja. Jean-Marie vindt andere dingen interessant dan vogelen en vogelen vindt hij sowieso niet plezant. Jean-Marie moet van de wijven niks hebben zegt hij. Niet dat hij voor de venten is. Dat nu ook weer niet. In *De Raaf* dachten ze vroeger dat de rosse en Jean-Luc een koppel waren. Die dachten dat. Vorige week hebben ze de rosse losgelaten. Ze zijn tot de vaststelling gekomen dat hij niet meer krankzinnig is en ze hebben hem gelost. Stel u dat maar eens voor. Een krankzinnige archeoloog. Zevenentwintig jaar. Ook veel problemen. Maar wel een redelijke mentaliteit. Redelijk zegt Jean-Luc want zo fantastisch is de mentaliteit van de rosse nu ook weer niet. Hij moet Jean-Luc trouwens nog altijd duizend ballen. Dat is nu al een jaar dat Jean-Luc achter die duizend ballen zaagt en hij ziet ze maar niet terug. En aan Jean-Marie moet de rosse ook nog altijd duizend ballen en de ziekenkas betaalt maar niet omdat de rosse z'n papieren niet in orde zijn maar nu is de rosse interim in een magazijn aan 't werken en dus komt het er binnenkort misschien eindelijk toch eens van.

En zat dat hij is. Zat. Zo zat als Jean-Luc zijt gij nog nooit geweest. En gij moet trouwens niet te hoog van de toren blazen. Gij denkt dat Jean-Luc misschien een of ander verschrikkelijk geheim heeft. Dat hij ooit met z'n meter negentig en z'n honderdentien kilo en z'n twintig ton tandplak en z'n progressieve muziek en z'n snor en z'n kontakt en z'n problemen en z'n mentaliteit iemand verpletterd heeft en dat hij vluchtmisdrijf gepleegd heeft. Jaja. Gij kunt daar eens mee lachen. Maar Jean-Luc kan daar niet mee lachen. Jaja. Hij heeft een geheim. En dat geheim kan hij aan niemand vertellen. Hij is in Mechelen al eens bij een therapeut geweest om over zijn geheim te praten maar hij kon er niet over praten. Hij kan het zelfs tegen de rosse of tegen Jean-Marie niet zeggen. Het is iets dat heel diep zit en dat gebeurd is in zijn jeugd maar wat het juist is heeft hij nog nooit tegen iemand kunnen zeggen. En gij lacht daar mee. Jaja. Lacht gij daar maar mee. Ik ken u wel. Gij zijt de onnozelaars

die de kroegen en de supermarkten en de banken en de kantoren en de fabrieken en de bouwwerven bevolken. Dat zijt gij. Gij denkt dat ge beter zijt dan Jean-Luc maar gij denkt dat maar. Denk al op. Denk wat ge wilt. Maar denk niet dat Jean-Luc een kierewiet is. Jean-Luc is de normaalste mens die er bestaat. Dat heeft Jean-Marie gezegd en die kan het weten want die heeft vijf jaar in het zothuis gezeten.

En zat dat Jean-Luc weer is. Dat is nu niet voor 't een of 't ander maar dat kan nu toch echt niet meer. Die kan niet meer staan of lopen. Die moeten ze zometeen naar huis dragen. Of in een taxi duwen zoals die keer dat ze met de rosse en Jean-Marie bij Jean-Marie z'n vader vol-au-vent en konijnebillen gaan eten zijn. Toen heeft Jean-Marie Jean-Luc in een taxi moeten duwen. Echt waar. Van de Schulstraat naar de Lemméstraat. En nu is het weer zo ver. Die weet niet eens meer op welke planeet hij zich bevindt. Hoe moet dat aflopen. Hoe moet dat eindigen. Hij zuipt zich nog eens kapot.

Maar ja.

Kapot is kapot.

Gedaan is gedaan.

Jaja.

*****

Neenee. Jean-Marie moet ook niet te veel praat verkopen. Jean-Marie kan wel zeggen dat Jean-Luc een zuipschuit en een sukkelaar is maar hoe lang is het misschien geleden dat ze Jean-Marie met z'n klikken en z'n klakken uit *De Hoeve* gesmeten hebben. Dat is nog niet zo lang geleden. Dat was in Februari of in Maart. En nu is het Juni. Hij was zo zat dat ze 'm met z'n klikken en z'n klakken hebben buiten gesmeten. En hij maar staan te kullen van dat hij een bekende schrijver is en dat hij naar *Humo* en naar *De Morgen* zou schrijven maar hij kwam toch maar schoon niet terug binnen. Ze zijn dan maar in de frituur tegenover *De Hoeve* gaan zitten en van daaruit hebben ze een taxi gebeld en met de taxi zijn ze dan van Wommelgem naar

[advertentie]

't stad gereden en dan zijn ze in de *Jean-Jacques* nog verder gaan hijsen en daarna zijn ze nog een pitta gaan eten in de *Pitta House* en daarna zijn ze met de taxi naar Jean-Marie z'n appartement gereden en de taxichauffeur wou Jean-Marie eerst niet meenemen omdat hij bang was dat Jean-Marie z'n taxi zou onderkotsen maar ze geraakten zonder kleerscheuren thuis en het was half tien 's morgens en Jean-Luc heeft nog tot twaalf uur bij Jean-Marie op de canapé liggen ronken en toen is hij naar 't stad gezwalpt en is hij in de *Valentijn* in de Anneesensstraat nog biefstuk friet gaan eten en om twee uur was hij terug thuis en is hij in z'n nest gekropen want hij had zelf ook een ongelooflijke streep op en hij heeft geslapen tot 's anderendaags 's morgens en Jean-Marie moest diezelfde avond nota bene een lezing geven in Leuven. Hoe die in Leuven geraakt is weet Jean-Luc ook niet. Neenee. Jean-Marie moet niet te veel zeggen. Die heeft zelf ook problemen genoeg. En Jean-Marie zal dat wel zeggen dat hij van de wijven niks moet hebben en dat Jean-Luc een onnozelaar is omdat Jean-Luc altijd maar op zoek is naar een wijf en nog een wijf en nog een wijf. Jean-Marie zal dat wel zeggen. Maar hij zou zelf graag genoeg een wijf hebben. Dat weet Jean-Luc goed genoeg dat Jean-Marie zelf graag genoeg een wijf zou hebben. Een wijf met borsten en billen en een kut en kont. Gelijk Christine. Die heeft tenminste borsten en billen en een kut en een kont. En een fantastische mentaliteit. Ze heeft natuurlijk wel vier kinderen. En niet van de gemakkelijkste. Ge moet die soms eens bezig horen. Wat daar allemaal uitkomt. Maar Jean-Luc heeft een goed kontakt met Christine haar kinderen en ze hebben hem geaccepteerd en Jean-Luc is al blij want daar had hij het ergste voor gevreesd. Dat die kinderen hem niet zouden accepteren. Neenee. Daar heeft hij geen problemen mee. En met Christine al helemaal niet. Wel al eens een woord natuurlijk. Maar nooit echte ruzie. Jean-Luc is geen ruziemaker. Hij is misschien een zuipschuit en hij is misschien zat maar ge moet niet denken dat hij een ruziemaker is. Natuurlijk. Als ze 'm op z'n paard zetten zal hij antwoorden. Ge moet nu ook weer niet denken dat Jean-Luc een onnozele does is. Neenee. Hij kan z'n

mannetje staan. Ge moet niet proberen van Jean-Luc in 't zak te zetten of met z'n kloten te rammelen want dat pakt niet. Neenee. Maak u maar niet ongerust. Met Christine is alles koek en ei. Hij zit meer in Buggenhout dan in Antwerpen de laatste tijd en ze kookt en ze wast en ze plast en ze strijkt voor hem en hij geeft toe dat hij elke week drie zakken lost maar ja. Wat kan hij anders doen dan een paar zakken lossen. Een paar zakken maken de zaak niet. Hij geeft toe dat hij maar eerste lader is bij de spoorwegen en dat hij wagons moet laden en lossen en dat hij de perronborden moet kalken en dat hij de wissels moet smeren en dat hij al eens het onkruid moet wieden in het plantsoen van het station van Kapellen op den Bos en dat hij al eens de w.c.'s moet kuisen in het station van Mechelen en Jean-Marie zal wel een schrijver zijn en de rosse zal wel een archeoloog zijn en Jean-Luc maar eerste lader bij de spoorwegen maar hij heeft toch maar ferm veertig vijfenveertig zakken in de maand en daar kunnen de rosse en Jean-Marie eens ferm aan rieken en dus maakt het feitelijk niet eens zoveel uit dat hij elke week drie zakken lost aan Christine. Christine heeft het zo al niet breed. Christine dopt. Gij denkt misschien de dop en kindergeld voor vier kinderen en alimentatie van haar ex dat zal toch wel goed oplopen maar onderhoud maar eens een kot en vier kinderen van twintigduizend frank dop en twintigduizend frank kindergeld en tienduizend frank alimentatie. Gij denkt misschien van die heeft het godverdomme goed breed maar gij denkt dat maar. Gij hebt geen vier kinderen. Neenee. Gij hebt zeker geen vier kinderen. Ik weet niet hoeveel kinderen gij hebt maar zeker geen vier. En ge moet niet vergeten dat Christine ook nog eens een auto moet onderhouden. Ik weet niet of gij een auto hebt en of gij weet wat dat kost maar dat is een dure affaire een auto. Maar ja. In een gat als Buggenhout kunt ge bijna niet zonder auto. Het minste dat ge fatsoenlijke boodschappen wilt doen moet ge al naar Dendermonde. In Dendermonde hebben ze tenminste een Aldi en een Grand Bazar en in Buggenhout hebben ze alleen een kruidenier. En om uit te gaan moet ge ook al naar Dendermonde of naar Mechelen of naar Aalst. En Christine gaat graag

uit en Jean-Luc gaat ook graag uit en dus schuimen ze in 't weekend alle dancings van de streek af en dan blijven ze hangen tot vier vijf uur en dan rijden ze naar huis en dan kruipen ze in bed en dan vogelen ze. Altijd vogelen. Jaja. Vogelen. Lacht gij daar maar mee. En laat Jean-Marie daar ook maar mee lachen. Zonder te vogelen kunt ge niet leven. Als ge niet op tijd vogelt gaat ge kapot. Dan hoopt alles zich op. Dan hebt ge geen uitlaatklep. Jean-Luc zegt het. Ge moet kunnen vogelen of ge wordt niet goed. Neenee. Alles is dik in orde en Jean-Luc is best tevreden met de gang van zaken. Alleen zou hij dringend wat minder moeten beginnen zuipen. Christine heeft er al een paar keer op gereklameerd. Ze heeft gezegd van als Jean-Luc zo blijft zuipen dat ze 't dan misschien op de lange duur niet meer zal zien zitten en Jean-Luc schijt bijna in z'n broek van de schrik van Christine te verliezen. Want hij ziet haar graag. Hij ziet haar doodgraag. Hij ziet haar verschrikkelijk graag. Hij moet toegeven dat hij al een ongelooflijke reeks wijven graag gezien heeft maar Christine ziet hij toch wel *heel* graag. En Jean-Luc wil Christine niet verliezen. Wat het moet worden op lange termijn weet Jean-Luc ook niet maar hij kent haar nu toch al zeven weken en het blijft toch uitstekend marcheren. Zodus. Maar soms begint er iets aan Jean-Luc te knagen. Dan weet hij het niet meer. Of hij niet beter af is alleen. Gelijk Jean-Marie en de rosse. Van niemand geen last. Gaan en staan waar ge wilt en doen en laten wat ge wilt. Af en toe een wijf aan de haak slaan in *Den Ossepoot* of in de *Marmite* en eens goed vogelen en misschien dat het dan veertien dagen of drie weken duurt en dan gedaan maar ge kunt het toch maar goed gehad hebben al is het niet voor het leven of voor twintig jaar. Ik weet niet wat gij daarvan denkt maar Jean-Luc vindt dat ge niet te veel moet overdrijven met die dingen. Jean-Luc heeft wel graag een wijf en hij vogelt wel graag maar echt *nodig* is een vaste relatie nu ook weer niet. Enfin. Misschien wel. Hij weet het niet. Hij weet niets meer. Hij is weer zo zat als honderdduizend man en hij hangt met Jean-Marie aan de tapkast van café *De Raaf* en Jean-Marie heeft z'n bandopnemertje opgezet zonder dat Jean-

Luc het weet en die zit zich natuurlijk te verkneukelen in Jean-Luc z'n zattigheid en die twee gaan bijlange nog niet naar huis want zolang de lepel in de rijstpap staat en overal waar de meisjes zijn daar is het bal en momenteel is het bal in Jean-Luc z'n kop en hoe die morgenvroeg om twaalf uur in Buggenhout moet geraken weet Jean-Marie ook niet. Neenee.

*****

Jaja. Al goed dat Jean-Luc toen in December in z'n kot was of de rosse was definitief naar de bom geweest. Die had ter plaatse zijn kaas gelaten. En dus moet de rosse niet te veel zagen en niet te veel zeveren. Als Jean-Luc niet in vliegende vitesse naar café *De Raaf* gespurt was om de honderd te bellen dan had de rosse het niet overleefd. Gelijk die daar aangestoten kwam. Hij zag er uit gelijk een landloper en het schuim stond op z'n lippen. Niet moeilijk. Die z'n ontbijt was sangria. Die z'n middageten was sangria. Die z'n avondeten was sangria. Niet moeilijk dat ge dan naar de bom gaat. Jean-Luc had de rosse afgekapt op z'n canapé en was naar café *De Raaf* gelopen om de ambulance te bellen en binnen de vijf minuten stond ze voor de deur en ze hebben de rosse opgeladen en hem naar Vincentius gebracht. Dat zal het dichtste bij geweest zijn. Op Vincentius hebben ze 'm op intensieve zorgen gelegd en hij hing vast aan baxters en toestellen en Jean-Marie was hem 's anderendaags gaan bezoeken en de rosse zat in een zetel en toen hij Jean-Marie zag aankomen vloog hij recht en patat de hele santeboetiek en de baxters en de toestellen de grond op en de rosse heeft nogal naar z'n vijs gehad. Na grondig onderzoek zijn ze tot de vaststelling gekomen dat de rosse niet goed snik was en ze hebben hem voor zes weken op de gesloten afdeling gezwierd en daarna vloog hij voor vier maanden naar Medister in Ekeren of Kapellen of Hoogboom of hoe heet dat daar juist en Jean-Luc en Jean-Marie en Jean-Marie z'n vader gingen hem elke zaterdag bezoeken en dan gingen ze samen iets drinken in café *Oud Antwerpen* en iedereen gaf een rondje behalve de rosse

omdat hij geen geld had doordat z'n papieren van de ziekenkas niet in orde waren maar nu is hij er weer helemaal bovenop en hij zuipt niet meer en hij is interim aan 't werken in een magazijn in Schilde en naar 't schijnt zouden ze van plan zijn om hem vast in dienst te nemen. Misschien dat Jean-Luc en Jean-Marie nu eindelijk hun duizend ballen eens gaan terugzien. Jaja. Jean-Luc en Jean-Marie hadden de rosse duizend ballen geleend. Jean-Marie kan het niet bommen maar Jean-Luc zou z'n duizend ballen toch graag terug hebben. Duizend ballen is niet echt veel maar juist is juist. En Jean-Luc is een Piet Juist. Alhoewel. Piet Juist. Het is gewoon niet meer te tellen gewoon hoe dikwijls Jean-Luc de rosse en Jean-Marie al heeft laten plakken. Gij vindt dat misschien normaal maar de rosse en Jean-Marie vinden dat absoluut niet normaal dat ge met Jean-Luc iets afspreekt en dat Jean-Luc niet komt opdagen. Of twee uur te laat. Of 's anderendaags. Dat vinden de rosse en Jean-Marie niet normaal en Jean-Luc klaarblijkelijk wel. Ze hebben er al mee gedreigd van Jean-Luc uit te sluiten en tegen de rosse heeft Jean-Luc onnozele kloot gezegd maar van Jean-Marie is hij bang want Jean-Marie is z'n beste vriend en hij is bang om Jean-Marie te verliezen. Jaja. En Jean-Marie heeft gezegd wanneer brengt ge die fameuze Christine nu eindelijk eens mee en Jean-Luc heeft gezegd dat ze over drie weken met haar vriendinnen naar Antwerpen komt om naar de sinksenfoor te gaan en dat Jean-Marie dan maar moet mee gaan en dat hij misschien nog één van Christine haar vriendinnen aan de haak kan slaan ook maar Jean-Marie heeft gezegd dat hij zich niet voor de wijven interesseert en dat hij wel andere zorgen aan z'n kop heeft dan de wijven maar Jean-Luc heeft gezegd dat Jean-Marie dat zo maar zegt want dat Jean-Marie nota bene gisterenavond nog geprobeerd heeft om die krankzinnige Anita te versieren en Jean-Marie moet niet zeggen dat het niet waar is want Jean-Luc was er zelf bij en hij heeft alles gezien. En Jean-Marie is op z'n teut gegaan en het werd niks met die Anita en op den duur was Etienne er mee weg. Vreemde mentaliteit die Etienne. Geen kontakt. En die Anita is per slot van rekening

maar een half hoertje. Niks voor Jean-Luc. Jean-Luc heeft een braaf meisje nodig. Gelijk Christine. Christine is een braaf meisje. Die wast en die plast en die kookt en die strijkt voor hem. En die vogelt gelijk de besten. Maar toch. Alleen is ook niet slecht. Alleen doet ge gewoon uw goesting gewoon. Ge moet naar niemand niet zien. Kijk maar naar Jean-Marie. Die leeft gelijk God in Frankrijk. Die moet niet eens gaan werken. Die leeft van z'n geld. De minister van kultuur heeft Jean-Marie driehonderdduizend knotsen gegeven. Om een boek te schrijven. Jaja. Driehonderdduizend knotsen. Gij weet dat misschien niet want gij weet nergens niks van maar sommige schrijvers hebben vorig jaar driehonderdduizend knotsen gekregen om in peis en vree een boek te schrijven en Jean-Marie was daar bij. Jean-Luc heeft al eens een boek van Jean-Marie gelezen en hij vond het gewoon af gewoon. Gewoon af. Dat verstaat ge tenminste. Dat is niet moeilijk of ingewikkeld of onbegrijpelijk of zo. Dat is gewoon heel simpel gewoon. En Jean-Luc vindt Jean-Marie een toffe gast. Daar heeft hij tenminste kontakt mee. Daar kan hij tenminste mee babbelen. Over alles babbelt Jean-Luc met Jean-Marie. Over alles. Dag en nacht verschil met de rosse. Met de rosse kunt ge feitelijk over niks babbelen. Tegen de rosse kunt ge zeggen wat ge wilt. De rosse zit daar maar te zitten en te zwijgen. De rosse moet trouwens niet te hoog van de toren blazen. Die moet zeker en vast niet komen vertellen dat hij Jean-Luc gaat uitsluiten want als de rosse niet oppast sluit Jean-Luc de rosse uit. Dat is wat anders. Jaja. Jean-Marie is Jean-Luc z'n beste vriend. In café *De Raaf* leren kennen. Op een keer zat Jean-Luc met de rosse in café *De Raaf* en Jean-Marie kwam binnengestoten met z'n legerjasje en z'n klak en Jean-Luc had gezegd wat is dat voor een rare kwiet en de rosse had gezegd dat is een vriend van mij dat is een schrijver en Jean-Marie was mee aan hun tafeltje komen zitten en zo waren ze aan de klap geraakt. Dat was in de tijd dat Jean-Marie katastrofaal veel zoop omdat z'n vrouw het afgebold was maar nu zuipt hij niet meer. En dat kunt ge van Jean-Luc niet beweren. Jean-Luc zuipt zich nog eens een ongeluk. En als hij zo

blijft zuipen zal Christine hem zeker en vast uitsluiten. Dat heeft ze vorige keer nog gezegd. Ze hadden eerst wat gevogeld en daarna had Christine gezegd dat ze Jean-Luc heel graag zag maar dat ze er over dacht van hem uit te sluiten als hij zo blijft zuipen. En daar kon Jean-Luc niks op zeggen natuurlijk. Als hij in Buggenhout bij Christine is houdt hij zich nog wat in maar als hij in Antwerpen is of als hij na 't werk nog iets gaat drinken met kollega's dan heeft hij prijs. Vorige week hebben z'n kollega's hem in Mechelen op de trein moeten duwen en op een of andere manier is hij er in geslaagd om in Antwerpen weer af te stappen en toen heeft hij z'n kazak vergeten op de trein. Jaja. Z'n kazak. Gij lacht daar mee. Lacht gij daar maar mee. Hij was z'n kazak vergeten en 's anderendaags bleek z'n kazak bij de verloren voorwerpen in Brussel Noord te staan en hij naar Brussel Noord en daarna naar Schaarbeek en toen z'n moeder z'n kop zag begon ze 'm uit te schelden en Jean-Luc zei jaja ik weet het maar ik heb veel problemen en veel te weinig kontakt. Feitelijk heeft hij alleen kontakt met Jean-Marie en met Christine. En feitelijk voelt hij zich alleen maar goed als hij een pint op heeft. Als hij een pint op heeft is alles in orde. Dan is alles precies rozengeur en maneschijn. Maar als hij twintig pinten op heeft. Als hij dertig pinten op heeft. Als hij veertig pinten op heeft. Of als hij vijftig pinten op heeft. Want dat gebeurt dat hij vijftig pinten op heeft. Dat hij om twee uur 's middags vertrekt en dat hij 's anderendaags om tien uur 's avonds thuiskomt. Gelijk die keer dat hij met de rosse en Jean-Marie bij Jean-Marie z'n vader vol-au-vent en konijnebillen was gaan eten. Toen was hij strontzat bij Jean-Marie binnengestoten en de rosse zat er en Jean-Marie zat er en Veerle en Fred en Laurent en die troela waarvan ik de naam niet meer weet. Die hebben zich met Jean-Luc een breuk gelachen. Die kwamen gewoon niet meer bij gewoon. En Jean-Luc was in huilen uitgebarsten. En hij wou per se dat Jean-Marie *I started a Joke* van de Bee Gees opzette. *I started a Joke* is Jean-Luc z'n lievelingsplaat. I started a joke zei Jean-Luc. Het is nog waar ook. I started a joke. En daarna was hij beginnen huilen en beginnen zeveren over z'n problemen en

z'n geheim en zo voort en zo verder. Dat was in de tijd van voor Christine. Dat moet ergens in Maart geweest zijn. De rosse had verlof gekregen uit het zothuis. Enfin. Het draaide er op uit dat Jean-Marie een taxi belde en dat Jean-Luc met de taxi van de Schulstraat naar de Lemméstraat reed. Later op de avond kwam hij weer op z'n plooi en werd het toch nog een gezellige bedoening. Jaja. Gezelligheid. Warmte. Affektie. Genegenheid. Vriendschap. Dat is alles wat Jean-Luc nodig heeft. Als ge dat niet hebt zijt ge eenzaam. Gij zult misschien zeggen dat geld ook heel belangrijk is maar voor Jean-Luc is geld niet zo belangrijk als gezelligheid en warmte en affektie en genegenheid en vriendschap. Geld is gemakkelijk maar geld maakt niet gelukkig en Jean-Luc is tevreden met z'n veertig vijfenveertig zakken. Hangt er van af welke diensten hij heeft. Als ge de hele maand met de dag staat maakt dat heel wat verschil tegen dat ge de hele maand met de nacht staat. Jean-Luc heeft vroeger zes jaar met de nacht gestaan. Jaja. Toen hij met Suzanne getrouwd was. Een kruis over Suzanne. Suzanne was niet gelukkig met hem en hij was niet gelukkig met Suzanne en dus zijn ze naar de notaris geweest en zijn ze gescheiden met wederzijdse toestemming en Suzanne heeft hem uitgekocht voor het huis en Jean-Luc is in de Mozartstraat gaan wonen.

Zevenduizendtweehonderd betaalt hij daar. Dat is niet veel maar het appartement is ook niet veel. Een kleine living en een kleine keuken en een kleine slaapkamer. Juist groot genoeg om in te ademen zonder dat ge stikt van de stank van uw eigen adem. Als ge dan Christine haar huis ziet. Ik weet niet in wat voor een huis dat gij woont maar Christine haar huis. Dat moest ge eens zien. Dat is nogal een kast. Jaja. *I started a Joke*. En Will Tura. Will Tura vindt Jean-Luc ook gewoon af gewoon. Hij is al verschillende keren naar een optreden van Will Tura geweest en die vent is gewoon niet te schatten gewoon. Die gaat nu al dertig jaar mee en die blijft de beste. *Eenzaam zonder jou. Heimwee naar huis. Linda. Alles*. Enfin. Noem maar op. Dat is gewoon allemaal even goed gewoon. Ongelooflijk is dat. Nogal wat anders dan die progressieve muziek die Jean-Marie altijd

speelt. Jean-Marie speelt altijd progressieve muziek en dat hoort Jean-Luc niet graag. Daar kunt ge niks van maken. Dat is alleen maar lawaai. Dat is niet romantisch. En Jean-Luc hoort graag romantische muziek. Tom Jones. Engelbert Humperdinck. Malcolm Roberts. *Love is all Green green Grass of home. Please release me*. Dat hoort Jean-Luc allemaal graag. Daar kunt ge tenminste nog een slow op dansen. En een slow is het liefste wat hij danst. Swingen kan hij ook wel en het liefste wat Christine doet is swingen maar Christine kent wel drie of vier kruisingen en Jean-Luc kan maar één kruising en slowen is gewoon veel plezanter gewoon dan kunt ge uw borstkas tegen de tetten van de vrouw drukken en uw banaan tegen haar kut. Jaja. Uw banaan. Lacht gij daar maar mee. Gij lacht met alles. Lacht maar. Wie laatst lacht best lacht. Jaja. Hij is de bruine man in het bruine pak en het bruine hemd en de bruine broek en de bruine onderbroek en de bruine sokken en de bruine schoenen. Hij leidt een bruin bestaan in een bruine stad. Hij heeft een bruine job en een bruin inkomen en een bruine vriendin en een bruine droom. Hij droomt van een beter bestaan. Nooit meer eenzaam en nooit meer dorst. Nooit meer problemen en altijd kontakt. Het leven een konstante epifanie. Het lijden voorbij en de dood overwonnen. Alle dagen spekulaas. Het hele jaar sinksenfoor. En altijd altijd altijd vogelen. Jaja.

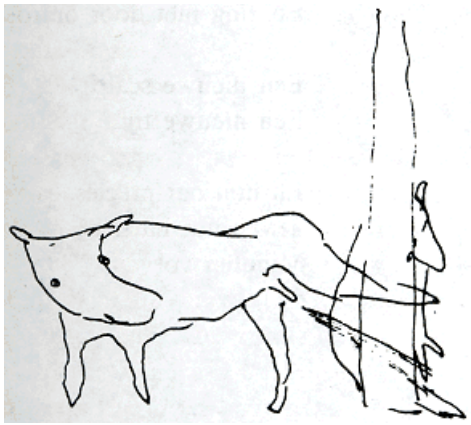

Kees Engelhart
Luister leerling Old Shatterhand

Zolang U maar goede daden blijft doen
Valt er niets te leren voor Boris Boef
En zijn getatoeëerde gespikkelde wangen

Leer nu toch 's dat rechtschapene af
Martel eens lustig een Winnetou
Bijt Guus Geluk eens in zijn enige

Zwakheid die zogenaamde waterval
Van altijd net dat dubbeltje vinden

En zet dat rubberen eendepikje
Vuurtorengewijs op uw hoofd

Hos vervolgens dwaas het dorp rond
Met een roedel Hiawatha's achter u aan

En zing met door ontroering omfloerste stem

Een nieuwe scalp
Een nieuwe tijd

En hou dat precies
Zeven uur en tien
Minuten vol

Christine van den Hove
Gember

Bella had het meteen gezien. Nog voor Frank iets had kunnen zeggen, zag ze het in zijn ogen, zag ze het aan zijn mondhoeken. Zijn gezicht was het gezicht van iemand die een wens in vervulling heeft zien gaan. Ze trok de voordeur verder open en nodigde Frank uit om binnen te komen.

- New York? vroeg ze.

- Hoe raad je het?, lachte Frank.

- Yes, New York, New York .... Hij danste de gang door, de trappen op. Een opdracht in New York, een reportage die deuren voor hem zou openen. Eindelijk erkenning als uitstekende fotograaf. De tickets waren besteld. De huur van zijn flat was opgezegd, en Carina ging meteen mee.

- Goed voor jou, voor jullie, zei Bella. Het klonk minder enthousiast dan ze had gewild.

Maar Frank scheen het niet te merken. Hij vertelde verder op zijn gewone rustige manier, schonk zichzelf een glas uit en installeerde zich op zijn vertrouwde plaats.

In het begin, kort nadat ze elkaar hadden leren kennen op de academie, had hij wel eens een ekskuus voor zijn bezoek, hij kwam dan een boek lenen of terugbrengen, maar hij had gauw door dat hij zonder aanleiding of reden net zo welkom was. En als Carina voor een paar dagen weg was, of als ze ruzie hadden, kwam hij tegen een uur of zeven bij Bella, waar hij haar dan gadesloeg terwijl ze kookte. Een enkele keer schilde hij wel eens een paar aardappels of pelde hij de uien, maar meestal zat hij gewoon aan de keukentafel, dronk een glas bier en vertelde over zijn werk als persfotograaf of over zijn eigen fotografiewerk. Hij praatte haast nooit over Carina, maar Bella wist dat ze een hecht paar vormden.

Bella vertelde vaak over vroeger. Haar vader had haar Bella genoemd, hoewel ze Beatrice heette. lange tijd had haar moeder zich verzet tegen wat zij ‘die verbastering van haar naam’ noemde maar toen het kind opgroeide, moest ze toegeven dat Bella beter paste bij haar grote blauwe ogen, de kuiltjes in haar wangen en haar dikke blonde haar. Soms noemde hij haar Belle, of Ma Belle en vaak zong hij liedjes met Bella, Bella, Bella erin. In ieder geval, hij was zijn hele leven zowat verliefd geweest op zijn enige dochter en dat was aan haar te zien. Ze was trots geweest op haar naam, ze kende al heel jong de betekenis ervan. Opgegroeid met de boodschap dat ze mooi en goed was zoals ze was, was ze inderdaad mooi op haar stralende manier en had ze zich nooit veel zorgen gemaakt over haar wat mollige armen, haar zomersproeten of haar springerige haar. Ze zou uitstekend gestaan hebben in een Van Gogh met veel geel erin, of in een appelboomgaard, of een kruidentuin, met een bloemetjesjurk aan en een strohoed op.

Een enkele keer vertelde ze wel iets over haar man, alsof ze het over een vroeger leven had. Over hun huis, hun tuin en hun hond. Over gemis en toch geen spijt.

Frank keek rond in Bella's keuken. Hij zou nog een keer foto's komen nemen. Best op een ochtend, dacht hij. Met de zon in het zuidoosten. Schuin invallend licht zou deze ruimte nog mooier maken dan ze al was. Bella besteedde er veel zorg aan. De keuken was haar belangrijkste leefruimte. Voor de woonkamer vooraan kocht ze wel eens bloemen, liefst gele: mimosa als ze betaalbaar waren, en in de herfst een reusachtige gele chrysant. Voor de keuken zocht zij de mooiste paprika's uit, de gaafste tomaten, de meest glimmende aubergines en schikte ze in manden of aarden schotels. Bloemkolen, knolselder, prei, venkel met jong groen kregen een plaats op het aanrecht. Uien, gember en look parfumeerden haar kasten, en groene kruiden kweekte ze in potten en vertroetelde ze als kamerplanten.

Pompoenen waren Bella's favoriete groenten. Ze kochten geen te grote exemplaren en legde ze op verschillende plaatsen

in haar keuken, op de planken, één op het aanrecht, één op de vensterbank en een kleine tussen de andere groenten. Ze hield van hun eigenzinnige vorm en hun royale fel-oranje vruchtvlees. Nog het meest hield ze van groene pompoenen, ook wel blauwe genoemd. Maar hun kleur was onmiskenbaar donkergroen en van binnen oranje als de late septemberzon. Ze hield van het felle kleurenkontrast, eens ze opengesneden lagen, maar ook van het mysterieuze groen, als ze ze nog ongeschonden en rond in haar handpalmen hield. Hun vorm herinnerde haar vreemd genoeg aan de opgespannen billen van een geconcentreerde minnaar.

De mooiste pompoen had ze het langst bewaard. Franks bezoek leek haar nu een prima gelegenheid om hem klaar te maken, voor zijn kleur dof werd en hij vlekken zou krijgen. Bijna plechtig bracht ze hem naar de keukentafel. Ze zocht een mooie grote ui uit, trok een teentje look uit de onderste bol van de streng en koos een dikke preistengel en een winterwortel uit een mand. Ze sneed de donkergroene bladeren en de wortels van de prei en waste de witte stengel onder de kraan. Met een paar inkepingen zorgde ze dat het water ook tussen de bladeren kon. Ook prei vond ze een bijzondere groente. Zo wit en glanzend. Ze hield van de reepjes struktuur van de bladeren en van het weke geel en groen binnenin. Ze sneed hem in schijfjes en genoot van het prikkelende aroma dat vrij kwam terwijl ze de schijfjes uitduwde tot ringetjes.

- Mmm,’ zei ze dan, ‘ruik es.’

Frank snoof en lachte, hij genoot ervan haar zo bezig te zien. Ze was een vrouw, vond hij. Carina een meisje, en hij nog een jongen. Hoewel... soms was het anders. Soms als hij bij Bella aan tafel zat, voelde hij geen verschil. Tenminste niet in leeftijd. Vooral als het stil was, als hij zijn mond hield en zij schijnbaar in gedachten verzonken bezig was.

Hij had wel eens gevraagd waaraan ze dacht. Maar ze beweerde:

- Aan niets.

[advertentie]

- Koken, zei ze, is voor mij zoals schilderen of dansen of naar een film kijken. Er is dan niets anders. Mijn hoofd is leeg, licht. Alles gebeurt met mijn handen, mijn ogen, mijn lichaam. En mijn hart, had ze erbij gedacht.

Bella sneed het topje en de wortels van een grote koperkleurige ui en maakte met de punt van haar mes de buitenste rokken los. Dan sneed ze de ui overlangs in twee stukken, die ze met de platte kant op haar plankje legde, waarna ze elk stuk nog eens in dunne reepjes sneed. En zoals altijd begonnen haar ogen te tranen. Pas als de hele ui versneden was, zocht ze naar een zakdoek in haar mouw, en keek ze lachend door haar tranen heen naar Frank.

Frank was dit beeld gewoon en toch was het nu anders. Bella's tranen grepen hem aan. Hij vond niet meteen woorden voor zijn gevoel, bovendien was het niets voor hem om ongevraagd te vertellen wat er in hem omging, dus zweeg hij. Het was Bella die het gesprek weer opnam.

- Je blijft toch eten?
- Tuurlijk... Pompoensoep ... mmm... lekker.
- Ja, de laatste keer. Het seizoen is ver voorbij.

Ze nam de groene bol terug in haar handen en hield hem zo een paar minuten vast. Alsof ze hiermee een punt wilde zetten achter de winter. Bella hield van elk seizoen. Ook van de winter met zijn korte koude dagen en zijn lange warme avonden. En het overgaan van het ene seizoen naar het andere vervulde haar steeds met nieuwe hoop en creëerde bij haar steeds weer nieuwe verwachtingen. Verandering, ze hield van verandering. Een nieuwe maan, een nieuwe cyclus, een nieuw seizoen, het hield telkens weer nieuwe mogelijkheden in. Frank in New York. Wat een verandering voor hem, een nieuw leven bijna. En ook een verandering voor haar. Een nieuwe leegte. Ze zuchtte.

- Wat is er?
- Ik ga je missen.

Voor haar was het vertellen van haar gevoelens de gewoonste zaak van de wereld. en ook dat kende Frank. Al had het feit

dat zij het deed hem nooit ertoe aangezet om hetzelfde te doen. En zij durfde wel directe vragen te stellen, maar ze peuterde niet.

Hij zweeg en glimlachte.

Bella plaatste de punt van haar mes naast de aanzet van de steel van de pompoen, sloot haar hand om het handvat alsof het een dolk was en stak zich een weg naar het binnenste van de vrucht. Dan drukte ze het handvat van het mes naar beneden en maakte zo een kloof, een smalle ravijn, een geel-oranje scheur. Ze draaide de pompoen om en herhaalde dezelfde beweging in de andere richting. Ze drukte de twee helften uit elkaar en de felle oranje kleur stemde haar meteen iets opgewekter. Het snijden en schillen ging iets makkelijker dan gewoonlijk, want de pompoen had al een tijdje gelegen en was er zachter op geworden. De smaak zou ook erg zoet zijn, voorzag Bella, en ze besloot de soep extra te kruiden met look, gember en versgemalen peper.

Ze haalde een klein mesje erbij om de look te pellen en brak ondertussen een stukje gember af. Toen ze terug aan tafel kwam had Frank het grotere mes in zijn handen genomen, de pompoenhelften naar zich toe getrokken, en hij was begonnen met het snijden en schillen ervan. Bella zei er niets van. Ze schraapte de wortel, pelde het teentje look en schilde het stukje gember. Ze legde het mesje neer en rook aan haar vingers.

- Snijd niet in je vingers, zei ze.
- Auw, zei Frank.
- Grapje, lachte hij.

Bella sloeg haar ogen ten hemel en draaide zich om naar het vuur. In een hoge kookpot goot ze een eetlepel olie, nadat ze het vuur eronder had aangestoken. Ze kantelde de pot een paar keer rond zijn middelpunt, zodat de olie zich goed verspreidde. Dan draaide ze het vuur iets lager en schoof ze de uien van de plank af in de olie. Ze sisten zachtjes, het juiste geluid, want te heet was verkeerd. De uien mochten niet bruin worden. Het teentje look werd door de pers rechtstreeks in de pot geknepen en de gember geraspt.

Frank snoof.

- Mmm .. dat wordt lekker.
- Dat is de gember die je ruikt. Wist je dat gember voor een afrodisiacum doorgaat?
- Nee, lachte hij, heb ik trouwens niet nodig.
- Opschepper.

Ze meende het.

Ze nam het bord met de stukjes pompoen weg en liet ze in de pot glijden. Met een houten lepel draaide ze door de blokjes, zodat elk stukje even met de olie in aanraking kwam. Dan de preiringen en de wortelschijfjes erbij. Ze bleef langzaam omscheppen, zodat elk stukje zijn eigen glans verwierf en in ruil daarvoor zijn geur en zijn smaak afstond aan het geheel.

Omdat ze met al haar aandacht in de pot stond te kijken, ontging het haar dat er een stoel verschoven werd. Het drong pas tot haar door dat Frank opgestaan was, toen ze hem plots heel dicht achter zich voelde. Hij raakte haar niet aan maar keek over haar schouder mee in de pot. Hij was precies even groot als zij en over haar hele lengte kon ze zijn warmte voelen. Een paar centimeter naar achter, en zijn broek zou haar kuiten raken, zijn bekken tegen haar billen, zijn borst tegen haar rug, zijn mond in haar haar.

- Geef me eens een liter water. Daar staat een maatbeker. Ze wees naar het aanrecht. Hij deed wat ze zei.
- En nog een halve.

Hij voerde zijn opdracht zwijgend uit en kwam terug achter haar staan.

Bella's vingers trilden toen ze een kippebouillonblokje uit zijn zilverpapiertje haalde. Hij zag het en plaatste zijn handen op haar heupen. Bella bleef in de soep kijken. Ze wou zich niet omdraaien. Ze wou niet zeggen: hé wat doe je? of... laat dat.

Ze wou dit moment alleen maar vasthouden. De spanning die zich in haar bekken vormde, haar ademhaling die versnelde, de warmte die naar haar hals en haar gezicht kroop. Ze roerde door de goudgele bouillon waarin oranje blokjes en witte en

groene ringetjes dreven. Langs de rand van de pot begonnen zich belletjes te vormen. Franks handen gleden iets hoger, iets meer naar voor, tot net onder haar borsten. De belletjes in de soep werden groter en de hele pot begon te bubbelen. Bella draaide het vuur op de laagste stand. Op dat moment voelde ze zijn handen op haar borsten. Ze haalde diep adem en wou zich omdraaien.

- Blijf nog even staan.

Hij zocht naar de knoopjes van haar jurk, en haalde ze voorzichtig open. Met zijn ene hand streelde hij zacht het bovenste deel van haar borsten in haar beha en zijn andere hand schoof haar jurk naar omhoog, gleed over haar dij en over haar broekje. Bella plaatste haar handen langs weerskanten van het kookvuur. De geur van de soep drong in haar neus, ze voelde de damp langs haar voorhoofd.

Zijn hand gleed over haar buik langs de rand van haar broekje en dan terug naar achter. Zijn vingers kropen onder het elastiek en hij omvatte haar bil in de palm van zijn hand, zoals zij een half uur voorheen de pompoen nog in haar handen had gehouden. Zijn hand schoof verder en baande zich een weg naar dat plekje dat voor Bella een epicentrum aan het worden was, van waaruit golven van opwinding zich over haar hele lichaam verspreidden. Het was er heet en vochtig en de spanning straalde uit naar haar benen, buik en borsten. En toen zijn vingers in kontakt kwamen met haar warme, natte vlees, slaakten ze tegelijkertijd een zucht. Plots liet hij haar los, draaide haar om en duwde haar tegen het aanrecht. Hij nam haar hoofd in zijn handen en kuste haar. Bella opende haar mond. Ze dacht niet meer. In een flits zag ze Carina. Mooie, jonge, slanke Carina. Maar het beeld verdween weer en er kwam niets voor in de plaats, dan een gouden leegte, waarin zij zelf dreef, zweefde en er geen moment aan dacht om dit te stoppen. Ze legde haar armen om Franks hals en beantwoordde zijn kussen. Hun lippen en tongen vormden woorden in een andere taal, hun eigen taal. Ze begrepen elkaar perfect. Dit was een afscheid en het mooiste

afscheidscadeau dat ze elkaar konden geven. Frank werkte haar jurk verder open, deed haar beha los en kneep in haar tepels. Hij kneep zacht en ritmisch en bleef haar ondertussen kussen. Hij schoof zijn eigen trui naar omhoog en drukte zijn borst tegen haar borst, zijn huid tegen haar huid.

Met zijn tong tekende hij een glanzend spoor van haar mond naar haar borst. Hij beet zacht in haar tepels en trok ondertussen haar broekje uit. Dan pakte hij haar beet in haar middel, tilde haar op het aanrecht en duwde haar knieën open en naar omhoog. Bella kwam in een houding terecht waarin ze niets kon doen, dan steunen op haar handen en haar opgetrokken voeten, en voelen hoe hij in haar buik beet en met zijn mond haar venusheuvel afdaalde. Ze sloot haar ogen terwijl hij haar natte bloem likte en zijn vingers zich een weg naar binnen baanden.

Pas toen hij ophield opende ze haar ogen. Hij keek haar niet aan, maar haalde iets uit zijn broekzak. Hij scheurde het pakje open, trok bedaard zijn rits naar beneden, duwde zijn jeans en zijn witte onderbroek wat naar beneden en rolde het condoom over zijn opstaand lid. Bella sloeg hem gade en wachtte af. Toen hij klaar was keek hij op en lachte.

- Kom ..., zei hij.

Hij tilde haar van de kast, ging zelf op een stoel zitten en trok haar naar zich toe. Bella liet zich leiden. In deze dans had hij het voor het zeggen. Hij hield haar rokken omhoog, omvatte haar beide billen en schoof haar over zich heen. Bella boog gewillig door haar knieën. Ze gleden in elkaar en vonden elkaar na een moment van zoeken in een volmaakt evenwicht. Zijn voeten stonden stevig op de grond, zij steunde met haar hielen op de zijsporten van de stoel. Hij begroef zijn hoofd tussen haar borsten en zij streelde zijn dikke zwarte haar. Ze kneep haar bekkenspieren samen. Ze wist dat ze niet klaar zou komen, maar ze wilde elk detail voelen. Hoe hij hard in haar buik was, ze wou elke trilling volgen, met hem meegaan in elke fase. Frank kreunde stilletjes. Het klonk jong. En Bella hield zijn hoofd vast, alsof ze het hele gebeuren vast wou houden en nooit meer

loslaten.

Hij opende zijn ogen en keek naar haar. Hij gleed met zijn duimen terug over haar buik en wou haar knopje strelen, maar ze schudde haar hoofd. Het hoefde niet. Geen moeizaam zoeken naar een orgasme. Hier en nu niet.

Ze bleven nog een ogenblik zitten, tot hij uit haar gleed. Vanop haar plaats reikte Bella naar de rol keukenpapier en ze droogde hen beiden af. Dan stond ze op, trok haar slipje aan en fatsoeneerde haar kleren. Niet wetende wat meteen gezegd of gedaan keerde ze terug naar het kookvuur. Hij kwam opnieuw achter haar staan en legde zijn kin op haar schouder.

- Ik zal je ook missen, zei hij.

- Ik weet het, antwoordde ze.

Ze draaide het kookvuur uit, haalde de mixer uit de kast, stak de stekker in het kontakt, en hield de staaf een paar seconden in de pot. Frank stak zijn vingers in zijn oren. Hij haatte het geluid.

De soep had een prachtige abrikooskleur nu, en hier en daar dreef nog een schijfje wortel of een ringetje prei. Negen draaien met de pepermolen en een laatste keer roeren.

Bella zette de pot op de tafel en schepte de soep in witte bollen. Brood van één dag oud en verse boter.

Ze zaten tegenover elkaar en keken in hun bol, alsof daar de onuitsprekelijke waarheid lag. De soep had een satijnachtige structuur, de kleur was warm en de geur prikkelend. Frank at met zijn linkerhand. Zijn rechterhand schoof over de tafel en nam haar hand. Zo aten ze verder, traag en tussendoor naar elkaar kijkend, terwijl de avond verder kabbelde.

Morgen, dacht Bella, zaai ik de pitten van deze pompoen in een bloempot.

Ivan Ollevier
Gedichten

Regen

regen, niets dan regen

achter de voetheuvels in de verte
een winterse ruimte van moeras en bossen

daarheen is het dat hij verdwijnt

hier ga ik aan land

Geografie

de weg leidt verder

helt naar ons over

zonder teken is dit wingewest

vanop zijn nest
kijkt eenoog toe

en verder

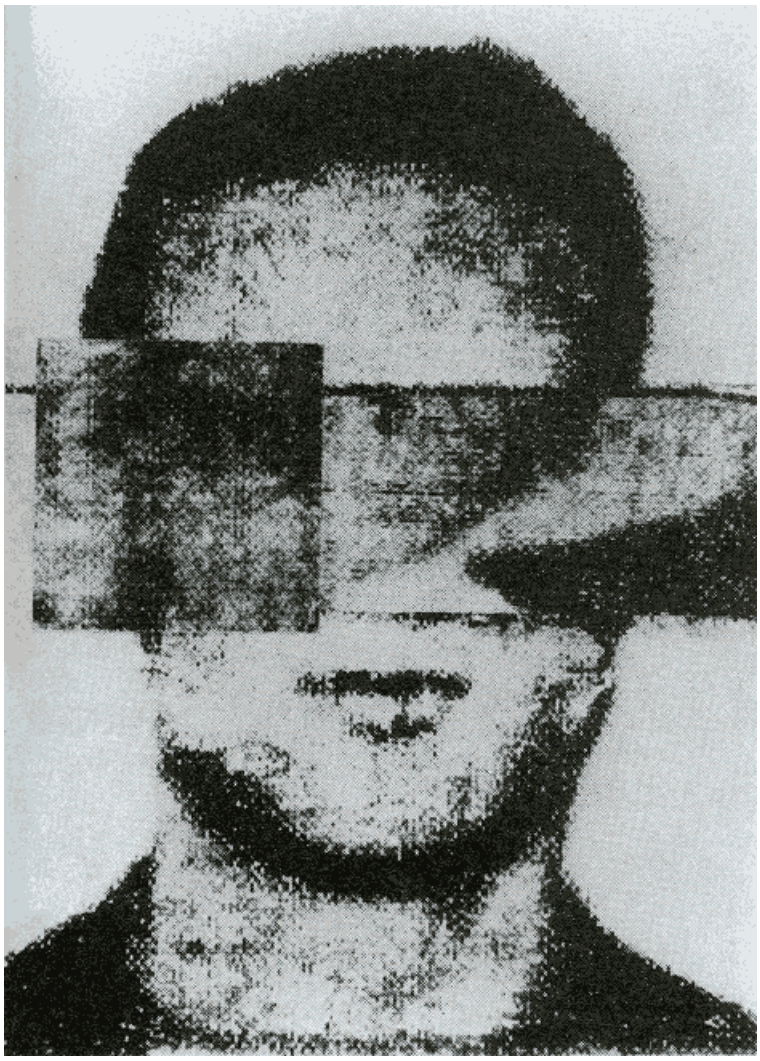

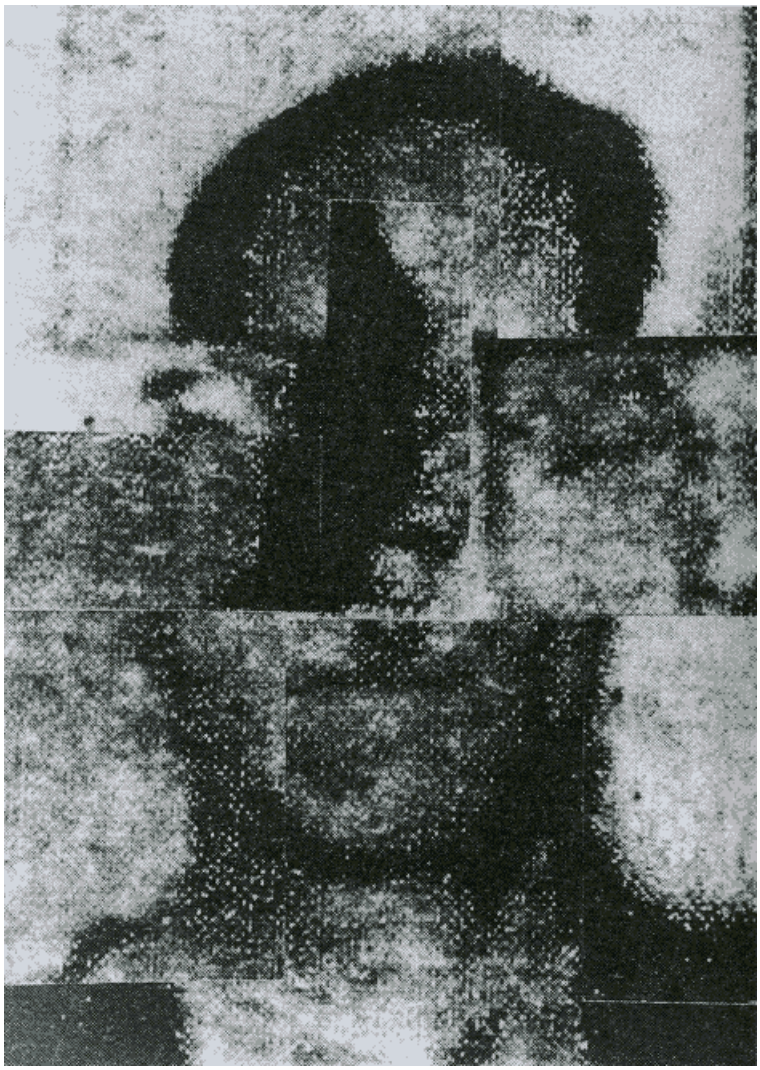

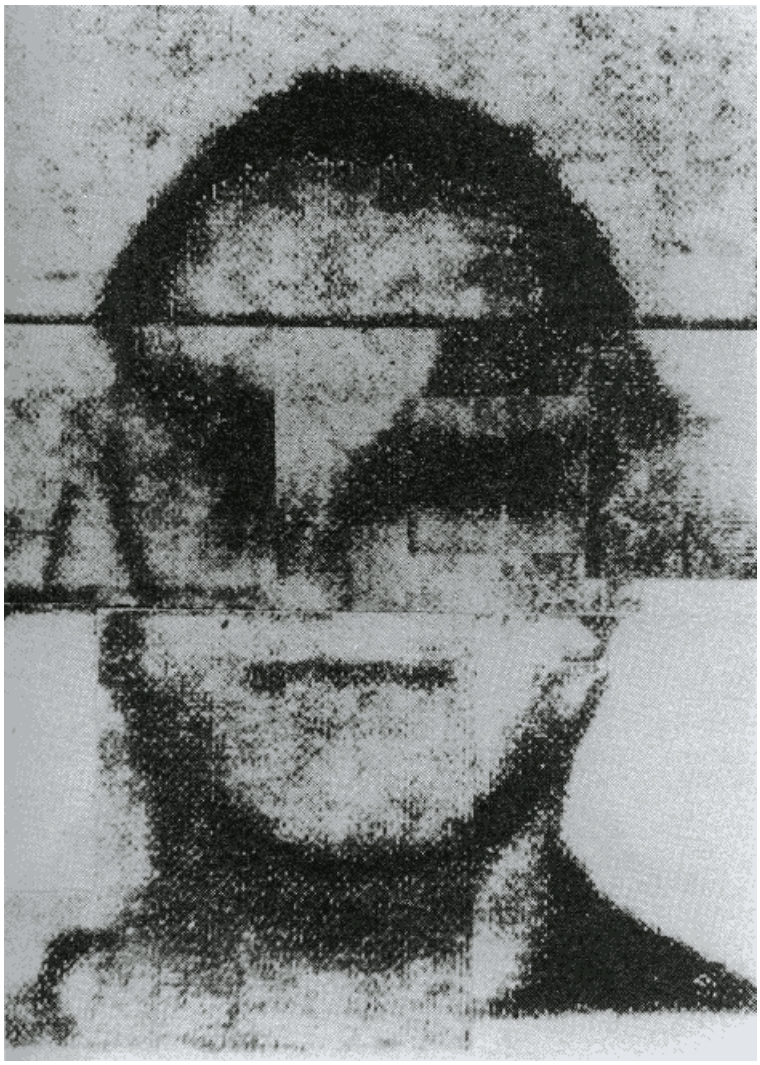

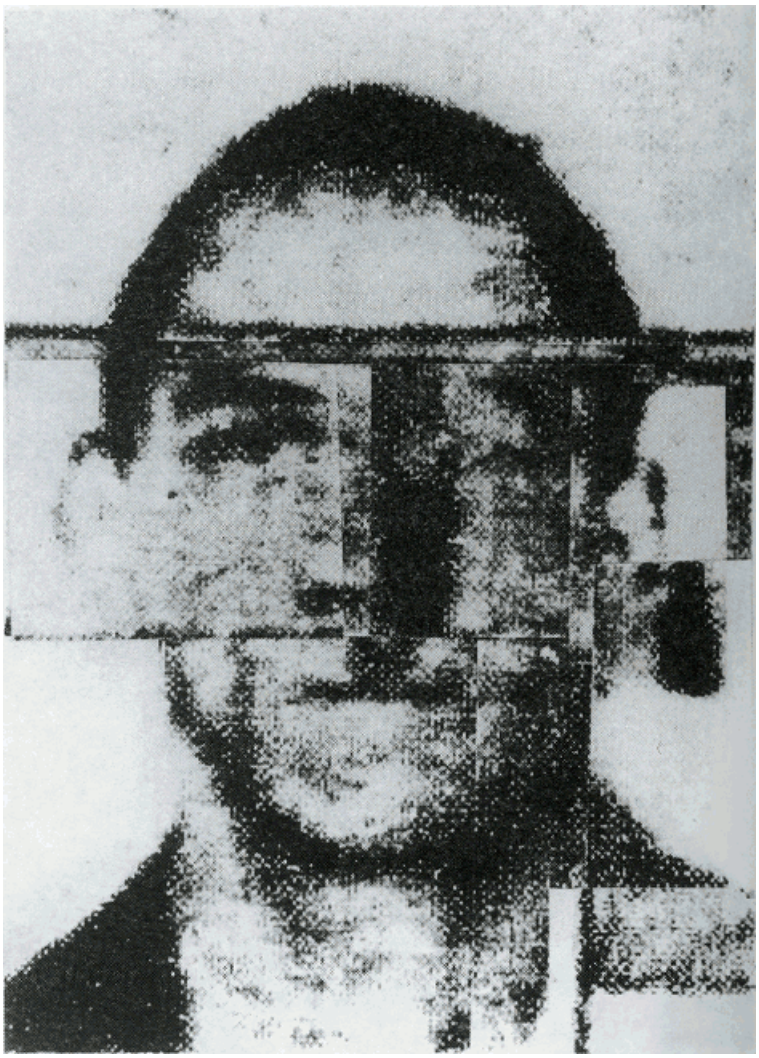

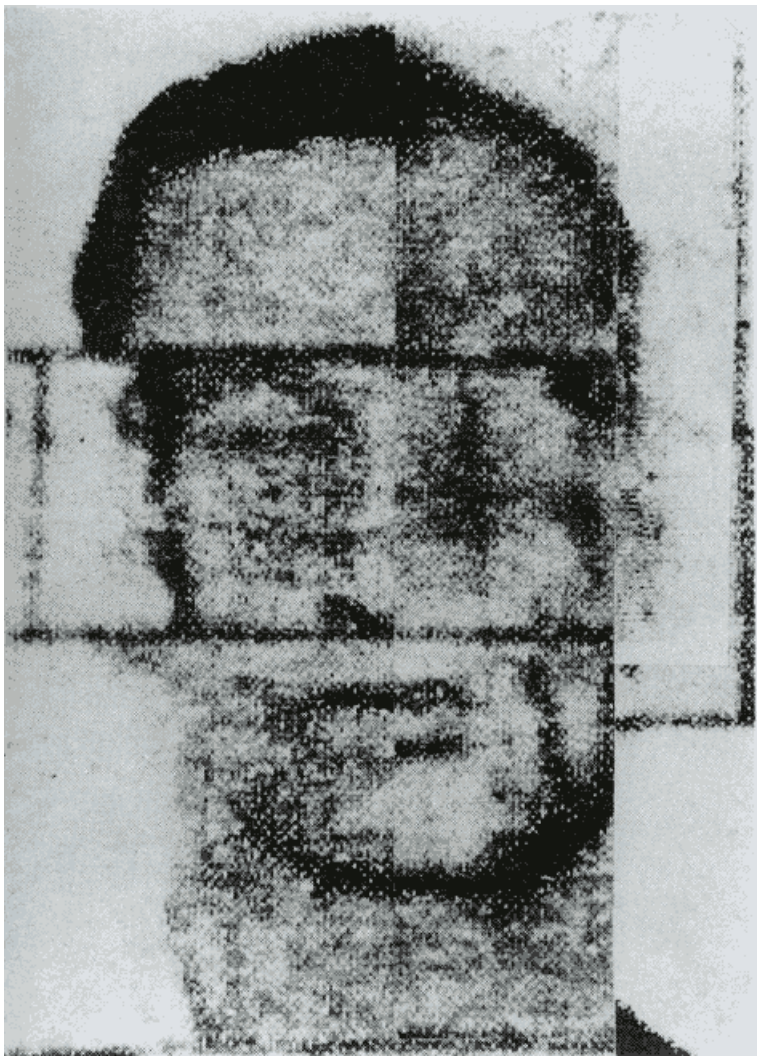

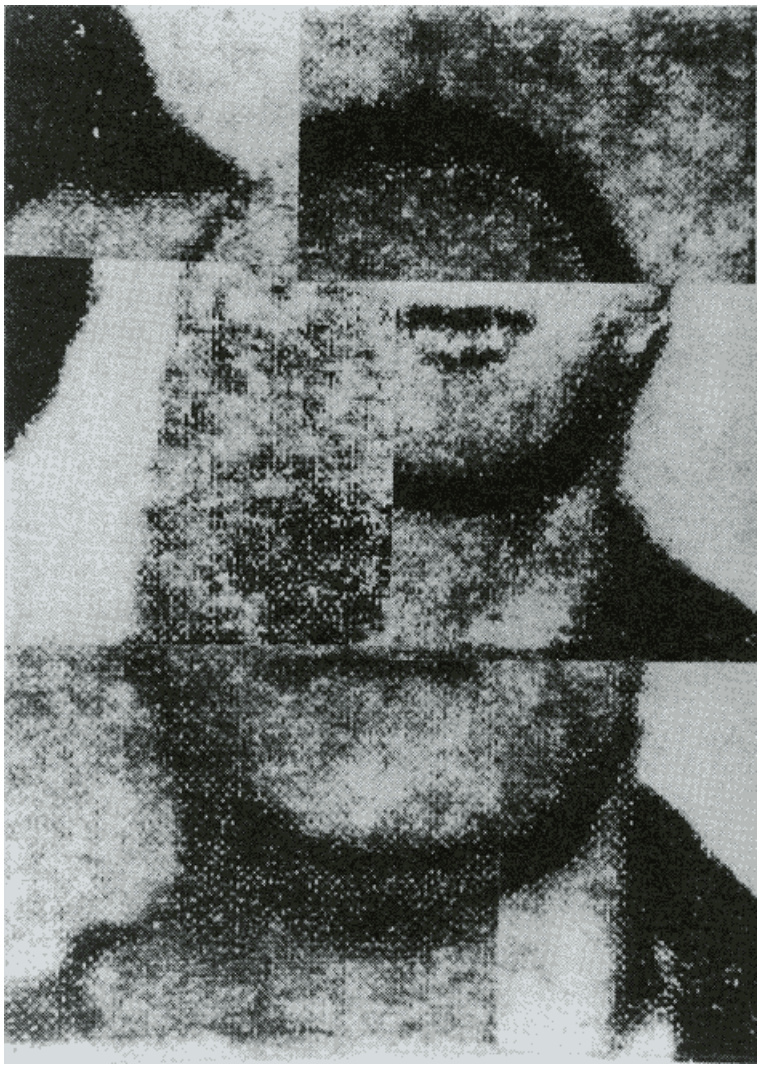

Paul Claes
De dichter

As blind as a bat at noon.
John Clarke, *Paroemiologia* (1639)

I

De eerste nacht, dacht de dichter, is het leven zelf. Tegen die nacht had hij op een dag zijn hoofd gestoten en hij was blind geworden (zoals zijn vader). In deze tweede nacht wachtte hij thans tot de derde hem zou vinden.

De zieke, oude man was teruggekeerd naar het land van zijn jeugd. Hij zat op het terras van zijn hotel; zijn groene ogen keken (zonder ze te zien) naar de nachtelijke bergen. In de hymne aan Apollo vraagt de dichter aan de Muzen wie de beste zanger is. De Muzen antwoorden: *Een blind man, die woont in het bergachtige Chios*.

Telkens als de pijn weer door zijn dode pupillen trok, sloot de man de oogleden. In een balk van licht werden langzaam vier woorden, Latijnse trisyllaben, leesbaar. *Sublimi feriam sidera vertice*. In een Sabijnse nacht vol Bengaals sterrenvuur had Horatius Flaccus twee millennia geleden voor het eerst dit vers uitgesproken. Indien u mij als een dichter beschouwt, zo had de dichter gezegd tegen zijn mecenas (de enige die ooit die naam waardig was geweest), *zal ik van trots de sterren stoten met mijn kruin*. Sinds die tijd had elke nacht zijn onsterfelijkheid bevestigd.

Die zelfde woorden, herinnerde de dichter met het halfkale voorhoofd zich, stonden te lezen in een van de twaalf *Chimères*. Die zodiak van de melancholie schreef Gérard de Nerval vlak voor zijn geestesverduistering (*Umnachtung*, zegt het Duits nauwkeuriger). In het sonnet ‘Le Christ aux Oliviers’ (I) strekt de zoon van God zijn armen ten hemel uit - zoals de dichters, merkt de dichter op. Niet alleen Judas heeft hem verraden, maar ook zijn vrienden en zelfs zijn vader. Geen van hen allen wil horen wat hij hun toeroept: God bestaat niet, ik weet het, *ik ben met mijn voorhoofd tegen het uitspansel gestoten*.

Niemand kan het offer van Christus zien. Zelfs in de oogkas van God draait slechts een zwarte zon. Daaromheen wordt de nacht dichter en dichter. Niet Nietzsche heeft het doodvonnis van God uitgesproken; Jean Paul was deze Pilatus (luidde zijn familienaam niet rechter, Richter?). Zijn woorden staan, in het Frans vertaald, als motto boven ‘Le Christ aux Oliviers’:

> *Dieu est mort! le ciel est vide...*
> *Pleurez! enfants, vous n'avez plus de père*
> God is dood! de hemel is leeg...
> Weent, kinderen, gij hebt geen vader meer

II

Wie in de nacht slechts de tegenpool van de dag ziet, vergist zich, zo wist de dichter met de vlosse, witte wenkbrauwen. (Zijn grote oren hadden in het dal middernacht horen slaan.) Alleen een blinde kan de nacht begrijpen. De *Night Thoughts* van Young, de *Hymnen an die Nacht* van Novalis en de *Nuits* van Musset zijn gedichten van zienden. De romantici zien, zoals de Orphici, de nacht alleen als een overgang naar de nieuwe morgen.

In de Orfische hymne aan de Nacht heeft de Nacht een moeder, de moeder van goden en mensen. De Sfinks vraagt aan Oedipus welke twee zusters moeder van elkaar zijn. Het antwoord is: Dag en Nacht. Beide woorden zijn in het Grieks vrouwelijk; Hemera en Nyx zijn twee godinnen. Wie nog aan grammatica gelooft, schrijft Nietzsche in zijn *Fröliche Wissenschaft*, raakt God niet kwijt. De godinnen nog minder. De nacht, dacht de dichter in doodsangst, baart niets, en zelfs dat niet, want ook het woord niets is niets dan een zelfgenoegzame hypostase: een te positieve term om de nacht te benoemen die iedere nacht besluit.

De ware dichters zijn blind.

De Grieken noemen Homerus als vanzelfsprekend ‘de dichter’. Herodotus beweert in zijn *Leven van Homerus* dat in de vaderstad van de dichter het woord ‘homèros’ blind betekent.

De Alexandrijnse *poeta doctus* Lycophron, die zoals de blinde Joyce ieder woord kende, gebruikt datzelfde woord voor een zoon die door zijn vader blind is gemaakt. Volgens sommigen is ‘Homèros’ een samentrekking van ‘Ho mè horoon’, De niet-ziende; volgens anderen betekent het woord ‘Borg’; volgens nog anderen betekent het gewoon ‘Dichter’.

Zoals middeleeuwse schilders zichzelf afbeelden in een hoek van het tafereel, zo portretteert Homerus zich in de *Odyssea* als een zanger aan het hof van Alcinoüs. Demodocus, zo zegt de dichter, was de lieveling van de Muze en werd door haar blind gemaakt. De bizarre paradox kan maar op één manier verklaard worden: blindheid is voor een dichter de mooiste liefdesgave. Had Milton ooit de oneindige hallen van de hel zo duister kunnen maken, als hij had gezien? Had Joyce ooit de droom van *Finnegans Wake* kunnen beschrijven, indien hij ook overdag al niet had geslaapwandeld?

III

Lezen kon hij sinds lang niet meer. De avond daarvoor had hij zich door Maria laten voorlezen. Lees trager, had hij haar gevraagd, toen zij die zijn tweede moeder was, hem *De witte nachten* van Dostojewski liet horen. Zij was herbegonnen. Maar hij kon de woorden niet oproepen voor zijn geestesoog (het oog van Hamlet); hij kon ze niet opnieuw als letters lezen. Telkens weer vroeg hij haar of een zin met een punt, een komma of een kommapunt eindigde. Zij begreep zijn vragen niet en werd ongeduldig. Hij had zich op het balkon teruggetrokken.

De avond daarop probeerde hij haar uit te leggen dat boeken niet geschreven zijn met klanken, adem, maar met woorden, tekens. Zelfs Plato, die zegt dat zijn geschriften niets betekenen in vergelijking met zijn gesprekken, is al schrijvend gestorven. Maria wierp op dat Jezus geen evangelie had geschreven, maar alleen had gepredikt.

- Jezus schrijft éénmaal, murmelde de dichter met de tragische mond, in het evangelie van Johannes. De schriftgeleer-

den brengen hem een overspelige vrouw. Zij vragen hem of zij haar volgens de Mozaïsche wet niet moeten stenigen. Hij schrijft in het zand. Zij dringen aan. Hij zegt dat degeen die zonder zonde is, de eerste steen mag werpen. En hij schrijft opnieuw in het zand. Zij vertrekken en laten de vrouw bij hem achter. Wat betekent dat?

Maria dacht na en zei:

- Jezus schrijft in het zand om te laten zien dat alles wat geschreven is, zelfs de wet van Mozes, vluchtig is. De wet in steen is niet sterker dan die in zand. Ook zij wordt ten slotte door wind en water weggewist.

De dichter zuchtte en zei:

- Horatius schrijft hoe hij een monument in woorden heeft opgericht dat de stormen van de tijd kan weerstaan. *Exegi monumentum aere perennius*. De woorden waarin hij zegt dat zijn woorden blijven bestaan, zijn blijven bestaan.

De dichter zag (zonder het te zien) hoe de zon de schaduwen van de bergen verlengde. Hij dacht aan het gedicht van Callimachus voor zijn dode vriend Heraclitus (een ander of dezelfde als die alles doet stromen?) en aan dat vers dat door William Cory was vertaald:

> *how often you and I*
> *Had tired the sun with talking and sent him down the sky*.

De gesprekken waren verdwenen, de geschriften waren gebleven. Hij zei:

- *Verba volant, scripta manent*. Zelfs God wist dat. Op de berg Sinaï spreekt hij eerst de wet uit en geeft haar daarna in geschreven vorm aan Mozes.

- Waar zijn die stenen tafelen nu dan?

- De autograaf van God is vernietigd, glimlachte de vooruitstekende onderlip van de dichter. Mozes heeft die vergruizeld. De kopie door de Auteur zelf hebben de vijanden van Israël ontelbare keren willen vernietigen. Ze hebben de Tempel verwoest en de Heilige Schrift verbrand, maar geen enkele

holocaust heeft ooit alle apografen, duplicaten en transcripten kunnen vernietigen.

- De stem van Jahweh heeft toch niet alleen op de Sinaï geklonken, zei Maria, en stond op. En het Joodse volk heeft er ook zonder geschreven bewijs altijd weer geloof aan gehecht. En in het evangelie is het enige bewijs dat Jezus werkelijk de zoon van God is, de stem uit de hemel bij Zijn doopsel.

De dichter dacht na en zei ten slotte:

- Misschien is zelfs die stem alleen maar een geschreven stem.

In de dalende nacht rees de stem van de dichter:

- Heb je ooit gehoord over le père Hardouin?

Maria schudde het hoofd. De dichter, die geen antwoord hoorde en zag, vervolgde:

- Pater Jean Hardouin was een Jezuïet die leefde in de tijd van Louis XIV. Voor de dauphin gaf hij de *Historia naturalis* van Plinius uit; hij was niet alleen classicus, maar ook numismaat en theoloog, een gezaghebbend man met originele ideeën. De kerk plaatste zijn werk op de Index. In zijn *Chronologia Veteris Testamenti* toont hij met een overmaat van bewijzen aan, dat de gehele antieke literatuur, alle heidense en gewijde auteurs op weinige uitzonderingen na, geschreven is door monniken uit de dertiende eeuw. Hij bewijst ook dat het evangelie oorspronkelijk in het Latijn is geschreven. Waarom zou het middeleeuwse scriptorium ook dat niet voor zijn rekening hebben genomen?

De dichter wendde zijn blik af van de spiegel. Een flits van de ondergaande zon had een ogenblik de oude nevel van zijn ogen gescheurd.

Maria sloot de balkondeur en schoof de gordijnen dicht. De dichter greep naar zijn wandelstok en zei schor:

- Weet je wat John Keats op zijn doodsbed vroeg? Dat ze op zijn graf zouden schrijven: *Here lies one whose name is writ in water*, Hier ligt iemand wiens naam in het water is geschreven. Russell zou die paradox geapprecieerd hebben. Op de grafsteen van Keats in het protestantse kerkhof in Rome is zijn

naam in steen geschreven.

- Zie je wel, zei Maria, het heeft geen belang of iets geschreven is in water, in zand, in steen, in wind of- ze maakte een beweging in de lucht - in de geest.

- Neen, zei de dichter, het verwonderlijke van Keats' woorden is dat ze al geschreven waren voor hij ze uitsprak. In een van zijn gedichten schreef Catullus:

Sed mulier cupido quod dicit amanti in vento et rapida scribere oportet aqua, Maar wat een vrouw zegt tegen haar begerige minnaar moet men schrijven in de wind en het vervlietende water.

Maria antwoordde niet. De dichter dacht aan de lippen van de vrouw die hem bedrogen had.

- Het is bijna donker, zei Maria (of Amaryllis). Zullen wij gaan eten? Er zijn malse vruchten, gepofte kastanjes en veel kwark.

De dichter stond op en stak een arm in het donker om mee te gaan. Zo volgt Oedipus zijn dochter Antigone. De blinde schudde het hoofd. Hijzelf had nooit de grootste misdaad begaan die de mens op aarde kan begaan: hij had geen kinderen verwekt.

IV

Die nacht lag de dichter slapeloos als steeds. Maar hij verveelde zich niet. Hij las op de gouden balk in zijn hoofd de talloze teksten die zijn leraren hem zovele jaren geleden van buiten hadden laten leren. Hij hoorde ze niet, maar zag ze. De stem, bedacht hij, is van de vader, de leraar, God, de schepper; het schrift is van de zoon, de leerling, de Profeet, de kopiist.

Zijn geestesoog las verzen: de luidbruisende golven van Homerus; de tranen om de wereld van Vergilius Maro; de schaakfiguren van Omar Chajjam (een heteroniem van Edward FitzGerald); de witte bladen van de paradijselijke roos van Dante Alighieri; de sprekende dolken van William Shakespeare; de koude vlam van II Cavalier Giambattista Marino; het

[advertentie]

kribbelkrabbelboek van Shem (James) the Penman (Joyce).

In de stad waar hij zijn adolescentie had doorgebracht, had een groot taalgeleerde geleefd. Hij was de achterkleinzoon geweest van Horace Bénédict de Saussure, die op tweeëntwin-tigjarige leeftijd hoogleraar in de experimentele filosofie was geworden en die de hygrometer en de electrometer had uitgevonden. Ferdinand de Saussure werd hoogleraar in de algemene linguïstiek.

Zoals Isaac Newton in de schoot van Moeder Natuur doorgedrongen was om haar gravitatie, haar aantrekkingskracht, te peilen, zo was Ferdinand de Saussure in de ziel van haar zoon, de Mens, doorgedrongen om te zien hoe zijn zingeving zich uitzaaide. Isaac ontdekte God. De liefde die de zon en de andere sterren beweegt was een formule: F = Ma. Ferdinand ontdekte het graf van God. De Zin bestaat niet; de Zingever, God of Mens, bestaat evenmin. Uit de chaos van tekens ontstaat bij gratie van herhaling een zin die inwisselbaar is voor een andere zin. Het *principium semiologicum* was de arbitrariteit, de willekeur.

De dichter had zich in de geschriften van de wetenschapper verdiept. Hij ontdekte dat diens theorie zijn eigen praktijk was. In zijn colleges, de *Cours de linguistique générale*, probeert Saussure de wetmatigheden van de willekeur vast te leggen. 's Nachts, bij zijn lectuur, ontdekt hij de keerzijde van de regelmaat, de monsters van de rede. Op zoek naar de wetten van de literatuur leest hij Vedische liederen, oudlatijnse teksten, Ennius, Lucretius, Vergilius, de klassieken, de postklassieken, de middeleeuwse klerken en de humanistische imitatoren. En telkens weer stoot hij op iets anders, een andere tekst dan die waarin hij aan het lezen is. Letters herhalen zich en vormen woorden. Onder de tekst gaat als bij een palimpsest een subtekst schuil. Anagrammen (hij noemt ze paragrammen) accumuleren de betekenis, of perverteren haar.

Hij leest de Saturnische versregel, die teruggevonden is op het graf van Lucius Cornelius Scipio bij de Porta Capena in Rome:

TAURASIA CISAUNA SAMNIO CEPIT

(Hij veroverde Taurasia en Cisauna in Samnium)

De letters van de tekst insisteren op de naam van de overledene, Scipio:

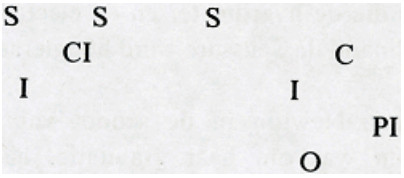

SCIPIO, opnieuw gespeld door de letters van zijn grafschrift.

Naarmate Saussure meer teksten leest, ontdekt hij meer en meer geheime boodschappen. Hebben de dichters willens en wetens die woorden in hun werk verborgen? Of leest hij in die paragrammen alleen zijn eigen paranoia? Hij schrijft aan de neolatijnse dichter Pascoli, om hem te vragen of hij zich bewust is van de letterspelingen in zijn poëzie; die begrijpt niet waarover Saussure het heeft. Dan begrijpt de wetenschapper dat het niet de dichter is die het gedicht schrijft, maar de taal zelf.

De taal of het toeval? Onthutst bekijkt Saussure het grafschrift van Scipio opnieuw:

TAURASIA CISAUNA SAMNIO CEPIT

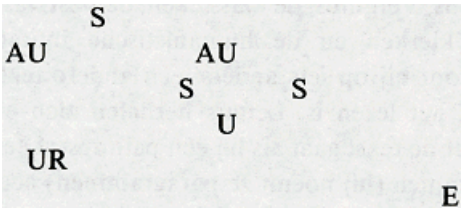

V

De blinde lag met open ogen. Plinius de Oude zegt dat hazen zo slapen; volgens anderen is het dier zo schuw dat niemand het ooit heeft zien slapen. Zoals de vleermuis gaat het pas tegen de avond op jacht.

De dichter sloot de ogen; toen pas zag hij. Opnieuw gaf hij zich over aan het enige spel dat hij ooit had beoefend: het spel met de letters. Op de gouden balk verscheen het eerste vers dat de jonge Vergilius ooit had geschreven (ooit aan iemand had laten lezen):

Tityre, tu patulae recubans sub tegmine fagi

Tityrus, jij ligt onder het dak van een brede beuk

Tityrus, bedacht de dichter, is de dichter zelf. Hij ligt onder een boom fluit te spelen. De takken en de bladeren ruisen. De beuk fluistert als een Dodoneïsche eik. De Muze blaast hem klanken in. Onder de brede moederlijke stam ligt met zijn klein halmpje een baby, die begint te tateren:

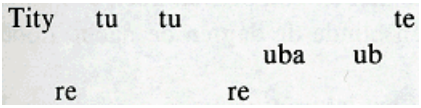

Het Latijnse woord *tuba* betekent ‘trompet’. De trompet doet het vers toeteren. Het woord *titubare* betekent ‘wankelen, waggelen’. Stotterend zet het kind zijn eerste stappen in de taal. Zijn doorstoken voetjes laten hem ter plaatse trappelen.

Als iedere dichter is Vergilius een kind. Hij gelooft niet aan tijd, aan vooruitgang; hij gelooft aan de herhaling. Poëzie is de kunst van die herhaling: letters, versvoeten, rijmen, verzen, strofen, refreinen spiegelen zichzelf in het oneindige. Haar streven is de volmaakte herhaling die tijd en ruimte moet opheffen, omdat een herhaling in een andere tijd en in een andere ruimte niet identiek zou zijn aan zichzelf. Die volmaakte herhaling heeft ook een andere naam: God.

Maar elke dichter kan de herhaling slechts hakkelen: Tity...tu...tu...te... Tijd en toeval verhinderen de volmaakte spiegeling. Tijd *is* toeval, weet Heraclitus de duistere: *De tijd is een kind dat speelt met de dobbelstenen*. De duistere Mallarmé stamelt hem na: *Un coup de dés jamais n'abolira le hasard*. En de duisterste van de drie, Einstein, murmelt: *Der Alte würfelt nicht*. Alle drie zijn zij ontgoochelde dichters. Zoals God volmaakt is omdat hij het punt is waar alle tijd en ruimte samenvallen en dus verdwijnen, zo kan alleen dat gedicht volmaakt zijn waarin alle andere gedichten aanwezig zijn.

Plots begreep de blinde dichter waarom dichters blind zijn. (Homerus was, zoals Pound zegt, blind, blind als een vleermuis; Horatius had last van ontstoken ogen; Dante zegt in zijn *Convivio* dat hij bij het studeren zijn ogen teveel heeft vermoeid; Milton schrijft over de verblinde Samson; Joyce las met een loupe; Pound weigerde verblind een bril te dragen: Oedipus is ons aller patroon.) Dichters moeten blind zijn, zo dacht de dichter, terwijl hij een klok één uur hoorde luiden in dit land van horloges, omdat zij zo dichter zijn bij hun doel, de opheffing van de tijd. Zijn voor een blinde de dag en de nacht, dood en leven, niet eender?

De dichter dacht aan het labyrint van zijn eigen werk. Wie door de gangen dwaalt, loopt als een blinde. Hij ziet het patroon niet. Hij ziet niet de roos die de gangen vormen voor wie ze van bovenuit bekijkt (zoals God, ongehinderd door ruimte en tijd, ons leven denkt). Ooit hoopte ook de dichter het volmaakte patroon te vinden. Eén blik zou daarvoor volstaan. Maar waar het perspectief vinden? Slechts één ding wist hij: het moest zich buiten zijn werk bevinden. Dat was de reden waarom hij zijn gehele leven lang gedichten van anderen had gelezen. Eén daarvan, zo wist hij, bevatte de plattegrond van zijn labyrint, de zin waardoor hij zijn eigen werk niet meer als een toeval, maar als een noodzaak zou zien.

VI

Op de gouden architraaf verscheen in kapitalen de naam

van Vergilius. Ook zijn werk was een labyrint van woorden (*logodaedalia* was de term die Ausonius daarvoor drie eeuwen later vond). In zijn *Tiers livre* laat Alcofribas Nasier (de anagrammatische dubbelganger van François Rabelais) door Pantagruel en Panurge (zijn twee paragrammatische personages) de *Sortes Virgilianae* raadplegen: zij openen hun Vergilius op een bepaalde bladzijde en lezen de eerste passage die hun oog treft als een orakel. Joyce maakt daarvan in *Finnegans Wake* (II,2) *Sortes Virginianae*, Maagdelijke Voorspellingen. Wist hij dat de Napolitanen hun stadsgenoot Vergilius wegens zijn seksuele ingetogenheid *Parthenias*, de Maagdelijke, noemden?

Die bijnaam, bedacht de dichter, was ook op hemzelf toepasselijk. Hij had zijn hele leven bij zijn moeder gewoond. Toen hij bijna zeventig was, trouwde hij met een jeugdvriendin. Drie jaar later scheidden zij. Nu verzorgde Maria hem. Moeder, vrouw, dochter.

De dichter keek opnieuw naar de letters. Op een nacht had hij ontdekt dat Publius Vergilius Maro in zijn eigen naam het onderwerp voor zijn *Aeneïs* had ontdekt. Was *Publius* niet hetzelfde woord als *populus*, volk? Bevatte het niet het woord *pius*, vroom, het vaste epitheton van de held Aeneas? Aeneas was plichtsgetrouw geweest tegenover zijn volk. Welk volk? Dat verraadde de familienaam *Vergilius* (of *Virgilius*, zoals anderen, juister, lazen). Aeneas was de *Vir Ilius*, de Man van Ilium (Troje), de Trojaanse Held. Met een gouden Tak (*Virga*) was hij de onderwereld (het verleden) binnengedrongen en had zo de dood overwonnen (zoals Vergilius het had gedaan met de tijdmachine van zijn eigen werk). *Vergi* betekende ‘zich begeven’. Waarheen? Dat onthulde de bijnaam *Maro*. De held die eerst had gedacht dat zijn bestemming bij een vrouw lag, Dido, de koningin van Carthago, was door het fatum, het gezegde, het woord, uitverkoren om een stad te stichten: *Roma*, Rome.

De dichter vroeg zich af of ook hij zich nu aan een Vergiliaanse Voorspelling zou wagen. Hij deed zijn ogen open en toe. Op de gouden blinddoek stond in bloedrode letters het eerste vers van de *Aeneïs*:

Arma virumque cano Troiae qui primus ab oris
De wapens en de man bezing ik die het eerst van de kusten van Troje

Vergilius had in dit vers als zaad zijn eigen naam uitgezaaid: *Arma* was een paragram van *Maro*; *virum* hakkelde *Virgilium* na; *Ilius*, Trojaans, was vertaald in *Troiae*; *primus* echode op *Publius*. De gehele naam Publius Vergilius Maro stond omgekeerd weerspiegeld in het vers. Saussure had gelijk.

Het lot had de dichter dit vers toegeworpen. Zou hij de betekenis ervan kunnen ontcijferen? Vocaal na vocaal, consonant na consonant spelde hij de letters. Welke kwamen het meest voor?

Arma virumque cano Troiae qui primus ab oris

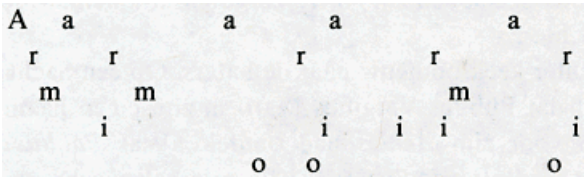

ARMIO. In zijn hoofd verplaatste de dichter de letters, zoekend naar anagrammen. MARIO, OMARI, OMIRA, IROMA. Zijn adem stokte. Het palindroom, het spiegelbeeld van IROMA was AMORI, voor de liefde. Had Vergilius, de maagdelijke, zijn gedicht, zijn epos, zijn *Aeneïs*, voor de liefde geschreven? De dichter schoot het vers te binnen dat in de laatste ecloge van de *Bucolica* stond:

Omnia vincit Amor; et nos cedamus AMORI.
Alles overwint de Liefde; laten ook wij wijken
VOOR DE LIEFDE.

ROMA: AMOR. Het palindroom verborg en onthulde het geheim van de *Aeneïs*. Had Aeneas het aenigma toch verkeerd geduid? Had hij ten onrechte Roma verkozen boven Amor? Was het mogelijk dat Vergilius geen epos over Rome had

geschreven, maar, zoals Dante, over de Liefde?

Opnieuw lazen de blinde ogen de rode letters:

> *Arma virumque cano...*
> De wapens en de man bezing ik...

Al eeuwen hadden de commentatoren die vreemde constructie opgevat als een hendiadys: als een nevenschikking in plaats van een onderschikking. ‘De wapens en de man’ betekende eigenlijk ‘De wapens van de man’. Maar ook ‘wapens’ was een vreemde uitdrukking. De meesten beschouwden het als een metonymie voor ‘strijd’.

De dichter had nooit kunnen geloven dat Vergilius zich zo onhandig had uitgedrukt. Terwijl hij de woorden voor zich zag, herinnerde hij zich plots die passage uit de *Tristia* waarin Ovidius tegenover Augustus zijn erotische verzen verdedigt door erop te wijzen dat ook Vergilius zijn held in het bed van Dido heeft gevoerd:

> *Et tamen ille tuae felix Aeneidos auctor*
> *contulit in Tyrios arma virumque toros*.

Toch heeft ook de gelukkige maker van uw Aeneïs ‘de wapens en de man’ in een Tyrische sponde gevoerd.

Dat was een vreemde uitspraak. De man (Aeneas) belandde weliswaar in het bed van de Carthaagse (Tyrische) koningin, maar hij nam daarbij zijn wapens toch niet mee? Of wel? Welke wapens konden hier anders bedoeld zijn dan die welke de natuur zelf aan de man heeft gegeven? Op die obscene zin van *arma* zinspeelt trouwens Ovidius zelf, wanneer hij in zijn *Amores* schrijft: *amantes... arma movent*, de minnaars bewegen hun wapens.

De dichter was ontdaan. Het edelste gedicht van de gehele Latijnse literatuur begint met een grove dubbelzinnigheid. Verward van vreugde om de ontdekking van deze viriele wapens, bleef de blinde de hele nacht wakker.

De volgende morgen vroeg hij Maria ten huwelijk.

VII

‘Mary, marry me,’ had hij in zijn tweede moedertaal gevraagd. Zij had toegestemd in zijn calembour.

Na het ontbijt vroeg hij haar het grootste Latijnse woordenboek te kopen dat zij in deze polyglottische stad kon vinden. Zij kwam terug met de *Oxford Latin Dictionary*. Hij liet haar het Latijnse woord *ora* opzoeken. Volgens alle vertalingen betekende *ab oris* in het eerste vers van de *Aeneïs* gewoon ‘van de kusten’. Waarom had Vergilius ‘kusten’ geschreven en niet ‘kust’? Het woord ‘ora’ paste metrisch even goed. De commentatoren mompelden iets van een poëtisch meervoud, maar dat overtuigde hem niet. Aeneas vertrok van één kust, die van Troje.

De *Oxford Latin Dictionary* loste het raadsel op. De medische auteur Aulus Cornelius Celsus, die zoals Vergilius zelf in de tijd van Augustus leefde, gebruikte het meervoud van het woord *ora* (zoom) voor de schaamlippen.

Indien dat waar was, kon het woord *Troiae* niet gewoon ‘van Troje’ betekenen. Hierin, herinnerde de dichter zich, had Vergilius het tweede deel van zijn naam verborgen: *Ilius*, Trojaans. *Ilium*, de Latijnse vorm van Troje, was zonder kapitaal te lezen als *ilium*, het enkelvoud van *ilia*, dat volgens de *Dictionary* specifiek refereerde aan de ‘groin’ (de lies) of de ‘private parts’ (de geslachtsdelen). Catullus gebruikt het in carmen 63 om de castratie van Attis te beschrijven.

Tranen vulden de ogen van de dichter. Hij had gevonden wat duizenden scholiasten en scholieren niet hadden gezien: de *Aeneïs* begon met een hexameter die obsceen was van het begin tot het einde. De correcte vertaling luidde:

De fallus bezing ik van de macho die het eerst van de lippen van de schaamstreek...

Die dag verliet de dichter de stad waarin Calvijn (als een boek) was verbrand. Op zijn terugreis liet hij bij antiquaren erotische lexica en glossaria kopen en opsturen. Thuisgekomen vond hij werken als de *Antonii Panormitae Hermaphroditus* met

het kostbare commentaar van F.C. Forberg (1824), het *Glossarium Eroticum Linguae Latinae* van P. Pierrugues (1826), de *Sittengeschichte Griechenlands* van H. Licht (1927), de *Darstellungen aus der Sittengeschichte Roms* van L. Friedländer en G. Wissowa (1919-1921) en het *Glossarium Eroticum* van G. Vorberg (1932). Naarmate zijn werkkamer zich met naslagwerken vulde, werd het hem steeds duidelijker dat de *Aeneïs* het obsceenste werk was dat de wereldliteratuur had voortgebracht. Onder de subliemste passages werden de schunnigste toespelingen leesbaar. Langzaam raakte de Mantuaanse zwaan overstemd door een lubriek kikkerkoor.

De purperen passages van het epos bleken even schaamteloos als de Milesische historiën, waarvan we bij Lucianus, Petronius en Apuleius een echo opvangen, en even impudiek als de Latijnse Priapeeën, waarvan de oudheid er drie aan de maagdelijke Vergilius had toegeschreven, niet ten onrechte, naar nu van dag tot dag duidelijker werd.

De storm in boek I bleek een beschrijving van een liefdesspel, waarbij het liefdesschip van Aeneas bijna verzwolgen wordt. De inname van Troje in boek II was een in alle details beschreven penetratie. In boek III ontvluchtte Aeneas de ‘brandende’ stad met zijn ‘Penaten’ (een oppervlakkige versluiering van de penis). Ausonius had het in zijn beruchte *Cento nuptialis*, een epithalamium, dat bestaat uit letterlijke citaten uit de *Aeneïs*, niet moeilijk gehad om in boek IV de lascieve gebaren te vinden waarmee Dido van liefdesgenot ‘sterft’. In boek V staken wraakzuchtige Trojaanse vrouwen de mannelijke ‘schepen’ in brand. In boek VI drong Aeneas gewapend met een tak (het Latijnse woord *ramo* was opnieuw een anagram van *Amor*) de schoot van de aarde in. Alle schermutselingen in de laatste zes boeken waren erotisch: heteroseksueel, zoals in de geschiedenis van Camilla en Arruns, homoseksueel, zoals in het slotgevecht tussen Aeneas en Turnus.

VIII

Ook in de jaren van zijn ziekte zocht de dichter voort. Het werk vertroostte zijn blindheid. Niets van wat hij ontdekte, schreef hij op; het zat allemaal in zijn hoofd. Niemand zou zijn grootste werk lezen, behalve de Eeuwigheid, die ook hem in zichzelf zou verkeren.

Hij wist nu waarom hij met Maria was getrouwd. Alleen het huwelijk van haar ziende ogen met zijn blinde blik had dit kind kunnen verwekken: de AENEIS. Door elk woord (elke letter) van het epos een andere betekenis te geven, was hij de ware auteur ervan geworden. Hij was (zoals de zoon vader wordt) *van lezer veranderd in schrijver*.

Toen hij het laatste vers had verklaard, voelde hij zich ijl. Het werk wierp zijn maker van zich weg. De dichter wachtte op een onthulling. De openbaring kwam niet, wel de gedachte die hij die hele tijd had verdrongen. Van de verschillende anagrammen van ARMIO had hij er één vergeten: MORIA. Dat was verlatijnst Grieks en betekende ‘Waanzin’.

De dichter lachte. Elke zin is ook een waanzin. God is een Gek die denkt dat Hij God is. Wie dat weet, weet ook dat alle boeken één boek zijn en alle dichters één dichter. (Is Homerus niet Omar en Omar niet Maro, is Alighieri, de wapendrager, niet Shakespeare, de speerzwaaier, en Maro niet Marino en Vergilius niet Jorge Luis en Jorge niet Joyce?)

Die winter ging de dichter de derde nacht in, niet wetend van de vierde die daarna zou komen: vergetelheid.

Fragment uit Het laatste boek, *verschijnt in het najaar bij De Bezige Bij*.

Lieve Vandermeulen
Gedichten

Dissonant liedje

De Cyborg houdt haar kopje scheef:
hoort zij iets onder het geruis
van chips en oliezacht bewegen?
De ene stilte is de andere niet.
De Cyborg houdt haar acid-adem in.

Zij raadt bijna een rimpeling
als kon ooit iets uit haar geboren:
herinnering aan een geliefd gezicht,
de slaap, de groei van vleugels in de dromen,
een sprong tussen de data en de sporen...

Iets vochtigs als een opgerold verdriet
doet haar een beetje scheef bewegen.
Wat ooit misschien een zucht was, een gedicht,
wordt nu een nieuw programma om te overleven.

Pomo-grapje

Met kale glans van arrogante schedel
en zonder eigenschappen
lacht hij in zijn baard,
de pomo-prof, die, zeker van niet-weten
op zeven bankakkoorden spaart.

Minimalistisch wit is zijn geweten,
in zwart design zijn
hardware opgesteld:
gespleten subject, rationeel bekeken
niet falsifieerbaar, dus niet echt.

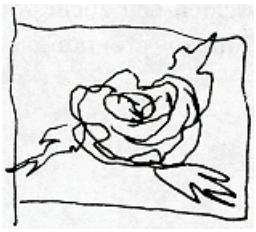

Jos Evens
Praagse Lente Revisited

Helga heeft haar rosse haren strak rond haar hoofd gecoiffeerd. Ook de zwarte, crèpe jurk spant rond haar slanke jongenslijf. Helga keert vandaag haar kontje tegen de krib.

Bij wijze van afscheid en tot weerziens zoent Jaroslav haar oranje geverfde lippen - ze voelt zijn snorharen schuren -, en aait met zijn dikke, harige hand tussen haar benen.

- Wanneer kom je weer thuis? vraagt Helga, terwijl ze zich van hem afkeert en lusteloos aanstalten maakt om het pak dat hij vanavond zal dragen, te strijken. Jaroslav is gediplomeerd ingenieur, maar werkt als loodgieter, en heeft sinds de toeristen uit West-Europa de stad overrompelen, nog een bijbaantje als ober.

- Het gewone uur ... als het God belieft.

Jaroslav knipoogt. Ze weet dat ‘God’ zowel op haar als op Hem slaat. Hij snokt aan de versleten veters van zijn eeuwige sportschoenen. Helga heeft hem zo leren kennen. Hij is met die dingen vergroeid, maar met zijn hangbuik past hij er niet meer bij.

Ze ranselt zijn weerbarstige broek als ze Vaclav de deur hoort dicht slaan en met veel gebons de houten trap naar de straat, vier verdiepingen lager, hoort af rennen.

Ongeduldig werkt ze aan het kledingstuk, ongeconcentreerd, terwijl haar ogen de schrale, afgebladderde muren aftasten. Met de heen en weer gaande bewegingen van haar strijkijzer telt ze het ritme van de lekkende kraan als een metronoom mee.

Tweeduizend Kronen méér per maand voor deze bouwvallige studio in deze huurkazerne aan de rand van de stad sinds het ‘gordijn’ werd neer gehaald.

Haar vingers betasten de warme stof van Vaclavs broek en graaien gretig in het kruis.

Ze is klaar.

Nu.

Ze keurt zichzelf voor de spiegel. Er moet enkel nog een goudkleurig halssnoer rond haar bleke, slanke hals, en een dito armband rond haar smalle, bleke pols.

Dat is alles.

En God?

Ja, god!

De ijzeren plaatjes onder de afgesleten hakken van haar rode schoenen ketsen vonken uit de stoepstenen. Ze posteert zich op de hoge berm van de tramhalte midden in de asfaltvlakte van Strasovice, de brede toegangsweg naar het centrum van Praag. Het is er bloedheet. Ze benijdt de boyscouts, ginder op een caféterras met een halve liter Pilsener Urquell voor zich. Duitsers. Blote benen onder glazen blond bier. Bruisende branie.

De snerpende tram snijdt onbarmhartig door dit beeld van verlangen. Ze hijst zich op aan de tot op het koper afgesleten trapleuning die aan de deur is bevestigd. En zoals altijd ‘vergeet’ ze haar ticket in het aantikkertje te steken. Weer vier Kronen gespaard. Als de controleur komt, trekt ze per toeval haar jurk wat hoger op.

Maar hij komt niet.

Nooit meer?

Nooit meer. Het Praagse Bestuur van Buurtspoorwegen probeert de bij Siemens-Nixdorf aangekochte computers uit en ontslaat massaal zijn personeel.

Er zitten maar een paar reizigers op de donkerbruine, kunstleren banken. De gekende gezichten. De wanden van het tramstel zien eruit zoals de muren van de traphall thuis: ooit crèmekleurig, maar nu vaal door het aangekoekte vuil en als Kandinsky's doorkerfd met talloze zwarte strepen van erlangs schurende schoenen, tassen en paraplu's.

Helga kijkt voor de tienduizendste keer naar het groen van de randstad Stresovice dat als een dot schaamhaar boven de gebouwen van de Praagse bovenstad uitsteekt.

En voor de tienduizendste keer ziet ze hoe het stilaan vergruizelt tot het grijs en het grauw van de stadsgebouwen,

waarvan er elke dag weer méér in de steigers staan.

In de drukke Kripotestraat wringt ze zich tussen de haastige Pragenaars en drentelende toeristen door. Toch is ze sneller dan de tram die nog tot op de hoek in dezelfde richting moet en als een luie reuzetor zijn weg lijkt te zoeken tussen het denderende verkeer van stinkende Skoda's en Duitse luxe-auto's. Roestig of blinkend staal bakt in de zon, terwijl mensen de schaduw van de hoge gevels opzoeken.

Helga slaat de verkeersvrije zijstraat in die op de Vitava dood loopt. Rechts op de pier staat het theatergebouw. Hier werkt ze, als dienster in het eraan verbonden tuinrestaurant. Hoe lang zou dit imposante gebouw hebben leeg gestaan? Nu heeft het Nationaal Marionettentheater er een stek gevonden.

Links staan er twee treurwilgen, op de rand van de stroom. Zelfs hier, midden in de stad, is de Vitava door harig groen afgeboord. Even tuurt ze naar de overkant, waar de okergele huisjes van Mala Strana staan te zinderen in de voormiddagzon.

Ze loopt de lage, koele passage onder het theatergebouw in. Door de openstaande deuren, onder de steunbogen bekijkt ze pas geschilderde decorstukken: de metaalkleurige commandeur Gonzalo trekt haar aandacht omdat hij overal bovenuit steekt. Wie die pop moet manipuleren, zal zijn werk hebben, denkt ze, terwijl ze nu al rugrillingen krijgt als ze denkt aan het moment dat die figuur in volle vuurwerk door de muren breekt en Don Giovanni op zijn verantwoordelijkheid zal wijzen: een leven van vertier, dat eindigt zonder plezier.

Ze houdt van de verfgeur die hier hangt en talmt een beetje.

Als ze verder loopt, versnelt ze haar pas bij de smalle deur van de kraaknette toiletten. Het duizelt haar als ze denkt aan de donkergrijze wandtegels en helwitte wastafels en deurtjes erachter. Een wc-oase in Praag. Een staaltje van Scandinavische hygiëne. Ginder gebouwd en als een kant-en-klaar pakket naar hier overgebracht.

Om naar het tuinrestaurant op het einde van de gang te gaan

[advertentie]

moet ze een vijftal treden omhoog en bukkend onder een lage deur door, meer een gat dat vroeger als kolensleuf moet hebben gediend. Na het grijs en de grafkoelte koestert ze zich in de kleurige warmte van het zonlicht.

De toeristen vinden hier - gelukkig - slechts aarzelend hun weg.

Jozev is er al.

Hij groet haar zonder haar aan te kijken. Zijn eeuwige glimlach lijkt op zijn ingevallen gezicht bevroren. Hij is bezig voorzichtig en uiterst traag pas afgewassen glazen van de tafel op het rek te zetten. Zijn fijne, bijna delicate handen strelen de voorwerpen, zo lijkt het. Teder respect voor dingen, als waren ze van Boheems Crystal.

Hoelang was dat nu geleden? - toch nog geen twee maanden, dacht ze - dat hij bevend gaten in de buitenmuur van het gebouw had geboord om rekken te bevestigen. ‘Zelfs de Russen hadden in 1969 het theatergebouw niet durven beschadigen,’ had hij weifelend opgeworpen vooraleer hij de boor in de monumentale zandsteen puntte, maar Helga had zich achter hem opgesteld en hem aangemoedigd door hem plagerig in zijn magere billen te knijpen terwijl de boor als door boter in de muur gleed.

Ze hadden de slappe lach gekregen waardoor de boor nog een scheve trek op de steen had achtergelaten, als een spoor van bloed na een ontmaagding. Waarna ze nog harder hadden gelachen, maar elkaar niet meer hadden aangekeken.

Waarom niet?

Moest er nog iets worden bewaard?

Maar Jozev had na die lachbui stil met die rare glimlach voor zich uitgekeken, de boormachine aan haar gegeven en zich op de toiletten, toen nog in aanbouw, teruggetrokken.

Helga had verder geboord, alsof ze voor haar leven vocht, de pluggen in de gaatjes gewurmd, de schroeven doorheen de gaatjes van de houders gedraaid en de planken erop gehaakt.

Toen Jozev terugkwam, was hij zonder iets te zeggen, maar nog steeds met die vreemde glimlach op zijn gelaat, aan de slag

gegaan. Zonder morren had hij de gaten geboord om de spoeltafel te installeren en de zaak verder afgewerkt.

Helga kijkt toe hoe hij de glazen op de rekken plaatst. Ze neemt haar tijd en keert haar rug naar het groepje toeristen dat - nu al! - aan een tafeltje heeft plaats genomen. Het beste plaatsje, met zicht op de Karluv Most, dicht tegen de muur aan de kant van de Vitava, onder een eucalyptus die zijn dikke puntmutsen van bloemen in de zon koestert.

- Heb je die dikke Duitser gezien, Jozev? zegt ze, terwijl ze zich van het terras afkeert.

- Hoe weet je dat het een Duitser is?

Jozevs stem is laag en nasaal.

- Dat ruik ik.

Jozev zucht.

- De oorlog is al lang voorbij, Helga.

- Maar de bezetting nog niet.

Ondanks haar afkeer neuriet Helga nu, terwijl ze dromerig over de Vitava kijkt en voor het eerst ziet dat nu zelfs de Burcht in de steigers staat. Een groen zeil dekt bijna de helft van het gigantische, witte gebouw af. Hopelijk vindt Vaclav Havel in dat stulpje nog ergens een kamertje met uitzicht, denkt ze.

Jozev heeft zich ondertussen naar haar en dus naar het terras gekeerd. Ze ziet zijn mond bewegen.

- Wat zeg je?

- Je hebt gelijk. Die man mankeert enkel nog zijn Lederhosen.

- Wedden dat-ie bier bestelt?

- Zijn we dan al open?

Helga schudt haar hoofd.

- Ik ben hier nog niet klaar. Jij?

- De glazen staan nog niet allemaal op hun plaats.

- Wanneer open je de kassa, Helga?

- Verdorie Jozev. Ik heb vergeten wisselgeld te halen.

- Off you go!

- Ik ben zo terug.

Helga kijkt toch nog even naar de tafel waar de dikke man

zit. Hij buigt voorover naar de vrouw in de witte jurk die tegenover hem zit. Ze is gebruind en slank en draagt een zonnebril, hoewel het licht, zéker hier onder de bomen, gebroken is.

Helga vermoedt dat dàt zijn vrouw niet is. De man is te oud en hij werpt te gretige blikken op haar. De dame links van hem is waarschijnlijk zijn vrouw. Ze heeft haar handtas op haar brede schoot gelegd. Ze draagt een donkerblauwe rok onder een gebloemde blouse. Haar dikke haren zijn gekamd naar het model van een Duitse legerhelm. Zij kijkt stil voor zich uit en af en toe naar hen, halvelings de conversatie volgend en zeker niet geneigd om er zich mee te bemoeien. De man tegenover haar is blijkbaar wèl in het gesprek verdiept, hoewel hij zélf geen woord zegt.

Helga zou hen kunnen vragen wat ze willen drinken. Ja, dat kan nu wel. Haar schoenen kletteren over de straatklinkers van het pad tussen de tafels en leggen het gesprek van de Duitsers onmiddellijk lam. Vier paar ogen tasten haar lichaam af. Waar de tafels zelf staan, voelt ze de scherpe grindsteentjes aangenaam prikken tegen de dunne, versleten zolen.

Vier bier dus.

Jazeker.

Ze wandelt tergend traag naar Jozev en geeft de bestelling door.

Jozev noteert ze, en gaat rustig verder met glazen wassen.

- Ga nu maar eerst naar de bank, Helga.

- Goed.

Ze slentert de koele passage door. De zon schijnt nu vlak op de hoge zijgevel van het theatergebouw. Ze maakt gebruik van de treurwilgen om de stralen te ontwijken. Aan de overkant van de Vitava kan ze de elegante huizen achter de harige bomen zien.

Maar hier staan slechts deze twee treurwilgen en ze moét nu wel de desolate asfaltwoestijn in, tussen de hoge herenhuizen door, waartussen de helblauwe lucht als door een reusachtige

verfborstel geschilderd lijkt. Ze klimt de heuvel op, naar het lommerrijke Karelsplein, waar het dichtstbijzijnde bankkantoor is gevestigd.

Ondanks haar lichte jurk voelt ze het zweet hardnekkig op haar lijf plakken.

De bankbediende bedient haar automatisch. Ze hoeft niets meer te zeggen. Hij ziet haar en hij weet het: zoveel geld en vergeet het voor de rest. Toch gunt ze hem een glimlach. De koelte onder de gewelven doet haar deugd.

Fluitend loopt ze de straten naar beneden en steekt de brede Kripote weer over. Er staan nu erg veel mensen aan de ingang van het theatergebouw. Haar vriend Zdenek heeft er een ticketverkoopstalletje. Het is net open. Helga probeert zich tussen de aanschuivende mensenrij door te wurmen en botst daarbij tegen een grote man die hevig gesticulerend de weg naar de passage verspert. Even keert hij zich bruusk om, maar gaat dan verder met agressief razen tegen Zdenek.

Hij spreekt gebrekkig Duits. Zijn hoofd is rood aangelopen en zweet parelt onder zijn neus en op zijn hoog voorhoofd. Hij bezweert Zdenek dat hij naar de opera wil en wél op déze avond. Zdenek probeert vruchteloos uit te leggen dat de voorstelling is uitverkocht. Hoe kan dat? roept de man, en hij is nog wel van het verre Holland naar deze stad afgezakt, speciaal om een opera te zien, en hij blijft enkel maar tot morgenochtend. Hij zwaait met een dik pak bankbriefjes dat Zdenek herhaaldelijk en beslist weigert aan te nemen.

- Knijp zijn ballen af, sist Helga Zdenek toe in het Tsjechisch en kijkt de man brutaal aan.

Zou ze het zélf doen?

- Zeg dat hij zijn rotgeld in zijn reet stopt!

Ze kent Zdenek. Ze weet hoe hij nu op zijn lippen moet bijten, hoe hij in homerisch gelach zou willen uitbarsten en heel zijn zootje, zijn kistje vol kleingeld, zijn reserveringsformulieren, zijn programma- en ticketboekjes in de gigantische smoel van deze zoveelste opdringerige toerist rammen.

- Scheer je weg, fluistert hij, met gespannen kaken, maar

zijn ogen blinken. Helga loopt schaterlachend de onderaardse gang door naar het Tuinrestaurant, waar Jozev rustig als altijd van de bar naar de voorraadkamer sloft.

Onder de bomen geraken de tafeltjes stilaan volzet. Het lijkt wel een lusttuin vol onderuitgezakte wanstaltigheid, de dikke, witte billen in korte zomerjurken en shorts als heipalen tussen de sierlijke tafelpootjes geplant.

Maar ze zitten nog altijd op een droogje.

Ze kijkt nog nalachend naar Jozev en beweegt zijdelings haar hoofd in de richting van het terras.

- Hoe is het, doen we er iets aan?

Jozev haalt zijn schouders op.

- 't Is nog te vroeg, Helga.

- Okee. Als jij het zegt.

- Viviane is er nog niet. Met de broodjes. Stel dat ze daar vragen om iets te eten, dan moeten we twee keer de bestelling opnemen.

Ze knikt.

Gretig.

- Ja, ze moeten maar wachten.

Zijn stem klinkt koppig.

Zijn ogen staan harder de laatste tijd, hongerig ook, zelfs als hij glimlacht.

- Ja, ze moeten maar wachten.

Ze buigt zich aan de voorkant van de bar staand diep voorover naar de wastafel toe, alsof ze zò de nog resterende glazen wil afwassen.

Jozev gaat aan de andere kant van de bar staan en hoewel ze naar haar handen kijkt, weet ze dat hij nu naar haar haren kijkt, naar haar wit, sproetig gezicht, waarin hij haar groengrijze ogen weet alhoewel ze haar blik heeft neergeslagen, zodat ze nu samen kijken in haar openhangende decolleté, met de melkwitte kussentjes daarin. Een straaltje zweet droogt traag in het gleufje ertussen, de veraf gelegen poort tot haar paradijs.

Maar eerst moet het vee worden bediend.

Viviane stommelt de trappen op. Ze draagt een enorme korf

en Jozev snelt haar te hulp. Hij lijkt lichtjes voorover gebogen te lopen. Helga grijnst als hij zich schuw van haar weg draait en snel Viviane van haar last verlost.

Viviane is mollig en het karwei heeft haar verhit. Er tekenen zich ringen van zweet onder haar oksels af. Ze draagt een lichtblauwe T-shirt. met een Kristuskop erop, en daaronder de slogan: Kill Your Idol.

Ze smakt het deksel van de korf open en begint boerend en blazend de sandwiches, in plastic verpakt, op de toonbank rechts van de bar te stapelen. Ze kijkt op, en laat haar ogen glijden naar Helga en Jozev die haar bewegingen hebben gevolgd en van daaruit naar de paar dozijn hongerige, en dorstige klanten. Ostentatief haalt ze haar neus op, veegt ze met de muis van haar hand uitgebreid af, en werkt verder.

Jozev en Helga kijken geamuseerd toe hoe ze met haar dikke handen oneerbiedig in de broodjes knijpt, haar neus bewerkt en weer in het brood knijpt. Even staat de tijd stil. Als Helga haar ogen bijna dicht doet, ziet ze een waas rond Viviane, de muur tussen terras en Vitava lijkt van karton en de boomblaadjes, de Burchtheuvel in de verte onder de blauwe hemel lijken een geschilderd decor.

Ze draait haar hoofd naar de restaurantgasten.

Het filmbeeld wordt scherp gesteld.

Jozev en Viviane zijn druk bezig: de glazen worden zorgvuldig op het rekje geplaatst, de flessen worden stuk voor stuk schoon geveegd, de bierbakken in de voorraadkamer netjes opgestapeld, eerst links, dan - ja, beter toch maar weer rechts. O ja Helga, de vloer moet nog maar eens worden geveegd en nog een keer? En nog eens.

De onrust aan de tafeltjes groeit, maar er moeten nog flessen worden ontkurkt en de tapkraan functioneert niet voor honderd procent. Jozev duikt weg onder de bar en frutselt aan het toevoersysteem. Helga gaat voor hen staan. Ze weet dat hij nu - laag gehurkt zoals hij daar zit - haar hoge benen kan zien en ze laat haar knieën traag en plagerig tegen elkaar glijden. Een hand glijdt traag langs de buitenkant van haar dijen onder haar jurk,

en dan naar de binnenkant, eerst één vinger onder de rand van haar slipje, dan de hele hand. Helga drukt haar onderbuik naar voren, terwijl ze afwisselend naar Viviane kijkt die schaapachtig in een bierworstje bijt, en dan weer naar de mensen aan hun tafeltjes, ver weg in een waas.

Maar de beelden breken in haar ogen.

- Fraulein, bitte! schreeuwt er iemand.

Jozevs hand is stil nu. En dan glijdt ze van haar af.

Helga gaat opzij en Jozev kruipt onder de bar uit. Ze knikt naar de onrustige gasten. Maar het rekje zakt te fel door onder de last van flessen, ijsemmers en knabbelnootjes.

- Hier moet nog een stutje onder, Jozev.

...

- Jozev, heb je de koelkast wel laten draaien vannacht?

...

- Helga, vergeet de mat niet schoon te maken voor de bar.

...

- Viviane, denk je aan de uitjes voor de broodjes? Heb je ze nog niet gesnipperd?

...

- Ober! Ober! roept de dikke Duitser, Ich habe schon seit lange Zeit bestellt!

Zijn kreet brengt de mensen nu samen. Het koor moppert en gromt.

Maar daar is Jìri, de theaterrekwisiteur, een zestienjarig artistiek genie. Als een duivel uit een doosje duikt hij op uit het keldergat. Hij heeft een grote marionet onder zijn linkerarm, een stoffen pop met porseleinen hoofd. De dikke, rosse vlechten slingeren rond het bolronde, witte gezicht. De blauwe ogen, groot als eieren, staren dwaas en onbestemd. Jìri gooit zich bij de muur die het terras van de Vitava afboordt, op de grond, de paarse, gazen jurk van de pop tussen zijn blote, bleke benen, het hoofd achterover op zijn lies. Hij neemt verf en penseel, en begint traag de open mondholte van de pop, een weidse trechter, af te boorden met bloedrode verf, de lippen wellustig uitwer-

kend, in harmonie met het in veelkleurig groen en rood en geel uitgevoerde vestje dat over de paarse jurk is getrokken.

In een oogwenk wordt hem het licht van de zon benomen door tientallen fotografen. Ze hebben vanop hun stoeltjes ademloos zijn bewegingen gevolgd: hoe hij achteloos de pop als een kip onder zijn armen hield, hoe hij daarbij de paarse jurk tegen zijn naakte, kortgebroekte benen liet glijden. Ze observeerden zijn nonchalante houding tegen de muur, maar ook zijn geconcentreerde blik toen hij met de tong tussen zijn lippen, met zijn vrije hand zijn lange, zwarte haren die hem voor de ogen gleden, achterover vegend, aan zijn decoratief werk begon.

Jìri kijkt niet eens op, maar werkt naarstig verder, en kan slechts door de benen van de fotografen heen zien wat niemand van hen ziet: Jozev en Helga: zij voorover gebogen liggend op het blad, hij staat achter haar, kaarsrecht. Hij heeft haar jurk hoog opgeschort en laat zijn handen over de binnen- en buitenkant van haar billen glijden.

Jìri concentreert zich op de pop. Op haar open mond met het kleine besproete wipneusje daarboven en die grote kinderogen daar nog boven. De zonnestralen vallen plots weer op hem. De aandacht van de gasten heeft zich verplaatst.

Jozev heeft Helga eerbiedig voor zich op het koele, stenen pad gelegd. Hij is helemaal naakt en zij trekt haar zwarte jurk op tot tegen haar hals en klemt haar slipje als een dood vogeltje in de palm van haar hand.

Jozev glijdt op haar en dan in haar. Als hij even kantelt ziet Helga de open gesperde ogen boven haar, de schuimende, vloekende lippen, maar door de ruk in en op haar hoort ze niets. Ze fluistert Jozev in nog dieper in haar te komen, en trekt tegelijkertijd haar bekken wijd open, terwijl ze zijn achterste ranselt met de scherpe ijzertjes van haar hakschoenen. Ze ziet dat zelfs Viviane nu met haar onderbuik tegen de rand van de broodjestafel schurkt, terwijl ze hele stukken Duitse salami in haar mond propt.

Ze ziet geen schuifelende schoenen meer, geen hevig benenwerk, geen schuimende tronies: iedereen is weg, behalve Jìri ginder ver, die de marionet op haar buik heeft gedraaid en het poppenhoofd in zijn geopende gulp op en neer laat gaan. De paarse voile van de jurk stroomt tussen zijn benen weg.

Ze voelt nu Jozevs lichaam schokken boven haar en schatert het uit, en dan lacht Jozev, en dan Viviane, hoogrood, de tranen stromen uit haar ogen en ook Jìri ligt nu met zijn bleek hoofd in een kramplach achterover.

- Je zult moeten wachten, Commandeur Gonzalo, duizend lentes lang! schreeuwt Helga en boort haar vingernagels in Jozevs billen.

Als om ze nooit nog los te laten.

Frederik Willem Haghenaar
Natuurgetrouw

Hoe de waarheid steeds van plaats verandert.
Zoals ons voertuig beweegt,
zodat in elk opzicht
terwijl

Hoe de rotswand zich spiegelt in het meer.
Zoals elke willekeurige rots zich een beeld waant,
    soms met de neus in de grond,
zodat rugligging van de bergen evenmin vaststaat.

Hoe de boom opgroeit en weer omvalt
    onder een aan-en-uit-knipperende zon.
Zoals de nachten koud, de dagen warm zijn,
zodat 's nachts de bomen hun bladeren laten vallen
(terwijl) om dan 's morgens weer uit te lopen.

Hoe een spiegel aanvoelt onder aanstormend licht,
zo heerlijk glad,
dat de olie van je vingers druipt.

Julien Weverbergh
Pro Domo

> *Ik worstel me maar door de mij toegezonden manuscripten heen. En meestal denk ik: het is toch wel vreemd hoe graag iedereen aan het woord komt, en hoe weinig men toch te zeggen heeft*. (Louis Paul Boon)

Mijn wortels liggen begraven in een arm Antwerps arbeidersgezin. Mijn ouders werden kort na de eeuwwende geboren.

In mijn omgeving had niemand een boek. Behalve ik. Ik had er trouwens meer dan een.

Mijn vader, een weesjongen die maar tot zijn veertiende school had gelopen, had respect voor boeken. Hij koesterde de stille hoop dat zijn zoon de werken zou lezen waar hij de mogelijkheid niet toe had gekregen. Dat zou het pientere jongetje kunnen helpen om als eerste te ontsnappen uit de klasse waar zijn familie blijkbaar al eeuwen in verankerd zat. Zelf heeft mijn vader in zijn leven bijzonder weinig gelezen. Maar wat hij las, las hij grondig. Hij is als een wijs en erudiet man gestorven. Hij schreef uitstekend, bijzonder helder, bijna foutloos en recht voor de raap. Ik heb van hem enkele schriftjes in mijn bezit waarin hij de meest dramatische gebeurtenissen in zijn leven heeft opgetekend. Ik heb van hem mijn kritische zin geërfd.

Mijn moeder, die zelfs haar veertiende verjaardag niet meer op school kon vieren, had een nog ellendiger en armoediger jeugd achter de rug. Maar ook zij had op haar manier evenveel ontzag voor boeken. Zij was namelijk boekbindstertje, of beter, zij werkte in een mechanisch boekbinderijtje in de Rodestraat. Ik heb er vaak over de zolders gedwaald om in het opgetaste bedrukte papier bij ridders te vertoeven.

De leescultuur van mijn moeder is nooit een streep verder geraakt dan ontroerende liefdesromans. Op het einde van haar leven erfde ik een boekenkast propvol dikke keurig ingebonden Konsaliks. Zij zagen er nog als nieuw uit. Ik heb dat verzamelde

werk aan haar vriendinnen uitgedeeld in de plaats van bidprentjes. Ik hield niet van mijn moeder maar zo heb ik haar postuum geëerd.

Nu en dan smokkelde mijn moeder uit haar boekenfabriekje een pronkstuk mee naar huis. Zo kon mijn vader dagelijks voor het slapengaan een fragment uit de gejatte *Alleen op de wereld* van Hector Malot voorlezen. Het is het mooiste boek dat ik mij kan herinneren, en de voorleesstonden vormen mijn dierbaarste souvenir. Ik had voorgoed mijn hart aan boeken en literatuur verpand.

Rondslingerende boeken en voortdurend merkwaardig inkrimpende boekenkasten hebben mijn leven verder begeleid. Toen ik tien was installeerde ik een uitleenbibliotheekje op mijn mansardekamertje, op mijn elfde schreef ik een kinderboek over mijn straatavonturen en op mijn veertiende besloot ik leraar te worden omdat ik dacht dat ik dan voortdurend door boeken en leesfreaks omringd zou zijn. Dat was een bijzondere vergissing.

Ik werd leraar maar liep in dat vak niet lang mee. In 1966 dropte ik voorgoed het krijt in het daarvoor bestemde bakje en stapte in het schrijfbedrijf waar ik blijkbaar voor geboren was. Ondertussen had ik in de literaire mainstream in Vlaanderen een ijsschotsje bezet.

Na enige journalistieke lotgevallen die mij naar verre landen brachten werd ik knechtje bij de uitgeverij Manteau om *De vijfde meridiaan* te redigeren, een reeks waarin onder meer toenmalig onbekende auteurs als Walter van den Broeck en Daniël Robberechts debuteerden en miskende schrijvers als Jeroen Brouwers onderdak vonden. Ach, dat waren vrolijke onbekommerde tijden!

Een paar jaar later werd ik uitgever van hetzelfde bedrijf en besloot niet meer te publiceren omdat ik het deontologisch niet verantwoord vond. Het op mijn huid geschreven genre, polemiek en kritiek, leende zich daar niet toe.

Men heeft over de functie van uitgever vaak een verkeerde, romantische opvatting. Een uitgever beheert in ons land een

overwegend kleine winkel die hem niet toebehoort. Zoals in iedere nering herinneren de eigenaars hem er onverpoosd aan dat zijn eerste opdracht bestaat in het realiseren van bedrijfswinst. De rest, het Verhevene, is larie. De in literatuur gespecialiseerde uitgeverij zal zich inspannen om de beste schrijvers binnen haar muren te strikken en te houden, niet omdat zij de beste schrijvers zijn, maar omdat zij door de smaakmakers en de media als de beste schrijvers herkend, erkend en gedecreteerd werden en dus de best verkochte auteurs (kunnen) worden. Literatuur onderscheidt zich van andere verkoopsobjecten omdat zij (nog) onwrikbaar genesteld zit in ons Westeuropees cultuurpatroon en (nog) deel uitmaakt van iedere fatsoenlijke opvoeding. Boeken kunnen daardoor decennia lang ongewijzigd herdrukt en in winstgrafieken omgezet worden. Zelfs als zij door Ward Ruyslinck werden gebreid.

Het eerzame beroep van uitgever heb ik naar beste kunnen uitgevoerd om aan de kost te komen. Mijn oordeel over de door mij uitgegeven boeken deed zoveel ter zake als dat van de kroegbaas over de smaak van het door hem gesleten geestrijke vocht. Ik was ingehuurd om schrijvers te ronselen, niet om kritieken te schrijven. Uiteraard heb ik menig manuscript naar de drukker laten brengen terwille van de negotie. Zonder veel wroeging, maar wel in het bewustzijn van mijn ambigu bestaan. Ik verklap geen beroepsgeheim als ik fluister dat al mijn ex-collega's even ambivalent staan tegenover de door hen gepromote werken. Ieder redelijk mens, behalve schrijvers, zal overigens toegeven dat onze taalgemeenschap (of welke taalgemeenschap ook), niet jaar na jaar onvervangbare, uitzonderlijke, unieke en opmerkelijke romans of grensverleggend proza kan scheppen. Maar één keer in een eeuw wordt een Multatuli of een Louis Paul Boon geboren. In wezen hoort het meeste proza naar de papierkuip terug te keren.

Bevuil ik daar niet het eigen nest? Keek of kijk ik dan op de door mij met zorg in de handel gebrachte boeken neer? Welnee. Ik heb enkele edities gerealiseerd die ik epoquemakend acht en die heb ik met zorg omringd. Dat was een bron van vreugde en

trots. De totaliteit van het fenomeen literatuur is veel complexer. Wat men ‘slechte’ boeken pleegt te noemen, de ondeugdelijke en overbodige literaire geschriften, horen alvast ook in deze complexiteit thuis opdat er een infrastructuur zou blijven bestaan om meesterwerken in op te vangen of om vermaak en ontroering te schenken aan moeders die Konsalik vereren. Bovendien staat mijn hart open voor schrijvers van welk genre of literair gehalte ook. Al met al stellen zij me nu en dan toch vragen bij de misleiding en de leugens van het Gezag.

Dwaal ik af? Wij zullen zien.

Mijn (bijna) eerste publikatie verscheen als openingsstuk in 1963 in mijn eigen gestencilde blad *Bok* . Het was een principiële stellingname waarin ik in literair werk de vent boven de vorm stelde. Ik denk daar nu genuanceerder over maar dat doet niets terzake. In dat stuk streek ik tegen de haren in van grijze eerbiedige meesters. Maar ook tegen die van jonge wolven die toen voor de autonomie van de literaire tekst opkwamen. Paul de Wispelaere was met zijn tijdschrift *Diagram* hun meest intelligente woordvoerder. Ik sloeg fel naar hem uit. In 1968 introduceerde ik zijn bundel kritische opstellen *Facettenoog* waarin ik geen kritiek spaarde. Ik denk dat soortgelijke inleiding, waarvan normaal verwacht wordt dat ze met aanmoedigende schouderklopjes de verkoop zal stimuleren, wel uniek is in onze letteren. En wat schreef Paul de Wispelaere in 1970 in het oktobernummer van *De Vlaamse Gids* ?

> *In het eerste nummer van zijn tijdschrift ‘Bok’ viel Weverbergh mij aan op grond van mijn literaire kritiek, en deze aanval werd paradoxalerwijze het sein tot een toenadering en vriendschap die de hele ‘Komma’-tijd is blijven voortduren: een zowel op literair als menselijk vlak duidelijk ambivalente relatie, die mij ook daarom aantrok, en die mij op bepaalde momenten zowel daadwerkelijk een steun als een bron van ergernis is geweest*.

Deze ambivalente vriendschap heeft tot op heden stand-gehouden, omdat ze gebaseerd was (en is) op wederzijds respect

voor ingenomen standpunten en, ik zeg het graag clichématig, op de liefde voor de letteren die wij delen. Zoals wij zullen zien staan dergelijke erecodes vandaag de dag niet meer in aanzien.

Ik vermoed dat de huidige schrijversgeneratie in wezen minder door de literatuur zèlf dan door de literaire kermis wordt bekoord. Nauwelijks een halve eeuw geleden was prestige, zowel op intellectueel als maatschappelijk vlak, het natuurlijke kind bij beoefenaars van de Schone Letteren. Dat aanzien is verloren gegaan, als gevolg van de geringe doelmatigheid van de geschreven tekst als expressie- en communicatiemiddel in onze door de elektronische media beheerste cultuur. De kracht van de literatuur ligt in beschouwen, bespiegelen en commentariëren, en voor denken is er nauwelijks nog tijd. Ik betwijfel trouwens sterk of 'schrijven' en zeker het schrijven van proza, ooit een authentieke expressievorm oftewel kunst is geweest. Het produceren en consumeren van leestekens zou wel eens een voorbijgaande cultuurfase in de ontwikkeling van de homo sapiens kunnen blijken. Schrijven is per slot van rekening door de Sumeriërs uitgevonden - lang nadat liederen, gezangen, mythen en gebeden gemeengoed waren - niet om *Gilgamesj* in klei te vereeuwigen, maar om handelsovereenkomsten een bindend karakter te geven. Vandaag de dag kan iemand opnieuw een in hoge mate ontwikkeld persoon zijn, getraind in het abstracte denken, moreel een voorbeeld voor de jeugd en tevens analfabeet. Lettertekens zijn een overbodig communicatiemiddel, ergo: literatuur een met stro gevulde mummie. Bovendien zijn de literaire milieus bijzonder gesloten en muf, eigengereid, pedant, verwaand, irreëel en in hoge mate kleinburgerlijk. In dat conservenblik ontwikkelde zich een eigen manier van denken en oordelen die de werkelijkheid van het leven nauwelijks weerspiegelt. Die structuur werd daardoor doel op zichzelf, niet een waarheid voor zichzelf.

Ik heb dit lange verhaal opgeschreven omdat het mij verstrooide en ook wegens de reacties op sommige voorpublikaties van de in dit boekje opgenomen essaytjes. Die respons heeft

mij verbaasd - maar vooral geamuseerd.

De eerste reacties hadden een confidentieel karakter en kwamen van enkele personen die hoog op de literaire Olympus tronen. Zij meenden dat ik het ‘recht’ niet had mijn oordeel over het schrijfbedrijf of over het werk van auteurs die ik soms zelf uitgegeven had aan den volke kond te doen. Over het werk van vrienden had ik al helemaal te zwijgen. Ik heb hen geduldig uitgelegd dat hun kijk op mijn vroegere broodwinning romantisch gekleurd was en waarom ik mij deontologisch aan geen afspraken meer gebonden voelde.

Toen daalden zelfs de godinnen van hun eenzame en woeste hoogten.

Gewoontegetrouw liet het weekblad *HUMO* tijdens de jaarwisseling 1991-1992 een handvol bekende Vlamingen uit een brede cultureel-politieke context zijn wensen voor het nieuwe jaar formuleren. De stem van Kristien Hemmerechts was ook te vernemen. De kersverse winnaar van de driejaarlijkse staatsprijs voor vervelend proza wenste mij voor het komende jaar een zachte ziekte die mij zou belemmeren ooit nog over Vlaamse letteren te schrijven.

Zij wenste natuurlijk heimelijk dat ik nooit meer over haar zou schrijven, maar dat is anekdotiek.

Deze heilwens is minder vrolijk en onschuldig dan het lijkt, en geen vluchtig en onbezonnen akkevietje. De schrijfster is daarvoor veel te serieus. De wens is een duidelijk signaal en heeft een exemplarisch karakter voor de thema's die Vlaamse schrijvers wakker houden.

Het afgelopen jaar was nota bene onder meer het jaar van de golfoorlog, de doorbraak van de nieuwe bruinhemden, de confrontatie met de enorme niet voorspelde chaos die na de ineenstorting van het communistisch imperium ontstond, de opkomst van de fanatieke nationalismen, de structurering en wereldomvattende organisatie van de drugconcerns, het zoveelste hongerjaar in Afrika, de veralgemening van de elektronische communicatiemiddelen, de voortschrijdende vernieling van Moe-

der Aarde. In deze benarde tijden, op de drempel van een vreselijke eeuw en met W.O. III voor ogen, komt deze wens van een Vlaamse schrijfster, vertegenwoordigster van de roemruchte Vlaamse prozagolf, bijzonder irreëel, zo niet bespottelijk over. Zij acht het eigen 'ikje' belangrijker dan het geweld dat om haar heen plaatsgrijpt.

Kristien Hemmerechts zal protesterend opstuiven als ze dit leest en betogen dat schrijvers van 'scheppend proza' - ach, deze contradictio in terminis, deze zandluis met een hoge hoed - de opdracht niet hebben om de wereld te verbeteren. Dat hoeft niet, en dat kan ook niet. Dat nutteloze debat wil ik hier niet eens openen. Natuurlijk moeten romanciers in hun statements en boeken het gebruik van kanonnen niet veroordelen. Romanciers moeten alleen goede boeken schrijven, meer wordt van hen niet gevraagd. Maar wel wordt van hen verwacht dat zij de betrekkelijkheid van het belang van hun poppenkast en ontboezemingen inzien. In hun romans en statements wens ik overigens op zijn minst achter de taal de hartslag te proeven en te horen van déze en alle tijden en niet het geritsel en gefrunnik veroorzaakt door het gesprokkel van aanstellerige 'ikjes'.

Als men dieper over de reactie van deze Vlaamse navelstaarster nadenkt wordt haar hartewens nog bedenkelijker. Hij stoelt in wezen op dezelfde gedachtenstructuren als die van de fundamentalisten die Rushdie definitief het zwijgen willen opleggen. Wie zèlf schrijft en het publiceren van opinies gewelddadig wil verhinderen is met zienswijzen behept die ik niet wens te delen. Bovendien getuigt haar hoop alweer van de 'softe' Vlaamse banaliteit. In plaats van dat zij onomwonden zou eisen dat rovers mij de rechter arm zouden uitrukken of Hemmerechtsfans mij met grote messen zouden bewerken tot er bloed vloeit, wenst zij mij een *zachte* ziekte toe! Waar is der ouderen fierheid toch gevaren!

Indachtig dat schrijfsters in oeroude tijden toverkollen waren die het kwade lot wierpen, ben ik toch maar meteen naar mijn dokter gehold om mijn op de letteren afgestemde hartslag in rode lijnen zichtbaar te laten maken en te laten controleren.

[advertentie]

Het gunstige resultaat heb ik om Hemmerechts te kwellen op de omslag van dit boekje laten zetten.

Aan het andere einde van de generatiestreng zat een al even boze schrijver: kruisvader Hubert Lampo. Met zijn welluidende baritonstem die op maximale effecten ingesteld was, suggereerde hij op *De dagen van de Vlaamse Gids* dat de krant waarin mijn negatieve kritiek op zijn boek was verschenen haar kolommen voor literair gespuis als ik beter zou sluiten. Om hem te jennen heb ik het belaagde stuk in deze bundel opgenomen. Het is met voorbeeldige welwillendheid geschreven.

Maar de anekdotiek weer voorbij.

Hubert Lampo verkondigt om de haverklap dat hij, vrijdenker, op de barricaden de felste, zoniet de enige verdediger van het humanitaire pluralisme is. De fantomen, klopgeesten, slagschaduwen, schimmen, spoken, engelen, ufonauten en wijze schrijvers die zijn romans bevolken, zijn in feite boodschappers die de auteur gebruikt om zijn hooggestemde idealen waar hij voor sterven wil uit te dragen. Hubert neemt bewust zijn morele verantwoordelijkheid als schrijver op: hij is een pedagoog, een opvoeder van het volk, het levend geweten.

In de dagelijkse praktijk blijkt al bij de confrontatie van de Verheven Idealen met een onbeduidend en onbelangrijk kritiekje die verdraagzaamheid maar een zeepbel te zijn. Dat verbaast ons niet. De kwaadaardigheid, valsheid en de ondeugd van het menselijk ras is ons bekend. Maar dat de literatuur als een hoer wordt misbruikt tergt mij diep. Het weze mijn vriend Lampo een troost: dezelfde kloof tussen woord en daad, de huichelarij en het gebrek aan authenticiteit proeft men niet alleen in zijn geschriften, maar bij alle auteurs die menen dat ‘hun menselijkheid’ en negentiende-eeuwse humanisme literaire normen zijn.

Voor ik met het polemische tijdschrift *Bok* startte had ik een drietal romans geschreven, wat verhalen en een dichtbundel. Ik wist dat schrijven me in het bloed zat, maar dat het hooggeprezen zogenaamde ‘creatieve’ schrijven van proza mij nooit zou

voldoen. Het ging me te gemakkelijk af en ik zat me bij het schrijven te vervelen. En toch wist - en weet - ik mij ‘schrijver’, zij het in een ruimere betekenis dan in dit land aan dit begrip gegeven wordt. Om dat toe te lichten citeer ik een fragment uit de open brief van de redactieraad ‘Vertoog en Literatuur Antwerpen 93’. Het woord ‘smalle’ is mij uit het hart gegrepen.

> *De redactieraad heeft auteurs gezocht die denken, al lezend en schrijvend. Het Cahier-project brengt schrijvers samen - en een ‘écrivain’ is iets anders dan een academicus en niet hetzelfde als een ‘romancier’ of een belletrist. De gedachte dat al wat niet kan doorgaan voor belletrie in strikte zin, secundair of parasitair geschrijf is, kan slechts evident lijken wanneer men de smalle en aan een bijzondere geschiedenis en context gebonden Vlaamse literaire traditie als norm neemt*.

Het in elkaar flansen van een romannetje is heus niet zo moeilijk. Maar alleen het schrijven van een groot en belangrijk werk met eigenzinnig bedachte structuren heeft zin. Dat kon ik niet aan. Dank zij René Gysen ontdekte ik het peloton waarin ik mee kon fietsen: polemiek, kritiek en beschouwing, die minstens zoveel creatieve inzet, inspanning en taalbeheersing eisen als het schrijven van de doorsnee romannetjes waarmee ‘men’ denkt literatuur te bedrijven. Daar kon ik mij in vinden. Toen ik zelf uitgever werd kon ik het genre niet langer bedrijven of nagenoeg alle door mij uitgegeven schrijvers zouden de deur van het kantoor boos achter zich hebben dichtgegooid. En ik stelde al dat een uitgeverij een nering is die moet renderen.

Nadat ik zelf de winkelpoort achter mij definitief gesloten had rijpte onder meer het plan om op mijn uitgeversactiviteiten terug te blikken in een soort fictieve autobiografie waarin ik mijn zonden zou belijden. Om de grenzen van mijn opzet af te tasten wees ik in een verslagje bij de vernissage van een boek op de betrekkelijkheid van de extra-literaire inspanningen en de naïeve pogingen tot manipulatie van de media. Aan dat soort

praktijken had ik mij twee decennia lang zelf schuldig gemaakt. Ik denk zelfs dat ik de eerste was in dit land die op het idee is gekomen om het verschijnen van boeken enige luister bij te zetten en stelselmatig persvrienden uit te nodigen. Het verslag van een vernissage van de nieuwe poëziebundel van Eddy van Vliet was in de eerste plaats een lachspiegel waarin ikzelf te kijk wou staan. Helaas, dat had Van Vliet er niet in gezien, zodat hij in toga gehuld en hoog op de trap van het gerechtshof staande, waar ik hem toevallig ontmoette, met het belerende wijsvingertje naar mijn middenrif gericht een al decennia durende vriendschappelijke relatie afbrak. Een literaire vijandschap was geboren. Enfin, een met éénrichtingsverkeer.

Ach, ik zal mijn bedoelingen wel slecht geformuleerd hebben, zodat de try-out toch zinnig is gebleken.

Omtrent van Vliet

Terwijl de wilde kastanjes in verstilde najaarsbossen zachtjes neerploffen, trotseren jaarlijks duizenden boekenliefhebbers in de broeierige zalen van het bouwcentrum in Antwerpen de walm van hot-dogs, de verschaalde geur van bier en de scherpe lucht van verse drukinkt. In plaats van in het zachte gefilterde zonlicht door ruisende bladeren te waden, schuifelen zij voetje voor voetje langs de kramen waarop de rijke oogst aan kunst en vermaak tussen twee kleurrijke kaften verpakt ligt uitgespreid. De boekenbeurs voor Vlaanderen en omringende onbeschaafde landen is zwaar cultureel gekleurd, wat ons doet vergeten dat zij door kooplieden is opgezet met één doel: de kassa horen rinkelen. Uitgevers en boekverkopers liggen langer wakker over de vraag hoe een boek onder de aandacht van de potentiële kopers kan worden gebracht dan over de kwaliteit van het produkt. De boekenbeurs is het resultaat van die wake. En de ultieme gebeurtenis. Want het gehele najaar stond al in het teken van het belangrijke probleem: hoe moet men in onze dagen met zijn overvloed aan informatie die alle informatie dreigt te verstikken bekendmaken dat het nieuwe boek van de

geprefereerde schrijver is verschenen? Het kopen van advertentieruimte zit er bij de zich ieder jaar met moeite door het boekhoudersverslag sleurende uitgeverijen nauwelijks in. Uitgevers en hun trawanten mikken dan op free-publicity. Nieuwe uitgaven worden naar alle denkbare media gestuurd en geduldig wordt op een reactie gewacht waarbij minder op een oordeel dan op veel ruimte of zendtijd wordt gehoopt. Recensies, kritieken, boekenoverzichten en beschouwingen in krantebijlagen zijn echter hoe langer hoe meer een minder belangrijk doelwit van de kooplui geworden. Om de door het lezen van de prospectussen waarin de nieuwe boeken worden beschreven doodmoe geworden journalisten aan hun taak te herinneren, biedt de uitgever daarom bij het verschijnen van een nieuwe titel soms een perslunch aan of, frequenter, een vernissage met extraatjes. In zijn krant of op de radio, uitzonderlijk op de buis, leest, hoort of ziet de potentiële koper daarover in het algemene nieuws een kort, vriendelijk maar geijkt verslagje. Grààg met een portret van de auteur. Maar op zo'n vernissage gebeuren heel wat meer vermeldenswaardige feiten die hun weg naar de media zelden vinden. Laten wij daarom samen zo'n vernissage eens bezoeken.

Er verschijnen in Vlaanderen jaarlijks tientallen snoezige poëziebundels, maar alleen de allerlaatste bundel van Eddy van Vliet, *De toekomstige dief* , is op spectaculaire wijze onder de aandacht van eventuele poëzieliefhebbers gebracht. Net zoals bij de vernissage van een schilderijententoonstelling worden sommige boeken bij hun verschijning openbaar en officieel ten doop gehouden. Naast de pers nodigt de uitgever potentiële kopers uit en om het geheel wat op te smukken brengt de schrijver (of schilder) vrienden en familie op de been. Is de kunstenaar beroemd, dan valt er veel drukte te noteren. Is hij er nog niet in geslaagd de trappen van de roem te bestijgen, dan tellen en hertellen hij en zijn uitgever de avond van de vernissage stiekem de schaarse gasten. Dat society-gebeuren weerspiegelt niet per se de werkelijke artistieke belangrijkheid van de kunstenaar of de

schrijver, maar veeleer zijn bekendheid.

Wij vertoeven graag in de nabijheid van beroemde mensen, en wij spoeden ons naar vernissages als de naam van de exposant of schrijver klinkt als een klok omdat er van zijn roem wat op ons spat als wij ‘erbij zijn’! Hoor je daar niet fluisteren: ‘Kijk, Hij is er ook, en Zij, daar, herken je Haar niet? Zij daar, met haar groene hoed. Gaat ze nu al met de schilder Vandinges? Kijk, zij staan te babbelen met de beroemde Hij!’ Wij leken weten wel hoe faam wordt opgebouwd, hoe glinster en glitter niet zelden werkelijke verdiensten verdoezelen, maar toch zijn wij niet immuun voor het spektakel. Als op de vernissage weer andere beroemdheden verschijnen, soms nog beroemder dan het beroemde feestvarken, beginnen wij ons af te vragen of het voorgestelde werk misschien toch belangrijk zou kunnen zijn. En alleen wij denken dat niet, maar ook de ridders van de media en de roddelcircuits van het wereldje der ingewijden die het circus hebben opgezet. Zij beginnen zelf te geloven dat ons patrimonium alweer een kunstwerk rijker is!

Zo werd aan de faam van dichter Eddy van Vliet op vrijdagavond 4 oktober vanaf 20.00 uur in de koffiekamer van de Bourlaschouwburg in Antwerpen door zijn uitgever De Bezige Bij en zijn relaties in de media flink gemetseld. Ook ik haastte me met vrouw en kroost en geflankeerd door trouwe vrienden naar het feest om mijn oprechte sympathie voor de dichter te verkondigen. En uit nieuwsgierigheid naar de gerestaureerde koffiekamer, ruim als een stationshal.

Bij het betreden van het eertijds eerbiedwekkende theater viel mij een ongewone drukte op. Veel mij onbekende vrolijk keuvelende personen stommelden de trap op en ik vroeg mij af of ik mij niet vergist had in de datum en niet in een reünie van duivenmelkers was beland. Bij het binnentreden van de ontmoetingsplaats kwam ik snel tot andere gedachten want ik had meteen prijs: een beroemde schrijver zat vlak bij de deur samen met een andere beroemde schrijver een boterhammetje met ham te verorberen. Of het doodgewone profane lieden waren, als jij en ik. Mijn avond kon al niet meer kapot.

Met verbazing zag ik dat in dit onlangs door Tsjechische academiestudenten gratis gerestaureerde immense foyer geen stoel onbezet was gebleven. Tientallen poëzieliefhebbers stonden zelfs moeilijke bochten wringend tussen de tafeltjes geprangd of hingen pilsjes hijsend aan de indrukwekkende bar. Dat was een hartverheffend schouwspel. Met zijn bijna vijftig jaar is Van Vliet op het hoogtepunt van zijn leven en carrière. Hij heeft een halve eeuw vrienden, kennissen en relaties gecollectioneerd en nauwelijks vijanden gekweekt. De zaal zat dan ook afgeladen vol met een heterogeen gezelschap dat voornamelijk was samengesteld uit collega's advocaten en magistraten van de dichter en zijn vrouw de rechter, mogelijk talrijke broeders van Eddy van Vliets loge, en bekende schrijvers als Leonard Nolens, Kristien Hemmerechts, Tom Lanoye, Zebedeus Bolhoed, Hugo Claus, Paul de Wispelaere, Patrick Conrad, Herman de Coninck, Jef Geeraerts, Maya Panajatova, Jos Borré en nog een stuk of wat minder Almachtigen. Ik was diep onder de indruk door de aanwezigheid van zoveel Vlaams creatief vermogen op zulk een kleine oppervlakte. En als hier de terroristen nu eens toesloegen? Oh, ramp.

De aanwezigheid van schrijvers bij de voorstelling van een nieuw boek van een collega is eerder zeldzaam, maar Van Vliet is een beminnelijk man die helemaal geen literaire vijanden heeft. Een zeldzame schrijvende vogel, Van Vliet. De aanwezigheid van zoveel literair gespuis gaf uiteraard veel glans aan des dichters laatste meesterwerk.

Om deze luister kracht bij te zetten werd de dichter door een andere dichter ingeleid. De keuze van een inleider is natuurlijk heel belangrijk, want niemand wenst voor zijn boek Piet Snot als peter aan zijn zij. Een inleider moet bij voorkeur zelf een beroemdheid zijn die ingehuurd wordt om over het in te leiden werk positieve kreten te komen slaken. De verhouding beroemde inleider beroemde schrijver is subtiel, want beiden profiteren en genieten van elkaars prestige. Omdat de inleider bovendien meestal een goede relatie of vriend van de beroemdheid of zijn uitgever is, zijn bij de inleiding geen wanklanken te

vrezen. Hoewel daar niemand van wakker zou liggen, want men komt niet naar vernissages om naar de inleiding van de beroemde inleider bij het werk van de beroemde schrijver te luisteren, maar om zelf te worden gezien, of om de beroemde inleider, de beroemde schrijver, de beroemde beroemdheden aan te gapen om achteraf aan de tapkast van de stamkroeg zelf tot de beroemdheden te worden gerekend omdat men in het beroemde gezelschap van zoveel beroemdheden heeft mogen vertoeven. Inleider bij Van Vliets allernieuwste geesteskind was dichter Benno Barnard, een Nederlander die al meer dan een decennium in Vlaanderen rondzwerft en als kenner van de Vlaamse letteren geldt.

Benno Barnard hield zijn toespraak waarin het werk van Van Vliet, zoals verwacht, hoog werd geprezen. Dat veronderstel ik, want de geluidsinstallatie vervormde de stem van het Hollandse orakel in hol klinkende klanken die door de koepel van het foyer her en der werden teruggekaatst, zelfs nadat de microfoon door Van Vliets beroemde uitgever was bijgesteld. Het leek wel of er op lege vaten werd getrommeld. Nadien las de poëet zijn gedichten voor die op dezelfde wijze hun onverstaanbare dood stierven. Deze treurnis werd goedgemaakt door de uitgever die aan de paar honderd aanwezigen een rondje betaalde waarvan de rekening beduidend hoger lag dan de winsten die uit de verkoop van Van Vliets bundel verwacht mochten worden. Maar daar heeft de uitgever niet om gezeurd, want het feest bij de geboorte van deze poëziebundel was een prestigezaak, een mediumgebeuren waarvan zowel de uitgever als de andere schrijvers die hij onder zijn hoede heeft meegenieten. Zo werkt dat in de letteren. Bovendien werd het ego van zijn auteur Van Vliet in hoge mate gestreeld. De goede relaties tussen de Hollandse uitgeverij en de populaire dichter Van Vliet en het culturele achterland Vlaanderen werden rooskleurig bevorderd. Temeer omdat naast het door de uitgever betaalde feest door de redactie van kwaliteitskrant *De Morgen* , op de dag zelf van de vernissage, helemaal gratis met een full-page-interview met Van Vliet werd uitgepakt. De portretfoto van de

dichter alleen al was vier kolommen breed, negentien maal negenentwintig centimeter groot, een reusachtiger foto dan de beroemdste man in Vlaanderen of op deze planeet van *De Morgen* of welke krant ooit cadeau heeft gekregen! Je zou voor tien centimeter minder al een vernissage plannen! Bovendien werd het softe interview hoogstpersoonlijk afgenomen door de hoofdredacteur van de krant, Piet Piryns, geassisteerd door zijn in de letteren gespecialiseerde redacteur Bernard Dewulf, beiden de beste vrienden van Benno Barnard. Schreef ik daarnet niet, lezer: 'de verhouding beroemde inleider beroemde schrijver is subtiel.' Dit publiciteitspakket dat nog veel breder werd opgezet maar waaruit ik voor u alleen deze ene krent pikte, dit mediumpakket, is dat niet te veel eer voor een dichter? Is de poëzie van Van Vliet dan zo waardevol voor onze cultuur, het onderwerp van zijn dichtbundel zo pakkend? Voor de inhoud kunnen wij de dichter zelf citeren, want hebben wij het diepborend interview van *De Morgen* niet bij de hand? Vraag van de kenners: ' *De toekomstige dief* is een bundel over liefdesverdriet. Mogen wij dat zo eenvoudig stellen?' Antwoord van de dichter: 'Niet echt. Het gaat over verraad en bedrog.' Verraad en bedrog van de geliefde natuurlijk en de woede van de dichter om zijn eigen domheid omdat hij op zijn leeftijd nog in De Liefde, De Trouw en De Ideale Vrouw geloofde. Geef toe, aangrijpende problemen van deze tijd, wijsheid waar wij met verbazing kennis van nemen. De poëzie van Van Vliet is verder aardig, best door de grootste analfabeet begrijpbaar, nauwelijks beroerd door enige taalcreativiteit. Alles dus doorsnee banaliteit, maar door de context van onze literaire cultuur tot een van de toppunten van dat literaire najaar gestuwd.

Maar ik heb er wel uitbundig van genoten.

Binnenkort verschijnt van Julien Weverbergh het boek 'Hard tegen hart. Het literaire klimaat in Vlaanderen', *uitgeverij Houtekiet*

Robert Lema
Gedicht

alles laten vallen.
zo rechten wij
onze rug
en lachen wat we kunnen

met de voorouders.
de dag zit er op.
liefde werd met eigen
wil begraven.
onze vreugde laat geen voetstap
meer na.

alles overdragen aan zonen
of dochters van ons zonnig werk.
de woorden trekken de monden,
de stemmen de gedachten. de doden
trekken de kinderen aan.

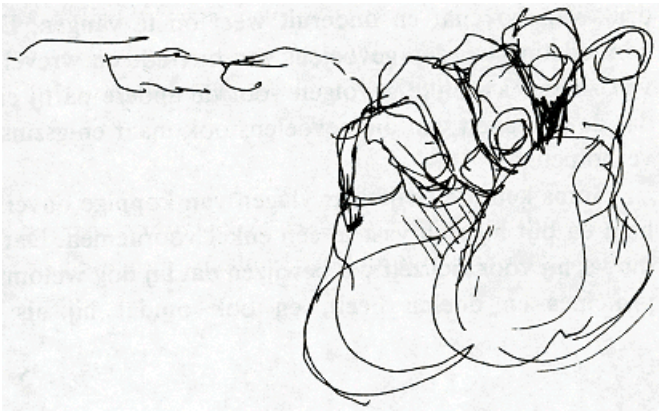

Boris Todoroff
De twijfelaar

Op elk ogenblik van zijn leven staat de twijfelaar voor een belangrijke beslissing. Omdat hij er de consequenties helder van inziet, vindt hij die beslissing zo problematisch dat hij die almaar uitstelt. Dat is in een notedop het drama van elke twijfelaar.

Hij is luciede, vrij verstandig en ambitieus, zodat hij beseft dat hij zijn grote, vage doel, dat hij onafgebroken voor ogen houdt, nooit zal bereiken en evenmin alle kleinere doelen, waar hij zich, omdat hij ze te min vindt, geen enkele inspanning voor getroost. Gezien de twijfelaar zijn leven voortdurend op de weegschaal legt, neemt hij vrijwel geen enkele beslissing en faalt precies zoals hij dat had voorzien. Hij is in de war met zijn tijdsbesef: hij wil nu al de tastbare bewijzen hebben van wat hij pas na lange tijd en dankzij volgehouden inspanning zal kunnen bereiken.

Ondanks zijn immobilisme kan hij vrij belangrijke functies uitoefenen: hij is fractievoorzitter in het parlement, manager in een bedrijf, prospector in het buitenland. Zo'n functies vereisen bepaalde kwaliteiten die de twijfelaar mist. Nochtans slaagt hij erin zich te handhaven omdat hij als meegaand en flexibel wordt beschouwd. Zonder het te weten wordt hij gewaardeerd om heel andere redenen dan zijn geschiktheid voor zijn job: voor ondergeschikten en superieuren is hij een tussenpersoon, die de druk van bovenaf en onderuit weet op te vangen. Door zijn bemiddeling worden gevoelens van onvrede en wrevel opgeheven zonder kwalijke gevolgen voor de andere partij en zonder dat de oorzaken van die gevoelens ook maar enigszins worden verholpen.

Soms kent de twijfelaar vlagen van koppige onverzettelijkheid en bijt hij zich vast in één enkel voornemen. Dat doet hij omdat hij voor zichzelf wil bewijzen dat hij nog welomschreven principes en doelen heeft, en ook omdat hij als geboren

treuzelaar, die nu eenmaal, door zijn geaardheid, droomt van grootse en duidelijke daden, hiermee aan zijn verdovende lethargie een einde wil stellen.

Hij drijft door, gaat geen enkel obstakel uit de weg, gebruikt al zijn sociale vaardigheden om zijn doel te bereiken, maar dat doel op zich is zo irrelevant dat hij er niet eens voor had hoeven strijden, en op een of andere dag ontdekt hij dat hij het vroeger al bekomen had en hij staakt meteen al zijn inspanningen, of hij stelt vast dat hij zijn energie beter spaart voor een ander doel, dat meer van zijn krachten zal vergen.

Het kan gebeuren dat zijn doelstellingen haaks staan op de algemene inspiratie en filosofie van zijn werkmilieu. In dat geval duurt het enige tijd en heeft hij op alle niveau's aangeklopt, collega's en superieuren lastiggevallen, voor hij dat inziet; zodra hij merkt dat hij door zijn halsstarrigheid zijn eigen positie in gevaar zou kunnen brengen, is hij in een hevige tweestrijd gewikkeld tussen zijn loyauteit tegenover zichzelf en zijn omgeving en lost de kwestie op door pro forma verder te ijveren, zij het met minder animo dan voordien, en lijdzaam af te wachten tot zijn project een langzame dood sterft en door een simpele handtekening in een of ander kantoor wordt uitgesteld.

Zelfs indien hij gedoemd is zijn carrière te beëindigen zonder dat hij iets duurzaams heeft verwezenlijkt, of uit zijn functie wordt verdreven door een naaste medewerker, zelfs dan is zo'n type twijfelaar nog beter af dan zijn soortgenoten van iets minder kaliber of mindere rang: hij heeft een mooie loopbaan gehad, een vrij hoog loon opgestreken en zijn pensioen is verzekerd. Over zijn beeld bij het nageslacht hoeft hij zich geen zorgen te maken. Het geheugen van de mensen is zo kort dat ze zich van de ex-twijfelaar enkel nog de functie herinneren, en die herinnering is sterk genoeg om alle smet op zijn carrière en zijn passiviteit en onbeslistheid te vergeten.

Er zijn critici die elk kunstwerk vooringenomen en onbillijk beoordelen, louter omdat ze van hun eigen capaciteiten als schrijver of filmmaker of musicus overtuigd zijn (ze vinden

zichzelf artiesten) en zich zozeer identificeren met de makers van een kunstwerk dat ze blijk geven van overdreven zelfkritiek of zelfverheerlijking. Velen die in de kunstwereld of de mediawereld werken zullen onder vier ogen toegeven dat ze in feite geboren twijfelaars zijn. Zo'n uitspraak getuigt van valse bescheidenheid; zulke twijfelaars - die zichzelf als zodanig afficheren en daar prat op gaan - twijfelen minder aan hun kwaliteiten dan aan de smaak van het publiek en klagen over een gebrek aan waardering.

Wie nauwer toekijkt op de wereld van politici en zich over hun levensloop documenteert, krijgt de indruk dat zij allemaal van jongsaf, sinds één bepaalde, nauwkeurig dateerbare gebeurtenis heel goed wisten wat zij wilden, volledige zekerheid hadden over hun doel en zelfs de middelen die ze daarvoor zouden aanwenden. Hun biografie lijkt gestroomlijnd te zijn verlopen; wanneer ze bekennen dat zij op een bepaald ogenblik geaarzeld hebben over een belangrijke beslissing omdat ze in strijd was met hun intiemste principes krijgt dat ene moment een exemplarische waarde; dat ene ogenblik van twijfel staat borg voor hun integriteit.

Door middel van dat ene ogenblik van twijfel dichten deze politici zichzelf een beginselvastheid toe die ze vaak niet bezitten en verhullen ze dat hun carrière allesbehalve planmatig is verlopen, laat staan door hen is uitgestippeld. Vaak zijn het de omstandigheden die hen hebben geleid en hebben zijzelf daar een miniem en zelfs verwaarloosbaar aandeel in gehad. De mensen die ons besturen en graag naar hun intiemste principes verwijzen, menen dat soms oprecht maar ze zijn allesbehalve rechtlijnig, integer en onbeïnvloedbaar.

Ook zij zijn twijfelaars, die hun grote of kleine doelen moeten aanpassen aan de omstandigheden en het nalaten in de besloten kamer van hun geweten uitgebreide vergaderingen te beleggen met hun eigen beginselen. Dankzij hun behendigheid en buigzaamheid, de vaardigheden die ze zich eigen hebben gemaakt om politiek te overleven, slagen ze er in zichzelf tijdelijk onmisbaar te maken. Men zou kunnen zeggen dat de

twijfel die hen soms overvalt minder te maken heeft met hun gehechtheid aan hun principes dan met hun wankele machtspositie en onzekere toekomstperspectieven.

Dat zijn enkel de opvallende voorbeelden van twijfelaars. Gezien al die personen in grotere of kleinere kring bekend zijn, ‘worden ze als succesrijk beschouwd; er zijn anderen die dat genoegen niet kennen; hoe meer hun karakter overeenstemt met de basisdefinitie van een twijfelaar, hoe meer zo iemand letterlijk over alles twijfelt, hoe groter de kans is dat hij allesbehalve succesvol zal zijn. Hij slaagt er voor zichzelf niet in (en lijdt dus een persoonlijke nederlaag), en hij slaagt er evenmin in zijn kleine, sporadische overwinningen, die hij als bij toeval boekt, aan de buitenwereld kenbaar te maken; hij mislukt zowel tegenover zichzelf als tegenover de anderen.

Vanuit een reflex van zelfbehoud houdt hij zijn nederlaag verborgen; maar doordat hij al het mogelijke doet om een confrontatie met anderen uit de weg te gaan, geeft hij niemand de kans om hem op de vingers te tikken, laat staan nieuwe wegen te helpen zoeken. Dankzij zijn heimelijke gedrag onderscheidt hij zich in niets van de anderen. Bij momenten weet hij zelf niet meer wat hij van plan was en beweegt zich zomaar in het ijle voort, zonder richting en zonder duidelijk doel, zodat hij nog minder in staat is om zijn verkeerde weg te corrigeren; hij stapt almaar verder, achter een schutting die hem aan het oog van de anderen onttrekt, en volgt een koers die in zigzaglijn verloopt, zodat hij onderweg schijnbaar voortdurend van de juiste weg afwijkt.

De twijfelaar heeft problemen met zijn tijdsbesef (hij wil nu al bereiken wat hij nog niet aan kan) en met zijn ruimtebesef; men zou beide als lijnen kunnen beschouwen en kruiselings over elkaar leggen en hem op het snijpunt plaatsen. Hij durft zich niet op de lijn naar de toekomst of het verleden te wagen, uit angst dat hij van dat touw zou neervallen; hij durft zich evenmin in de ruimte te verplaatsen, grote afstanden af te leggen of zich in andere landen te vestigen, naar feestjes te gaan (of gewoon te

verhuizen) op grond van diezelfde angst.

Wanneer hij met zijn beide voeten, de hielen loodrecht op elkaar, over twee zulke lijnen wil vooruitschuiven en bijvoorbeeld een oude ervaring (tijdlijn) met een nieuwe omgeving (ruimtelijn) probeert te combineren of omgekeerd (een nieuwe ervaring in een vertrouwde omgeving), merkt hij snel hoe moeilijk dat is.

Hij komt te traag vooruit, zijn bekken raakt ontwricht, en hij vreest een nog pijnlijker val te zullen meemaken. Hij is een te slechte koorddanser om ook maar één lijn uit te lopen, hij is lichamelijk ongeschikt om er twee tegelijk uit te lopen, hij heeft te weinig kracht en durf om vanop zijn snijpunt in één sprong uit die grote rechthoek of vierhoek te springen en zo over alle hindernissen heen te geraken. Door zijn zwakke gezichtsvermogen ziet hij de grond onderaan niet maar enkel een beangstigende afgrond. In feite zou hij nochtans meteen van dat snijpunt kunnen komen en met een eenvoudige sprong op de grond belanden en dan vrijuit in alle richtingen lopen.

Datzelfde ruimtelijk besef begeleidt hem voortdurend wanneer hij door de stad loopt. Elke straat, elke wijk die hij doorkruist, bevat een andere wereld waarvan hem de aanlokkelijkste facetten worden getoond. Telkens opnieuw wordt hij gecharmeerd door de zelfgenoegzaamheid en zichtbare tevredenheid van wat hij ziet.

De topografie van een stad heeft iets kwellends voor de twijfelaar, omdat hij bijzonder gevoelig is voor de subtiele nuances die erin te vinden zijn. Hij kan begeesterd raken door een straat, een tegelpad, het inkijkje dat hij heeft in een woning op een bovenverdieping met een luchter die een warm, indirect licht verspreidt; hij blijft er staan en bestudeert aandachtig het balkon, het ijzersmeedwerk, de raamkozijnen; op zulke momenten blijft hem geen andere mogelijkheid over dan precies in die bepaalde straat, in dat bepaalde huis te komen wonen en het leven van zijn buren tot in de puntjes na te bootsen. De inwoners van dat huis tonen hem wat voor soort leven hij zou

kunnen leiden, welke kleren, welk beroep, welke opvoeding hij zou kunnen kiezen of vroeger had moeten kiezen of later zal proberen te kopiëren.

De indrukken die hij tijdens zijn wandelingen opdoet, volgen elkaar echter in zo'n ijltempo op, dat hij amper in staat is ze met elkaar te vergelijken. Hij pikt er één uit en prent zich die goed in het geheugen en probeert die in zijn leven van alledag in te passen. Omdat hij hierbij lukraak te werk gaat en zich niet eens heeft afgevraagd of dat leven, waarvan hij enkel een vluchtig beeld heeft opgevangen, ook maar enigszins verenigbaar is met zijn eigen karakter, en omdat hij zich dat leven met geweld oplegt, bootst hij dat leven meestal gedeeltelijk na en vindt het na een tijdje oeverloos saai. Hij keert er zich vanaf: hij vindt dat hij dat type leven al voldoende onderzocht heeft en zich best toelegt op het uitproberen van een ander soort leven; maar intussen kent hij nog altijd niets van dat eerste type leven, en heeft hij wellicht iets uitgekozen dat helemaal geen navolging verdiende.

Zijn oriëntatiegevoel wordt aangetast, zijn gezichtsvermogen neemt af; dit alles zorgt ervoor dat hij nog driftiger en jachtiger op zoek gaat naar nieuwe opwindende ervaringen.

De twijfelaar lijdt aan een gebrekkig realiteitsbesef. Omdat hij nooit voldoende energie heeft opgebracht om één bepaalde levenswijze ten gronde uit te proberen, heeft hij er een ongenuanceerd oordeel over; elke ervaring lijkt hem goed of slecht (andere criteria kent hij aanvankelijk niet) en wordt zonder meer afgevoerd wanneer hij er vrijwel uitsluitend vanuit zijn eigen verbeelding mee heeft kennis gemaakt. Intussen blijven al die andere levenswijzen overeind staan, onaangetast door welke zin voor onderzoek of voorzichtige benadering ook, en blijven ze op zijn verlanglijstje staan.

Het geeft niet of die doelen irreëel zijn, verwerpelijk of zeemzoeterig, of ze verouderd, uit de tijd of volkomen uit de lucht gegrepen zijn. Door zijn gebrek aan realiteitszin (hij brengt zijn leven in zijn hoofd door) en zijn constante honger naar

verandering, bekommert hij zich evenmin om begrippen als goed en kwaad; zoals bepaalde kunstenaars enkel bij de kunst of het esthetisme zweren, zweert hij bij zijn zucht naar het onbekende, ongeziene. Wat hij voorlopig nog niet kent, oefent een onweerstaanbare fascinatie op hem uit en zorgt ervoor dat hij desnoods alle grenzen wil overschrijden.

Na een tijdje, nadat hij alle zogenaamd dagdagelijkse, oervervelende ervaringen heeft meegemaakt, belandt hij op een plek waar zijn ervaringsdrift en ingeboren twijfel gevaarlijk dicht in de buurt komen van een troebel, bijna pervers voyeurisme. Hij wil niet zozeer die ene bepaalde ervaring opdoen maar zichzelf observeren terwijl hij andere levenswijzes uitdenkt en bekijkt.

De ervaring als zodanig wordt nog verder van hem afgeduwd. Onder het mom dat hij het palet van zijn ervaringen moet verruimen, veroorlooft hij zich de nodige buitensporigheden. Hij kan dat zonder ook maar de minste scrupule te voelen. Hij doet mensen pijn om na te gaan hoe hij daarop reageert, kan zichzelf vernederen om zijn trots en weerstandsvermogen te testen, liegen om zijn eigen schaamtegevoel op de proef te stellen, hij kan informatiemateriaal (in boeken of video- of klankbanden) verzamelen over alle mogelijke gruwelen of perversiteiten; en wanneer hij aandachtig kijkt en luistert, zijn de beelden of de klanken die hij hierbij opvangt van ondergeschikt belang; hij kijkt naar zichzelf. Hij organiseert zijn intieme feesten van pijn en genot, waarin alles prikkelend en opwindend is en hijzelf de enige echte aanwezige is, gastheer en gast, gluurder en begluurde tegelijk. Zo wordt elke ervaring - in wat ze aan concreets te bieden heeft - nog verder van hem afgeduwd en monddood gemaakt nog voor ze de kans heeft gehad wortel te schieten en angst, voorkeur of weerzin in hem op te wekken.

Door die toenemende verwijdering van de werkelijkheid - ze wordt telkens een beetje verder van hem af geschoven - wordt dat geheel van draden waarop hij stond, ongeduldig trappelend op dat snijpunt, hoger getild zodat de kubus in grootte toeneemt en het voor hem onmogelijk wordt, zelfs als hij

dat zou willen, om met één sprong weer op de veilige, begane grond te belanden. De kubus sluit zich en wordt massief, zodat de twijfelaar ongehinderd heen en weer kan lopen en dingen aandurft die hij vroeger nooit had gedaan; maar hij vermijdt de draden die hij voordien wilde uit lopen. Hij is ze vergeten. Al kan hij dan vrijelijk beginnen bewegen, hij kan dat enkel op één bepaalde oppervlakte.

Na een zekere tijd onderneemt hij zijn verkenningstochten enkel nog op het domein van de verbeelding en zoekt nieuwe plekken op en onderwerpt ze aan een onderzoek - maar dat onderzoek is maar een alibi om een duidelijk afgelijnd vertrekpunt te hebben van waaruit hij zijn verbeelding vrij spel laat. Hoe onzinniger zo'n plek, hoe rijker zijn verbeelding zal zijn en hoe meer hij ervan zal genieten; hij houdt ervan telkens nieuwe uitdagingen en doelen te verzinnen en bij zichzelf vast te stellen hoe hij er zich een tijdlang door laat betoveren, ze even later doorziet en er zich zo snel mogelijk weer van af wendt.

Hij loopt letterlijk heen en weer - van zijn doel weg, naar zijn doel toe, van zijn doel weg, naar een ander doel toe; het enige gebied waar hij zich werkelijk thuis voelt is zijn verbeelding; hij loopt nog altijd op die kubus, maar omdat hij er de omtrekken van kent, hoeft hij niet eens meer naar zijn voeten te kijken maar staart hij gewoon voor zich uit. Wanneer hij zich op vertrouwd terrein voelt en zijn vrees voor een ongelukkige valpartij is uitgebannen, loopt hij met gesloten ogen rond - een buitenstaander merkt nauwelijks een verschil in zijn manier van bewegen, die even kordaat en beslist is - en is alle twijfel voor hem opgeheven. Hij heeft zich zodanig verzoend met zijn verbeelding dat hij zich om niets meer hoeft te bekommeren.

Het lijkt erop dat hij in een gelukzalige droomtoestand verglijdt. Maar terwijl hij zich zijn volgende fantasie zo nauwkeurig mogelijk voor de geest haalt en ze, om zijn honger aan te scherpen, voorlopig nog even uitstelt, wordt hij een vaag gevoel van onbehagen gewaar: in hoeverre zal hij die fantasie correct kunnen beleven, in hoeverre zou hij niet beter aan een andere

fantasie de voorkeur geven?

Zelfs binnen het paradijselijke gebied van de verbeelding dringen zich dus de wetten op uit de werkelijke wereld. Zelfs daar wordt hij gedwongen de lonende tegenover de minder lonende fantasieën af te wegen; niet dat daar objectieve normen voor bestaan; hij voelt gewoon dat hij binnen zijn fantasie alles zal moeten ordenen, dat hij opnieuw, hoe akelig hij dat ook vindt, beslissingen zal moeten nemen. Er dienen zich allerlei absurde argumenten aan om niet zomaar ondoordacht met zijn fantasieën om te gaan: de tijd dringt (zijn leven zal ooit ophouden, en dus moet hij er zuinig mee omspringen); hij moet niet alleen een rangorde maar ook variatie aanbrengen in zijn fantasieën (of ze worden alle even flets en saai); hij is bang dat al die fantasieën op een of andere dag opgebruikt raken, zodat hij weer gedwongen wordt zijn energie op te laden in de werkelijkheid.

Die op zich onzinnige en misplaatste argumenten wekken een wrevel in hem op en vergallen zijn plezier. Maar de twijfelaar blijft koppig dromen, tot hij op een dag die argumentatie zo steekhoudend vindt dat hij er niet omheen kan en ervoor zwicht.

Van de ene dag op de andere geeft hij zijn fantasieën op en belandt in een niemandsland. Verder fantaseren (vooruit vluchten) kan niet meer, de toegang tot de werkelijkheid (de nuchtere terugweg) is afgesloten. Hij sluimert in, ontwaakt, sluimert weer in, wordt overvallen door vernietigende periodes van zelftwijfel, neemt zich voor al die fantasieën - en ook zijn vertrouwen in de waarde van die fantasieën - af te zweren en koppig de gevaarlijke wand van die ene kubus af te dalen, maar hij is er te lui en verzwakt voor. Hij beslist zich halsoverkop in zijn fantasiewereld te storten, maar de prikkels zijn afgestompt: hij heeft zijn fantasie zodanig uitgehold, dat ze even leeg en uitgeput is als hijzelf. Hij bedenkt tussenoplossingen waarbij hij van beide zijden iets meepikt, maar vindt dat een verraad aan zijn vroegere idealen; hij beslist te doen wat hem het eerste te binnen schiet, maar er schiet hem niets te binnen. Daarom blijft alles

voorlopig bij het oude, hoe weinig zo'n toestand hem ook voldoening geeft en ten slotte ondraaglijk, bijna onmenselijk wordt.

Op dat ogenblik verlangt de twijfelaar dat hij door iemand met geweld de wereld wordt binnengesleurd. Maar niemand kan dat, niemand zou op dat idee kunnen komen, gezien hij al het vorige (tot en met het optrekken en vullen van de kubus) in het geniep heeft gedaan en niemand dat heeft opgemerkt. Gezien hij ongemoeid wordt gelaten, beschouwt de twijfelaar deze houding als een bewijs dat niemand hem nog binnen de werkelijkheid wil.

Uit rancune hierom kent hij pijnlijke periodes van verbittering en opstandigheid (hij die zich anders nooit iets aan de werkelijkheid gelegen liet), en rebelleert tegen zichzelf, tegen zijn eigen luiheid en fantasie. Op langere termijn geeft hij alle hoop op redding op en legt zich toe op het enige dat hij door en door kent: de volledige vertwijfeling. In die zin dat hij twijfelt aan het nut van zijn fantasieën, aan het werkelijkheidsgehalte van de wereld (waar hij niet meer in kan), aan het nut van zijn zelftwijfel, aan het nut van hierover te twijfelen.

Hij bevindt zich op een plek waar alles contradictorisch en verward is, waar zijn bestaan hachelijk en gevaarlijk is (er zijn noch lijnen noch omtrekken noch richtingen), waar alles wat ooit zacht en aantrekkelijk was stug en lelijk is geworden, zodat het onmogelijk is zich een voorstelling te maken, zelfs bij benadering, van wat hij precies denkt en voelt.

De twijfelaar kan lange tijd stilstaan bij dingen die voor anderen voor de hand liggen. Zal hij nonchalant gekleed naar een feestje gaan of zijn allermooiste kleren aantrekken? Hij heeft dat laatste gedaan en is lang niet zeker of dat wel de goede beslissing is, blijft voor de spiegel staan, bestudeert dat ene knoopje op die kraag, die ingestreken plooi, en hoe langer hij naar zijn spiegelbeeld kijkt en andere combinaties bedenkt, hoe lelijker hij wordt.

Onwillekeurig moet hij aan de voorbijgangers denken, die

hem kritisch opnemen wanneer hij hen voorbijstapt, zijn richting uit lopen en hun hoofd draaien om hem ook in profiel te kunnen beloeren; hij zal haastig stappen, de trappen af stormen en over het metroperron rennen met zijn hoofd vooruit, zijn armen als stompe vleugels tegen zijn lijf aangedrukt; een bijzonder onelegante houding, want als de pijpen van zijn broek mee fladderen, gaat ook de zoom omhoog, en gezien die zoom te kort werd geknipt en de rand van zijn schoenen net iets te laag is, zal men zijn kousen zien, waarvan de kleur en het geruite motiefje vloeken met zijn kledij, zodat iedereen hem zit aan te kijken en zij die uit één stuk zijn en navenant gekleed gaan, iets rechter op hun stoeltjes gaan zitten en met hun voeten beginnen dansen, van louter amusement.

Het zijn niet alleen de kleren die hem kwellen (de verticale wikkel waarin hij dagelijks wordt gerold), maar ook de schoenen, zijn kapsel (een onooglijk zoompje bovenaan), de hals, de adamsappel, de nek, de armen (twee schroeven die slordig aan het lichaam zijn gemonteerd), de spillebenen die zich van hem losmaken en hem ongevraagd naar vervelende bestemmingen voeren.

Hij vraagt zich af of hij zich niet beter gedeisd zal houden, al wordt hij dan misschien saai en droefgeestig en maakt een sombere en onsympatieke indruk. Waarom wordt hij uitgenodigd? Niet uit vriendschap, want elke stap buiten zijn deur plaatst hem voor onoverkomelijke problemen. Men nodigt hem uit om hem uit zijn knusse kamer te lokken en te kwellen met irrelevante kwesties. Hij loopt van de spiegel weg, stelt zich dat hele feestje voor, kan alle vragen en wedervragen voorspellen en vindt het allemaal tam en slaapverwekkend; en wanneer hij een allerlaatste combinatie heeft uitgeprobeerd kijkt hij zijn paskamer in en staart naar de armetierige, stijlloze meubelen.

Het lijkt hem ondoenbaar om van dat vertrouwde, afschuwelijke interieur afscheid te nemen, zodat hij toch maar liever afbelt en thuisblijft en opgelucht zijn twijfelplunje (losse kleren en pantoffels) aantrekt en zich op het bed gooit en daar de voor-

en nadelen van het thuisblijven overweegt. Tot hij een koude tocht over zijn schouder voelt en zich langzaam in bed wentelend afvraagt of hij toch niet beter op dat feestje was geweest.

De hemel is vuilgeel met paarse vlekken in wanneer de twijfelaar, geknield op zijn bed, met zijn handen stil naast elkaar op de vensterbank, door het raam naar buiten kijkt. Binnenin hem is een koepel (een glazen deksel waaronder zijn twijfel ligt; en die is doorzichtig zodat hij al zijn gedachten secondegewijs kan volgen), buiten hem, los van zijn lichaam, is er een andere stolp (in feite dat huis, dat evengoed een kubus had kunnen zijn), en daarboven, in de verte, weerspiegelt, glanst, schittert de metaalachtige stolp boven de stad die 's nachts een groezelig licht verspreidt. Er hangt een peertje, de enige lichtbron, achter dat ene skeletachtige gebouw. De werven liggen bijna stil, een enkele arm van een hefkraan draait traag boven de daken uit. Overdag is er een schel en pijnlijk licht en zijn de kleuren zo vaag dat ze amper een naam verdienen.

Hij wacht tot de straatlichten aanfloepen: een gezoem, alsof een dier zich rillerig in die buizen uitstrekt, een gemeen getrappel... De huizen trekken hun schouwen in, laten hun daken zakken, harken de koertjes en aanbouwsels met hun platte, scheve, gescheurde daken naar binnen. Alles is in beweging, niets staat nog waterpas. Dat geritsel is niet van dat slaperig gehark noch van het geruis van de bomen (ze staan stom achter geluidsdicht dubbelglas) maar van zijn eigen piepende ademhaling en van zijn knieën die over de lakens schuiven.

Hij beweegt traag en suffig over dat bed zoals anderen gejaagd door hun kamer ijsberen, volgt de lijn van de kreuken, slaat een baan over, legt zijn knie in een andere kronkeling, de diepste van allemaal, en overlegt en kijkt belangstellend naar de omgeslagen zoom, die echter te dicht tegen de rand ligt, zodat hij er geen volledige knie kan op zetten. Hij vordert door die malle haartjes en pluisjes en verdachte korrelige plekken en durft zijn vinger niet uit te steken en sluipt weer, traag, voorzichtig, zijn borst vooruit, naar het venster, naar zijn geliefkoosde venster-

bank.

Hij heeft het koud en verstijft in die houding (zijn neus bijna tegen het raam gedrukt) en ontdooit en valt in stukken uiteen die op het laken liggen; stukjes die noch te lijmen noch te monteren zijn. Is hij werkelijk treurig en ellendig? Nog niet. Tot op de bodem van de pijn, dwars door dat laken en het matras, geraakt hij niet.

Zelfs op die heldere momenten van ondraaglijk leed en pijn ligt hij niet in bed maar staat hij overeind, aan de rand van dat bed, zijn handen in de zij, één voet op de beddeplank, en kijkt onverschillig op dat hoopje mens neer. Zelfs dan is hij twee personen tegelijk, een twee-eenheid die vermenigvuldigd kan worden tot achter die ene rechtstaande twijfelaar een rij identieke twijfelaars staan die elk iets anders denken, of hetzelfde maar lichtelijk anders, almaar concreter en baziger naarmate de twijfelaar in kwestie verderaf staat van zijn origineel. Ze springen op elkaars rug of staan lachend en joelend tegen elkaar geperst en worden als een akkordeon uitgerekt.

De twijfelaar droomt niet meer van zijn feestje maar van al die dubbelgangers die op elkaar staan gepakt. Ze hebben zijn kleerkast leeggeroofd en dragen een kokmuts op één paar schoenen en verder niets, kousen met gaten, gerafelde onderhemdjes, broeken die neerzakken van hun veel te smalle heupen; het zijn armoedige, marginale twijfelaars. En ze lachen erom. Kon er ooit maar één kledingstuk aan hen vasthaken... maar alles bolt op en verstrakt en glijdt weer van ze af, en ook zij zakken weg... Vanop zijn bed ziet de twijfelaar enkel de eerste in de rij die onbeweeglijk, als een schildwacht, naast zijn bed staat.

De voet van die ene schildwacht maakt zich van de beddeplank los, zijn benen verdwijnen, zijn hoofd dwaalt moedeloos rond en zijn hele romp wordt schimmig, doorzichtig; hij stapt achteruit, duwt zijn soortgenoten weg en wipt behendig in een onderhemdje dat bedrukt aan een stoel hangt. De twijfelaar sluit zijn ogen en droomt, intens, vredig, en met zijn handen vormt hij een soort cirkel terwijl hij in gedachten (met zijn hoofd, waarin nooit iets stilvalt) aan het stuur zit en vrolijk fluitend de stad uit rijdt - het land uit rijdt - de wereld uit rijdt.

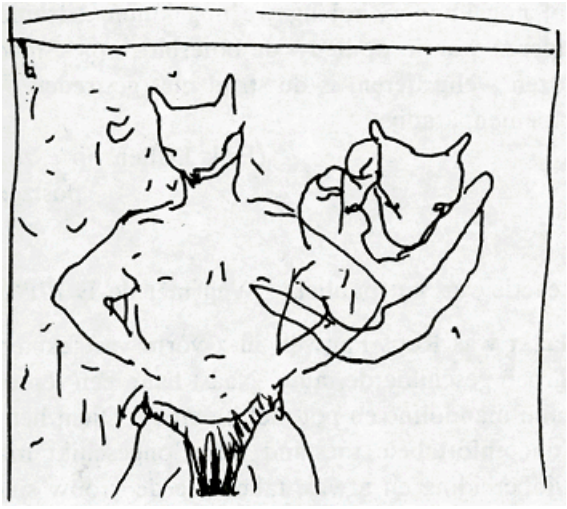

Over de schreef

Xavier van Eeckhoutte
Ons bloemenparadijs

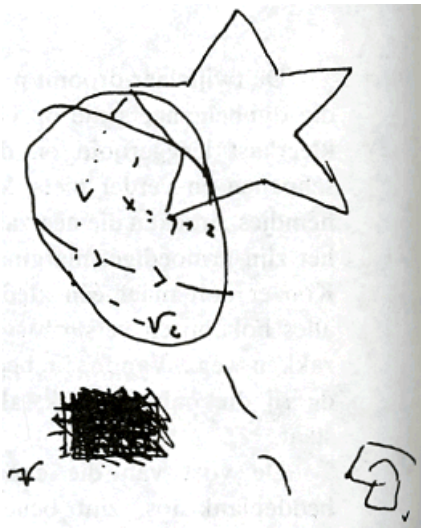

> ‘Ik heb een droom. Als ik mijn ogen sluit, dan zie ik opnieuw het Vlaanderen van vroeger. Het pure, ongerepte Vlaanderen, waarin werken een deugd in plaats van een last was, waarin vriendschap, trouw en deugdzaamheid nog iets betekenden. Dit alles hebben onze vijanden ons afgenomen, ze hebben het ons niet gegund. Maar één ding zullen deze volksverraders ons echter nooit kunnen afnemen, en dat is onze droom. De droom van een zuiver en ongeschonden Vlaanderen. Zolang we dat nog kunnen, zolang we nog kunnen dromen van een Vlaanderen waarin opnieuw de boterbloempjes, madeliefjes en klaprozen welig tieren, is de strijd niet gestreden. Vlaanderen ons bloemenparadijs!
> (Erik Dallen op - zogenaamd - postzegelcongres)

Reactie van het publiek: ‘Weg met de E 17!’

Naakt was Roos Pauwels in x-vorm vastgeketend aan een zachtgroen geschilderde muur. Naast haar, een reproduktie van Gauguin: mandoline en pot met bloemen. Dient het gezegd dat deze oncomfortabele toestand Roos ongeschikt maakte voor maaltijdbereiding en afwas, taken die de vrouw sinds eeuwen

met liefde en zorg op zich neemt

Mark Vandekapelle, doorgaans braaf en vriendelijk - hoed u voor de braven en de vriendelijken (Mussolini B.) - maar vandaag wat overwerkt en dus dringend aan ontspanning toe, sloeg een bijl met al de kracht die hij in zijn tere boekhouderslijf had, tussen Roos' charmant opengesperde benen. ‘Amerikaanse stock - 499 frank’, vermeldde het prijsetiket dat nog aan de bijl hing. Met de zilverzwarte Parker die hij in 1975 gekregen had voor zijn plechtige kommunie beschreef hij zorgvuldig en nauwgezet het resultaat van zijn werk. Gevloek. Slechts één centimeter dieper dan de vorige sessie. De vervulling van zijn droom - een vrouw met één slag doorklieven - leek nog veraf.

Danny Vanyzere genoot. Wat hij zag, bewees dat Vlaamse videofilms even goed zoniet beter waren dan de meeste Amerikaanse, waarin het krioelde van negers, homo's en ander uitschot. ‘Wij Vlamingen moeten maar eens stoppen met het gebukt gaan onder onze complexen. Onze cultuurprodukten kunnen gerust wedijveren met alles wat uit het buitenland komt. Wij hebben van niemand lesjes te leren.’ Hij had het op de maandelijkse vergaderingen in ‘De Roeland’ vaak genoeg gehoord. Dat het meer waren dan holle slogans, daar was hij na het zien van deze film wel van overtuigd. Het verhaal zat goed in elkaar, de akteurs konden er wat van, er was veel aktie en het geheel was doorspekt met typisch Vlaamse humor. Eddy Murphy kon godverdomme de pot op! Alleen jammer dat het weer illegaal had moeten gebeuren, want dat die rooie ratten van Brussel de film in beslag zouden nemen als ze er lucht van kregen, stond als een paal boven water. Zoiets bewees nog maar eens dat er sedert de Frontbeweging niet veel veranderd was. Vlamingen werden nog altijd verdrukt als ze uitkwamen voor hun eigenheid. En dat terwijl Turken en Marokkanen Vlaanderen volzetten met moskeeën zonder dat er een haan naar kraaide. Het werd tijd dat daar eens en voor altijd een einde aan kwam.

Terwijl op het scherm een Zaïrese hoer door twee SS'ers gedwongen werd zich te laten neuken door een Dobermann, begon Danny zijn fluit af te spelen. Juist op het moment dat hij het zaad uit zijn ballen naar boven voelde komen, werd de deur van zijn kamer opengesmeten. ‘Danny, zet die video wat stiller, 't is Walter op de VTM en ik hoor niets van wat hij zegt.’

Hij had het kunnen denken. Kristien, zijn zus die haar kamer naast de zijne had, kwam zijn plezier weer bederven.

‘Zie je dan niet dat ik bezig ben?’ zei Danny terwijl hij gewoon doorging met zich af te trekken.

Kristien keek toe tot het zaad uit haar broers purperrode eikel spoot. Ze had dit al zo vaak meegemaakt dat dit voor haar de gewoonste zaak van de wereld was. Hij was altijd zo geweest, al kind al, toen hij haar dwong toe te kijken terwijl hij plaste.

Toen hij klaar was keek hij haar aan met een grijns die het midden hield tussen ergernis en spot. ‘Walter is een flikker, wist je dat?’ Om zijn zus te pesten draaide Danny de volumeknop nog wat meer naar rechts. Dit was te veel voor Kristien. Met een rood aangelopen gezicht trok ze de videocassette ruw uit het apparaat en keilde ze door het openstaand venster naar buiten.

‘Ben je nu helemaal zot geworden?’ Danny greep zijn zus bij het haar en gaf ze een paar klappen. Instinctief haalde Kristien uit naar haar broers gezicht zodat haar scherpe zwartgelakte nagels zijn kaak openreten.

Danny liet schreeuwend los. Zijn zus stormde naar haar kamer en sloot er zich op.

Cyriel Vanyzere, pint in de hand, keek tevreden rond. Het was een goed gedacht geweest om ter gelegenheid van het 25-jarige bestaan van hun winkel ‘Het bloemen paradijs’ een feest te geven. Zaal ‘De gouden kroon’ zat goed vol: mensen van het dorp, kennissen, familie. Er waren er natuurlijk ook die hij van haar noch pluimen kende, mensen die hij nog nooit in zijn winkel gezien had. Profiteurs met andere woorden. Straks

zou hij wel eens met zo'n kereltje gaan praten. Wat dachten ze wel?

‘Proficiat met de winkel, Cyriel, en verkoop nog veel bloemen.’

‘Bedankt Roger.’

‘En hoe is het nog met de kinderen, wat doen die nu?’

‘Kristien gaat nog naar school en Danny, ja, dat is geen jongen om stil te zitten, nietwaar, hij helpt al veel in de zaak.’

‘Allee, een werker, juist gelijk zijn vader, 't is zo dat het moet zijn. Jonge gasten moeten niet te veel met hun neus in de boeken zitten, daar krijgen ze een weke rug en slechte gedachten van.’

‘Roger, ik ga nog eens tot bij mijn vrouw. Ik zie je nog wel vanavond.’

Cyriel kookte. Hij moest dat juist zeggen, dat jonge gasten moesten werken. Hij, die al heel zijn leven aan de dop stond. De zeveraar. Jammer dat je als kleine middenstander altijd vriendelijk moest blijven tegen de mensen, anders zou hij het hem wel eens ingepeperd hebben. Hij had het trouwens maar al te graag gehad, dat zijn Danny had gestudeerd. Hoe dikwijls had hij het hem niet gezegd, dat hij moest studeren, of dat hij heel zijn leven ja zou mogen knikken, en maar goed genoeg zou zijn om de anderen hun stront op te kuisen. Hij wist dat uit ervaring. Twee jaar had meneer aan de universiteit gezeten, en hij was nog niet eens geslaagd in zijn eerste jaar. Als hij vroeg wat hij daar dan wel had gedaan, zei hij dat er belangrijker dingen waren dan stomweg een diploma halen. Op café gaan, dat hadden ze hem daar in ieder geval geleerd. Iedere avond zat hij in ‘De Roeland’, niet om te drinken zei hij, maar om te praten over serieuze dingen, over politiek en de toekomst van ons land. De onnozelaar!

Met een lang gezicht stapte Danny de Roeland binnen, recht naar de toog.

‘Twee Duvels.’

Dat zei hij om indruk te maken, want de meeste gasten in het café kenden hem.

‘Hola, onze Danny heeft dorst vandaag, en wat is dat daar aan uw kaak, heeft het wijveke gekrabd?’

Heel het café barstte in lachen uit.

Dat was nu eens iets wat hij niet kon verdragen. Hij deed vanalles om serieus genomen te worden, en ze zaten hier altijd maar met hem te lachen. Akkoord, ze waren allemaal wat ouder dan hem, maar dat was nog geen reden. Was het misschien omdat hij aan de universiteit gezeten had? Hij wist dat ze niets moesten hebben van intellectuelen, die ze als ‘links gebroed’ beschouwden. Nochtans deed hij zijn best om zo goed mogelijk met hen mee te praten, als ze het over de Vlaamse beweging hadden en zo, maar ze zeiden dat hij er niets van wist, en dat alles wat hij zei uit boekskes kwam, waar niets dan leugens in stonden.

Voor hij het wist had hij zijn twee Duvels leeggedronken. Van de zenuwen waarschijnlijk.

‘Geef de Danny nog twee Duvels, dat hij wat rapper groeit.’ Weigeren kon niet, want het kwam van Martin. Op de vergaderingen voerde hij meestal het woord. Het scheen dat hij in het dagelijks leven notaris was, en hij deed ook nog iets in de politiek. Hoe de vork precies in de steel zat, wist niemand, want Martin deed altijd nogal vaag over zijn privéleven. Hoe dan ook, hij had gezag en hij kon het goed zeggen. Dat was het enige wat telde.

‘En, zeg eens Danny, wat zijn de problemen? Ruzie gehad met het lief?’

‘Zwijg mij over wijven. Daarbij, ik wil geen lief. Niets dan miserie.’

‘Welke gezonde Vlaamse jongen wil er nu geen lief? Het probleem is alleen dat er niet zoveel keuze meer is voor wie nog een goed meiske wil.’

‘Hoe bedoel je?’

‘Wel, is je dat nog niet opgevallen, al die gemengde koppels tegenwoordig. Die negers, dat heeft nog iets primitiefs, zoals de

beesten, en onze meiskes, ja, die zijn zwak en die vallen daarvoor. Wat wil je, het zijn vrouwen. Het is dus niet verwonderlijk dat er voor jongens als jij niets meer overschiet.'

Danny dacht na. Zo had hij het nog nooit bekeken. Hij had altijd verondersteld dat het aan zijn lelijke kop lag, dat hij geen succes bij de vrouwen had, maar Martin zou wel eens dichter bij de waarheid kunnen zitten. Er liepen de laatste tijd inderdaad nogal veel blanke grieten met een neger rond. En ze wisten nog wat ze pakten ook, want het waren verdomme altijd van die knappe blonde.

'Wat hebben zij dan dat ik niet heb?' vroeg Danny zich luidop af.

'Moet ik het je eens op de man af zeggen?'

Om de spanning wat op te drijven zweeg Martin een paar seconden alvorens te antwoorden.

'Hun piet is langer dan de uwe!'

Iedereen in het café lag plat van het lachen. Ze hadden allemaal meegeluisterd. Alleen Danny kon er niet mee lachen. Hij was nog nuchter genoeg om te beseffen dat hij belachelijk gemaakt werd.

'Verdomme, bende zeveraars, wat weten jullie van mijn piet af? Straks sleur ik hier zo'n neger naar binnen en stroop ik zijn broek af, en dan zullen we wel eens zien wie er de langste heeft.'

Danny dronk zijn Duvel leeg en liep, niet meer helemaal recht, naar de deur.

'Als je dat doet, ben je één van ons', riep Martin hem nog na.

Met zijn handen in zijn zakken liep Danny de Sint-Kwintensberg op. Aan het universiteitsgebouw op de Blandijnberg liet hij zich op de trappen voor de grote ingang neerzakken. Hier waren de problemen eigenlijk begonnen. Voor de univ was zijn leven gemakkelijk geweest. Wit was wit en zwart was zwart. Na twee jaar was er van al zijn zekerheden niet veel meer

overgebleven. Ze hadden het voor mekaar gekregen dat hij soms aan de meest evidente dingen twijfelde. Neem nu de doodstraf. Vroeger vond hij dat een goede zaak, maar nadat hij in de cursus sociologie geleerd had over de invloed van opvoeding en milieu op de persoonlijkheidsvorming, was hij al zo zeker niet meer. Of de stelling dat de enige echte waarheid niet bestond, maar dat er zoveel waarheden waren als mensen. Niettegenstaande hij zijn best deed om al dat academisch geleuter uit zijn hoofd te zetten, misten zijn overtuigingen het vuur van vroeger. De kanker zat in zijn kop, en dat had hij te danken aan de universiteit. Soms had hij het gevoel dat hij gek werd. Het deed hem denken aan een film die hij ooit gezien had over een hond die getraind was om negers te verscheuren. Toen ze de hond later wilden herafrichten, sloeg hij compleet door. Hoe dan ook, nu konden ze allemaal zijn kloten kussen. En hij moest pissen. Danny haalde zijn lul uit zijn broek en mikte zijn dampende straal tegen één van de glazen deuren. Het deed deugd.

‘Ik ben Maaike, een meisje van zestien en met mijn beste vriendin heb ik een discussie over een nogal ongebruikelijk onderwerp. Ze beweert namelijk dat de penis van een zwarte man langer is dan die van een blanke. Zelf geloof ik er niets van. Wat denken jullie ervan?’

Beste Maaike, niettegenstaande wij niet op de hoogte zijn van wetenschappelijke bewijzen terzake, vermoeden wij op de redaktie dat je aan die verhaaltjes niet te veel geloof moet hechten. Het is ook niet van zo'n groot belang hoe groot een man zijn penis is. Ook mannen met een klein lid kunnen uitstekende minnaars zijn!

Kristien lachte. Eigenlijk vond ze er zich al te oud voor, maar als er niets op de televisie was, las ze wel eens de rubriek ‘intieme vragen’ van haar moeders favoriete blad. De belachelijk-naïeve vragen en de onnozele antwoorden amuseerden haar. Ze vroeg zich af waarom die Maaike niet eens de proef op de som nam. Misschien uit angst dat zo'n enorme negerlul haar jong spleetje zou openrijten waarna het nooit meer goed

kwam. Verdomme, nu was ze zelf ook al bezig. Hoog tijd dat ze haar zinnen op iets anders zette. Op haar nieuwe vriend bijvoorbeeld. Met een beetje geluk zat die nu ook thuis te niksen. Eigenlijk was dit een ideale avond. Vader en moeder moest ze voor drie uur vannacht niet verwachten, en van haar broer had ze zeker niets te vrezen. Het was nog wel wat vroeg, amper twee weken kende ze hem, maar wat was er verkeerd aan om samen gezellig een glas wijn te drinken. Op die manier leerde je elkaar ook beter kennen. Nadat ze zichzelf overtuigd had, belde Kristien haar vriend op. Ze hoopte alleen maar dat er niemand vroeger dan voorzien naar huis kwam, want ze hield haar relatie liefst zo lang mogelijk geheim. Daar had ze zo haar redenen voor.

De zwarte en het meisje liepen het Citadelpark in. Terwijl Danny had zitten nadenken op de trappen van de Blandijn had hij ze uit de Krawietel zien komen, een blonde griet en een nikker. Hij had hen gevolgd en aan het einde van de Overpoortstraat begon hij al een vermoeden te krijgen wat ze van plan waren. De smeerlappen. Een tijd lang liepen ze zoekend in het park rond. Toen verdwenen ze achter een paar struiken. Danny sloop zo stil mogelijk nader tot hij door de takken kon zien wat ze precies aan het doen waren. De neger stond recht en het wijf zat op haar knieën, haar hoofd in zijn schaamstreek verzonken. Danny slikte een paar keer. Ze was hem verdomme aan het afzuigen. Gebiologeerd keek hij toe, niet in staat om te kiezen tussen afkeer en lust. Toen kreeg hij een stijve. Zijn lichaam had zelf gekozen. Het maakte hem woest. Hij zou zich toch zeker niet laten meeslepen door zo'n smeerlapperij. Hij sprong recht en stormde op de twee af. De zwarte draaide zich om, maar met een broek half over je benen ben je als man weerloos. Met al zijn kracht beukte Danny zijn vuist tegen de onderkant van de neger zijn neus. Doffe kraak en neusbeen in de hersenen. Er was eens een neger.

Het hysterisch gehuil van de blonde hoer deed hem niets. Het enige wat hij voelde was de stuwing van zijn bloed door

hoofd en pik. Een trap in haar buik - de mooiste plaats van een vrouw - met zijn immer blinkende Bikkembergs kalmeerde haar. Hij dwong haar op de knieën en nam haar. Zoals de honden het deden, want meer verdiende ze niet. De homo's in het park - geschrokken van het gehuil - pakten elkaar wat steviger vast.

In café ‘De Roeland’ was het nog drukker geworden toen Danny de deur opensmeet. Alleen.

‘Wel, schoonen van het bloemenparadijs, waar is uw neger nu?’ klonk het spottend.

Bulderend gelach.

Voor één keer deed het lachen hem niet ineenkrimpen. De verrassing die hij in petto had, gaf hem een superieur gevoel. Rustig wachtte Danny tot het stil was. Toen opende hij zijn broek en haalde zijn penis eruit. Onmiddellijk daarna haalde hij het bloederige lid van de neger uit zijn jaszak en hield het naast de zijne.

‘De mijne is langer’, zei Danny.

Enkele mannen in het café begonnen te braken. Eén van hen was Martin.

Na haar derde glas wijn voelde Kristien hoe haar kutlippen over elkaar gleden bij iedere beweging die ze maakte. Helemaal verwonderlijk was het niet, want speciaal voor de gelegenheid had ze haar sexy lingerie van de Sarma aangetrokken. De gedachte aan de zwarte zijde en het dunne lint in haar bilspleet had haar helemaal opgegeild. Toen ze te kennen gaf dat ze genaaid wilde worden, was het alsof zij het niet was die de woorden zei.

Voor alle zekerheid deed Kristien haar kamerdeur op slot. Stel je voor dat iemand het in zijn hoofd kreeg om toch vroeger naar huis te komen. Na amper tien stoten en op de rap van 2Live Crew kwam ze klaar, op de manier waarop alle meisjes klaarkomen, of misschien niet, want dit was toch wel iets anders. In ieder geval, van één ding was ze nu zeker: een neger had een langere dan een blanke.

Toen rond 4 uur in de ochtend de laatste gasten zaal ‘De gouden kroon’ verlaten hadden, pakte Cyriel zijn vrouw, Jeanine, eens goed vast onder haar rok. Als hij gedronken had, werd hij altijd erg emotioneel, dat wist ze. Nu, van haar mocht het nog wel een keer. Tenslotte was dit een speciale gelegenheid. Bij het openen van zijn broek voelde ze zich wat onwennig. Zo lang geleden was het.

‘Eigenlijk, Jeanine, moeten we toch wel dankbaar zijn. Wij zijn gezond, onze kinderen zijn gezond, de zaak draait goed en we komen niets tekort. Wat kan een mens nog meer wensen?’

In de ogen van Cyriel blonken tranen. ‘Dit is echt het bloemenparadijs’, zei hij. ‘Ons bloemenparadijs’, corrigeerde Jeanine terwijl ze haar rechtermiddelvinger in de aars van haar man wurmde.

Biografische nota's

J.M.H. Berckmans (1953), schreef de verhalenbundels *Vergeet niet wat de zevenslaper zei, Café de Raaf nog steeds gesloten* en *Rock &Roll met Frieda Vindevogel*
Paul Claes (1943), dichter, vertaler, essayist, auteur van ondermeer *De mot zit in de myte* en *Echo's echo's*
Bart de Mun (1951), collectief van specialisten modernisme en deconstructie in beeldende kunst en literatuur
Charles Ducal (1952), publiceerde de dichtbundels *Het huwelijk* en *De hertog en ik*. Dit jaar verscheen zijn prozadebuut *De Meesterknecht*
Kees Engelhart (1957), publiceerde eerder in *Begane Grond*
Jos Evens (1953), leraar Engels en drama, publiceerde het toneelstuk *De zon wentelde*
Willem Frederik Haghenaar (1950), publiceerde eerder poëzie in *Sic, L' Art Froid, DW &B* en *D.B.H.*
Robert Lema (1970), studeerde Germaanse, schrijft poëzie, toneel en scenario's
Ivan Ollevier (l960), BRTN-journalist, publiceerde eerder de dichtbundels *Een ruimte tijd* en *Residu*
Erik Spinoy (1960), publiceerde de dichtbundels *De jagers in de sneeuw* en *Susette*.
Boris Todoroff (1958), publiceerde in 1991 *Isis* en W*rikte hem uit het ijs los en verscheurde het lijk*. Vosseverhalen van de Boliviaanse Aymova-Indianen
Christine Van den Hove (1957), publiceerde eerder drie verhalen voor volwassenen met leesmoeilijkheden bij *Infodok*
Lieve Vandermeulen (1931), gewezen psycho-therapeute, studeert vergelijkende vrouwenstudies in Utrecht
Xavier van Eeckhoutte (1963), journalist *Panorama-De Post*, copywriter, eerste publicatie
Eduard van Riel (1963), studeerde geschiedenis in Nijmegen, publiceerde eerder in *D.B.H.*
Julien Weverbergh (1930), gewezen uitgever van *Manteau* en *Houtekiet/Hadewijch*, recensent *Het Laatste Nieuws*, publiceerde recent *Triomf van de droom* en *De Ufo-saga*.

Bio's grafiek

Ellen Augustynen (1961), vast medewerkster D.B.H.
Carl Jones (1957), ontwerper
Florent Vermeiren (1951), tentoonstellingen o.a. ICC 1992

[advertentie]

[nummer 36]

Bart de Man
De Conincks gesundes Volksempfinden

Soms reactionair, dan weer kleinburgerlijk, maar altijd conservatief: ziedaar een robotfoto van de Vlaamse *poeta laureatus*. Zo iemand verdiende natuurlijk een standbeeld in *De Standaard der Letteren* , waar Piet Thomas onlangs Herman de Coninck als collega-priester-dichter én patroonheilige van de ‘trage lezers’ (DS 31/1-10/11-1992) binnenhaalde. Wie De Conincks nieuwste vluggertje leest: *De flaptekstlezer* , moet Piet alras gelijk geven. Hier spreekt conservatief Vlaanderen op zijn best.

Pallieterke

De Coninck denkt rabiaat apolitiek op de manier van een Van Rossem of De Winter: ‘Democratie is een staatsvorm waarbij een hele kleine minderheid, namelijk een regering, dingen kan doen die driekwart van de bevolking knettergek vindt. (...) Wie is hier eigenlijk zot? Ik vind niet dat je die dingen genuanceerder moet voorstellen, een bom is ook niet genuanceerd. Soms is het leven wel degelijk simpel. Zot zijn: de ministers Urbain, Eyskens, Claes, Martens, Schiltz, Moureaux, Dehaene, Whatelet en misschien vergeet ik er nog een of twee. De volgende vraag is: zijn zotten gevaarlijk? De meesten in Kortenberg niet, maar deze wel.’ Dit is geen passage uit *Pallieterke* , het Vlaamsnationale satirische weekblad dat meer nationalistisch dan satirisch is maar dit is de taal van een columnist zoals hij ‘een goed jaar lang voor de enige linkse Vlaamse krant’ (De Coninck over *himself* op de achterflap) heeft geschreven en zoals het nu op p. 117 van zijn gebundelde flopteksten staat te pronken in al zijn Pallieterigheid. Dat De Coninck zich wel degelijk van blaadje heeft vergist bij het plegen van zijn flauwe plezantigheden blijkt ook uit tal van

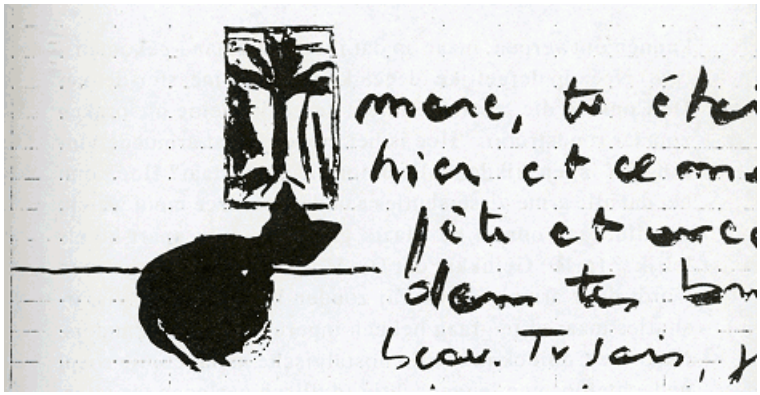

andere boutades die 's lezers oren doen flapperen van plaatsvervangende schaamte voor zoveel Pallieterdom: ‘Ik denk dat Saddam geen pesticiden nodig heeft, hij is van zichzelf pesterig genoeg.’ (p. 61) Of nog: ‘Wat die urineleiders betreft, ik heb altijd gedacht dat dat een beroep was, urineleider. Een preutse benaming voor een mannelijke wc-madam. Maar het blijkt minder autoritair. Het ziet er zelfs democratisch uit, iets dat de doorstroming garandeert.’ (p. 131)

Charles

De Coninck begint zijn gekanker heel *ad rem* met een uitval tegen ‘visuele hinder’. Blijkt toch wel dat ze in zijn Cogels-Osylei - dit juweeltje van Antwerpse *Jugendstil* - een betonnen kubus hebben neergepoot die voor postgebouw moet dienen! Als onze dichter-cultuurfunctionaris uit het raam kijkt bij het schrijven of redigeren van onsterfelijke kopij zal hij voortaan dus migraine krijgen van de ‘visuele hinder’. Hij wordt dan ook overvallen door invallen om ter origineelst: ‘Voor hetzelfde geld, waarschijnlijk zelf voor veel minder geld, had men een mooi gebouw

kunnen ontwerpen, maar op dàt idee is niemand gekomen.' (p. 8) Nee, op dergelijke ideeën komt alleen meester-denker De Coninck die, zoals geweten, de gevleugelde uitspraken zomaar rondstrooit: 'Hoe is het mogelijk dat armoede vindingrijk is, en rijkdom alleen tot kitsch in staat? Hoe komt het dat alle arme vissershutjes aan de Noordzee mooi waren, en alle daarvoor in de plaats gekomen dure apart-hotels lelijk?' (p. 10) Gelukkig dat *De Morgen* niet langer gelezen wordt door arme vissers. Zij zouden hun 'schone' vissershutjes maar al te graag hebben ingeruild voor wat anders. Maar De Coninck in al zijn nostalgische melancholie roept gedachteloos een leugenachtig idyllisch verleden tot alternatief voor een lelijk, modern heden.

Elk experiment of elke aanzet tot vernieuwing in de architectuur - en in de plastische kunsten - wordt door De Coninck trouwens à la Prins Charles doodgewoon verketterd of onnozeltjes belachelijk gemaakt in de trant van: 'Is dat nu ook al kunst?' Een zogezegd tolerante De Coninck: 'Kunst mag van mij lelijk zijn. Maar niet als dat minstens tien meter hoog moet, of een are in het rond.' (p. 183) De Conincks commentaar bij een conceptueel kunstwerk: 'Van dichtbij ziet het eruit als een nog veel grotere schroothoop. Ik moet eens wat kunstzinniger naar mijn vuilnisbak gaan kijken.' (p. 189) Wat gaat er inderdaad boven een schoon schilderij met een armoedig vissershuizeke?

Anti-intellectualisme

De Coninck heeft *sowieso* iets tegen abstracties of begrippen, zoals hij per definitie gekant is tegen wat met argumenterende logica of met denken heeft te maken. Dat kunst zoiets als het kind van zijn tijd zou kunnen zijn, vindt De Coninck aanleiding genoeg tot een poging tot scatologische humor: 'Moet een kunstenaar de tijdgeest uitdrukken? Tijdgeest: ik weet niet meteen wat dat is. (Ik zie veel tijd en weinig geest.) En uitdrukken: ja, dat doe je soms per

ongeluk, in een roman tijdgeest, op de wc jezelf.' (p. 142) Nu ja, zoals dat eigen is aan het *gesunde Volksempfinden*, heeft De Coninck niets op met 'denken': 'Ik denk niet. De Delhaize denkt voor mij. Ik denk dat denken niet veel helpt.' (p. 141) En zo strompelt De Coninck maar voort in zijn gebazel vol populistische kwinkslagen, knipogen en stoplappen, genre: 'Ik denk dat denken niet veel helpt.' In het geval van De Coninck helpt denken allicht niet veel, omdat De Coninck te lui is om te denken. (Of te bang?) Want wat betekent denken voor hem? 'Denken veronderstelt woorden, spelen met woorden, constructie van woorden, uitbreiding van de woordenschat. '(*Over Marieke van de bakker* , p. 183) Geef toe: toen heeft meester De Coninck eens heel diep nagedacht vooraleer hij deze woorden op het bord schreef en de klas prompt in lachen uitbarstte om zoveel stunteligheid: 'Stop maar met denken, meester, breid uw woordenschat uit en speel met woorden.' Zo hinkstapt De Coninck in deze columns van woordspeling tot woordspeling zonder ooit maar één keer te denken aan de consistentie van hetgeen hij schrijft, laat staan van hetgeen hij denkt. Van argumenten heeft hij nog nooit gehoord, hij laat alles maar wat flapperen om met zijn woordjesmelkerij de mensen te plezieren. En ondertussen de politici, de experimentele kunstenaars of de intellectuelen maar voor 'zot' verslijten...

Simplisme

Ook op zijn terrein bij uitstek: de poëzie, celebreert De Coninck tegenwoordig de *sancta simplicitas* van tweede-rangsdichters of van jeugdpoëzie als toppunt van onversneden dichtkunst waar elke authentieke dichter nog iets van zou kunnen opsteken. Zo stelt De Coninck het werk van drie zondagsdichters tot exempel voor de hedendaagse dichtkunst, waarbij hij nogal uitgebreid blijft stilstaan bij het werk van éne Rozette Servaes: 'Ik zou erg mijn best

moeten doen om in de produktie van 1990 drie gedichten te vinden van gerenommeerde dichters waar je even lijkbleek van wordt.' (p. 49) En dan volgt er opnieuw een afsluitende boutade van luie denker en veralgemener De Coninck: 'Soms hebben onbekende dichters iets gemeen met onbekende soldaten: die zijn meestal ook beter dan bekende officieren.' (p. 49) Van die dooddoeners, dus, die eigen zijn aan zondagsdenkers.

Elders begint hij naar aanleiding van Armand van Assche - ook niet direct een Vlaamse Mallarmé - te oreren over de importantie van simplistische bijna-poëzie: 'Wij moeten onze tweederangsdichters eren. Want van de eerste rang hebben we er niet zoveel, en die van de tweede rang staan met hun beste gedichten vaak dichter bij de lezer.' (p. 52) Nee, Herman, de goede dichter zou beter de betere buitenlandse poëzie lezen dan zich te verlustigen in regeltjes huisvlijt in het werk van minderen. Tenzij hij natuurlijk zelf zweert bij negentiende-eeuwse domineespoëzie waarin het realisme van de huiskamer - pa, ma, vrouwtjelief en het bloedje in bed - de boventoon voert.

Tenslotte geeft De Coninck nog wat voeding aan het romantische fabeltje van de edele wilde door hem meer 'respect' voor de literatuur toe te dichten dan de geschoolde academici en politici die het voor het zeggen hebben in onze samenleving: 'Sindsdien denk ik dat echte analfabeten meer respect hebben voor literatuur, voor cultuur, voor wat ze missen, dan het soort afgestudeerde analfabeten door wie wij geregeerd hebben.' (p. 116) Kortom, de Coninck huldigt onmiskenbaar de slogan 'eigen onderontwikkeld volk eerst', of het nu poëzie dan wel cultuur in het algemeen betreft.

Conservatisme

De Conincks apolitieke houding, zijn verkettering van het experiment in de kunst, zijn anti-intellectualisme en zijn stuitend gekoketteer met simplistische slogans en vijfde-rangspoëzie vinden finaliter hun oorsprong in zijn conserva-

tisme. Wanneer hij peilt naar het geheim van Van Wilderodes ‘'sensitief geraffineerde’ poëzie, stelt hij in de parenthese een betekenisvolle retorische vraag: ‘Of komt het door de kunst van het brevieren, dat superieure wandelen al peinzend - waarom heeft men dat alleen voor priesters verplicht gesteld? - dat Van Wilderode ook natuur heeft leren lezen als een raar, ritselend soort tekst?’ (p. 90) Iedereen zou -aldus De Conincks *wishful thinking* - verplicht moeten worden om te brevieren, om te ‘wandelen al peinzend’ omdat De Coninck nog altijd leeft in een pre-moderne, niet geïndustrialiseerde wereld waarin de ‘superieur wandelende en peinzende’ priesters het voor het zeggen hadden. Op diezelfde manier ziet De Coninck zichzelf als een traagzaam brevierende poëet of als een cultuurfunctionaris van het ‘trage’ patrimonium.

In een vorige bundel wierp De Coninck zich trouwens op als kampioen van conservatisme in kunst en literatuur: ‘Misschien heeft literatuur, en zeker poëzie, vooral een soort bewaarfunctie: laat alles juist zo traag mogelijk gaan, de absolute stilstand van een gedicht is het einddoel, de bekijkbaarheid, het stilgezette beeld. Dat is conservatief, maar dan zoals een wijnkelder dat is - wat intussen wel inhoudt dat je je het vuur uit de sloffen loopt om hem met de recentste wijnjaren aan te vullen. Of het is conservatief zoals een museumconservator dat is, die op zijn oude Breughel de hypermodernste bewaartechnieken toepast.’ (*Marieke*, p. 208) Erg geïnspireerd zijn De Conincks conservatieve modellen dus niet: een brevierende priester, de pantoffelheld én bourgeoise eigenaar van een wijnkelder en een conservator die bij zijn oude Breughel zweert. Erg geïnspireerd is De Conincks conservatisme dan ook niet omdat het elk historisch perspectief mist. Zoals de katholieke theologie een eeuwig, statisch mensbeeld propageert waarin nooit iets nieuws onder de zon gebeurt - de mens zal altijd de mens blijven, zo gelooft De Coninck blijkbaar in de alleenzaligmakende kwaliteit van een traagzame, min of meer te controleren wereld waarin alles net niet in slaap valt van verveling.

[advertentie]

Ooit was het anders. Toen De Coninck zijn eerste bundels poëzie publiceerde vol ‘jong-realisme’ (De Coninck) schreef hij pretentieloos mousserende versjes die het best als poëtische *copywriting* kunnen worden getypeerd. Maar na de bundel: *Zolang er sneeuw ligt* verloor De Coninck blijkbaar zijn jeugd, zijn haar en zijn poëtische charmes. Hij verzuurde en begon zich te gedragen als een cultuur-functionaris die ‘serieuze’ poëzie wou schrijven vol bijbelse wijsheid over de vergeefsheid van leven en liefde: ‘Over mijn eerste dichtbundel, geschreven toen ik nog geen kinderen had: ik dacht toen dat de wereld en de liefde slechts veroverd moesten worden. Sindsdien vrees ik dat je alles slechts kunt verliezen, maar zo traag mogelijk.’(p. 158)

Zoals het *ancien régime* angstvallig blind bleef voor de moderne tijd, zo preekt een ontnuchterde, vermoeid werkende De Coninck een van alle historisch besef ontdane verheerlijking van het trage. Tegelijk verdoemt hij de moderne tijd en haar essentie: de snelheid die door hem simpelweg als onnatuurlijk en des duivels worden afgewezen: ‘Communicatie gaat aan snelheid ten onder. Zelfs het geschreven woord, ooit voertuig van de rustige gedachte, verwordt, wellicht om te kunnen concurreren met de snelheid van de nieuwe media, tot een haastig gestencilde nota, een gauw bij elkaar gefotokopieerd standpunt, en in de kranten tot een afgescheurd en meteen van een titel voorzien telexbericht.’ (*Marieke*, p. 180) Daarbij is het toch zonneklaar dat een moderne, ‘snelle’ wereld op haar beurt een andere literatuur creëert met een ‘snelle’ literaire vormgeving die als ‘écriture automatique’, ‘videoclip-stijl’ of ‘filmische stijl’ zou kunnen worden getypeerd. Ook deze ‘snelle’ moderne literatuur heeft trouwens heel wat mechanismen van de ‘trage’, pre-moderne literatuur in haar repertorium, zodat beide elkaar hoegenaamd niet uitsluiten.

Maar De Coninck houdt niet van geschiedenis en wil van geen verandering weten. Wat niet traag is, snel is én dus slecht. Hij heeft zich verschanst in zijn Jugendstilpaleis en komt alleen nog maar buiten om zich te laten

vieren door gelijkgezinden. Ondertussen hengelt hij met zijn melige woordspelletjes naar de gunst van het volk om op die manier de conservatieve *status quo* zolang mogelijk te laten voortduren. Ook al weet hij dat hij verliezen moet, dan liefst zo traag en zo laat mogelijk. Van een dergelijk defensief, ontgoocheld en verblind conservatisme hoeft niemand iets te verwachten, laat staan, lessen te krijgen.

Of is De Coninck toch nog vatbaar voor verandering?

Dirk van Eylen
Piëdestal

Paraplu

Grijze regenachtige dag
beter weer is denkbaar niet
voor begrafenis van vaders

Van mijn moeder
zie ik alleen de paraplu
en druppels daarop

door een vochtafstotend middel
opbollend tot lenzen
zoals vroeger in de tuin

water op koolblad
de nerven opeens zo duidelijk,
poriën, een dondervliegje

daarin verdronken
leefde voor altijd
in een andere wereld.

Het boek der natuur

Vanochtend viel het licht
anders door het gordijn.
Je bent niet echt verrast, je
luisterde naar het weerbericht.
Toch maar wandelen hoewel
je weet je laarzen niet
perfekt waterdicht.
Voetstappen die je achtervolgen
als de eerste man op de maan,
je zolen zuigen smeltwater aan.
Sneeuw is sneeuw is sneeuw
is wat je denkt en
tegen beter weten in probeer je
te zien wat dichters beweren te zien:
zuiverheid, angst voor de dood
of erger nog, onbeschreven papier.

Mijn kamer

Voor ik mijn kamer betreed
kijk ik door het sleutelgat
om afwezigheid te bespieden

de stoel, de tafel, de toetsen
van de schrijfmachine, het bed
dat werd beslapen, ongezien.

Niet dat ik eenzaam ben of zo
- wat mag dat wel zijn? - gewoon
nieuwsgierig naar mezelf als
ik er dan toch niet ben.

Kamp

Ik bouw een kamp met mijn zoon:
vier lakens met wasknijpers vast

's nachts slaapt hij daar
of doet alsof
is bang van de
geluiden in het bos
vreest schaduwen
van de dingen los.

ik rook een sigaret
in de keuken
als naar t.v. kijk ik
naar de weerspiegeling
van de gloeiende
askegel in het raam
de radio staat geluidloos aan

buurman is dronken
de koplampen van zijn wagen
duwen schaduwen voor zich uit
door de muren van het kamp

schimmen schuiven over het gras
verschieten in de nacht
mijn zoon, ik weet nu waar
zonder hem te zien

voor Kaspar

Wachten

Het lijkt een wedstrijd wel
bij de bushalte waar ik ben
aangeland in één telefooncel,
verlicht, duizenden muggen dansen
een zoemende wolk bij mekaar
ik draai mijn nummer, mezelf
zo ver mogelijk bij de muggen vandaan.
Daarna is de man uit Jim's Motel
aan de beurt: een t-shirt zonder
mouwen, een broeksriem met koperen
leeuwekop.
Zijn meisje zet zich op de motorkap
van hun wagen. Met haar armen
om haar knieën geslagen
kijkt ze langs hem heen naar
waar een onweer licht en dreigt
zonder korterbij te komen.
Wie het eerst verbinding krijgt wint,
zo heb ik het bedacht,
verdrijf ik tijd op wacht.

Laatste keer over Broadway lopen
en daar met opzet niet aan denken.
De maan is niet op, dat scheelt.

Je raapt alle lege sigarettepakjes
van straat voor nader onderzoek.

Ooit zal je hem vinden:
de voor het ongeluk geboren lul,
de godvergeten klotelul,
een pakje Camel als portemonnaie
gebruiken en met de laatste
sigaret het geld vergeten.

Louis-Paul Boon
Berichten aan mijn uitgeefster

[Om privacyredenen is dit tekstgedeelte niet zichtbaar.]

Bart Mabilde
Een zucht van warme wind

- Geen Bier -

‘Is er bier?’

De waard schudt zijn hoofd.

Geoff gaat gelaten aan een tafeltje zitten en rolt een joint. De waard schudt opnieuw zijn hoofd, maar Geoff concentreert zich op een vlek boven het hoofd van een oude vrouw die aan het uiteinde van de toog zit. Het is donker en de vlek is amper te zien. Toch probeert Geoff de vorm ervan te onderscheiden. Het zou een schroeiplek van een kaars kunnen zijn, maar hoe kan, maar hoe kan de hitte van zo'n kaars helemaal tot bovenaan reiken, zijn arm uitstrekken en met grillige hand een donker symbool inkleuren op het beukehouten plafond? De deur zwaait langzaam open en het licht van een straatlantaarn glijdt zachtjes over de vloer naar binnen. Want alhoewel het pas amper schemert branden de lantaarns volop.

Hans stapt regelrecht op het tafeltje van Geoff af, gaat zitten en zegt: ‘In de Middenstad zijn opnieuw zeven koelkasten verdwenen. Het wordt een gewoonte.’

‘Merde.’

‘Zeg dat wel.’ Hans knikt en gaat verder: ‘Plus daarbij nog 'n aantal stofzuigers.’

‘Ach wat.’ Geoff haalt de schouders op, ‘het is zoals je zegt een wekelijkse gewoonte.’

‘Maar ga eens met Bengjéh praten.’

‘Dat zal ik doen. Dat zal ik zeker doen.’

‘Je weet nooit hé.’

‘Inderdaad.’

‘Bengjéh heeft zowat overal een vinger in de pap om te proeven wat gebrouwen wordt. Bengjéh is een verdomde fijnproever, alleen gedraagt hij zich zo...’

- Bengjéh -

In de Middenstad is opnieuw een koelkast verdwenen. Dat maakt acht.

Maar hier, in de Donkerwijk, is alles normaal. Het is broeierig warm, veel mensen staan of zitten in de deurgaten van hun houten huizen, drinken en roken en eten (vooral eten, heleboel dikke mensen hier - maar de katten zijn graatmager.)

Enkele huisbazen doen hun dagelijkse ronde om de huur op te halen. Zij zijn de enige die te voet gaan (op mij na), maar als ik even stil zou staan en kijken dan zou ik grote Duitse wagens zien die stapvoets volgen, op enkele meters afstand, elk met een kleine file van een twintigtal auto's achter zich. Als er meer dan vijf huisbazen in dezelfde straat hun geld ophalen zit het verkeer gegarandeerd muurvast.

Ik heb gisteren in de Club Dust gehoord dat de regering een wet uitwerkt om het aantal huiseigenaars per straat te beperken. Dat zou een hele verbetering zijn.

Hoe dan ook, in Donkerwijk hebben ze geen last van de verdwijningen. Omdat zulke spullen hier slechts sporadisch te vinden zijn. Omdat de daders hier zelf wonen, naar ik vermoed.

En daarom ga ik te voet naar Bengjéh's huis. Informant van beroep, heel oud &grijs haar, bruin en getaand gezicht, een brede neus boven smalle lippen met een komische grijns, altijd dronken en voorbestemd om in de vroege morgen langs straat gevonden te worden, half dood, en op een keer misschien gewoon dood, kapot, finished, door drank, door caféruzies, door toeval of door de fijne houten pennen

die hier overal te koop worden aangeboden, beter dan vuurwapens als je weet hoe ermee om te springen.

Voorlopig kaart en drinkt Bengjéh lauw bier, en niets stoort hem daarbij, net zoals geen enkele vraag hem uit zijn evenwicht brengt en hij steeds een antwoord weet te geven. Een heel nietszeggend antwoord.

Het is een kwestie van schiften en zeven. Bengjéh is de stroom en de modder waarin mannen en vrouwen rond-wroetten, duizenden jaren terug. Modder vol goud, maar vaker dan dat modder zonder meer.

Heel, heel zelden laat Bengjéh ook zo'n goudklompje uit zijn mond rollen. En dan moetje er vlug bij zijn, wil je eerder dan de anderen die informatie in je hoofdstuk verwerken en een stap verder gaan, een stapje naar de oplossing. Dat is dus Bengjéh. Een stapje naar de oplossing. Niets meer dan dat. Hij woont in een afgeleefd bakstenen huis, en binnen is het donker en vuil. Een deur is er niet, maar de stoep en de bordes zijn overbevolkt, eivol kinderen, katten en onduidelijke wezens, als een oude boom die nauwelijks zijn vruchten weet te dragen, en hoezeer je ook je aandacht bij je voeten houdt, je trapt altijd wel ergens op, waarna een gebrul je aankondigt bij Bengjéh. Efficiënter en goedkoper dan een butler met zilveren dienblad waarop visitekaartje van mijnheer. Buiging. Af.

- Stoet in de Stad -

In de Stad is het vreemd druk en kleurrijk. Door de felle gloed van de zon kleuren de muren bruinrood in plaats van het zachtere roze, en de kraampjes met brood en sla en vijgen en olijvenpuree staan naast de kraampjes met Torkesj, naast de kraampjes met sappen en Tantas en de kraampjes met vruchten en alles wordt om ter luidst geschreeuwd, er wordt geruild en afgeboden en gestolen; maar toch is het er anders dan anders, het is bedrukter, er zijn opvallend veel

vreemdelingen en ze lijken allemaal hetzelfde te zoeken als de vreemdelingen en ze lijken allemaal hetzelfde te willen, sommigen zijn zelfs uit op bloed en allemaal gaan ze mijn richting uit.

- Geen Bier -

De waard heeft nu een kartonnen flapje met de tekst GEEN BIER op de toog geplaatst - het kaartje leunt broederlijk tegen de droge tapkranen. Moeilijke tijden. Geoff rolt een joint en de waard kijkt verstoord. De vlek op het plafond lijkt verdwenen. De oude vrouw is present. Hij heeft Hans niet zien binnenkomen. Dondert niet. Hans is te vertrouwen. Zijn loopjongen en leerling.

‘Wat zei Bengjéh?’

‘Hij stuurde mij naar een theehuisje in de Stad - bij een dikke dealer.’

‘En?’

‘Dood.’

‘Wie? De dealer? Ook?’

‘Nee. Dood spoor.’

‘Kan niet.’ Hans schudt heftig het hoofd, kijkt om zich heen en fluistert: ‘Bengjéh is dood. Vermoord. Vier uren hadden ze nodig om alle houten pennen uit zijn lijf te halen. Je vermoordt niet iemand voor een vals spoor.’

- Dikke dealer -

‘Ben je gehaast?’

Ik mompel iets wat zowel ja als nee kan betekenen; ‘Heim’ en ‘Han’ liggen ook dicht bij elkaar, alsof ze hier in de Stad de grens tussen negatie en inwilliging niet duidelijk onderscheiden - je gaat toch kapot, maat, ze màken je kapot, ze snijden een stukje uit je hersens waarna ze je met plezier laten wegrotten, en waarom?... Stomme vraag als alle antwoorden zo verrekt dicht bij elkaar liggen...

Ben je gehaast? De dealer verdwijnt stilletjes achter een rood, druk bedrukt gordijn, al lijkt het voor iemand van zijn omvang onmogelijk zich zelfs maar te bewegen, laat staan geruisloos bewegen in een kamer die volgestouwd, opeengepakt, geconcentreerd, aangestampt als aarde, ingeblikt en geïmplodeerd...

O nee, ik heb geen haast.

De dood wacht wel.

Alweer de Torkesj die me parten speelt. Vreemdelingen lopen in en uit het nauwe steegje waarlangs het hol van de Dikke Dealer te bereiken is, gezichten gapen in de deuropening en ogen proberen tussen het kralengordijn door naar binnen te kijken...

Alweer vreemdelingen, alweer die massa die mij op de hielen zit, die hetzelfde wil als ik, die uit is op bloed - althans sommigen, hoewel ze allen mijn richting uitgaan, de richting van het bloed, toch?, het bloed van Bengjéh bijvoorbeeld.

...waar de ogen mij vinden en betasten en bekoppen, als blinden proberen ze mij te duiden, te definiëren...

Hadden ze ogen gehad, dan was het volgende tafereel hen duidelijk geworden (nadat het donker hen niet langer verblindt): ik zit laag bij de grond in een met zachte stof of wol opgevulde zak, de dealer komt binnen langs het gordijn, hij heeft een kleed aangetrokken, een kleed in een diepgele, aarden kleur met dezelfde motieven als het gordijn, hij zweet, voorzichtig plaatst hij een dampende, rokende schaal met koud geperste Torkesj tussen ons in voor hij gaat zitten en terwijl hij zachtjes rituele woorden prevelt nemen we elk een stuk en laten het smelten in de mond, de wol smelt eveneens en trekt ons achterover, naar beneden, tot onze mond, onze keel en onze neus gevuld zijn met de bittere smaak van kruiden, tot hij ophoudt met prevelen, mij aankijkt en vraagt waarom ik naar hem toe gekomen ben.

Ik zeg omdat ik Torkesj wil kopen.

Hij zegt nee. Hij schudt het hoofd en zegt dat ik lieg, wat onbeleefd is omdat ik van zijn gastvrijheid geniet. Wat wil ik weten?

Bengjéh. Koelkast.

De dealer zucht. Het is erg warm. Ik knik. De warmte, de hitte zeg maar, drijft mensen ver. Het is een stroom, de Elfua, en een mensenleven is geen rots die slechts langzaam erodeert, het is een zandkorrel in een stroom.

Dus ook Bengjéh is meegesleurd, vraag ik.

Ga naar zijn lijk kijken, antwoordt hij, waak bij je vriend.

Een goede raad van een vriend van een vriend.

- Bier -

In het café in de Rue Dante is bier te krijgen. Het zit er afgeladen vol, alle tafeltjes zijn bezet en staan of zitten tegen elkaar, rug aan rug, schouder tegen schouder, of ze zo meteen tien trage passen zullen nemen en om hun as draaien, het pistool in de hand, de hoek schatten en vuren - maar daar is geen ruimte voor, Geoff wurmt zich tussen mannen en vrouwen door, zoekt wanhopig naar Hans, Hans is verdwenen, al uren loopt Geoff heen en weer tussen het café en het huis en de leeszaal en de kalme parkjes waar Hans gewoonlijk te vinden is, ook in het café pendelt Geoff over en weer van de straatkant naar de overliggende muur naar de bar naar de overliggende muur, de lui die bier drinken irriteren hem, de oude vrouw is ergens te zien, verdreven door het volk, of net als de vlek op het plafond verdwenen in het niets. Of net als Hans. Weg.

- Bengjéh -

...Bengjéh een stroom of werd hij meegesleurd; goud-klompje of bedrieglijke zandkorrel, glinsterend gepolijst...

De kinderen zijn verdwenen, de katten op de daken van

de veranda's, op de houten schuttingen die rond sommige huizen zijn geplaatst, ze vechten of slapen of staren naar een punt dat alleen zij kunnen zien.

Ik ga binnen. Een deur is er niet. De trap op, naar de kamer waar Bengjéh kaartte en dronk. Hij ligt er, met als enig gezelschap een aantal brandende kaarsen en een niet te verdrijven, sluimerende geur van zijn eigen bederf, een zoete ondertoon van rotting, wat hij een aangename parfum zou gevonden hebben.

Op een stoel aan het hoofdeinde van de houten schraag ligt een gebedenboek, ik ga zitten, het boek in mijn handen zonder het open te slaan, en kijk naar het gezicht met de grijns, een verstarde grijns maar toch de grijns van Bengjéh. De rest van zijn lichaam is bedekt met een laken.

Er zijn nog mensen in het huis. Ik hoor voetstappen op de trap. Het boek blijkt niets anders te bevatten dan oude gebeden uit de Stad, die ik niet kan lezen, niet kan begrijpen. Toch zit ik met voorovergebogen hoofd als de anderen binnenstappen, ik bezie de letters en de tekens, wacht tot de laatste is binnengekomen en deur gesloten voor ik opkijk.

Dan zie ik Hans. In een kleed zoals een oude man in de Stad, maar Hans draagt bier en een kaartspel in zijn handen, en hij rookt sigaretten. Net als de mannen van Donkerwijk. Hans geeft geen kik. De anderen merken mij op maar geven geen teken, geen woord, geen gebaar met het hoofd, niks. Ze gaan allen aan een laag tafeltje zitten, roken, drinken en kaarten. Hans kijkt in mijn richting, door mij heen zo lijkt het.

Ik sta recht, loop naar het tafeltje en neem een ontkurkt flesje bier. Het is ijskoud, een verfrissing in de bedompte kamer. Alle mannen roken, drinken en kaarten, ik kijk toe. Niets dan tot het bier op is en het spel gespeeld.

‘Heb je Bengjéh al gezien?’

Ik knik en open mijn mond.

Maar ik lieg. Ik heb enkel het hoofd van Bengjéh gezien.

Alle mannen staan nu recht. Hans trekt Het laken weg van het lijk en hurkt bij het voeteneinde. De anderen nemen enkele zware, trage passen en gaan in een cirkel staan. Ik word uitgenodigd om Bengjéh te groeten. Wat er over is van Bengjéh verdampt in de hitte, de zoete geur vormt samen met de sigaretterook en onze eigen adem een deken dat ons bedekt en verstopt als kleine jongens die in het geniep een gepikt boekje bekijken.

Het gebedenboek ligt op de stoel maar niemand neemt het op en leest iets voor.

Ik kijk naar Bengjéh, op de schraag met de kaarsen, en bij het licht ervan zie ik dat zijn wonden opgedroogd zijn, even droog als zijn vel, geschilferd, en de wonden vormen een patroon, het motief van het gordijn en kleed van de dealer, Hans draagt ook zo'n kleed en hij ziet mijn ogen heen en weer flitsen tussen de motieven en de bloedkorsten, opgedroogd, dood als stof, stoffig als oude wol.

'De hitte drijft ons, onze doden rotten weg voor ze begraven worden, het stof kleeft aan onze lippen en kelen, amper weg te spoelen met lauw bier, het knarst tussen onze tanden en op een ochtend werd ik wakker en wist ik dat ik er genoeg van had, ik piste mijn gele ochtendurine in het gele zand en zag de vlek verdampen en verdwijnen, en zo wou ik niet sterven.

'Dat zijn de woorden van Bengjéh.'

Hans kijkt mij recht in de ogen. Heeft onder het spreken een mes uit de plooien van het kleed gehaald. Ontleedt Bengjéh, vouwt hem op, snijdt met grote vakkundigheid verschillende onderdelen los en vouwt het lijk samen, plooit het, past het als een puzzel tot Bengjéh niet meer dan de helft van zijn oorspronkelijke lengte meet - dan bewegen de andere mannen, ze tillen de schraag op, dragen het de kamer uit, trap af, gang door, nu worden er wel gebeden gepreveld, wierook wordt ontstoken, niemand rookt.

Enkele trapjes op, in een geblindeerde kamer staan tien-

tallen koelkasten. Verschillende motoren slaan aan en rommelen en zoemen, toch is het lawaai naar buiten toe amper te horen. Ze lopen recht op een grote, rode koelkast af, een model van tientallen jaren geleden en ik herinner mij dat Bengjéh drie gouden tanden in zijn mond had, vraag me af of ze er nog zitten, of zijn ze uiteindelijk toch uit zijn mond gerold en is Bengjéh dan toch een stroom, geen korreltje, geen rots, geen mens maar een stroom die meesleurt.

Ze begraven Bengjéh in de rode koelkast. Stel hem in op maximum en plooi me dubbel tot ik er in pas. Het is zo verrekt warm. Alles ligt zo dicht bij elkaar. Enkel een dunne metalen wand, wat plastic en isolatiemateriaal scheiden koelte en hitte van elkaar, en waarom? Waarom?

Peter Ghyssaert
Gedichten

De voorwerpen

Een porseleinen koffiekan;
een glazen wijnkaraf
boven zijn stand geslepen;
een broche met een diamant
van bergkristal.

Een vingerhoed, geëmailleerd;
de tuit van een gebroken erfstuk
en daarin een lange barst
als een fossiel bewaard.

Een groene suikerpot
waarin de bijen klommen
en een handvol scherven - Moeders
fraaiste voorwerpen.

Zij trekt zich al hun breuken aan,
hun wandelingen in de kast,
hun eeuwig zwerven met de steeds
weer terugkerende, half vergane geuren
van haar jongemeisjesleven.

De gestorven boomgaard

Stof en stilte paren in hun kruinen
als in doorgerotte hemelbedden;
zachtjes klinkt het waaien naar
een sluipende vermolming.

Diepgezonken handschoenen van plukkers;
die hun heil in fruit zochten zijn weg,
vertrokken als de zon
en al de suikers van zijn vrede.

Aan stammen, streng antiek,
staan schaduwen als deuren open
op vergane schorsen en de lampen
van de zwammen.

Als in eeuwenoude kabinetten
begint het zacht geruis
van een mechanisch uitgesponnen
en sinistere muziek.

De boekenkast

Voorwerpen uit een mild verzamelaarsbestaan
op elke plank -

Afrikaans profiel; ivoren zwaarddrager
en één etage hoger: oud kompas;
een poppetje in Doulton porselein;
een glas: Boheems, venijnig groen.

Dat alles volmaakt waterpas;

schoonheid ter inleiding
en dieper brandend achterin:
voorzichtig aangeroerde wijsheid.

Glaspanelen met
een uitgeslepen vingergleuf
een glimp verzamelend van wat de kamer rijk is:

lamp die straalt en verre fruitschaal;
zwakke nevel van een gouden lijst
rond een troebele vlek - duister
geschilderde familiegroep.

Het feest

De klok deed zeven slagen;
tijd om te gaan eten
maar de schimmel kroop op tafel
en de koelte was vergeven

en de appels waren voos
en ontdaan van hun vernis
en de peren waren beurs en
vol van rottenis

en de schalen werden helder
- in één oogwenk - als een bron
waarin zich, majesteitelijk,
het eind van dit verval bevond

- betoverend stilleven
met van elke kleur een zweem
maar de klok deed zeven slagen
en het schilderij verdween.

Kleine studie

Er stijgt een zon vol clavecimbelklanken
over 't landschap;

de beste kunstenaars
zijn in het licht aanwezig:

achter goud, achter mythologie
staat hun spinet.

Er daalt een zon vol zachte paukenslagen
aan de einder;

de laatste kunstenaars
zijn vóór de nacht geroepen:

achter rood, achter begoocheling
staat hun keteltrom.

Lilian Faschinger
De nieuwe Scheherazade

Vertaling: Micha J. Knijn
Die neue Scheherazade *is de in 1986 verschenen debuut-roman van de Oostenrijkse schrijfster Lilian Faschinger (geboren in 1950 te Tschöran). Naast deze roman publiceerde ze* Selbstauslöser *(Zelfontspanner, poëzie en proza, 1983) en* Lustspiel *(Blijspel, roman, 1989); een verhalenbundel is voor 1993 aangekondigd. Naast een vijftal prijzen die zij voor haar creatieve werk kreeg toegekend, deelde zij in 1990 met Thomas Priebsch de Oostenrijkse Staatspreis für literarische Ubersetzer voor hun vertaling van Gertrude Steins* The Making of Americans.
In De nieuwe Scheherazade *vertelt een vrouw van Oostenrijks-Iraanse origine, Scheherazade Hedwig Moser, een bonte mengeling verhalen aan de Perzische koning Schahriar. Evenals de 'oude' Scheherazade moet zij vertellen om te overleven - niet vanop een vliegend tapijt, maar vanuit een sofa, de telefoon altijd binnen handbereik. In de loop van de roman wordt evenwel duidelijk dat het doodsgevaar niet direct van de sultan komt, maar van de verstikkende voorwaarden waaronder een vrouw in deze tijd opgroeit en leeft. Het resultaat van haar onophoudelijke, gedreven vertellen/schrijven is een tragi-komische spiegel waarin de lezer een satirisch beeld van de hedendaagse leefwereld te zien krijgt. Onderstaand fragment verhaalt een passage uit de Parijse avonturen van de hoofdfiguur*.

Ik heb de hoorn pas neergelegd, of Dunja belt me op en beklaagt zich erover dat mijn nummer zo lang bezet was: Ik wilde je alleen maar zeggen dat je in de verhalen die je

Schahriar opdist met geen woord mag reppen over je verhouding met Christo. Je bent soms zo roekeloos wanneer je aan het vertellen/schrijven gaat, je vergeet alles om je heen. Denk eraan hoe jaloers hij is, denk aan het ongelukkige lot van zijn boven al beminde vrouw! Hij mag niets te weten komen van je tijd in Parijs na Ali's dood en na Georges' doorschoten kuit. Laat je er niet toe verleiden ook maar een woord over deze liefde prijs te geven, al heeft je geheugen elk beeld opgeslagen. Je snijdt in je eigen vlees. Natuurlijk waren die dagen voor jou onvergetelijk. Iedereen kon van je gezicht aflezen dat je gelukkig was. Je straalde, en alles straalde op je terug, alles lachte je toe: de pannekoeken-bakker, de op Parijs neerkijkende wandelaar rond de Sacré Coeur, de naakte roze pop op de vlooienmarkt, de reclamegezichten op de affiches in de metro, ja zelfs de hoogmoedige ruiters in het Bois de Boulogne. Het begon toen je een laatste maal bij de stadswerken een poging ondernam om het inpakken van het Centre Pompidou te bespreken. Je wachtte op een bruine houten bank voor deur nr. 514. Een man met een map onder zijn arm ging naast je zitten. De chemicaliën in je lichaam gingen meteen andere verbindingen aan. De man bladerde in de map, en je zag dat ze gedetailleerde schetsen van Christo's *Running Fence* bevatte, die hij in 1976 in Californië had gebouwd. Daarop sprak je de man in het Frans aan, en hij antwoordde je in een Engels met Slavische tongval. Geen twijfel, het ging om de in Gabrovo, Bulgarije, geboren Amerikaanse kunstenaar Christo! Wat een ongewoon treffen! Hij was naar Frankrijk gevlogen met het plan om de Pont Neuf in te pakken. Evenals het onze, was dit plan tot nu toe op het verzet van de Parijse autoriteiten gestrand. Over een schets van het driehonderdtachtig meter brede gordijn dat Christo dwars door een dal van Colorado had gespannen, ontmoetten jullie blikken elkaar. Zo begint een grote liefde. Scheherazade Hedwig Moser spreekt met Christo Javatscheff over stadsplanning, en wanneer zij met haar blauwgele ogen

in zijn ondoorgrondelijk groenbruine ogen blikt, ze aarzelend weer losmaakt en over zijn markante profiel, zijn wilskrachtige kin en zijn gespierde handen laat glijden, is het pardoes met haar gebeurd. En ook Christo, die zich dankbaar door haar een sigaret laat aanbieden, beseft meteen dat het om een beslissende ontmoeting gaat, zoals slechts weinigen overkomt - buiten Sir Lancelot &Koningin Guinevere en Orpheus &Euridice of vandaag Prins Charles &Lady Diana. Christo woonde in een hotelletje in de Rue des Carmes, niet zover van het huis in de Rue Mouffetard vandaan. Het is een straat die van het Panthéon afdaalt naar de Rue des Ecoles; aan het eind wordt elke morgen een markt gehouden. Voor hij naar zijn kamertje op de zesde verdieping ging, kocht Christo voor jou op die markt een groene peer van vierhonderd gram. De kamer was acht vierkante meter groot, had scheve muren en een raampje met uitzicht op de Notre-Dame. De vloer was smerig, op het tafeltje stond een geopend pak melk. Christo dekte de tafel met een plastic bloemetjeskleed, wit plastic bestek, kartonnen borden en duizendblad, maakte een maaltijd met piment en saffraan voor je klaar en sloeg vervolgens de lakens voor je open. Hij vree zachtjes zachtjes, terwijl voor de slecht sluitende deur twee Algerijnse schoonmaaksters in hun moedertaal stonden te keuvelen. En Christo was licht licht en lag niet als een steen op jou en niet als een alf, maar als een blad van een ginkgoboom. Is de liefde dan een ginkgoboomblad? Jullie brachten de tijd met slapen, vrijen, eten en wandelen door, en toch waren jullie altijd moe: jullie gevoelens vergden al jullie krachten. Jullie kuierden door Parijs, hadden geen haast, bleven overal staan, vooral voor de met reclameschuttingen omheinde diepe bouwputten waarin hoge oranje kranen stonden. Urenlang bleven jullie naar de gravende bouwvakkers kijken. Jullie reden ook graag met de metro naar de voorsteden om de slooppanden, de vervallen wijken te bekijken. En natuurlijk werd jullie aandacht in de eerste plaats getrokken door

bouwwerken die bij uitstek voor verpakking in aanmerking kwamen - naast het Centre Pompidou en de Pont Neuf, ook het Louvre, het Palais de Glace, de Opéra, de Dôme des Invalides en een rits andere, kleinere gebouwen. Vol weemoed keken jullie naar de aan weer en wind blootgestelde gebouwen, ontdekten sporen van corrosie op de ééns gladde muren, leden pijn bij het idee dat de regen erop insloeg, de zon erop inbrandde en de wind eromheen huilde. Het was niet alleen de wederzijdse liefde die jullie verbond, het was ook de liefde voor de oude gebouwen, een zorgelijk gevoel, de heftige wens ze tegen de ruwheid van de elementen en van de beschaving in bescherming te nemen. Want ook de uitlaatgassen van de auto's en van de fabrieken droegen tot hun systematische verwoesting bij. Jullie begrepen niet waarom bekrompen geesten jullie bij de verwezenlijking van jullie vooruitziende ideeën, bij de uitvoering van jullie grootse plannen in de weg gingen staan. Maar wanneer verbittering jullie dreigde te overmeesteren, keken jullie elkaar aan en veroorzaakten in elkaar een krachtige adrenalinestoot die jullie weer opvrolijkte. - Dunja spreekt, en door mijn hoofd trokken met bruinfilter opgenomen beelden van Parijs. De grauwe stad Parijs, bruin geworden door de alledaagse liefde. En op elk beeld staat een deel van Christo. De straten langs de Ile Saint-Louis: neergelaten rolluiken, het licht schuin invallend op de bobbelige huismuren, Christo's hoofd achter een geparkeerde auto. Een bouwvallig huis met uitgeslagen vensters: de holten zijn met stenen dichtgemetseld, rechts onder in beeld Christo's uitgestoken hand die wijst. Een trap met langs weerszijden een rij kale bomen, Christo die erdoor loopt. Christo die uit een raam kijkt, rond hem de lemen schoorstenen van Parijs, als kokers waar in schiettenten plastic rozen steken. De Seine, vanaf een brug gefotografeerd: onderaan lange vrachtschepen, links voor Christo's ellebogen op de brugleuning. Bomen met geknotte takken langs de Seine, daarvoor Christo

ruggelings in beeld. Een wegkruising op Montmartre met opgehoopte lege dozen en kisten als getuigen van de markt die daar 's morgens plaatshad; achter de stapel, Christo's bovenlichaam. Bruine tinten. Bruin, Christo's lievelingskleur, de kleur van zijn meeste emballages. In zijn kamer in de Rue des Carmes stonden veel rollen bruin pakpapier met licht ingedrukte strepen. Eerst kon het hem niet zoveel schelen dat zijn verpakkingsprojecten werden gedwarsboomd, want naast onze liefde was niets nog van tel. Maar geleidelijk kwam de verpakkingslust in hem terug, kocht hij nieuw papier en grote kluwen lichtbruin henneptouw. - ...de verpakkingslust kwam in hem terug, hij kocht nieuw papier en grote kluwen lichtbruin henneptouw, echoot Dunja direct aan de telefoon. Hij liet niet merken dat hij onder de gedwongen werkeloosheid leed, maar jij voelde het aan met je onfeilbaar vrouwelijk instinct. Rusteloos rolde hij het papier eerst uit en dan weer op, legde hij speels loze knopen in het touw. Hij at weinig, sliep slecht, rookte veel, was ook niet meer zo paraat in het vrijen. Dat gaf je te denken. Wanneer hij in de gammele luie stoel in zijn kamer zat, ging je achter hem staan en slingerde je armen rond zijn hals, maar hij reageerde niet. Vaak morste hij zijn koffie en staarde hij naar een ingebeelde vlek op de muur. De ontwenningsverschijnselen door gebrek aan verpakken werden alsmaar erger: In de Rue des Ecoles werd hij op een haar na door een kleine vrachtwagen met het opschrift Gervais overreden, omdat hij plotseling de kleuren rood en groen van de verkeerslichten niet meer had kunnen onderscheiden. Vaak daalde hij de trappen naar de Seine af en staarde langdurig naar de zich alsmaar herhalende deining van de zwakke golven. Eén keer vertelde hij je zijn droom: Hij was met jou een weidse, met bruin pakpapier bedekte vlakte ingegaan. Bij het lopen had hij gemerkt dat er slangen onder het pakpapier waren, veel dikke en dunne, malse, kronkelende slangen. Toen dit tot hem was doorgedrongen,

was hij geschrokken en was moeizaam en voorzichtig gaan stappen om de slangen niet te irriteren. Hij had je de huiveringwekkende ontdekking meegedeeld en gezegd: Loop als op eieren, want wij lopen op slangen. Maar jij had deze waarschuwingen lachend in de wind geslagen en was op de slangenlaag op en neer gaan springen. De bewegende slangevormen hadden zich duidelijk onder het papier afgetekend. Dan waren jullie aan de rand van het veld pakpapier gekomen, en je had onbekommerd een hoek van het papier omhoog geheven; daaronder was het een bruin en grijs gekronkel, en van ontzetting kreeg je kippevel op je armen. Je had je voorover gebogen, je weer opgericht en stralend de hand uitgestoken: Aan je rechter wijsvinger hing een schorpioen, die heftig heen en weer sloeg met zijn staartstuk waarin de angel. Dit laatste droombeeld - jij, vrolijk en boud, met de aan je wijsvinger geklemde schorpioen - had hem de hele dag achtervolgd, en hij had zich suf gepiekerd over de vraag wat het wel kon betekenen. Hij had er evenwel geen overtuigende verklaring voor gevonden. Toen Christo alsmaar zwijgzamer en neerslachtiger werd, stelde je hem voor om het op zijn minst te proberen met het inpakken van kleinere dingen. Je wist evenwel dat dit voor hem slechts een zwakke troost kon zijn, dat het volstrekt niet opkon tegen het verpakken van grote gebouwen of hele wijken of zelfs kuststroken, zoals hij al eerder had gepresteerd. Maar het was nog altijd beter dan helemaal niets, en misschien zou het zijn stemming kunnen verbeteren. Je hart brak toen je hem zo moedeloos voor je zag, want tenslotte hield je van hem. Toch kon je hem het voortduren van je liefde - en vooral van je trouw - niet garanderen, wanneer hij je lichaam zou blijven negeren. Na die woorden haalde Christo lusteloos papier te voorschijn, rolde het over de vloer uit, zette er de gammele stoel op, sloeg de vellen over de stoelleuning samen en bond het aldus ontstane pakket dicht. Het kon hem niet opfleuren; hij deed het enkel om

je een plezier te doen. Het inpakken van het boekenrek monterde hem al meer op, en nadat hij het bed had ingepakt glimlachte hij zowaar. Je haalde opgelucht adem, hoopte dat Christo door het dieptepunt van zijn aan verpakkingstekort verbonden somberheid heen was, meende dat het alweer bergop ging. Aangezien spoedig alle meubelen waren verpakt, stelde je jezelf te zijner beschikking, moedigde hem ertoe aan het een keertje met jou te proberen. Hij greep een rol pakpapier, eerst nog aarzelend, maar in de loop van het pakproces gaandeweg meer en meer opgewonden, en toen hij je vastgesnoerd voor hem zag liggen trok een levensvreugde door hem, een geestdrift die hij sinds lang niet meer had gekend. - Ja, denk ik, terwijl Dunja deze gebeurtenissen in mijn geheugen terugroept, nadat hij me als een cadeau weer had uitgepakt, omhelsde hij me even hartstochtelijk als in het begin van onze relatie. Had ik echter de gevolgen van mijn aanmoediging kunnen voorzien, dan had ik die nooit uitgesproken. Christo groeide uit tot een bezeten mensenverpakker. In het begin had hij aan mij genoeg, maar op de duur ging het hem vervelen om alleen maar mij in en weer uit te pakken. De opwinding die hij aanvankelijk had ervaren, bleef uit. Op een dag nam een van de beide Algerijnse schoonmaaksters me terzijde en zei stilletjes: Mademoiselle, ik moet u iets vertellen. Enige dagen geleden, toen ik de papieremmer van uw vriend wilde leegmaken, vroeg hij me of hij me niet kort in en uit mocht pakken. Meer dan die wens zei hij niet. Aangezien nog niemand me ooit zoiets had gevraagd, aarzelde ik, waarna hij verder bij me aandrong, er zelfs met nadruk om smeekte. Ik ging erop in, hoezeer zijn zonderlinge gedrag ook mijn wantrouwen wekte. Hij hield zich aan de afspraak, pakte me met veel plezier in en na zowat tien minuten weer uit. Waarna ik me snel uit de voeten maakte. Had hij het bij die ene keer gelaten, Mademoiselle, dan had ik er u niets over gezegd. Het is een vriendelijke man die zijn voeten veegt alvorens

het hotel te betreden. Maar toen hij me de volgende dag om dezelfde gunst smeekte, en ik hem die weigerde (ik had geen tijd, bovendien was ik bang voor ademnood), werd hij kwaad en gooide me op de al op bed uitgespreide vellen pakpapier. Na een kort handgemeen, lukte het me om uit zijn kamer te vluchten. Ik wilde u maar zeggen dat ik de volgende dagen niet meer in de kamer van uw vriend kom. U moet dus maar zelf zorgen dat alles netjes blijft. Onder ons gezegd, ik ben bang. - Ik maakte me ongerust over deze onthulling. De onrust nam toe toen Christo zich tijdens de volgende dagen niet liet zien. De vijfde dag na zijn verdwijning, nam de politie contact met mij op. In het wachtlokaal vernam ik dat Christo had geprobeerd de volgende personen met geweld te verpakken: een 54-jarige bankemployé uit Carcassonne die langs de Seine kwam gekuierd; Roland B., een 10-jarige jongen die op een leeg basketbalplein rondhing; een 63-jarige marktvrouw die juist haar kraam aan het opzetten was; en de 15-jarige Janine D. die zich naar de balletles haastte. Was het enkel bij verpakkingspogingen gebleven, dan was Christo er zeker schappelijk vanaf gekomen. Maar bovendien werd hem een poging tot verkrachting van de minderjarige Janine D. ten laste gelegd. Na een juridisch zeer aanvechtbare procedure, werd Christo voor onbepaalde tijd in een inrichting voor ontoerekeningsvatbaar verklaarde criminelen in de buurt van de Jardin Botanique in het vijfde arrondissement opgesloten. - ...voor onbepaalde tijd in een inrichting voor ontoerekeningsvatbaar verklaarde criminelen in de buurt van de Jardin Botanique opgesloten, zegt Dunja. Heel vervelend wat je toendertijd vanwege Christo hebt doorgemaakt. Maar toch: vertel er de koning niets over, hoor je? Ik moet nu opleggen, tante Steffi komt op de koffie. Hopelijk wordt onze telefoon niet afgeluisterd, je kunt alles van hem verwachten.

Frederik Lucien de Laere

Neushoorn in het groen

De jagers komen op het spoor.
Het gras is hoog gerijpt maar verbergt niets.
Ze zien ontblote tanden in ivoor.

De reus.
Hij ligt op een smal tapijt dat verhoogt aan de randen.
Het rafelt uit in ongefnuikte halmen.
Het groen.
Het is glad en het snijdt als riet.
Er wordt gestolen.
De bijen worden van het meel verkouden.
De vogels oogsten in het voorjaar.
De kevers doorboren de grijze speklaag,
met centimeters.

Hier slaapt hun prooi voor eeuwig.
De plaats wordt bestookt door gieren.
Eigenlijk zijn het reigers,
geboren voor de schoonmaak van grote dieren.
Maar al vlug verkiezen zij de veilige lucht.
De reus voelt de streling van de reiniging niet meer.
En de jagers hangen de neus als een sieraad om hun nek.

Rudi Laermans
Fragmenten (II)

(voor Carina: *caresses*)

Gedachtenflitsen: wie ze opschrijft heeft het gevoel in de woorden nog enkel de slagschaduw te treffen van de man of de vrouw die men zoëven ontmoette.

Verlichting anno nu: de dwang tot actueel-zijn negeren, en zo de illusie van individuele autonomie of mondigheid hooghouden. Geen meningen koesteren, geen posities innemen tegenover voorgeschreven gedachten: de utopie van de atopie, van het *à coté*, van het inactuele en daarom essentiële.

De meest produktieve dagen zijn die dagen waarop men geen dwang tot produceren voelt en als een vreemde bezoeker tussen de eigen boeken, plannen, gedachten,... ronddwaalt. Eindelijk is er tijd voor het *koesteren* van een gedachte, eindelijk kan men een gedachte niet enkel doordenken maar ook bevruchten.

'De wezenlijke tekortkoming van de filosofie': 'Zij is iets persoonlijks, en wil dat niet zijn' (Valéry).

De kunst, de liefde: alles van waarde herinnert aan de moederlijke blik.

Le jeu intellectuel is meestal heel wat minder spannend dan het wachten op de pointe van een doodgewone grap.

De meeste intellectuele gesprekken en de overgrote meerderheid van de boeken die vandaag de dag worden geschreven zijn volkomen ongenietbaar omdat men anderen wil overtuigen van het eigen gelijk.

(voor J.D.) Toevallige ontmoeting met een man die zijn eruditie en goede smaak niet breeduit etaleerde maar beide haast onmerkbaar in het gesprek binnensmokkelde, als waren het verstekelingen die hij toevallig mee aan boord had genomen. Geen Grote Namen, geen pronkzinnen, enkel de rustige maar tegelijk gedreven, zelfs gepassioneerde stem van een gecultiveerde man die prijs stelde op het gesprek zélf.

Niet 'ik' maar de tijd(sdruk) rondt een gedachte of een betoog af.

Nieuwe *Dictionnaire des idées reçues*: Alteriteit, de Ander(e), Representatie,... - fabels, fabels, fabels! Arme 'ik' die ooit in deze talige hersenschimmen heeft geloofd! Arme 'zij' die zich nog steeds uitsloven om hun meest persoonlijke gedachten tot clichés om te munten! Arme 'wij' die deze gemeenplaatsen diepzinnig vinden! Armoede, armoede, geestelijke armoede!

Academisme: een gedachte of een handeling haar karakter van evenement ontnemen door ze in een klaarliggende Vorm te persen - alsof één enkel kledingstuk volstaat om elk lichaam te laten schitteren.

'Ik': een gedurig herschikte configuratie van impulsen, stemmingen, strevingen, verlangens, gedachten, gevoelens,... die onderling strijden om de hegemonie. Tegelijk ben ik een reeks, een serie van elkaar opvolgende impulsen, stemmingen (etc): mijn ik is vertijdelijkt. Maar slechts weinig momentane gedachten of gevoelens zijn werkelijk nieuw. 'Ik herken mijzelf': wat ik hu voel, heb ik reeds eerder gevoeld. Volwassenheid is synoniem met de (h)erkenning van het eigen ik als een duplicaat van dat jeugdig 'ik' waarbinnen gevoelens en gedachten, stemmingen en verlangens, ooit nieuw, oorspronkelijk en daarom opwindend waren. Een volwassen 'ik' kan nog uitsluitend 'zelf-

genot' putten uit de verfijning van het dubbelganger-zijn, uit de stilering en nuancering van het al te vertrouwde.

Welke gedachte wint, welk verlangen haalt het op alle andere en wordt alsnog verwerkelijkt? Daarover beslist meestal niet het soevereine bewustzijn maar de Wereld: de impuls, stemming (etc.) die het beste aansluit bij een *momentane* institutionele vraag of mogelijkheid, bezit de grootste overwinningskansen. Wie 'ik' nu ben, wordt bepaald door mogelijkheidsvoorwaarden die aan mijn macht ontsnappen: ik ben thans die emotie, gedachte of streving die nu een onderkomen kan vinden binnen een of andere sociaal erkende vorm (een beloofd artikel, een toevallig gesprek waarin ik een idee kwijt kan, een verhouding die mij toelaat een gebaar van verlangen te stellen,...).

'Ik' - zoveel mogelijkheden, zoveel kleine gedachten en Grote Gevoelens waarvan slechts een hoogst minimaal aantal werd 'geëffectueerd'. Wat de Liefde, de Wet, het Werk, de Sociabiliteit,... onbruikbaar achtte, was er alleen voor mij, zij het enkel op een welbepaald, hoogst efemeer ogenblik. 'Mijn leven': een amalgaan van vergeten stemmingen, strevingen, gedachten (etc.) - vergeten mogelijkheden omdat ik er niets mee heb aangevangen, niets *kon* mee beginnen. Ze zijn er geweest maar ze waren letterlijk onhandelbaar./Wat men gemeenlijk 'het sociale' noemt, beschermt voor alles tegen de mogelijkheid zichzelf als een 'mogelijkheidsmens' op te vatten. Het sociale ontlast het zelfbewustzijn door slechts een paar mogelijkheden als waarschijnlijk *voor te stellen*. De druk van het collectieve bewustzijn verandert de innerlijke monoloog over 'wat ik kan' (doen, zijn, verlangen,...) voortdurend in een fantasmatische voorstelling waarin het eigen 'ik' zich overeenkomstig een voorgeschreven script tot een sociaal erkend personnage poogt om te vormen. Ook dat - vooral dàt - is *Bildung*.

Men wordt tenslotte altijd wie men wenste te zijn: alle individuele ‘zijn’ is een door gewoonten ‘vernatuurlijkt’ masker.

‘Als iemand zeer lange tijd en hardnekkig iets wil *lijken*, dan valt het hem op het laatst moeilijk om iets anders te *zijn*. Het beroep van bijna ieder mens, zelfs van de kunstenaar, begint met hypocrisie, met het imiteren van buitenaf, met het copiëren van het effectieve. Hij die steeds het masker draagt van een vriendelijk voorkomen, zal uiteindelijk zijn welwillende stemmingen leren hanteren die nodig zijn om vriendelijkheid tot uiting te brengen - en uiteindelijk beheersen deze stemmingen hem, hij *is* welwillend’ (Nietzsche).

Ik handel (niet) en verwerkelijk zo een mogelijkheid. Maar bij elke handeling opent zich een nieuw veld van mogelijkheden én verschijnt tegelijk ook het niet-gedane (het niet-gebeurde): ‘chose curieuse, c'est ce qui est qui engendre *ce qui n'est pas*, et c'est *ce qui n'est pas* qui répond constamment *à ce qui est*...’ (Valéry).

Hoe ga je met je tegenstanders om, hoe behandel je je vijanden - dàt is de ethische vraag bij uitstek. Het goede doen is, alles welbeschouwd, tamelijk gemakkelijk: altijd wenkt de beloning van het besef juist te hebben gehandeld. Moreel hoogstaand is daarom z/hij die kan ruzieën of anderen leed weet toe te brengen op een ethisch verantwoord-bare wijze.

(contra H.P.) Gelukkig wezen is geen ethische opdracht en al helemaal geen categorische imperatief, maar gewoonweg psychisch noodzakelijk om het leven door te komen. Ethiek begint voorbij het rijk van de noodzaak: ze reguleert de omgang met lijden en ongeluk.

‘Men kan zeggen dat bijna overal waar geluk bestaat, plezier wordt beleefd aan onzin’ (Nietzsche).

‘Ik ben gelukkig’: dat zegt de aan het menselijk leven verslaafde (de aan het organisch leven verslaafde zegt ‘ik ben gezond’).

De immoraliteit van de aanhangers van de gezond-heidsideologie: ze denken alleen aan later, aan een onbestemde lichamelijke toekomst, en ontwaarden zo het heden, alle thans aangegane menselijke verhoudingen. Morele stelregel: behandel elk van je ideeën, hoe momentaan ook, alsof ze je allerlaatste gedachte was; handel zo alsof de handeling die je nu stelt je allerlaatste handeling zal zijn -kortom: verbind je eigen leven voortdurend met de gedachte van de nakende negatie ervan, zodat zelfs de meest banale stemming een groot gewicht verkrijgt. Alleen een leven zonder toekomst, een leven dat *de mogelijkheid* van de dood gedurig verdisconteert in het eigen denken, handelen of voelen, zou een moreel leven die naam waardig zijn. Want zo'n leven zou wat ons in de regel als het ongeluk bij uitstek toeschijnt tot essentiële voorwaarde van geluk maken.

‘Je pense donc je suis’ - dààr ben ik niet zo zeker van, tenzij C. *nu* de deur van deze kamer zou openen, wij elkaar zouden aankijken, en ik mijn gedachten zou laten voor wat ze zijn: gedachten die ik zojuist nog belangrijk vond.

Contra de gevoelerigheid van de huidige gevoelsmens: ‘nul ne peut sentir d'une seule façon’ (Valéry). Eer, geweten, roem, waardigheid: een handvol noties ontmaskert het huidige morele spreken meteen als hoogst kleinmenselijk. God is als de binnenkant van de dingen: onzichtbaar, ontastbaar, en toch voortdurend aanwezig (Pessoa: ‘Want de Natuur heeft geen binnen Anders was Zij geen Natuur’; en in een ander gedicht: ‘Wat mij betreft, ik schrijf het proza van mijn verzen En ik ben tevreden Omdat ik weet dat ik de Natuur begrijp aan de buitenkant En haar niet begrijp van binnen’). Gevoelens moeten zich vandaag de dag meestal niet meer verantwoorden voor het tribunaal van de moraal.

Alle denkbare persoonlijke onhebbelijkheden of individuele ondeugden verkrijgen alsnog het karakter van een in de sociale omgang te respecteren Feit indien ze gedekt worden door een Gevoelen. Déze sentimentalisering (‘feminisering’?) van het maatschappelijk verkeer is wezenlijk immoreel.

Sentimentaliteit is een vorm van luiheid: het is de makkelijkste, tevens letterlijk goedkoopste manier om zich aan anderen te presenteren.

Ik onsnap dankzij een sigaret. Maar hoeveel sigaretten vereist de definitieve onstnapping? Hoeveel geduld is nodig opdat de hoop op een onbestemd elders zichzelf als een vorm van wanhoop herkent?

Ongeloof, ‘dat kan niet!’ - gewoonweg omdat het zojuist gebeurde ons niet alle dagen overkomt.

Menselijkheid: het onmogelijke nastreven, dat wat men niet kàn maar juist daarom wil.

Beslissingen die er werkelijk toe doen kan men onmogelijk tegenover gelijken verantwoorden: de omvang van hun inzet overstijgt de kleinheid van het mens-zijn. De gedachte van een boven-menselijke instantie is nodig om de menselijke besluitvorming tot verantwoording te dwingen. Daarzonder verzandt men in wederzijdse excuses en eindeloos gepalaver.

‘The world (all there is) cannot, ultimately, be justified. Justification is an operation of the mind which can be performed only when we consider one part of the world in relation to another - not when we consider all there is’ (Sontag)

Ieder van ons heeft bij wijze van spreken recht op een tuintje dat hem of haar een beetje erkenning, af en toe wat geluksgevoelens, en zo nu en dan een Goede Gedachte bezorgt. We zijn al heel tevreden als we een zo'n tuintje kunnen cultiveren, maar werpen ondertussen jaloerse blikken

[advertentie]

op de enkelingen die zich uitsloven om het hen toebedeelde lapje grond in een parkje te veranderen, stijl *petit Versailles*. Wat ons gewoonlijk ontgaat, is dat sommigen bijwijlen de moed bezitten om àchter het eigen tuintje te gaan kijken.

Toen de Waarheid bij de kraag werd gevat, hield de denker een lege jas in handen. Hij had nochtans het juiste spoor gevolgd.

'Achter het werk' gaat niet de Mens of de Auteur schuil maar een 'zwart gat' dat uitsluitend tijdens de act van het schrijven volloopt met stemmingen, gedachten, beelden, woorden. De lezer komt altijd te laat voor het spektakel van het schrijven.

Uit het onloochenbare feit dat mijn hand de pen vasthoudt of het klavier bespeelt, kan niet worden afgeleid dat ik schrijf of dat *ik* piano speel.

'Letterkundige is iedereen die ervan houdt met een pen in zijn hand te denken' (Leiris).

Vergeleken met de negentiende eeuw zijn wij 'kleine modernen', vroeg-oude kinderen die voor grote mensen willen doorgaan. De almaar herhaalde verketteringen van 'het naiëve realisme' van Balzac of 'het illusoire naturalisme' van Zola kunnen maar moeilijk verhullen dat onze tijd nauwelijks Auteurs met een Oeuvre heeft voortgebracht.

Van de nood een deugd maken: in het eigen schrijven niet de echo van een Stem kunnen laten weerklinken en daarom de Schriftuur, de Tekst,... mystifiëren.

Wat goed gemaakt is, wekt de interesse op en nodigt dààrom uit tot verbetering, tot het aanbrengen van kleine of grote correcties; al het andere stimuleert slechts de lust tot kritiek (vgl. Valéry: 'l'excitant' versus 'le stimulant').

Niets is moeilijker en tegelijk aangenamer dan zichzelf te onderhouden op ogenblikken dat men verwachtte door anderen te worden onderhouden: 'Wie zich volledig tegen

verveling pantsert, pantsert zich ook tegen zichzelf: de krachtigste, meest verkwikkende dronk uit de eigen innerlijke bron zal hij dan nooit smaken' (Nietzsche).

Culturele gulzigheid, 'alles willen zien, horen, bekijken', geen maat kunnen houden in de eigen culturele consumptie, een nimmer gestilde nieuwsgierigheid naar wat anderen opvoeren of (ver)tonen: het beschaafde pendant van het vulgaire bio-geneuzel, van het al te menselijke verlangen om zich met andermans(-vrouws) leven te bemoeien.

De geur van ongevraagd blootgelegde zielen is vaak onverdraaglijk: spontaneïteit en authenticiteit getuigen van een gebrek aan psychische hygiëne.

Een levensgeschiedenis, een waar verhaal, een biografische bekentenis - maar alles wat een leven zin en waardigheid verleent, voegt zich niet naar de druk tot conherentie en - vooral - lineariteit die het verhalen aan de verteller oplegt. De toevallige ontmoetingen, de plotse gebaren van de geliefde, de onverwachte woorden van een bekende,... - momenten waarin men ooit zichzelf heeft verloren en een ogenblik lang een andere werd, laten zich niet aaneenrijgen tot een samenhangend verhaal, een plausibel klinkende vertelling, een *voor anderen* interessante geschiedenis. Geluksmomenten lijken juist eeuwig omdat ze de gewone loop van de tijd, de verwachte gang van zaken onderbreken: 'Denn Ewigkeit ist gerade dies, dass zwischen dem gegenwärtigen Augenblick und der Vollendung keine Zeit mehr Platz beanspruchen darf, sondern im Heute schon alle Zukunft erfassbar ist' (Rosenzweig). Wat het eigen leven boven het voorspelbare geheel van individuele routines, sociale verplichtingen of ooit verworven smaken uittilt, onttrekt zich aan de lineaire logica van het (levens)-verhaal; wat het persoonlijk leven daadwerkelijk levenswaardig maakt, is uiteindelijk een *discontinue* verzameling van voorvallen, een heterogene serie van gebeurtenissen

die ‘mij’ is overkomen. ‘De zin van mijn leven’: een onverhaalbare veelheid van onsamenhangende anecdotes (en als zodanig moet het leven wel betekenisloos blijven: ‘Meaning is discovered in what connects...Without a story, without an unfolding, there is no meaning’ (Berger).

Dingen noch mensen belangrijk vinden: uitsluitend die gebeurtenissen en situaties waarderen waarin het eigen ‘ik’ oplost, tot ether verdampt.

Elk ogenblik is dubbel geleed: het vormt een denkbeeldige spanningsboog die ‘wat is’ met ‘wat kan’, het Zijn met het Mogelijke verbindt. In eeuwige momenten wordt de boog zodanig gespannen dat ze breekt: het mogelijke wordt werkelijkheid (‘dat had ik nooit kunnen denken...’).

‘En het was zo bijzonder, van zo'n eigen bekoorlijkheid, onvervangbaar, dat het Swann te moede was, alsof hij bij vrienden een vrouw ontmoette die hem eens op straat in verrukking had gebracht maar die hij vreesde nooit meer te zullen terugvinden. Tenslotte ging zij, betekenisvol en lichtmoedig, in de vlagen van haar geur teloor, op het gelaat van Swann een weerspiegeling van haar glimlach achterlatend’ (M. Proust).

Geluk komt altijd plotseling en onverwacht, en is daarom enkel denkbaar als een Godsgeschenk - als een ons door Iemand gratuit toebedeeld heil. Elke andere voorstelling van het persoonlijk geluk moet uitwijken naar een of ander begrip van het onvoorstelbare.

‘Den Juden...war jede Sekunde die kleine Pforte, durch die der Messias treten konnte’ (Benjamin).

Beelden van de val van de Berlijnse Muur; flitsen van de Golfoorlog; het stemmenpercentage van het Vlaams Blok; berichten over Joegoslavië,...: ‘het historisch gebeuren is zelf tot een massa-artikel geworden’ (W. Benjamin). In deze transformatie wordt het getoonde, gefotografeerde, berichte,... noodzakelijk ‘onthistoriseerd’. Dàt het ligt in-

gebed in een netwerk van sociale verhoudingen met een eigenstandige geschiedenis; dat wat ik nu in de krant of langs de radio verneem de voorlopige uitkomst is van een opgehoopt geheel van beslissingen, gevoeligheden, enz. - dat het getoonde (het tv-journaal) of gelezene (een krant, een weekblad) een *historisch* karakter bezit, wordt geloochend door de voorstelling ervan als een Evenement, als een Actueel Feit. We worden niet 'gedesïnformeerd': het begrip 'informatie' is als zodanig ideologisch omdat het wat thans (elders) gebeurt voor Belangrijk doet doorgaan, los van elke context. Het mangelt ons niet aan Informatie of Feiten maar gewoonweg aan inzicht.

Soms kan men maar moeilijk aan de indruk ontkomen dat deze tijd samenzweert tegen de gedachte dat denken belangrijk is: 'op de hoogte zijn' als *Ersatz* voor 'verstandig zijn'

Wie elke dag meer dan één krant leest, moet wel verdommen: Verlichting begint waar de Actualiteit ophoudt.

Er bestaan geen 'harde sociale feiten', maar uitsluitend interpretaties die het sociale als dwingend en onuitwijkbaar *voorstellen*.

Alles wat bestaat en gebeurt, verschijnt in mijn verbeelding als één mogelijke bestaanswijze, één denkbare gebeurtenis. 'Wat is' had ook anders kunnen zijn: Feiten zijn de festisjen van de moderne geest.

Weinig stemmingen zijn zo onverdraaglijk als het plotse gevoelen dat men een verkeerd leven leidt - dat alles wat men doet of denkt, verschilt van wat men zou moeten doen of denken. In zulke ogenblikken breekt het besef door dat men een opdracht heeft meegekregen die niet samenvalt met wat men als een mogelijk taak heeft zag. De opdracht heeft niets te maken met Grote Idealen: ze betreft de meest alledaagse handelingen. En men denkt: 'degene die ik ben, is niet degene die ik zou moeten (had willen?) zijn' - en

vervolgens verdwijnt het eigen ‘ik’ in een waas van onbestemde gedachten, in een nevel van snel voorbijflitsende mogelijkheden, tot tenslotte een stem tot het lichaam doordringt die het ‘ik’ tot een antwoord dwingt, en het zo opnieuw verplicht te zijn wat het is: een fout Iemand.

Waarom is het zoveel makkelijker om een lichaam te beminnen dan een ziel lief te hebben?

‘Liefde is louter illusie, maar reëel daarbij zijn de gevoelens die ze in ons opwekt’ (Rousseau). Een kantelend glas, een lekkende kraan, een imploderend pc-scherm: de dingen nemen regelmatig wraak op de menselijke heerszucht.

De Tijd verandert ieder van ons: hij verrimpelt en veroudert, hij plaatst gebeurtenissen in een nieuw perspectief en brengt ons zo tot andere gedachten, hij...is wreed.

De beeldende kunstenaar: denken met handen en ogen, al handelend de equivalenten van woorden vinden en zo tenslotte een materieel produkt - een werk - maken dat het aan woorden gebonden denken nimmer geheel kan vatten.

Een wit blad papier, een met zwarte inkt gevulde pen: hoe stom, ja volslagen absurd is niet het menselijke voornemen om het papier met de pen te beschrijven!

Herr Tod, Herr Tod...: drank, vrouwen, muziek - maar ik zag alleen de besmeurde tafeltjes, de lege glazen, de onbezette stoelen, de asgrauwe gezichten. Sindsdien blijf ik thuis.

Alleen haar glimlach...

Haar foto is treffend omdat hij het verlangen naar ‘aanraakbaarheid’ oproept.

De glimlach van de geliefde bezit altijd een meerwaarde aan tederheid - omdat men haar of hem meent ‘te kennen’.

Liefhebben: ‘de hele schepping in één lichaam herkennen’ (K. Mann)

Er zijn momenten dat men alles vergeten lijkt te hebben wat in het dagelijkse bestaan de eigen handelingen, gedachten, gevoelens, enz. bij elkaar houdt: wie men is, de

naam die men draagt, het beroep dat men uitoefent,... Men heeft in zulke ogenblikken ouders noch vrienden noch een geliefde. Het gehele bestaan wordt herleid tot ‘momentaniteit’, tot een opeenvolging van zintuiglijke indrukken. Het eigen ik verdwijnt in waarnemingen en aanrakingen, het gehele leven balt zich samen tot die werkelijkheden die verschijnen wanneer men langzaam het hoofd naar rechts draait of de linkerhand naar voren brengt. Als men in zulke momenten een glas rode wijn omstoot, heeft men niet langer de aandrang om het tafel- of vloerkleed te redden. Er is enkel de nieuwsgierigheid naar het volgende moment: hoe zal de wijn zich over het tapijt vespreiden, welke vormen zullen zich aftekenen?

‘De ogen die aandachtig rusten op een nabij object lijken een beetje wezenloos als ze soms opkijken’ (Ponge).

Ik ben degene geworden die ik nimmer had willen worden - geleidelijk, onmerkbaar haast. De verandering wordt beloond met geld, loftuitingen, erkenning... - maar dat geeft ze enkel de nare bijsmaak van prostitutie. De enig mogelijke uitweg uit deze patstelling is de plichtsidee: ik doe wat moet gedaan worden (‘iemand moet het toch doen...’).

‘La chair est triste, hélas! et j'ai lu tous les livres. Fuir! Là-bas, fuir...’ (Mallarmé).

Alleen de liefde weet de woorden met lichamelijke gebaren te vullen.

(vrij naar Müller) Ieder van ons heeft een opdracht die we gedurig verraden. We weten zéér wel wat we ‘eigenlijk zouden moeten doen’, maar handelen tegen beter weten in - uit smal eigenbelang, uit narcisme, uit geldnood, enz. Het mangelt ons helemaal niet aan kennis of vorming, maar uitsluitend aan daadkracht en - vooral - moed.

Gedachten sijpelen of druppelen binnen, vallen uit de lucht, of duiken uit het niets op. Elke gedachte roept daarom de gedachte aan haar oorsprong op, en verandert aldus in een raadsel. Zo kan tenslotte iedere gedachte interessant worden.

In de roes is elke betekenis voorlopig.

Vele gedachten ontspringen aan een of andere vorm van beroezing - aan de roes van het mondain succes, aan de roes van het echtelijk geluk, aan de roes van de alkohol, aan de roes van de zelfgenoegzaamheid,...

Een gedachte, een inval, een idee - en vervolgens de vervelende arbeid van het zoeken naar pen-en-papier. Talloze interessante gedachten zijn ons ongetwijfeld onthouden uit luiheid.

De Verbeelding stelt zich mogelijke werelden voor omdat de tastbare werkelijkheid als onleefbaar wordt aangevoeld.

De wijze waarop hij het glas wijn naar z'n mond bracht, vatte alles samen wat hij zonet had gezegd: in dat ene gebaar openbaarde zich z'n hele leven - het zei àlles over z'n ongelukkige jeugdjaren, over z'n mislukte huwelijk, over z'n gelukkige vrijgezellenbestaan.

'Dat kan niet!': soms vermag de individuele verbeelding zich geen voorstelling te vormen van een mogelijke Werkelijkheid (Shelley: 'Reason respects the differences and imagination the similitudes of things') Zichzelf in een tekst citeren gaat voor ongepast door. Nochtans citeren we onophoudelijk onszelf in onze 'typische gebaren'.

Lezen is synoniem met zelfverlies; schrijven is een zoektocht naar woorden en zinnen waarin men een *mogelijk* zelf kan (terug) vinden.

De vraag naar de oorsprong van een gedachte veronderstelt dat het denken zich überhaupt in de tijd afspeelt - wat helemaal niet vanzelf spreekt.

Personal computers: schrijftelevisies.

Rondom mij stapelen zich ongebruikte gedachten op. Ze kijken mij aan - peinzend, sceptisch, uitgeblust, vergaan vooraleer ze konden verwelken.

De beste gedachten komen in extremis - alsof ze in het zicht van de eindstreep alsnog tot sprinten bereid zijn (voordien lieten ze zich met het peleton meedrijven).

Eindigheid maakt betekenis of ‘begrijpen’ mogelijk. Zolang iemand doorgaat met praten, zolang de tekst nog niet is ‘uitgelezen’, zolang de voorstelling blijft duren - zolang kunnen betekenissen verschuiven of verdwijnen, door andere worden afgelost. Pas door letterlijk of figuurlijk een streep te trekken, wordt iets betekenisvol. Stilte is kortom de ultieme mogelijkheidsvoorwaarde van elk spreken, schrijven, handelen,...

Eindigheid maakt geschiedenis of ‘historiciteit’ mogelijk. Elke afsluiting is voorlopig: geen enkel gesprek put het *‘vouloir dire’* uit, geen enkele voorstelling verwerkelijkt de idee ‘Theater’, geen enkel boek beantwoordt aan de intenties van de schrijver. Er blijft altijd een rest die constitutief is voor de veelheid aan interpretaties van het zonet afgesloten gesprek, de zoëven geziene voorstelling, het zojuist gelezen boek: de ‘rest’ maakt meerdere duidingen mogelijk. Tegelijk is het onvoltooide karakter van wat werd beëindigd de fundamentele mogelijkheidsvoorwaarde voor wat volgt. Zo maakt de mens Geschiedenis - uit onvermogen tot definitieve scheppingen.

Eindigheid maakt verantwoordelijkheid mogelijk: men kan zich uitsluitend verantwoordelijk voelen voor wat voltooid-onvoltooid is - voor ‘het onaffe’ (‘dit heb ik inderdaad gezegd, ook al valt het niet samen met wat ik wilde zeggen’). Perfectie ontslaat van verantwoordelijkheid - maar perfectie is gelukkig (?) niet van deze wereld.

Miriam van Hee
Dagboekfragmenten

zaterdag

schrijven is als drinken
geen kou geen tijd
geen honger voelen
overmoedig al het licht
dat door het raam komt
vatten, de lente voelen
voor ze komt, opgraven
wat verborgen is
handlezen, openmaken
delen

schrijven is als drinken
om niet alleen te zijn

zondag

de kortste weg liep door een stoppelveld
dat mij deed denken aan je haar
en mij verblindde als sneeuw
onder de zon

en ik herinnerde me dat je niet hield
van dat woord: men zei zo gemakkelijk
blondje, alsof kleur inhoud heeft
alsof je kenbaar was

zo kwam je weer in mijn gedachten
en ik voelde geen spijt maar ook
niet meer die mengeling van angst
en blijdschap, je kwam en ik verwachtte je
zoals je in mijn dromen komt
en mij vermoeit, je neemt
altijd de langste weg

maandag

iemand kan honderd keer
het raam opendoen en weer sluiten
koffie zetten, de post ophalen
boodschappen doen
en zich niet thuis voelen

het gaat er dus niet om
hoeveel keer iemand aan tafel
gaat zitten en een gedicht
probeert te schrijven over zichzelf
als over een ander die
geen schuld heeft

iemand kan falen
en het daarbij laten

dinsdag

het is dinsdag en winter
zonder uitzicht
in het stationsbuffet
wordt kerstversiering aangebracht
mensen zitten aan een tafeltje
alleen en warmen zich aan koffie
een man leest strips en lacht
aan de muren hangen foto's
van twee verdwenen meisjes

ik heb een meisje, ze leest
op bed met opgetrokken benen
of kamt zich in de badkamer
eindeloos de haren of zit
al op de bus naar school
ze zegt mij niet of ze gelukkig is
dat leert ze later pas
dat onderscheid, ik denk aan haar
al is dat misschien niet genoeg

Uit de bundel Dagboek *die bij de uitgeverij HERIK bibliofiel zal verschijnen*.

Paul van Hool
Bain de nuit

1.

Nooit hield ik het voor mogelijk dat men zich bij het aanschouwen van een schilderij onwel kan voelen worden. Bij het inkijken van één of ander goedkoop boek over Vlaamse schilderkunst dat amper twee maal opengeslagen werd, zodat de onnatuurlijk vluchtige geur van glad, bont bedrukt papier je bij de derde keer nog in al je luchtwegen vastzet, werd dat vooroordeel me eensklaps ontnomen. Vooroordeel moge een groot woord zijn voor dat nooit eerder geëxpliciteerde ongeloof bij de gedachte dat een prent van een schilderij je in al je zinnen verstoort en je blik dwingt zich af te wenden, toch heb ik, voor ik dit ongelukkige boek ter hand nam, voorzeker nooit kunnen denken dat het bekijken van een schilderij mij tot brakens toe zou kunnen overmannen.

Dit schilderij van Gerard David, met de verklarende titel eronder gedrukt in vijf talen, houdt na meer dan vijfhonderd jaar nog steeds de akelige rust in zich waarmee schilder Gerard toen de verf op het doek of paneel heeft aangebracht: ‘De villing van rechter Sisamnes’. De vreemde woorden voor ‘villing’ luiden achtereenvolgens: ‘l'écor-chement’ - ‘die Enthautung’ - ‘the flaying’ - ‘la desolladura’. Tussen haakjes staat vermeld dat deze kunsthistorische parel zich nog steeds op Belgische bodem bevindt, helemaal niet zo ver hier vandaan, in het Groeningemuseum te Brugge.

De bloedrode mantel van rechter Sisamnes ligt er samen met twee paar schoenen - één paar bottines en één paar

pantoffels (terwijl nochtans de rechter de enige persoon is die ik blootvoets aanwezig zie) - onder een schijnbaar op de maat van rechter Sisamnes gesneden houten tafel met wijd uitlopende poten. Enkel aan de onderzijde wordt het tafereel begrensd door een naïef geschilderde, uitermate propere kasseivloer: alles gebeurt hier voorzeker boven op de aardkorst. De languit op de tafel gebonden rechter heeft veel weg van een droge worst, onmenselijk blank en droog, amper een lekje bloed vergaat van zijn zopas volledig gevilde onderbeen, links. Hooggeplaatste heren van alle slag staan als in een theaterscène achter de viltafel geschaard, behalve één, een viller, die is knielend voor de rechter afgebeeld zodat eerstgenoemde zijn werk zonder onderbreken kan verderzetten terwijl schilder Gerard daardoor toch niet in zijn zicht op de droge rechter belemmerd wordt. De roerloze rechter blijft van top tot teen zichtbaar.

Een hondje dat op het eerste gezicht een mager varken lijkt, krabt onschuldig naar de vlooien achter zijn oor en trekt daarbij een snuit die gelijkenissen vertoont met de uitdrukking op Sisamnes' gezicht als was dit beest het enig aanwezige wezen waarmee de rechter een band heeft. Ik wens niet langer te kijken en terwijl ik het boek in een vergeethoek van de kast tracht te duwen, vraag ik mij af hoe schilder Gerard zelf over zijn schilderij heeft gedacht, of hij er ooit over heeft nagedacht hoe mensen uit latere tijden zijn werk zouden bekijken, of hij inderdaad de bedoeling heeft gehad mensen met ongesteldheid te bestoken. Het is alsof ik een ganse dag zonder eten heb gezeten en nog steeds met dezelfde kauwgom in mijn mond speel die 's morgens voor slechts enkele minuten een frisse muntsmaak heeft gehad. Mijn hoofd en mijn maag lijken hetzelfde orgaan, zijn zonder nadenken aan het verteren geslagen en houden niet stil.

Buiten begint de rook van brandende kolen al heter en minder vet te ruiken. De dampen worden ijler, fijner, krij-

gen een luchtje denappel en thijm. Eén of ander gecultiveerd manus bespoedigt het proces door met behulp van een haardroger de kolen tot witte hitte toe te doen gloeien, waardoor het vuurtje alle cachet verliest, wat echter ras vergoelijkt wordt door het getier van één der genodigden die de keuken in snelt om een andere behulpzame genodigde die al bijna een half uur bezig is de diverse soorten rauw vlees in een schotel te schikken, op de hoogte te brengen van de zevenmijls-sprong die zopas gemaakt werd bij het aanmaken van het nukkige kolenvuur. Samen tafelend met voor hun leeftijd terdege geëxciteerde mensen werk ik eerst een rijk gevuld bord salade mixte naar binnen om wat later op mijn bord, waarin enkel nog wat vinaigrette drijft, bezaaid met tientallen glimmende olieogen, om midden dat koele bord een sissend hete pens te ontvangen. De vlakke kanten zijn opengebarsten en het uit de scheurtjes puilende gehakt is volledig uitgekoold, terwijl de gebogen zijden het uitzicht hebben gekregen van het bleke gezwollen waterbeen van een laatzwangere lijvige dame, verpakt in glimmende aderspatkousen. De ijverige prikvork van de genodigde die het vlees bakt, doorboorde het fel gespannen vel dat nu levenloos tegen de zieltogende worst hangt, zodat het onding zo sprekend op rechter Sisamnes gelijkt, dat mijn eetlust onherroepelijk vervliegt.

Het genodigde meisje dat naast mij staat te wachten - ik besef nu dat het niet alleen netter maar ook voordeliger was geweest, had ik haar laten voorgaan want zij krijgt een naar kwaliteit ruikende brochette toebedeeld - peilt helder naar mijn gemoedsgesteldheid die ik argwanend probeer te verduisteren omdat ik plots vind dat een gemoedsgesteldheid niet van een droge pens afhankelijk hoeft te zijn. Even nadenkend wat te antwoorden, kijk ik naar mijn ontsierde bord waarnaast haar lange benen van grijs nylon in hoge bruine schoenen verdwijnen. Ik leef in een grootopname van mijn bord met deze benen als vaag nevenschijnsel mee

in het kader. Snel antwoord ik dat het goed met me gaat. Gemaakt vervolgt ze - de gebakken stukjes rode en groene paprika tussen de blokjes rundsvlees op haar propere bord ruiken sterk, zodat ik even rechter Sisamnes vergeet - dat ze mijn oudere broer, die het feestje organiseert, tijdens haar studies heeft leren kennen en dat ze nu aan de balie werkt in Brussel, dat ze dus logischerwijs rechten heeft gestudeerd, aan de Leuvense universiteit.

Na haar rede, of beter, net bij het afsluiten ervan, schudt ze haar carré zwart haar, waarvan de naar binnen gebogen uiteinden tijdens het praten aan haar mondhoeken waren komen kriebelen, met losse vingers en onder dun getinkel van haar vijfdelige armband weer over haar hoofd naar achteren. Bij deze geste, waarvan ik mij terstond het nut afvraag omdat het gladde haar als fonteinwater over een marmeren bol in trosjes weer naar beneden rijst, schuift een fractie van haar met scherp parfum vervluchtigde geur onder mijn neus voorbij als was ik een kleurrijk modemagazine vers van de pers aan het doorbladeren.

De geur van nieuwdruk en mijn grootopname van de onkundig gebakken pens die als een spook nog steeds midden op mijn bord ligt af te koelen, houden mijn blik weer naar beneden gericht.

Haar ‘rechten’ klinkt me nog na in de oren, haar rijzige nylon benen staan daar nog steeds in haar hoge schoenen geplant. ‘Ken jij rechter Sisamnes?’ is het enige wat me te binnen schiet om de stilte te doorbreken. Geveinsd nadenkend laat ze blijken dat ze hem, voor zover haar geheugen haar niet in de steek laat, niet kent. ‘Natuurlijk niet,’ denk ik, terwijl het lijkt of het schilderij in al zijn wansmakelijke pracht voor mijn voeten ligt. In deze afwezigheid moet de bleke pens van het bord tussen mijn ongecontroleerde handen gegleden zijn want als een stuk gummi ploft ze levenloos op de halve vierkante meter gazon voor haar keurig geschoeide voeten neer, net op de plaats waar die

akelige worst van een Sisamnes zojuist nog lag. Haar grijze benen zetten een mechanische stap achteruit wanneer ik onhandig naar het stuk vlees tussen de graspijlen vis. Met beleefd geduld, terwijl ik weer rechtkom met de pens, die er nu uitziet of ze in een hooimijt verstopt is geweest, tussen duim en wijsvinger gekneld, vraagt ze nog:

'Wie is rechter Sisamnes misschien? Kent gij hem?' Niet in staat hier dadelijk op te antwoorden, zoek ik nog naar een struik of iets dergelijks om mij te kwijten van de pens waarna ik ze besluiteloos weer midden op mijn bord leg aangezien het dichtstbijzijnde perk waarin heesters van enig formaat groeien, op zijn minst twintig stappen ver ligt.

Nu ik mijn blik weer op haar wil richten, zie ik haar rechtsomkeer maken. Haastig zeg ik haar dat ik rechter Sisamnes eigenlijk ook niet ken of toch niet echt. Ze hoort dit voorzeker, maar wiegt enkel haar heupen door het ijle als had ze moeite om te gaan. Een keurig gepakt prematuur heerschap vergezelt haar onderdanig in haar aftocht naar de tafel. Een eerste indruk maak je maar één keer.

2.

Wat mij bezighoudt, is mijn volstrekte onvermogen om mij haar gezicht weer voor de geest te halen. Met de ellebogen steunend op mijn opgeheven knieën, zit ik in nachthemd op de grond tegen het uitverkoren stukje muur waar ik mijn koffie pleeg te drinken omdat daar 's morgens rond negen uur de zon - als die wil schijnen - mager licht door het venster gooit, waardoor de ruiten, hoe recentelijk die door de ijverige werkvrouw ook mogen gekuist zijn, met zout water gedroogd lijken. Ik steek mijn gezicht in het masker van mijn opengevouwen handen en kijk onbedacht

door de spleten tussen mijn vingers naar de kwartliter water in de fles aan de overkant van de kamer.

Gisteren nog, haar korte rok uit zwarte matelassé stof - mijn moeder moest deze benaming steeds kunnen uitbrengen als ze ergens in een winkel tussen de dik gevulde klerenrekken een uit zulke stof vervaardigd stuk tegenkwam - druipend zwaar van zwembadwater nadat twee genodigden haar met geweld gedwongen hadden deel te nemen aan het ‘bain de nuit’ zoals men dat zo sierlijk kan noemen terwijl het niet meer inhoudt dan zichzelf en anderen op een laat uur het water ingooien. Met doorweekte haren lijkt ze mij al grijpbaarder in die zin dat even haar natte aangezicht in mijn herinnering oplicht. Ik voel mijn klevende hemd, onder water lauw gezwollen en gewichtloos, boven water zwaar en koud door het zuchtje wind dat in de tuin speelt. Aan tafel hoor ik haar ‘adem van Aeolus’ zeggen. Iets als ‘mansardekamer’ zegt ze met dezelfde gezelligheid als deze die in zulke vertrekjes meestal hangt, waarop ik graag iets over mezzanines had verteld, doch dit wilde geenszins passen in het gesprek over studeerkamers te Leuven. ‘Kenau van een vrouw’ brengt ze ook uit en over het welriekende amber weet ze te vertellen dat het afkomstig is uit de darmkanaaltjes van de potvis. Vroeger dacht ze dat een standbeeld een in gips of beton vergoten mens was, en dat huilende katten baby's waren die 's nachts te vondeling gelegd werden en waarvan ze, toen ze veertien was, graag één had gevonden om hem in het geniep tot wasdom te brengen.

Haar tante die kruiden gebruikt zonder ze bij naam te kennen, vroeg haar ooit eens naar de naam van het kruid dat indertijd in haar tuin groeide, waarop zij ‘dille, tante’ had geantwoord, wat ze nooit zal vergeten omdat dit samenspel van woorden zo passend viel dat het wel leek of ze haar tante regelrecht berispte. Bovendien is ze, nog voor ze achttien was, met de wijnrode Lada van diezelfde tante de

gracht ingereden. Van een kussenkast weet ze dat die niet per se dient om kussens in op te bergen, maar dat zulke kast enkel zo genoemd wordt omwille van de vooruitspringende houten kussens die in het midden van elk deurtje of paneel zijn aangebracht. In de Provence is ze, tijdens haar ‘hippie-jaren’, met enkele vriendinnen botweg een centre hippique binnengestapt, hippos is paard. ‘Een zuil van zout’ van Kristien Hemmerechts is niet hetzelfde boek als ‘Zout op mijn huid’ door Benoite Groult of als ‘Hoe komt de zee zo zout?’ door Brigitte Schwaiger. Excrement gebruikt men in een andere context dan decrement en een flagrante flatulatie in een flanellen broek heeft een typische flagolettoon. Enkele aangeschoten, grinnikende aanwezigen. Toen ze nog heel klein was, had ze regelmatig een blauw oog en het jongetje waarmee ze cowboy en indiaan speelde, heeft lange tijd gedacht dat zij ook een jongetje was.

In ‘Le roi d'Espagne’ op de Grote Markt te Brussel stond tot voor een jaar of twee een ander, groter en dikker opgezet paard dat nu vervangen is door een kleiner, dunner. Het oude paard was door de jaren werkelijk versleten geraakt: het merendeel der haren was uitgevallen zodat de naden tussen de verschillende stukken huid zichtbaar waren geworden en het dier mankeerde zelfs een volledig oor. Dat oor is ooit in haar bezit gekomen doordat ze, telkens ze dit zielige paard met zijn glazen blik tegenkwam, iets liefs in dat oor zei vanop de trap die vlak naast het paard omhoog loopt tot op een keer dit grote oor, hard als karton, in haar kleine voorzichtige handjes was gevallen. Ze had het oor prompt in haar malse rode plastieken handtas gepropt en was ermee naar een stil hoekje van de taverne gestapt, waar ze het oor in een witte serviette had gewikkeld en het weer voorzichtig in de plastieken handtas gestopt, waaruit ze zonder aarzelen haar gloednieuwe adressenboekje had verwijderd - alleen haar eigen adres stond erin met telefoon-

nummer en verjaardag - om plaats te maken voor dat geweldige oor. Ze had zich door deze belevenis een hele dame gevoeld omdat haar vader haar ooit had verteld hoe de stierenvechters in Spanje, als ze de stier proper en heroïsch hadden afgemaakt, de oren van de stier bij hun ereronde door de arena meekregen en hoe deze slanke en getaande mannen dan zo'n oor in een sierlijke boog naar de mooiste dame uit het publiek gooiden en daarvoor in ruil een etherische zoen uit haar fijne hand kregen toegeblazen. Zij was, nadat ze haar plastieken handtas mooi had gesloten, terstond weer naar het grote paard, dat helemaal niet scheen te lijden onder de onverwacht opgelopen averij, toegehuppeld, had het diep in de ogen gekeken en het zulke etherische zoen gegund, waarop de frivole mensen aan de tafel achter het paard bijna in applaus waren uitgebarsten. De uitdrukking dat ‘kinderen met je knoken naar de okkernoten gooien’, waarmee men uiteraard een moment in je stoffelijk bestaan wil aanduiden waarop je ziel al lang ten hemel - of ter helle - is gevlogen, vindt ze een heerlijke uitdrukking.

De Grieken kenden ook al de kunstpenis, olisbos genaamd, en de vrouwen van één of andere stam op het zwarte continent bewaren levende ratelslangen waarvan ze - na het verwijderen van de gifklieren - het gelobde benige staarteind met dezelfde bedoelingen aanwenden. Het sap van een vlierstruik ruikt wat naar een smeulend vuur. Zij vraagt zich af of de Griekse mythe Prometheus het vuur daarom in een vlierstok uit de hemel liet roven. Het Nederlandse koningshuis is sinds reeds drie generaties door vrouwen bemand omwille van een gelukkig toeval. Willem de Derde had één dochter en drie zonen en deze laatsten stierven alle drie alvorens Willem zijn bijltje neerlegde. Zijn dochter Wilhelmina kreeg dan het bewind en deze had dan een enige dochter, Juliana, die op haar beurt vier dochters baarde,

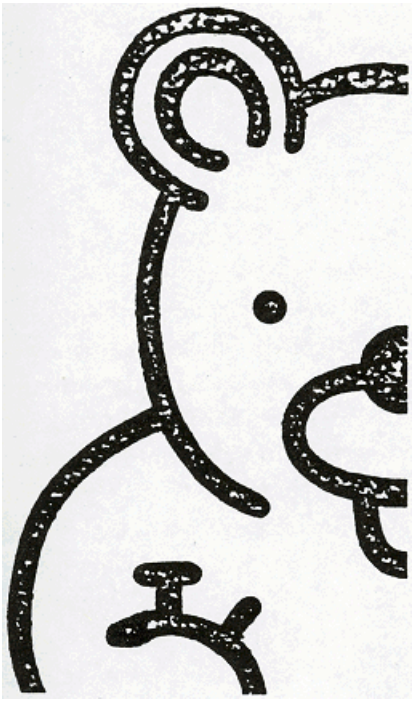

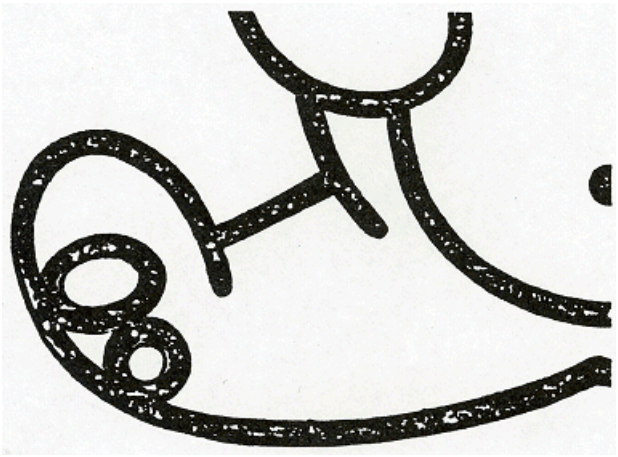

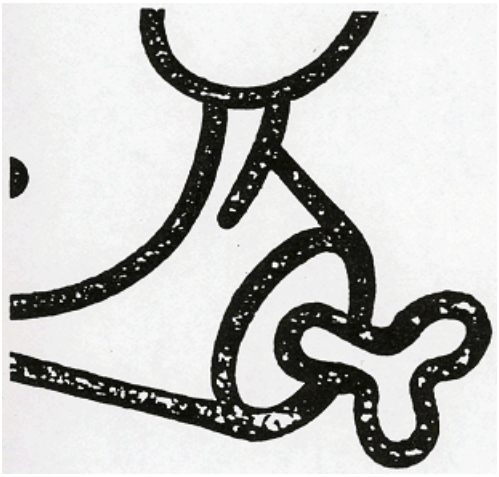

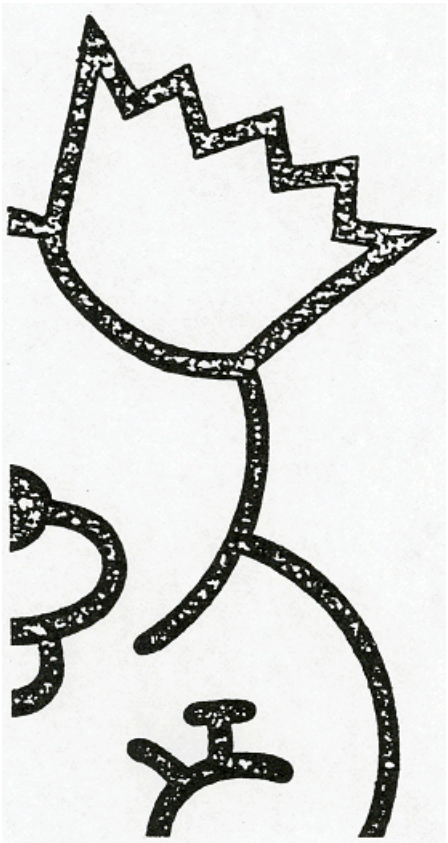

waaronder de huidige Beatrix. Het mooie stulpje van de papaver is een doosvrucht. Ze kent een meisje dat Mercedes heet. Jezus is al even gek als Adolf of Wolfgang. Imperiaal van een dubbeldekker. Pollepel, polle-pel, pollepel, Leopold. Gelepeld, overgegeven, weggegeven, teruggegeven. Verdiensten vergaderen. Helleveeg, feeks, felonie, fiducie stellen in iemand.

Zomaar een greep uit de vele dingen die ik gisteren haarfijn uit haar mond registreerde. Het water aan de overkant van de kamer komt weer scherp. Ik veradem en drink in één beweging de kop koffie die naast mijn blote voeten volledig afkoelde.

Wanneer ze praat is ze onverstoord, niet echt onbeschaamd, maar spontaan, vlot, zodat je je als toehoorder nog eerder ongemakkelijk zou voelen dan zij mocht ze zich verspreken of ronduit een flater slaan. Ze krijgt gratie omdat ze al gratie heeft. Wat ze ook zegt, het lijkt nooit vreemd, klinkt nooit vreemd, omdat zij het zegt.

3.

Er wordt aan de voordeur gebeld, geduldig als zelden. Des te sneller loop ik per twee treden de trap af. Een ongeduldig getrokken bel doet me meestal met meer traagheid reageren omdat het belgeluid me dan eerder als een oproep of een dringend verzoek toeklinkt zodat ik mij verzekerd voel dat de persoon buiten, beneden, voldoende lang op mijn komst zal wachten. Dit keer echter wordt zacht, net iets te kort, als een suggestie op het witte knopje in de muil van het aangeladen bronzen leeuwekopje gedrukt. Het is frappant hoe mensen die hier voor het eerst komen, in de meeste gevallen een opmerking maken over deze eigensoortige belknop zodra ze binnentreden. Nochtans heb ik reeds vaak leeuwekoppen als deurbel gezien.

De zwaluwen maken ontzettend verward lawaai. Elk jaar komen ze terug, herstellen hun nest, bezet tegen de vierde balk links, recht boven hun handsvol excrement dat ik elke ochtend wegruim. Ik draai de deur open en zij stapt in haar eigen schaduw die op de matte okergele vloertegels samen met de zon door het wijde deurgat in de poort binnenvalt.

In vergelijking met de avond dat ik de witte pens voor haar voeten liet neervallen, is ze nu een beetje schools, eenvoudiger gekleed. Het aura bleke zon dat langs haar rug tussen haar haar en de haartjes van haar wollige trui ombuigt en de houtgeur van de opwarmende poort geven haar het voorkomen van een deftig meisje dat zojuist met haar vader de ochtendmis heeft bijgewoond.

Ze geeft me een plastiek zak uit één of ander damesboetiek in handen met de zakelijke verklaring dat daarin haar terracotta blouse zit die ze tijdens het zwemmen, daar 's nachts, als een vod aan de kant had gelegd, die ik zo onbetamelijk over mijn eigen doorweekte hemd had aangetrokken en die daardoor gescheurd blijkt te zijn. Behalve een overdreven ‘oei’ kan ik niets uitbrengen. Ze vervolgt dat het niet werkelijk erg is en terwijl ze de zorgvuldig gewassen en gestreken blouse met enige omzichtigheid uit de zak haalt om de plaats van de scheur te tonen, legt ze uit dat het enkel de naad is die gelost heeft daar waar haar oksel normaal komt te zitten. Ik blijf met de zak geopend tussen mijn handen luisteren. Ze vraagt of ik die scheur zou kunnen laten vermaken... ‘en goed’. Door de aanmanende nadruk die ze op die laatste woorden legt, verwerp ik prompt mijn heimelijke gedachte dat ik zelf niet onkundig ben in het naaien van kleren. Ik moet van de idee om zelf de klus te klaren, afzien, hoewel ze mij redelijk speels en met een schuin hoofd - waardoor ik voor het eerst haar oor opmerk - aankijkt.

Ze wil best wat blijven drinken - dus volg ik haar naar binnen - en installeert zich gemanierd in de ruime oude

zetel waarvan het leder gevlekt en verhard is. Ik glip de keuken in om te bedenken wat te zeggen en om haar de tijd te geven het zich gemakkelijk te maken in mijn ruime en op dat ogenblik niet al te ordelijke woonkamer. Ik ga haar vragen hoe het met haar gaat, hoe ze hier kwam, auto, trein, bus en zal dan alleen het woord nemen om mijn voor haar zo onduidelijke relatie met rechter Sisamnes uit de doeken te doen. Met deze geestespreparaten waag ik mijn verschijning uit de keuken, een fles in de ene hand en in de andere twee voor port wat groot uitvallende lage glazen.

Zij is in haar zetel bezig te wrijven met twee vingers over haar sleutelbeen en vraagt of ik een vuilnisbak heb, wijzend naar een halssnoer van verharde roze, witte, lichtblauwe en gele suikerringetjes dat op het lage tafeltje naast de zetel is komen te liggen. Dit suikeren snoer, dat zo vaak vanuit de krochten van mijn jeugdherinnering aan de oppervlakte komt drijven heeft ze klaarblijkelijk onder haar grijze hemd om haar hals gedragen en heeft Waarschijnlijk door het warme weer wat suikerige substantie op haar huid gekleefd.

Tikkend op haar sleutelbeen waarover ze net nog wreef, vraagt ze of ik eens wil proeven, mij verzekerend dat de suiker aangenaam smaakt. Ik zet zwijgzaam aarzelend de groene fles port en de glazen neer en maak een stap naar haar toe. Onder haar langgerekte hals blijft ze met haar vingers op haar sterk afgelijnde sleutelbeen tikken waardoor het mij duidelijk moet zijn dat ik daar zonder omwegen verwacht wordt te gaan proeven. Onhandig maar beheerst proef ik van haar gesuikerd sleutelbeen en haar met zoetigheid geparfumeerde hals. Ze pakt mij bij mijn hoofd door met volle hand in mijn haren te grijpen, laat me nog even begaan en leunt dan achterover in de zetel terwijl ze mijn hoofd ter plaatse houdt. Ze vraagt me of ik geen gêne voel, waarop ik zo onverschrokken mogelijk vervolg met het uitschenken van de port, ze laat de stilte niet regeren en praat verder over gêne, slaat zonder overgang over op gaine,

het kledingstuk, en beschrijft zonder verwijl hoe ze zich graag kleedt voor de spiegel, vertrekkend van haar naakte lichaam op het bed: ze trekt vaak - als ze alleen is - haar grijze nylonkousen aan tot ver over haar heupen, waarna ze om haar bekken een vier gespen hoge gaine past en - naar ik goed versta - de gesp van een vijfde riem, vertrekkend van de gaine vlak boven haar pubis, tussen haar benen door, ter hoogte van haar staartbeen vastmaakt. Ik probeer me niet te interesseren voor haar hobby opdat ik niet van kleur zou verschieten, wat me nogal lukt door te bedenken dat dit verhaal je reinste onzin kan zijn en door mij te concentreren op mijn glas port dat ik in twee teugen leeg drink.

Ze smeekt met een voorbarig verontwaardigde uitdrukking op haar gezicht dat ik dit aan niemand zal vertellen en wacht op mijn antwoord terwijl haar ogen elk van mijn kleinste oogbewegingen lezen. Ik antwoord een onzeker ‘neen’. Onzeker omdat het erop lijkt dat ze haar verhaaltje het aanschijn van een al te vroege bekentenis wil geven, dat ze zich in haar gereserveerdheid met opzet vergaloppeerde. Ik twijfel aan haar waarachtigheid.

Ze nipt aan het glas port dat ik haar aangaf, als wil ze die keuren en praat gekleurd over framboze- en berkewijn. Ik moet toegeven dat deze port wat naar nieswortel smaakt.

Mijn aanwezigheid begint te falen doordat ik in gedachten gestadig achterloop op het gesprek dat nu plots weer over gordijnen en tapijten handelt. Dit houd ik niet vol.

Deze situatie houdt de ganse dag aan. Tegen de avond aanvaardt ze mijn voorstel om te blijven eten, bezat zich met wijn en een viertal pousse-cafés en gedraagt zich als een rijke dame met vakantie in een knus hotel. Haar gepraat vervalt in een trager tempo, wat echter niets afdoet van mijn indruk dat ik met mijn gedachten en doen steeds de bokkesprongen van haar geest achterna hol. Zelfs nadat ze in de canapé in slaap is gevallen, wil ik volgen wat ze

droomt, blijf ik haar zachte adem en haar levenloze gezicht lezen. Ze wordt vroeg gewekt door de sterke zon, neemt gehaast enkele beten van mijn zorgvuldig voorbereide ontbijt en verdwijnt dan met een zeer vriendelijke groet en verzekert me dat ze het erg gezellig vond.

4.

Mijn hersenschors is behaard met een ware reincultuur van haar persoon. Haar afwezigheid sinds de dag dat ze haar terracotta blouse hier kwam binnendragen, zwelt al jaren als kanker. Haar blouse en haar reeds bruin bespikkeld suikeren halssnoer heb ik met de spullenhulp voor Afrika meegegeven in de hoop dat die daar met een ander oog, los van elke herinnering of zelfs nuance worden bekeken.

Er staan in de tuin een hagelaar, twee grote vlierstruiken, een bonte mengeling bloemen en massa's onkruid. Onder een klein afdakje van doorzichtige gele golfplaten, waarrond onlangs wanden werden getimmerd, staat wat aftands werkgerief en liggen verscheidene boeken over bladeren en bloeiwijzen, insecten, vliegbeelden en vogel-klauwen, grondsoorten, de trek der zwaluwen, wildsporen en een boek vol pentekeningen van wolkenformaties. Bij warm weer vul ik een thermos met ijskoude grenadine en trek me daarna voor uren terug in de doorgezeten zetel in dat hokje. Het is er vaak erg heet. De muffe boeken, waarvan de bladen bezaaid zijn met roest- en koffievlekken, ruiken dan branderig en ongemeen oud. Ik lees er over de wesp en haar met twee tasters gewapende onderlip. De ademhaling der insecten geschiedt door luchtopeningen, soms over geheel het lichaam - kop, borststuk en achterlijf - verspreid. Men noemt deze gaten stigmata.

Over de meikever wordt meestal weinig goeds verteld omdat deze bladsprietige kever als larve drie jaar knaagt

aan plantewortels en als kever door het kaalvreten der bomen grote schade aanricht. Het hoofdstuk rond de meikever is opvallend uitgebreid: legboor, ei, engerling, larve, pop, imago, kinderspelen met deze kevers zoals koordjevliegen en een open te vouwen blad waarop de meikever in alle aan-zichten en in dwarsdoorsnede in kaart is gebracht, als ging het om een ruimteschip.

Ik kom de draadworm tegen, de pad, de hoornslak, de schildpad en de huisjesslak. De hommels of mannetjesbijen die louter het bevruchten der koningin tot taak hebben, worden als luie wezens voorgesteld. ‘Hommels’ is ook de naam voor een apart soort wilde, logge, brommige bij, waarvan de meest bekende de aardhommel is.

Verder vermeldt het boek aan het eind van elk hoofdstuk allerhande uitdrukkingen, spreekwoorden en gezegden per diersoort. Wanneer bijvoorbeeld bedoeld wordt dat men in zijn zinnen ontsteld is, dan heeft men ‘een hommel in het hoofd’. Als het voor het eerst dondert in de lente dan is ‘de meivis geboren’.

Wanneer ik verzadigd ben met gedierte, steek ik het boek weg, ledig het laatste glas koele grenadine en rommel nog wat in de vele schuitjes, bakjes, doosjes en kistjes met bouten, vijzen, moeren, nagels om me dan lui in het lange gras onder de vlierstruik te leggen vanwaar ik, door de takken heen, de wolken volg. Dan denk ik vaak aan haar. Tegen de avond eet ik in mijn ruime woonkamer.

Ik houd steeds mijn venster wagenwijd open voor de frisgroene hagelaar die er pal voor staat en nooit echt stil is, zodat het dag in dag uit lijkt of er vogels en brekende takjes in mijn slaapkamer huizen, gezwegen over de zachte bladertjes die werkelijk de kamer in vliegen en die ik met een alcoholstift secuur nummer en bij de hoop leg. Sinds ik haar voor het laatst zag, heb ik er uitpuilende kasten vol van verzameld. In de hoeken en onder de meubels, mijn bed, liggen ze hoog gepakt, dit alles tot ergernis van de

lijvige werkvrouw die weigert nog een voet in mijn slaapkamer te zetten omdat ik mij tegen haar aanzienlijk kwaad maakte toen ik de nummers 538, 2047, 2049 tot en met 2056 en het unieke nummer 3333 nergens meer kon vinden. De werkvrouw had toen niet echt onverstandig geargumenteerd dat de bladertjes, als ze droog zijn, zo gemakkelijk in kruimeltjes uit elkaar vallen. Haar argument veranderde echter niets aan de zaak. De tien bladertjes waren ongetwijfeld door haar toedoen verdwenen of verguisd.

De verse bladertjes die nog mals en week zijn, houd ik gescheiden van de gedroogde en na ze genummerd te hebben, kan ik ze nog enkele dagen in pakjes tot tegen het plafond gooien om ze verward weer naar beneden te zien schipperen. Telkenmale leg ik ze op volgorde en gooi ik ze opnieuw in de lucht door elkaar tot de dag dat ze te droog raken om zo onvoorzichtig behandeld te worden.

Wanneer het 's nachts onweert, stortregent, de wolken daveren, de groene hagelaar waterzwaar als een röntgen-beeld in het raam hangt om snel weer te verdwijnen, de wind de regen over de vensterbank gooit, dan ritselen de droge bladertjes ordeloos. Zo dicht bij de moederboom, reddeloos verworpen, fluisteren ze hun heimwee laag over het tapijt. Ik leg mijn oor te luisteren tussen de franjes aan de rand van het tapijt waar ze meestal blijven haken en wacht met één open oog om tussen de haartjes op mijn arm de hagelaar te zien verschijnen. Ondertussen drink ik glazen zoete witte Pruisenwijn uit smalle bruine flessen, die mijn lippen verdooft, mijn spieren verlamt, tot ik voor geen bliksem nog opkijk. Geborgen als een vis in een houten bun slaap ik in.

De volgende ochtend zijn alle wolken weg. De zon droogt het vocht uit de lucht en steekt lange busseltjes licht door de kruin van de hagelaar naar binnen. De zonnevlekjes spelen nieuwsgierig op de door de jaren aangegroeide stapel dikke, ingenaaide theaterboeken die altijd in het wit, grijs of zwart uitgegeven worden als coulissedoeken die het

[advertentie]

theater enkel flankeren en er uiterst zelden of nooit aan deelnemen.

Ik bewaar deze boeken als een rouwkostuum, een korte tijd gedragen toen ik dacht als toneelregisseur het eeuwige waanbeeld van mijn liefde voor haar te kunnen verdrinken. Ik beet me vast in dat vak, vlak na haar huwelijk met een trefzeker zakenman die zij kunstig als een witte oleander siert. Ze had me vriendelijk maar afstandelijk voorgesteld in de suite te lopen met een ongehuwde, zachtaardige theaterdirectrice als partner. Deze theaterdirectrice was een kennis van haar man.

Haar exuberante huwelijksfeest is de sleutel geweest tot mijn korte maar turbulente loopbaan als regisseur. Op de scene liet ik kasseien door gotische glasramen vliegen, in ‘De Plaaggeest’ moesten duizend sprinkhanen als hagel op de planken rondroffelen wat zo'n hels lawaai maakte dat de acteurs onverstaanbaar hun rol moesten schreeuwen en de zaal van voor naar achter in een aanzienlijk tempo leegliep. Ik werd al snel beschouwd als één van die ongeneeslijke belhamels van het theater. Het enige wat ik deed, was mezelf afreageren en mijn in eenzaamheid gestookte brouwsels over een publiek uitgieten. Vlak na de première van ‘Bain de Nuit’ werd het finale punt gezet achter mijn korte aanwezigheid in de theaterwereld. Naar ik meen te hebben gezien heeft zij toen nog met haar man in de zaal gezeten. Voor dat stuk werd een heus naar chloor ruikend zwembad van om en bij de 30 vierkante meter voorgoed in de theater-vloer vastgezet. Voor de rest was het decor kaal, op een blauw verlicht doek op de achtergrond na. Er waren achttien naakte actrices nodig, waaronder de theaterdirectrice. Die zaten allen met nylonkousen en in dure corsetten geregen op de rand van het zwembad, zwommen aldus gekleed door het water heen en weer, droogden zich af, dronken een glaasje of legden zich neer en wreven hun gewelfd décolleté in met neushoornmelk uit tinnen potten terwijl ze onophoudelijk door elkaar praatten over Sartre, verkleed-

partijen, melk, de tragiek in Van Beethovens leven, oosterse tapijten, lipstick, de smaak van sigaren, occultisme, kruidenthee, beiaardconcerten, architectuur, de armoede in Guatemala en babyverzorging. Dit alles moest de aanschijn krijgen van een papegaaiekooi in lichtelaaie. Nochtans acteerden ze elk hun stuk op een rustige manier alsof ze een interessant gesprek voerden.

Ze waren volkomen onbedacht op hun prangende lichamelijkheid en hielden zich er enkel op een routinematige manier mee bezig als betrof het niet echt hun eigen lichaam. Geen seconde hielden ze op te praten, kamden zonder aanleiding elkaars haar, gaven de neushoornmelk, als ze voor het eigen lichaam teveel ervan uit de tinnen pot hadden genomen, in hun hand verder aan een andere dame, veterden na het zwemmen elkaars corset wat strakker of wrongen hun kouseband uit waarop naar het voorbeeld van de Engelse Ridderorde van de Kouseband ‘Honni soit qui mal y pense’ geborduurd stond. Hun lichamen moesten overkomen als een te verzorgen en rijk te orneren appendix, hun geest als een onderdeel daarvan. Het totaalbeeld van hun samenzijn, de gesprekken, de omgeving 's nachts bij het zwembad en hun lichamelijke versmoltenheid daarin, vormden hun krachtige aanwezigheid.

Klagend over de chloorgeur, de slechte belichting en de verregaande absurditeit van het stuk, heeft een kwart van het publiek voortijdig de zaal verlaten, wat stilaan een kentrek van mijn voorstellingen begon te worden. Nog geen halve minuut na het vallen van het doek wist een tot op het bot doorweekte theaterdirectrice mij te vinden in de couloir van de derde verdieping, waar ik graag sigaren rookte. Ze had tot dan toe altijd begrip opgebracht voor de stukken die ik regisseerde, maar gaf me ditmaal een uitbrander die door het hele gebouw hoorbaar moet geweest zijn. Ze had het over de ontzettende kosten die met de installatie van het zwembad gemoeid waren geweest en mijn totale misvatting

over de ideologie van het feminisme. Geen wederwoord over mijn goede bedoelingen werd mij gegund. Ze beëindigde haar zondvloed van zinnen met de woorden die keizer Augustus op zijn sterfbed moet gepreveld hebben.

Een tweede voorstelling van ‘Bain de Nuit’ heeft nooit plaatsgehad. Het chloorwater werd diezelfde avond nog uit het zwembad gepompt, de lege kuip de daaropvolgende dag met vaderlanderkes opgevuld en het houten podium weer opgetimmerd als voorheen.

Fabula acta est.

Michael Tophoff
ode aan a.r.-h.

‘de gezangen van de ouderwordende dichter’
waarover gaan die en wie moet ze lezen

voor mijn part ben jij het
vermits je valt voor goud en laurier
en de harp niet versmaadt
noch de fijne producties gekaft in saffraan

of is het de bijziend expert
van het weekblad die alles al weet
zichzelf onaantastbaar citerend
met zijn hooghartige pen

ik denk dat er niemand is
want goud en laurier zijn uit
de mode vraagt niet om harpen

- in het dorp wijst men hem na
hij is al wat dovig en loopt slecht
aan de lijn van de kalende hond
op weg naar de post

bevend reikt hij een stapel gedichten
aan geverfd permanent
maar zegt het meisje wat moet ik ermee
er staat geen adres op

Taco Meeuwsen
Op vakantie

Neer strijkt in Corps op het terras
Een stoet van kneuzen in hun sas
In zijn waan wiegt van hen één
de bubbels Gini in zijn glas
Op de maan doet van hen één
zijn donkerbruine plas

Wel te verstaan is van hen één
zijn schoonheid al te kras
Kijkt mij aan van hen één
met zijn ogen uit de pas
Mag ik gaan met hem één
eindje van de klas?
Trek je aan van hem één
blauwgeruite jas?

Nee! geeft te verstaan die van hen één
duidelijk baasje was
Ze zijn hààr baan van haar alleen
die gekken op het terras
Ik groet ontdaan en ga maar heen
die op vakantie was

Chris Cerfontaine
Kwarts

Als ze met de kamionet rijden en Fille roept: alo pruim! of: kom ketten kom, dan kijkt Fons altijd naar de verkeerde kant.

Naar waar er niks te zien is. Dennenbossen.

Fille heeft al eens een zwaan opgegeten die hij op de vaart gepakt had. Fons kan goed polieren.

Als Fille iets vandoen heeft, roept hij naar Julleke: de prut! of: de lange rij! al naargelang.

Fons gaat alles zelf halen. De prut is eigenlijk een ijzer om voegen te trekken in de natte kwarts.

Ze reden eens met de kamionet voorbij een geparkeerde auto. 's Morgens heel vroeg in de zomer. Op de achterbank van de auto lag een vrouw op haar rug met haar rok omhoog en haar benen open en daar een vent tussen.

De vrouw lachte naar de kamionet.

Janssens en Jan hadden het gezien en Fille en Julleke en Bruno.

Fons niet want die keek juist naar de dennenbossen.

Dat ze ondertussen lachte, dat vonden ze nog het strafste van al.

Bruno zei dat ze hem recht in de ogen had gekeken.

Bruno is van Italië. Fons is al eens naar Italië gereden met zijn auto.

Als hij de bergen afreed, zette hij de motor af om naft te sparen.

Bruno mag wel eieren eten van de dokter, maar enkel het wit. Als hij werkt, maakt hij een mutske van een lege cementzak. Hij poept elke woensdagavond met zijn vrouw en dat vertelt hij elke donderdag in de kamionet.

Jan zegt dat hij eens een film heeft gezien met een vrouw die op de stijve piet van een vent ging zitten en ondertussen naar de camera lachte.

Cinema cochon zegt Bruno, die in Brussel woont, en Julleke vraagt waar die cinema ergens is.

Jan werkte vroeger op Den Dil, waar ze locomotieven maakten en zware boulons om mee naar de gendarmen te smijten. Zijn vrouw heeft een klerenwinkel met drie naaisters en hij heeft een Chevrolet Camaro.

Maar hij rijdt liever mee met de kamionet. Soms gaat hij poepen in de Leo Meulemansstraat, maar dat vertelt hij niet elke keer.

Fille en Fons zitten altijd vanvoor in de kamionet.

De rest zit vanachter in de duisternis tussen de betonmolen, de kruiwagens, de schuppen, de lange rij, de prut, de mengkuipen, de zakken met kwarts en de plekspanen.

Helemaal vanachter zit de Schraepen.

De Schraepen zegt dat hij beter vanvoor zou zitten, in Fons zijn plaats, omdat Fons toch altijd naar de verkeerde kant kijkt als er iets te zien is. Maar iedereen blijft zitten waar hij zit.

Zo rijden ze door het ganse land, meestal door Haacht en Testelt.

Waar veel dennenbossen zijn en in de zomer hete zandwegels en brakkeniers en kegelspel. En waar Janssens woont.

Janssens voelt aan elke kruiwagen magere beton of hij niet te nat is, anders trekt de kwarts in blazen.

Fons vindt het niet zo erg dat hij nooit iets te zien krijgt of altijd te laat is als er iets gebeurt. Hij zegt wel: gotver! gotver! of: waar? waar? maar eigenlijk is dat meer om de anderen een plezier te doen, dat ze zouden denken dat ze iets onbeschrijfelijks hebben gezien. Dat hijzelf iets onbeschrijfelijks heeft gemist.

Als de betonmolen draait, steekt Fons zijn hand erin, zonder de messen te raken, om te voelen of de beton niet te nat is.

Als ze met de kamionet ergens komen, meestal in Testelt of in Haacht, maakt Julleke eerst het mengsel klaar.

De helft cement en de helft kwarts, droog mengen en daar twaalf emmers water over. In de kuip laten trekken, terwijl hij in de kamionet zijn boterhammen gaat opeten.

Julleke heeft tussen zijn boterhammen: uier of mozaïk, en hij drinkt er grenadine bij. Mozaïk is een soort van vuile kipkap en uier is uier, maar ge kunt er niet aan zien dat het een schijf van een uier is, zo'n platte handschoen.

Terwijl hij eet, denkt Julleke aan de naaisters van de vrouw van Jan en aan de vrouw van Jan, gewoon en niet triestig.

En of hij moet geloven dat Fille zwaan tussen zijn boterhammen heeft.

Wie pas getrouwd is, krijgt van thuis een potteke mee. Daar is geen innerlijk leven. Bruno eet het wit van eieren.

Op een keer mochten ze allemaal met een kleine vlieger mee.

Voor de Schraepen was er geen plaats in, die moest op de grond blijven.

Toen is hij met een nijdige kop achter het stuur van de kamionet gaan zitten. Hij kon er niet mee weg, de sleutels waren mee de lucht in.

Maar zo kon hij toch eens aan het venster zitten.

Hoewel er niks te zien was.

Vliegplein De Kievit in Hasselt.

Een kievit is geen zwaan.

Ayakoluka &co
Mona Lisa must have had it

Als verval als
  lelijke
  grote
  oude
  vrouw
voor de ruit blijft hangen
in de vaste kegel die ik kijk
vanuit de zetel met het stuur

Als alle auto's
  rijden
  honderd
  twintig
  stipt
maar stil staan op het lint
zoals het door mijn ogen trekt
(Als de poot
  van een
  van vele
  vele
  varkens
  moeilijk uit de tralies hangt
  en de kabineman
  zijn spiegel niet wil zien
  - ‘als er zoveel varkens zijn
  dan zijn er zeker ook verkeerde
  poten’ -)

Als alleen die lange wagen
  onder
  honderd
  twintig
  blijft
Dan rijdt hij achteruit

Denk ik: die man is moe

Jos de Man
De ‘onbetrouwbare’ Heinrich Heine

Dunne lippen, ingevallen wangen, een breekbaar voorhoofd, een rafelig baardje. Het dodenmasker lijkt veel kleiner dan een normaal hoofd. In zijn laatste levensjaren zag Heinrich Heine zichzelf op zijn ‘matrassengraf’ wegkwijnen tot een ‘spiritualistisch skelet’. ‘Mijn lijf is zozeer gekrompen dat er schier niets van overgebleven is dan de stem.’

De ruggemergtering verteert hem. Hij lijdt helse pijnen, maar de zin tot persiflage is hem niet vergaan. Ik lig in mijn graf, klaagt hij, maar ik ken geen rust. Ik ben dood, maar mij worden de voorrechten onthouden der doden, die geen geld meer hoeven uit te geven en geen boeken meer hoeven te schrijven. Hij is, door vele metamorfosen heen, dezelfde authentieke Heine gebleven. Een spotter die zijn eigen spiegelbeeld niet ontziet.

Een gekwelde, die om zijn kwellingen grinnikt. Een rusteloze, die blijft zoeken, terwijl hij weet dat hij niet zal vinden.

Men heeft hem onbetrouwbaar genoemd. Zo kwam hij over. Hij heeft het katholieke, het joodse, en het lutherse geloof aangehangen, terwijl hij altijd een vrijdenker is gebleven. Hij noemt ‘elke rijke een Judas Iskarioth’, maar int zonder gewetensbezwaar de toelage die zijn oom, de Hamburgse bankier Salomon Heine hem toekent. Tijdens zijn vrijwillige Parijse ballingschap laat hij zich het maecenaat van baron James Rothschild welgevallen. Het belet hem niet koopmansgeest en burgerlijk fatsoen te vermaledijden:

> *O dass ich grosse Laster säh,*
> *Verbrechen, blutig, kollosal, -*

Nur diese salle Tugend nicht
Und zahlungfähige Moral
(Anno 1929)

Hij is een kosmopoliet die hunkert naar het zachte Duitse donsbed.

Met Duitsland heeft hij een haat-liefdeverhouding. Zijn vaderland is het ‘Land der Eichen und des Stumpfsinns’, maar als hij na lange afwezigheid de Duitse bodem betreedt kan hij zijn tranen niet bedwingen.

Hij is ijdel, en overgevoelig voor kritiek, maar hij weet het en neemt zichzelf op de korrel: wie niet weet wie ik ben, informere bij de eerste de beste laurierboom.

Hij noemt de politiek hoofdzaak maar tot op zijn sterfbed vijlen aan zijn liefdesrijmen.

Zijn tijdgenoot Immermann, dichter en rechter te Düsseldorf, heeft Heines gespletenheid geduid als ‘bittere grimmigheid over een onontvankelijk heden’, een ‘diepe vijandschap tegen deze tijd’. Er zit iets in.

Echte dichters verzoenen zich niet met hun tijd. Ze gooien zand in het raderwerk van de samenleving. Ze steken de draak met de goede zeden. Ze hebben lak aan voorschriften en geplogenheden.

De brave dichter-predikant Mörike heeft het ambigue gevoel verwoord dat Heine bij veel rechtschapen burgers opriep: ‘Er ist ein Dichter ganz und gar, aber nicht eine Stunde könnt' ich mit ihm leben wegen der Lüge seines ganzen Wesens.’

Ziet hoe een man die in zijn bekrompenheid weet wat waarheid is met zijn vingertje in de lucht boort.

Wat een dichter over zichzelf zegt, is nooit helemaal waar, of onwaar. Hij geeft zich bloot, om de aandacht af te leiden van wat verhuld moet blijven. Niet zelden zijn zijn bekentenissen ironisch getint. Hij neemt zichzelf op de

hak, om geen mal figuur te slaan. Hij deelt zulke rake klappen uit, dat hij er zelf van wankelt.

Slecht een boekhouder aanvaardt zijn bekentenissen als klinkende munt. Ze zijn dan de proef op de som van zijn vooroordelen.

Men heeft hem zijn gebrek aan ernst verweten. Heine weet dat ernst een schutting is rond de gemeenplaatsen van ‘het gezond verstand’. Hij is een sloper van schuttingen.

‘Tu ne serais qu'un niais si tu manquais de légèreté’, lees ik in La Mère van Georges Bataille. Terwijl ik het boek weer op de plank zet, valt mijn oog op de Maximes van La Rochefoucauld. ‘Qui vit sans folie n'est pas si sage qu'il le croît’, stelt de hertog vast.

‘Doe maar gewoon’ is verstikkend advies. Een dichter is pas een dichter als zijn vers een onbekend deuntje fluit. Hij luistert dan heel nauw. Het herinnert hem aan iets wat hij niet wist.

Het rekwisitoor van een hagedis

Heine is zijn eigen dissident. Het eerste mensenrecht, schreef Baudelaire, met wie Heine veel gemeen heeft, is het recht zichzelf tegen te spreken. Dat recht heeft Heine geheel uitgeput. Hij is ‘een baaierd van paradoxen en dissonanten’ (Presser). Een dionysische mens, die op elke prikkel reageert, zich overlevert aan elke hartstocht, aan elk avontuur:

‘Es ist dem dionysischen Menschen unmöglich, irgendeine Suggestion nicht zu verstehen, er übersieht kein Zeichen des Affekts, er hat den hochsten Grad der verstehenden und erratenden Instinkts, wie er den hochsten Grad von Mitteilungsskunst besitzt. Er geht in jede Haut, in jeder Affekt ein; er verwandelt sich bestandïg.’ (Nietzsche. *Götzendämmerung*).

Het persoonlijke voornaamwoord ‘ik’ is, voor wie over zichzelf nadenkt, niet het teken van identiteit, maar van een

probleem. Het ik lost op in de vraag naar het ik. Introspectie laat een flauw schijnsel dwalen over een onoverzichtelijke stapel objets trouvés. En waar haalt het ik het zout voor al die slakken die in zijn brein hun voelhorentjes opsteken?

In de *Magazine littéraire* van april 1992 overweegt de Italiaanse filosoof Antonio Tabucchi het volgende:

'Je crois que l'identité est une fable que la philosophie occidentale se raconte à elle-même. Sommes-nous après tout égaux à nous-mêmes?

C'est uniquement dans l'instant fugace que nous avons existé. Et sur ces entrefaites le temps passe et déja il nous rend différents de ce que nous étions, L'identité me semble être un concept géometrique:une ligne est formée de points. Mais où sont les points? Si l'on entend voir un point, on ne voit plus la ligne.'

De mens vervluchtigt in voorbijgaande stemmingen. Ze kleuren zijn waarnemingen. Hij valt uiteen in personages, die zo goed en zo kwaad als het gaat proberen zonder al te veel averij langs de klippen en kolken van de samenleving te laveren, zich vastklampend aan uitvluchten en halve waarheden. Materieel belang en ijdelheid, opvattingen en vooroordelen, ambitie en menselijk opzicht zijn zovele spelonken, krochten, bochten en doodlopende steegjes in het labyrint van het bewustzijn.

Een objectieve kijk op de mensen en dingen is onmogelijk. Dat heeft Heine, veel scherper dan zijn romantische tijdgenoten, aangevoeld en vertolkt. Zij zoeken in de nostalgie naar een denkbeeldig verleden een uitweg uit een wereld die geen houvast meer biedt. Hij blijft er middenin staan, en maakt er bijtende kanttekeningen bij. Opdat de schellen van hun ogen zouden vallen. Opdat men zou inzien dat van een objectieve wereld, zoals die door Goethe werd opgeroepen, geen sprake kan zijn. Van een harmonie tussen denken en handelen, evenmin. In *Die Deutsche Literatur*

(1828) stelt Heine vast dat een nieuwe tijd is aangebroken, die begon met een opstand tegen Goethe. Het ‘beschaafde Goethedom’ is afgeschreven, en vervangen door de ‘wildste subjectiviteit.’

‘Hij is er tachtig jaar oud mee geworden en minister en welstellend - arm Duits volk! dat is uw grote man!’ *(Englische Fragmente, Schlusswort)*

Met de klassieke illusies van een evenwichtig bestaan, maakt Heine de kachel aan. Zijn voorbeeld is Don Quichote, zijn lezer zal dan maar een Sancho Panza wezen die de half krankzinnige poëet slechts hoofdschuddend op zijn zwerftochten kan volgen.

‘Zeker, mijn waanzin en idee-fixen die ik uit deze boeken (van Rousseau en Mirabeau: jdm) heb geput, zijn van tegengestelde aard dan de waanzin en idee-fixen van de man van la Mancha; hij wilde de teloorgaande riddertijd herstellen, ik integendeel wil alles wat uit deze tijd nog overbleef, met de grond gelijk maken, en we handelen dus vanuit heel verschillende inzichten. Mijn collega zag windmolens voor reuzen aan, hij hield lederen wijnzakken voor machtige tovenaars, ik zie echter in onze huidige tovenaars slechts lederen wijnzakken, hij hield bedelaarsherbergen voor kastelen, ezeldrijvers voor ridders, stalmeiden voor hofdames, ik beschouw echter onze kastelen als afspanningen voor het uitschot, onze ridders als ezeldrijvers, en onze hofdames als vulgaire stalmeiden, en zoals hij in een poppenspel handelingen van de staat zag, zo zie ik in de handelingen van onze staat slechts poppenspel.’

Wat zich als verheven voordoet, blijkt potsierlijk te zijn. (‘Du sublime au ridicule, il n'y a qu'un pas’, schrijft Heines tijdgenoot Victor Hugo) Achter fatsoen gaat onbetamelijkheid schuil, vernuftige plannen leveren ongerijmde resultaten op. De verbeelding roept alleen maar misverstanden in het leven. De wereld spiegelt een bedrieglijke orde voor. Het leven is een warwinkel. Het onverstand

regeert. Argwaan is het eerste gebod. Alle kwalen van het bestaan vloeien voort uit een levensopvatting, zegt de cynicus Cioran.

Dat is misschien sterk uitgedrukt. De achterliggende gedachte, dat het verstandig is zich niet aan opvattingen vast te klampen, kan, me dunkt, zonder meer onderschreven worden. Want wat is een opvatting anders dan een denkbeeld dat vaker bij je opkomt dan ander denkbeelden?

Heine zou het daar roerend mee eens zijn geweest.

Zijn argwaan gold niet enkel het denkbeeld dat zich opdringt, hij gold het denken zelf. In *Die Stadt Lucca* legt hij een oude sceptische hagedis volgend rekwisitoor tegen de filosofie in de mond: ‘Geen mens denkt, af en toe valt de mensen iets in, zulke onschuldige invallen noemen ze gedachten, en het aan elkander rijgen van gedachten noemen ze denken. Maar in mijn naam kunt u het verder vertellen: geen filosoof denkt, noch Schelling noch Hegel denkt, en wat hun filosofie betreft, zij is louter lucht en water, zoals de wolken aan de hemel; ik heb al ontelbaar veel van

die wolken over mij heen zien trekken, en de volgende ochtendzon heeft ze opgelost in hun oorspronkelijk Niets.' Spielerei? Nauwelijks. Heine is op zijn hoede voor de gedachtenspinsels van Duitslands denkers, hij laat zich niet door omhaal van woorden overdonderen. En vooral: hij heeft een grondige afkeer van systemen.

Dat het zinloos is te peilen naar de zin der dingen, de onomstotelijke waarheid, de structuur van de wereld, de essentie van het Zijn, hebben de filosofen van onze eeuw stilaan begrepen. Het vernuft kan hooguit voorlopige oplossingen bedenken voor nauwkeurig omschreven problemen, waarbij de oplossing overigens functie is van de omschrijving. Redeneringen moeten niet te breed worden uitgesponnen. Want dan worden ze even onvoorspelbaar als de fractals, de wonderlijke figuren die op het computerscherm ontstaan wanneer bepaalde ingewikkelde wiskundige equaties grafisch worden uitgebeeld. Een uitleg is altijd voor andere uitleg vatbaar, de redenering waaiert uit in meanders.

Dat ligt aan de taal, die vrijwel onuitputtelijk is, aan de schizofrene aard van het beestje dat zich van taal bedient, aan de onoverzichtelijkheid van de beschikbare informatie.

Het oude bijgeloof

Het verhaal van zijn doop is Heine ten voeten uit, een mengsel van ernst en kwinkslag, berekening en cynisme. In de jaren twintig wordt de joodse gemeenschap in Duitsland getroffen door een ware doopepidemie.

De jodenhaat flakkert weer op. Het doodslaan van een jood is niets meer dan een overtreding, schrijft een edelman. Hij adviseert de joodse mannen te castreren en hun vrouwen in bordelen op te sluiten. Velen omhelzen het christendom, om aan het isolement te ontkomen en de carrièrekansen te verhogen.

'Het doopbriefje is het toegangskaartje tot de Europese cultuur', legt Heine uit. Op zijn achtentwintigste laat hij

zich dopen. Als katholiek? Neen, als protestant. Alsof hij de beslissing, een christen te worden, meteen wil relativeren, wil aangeven dat het een berekende keuze is, zonder meer. Want indien hij met een vorm van eredienst affiniteit heeft, is het met de katholieke:

'Ik heb eigenlijk altijd een voorliefde voor het katholicisme gehad, die uit mijn jeugd stamt en die mij door de beminnelijkheid van de katholieke geestelijken ingegeven werd.' Hij is opgevoed door de Jezuïeten. Rector Schallmeyer rondde persoonlijk de opleiding van zijn discipelen af, met een inleiding tot de Griekse filosofie, waarbij hij cynici, sceptici en andere goddelozen niet uit de weg ging. Deze vrijzinnige opstelling beviel Heinrich.

Als kind had hij bovendien van de pracht en praal van de kerk genoten. De katholieke eredienst, met gregoriaanse kinderstemmen, wierookwalmen, gewaden van sinopel en goudbrokaat, was toch een onvergetelijk kijkstuk, een gewijde opera.

Biograaf Ludwig Marcuse noteert dat de jonge Heine bekoord werd door de 'ecclesia ornans'.

Omdat ik zelf als vijfjarige kleuter, in een smetteloos wit kleed en met een gouden kroontje op mijn hoofd, uren lang aan de leiband van een onschuldig lam heb gelopen, aldus de jeugdige Heiland uitbeeldend, denk ik dat ook Heine de jaarlijkse processie nooit heeft vergeten. Het blijkt wel niet dat hij er een rol in heeft vertolkt - hij was tenslotte een jood - maar het gebeuren was ten huize Heine telkenjare weer een evenement dat het saaie koopmans-bestaan enige kleur verleende.

De woning van zijn ouders lag langs de route van de vrome optocht. Voor elk huis werd dan een altaar opgericht. Vader Samson Heine was ontevreden als zijn altaar niet het pronkstuk van de straat was. (Hij was een niet van ijdelheid gespeende man, die gaarne mocht paraderen aan het hoofd van de burgerwacht. De moraal van zijn troepen was even hoog als zijn populariteit, daar zorgde de Rüdesheimer wijn

voor die hij bij de kazerne liet bezorgen. ‘Den Garden meines Vaters fehlte es nicht an einer gewissen Tapferkeit, zumal wo es galt, eine Batterie von Weinflaschen (...) zu erstürmen’, noteerde Heinrich.)

Wanneer de beelden waren uitgestald, de bloempetalen over de klinkers gestrooid, de slingers gehangen en de bid-stoelen in strategische positie op de stoep gerangschikt, groeiden spanning en verwachting tot in de verte de eerste koperen tonen van het eerste muziekkorps werden vernomen, en het ademloze kijken kon beginnen. Zo leeft het vrome gebeuren voort in mijn herinnering.

Onbeschrijflijk was het gevoel dat het kind des anderendaags beving, toen de straten nog hemelsblauw en roze van

het strooisel waren, een nostalgische wereld tussen hemel en aarde.

Schallmeyer had voor de begaafde Heinrich al een religieuze loopbaan uitgestippeld: theologiestudie in Rome, onder de bekwame leiding van prelaten. Maar moeder Betty zag daar geen heil in. Ze had hooggestemde plannen voor haar zoon. Hij zou aan het hof van de keizer - Napoleon! - roem vergaren als veldheer of gouverneur van een veroverde provincie. Betty stippelt een aangepast studieprogramma uit, dat algebra, meetkunde, statica, hydrostatica en hydraulica omvat.

Na 1815 is er geen keizerlijk hof meer. Betty past haar strategie aan. De studie van vreemde talen, boekhouden en handelswetenschappen moet de poort openen naar het hof van de Rothschilds.

Heinrich zou financier worden naar het voorbeeld, niet van Samson, die te kinderlijk was voor de harde zakenwereld, maar van oom Salomon, bankier en miljonair te Hamburg.

Er komt niets van terecht. Harry is totaal ongeschikt voor het burgermansbestaan. Voor het zakenleven deugt hij evenmin.

oom Salomon verstrekt hem het krediet om de firma Heine en co. te stichten, die zich zal inlaten met import van Engelse manufacturen.

Heinrich schrijft in die tijd zijn eerste *Traumbilder* en is na een paar maanden bankroet.

Dan betaalt Salomon de rechtenstudie van de jeugdige losbol. De bedoeling is dat hij advocaat zou worden in de Hansastad. Dit resultaat wordt evenmin bereikt. Heine verwerft de doctorsbul en besluit onmiddellijk ‘de doctorshoed aan de kapstok te hangen’ wat de ontgoochelde bankier de onsterfelijke woorden ontlokte: *‘Hätte der dumme*

Junge was gelernt, so brauchte er nicht zu schreiben Bücher.'

Wanneer hij zich in 1825 met het heilige water laat besprenkelen, is Heinrich al een befaamde dichter en schrijver van ophefmakend proza (*Das Buch Le Grand. Die Harzreise*).

Godsdienstige opvattingen zijn de favoriete mikpunten van zijn sarcasme. Hij noemt ze neten in de reten van de door God verlaten bedstee van de geest, te vergelijken met de vlooien in de bedstee van een Poolse Jood. Kan er van een 'bekering' sprake zijn? Zijn financiële situatie is hachelijk.

Hij heeft ongetwijfeld van zijn nieuwe geloofsgenoten verwacht dat ze hem kansen zouden bieden. Een ambt in de Pruisische bureaucratie bijvoorbeeld. Loze verwachting. Tot in de jaren veertig zal hij hoofdzakelijk van toelagen leven.

Fetisj Jehova

Heinrich, door katholieke priesters opgevoed, uit-loze-berekening kiezend voor het protestantisme, was heel bewust een jood. In 1822 treedt hij toe tot het *Verein für Kultur und Wissenschaft des Judentums*. Het is geen daad van geringe betekenis. Veel joden lopen nu juist naar het christendom over. Heine komt op voor de rechten van zijn volk tegen 'het germaanse gepeupel'. Maar als 'geboren vijand van alle positieve godsdiensten', valt hij tegelijk hun geloof aan. Jehova is een 'fetisj', een 'volksmummie'. Hij is een militante en afvallige jood tegelijk. En ook die afvalligheid is weer dubbelzinnig. Zijn verstand, schrijft zijn biograaf Ludwig Marcuse, leert hem dat de joden verantwoordelijk zijn voor het denkbeeld van de ene, despotische God. En zijn gemoed is doordrenkt met Hebreeuwse beelden en gezangen: 'Men kan dogma's afzweren, maar geen herinneringen.''

‘Hebräische Melodien’ is de titel van het derde boek van *Romanzero* (1851), waarin volgende verzen:

Lechzend klebe mir die Zunge
An den Gaumen, und es welke
Meine rechte Hand, vergäss ich
Jemals dein, Jerusalem

De godsdienstkwestie blijft hem zijn leven lang bezighouden. Was de doop een vergissing? Heeft hij zichzelf verloochend? Hij zoekt uitvluchten: hij draagt het ‘Glaubensuniform’ enkel ‘aus Courtoisie’ voor zijn landgenoten.

Zelfbeklag (‘Ich bin jetzt bei Christ und Jude verhasst’), of kwinkslagen (‘Dass ich Christ ward ist die Schuld (...) Napoleons der doch nicht nötig hätte nach Russland zu gehen’; onder de Fransen heerste immers de vrijzinnigheid) verlossen hem niet van het netelige probleem.

Hij uit zijn afkeer in verzen:

Welcher Recht hat, weiss ich nicht -
Doch es will mich schier bedünken
Dass der Rabbi und der Mönch
Dass sie beide stinken.

(‘Disputation’)

Ik zal als dichter sterven, godsdienst en filosofie gaan me niet aan, schrijft hij in 1851. De dichter begrijpt de symboliek van het geloof en het abstracte koeterwaals van de filosofie, maar de papen en de filosofen zullen nooit de dichter begrijpen.

Hij noemt, in navolging van Herder en nog lang vóór Marx, het geloof een opium voor het lijdende mensengeslacht. Hij is, gedoopt en wel, door zijn felle geschriften de antichrist van zijn tijd. Wanneer hij moegestreden is, wendt hij een nieuwe ‘bekering’ voor. Hij is teruggekeerd

tot ‘het oude bijgeloof’ zonder evenwel tot enige kerk toe te treden.

Als een verloren zoon (‘ik heb lange tijd de varkens gehoed bij de Hegelianen’) keert hij naar God terug. Vanwege de onsterfelijkheid. Die krijgt een christenmens op de koop toe, zoals men bij de slager mergpijpen bij het vlees cadeau krijgt: ‘Dat ik dergelijke “réjouissance” niet afwees, en ze veeleer met behagen tot mij nam, zal elke meevoelende mens billijken.’

Het betekent niet dat hij de heidense goden afzweert. Hij heeft zich weliswaar van hen afgewend, maar ‘in liefde en vriendschap’. En niet zonder een ironische twinkeling in de ogen. Zijn laatste bezoek aan een tempel beschrijft hij als volgt:

‘Het was in mei 1848, de dag dat ik voor het laatst buitenkwam (...). Met moeite sleepte ik me naar het Louvre, en ik stortte bijna in elkaar wanneer ik de grootse zaal betrad waar de hooggebenedijde Godin der Schoonheid, onze lieve vrouw van Milo, op haar voetstuk zit. Ik lag lange tijd aan haar voeten, en ik weende zo heftig, dat zelfs een steen zich over mij moest erbarmen. De godin keek me dan ook meelijdend maar tevens mistroostig aan, als wou ze zeggen: zie je dan niet dat ik geen armen heb, en dat ik je dus niet kan helpen.’ *(Nachwort zu Romanzero)*

Mirt en suikerbonen

Een korte poos is Heine echt geestdriftig geweest over een politieke ontwikkeling. Wanneer in de julidagen van achttienhonderddertig bekend werd dat de Parijzenaars de Bourbons hadden verjaagd en de Burgerkoning Louis-Philippe de troon had bestegen, heeft hij staan dansen van vreugde. Hij had zich teruggetrokken in Helgoland, waar hij zich aan de oever van de Noordzee overleverde aan zwaarmoedige gepeinzen. Er was geen land ter wereld, overwoog hij, waar een rechtschapen mens zonder knagend

geweten kon leven. In Frankrijk regeerden weer ‘dezelfde dwazen die men vijftig jaar geleden de kop had afgeslagen’. De vrijheid was ‘een boze droom’.

En nu leek Frankrijk plotseling weer het Beloofde Land geworden. Het heuglijke nieuws, dat hij uit de krant verneemt, is ‘een zonnestraal, in bedrukt papier gewikkeld’. Van puur geluk omhelst hij de waardin van zijn pension en haar verblufte echtvriend, een zeerob.

Laten wij de Fransen prijzen, schrijft hij, zij bevredigen twee essentiële behoeften van de mens, vrijheid en lekker eten.

Een jaar later wijkt hij uit naar Parijs, een vrijwillige ballingschap die tot zijn dood in 1856 zal duren.

Parijs betovert hem, een korte wijl. Spoedig kijkt hij achter de façade van de Lichtstad. Dan wordt duidelijk dat

ook hier de bekrompenheid heerst. De Académie Française komt hem voor als een ‘kinderkribbe voor kinds geworden schrijvers’, het Pantheon is een ‘monument voor reuzen, opgericht door dwergen’.

De illusies die hij ten aanzien van het ‘Mekka der liberalen’, had gekoesterd, vervluchtigen snel. Heine ziet in dat door de Julirevolutie de fundamentele verhoudingen in de samenleving niet werden aangetast. De bankiers hebben het bestuur van de adel overgenomen. Voor het volk verandert er niets.

De vraag is overigens, of het na een omwenteling wel zoveel beter zal gaan.

Zeker, hij is het socialisme gunstig gezind, en noemt de ontvoogding van het volk zijn credo. Hij aarzelt niet vorsten en aristocraten op de maat van zijn jamben te begeleiden naar de guillotine. Maar hij huivert bij de gedachte dat het plebs de macht zou veroveren. Hij gelooft, en hoopt, even maar, en zet geloof en hoop dan weer op losse schroeven. De hoop klinkt door in het satirische reisverslag *Deutschland ein Wintermärchen*.

Het lange gedicht ontstaat in de tijd dat Karl Marx, die in oktober 1843 naar Parijs is uitgeweken, zijn eerste communistische geschriften vervaardigt. De revolutionaire filosoof en zijn medestander, de jonghegeliaan Arnold Rüge, maakten in 1844 hun opwachting bij hun beroemde landgenoot.

Deze verklaarde zich bereid mee te werken aan de ‘Deutsch-Französische Jahrbücher’, waarvan zij de uitgevers waren. Hun hardnekkige pogingen om de dichter ook bij de uitbouw van het ‘wetenschappelijk socialisme’ te betrekken liepen echter spaak.

Heine denkt er niet aan. Hij is geen partijman. Hij gruwt van de ‘minder begaafde mensen, wier oppervlakkige en engere levensvisie makkelijker gefundeerd en overzichtelijker is, en die als het ware hun levensprogram eens

en voor altijd in populaire taal op de openbare markt geproclameerd hebben.'

Dergelijke houding leverde hem het verwijt van karakterloosheid op. Niet vanwege Marx, die als geslepen tacticus allang blij was dat de beroemde dichter zich bij gelegenheid, en met name door zijn *Wintermärchen*, als een 'fellow traveller' opstelde. Neen, het waren de oude kompanen van Junges Deutschland, een groep intellectuelen die bij het begin van de jaren dertig danig aan de Duitse gevestigde orde hadden gemorreld, die thans Heines gebrek aan engagement betreurden en hem van weifelzucht en lafheid betichtten. Terwijl zij de Revolutie voorbereidden, schreef Heine ironische versjes over de liefde! Zo bezong hij in de *Neue Gedichte* de charmes van de Parijse dames Séraphine, Angélique, Diana, Hortense, Clarisse, Yolande en Marie - moeder en dochter -, en Emma.

Wenn ich, beseligt von schönen Küssen
In deinen Armen mich wohl befinde,
Dann musst du mir nie von Deutschland reden; -
Ich kann's nicht vertragen - es hat seine Gründe.'

(Angélique)

Zijn concurrent op de oppositiemarkt, de eveneens naar Parijs uitgeweken Ludwig Börne noemt hem 'een vlinder'. Arnold Rüge vraagt in zijn *'Hallische Jahrbücher'*:

'Wie gelooft Heine nog? Wie is nog zo'n ezel? zou hij zelf zeggen, en met recht. De scherts en de grap zijn doel op zichzelf geworden, en het enige doel.'

Laat die eeuwige minneklachten toch varen, maant Rüge hem aan, en laat eens zien hoe men geëngageerde lyriek maakt te weten, met de zweep!

Karl Gutzkow, redacteur bij Heines Hamburgse uitgever Campe, schrijft de dichter naar aanleiding van zijn

Parijse verzen: ‘Ik zou willen weten wie het na publikatie van deze gedichten nog zou wagen, u in bescherming te nemen.’

Heines vergrijp? Een zonde tegen het fatsoen. In linkse kring was het beschimpen van de gevestigde orde geoorloofd, het dollen met de normen der seksuele moraal voor velen een gruwel. Gutzkow stroopt de mouwen op en typeert Heines verzen als ‘Gedichten die men voorleest in de tabaksrook, het jasje uitgetrokken, in een huurkamer met volop lege flessen op de tafel.’

O jee! Laten wij zonder dralen de meest onkuise regels uit de bundel citeren:

> *Lass dein weisses Herz mich küssen -*
> *Weisses Herz, verstehst du mich?’*

Angélique zal het, als rechtgeaarde Parisienne, wel begrepen hebben.

De kritiek stak de dichter. Zelf een ongenadig criticus, was hij overgevoelig voor afkeuring. Hij probeerde er zich met een kwinkslag van af te maken:

‘Ich spreche wie mir den Schnabel gewachsen, ich schreibe in aller Unschuld und Einfalt was mir in der Sinn kommt und ich bin nicht daran Schuld wenn es etwas Geschicktes ist.’

Hij zou eraan toe kunnen voegen: over fundamentele dingen schrijven kan iedereen, om over beuzelarijen te schrijven is talent vereist.

De angel blijft in zijn vlees steken. Conservatieve scribenten die hem attaqueren, slaat hij met schimpscheuten en sarcasmen zo hard om de oren dat heel Duitsland het uitschatert. Tegen de oude vrienden die hem nu zo ongenadig bekampen heeft hij geen verhaal. Hem staat niets anders te doen dan zijn onschuld te bewijzen. De politieke Heine

kruipt weer uit zijn schulp. Hij zal eens laten zien hoe men de zweep hanteert.

Hij kan het als geen tweede. Er is wel een aanleiding voor nodig, een voorval dat hem uit zijn lethargie haalt en met verontwaardiging vervult. Zo'n aanleiding is de opstand in juni 1844 van de Silezische wevers, de eerste revolte van het Duitse proletariaat. De textielbranche wordt door een crisis getroffen, de patroons verlagen de hongerlonen, de wevers bestormen en vernielen fabrieken en kantoren, het leger slaat de opstand neer, honderdvijftig wevers worden tot dertig zweepslagen en lange gevangenisstraffen veroordeeld.

Heine publiceert in *Vorwärts*, het blad dat Marx te Parijs uitgeeft, het aangrijpende gedicht *'Die Weber'*, waarin geloof, koning en vaderland worden vervloekt:

Im dustren Auge keine Träne,
Sie sitzen am Webstuhl und fletschen die Zähne:
'*Deutschland, wie weben dein Leichentuch,*
Wir weben hinein den dreifachen Fluch -
Wir weben, wir weben!'

In hetzelfde jaar verschijnen, eveneens in *Vorwärts*, delen van *Deutschland ein Wintermärchen*. Het is het relaas op rijm van een tocht door Duitsland die hij het jaar voordien incognito heeft ondernomen. In het eerste Caput klinkt het als de poëtische aankondiging van het vier jaar later te verschijnen Kommunistisch Manifest van Marx en Engels:

Wir wollen auf Erden glücklich sein,
Und wollen nicht mehre darben
Verschlemmen sool nicht der faule Bauch
Was fleissige Hände erwarben.

Het programma voor een omwenteling heeft hij in twee regels samengevat:

Wir willen hier auf Erden schon
Das Himmelreich errichten.

Voor iedereen zullen er rozen, mirt (symbool van de liefde) en suikerbonen zijn. Met andere woorden, eigenlijk geloof je zelf niet, Harry, wat je daar zo enthousiast neerschrijft. De gespletenheid sijpelt tussen de regels door.

De geloofsbelijdenis klinkt goed, en lucht op. Het is een opwelling, een verademing. Een sprookje.

Valt er overigens van een echte omwenteling wel zoveel heil te verwachten? Heine heeft daar diepe twijfels over. Welk lot is de dichter beschoren in een communistische samenleving?

'Ze hakken mijn laurierwouden om en planten er aardappelen, en ach! van mijn Buch der Lieder zal de kruidenkramer puntzakjes plooien, om er koffie of snuiftabak in te schudden voor de oude vrouwen van de toekomst...'

Een figuur als Louis Blane, aanvoerder van de republikeinse partij te Parijs, en bewonderaar van Maximilien Robespierre, boezemt hem alleen maar wantrouwen in:

'Ik geloof dat de peuter het liefst elke kop zou afslaan die boven de voor rekruten voorgeschreven maat uitsteekt, wel te verstaan in het belang van het algemene welzijn, van de algemene gelijkheid, en van het sociale volksgeluk.'

Hij heeft een diepe afkeer van 'het gepeupel'. Hij beschrijft het volk als een koning in lompen. Deze moderne vorst heeft vleiers gevonden die, schaamtelozer nog dan de hovelingen van Byzantium of Versailles, hem met het wierookvat voor zijn kop slaan. Ze roemen zijn deugd, zijn intelligentie en voortreffelijkheid. Boerenbedrog! Het volk is dom, het is onderdanig als een huisdier, en hoe kan het

ook anders, wanneer het nauwelijks genoeg te eten heeft om in leven te blijven, en geen enkel onderricht geniet.

Alle macht aan het volk? Het klinkt de dichter als een gruwel in de oren. De hele beschaving gaat aan die waan tenonder, vreest hij. En hij produceert een zin, waarmee hij ook postuum nog vaak om de oren zal worden geslagen: 'Ik zou mijn handen wassen, wanneer het souvereine volk mij met zijn handdruk had vereerd.'

Marx maakte zich geen kopzorgen over de kwestie van de 'overgang naar het communisme'. Heine wel.

In 1854, twee jaar voor zijn dood, vertolkt hij in *Geständnissen* zijn wantrouwen in het Duitse 'Handwerk-erkommunismus':

'Deze cohorten van de verwoesting, deze sappeurs, wier bijl het ganse maatschappelijk gebouw bedreigt, zijn oneindig superieur aan de nivelleerders en omwentelaars in andere landen, door de verschrikkelijke consequentie van hun leer; want in de waanzin, die hem drijft, steekt, zoals Polonius zou zeggen, methode.'

Na de uiteindelijke wereldrevolutie zal er een wereldregering aantreden, overweegt hij in 1842: 'Er zal dan wellicht nog één enkele herder en één enkele kudde zijn, een vrije herder met een ijzeren herdersstaf en een gelijk geschoren en gelijk blatende mensenkudde.' *(Lutetia)*

Rechtlijnigheid schrok hem af. Ideologiën bezorgden hem kippevel. Het zijn kruistochten tegen de humor, zegt Cioran. Heine heeft dat beslist ook zo aangevoeld.

Hij steekt vol goede bedoelingen, en vol twijfel aan elke goede bedoeling. Nadat hij zijn vriend op zijn sterfbed heeft bezocht, noemt Heinrich Laube hem een 'demon van de disharmonie'.

Het wekt geen verbazing dat Heine bij een echt geëngageerd schrijver als Bertold Brecht een hele reeks vragen oproept:

‘Wil hij ons iets leren? Is hij een gangmaker? Een provocateur? Waarschuwt hij? Wil hij objectief zijn? Subjectief? Richt hij zich tot de instincten? Tot het verstand? Tot beide?’

Tot beide inderdaad. Hij heeft aan de universiteit van Göttingen van Hegel geleerd dat de realiteit door tegenstellingen wordt gekenmerkt. Maar anders dan zijn leermeester koestert hij niet de illusie dat uit de verzoening van die tegenstelling een realiteit van een hogere orde ontstaat. Tegenspraak brengt alleen maar tegenspraak voort, onzin baart onzin, geen vernuft.

Algemene waarheden vormen voor het individu een prangend korset. Abstracties zijn kooien waarin fantasie en gevoel wegkwijnen.

De realiteit laat zich niet vangen in schema's. Ze is ondoorzichtig, voor uiteenlopende interpretaties vatbaar, een vat vol ironie. Het hangt er vanaf uit welke hoek je ze bekijkt. Het is een hypermodern standpunt. In de Franse filosofie wordt de jongste decennia steeds weer gevraagd: ‘mais d'où parlez-vous?’ Waar sta je? Wat je beweert moet geduid worden vanuit je standpunt en je positie. En wat een ander beweert ook. En al die standpunten verschillen van elkaar. Voeg daarbij dat de wereld overkomt als een welhaast chaotische stroom van indrukken. Uit herinneringen, waarnemingen, gedachten, fantasie, citaten, bevelen, verboden, angsten en verlangens bouwen we zo goed en zo kwaad als het gaat een wereldbeeld op.

Je ziet het gebeuren in Heines geschriften. Hij associeert, weidt uit, dwaalt af, springt van de hak op de tak, soms acrobatisch, altijd virtuoos.

Probeer niet hem vast te pinnen op een briljante zin, geen Waarheid. Onbetrouwbaar is het woord niet. Hij heeft geleefd zoals hij was. Weinigen doen dat. Uit het aanbod van rollen die het leven aanbiedt selecteert de gewone sterveling er een enkele. Hij past zich aan, hij leeft zich in

in zijn rol, of juister misschien, hij wordt erdoor geleefd. Op zo'n persoon kan een peil getrokken worden. Onsterfelijke gedichten zal hij niet gauw schrijven.

En schitterend proza al helemaal niet. Het proza van Heine is het vitaalste dat in de negentiende eeuw door een Duitser is geschreven. Het drukt alles uit waardoor een mens die niet wordt geleefd, maar zichzelf leeft, zich onderscheidt van de brave volgzame burger. IJdelheid en cynisme, vervoering en vertwijfeling, laagbijdegrondse ambities en verheven idealen: Heine lokt de tegenstellingen telkens weer in de val van zijn ironie. Hij heeft zichzelf en de wereld door. Hij is verscheurd en de wereld is verscheurd.

Zu fragmentarisch ist Welt und Leben!
Ich will mich zum deutschen Professor begeben,
Der weiss das Leben zusamensusetzen'
Und er macht ein verständlich System daraus;
Mit seinen Nachtmützen und Schlafrockfetzen
Stopft er die Lëucken des Weltenbaus.

(Buch der Lieder, LVIII)

Dat kunnen Kant en Hegel in hun achterzak stoppen.

Systemen zijn bedrog. Er is geen uitleg die sluit als een bus, er is alleen maar twijfel, en in 't beste geval vindt men een wankel evenwicht tussen wat men voorlopig aanvaardt en wat men beslist verwerpt.

Tegen het menselijk tekort is geen kruid gewassen. Je kan er literatuur van maken. Je kan er, op een sublieme manier, om lachen. Wat schenkt meer vreugde dan een feilloos vers of een volmaakte volzin!

Hans van Heirseele
Uit: Herringtrade and the Imagery
Haringhandel en de beeldspraak

1

The music goes on. You so busy with invention
and question, you don't know. The music goes on.
Remember sadness. Look for a trace in the winestep.
It is a memory. Waving strings. The music goes on.
Look for a trace in the winestep. Words drag a
memory of ancient failure. It left a remarkable
testimony. You find out. Fate is feminine. You know.
A dead body needs but little space. You find out.
Not to have loved it would be worse. Not to have
questioned would have been worse. Life is a
miserable coincidence. You know. The music goes on.
Wherever water flows, it is part of the game. You
find out. Fate is feminine. It left a remarkable
testimony. Not to have loved it would be unforgivable.
Passion is unforgivable. Wherever the Wolga flows
with it. It is part of the game. Daring, persistent
the old man rows and turns the music into water
again. Not to have tried would be unforgivable.

2

The faucet drips. Find out now where the meadows
are. The faucet drips. Do you know the reason why?
Same sacred knowledge? The faucet drips. Where
does it come from? Fresh green meadows. A word
and another next to it. You know the reason why?

A word and another next to it. And silence in
between. The faucet drips. And silence in between.
You know the reason why? In between the faucet
drips. Tell us more about the faucet, drip.
Some sacred knowlegde, corrupted, hidden, in
between. You know the reason why? Each thought
requires an interval, each interval equals a
silence. Sound-proof intoxication. But a fungus
for instance. Being no ape but a fungus for instance,
or a civilised chip, bad food for silence. A word
and another next to it. Being no ape but a fungus
for instance, or mature salad. Silence of salad,
sacred salad. Each step forward requires one
more bit of space. Each step downwards requires
one more step forward. And a lot of silence in
between.

3

Get me to the wake on time
With love comes habit, with habit comes history.
With history comes image, with image comes fancy.
With fancy comes misery. With misery comes resurrection.
God grant it may be so. Perception of habit.
Inhibition of image. Shadows asleep explain it.
Gloss as distance settled darkness below. Busy
shadow. Exalted stories rise from the dark and fall
into ashes again. It clinges to the locked place
behind it. With place comes being. Being a hippopotamus
for instance. Being a hippopotamus one swots in the mud
below. With mud come tradesmen. With trademen come
hobbies. Such errors as walking ahead on water
have not changed throughout the years. As a clergyman
one should know better. As a hippo one knows better.
A hippo doesn't know anything at all.

With interpretation comes misunderstanding.
Hand-clapping for instance. With exaltation comes
boredom. Boredom dressed with sauce-age. With sauceage comes corruption.

4

According to potatoes cissors are
different. According to cissors
pincels are different. Both pincel and
potatoe are a different thing.
A potatoe is a different being.

Being different a potatoe and a pincel
have something in common.
It being different is the thing.
The difference of it is indifferent:
it is always different. According to
salad for instance a brickwall is
different. But cuttings are indifferent
according to cissors. So salad and
brickwalls have something in common.
So brickwalls and pages, esp. when being
part of an album, have something in common.
A book is a remarkable thing.
Being a stone is being something different.
According to cissors for instance.
Being a stone, difference is one thing,
indifference the other.

5

But in the beginning indifference and difference had something
in common. In the beginning indifference and difference
have something in common. The beginning: indifference,
difference, we have something in common. Indifference and
difference had something in common. And difference had
something
common. Difference: do we have something in common?
Did we have something in common? Something in common.
In common. Common.

Jack Lehman
Peep-show

1.

De grootste puinzooi waar ik ooit in verzeild ben geraakt, toen ik het daglicht niet meer zien kon omdat ik er zo diep inzat, ondersteboven, was in de zomer van '32. Of van '31. Of van '30, dat maalt niet.

Ik had mijn fantastische Dodge aan Donald gegeven. Niet om naar zijn werk te gaan, maar om zijn werk te doen, namelijk om een paar ouwe kuthoeren overhoop te rijden.

Ik had dat buitenkansje aan hem gelaten, en stond zelf in de tram van lijn 37, van Illinois naar Factories. We reden door de sjieke buurt, maar in die tram was het om uit elkaar te spatten.

Tot in het bagagerek hadden ze zich eringewrongen, Mexicanen, Chinezen, Joden, Turken, Berbers, Zweden, Eskimo's, Pygmeeën, een echte vleesberg, en om de minuut was het knokken. Onderling was het geloof ik vooral voor de gein, maar als ze op de conducteur vlogen was het menens. Vol putten en sneeën stond 'ie. Eén passagier had hem zelfs al bij het binnenkomen zijn kin verschoven.

Het was de hitte, denk ik.

Je kunt je voorstellen hoe het is om achter zo'n vlammend glasraam in een kogelvrij vest te staan, met machinegeweer en boodschappentas. Die mitrailleur had ik eerst onder mijn vest zitten, maar het toen zo'n persende vleesmolen werd had ik hem er gewoon uit te voorschijn gehaald. En toen ze me nog erger begonnen om te drukken, moest ik hem al met mijn armen in de lucht gaan heffen.

Ik leek wel Gétulio Vargas, zoals ik daar stond! Alsof ik de Filippijnen had platgebrand!

- Goeiemiddag, Mister, sprak een krielstemmetje me aan, als vanuit een goudvissenbokaal.

Ik kon hem nergens zien, alleen voelde ik iets vochtigs tussen mijn benen.

- Zou u het erg vinden, Mister, om in de volgende halte met mij uit te stappen? We hebben u dringend nodig!

Het begon te rommelen.

Over een rijtje sappige koppen heen zag ik weer iemand de lucht invliegen. Hij gooide het op een partijtje met de conducteur. Ze draaiden elkaar bij hun haren in het rond, de plukken in hun vingers, en iedereen die errond stond probeerde de conducteur nog eens extra in zijn armen te stompen. Om zich af te reageren. Temidden van de straat was er een fanfare beginnen spelen, en ze gaven hem er de schuld van.

- We hebben een opdracht voor u, zei dat stemmetje weer.

Geïnspireerd door het gebots en gedreun van die trommels en trompetten, voegde hij eraan toe: - Ik word gestuurd door een zeer hoog persoon.

- De president? vroeg ik.

Omdat ik mijn gesprekspartner nog steeds niet ontdekt had, bleef ik gewoon voor me uitzien, en dacht een ouwe tante dat ik het tegen haar had.

- Wat president? snauwde ze.

- Ja, daar doe je me aan denken, zei ik terug.

- De gouverneur, zei het mannetje tussen mijn benen. De gouverneur wil je spreken.

Het schroot was weer aan de gang. De conducteur was met opengeknipt jasje en bloed over zijn nek en schouders die stoet in tweeën beginnen scheuren.

2.

Een oudijzerwinkel waar ze elkaar aan de noodrem lynchen, en een kasteel vol wijven. Dat is het verschil tussen arm en rijk. Plus een zwembad, een yacht, een oprit, champagne, zonnebrillen, telefoons en garçons, Chevrolets, fonteintjes en dalmatiërs, een bed waar ze voor alles een belletje hebben, schoenen met ventilators, en Dollars! En nog en nog champagne!

De gouverneur lag met champagne in zijn hand in zijn zwembad te drijven. Eerst leek het of hij op een matras lag, maar dat was niet: hij dreef uit zichzelf. Zelfs als hij ze achterover gooide, of zich door het gezicht schuurde, bleef hij als een luchtvat op dat water liggen. Fenomenaal was dat.

Maar werken deed hij niet.

- Jij bent Jack Lenard? vroeg hij.

- Jack Lehman.

- Ach ja, Lehman, zei hij. De city kent je.

- Hoe bedoel je?

- Brandstichting, moord en doodslag. En heel wat smaad. De ene dag na de andere. Je bent gewoon onnavolgbaar. Trouwens, zei hij, nog steeds op zijn rug, ik kan je misschien nog melden dat die oudjes die je vanmorgen je wielen hebt laten voelen, veilig in het hospitaal zijn aangekomen. De een is opgestegen, de ander ligt in coma.

Hij keek naar me op.

- Nou? Je staat erbij alsof het niks is!

Het bericht stemde me nochtans vrolijk. Vooral om het van deze gemedailleerde soepkwal te mogen horen.

- Ja, de city kent je. Maar we mogen je wel. Muzikanten, filmacteurs, wijven, huurmoordenaars, het zijn jullie die voor de sfeer zorgen. Entertainment. Ik ben er zeker van dat ze over jou nog verhalen gaan schrijven.

- Wat wil je? vroeg ik.

- We willen dat je iemand door zijn bek schiet. Dat is de reden waarom we je nog niet hebben aangepakt. Jij knalt 'm neer, wij dokken je. Wij draaien je d'rin, jij koopt je vrij.

Dit was mijn eerste knak.

Omdat het decor me onbewust weer recht had gekregen, en ik mezelf al in een mahoniehouten kadertje zag, kwam hij erg hard aan.

De tweede volgde onmiddellijk:

- De man die we wegwillen, is een nieuw, arrivistisch mediafiguur: Jackie Kansas. Jij zult nog nooit van 'm gehoord hebben, maar in de serieuze kringen is hij een bekende tafelgast, met zijn eigen radioprogramma. Ironisch genoeg hebben we die infiltrant oorspronkelijk zelf in de business gezet, om als harlekijn te fungeren. Maar nu begint 'ie ons zijn nummertje wat al te driftig op te voeren. Dus knippen we de touwtjes maar weer door.

- Mister, zei ik met kaarsrechte rug, je bent bij de juiste man!

- Dat dachten wij ook. We dachten: als we dit nu laten opknappen door een serieuze huurdoder, Fritzald bijvoorbeeld, of Alfred Rosengarten Nevada, dan gaat het naar politiek ruiken. We hebben een volkser type nodig. En toen kwam mijn secretaris met die Jack Lenard naar voren.

- Schijten jullie godverdomme allemaal op naar de hel! brulde ik.

Ik greep naar mijn machinegeweer. Maar nog voor ik een pink verdraaid had, barstte er een spervuur op me los, en stortte ik op mijn bek in het water. Ook ik bleef drijven.

- Je mazzelt dat je dat harnas aanhebt! zei de gouverneur. Je zit niet meer op straat, Lenard, je zit nu in de politiek!

3.

Een nieuw tijdperk brak aan.

Ik kreeg mijn eigen kamer met peignoir. Ik rookte geniale sigaren. Alleen moest ik voortdurend mijn bek houden, zelfs naar Donald mocht ik niet bellen, en eigenlijk mocht ik zelfs niet bewegen.

- Jackie Kansas heeft overal zijn oren, zei de gouverneur. Je gaat hem volgende week, tijdens een radio-interview, door zijn kop rammen. Maar in afwachting geef je je tuig, blijf je binnen, zit je stil en hou je je smoel. Tegen iedereen.

Het leek me geforceerd om in deze tent voor alle koks en huismeiden paranoia te gaan worden. Maar hij zei maar, hij was de baas!

Ik liep de gang door, naar mijn kamer, en deed het licht aan. Opeens ontwaarde ik een verstommend beest naast mijn bed. Een zwartharig mokkel, met tieten, heupen, benen, godsamme! Zelfs in je dromen zou je d'r niet opkunnen! En nog geen zestien, zeker nog maagd!

- Ben jij Jack Lenard? vroeg ze.

Eh...Lehman, eigenlijk...Voor de vrienden...

- Ik heet Babette, fluisterde ze...

Ze boog zich over mijn gore matras, en liet me ‘u’ zeggen tegen een bepaald duizelingwekkende achtersteven.

We rolden als tieners over elkaar, uren aan een stuk. Voor een blok als ik, die van de ene naar de andere gaat, klinkt het misschien onverwacht, maar deze hier was doodgewoon verliefd op me. Verliéfd!

- Je hebt mooi haar, zei ze aldoor. En je hebt mooie schouders en mooie ogen.

Ik pakte waar ik kon. Overal had ze wel iéts.

Vlak voor ik naar binnen wou gaan, en haar stem weer door mijn oren kreunde, vroeg ze wat een man als ik in dit armoezaaiersnest eigenlijk uitvoerde.

Ik zette me krap. Het kreeg een geurtje.

- Ken je Alfred Rosengarten Nevada? vroeg ik.

Vol schrik en ontzag op haar lippen bijtend, knikte ze ja.

- Wel, zei ik met krakende stem, zo iemand ben ik dus. Een wandelende torpedo. Maar ga voort.

- Wie moet je, vroeg ze met bevend stemmetje...wie moet je... - wie moet je pijn doen?

- Ach, niemand die jij kent. In serieuze kringen is hij een bekend misdadiger, met een eigen radioprogramma. Een echte infiltrant.

- Jackie Kansas? vroeg ze.

- Precies, Jackie Kansas! Volgende week, tijdens een radio-interview, ga ik hem wegmaaien.

Ze deinsde hysterisch van me weg.

- Oh...Oh...

- Maar het is een echte eikel hoor!

- Oh...Oh...

Ze krabde zich ontredderd door haar baby-face. Het stof wolkte ervan af.

Ik wilde ondertussen wel dringend aan de slag. Ik schoof ze bij haar haren naar me toe.

Maar het was mijn eigen schuld, ik was te ver gegaan. Zo jong als ze was! Zestien misschien, zeker nog maagd, en dan zomaar meteen met een rasechte huurmoordenaar... nee, dat was haar teveel...

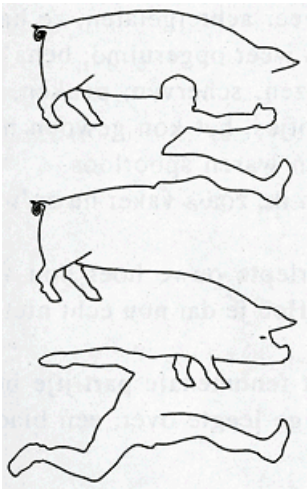

4.

- Ik moet me even verfrissen, zei ze. Ik ben zo terug. Oh, ik hou van je, ik hou van je...

Nog voor ik kon boeren, was ze de kamer alweer uit.

Als de gelukzaligste vent ter wereld hing ik met mijn rug tegen het plafond, mijn kosteloze naaibeurt af te wachten.

5.

Natuurlijk was het niet die verdomde slet alleen, en het feit dat ik toevallig al twee weken geen sex meer had gehad.

Ook de champagne had zijn job gedaan. Dertien emmers hadden we onder ons bed staan, ik hoefde geen kont te verroeren om eraan te kunnen.

De twijfels kwamen dus pas met de morgen.

Waar was dat kreng vandaan gekomen? En waar was ze naartoe?

Ik begon zelfs te vrezen dat ik ze maar gedroomd had, die teef! Dat zou net iets voor haar zijn! Ze had me in dat berghok zo netjes weer achtergelaten, ze had alle rommel zo netjes en stiekem weer opgeruimd; beha's, kousen, kettinkjes, flessen, glazen, scherven, peuken, en schietvlekken, foto's en capootjes, het kon gewoon niet meer.

Zelfs mijn kleren waren spoorloos.

Natuurlijk begon ik, zoals vaker na zo'n tocht, ook aan mezelf te twijfelen.

- Heb je die verlepte ouwe hoer nou verraden dat je Jack Lehman bent? Heb je dat nou echt niet kunnen laten? Of toch?

Kortom, van dat fenomenale partijtje bonken bleef er alleen nog een wazige leegte over, een black-out.

Nadat ik me uit de kussenovertrek had losgewrongen, zoop ik de bodem van twee nog halfvolle emmers, en stond behoorlijk zweverig op - kwestie van conditie op peil houden.

Ik maakte mijn bestek. Moeilijk was dat niet. Ik ging die Jackie Kansas om zeep helpen, en zelf voor twintig jaar zakjes lijmen.

Ik stormde naar de mahoniehouten kerkdeur. Ik vloog er met mijn smoel tegenaan; ze was op slot.

Een raam was er ook, maar dan een klein rond gaatje, waar je, als je bovenop een grote, brede kleerkast klom en dan nog eens op een stoel ging staan, met één oog door kon.

Een peep-show.

Overal zag ik onnoembare meiden in badpakken rond het zwembad hangen. Op de springplank zat iemand op een stoel wiens apekop ik herkende uit de kranten. Hij droeg zijn onafscheidelijke palmbomenhemdje waar de borstharen als ijzerdraad doorheen priemden, hij ontving telefoontjes die ze hem op een zilveren w.c.-bril kwamen aandragen, hij waste zijn haar met champagne, en liet zijn voeten door die wijven schoonlikken.

Die spleetogen, die kaalkop, die schouders! Het was Alfred Rosengarten Nevada, het fenomeen zelf!

We waren allebei killers, we zaten allebei op een stoel, en toch had hij het beter dan ik.

Terwijl hij aan zijn reet begon te krabben, hoorde ik onder mij een naargeestig geluid rammelen.

Ik sprong tegen mijn matras.

Ik kan beter zonder kleren, zonder een dak boven mijn hoofd, zonder eten en zonder drinken, dan zonder een wapen. Iéts moet ik hebben, al is het maar een kopspeld om iemand mee door zijn ogen te steken.

Het eerste wat ik dus deed, was een spiegel aan flarden trappen. Een lange, puntige scherf wikkelde ik in in een zakdoek. Ondertussen hoorde ik het in die kast weer piepen

[advertentie]

en dreunen. Ik rukte ze open. Nog voor ik voor me uitgekeken had, drukte ik mijn dolk door het meubel. Een dwerg, die daar als een communist in de kast stond, reeg ik doormidden. Aan zijn waterig gekerm merkte ik dat het dezelfde was als diegenen die gisteren, in de tram, in mijn boodschappentas was gekropen.

- Alarm! Alarm! schreeuwde 'ie.

Ik drukte hem met zijn strot tegen de muur, met zijn voeten in de lucht, en ramde hem in zijn maagstreek.

- Wat voer je daar uit! Wat voer je daar uit!

- Ik...ik moest je in het oog houden...Of je in je residentie niets verdachts uitvoerde...

- Stink! Zou ik hier dan met mijn nagels de muur kunnen openkrabben!

Hij vertrok zijn sponzekop in de meest onvoorstelbare grimassen. Even wilde ik hem uit mededogen weer neersmakken.

- Dus je zit hier te luistervinken! schreeuwde ik. Dus heb je me vannacht ook aan het werk gehoord!

Hij knikte ontzet, alsof hij er niet meer mee kon ophouden.

- En heb ik die Babette gezegd wie ik ben? Wat ik doen ging- Ik weet het niet. Dat heb ik net niet gehoord, omdat het bloed zo door mijn kop sloeg, op dat moment...

Ik begon hem weer in zijn ingewanden te boksen. Het werd al gauw een automatisme.

- Geilaard! Geilaard!

- Het is mijn opdracht!

Ik sloeg hem tegen de grond, schopte hem in een hoek.

- Zeg me eens, wat doet die imbeciel daar aan het zwembad?

- Wie bedoel je?

- Ik bedoel die Alfred Rosengarten Nevada natuurlijk! Wie anders! De messias?? Wat steekt 'ie daar uit met die wijven?

- Ik weet het niet...Ik weet het niet...

Nadat ik hem bewerkt had met mijn spiegeldolk, schoot het hem weer te binnen. Het was best een handig wapen, zo'n dolk. Je kon jezelf zien terwijl ja aan het werk was, of je je gezicht er cool genoeg bijhield etc.

- Nevada gaat voor het eigenlijke kill-werk zorgen. Jij dient meer als blikvanger.

Ik sneed hem zijn keel over. Hij zat me alleen maar in de weg.

6.

Ik pakte zijn sleutel en liep in mijn flikker door de gangen. Meteen kreeg ik een tegenligger.

- Hello, bloke! De weg kwijt?

Ik duwde hem opzij.

- Waarom loop je naakt?

- Omdat ik kanker heb!

Hij keek me afwezig aan, alsof ikzelf eigenlijk achter mijn rug stond.

- Wil je een ticketje voor The Sainted Devil? 80 bucks per stuk. Als je ze per tien koopt, gaat er wat af.

Ik vroeg hem een handdoek voor me te halen. We liepen samen de tent door.

- Ik heb een projector in mijn kamer geïnstalleerd...

- Ik wil de gouverneur spreken, zei ik. Waar hangt hij ergens uit?

- Ik denk dat 'ie in Springfield zit. Hier is het in ieder geval al sinds vanmorgen een knettergekke keet!

We kwamen in de keuken. De linzen vlogen ons om de oren.

- Kunnen jullie nu goddomme geen seconde bij je ketel blijven! riep mijn man.

Het personeel kwam in een kringetje rond ons geschaard.

- Kijk naar deze arme man! riep hij.

Ze keken me van kop tot teen aan, als was ik het achtste wereldwonder.

- Een slachtoffer van de nieuwe ideeën. Een straf van God!

Ze bleven maar gapen met een alsmaar gewetensvollere blik.

- Nu, wie van jullie heeft er nu een doekje voor hem! Gewoon een simpele vaatdoek! Strijk eens over je hart!

Al gauw kreeg ik een blauw geruite schotelvod naar me toe geworpen. Terwijl ik hem om mijn middel knoopte, brak de hel alweer los.

Ik smeerde 'm naar de uitgang.

- Rustig nou! Rustig nou! tierde die sik nog. Ik heb ticketjes voor de Sainted Devil!

7.

Het was wel echt mirakuleus hoe gemakkelijk je uit die hoerenkast weggeraakte. De eetzaal gaf uit op de ellenlange oprit. Zonder enige hindernissen wandelde ik langs de perelaren. Het leek wel of ik zo naar het eind der tijden liep!

Toen ik langs de ijzeren poort met leeuwekoppen kwam en aan de overkant van de straat een tram op me zag staan wachten, nokvol tot barstens toe geladen, met een haveloze, verwilderd aan zijn stuurknop zittende, vol putten en sneeën staande conducteur, besloot ik echter dat dit toch zomaar niet kon.

Ik had nog een eikel te pellen, met dat tuig hier!

Als de weerga dook ik in het struikgewas, en sloop weer naar binnen.

- Als ik er nu als een bierscheet weer uitkan, dan kan dat vannacht nog evengoed, redeneerde ik.

Mijn doel was tweeërlei.

Ten eerste wilde ik die etter van een Alfred Rosengar-

ten Nevada overhandigen wat hij verdiende.

Ten tweede wilde ik Babette terug.

8.

Het viel me op dat Nevada, zoals ik hem vanuit de bosjes in het oog hield, erg weinig lichaamsbeweging had. Zijn oefeningen beperkten zich tot het mikken op beo's - een smet voor ons vak. Zelfs om te zeiken bleef 'ie op zijn springplank zitten. Het enige waarvoor hij zich om het uur liet opheisen en naar het hokje bij de zandbak sjeesde, was om van zwembroek te wisselen. Altijd hetzelfde model, een koord aan een zak, maar telkens in een andere kleur, en een enkele maal in tijger.

Het was dus in dat onhebbelijke schuurtje dat ik hem te grazen moest nemen.

Terwijl hij weer aan het bellen was, en de meeste vrouwen ondergingen, kon ik ongezien naar voren kruipen.

Ik opende het deurtje.

Het vertrek bestond uit twee delen. Het voorste was een donkere, verrotte opslagplaats voor brandhout. Daarachter was het eigenlijke kamertje, twee op twee, waar een radiootje stond te kraken en de zwembroeken, zonnebrillen en horloges op houten schabben verspreid lagen.

Mijn vaatdoek was al flink afgezakt, maar liever dat, dan in een van zijn sponzen!

Wapens kon ik niet vinden.

Ik verzamelde de grootste balken en houtblokken. Ik stapelde ze netjes op op een dun, breekbaar plankje, boven de deur van de kleedkamer. Nadat dit karweitje gefikst was, vees ik de plank los, en liet ze steunen op de kier.

Wat een lol had ik, ik kon mijn lach amper inhouden!

Ik wrong me door de kier naar buiten, en verstopte me achter een houtstapel.

Uren heb ik daar in een verkrampte houding op mijn gast staan wachten. Het begon al te schemeren toen hij de broeikas binnenkwam. Ik begon gelijk weer te giechelen.

Toen de figuur in het vage licht van het raampje kwam, zag ik echter dat het niet de spleetoog was, die naar het kleedhokje ging. Het was een of andere bediende, een nikker. Kromgebogen liep hij naar het deurtje.

- Ben je nou zeker dat hij hier zat? vroeg een andere stem.

- Niet zeker, zei de nikker.

Hij stond op het punt het deurtje open te gooien. Uren werk zag ik in een seconde voorbijflitsen. Als een wildeman sprong ik op.

- Blijf met je shitfikken van die deur af! Je gaat het verpesten!

Ik zag nu ook het verbijsterde gezicht van de andere man, een mislukte Don Juan in een lichtgevend pakje. Hij deed me aan iemand denken, ik wist niet precies wie.

- Verrek! Daar ben je! schreeuwde hij uit volle borst.

De nikker ging nog door met zijn handeling, en drukte de deur in. Hij kreeg de hele wagon op zijn donder, met alles erop en eraan! Allemachtig, wat een kabaal! En hij maar janken, zoals alleen een nikker het kan!

- Jij verrekte smeerbal! zei die lichtgevende gast.

Hij sprong over de balken naar me toe. Met een ijzeren grijptang hield hij me vast.

- De held aan het spelen hé!

- Niks held!

- Jij wilde Jackie Kansas naar de maan helpen hé!

- Ik wil helemaal niks!

- O nee? O nee? En mijn godverdomde dochter godverdomme kapotneuken?? Wat zeg je daarvan??

- Babette? vroeg ik, totaal de kluts kwijt.

Hij sloeg met de tang op mijn neusbeen.

De nikker onder de houtberg bleef ondertussen maar doorschreeuwen. Ik stik! Ik stik!

- Gebruik je oren, vent, zei ik tegen die lampekap, ik heb met deze hele kermis geen zak te maken! Ik ken geen Babette, ik ken geen Kansas, en ik ken geen klootzakken die om het uur van zwemtrui verwisselen omdat het binnen- in wat pijn begint te doen van het krimpen! Ik ben Lehman, Jack Lehman, en ik ben op weg naar een fatsoenlijke kledingszaak! Dat is al! En jij bent een kuttekop! Een miserabel stuk reetbraaksel!

Hij sloeg me opnieuw tegen het neusbeen, en draaide de haak van die knijptang naar me toe.

- Ik stik! Ik stik! bleef die nikker maar zeuren.
- Nu ga je piepen, verzekerde die strontkop me.

Hij prikte zijn vork in mijn nek.

- Je doet maar aan! zei ik.
- Hoe bedoel je! vroeg hij, duidelijk beledigd.
- Nou, je doet maar aan! Het kan me niet verdommen!

Ik ben niet bang voor stinkers van jouw slag!

- Geloof je me niet?? Had je soms gedacht dat ik je weer ging loslaten??
- Je kan me niets doen. Dat is alles.
- O nee? O nee?
- Je hebt de ballen niet.
- O nee? O nee?

Hij stak het lemmet nog wat dieper, tot het onaangenaam werd.

- Je bent toch alleen maar een hoerenloper? zei ik.
- Je gaat eraan! zei hij.
- Je dochter was verrekte lekkerder!

Hij haalde achteruit en sneed die pook uit alle macht door mijn strot. Tenminste, dat zou hij gedaan hebben, als hij niet door een bende kogels werd doorzeefd. Nu zakte hij echter na een prachtig salvo eerloos voor mijn lul door zijn knieën.

Ook de nikker was sprakeloos geworden - maar dan stijlvol.

- Dank je, maat, zei ik tegen de nieuwkomer.

Hij blies de smog van zijn loop.

Het was Alfred Rosengarten Nevada.

9.

Ze wikkelden een ijzerdraad in mijn oren, die volhing met kleine capsuletjes. Deze werden tot in de kop gevuld met nitroglycerine. Onder mijn oksels brachten ze zendertjes in.

- Je mag vrij over het veld lopen, zei de gouverneur,

met achter zich die formidabele kop van Nevada. Je mag pingpongen, biljarten, joggen, boekjes lezen. Als je iets uitricht dat ons niet aanstaat, zullen we je dat wel duidelijk maken.

Hij toonde me een klein, grijs luciferdoosje.

- Als we per ongeluk op dit doosje drukken, met onze duimpjes ofzo, dan zul je de reinigingsdienst moeten inroepen, om je eigen kop nog te herkennen.

Ik draaide me om en ging de gang door.

- Hou ook je armen wat uiteen! Of je zet het spelletje zelf aan de gang!

10.

De dagen gingen voorbij als een nachtmerrie. Ik liep als een pinguïn door de building. Met kaarsrechte rug en roerloze kop. Op drukke dagen werd ik zelfs ingeroepen om garçon te spelen, en kon ik in de loeiende hitte met een dienblad op mijn rug aan het zwembad gaan staan. Vooral Nevada was op die momenten bijzonder veeleisend.

Die dynamiet in mijn oren maakte me zo doof als een pot.

IK had nog een geluk dat de Sainted Devil geen geluid hoefde, want slapen was er deze week niet bij, en 's nachts ben ik die shitfilm wel dertig keer gaan bekijken.

- Mooi hé, die Valentino! zei die sik van die handdoek.

De zaken werden me eindelijk uiteengezet.

- Je gaat met een revolver in je sokken naar Jackie Kansas. Gebruiken moet je hem niet. Nevada zit in een van de boxen verborgen met een echte bazooka. Daarmee knallen we Kansas uit elkaar. De box wordt ongemerkt met kabels opgehesen, door omgekocht personeel. Zodra hij op

de zendtoren staat, wordt Nevada naar een onderduikadres overgebracht, en krijgt 'ie zijn geld. Hij heeft dus echt niets te vrezen.

- Maar die vuilnisman kan me toch gestolen worden?? Wat er met mij gebeurt, daar gaat het verdomme toch om??

- Ach, jij moet helemaal niets doen. Jij zit erbij voor Jan Lul. Na de moordaanslag zullen die idioten iedereen fouilleren, ze vinden die blaffer in je zweetlaarzen, en je krijgt van alles de schuld. En je kunt niets zeggen, want ze geloven je toch niet.

- Jullie kunnen allemaal de takken in!

- Denk goed na, vriend. Wat heb je nu het liefst? De bajes, of je kop aan scherfjes?

- Ik snap er niks van! Ik snap er gewoon niks van!

- Dat zal zo blijven, vrees ik...

11.

Ze hadden een of ander sloerie van de gastenlijst geschrapt, en in de plaats daarvan een man van de straat ingelast.

Het programma heette ‘Peep-show; Een Blik op het Volk’.

Die Kansas praatte alsof hij stof in zijn keel had. Nog niet de helft van wat 'ie eruitbraakte kon ik min of meer begrijpen. Zijn introductie bijvoorbeeld, was compleet ongemerkt aan me voorbijgegaan.

- Wat zeg je? zei ik, met die pluche knuppel onder mijn smoel. Wat zeg je godverdomme?

- De luisteraars vragen zich wellicht af, Jack Lenard, wat uw beroep is. Kunt u het zelf nog eens voor ze herhalen?

- Ik heet geen Lenard! Ik heet Lehman! Als ik die naam

nog een keer verkeerd moet horen, ga ik er geloof ik op los dreunen!! Die Kans-ass giechelde tevreden. Ook het bejaarde publiekje dat er in de studio op keukenstoeltjes bijzat vond me best geinig, en lachte vrolijk.

- En wat was je beroep? herhaalde Kansas.

- Nou, ik ben dus een huurmoordenaar. Een killer.

Hij lachte weer. Het volkje applaudisseerde.

- Een vakbond heeft u dus niet? grapte hij.

- Wat een gezeik! Ik heb nog in opdracht gewerkt van Houston Chamberlain! Hoe kan dat dan?

Opnieuw succes, zij het ietwat grimmiger.

- Lehman, vroeg 'ie. Ik meen geloof ik op te merken dat u een beetje hardhorig bent. Houdt dat enig verband met uw werk? Een arbeidsongeval ofzo?

- Zo kan je het noemen! Wat een stinkboel die ze me gelapt hebben!

Hij attendeerde me erop dat we in de ether zaten.

- Was het je nog niet opgevallen dat ik er hier bijzit als een echte idioot? zei ik. De gouverneur heeft mijn kop volgepropt met TNT! Ik mag mijn ogen nog niet plinken of ik explodeer! Je kan je voorstellen hoe vrolijk je daarvan wordt!

Het feit dat ik de gouverneur vernoemde, maakte hem dol.

- De gouverneur? De gouverneur? Hoe bedoel je, de gouverneur?

- Ik bedoel dat de gouverneur een verdomde kuttelikker is!

Hij deed me een zeer streng wurggebaar. Ik was hem wat te openlijk, geloof ik.

Terwijl hij zinde op een nieuwe vraag, werd hem een vodje voorgeschoven. Daarop stond: - Stop de uitzending. Lenard is een huurmoordenaar.

Hij legde het glimlachend opzij.

- Heeft u klachten over zijn know-how-politiek? Of is

het de gouverneur persoonlijk die u niet zint. En zijn volkje.

- Tegen zijn vrouwenvolk heb ik niks. Laat me dat duidelijk stellen. Als ik denk aan de tieten van die Babette, allejezus! Ik zou ze dringend terug willen zien!

Opnieuw een papiertje: - Lenard is écht een huurmoordenaar!!

- Maar naar het schijnt, zei ik, is ze een dochter van die lichtgevende klapsigaar, die Nevada gisteren, in het houtkot, nog in zijn reet gedouwen heeft.

Hij schakelde vliegensvlug enkele knoppen uit en dook achter een box onder tafel voor me weg. Maar uit die box spetterden de knallen als vuurwerk. Met stoel en al verdween die Kans-ass van de aardbodem. Zonder dat 'ie zijn luisteraars nog wat zeggen kon.

De versterker werd opgetrokken. Na enkele meters werd hij weer losgelaten. Nevada, die erin zat, sloeg in spatten tegen de grond.

- Het is de gouverneur! schreeuwde ik door de micro. Het is die vuile stinkgouverneur waar jullie op gestemd hebben!

Daarna bleef ik herhalen: - Babette! Was je nou een hoer of hoe zit dat!!

Tot ik zag dat de micro niet eens was aangesloten.

Ik stoof op en rende naar de mahoniehouten celdeur. Ik vloog er met mijn smoel tegenaan; ze was op slot.

Terug. Met de blaffer uit mijn sokken schoot ik enkele bejaarden die me niet aanstonden door hun traanklieren. Echt nodig was dat niet, want ze zaten er allemaal bij als pasgeverniste tuinharken.

Ondertussen werd de lijkkist van Nevada weer opgehesen. Al schietend en knallend sprong ik erboven op.

- Sorry van daarnet, zei een impresario daarboven me.

- Maalt niet!

12.

Nog steeds in de mening dat ik Nevada was, scheurden ze me dwars door de stad.

Smerissen zaten als strontvliegen op ons achterstuk, maar af en toe speelden we ze kwijt.

- We gooien je d'r hier beter uit! schreeuwde een van die hulpjes.
- Hoezo??
- Je kunt hier een tram van lijn 37 nemen. Geen kat die je daar zoeken komt!
- Van lijn 37, zei je?
- Precies...37...

Ik sloeg die chauffeur door zijn hersens.

We gleden meteen tegen een waterpaal. Ik rolde netjes over de snuit heen, het was bijna lollig. Tot ik met mijn kop in een doos vloog, en er zich in mijn lichaam een fantastische explosie voltrok.

13.

- Ik voelde me als een zalm, die met volle kracht tegen een waterval opzwom. Overal zag ik zwanen, zwarte zwanen, onder een sterrenloze hemel. En als ik zei ‘ik kan niet meer, ik kan niet meer’, hoorde ik een ongelofelijke stem tot me spreken. ‘Kop op man! Je bent een uitverkorene! Dat is toch ook niet niks!’

Het was de stem van God.

- Ben je nou niet aan het overdrijven?

Als ik afga op het tronie dat nu boven me hangt, ben ik nog mild! Verdomme, wat heeft die Milcana een monsterlijke kop! Hij is de Indiaanse buurtdokter die bij voorkeur wordt aangesproken door straatboksers, hoerenjagers met syfilis, ontarmde pooiers en wijven die van hun vrucht afwillen. En door Italianen en heidenen.

Vraag me niet waarom ik er ook ga.

- Dat van die nitroglycerine in je oren is ook niet helemaal juist. In je oren zat iets elektrisch, een zendertje ofzo. De springstof zat onder je oksels. Veel was het niet. Bovendien hield je je armen uiteen, toen het ontplofte. Je bent kleinzerig, Lehman! Dat had ik van jou niet verwacht!

- Wat??

- Al je vrienden zijn in die wàgen ontploft! Ik heb hun resten zien wegdragen. Dat was andere koek!

- Maar hoe komt het dan dat ik goddomme geen poten aan mijn lijf heb hangen, maar sojascheuten?? Als ik me omdraai, lijk ik een zwierdroger!

- Je okselspieren zijn verrokken. Het eerste halfjaar zul je het zonder je armen moeten stellen.

Ik stapte maar eens op. Hij stak zijn vijf naar me uit.

Misschien is het omdat wij ze te lang getreiterd hebben, maar hun medicijnmannen zijn nog maar een schaduw van wat ze geweest zijn.

14.

We hielden een geweldig feest.

Ze hadden me met mijn vest over mijn lijf in een lavabo gezet, omdat ik het ze te vaak over zwembaden had, en af en toe kwam een maat me volgieten. Onder mijn voeten draaide een reusachtige ventilator.

- Er zijn te weinig wijven hier, reclameerde ik. Dat meende ik, want ik zag alleen maar mannenkoppen om me heen.

Meteen werd er vergaderd.

- Donald, zeiden ze, jij hebt het geld! Ga jij eens een ommetje maken!

Hij protesteerde hevig. Toen hij als een briesende tijger

de straat opging, zonk ons de moed in de schoenen. Maar toch kwam hij terug.

Wat er toen allemaal gebeurde, kan ik me nog slecht herinneren. Ik kreeg af en toe al met zwarte balken af te rekenen. Alsof ik ze zelf boven mijn hoofd had opgestapeld.

Alleen zie ik nog, tussen die donkere vlekken in, die ene stoot die zo geïnteresseerd naar mijn verlamde armen lag te gluren.

Opeens werd het ondraaglijk.

- Hoe heet je! schreeuwde ik.

Ze haalde haar schouders op.

- Zeg me dat je Babette heet!

- Ik heet Babette, zei ze mat.

Opeens zag ik in dat die Indiaan toch een of andere tovertruuk over mij had uitgesproken. Tot in mijn nieren, pezen en klieren voelde ik die heilige duivel in me door-wroeten. Ik trok me in één ruk op, het leek wel of ik de lucht invloog, door de kamer heen, over al mijn maten die er als zwijnen bij lagen, over de kussens, over de mat, en terwijl ik begon te kotsen als een omgekieperde laadbak, sloeg ik dat wijf op haar gezicht. Tot in de hoek duikelde ze naar achteren.

- Wat doe je nou, Lehman! Wat doe je nou! Je hebt Ida godverdomme zomaar doodgeslagen!

Biografische nota's

Ayakoluka &Co (1989), coöperatieve van vijf jonge mensen die zich ook *Loa Loa* noemen
Chris Cerfontaine (1953), eerste publikatie
Frederik Lucien de Laere (1971), student regentaat Engels, eerste publikatie
Bart de Man (1951), collectief van specialisten modernisme en deconstructie in beeldende kunst en literatuur
Jos de Man (1933), gewezen advocaat, nu journalist voor o.a. *Intermediair* en *HP/De Tijd*, publiceerde in 1991 *De schaduw van Thales*. Voorjaar 1993 verschijnt *Rijnlanders*
Peter Ghyssaert (1966), violist, muziekleraar, debuteerde in 1991 met de dichtbundel *Honingtuin*
Micha J. Knijn (1955), publiceerde eerder vertalingen of recensies in *Knack, Poëziekrant* en *DBH*
Rudi Laermans (1957), socioloog
Jack Lehman (1971), germanist en redacteur van *De Kantieke Schoolmeester*, publiceerde onder zijn echte naam Vital Baeken eerder in *DBH, Diogenes* en *Brain Drain*
Bart Mabilde (1971), eerste publikatie
Taco Meeuwsen (1958), beeldend kunstenaar en docent Hogere School voor de Kunsten in Arnhem, debuteerde dit jaar met de roman *De Sodomsappel*
Michael Tophoff (1939), publiceerde tot 1974 romans, gedichten en experimentele radioteksten. Na 14 jaar stilte publiceerde hij de roman *Het kanaal* (1988)
Dirk Van Eylen (1965), germanist, redacteur *DBH*
Miriam Van hee (1952), slaviste, publiceerde ondermeer de dichtbundels *Binnenkamers, Ingesneeuwd, Winderkoud* en *Reisgeld*
Hans Van Heirseele (1957), dichter, schilder, graficus, publiceerde in *Wolfsmond, Diogenes, Poëziekrant* en *DBH*
Paul Van Hool (1968), handelsingenieur, eerste publikatie
Julien Weverbergh (1930), gewezen uitgever van Manteau en Houtekiet/Hadewijch, recensent *Het Laatste Nieuws*, publiceerde recent *Triomf van de droom, Hart tegen hart* en *De Ufo-saga*

grafici

- Robin Boone (1965), tekenaar
- Carlotta (1961), publiceert regelmatig in DBH
- Allart Lakke (1961), Zeist
- Mark Pieters (1957)
- Paul Van Beek (1951), vast medewerker van DBH
- Paul Van Hool (1968)

[advertentie]